

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

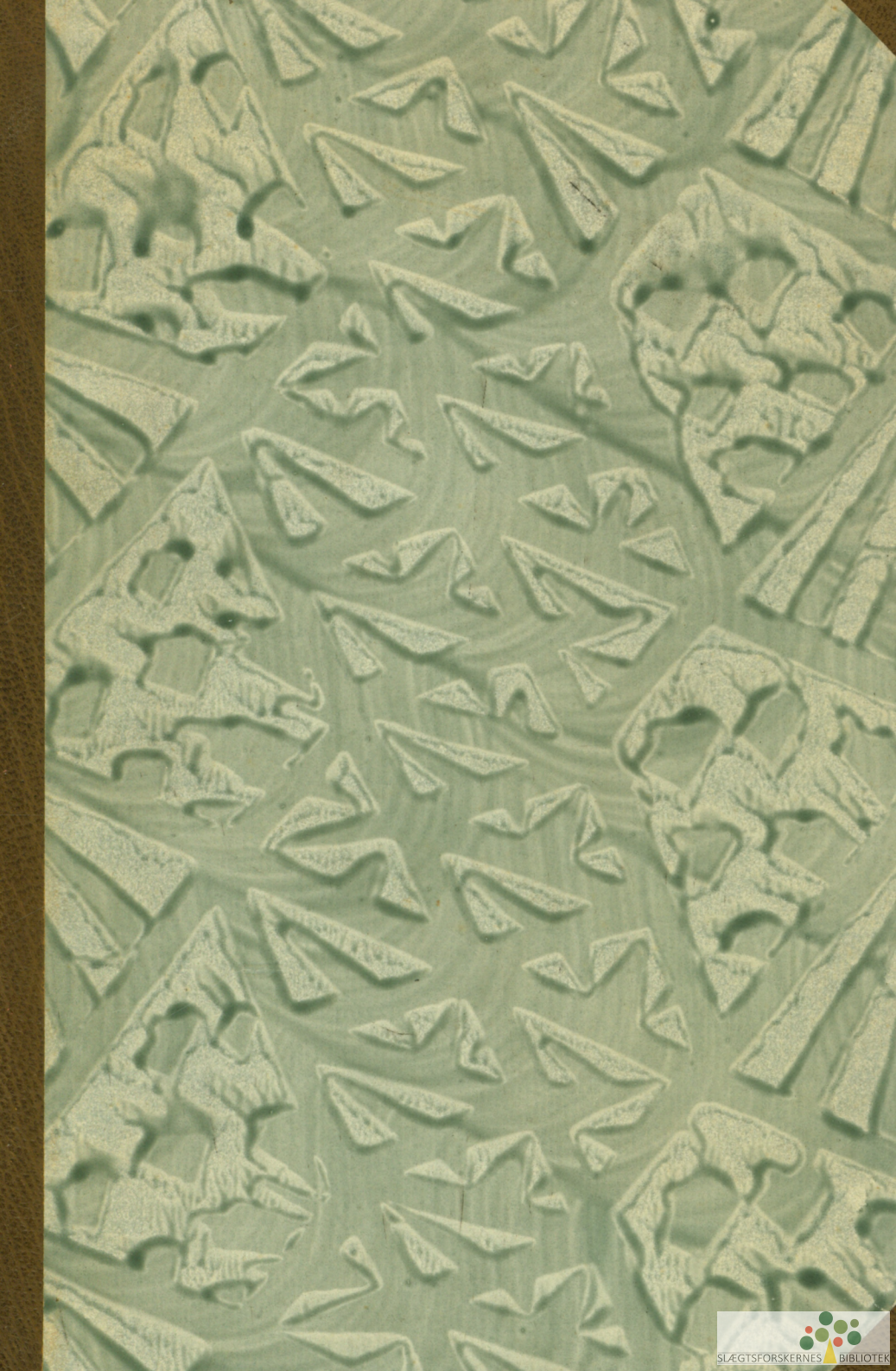
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MARCUS RUBINS
BREVVEKSLING

IV

MARCUS RUBINS
BREVVEKSLING
1870—1922

udgivet ved
LORENZ RERUP

FJERDE BIND
Kommentar – Register

ROSENKILDE OG BAGGER
KØBENHAVN

1963

Udgivet med støtte af
CARLSBERGFONDET
ALFRED GOOD'S PERSONALHISTORISKE FOND
DANMARKS NATIONALBANK
og
UNDERVISNINGSMINISTERIET
af
UDGIVERSELSKAB FOR
DANMARKS NYESTE HISTORIE

TILSYN
POVL BAGGE
EINAR COHN

Printed in Denmark by
Bogtrykkeriet Antikva A/S
Copenhagen

INDHOLD

BREVFORTEGNELSE	7
FORKORTELSER	13
NOTER TIL INDLEDNINGEN	17
KOMMENTAR TIL BRÆVENE	23
PERSONREGISTER	347
BREVENES FINDESTEDER	403
SKRIFTPRØVER	406

BREVFORTEGNELSE

Tallene henviser til brevnumrene; kursiverede tal til breve fra MR.

Bd. I: 1— 314 (1870—1892)

Bd. II: 315— 713 (1893—1906)

Bd. III: 714—1094 (1907—1922)

- Abrahams, Peter: 150
Adler, Jenny: 144
Ahlefeldt-Laurvig, C. W.: 836,
874, 883
Amdrup, V. M.: 146
Arup, Erik: 923, 993
Assens, R. W.: 291
Bajer, Matilde: 156, 157
Bang, Nina: 1046
Barfod, H. P. B.: 968
Bech, Carl: 459
Begrup, Holger: 673, 755
Bentzon, Viggo: 939
Berendsen, Ivar: 669, 670
Berg, Rasmus: 428
Berggrav, Eivind: 962, 985, 987
Bernhoft, H. A.: 749, 750, 751,
764, 789, 811, 840, 897, 899,
928, 947, 1037
Besthorn, R.: 913
Bille, C. St. A.: 320, 328
Bille, Frantz: 205
Bing, Harald: 653
Birck, Laurits V.: 581, 598
Birkedal, Uffe: 618
Borup, Johan: 952
Bramsen, Alfred: 122
Bramsen, Ludvig: 258, 464, 486,
694, 695
Brandes, Edvard: 152, 153, 163,
189, 190, 199, 200, 213, 218,
219, 230, 231, 241, 247, 248,
249, 253, 254, 255, 256, 274,
275, 276, 278, 286, 287, 288,
289, 298, 299, 315, 316, 317,
383, 385, 441, 442, 594, 605,
606, 608, 648, 792, 798, 806,
807, 839, 841, 844, 845, 848,
859, 860, 861, 862, 864, 865,
875, 888, 912, 915, 957, 1018,
1019, 1072, 1080
Brandes, Ernst: 145
Brandes, Georg: 250, 261, 262,
270, 271, 272, 300, 301, 302,
303, 586, 587, 659, 660, 661,
871, 884, 1023, 1025
Bricka, C. F.: 212, 336, 337, 406,
424, 426, 455, 532, 533, 541,
542, 543, 544
Brun, Charles: 805, 816, 837,
906
Bruun, Laurids: 540
Bøgedal, H.: 1045
Cassel, Gustav: 530, 981, 982

- Cavling, Henrik: 698, 768, 769,
 813, 949, 979, 1010, 1011,
 1073
 Christensen, J. C.: 990, 991
 Christensen, Villads: 740
 Cohen, Just: 950
 la Cour, J. C.: 324
 Daae, Ludvig: 351
 Davidsen, Hanne: 85
 Davidsen, Meyer: 114, 173, 179,
 185, 197, 246, 297, 342, 472,
 516, 529, 630, 712, 930, 935,
 948, 960, 966, 972, 1031,
 1053
 Davidsen, Rose: 487
 Dessau, Hartvig: 711
 Dessau, Martin: 702, 753
 Deuntzer, J. H.: 644
 Drachmann, A. B.: 830, 831,
 832, 842, 877, 905, 1000,
 1044
 Ekeroth, Rich.: 580
 Erslev, Kr.: 1, 2, 7, 41, 58, 61, 66,
 67, 71, 73, 74, 75, 76, 83, 84,
 89, 95, 103, 109, 111, 112,
 113, 117, 125, 127, 314, 347,
 349, 355, 360, 367, 378, 394,
 403, 410, 415, 422, 430, 440,
 471, 476, 477, 480, 490, 492,
 493, 499, 521, 523, 582, 590,
 609, 610, 728, 945, 988, 998,
 1003, 1021, 1048, 1066,
 1067, 1069, 1075, 1076,
 1077, 1094
 Estrup, J. B. S.: 162
 Fahlbeck, Pontus: 194, 209, 210,
 482, 483, 797, 891
 Falbe Hansen, V.: 81, 133, 237,
 310, 353, 357, 365, 381, 397,
 405, 452, 535, 536, 564, 639,
 1047
 Falck, A. T.: 615
 Finansministeriet: 652
 Finsen, Niels R.: 514
 Flux, A. W.: 468
 Foss, Alexander: 920, 921, 922,
 1034, 1035, 1036
 Francke, Ernst: 494
 Frederiksen, Kirstine: 193, 195,
 198, 252, 259
 Fridericia, J. A.: 104, 116, 119,
 124, 294, 295, 305, 321, 338,
 345, 372, 376, 445, 446, 454,
 546, 549, 597, 604, 623, 889,
 893, 895
 Friis, Aage: 390, 560, 561, 680,
 699, 1032, 1042, 1074, 1082
 Gad, Emma: 408, 427
 Galschiøt, M.: 356
 Gammeltoft, Carl: 647, 704, 713
 Glückstadt, Emil: 754
 Glückstadt, Isak: 191
 Greisen, C.: 774
 Gulmann, Chr.: 967
 Hage, Christopher: 240, 268,
 374, 379, 599, 607
 Hagemann, G. A.: 479, 703
 Hals, Karl: 149
 Hammerich, Kai: 1017
 Hannover, Emil: 814
 Hannover, H. I.: 787
 Hansen, H. N.: 136, 150, 214,
 215, 364, 366, 550, 552, 555,
 562, 584, 601, 637
 Hansen, Søren: 183
 Hartvig-Møller, Karen: 603, 766
 Hauch, Adam: 838
 Heckscher, Eli F.: 655, 656, 700,
 846, 847, 872, 876, 879, 903,
 904, 908, 909, 973, 996, 997,
 1013, 1014, 1020, 1050,
 1054, 1079, 1081, 1083
 Heckscher, Isidor: 59, 69, 70, 77,
 80, 82, 87, 118, 121, 130, 135,

- 138, 147, 151, 167, 175, 176,
177, 187, 192, 204, 207, 216,
221, 222, 361, 384, 392, 401,
418, 469, 470, 588, 611, 616,
631, 632, 654, 657, 672, 679,
745, 761, 786, 843, 850, 855,
902, 937, 965, 989, 992,
1052, 1087
- Heckscher, Rosa: 389
- Hegermann-Lindencrone, J. H.:
716, 757, 784, 785, 790, 854
- Heide, Axel: 640
- Helms, Chr.: 671
- Henrichsen, Erik: 677, 678, 681,
682, 683, 742, 743, 744, 756,
815, 817, 851, 852, 853, 868,
880, 881, 936, 941, 942, 943,
944
- Hertel, H.: 505
- Hey, Frederik: 765, 803, 911,
914
- Heyman, Philip W.: 96, 97, 98,
99, 101, 102
- Hiort-Lorenzen, Fr.: 585, 629,
634, 638, 641, 642, 643, 645,
646
- Hjelt, Aug.: 506
- Holck, Axel: 398, 399, 496, 497,
628
- Holm, Edvard: 225, 318, 322,
404, 420, 509, 510, 665, 675
- Hornemann, Gerhard: 515
- Hostrup, C.: 296
- Hvidt'ske komité: 309, 354
- Høffding, Harald: 148, 178,
196, 233, 234, 236, 251, 283,
284, 307, 411, 412, 747, 748,
882
- Høgsbro, Sofus: 166, 358, 359,
386, 387, 388
- Hørring, H. E.: 273, 281, 504
- Hørup, Viggo: 238, 277, 290
- Jacobsen, Carl: 105
- Jacobsen, J. C.: 106, 107
- Jacobsen, J. P.*: 602, 621, 663,
(684), (705), (706), (707),
708, (718), (720), (721),
724, (727), (729), 731,
(733), (758), (759), (773),
(781), (804), (819), (858),
869, (894), 916, 975, 1004,
1007, 1027, 1028, 1030
- Jacobsen, Lis**: 820, 821, 822,
823, 824, 825, 826, 1055,
1058, 1060, 1061, 1062,
1064, 1065, 1078, 1091,
1092
- Jensen, Adolph: 434, 772, 924
- Jensen, J.: 650
- Jerichow, P. A.: 799
- Johannsen, Fritz: 964
- Jørgensen, A. D.: 304, 343, 423,
425
- Kayser, Harald: 352
- Kiær, A. N.: 417, 463, 467, 513,
563, 596, 624, 917
- Knudsen, P.: 158
- Koch, P.: 313
- Koefoed, Michael: 431, 522,
565, 739
- Koerner, Paul von: 763
- Kramp, Emmy: 202
- Københavns liberale vælger-
forening: 474
- Københavns magistrat: 25, 35,
330
- Københavns understøttelses-
forening: 264
- Købke, Peter: 421
- Lange, Julius: 257

* i parentes breve til både Lis og J. P. Jacobsen

** for tiden før 1903 se: Rubin, Lis

- Larsen, A. C.: 33
 Larsen, Karl: 575, 926, 927
 Lassen, N.: 282
 Lassen, Vilhelm: 627, 685, 686,
 687, 688, 689, 690, 691, 692,
 693, 697, 714, 715, 726, 737,
 741
 Lauridsen, Johannes: 1008
 Lauridsen, P.: 1038
 Lehmann, Johannes: 1071
 Levin, Poul: 835
 Levy, Sigfred: 793
 Liebe, Otto: 918
 Liebmann, Nanna: 658, 662
 Lind, Rasmus: 518
 Lüttichau, Christian: 414, 484,
 485, 925
 Løffler, J. B.: 456
 Mackeprang, M.: 1033
 Madsen, N. M. V.: 812
 Marstrand, Jacob: 457, 458, 558,
 1002
 Mayr, Georg von: 460
 Meyer, Emil: 312, 382
 Meyer, Isak: 165
 Morgenstjerne, Bredo von
 Munthe af: 206
 Munch, P.: 519, 520, 571, 619
 Münter, Johanne: 327, 339
 Nansen, Peter: 808, 809, 983
 Nationaløkonomisk forening:
 531
 Neergaard, Niels: 123, 131, 132,
 160, 168, 169, 174, 182, 188,
 201, 211, 217, 232, 267, 269,
 311, 481, 534, 537, 576, 674,
 709, 710, 752, 762, 770, 775,
 776, 777, 779, 780, 827, 828,
 829, 833, 834, 863, 866, 873,
 887, 892, 896, 956, 959, 961,
 984, 995, 1001, 1041, 1059
 Nielsen, Yngvar: 625, 626
 Nørlund, N. E.: 953, 954, 955,
 1056, 1057
 Oldenburg, V.: 666, 667, 668
 Peschcke Køedt, A.: 649, 696
 Petersen, H. G.: 429
 Petersen-Studnitz, Alexis: 128,
 308, 475
 Philipsen, Gustav: 260, 263, 323,
 539
 Pingel, V.: 154, 155
 Ploug, Hother: 651
 Pontoppidan, Morten: 910
 Poulsen, Svenn: 907
 Prytz, C. V.: 622
 Raben-Levetzau, Frederik: 717,
 736
 Rasmussen, Chr.: 620
 Ring, Kristian: 664
 Rist, P. Fr.: 332, 368, 438
 Rosenkrantz, Hans: 919, 1093
 Rothe, Carl: 810
 Rubin, Gottfred: 78, 81, 86, 108,
 115, 220, 227, 229
 Rubin, Kaja: 90, 91, 92, 93, 94,
 181, 400, 432, 433, 435, 436,
 437, 551, 566, 568, 569, 570,
 592, 719, 722, 723, 725, 730,
 732, 734, 735, 771, 778, 782,
 783, 794, 795, 796, 800, 801,
 802
 Rubin, Lis*: 333, 498, 526,
 527, 528, 553, 554, 556, 567
 Ræder, J. G. F.: 331, 538
 Salomon, Cora: 68
 Salomon, Frederik: 393, 439,
 557, 559, 591, 593

*herunder også breve til både Inger og Lis Rubin

- Salomon, Julius: 60, 62, 292,
293, 334, 362, 391, 402, 447,
488, 517, 635, 791, 849, 867,
878, 932, 934, 938, 940, 963,
970, 1022, 1024, 1039, 1084
- Salomonsen, Carl J.: 577, 746
- Scharling, William: 279, 280,
369, 370, 450, 451, 491
- Scheel, H. von: 416
- Schorstein, M.: 946
- Schovelin, Julius: 226
- Secher, V. A.: 508
- Sidenbladh, Elis: 419
- Simonsen, David: 3, 4, 5, 6, 8, 9,
10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 36,
37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45,
46, 47, 48, 49, 53, 55, 63, 64,
65, 239, 285, 340, 341, 676,
999
- Skram, Erik: 50, 51, 52, 54, 56,
57, 72, 88, 164, 208, 344, 462,
574, 738, 898, 1049, 1063
- Slomann, C. V.: 500, 501, 502,
503
- Slomann, Vilhelm: 986
- Staden Københavns økonomi-
kontor: 265
- Steenstrup, Joh.: 325, 350, 760
- Stephensen, Westy: 1005, 1088,
1090
- Studerforeningens seniorat:
1015, 1016
- Studentersamfundets småskrift-
udvalg: 223
- Sveistrup, Poul: 319
- Sørensen, Th.: 139, 141, 143,
180, 203, 306
- Thamsen, Gerda: 788, 886, 890,
929, 958, 969
- Thomsen, Vilhelm: 612, 613,
614, 617
- Tietgen, C. F.: 242, 243, 244,
245
- Topsøe, Haldor: 818
- Trap, Cordt: 453, 461, 511, 545:
900, 901
- Trier, Herman: 120, 224, 507,
547, 933
- Troels-Lund, Troels: 525
- Tscherning, E. A.: 380, 395, 396
- Tuborgs fabrikker: 100
- Udvalget for valglisternes
berigtigelse: 235
- Ukendt adressat: 266
- Ulrik, F.: 140
- Ussing, Carl: 767, 978, 994,
1012, 1029, 1043, 1068,
1086, 1089
- Vedel, Annette: 636, 856, 857
- Vedel, P.: 335, 373, 375, 377,
448, 578, 579, 595
- Wanscher, Oscar: 573
- Warburg, Karl: 971
- Weibel, Frederik: 600
- Weimann, Wilhelm: 931
- Weis, Fr.: 976, 977
- Westergaard, Harald: 79, 110,
126, 129, 134, 137, 142, 159,
161, 170, 171, 172, 184, 186,
228, 326, 329, 346, 348, 363,
371, 407, 409, 413, 443, 444,
449, 465, 466, 473, 478, 489,
495, 512, 524, 548, 572, 583,
589, 870, 885, 1026, 1040,
1051, 1070, 1085
- Wigforss, Ernst: 974
- Winther, J. P.: 980, 1006, 1009
- Wulff, Frederik: 633
- Wulff, Louis E.: 701
- Zahle, Herluf: 951

FORKORTELSER

En række forkortelser, som må anses for umiddelbart forståelige, er ikke medtaget i listen.

- Adolph Jensens Erindr.* = Adolph Jensen: Erindringer. 1946.
- B.* = Lis Jacobsen: Fortegnelse over Marcus Rubins Skrifter, Afhandlinger og Artikler. 1924. (For den kronologiske fortegnelses vedkommende særtryk af N.T. 1924, 174-191).
- B.B.B.* = Georg & Edvard Brandes: Brevveksling med nordiske Forfattere og Videnskabsmænd. Udg. af Morten Borup ofl. I-VIII. 1939-42.
- Berl. Tid.* = Berlingske Tidende.
- Berntsen* = Klaus Berntsen: Erindringer. I-III. 1922-25.
- Betænkningen 1916* = Betænkning afgiven af den i Henhold til Lov Nr. 294 af 30. Sept. 1916 nedsatte Rigsdagskommission ang. de dansk vestindiske Øer. 1916.
- B.F.* = Borgerrepræsentationens Forhandlinger.
- Bj.Bj.B.* = Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksling med danske 1875-1916. Udg. af Øyvind Anker, Francis Bull og Torben Nielsen. I-III. 1953.
- Bulletin* = Bulletin de l'Institut international de Statistique.
- Dagbl.* = Dagbladet.
- DBL* = Dansk biografisk Leksikon. Red. af Povl Engelstoft. I-XXVII. 1933-44.
- Det 19. Aarb.* = Det nittende Aarhundrede. Maanedsskrift for Litteratur og Kritik. Udg. af Georg og Edvard Brandes. I-VI. 1875-77.
- Det ny Aarb.* = Det ny Aarhundrede. Halvmaanedsskrift. Red. af P. Munch, fra 1907 af Poul Levin og P. Munch. I-VI. 1903-09.
- DS* = David Simonsen.
- Dumreicher* = Carl Dumreicher: Studenterforeningens Historie 1870-1920. I-IIIa. 1935-41.
- E.* = Marcus Rubin: Nogle Erindringer. 1914.
- EB* = Edvard Brandes.
- Eli H.* = Eli F. Heckscher.

- Ellen Jørgensen II* = Ellen Jørgensen: Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede. 1943.
- Erichsen & Krarup* = Erichsen, B. & Krarup, Alfr.: Dansk historisk Bibliografi. I-III. 1917-27.
- Festskrift Simonsen* = Festskrift i Anledning af Professor David Simonsen 70aarige Fødselsdag. 1923.
- Forholdene paa de dansk-vestindiske Øer* = Betænkning over Forholdene paa de dansk-vestindiske Øer. Afgiven af den ved allerhøjeste Resolution af 18. Nov. 1902 anordnede vestindiske Kommission. 1903.
- Fred. VI's Tid* = Marcus Rubin: Frederik VI's Tid, fra Kielerfreden til Kongens Død. Økonomiske og historiske Studier. 1895.
- FS* = Frederik Salomon.
- GB* = Georg Brandes.
- GB's Saml. Skr.* = Georg Brandes: Samlede Skrifter. I-XVIII. 1899-1910.
- generaldirektørens kopibog* = en kopibog, der på 248 kvartsider rummer aftryk af MR's håndskrevne embedskorrespondance fra 11. april 1902 til 1. sept. 1913. — I departementet for told- og forbrugsafgifter.
- Hist. afb.* = A. D. Jørgensen: Historiske Afhandlinger. I-IV. 1898-99.
- H.T.* = Historisk Tidsskrift.
- HW* = Harald Westergaard.
- Høffdings Erindr.* = Harald Høffding: Erindringer. 1928.
- Høgsbro I-II* = Sofus Høgsbro: Brevveksling og Dagbøger 1858-1901. Udg. af Hans Lund. 1924-25.
- Hørup I-III* = V. Hørup i Skrift og Tale. Udvalget besørget af Vilh. Nielsen. I-III. 1902-04.
- IH* = Isidor Heckscher.
- Ill. Tid.* = Illustreret Tidende.
- JAF* = J. A. Fridericia.
- JPJ* = J. P. Jacobsen.
- JS* = Julius Salomon.
- KB* = Det kongelige bibliotek.
- Kj. Johansen* = Kjeld Johansen: Staden Københavns Statistiske Kontor 1883-1933. 1933.
- kopibog II* = jf. note III, 225. 7.
- KrE* = Kr. Erslev.
- KrE's nekr.* = Kr. Erslevs mindetale over Marcus Rubin i Videnskabernes Selskabs møde d. 23. marts 1923. Særtryk af Oversigt over Vidensk. Selsk. Forhandl. 1922-23. 1923, s. 35-48.

- Kulturkampen* = Hakon Stangerup: Kulturkampen I-II. 1946.
- Kvindesamf. Hist. I* = Gyrithe Lemche: Dansk Kvindesamfunds Historie gennem 40 Aar. Med Tillæg 1912-18. 2. Udg. 1939.
- Levned* = Georg Brandes: Levned. I-III. 1905-08.
- Litt. Aarb.* = Kronologisk ordnet Fortegnelse over Kristian Erslevs litterære Arbejder ved Alfred Krarup (i Kr. Erslev: Historiske Afhandlinger. Udg. af den danske historiske Forening. II. 1937, 338-347).
- LJ* = Lis Jacobsen.
- LJ's bibliografi* = Lis Jacobsens bibliografi ved Grete Jacobsen og Karl Martin Nielsen, i: Runer og Rids. Festskrift til Lis Jacobsen 29. Jan. 1952. 1952, 189-206.
- M.&B.* = Marcus Rubín: Mænd og Bøger. 1920.
- MD* = Meyer Davidsen.
- MG* = medlem af den grundlovgivende rigsforsamling.
- MF* = medlem af folketinget.
- ML* = medlem af landstinget.
- MR* = Marcus Rubín.
- Mrgbl.* = Morgenbladet.
- Nat.tid.* = Nationaltidende.
- Neergaards Erindr.* = N. Neergaard: Erindringer fra Ungdomsaarene og fra mit offentlige Liv 1854-94. 1935.
- N.T.* = Nationaløkonomisk Tidsskrift.
- ODS* = Ordbog over det danske Sprog. I-XXVIII. 1919-56.
- P. Munch* = P. Munch: Erindringer. I-III. 1959-61.
- Pol.* = Politiken.
- Privatbk.* = Einar Cohn: Privatbanken i København gennem hundrede Aar 1857-1957. I-II. 1957-58.
- RA* = Rigsarkivet.
- R.T.* = Rigsdagstidende. F.: Folketingstidende, L.: Landstingstidende. A, B og C henviser til de pågældende Tillæg.
- Saml. Skr.* = se: GB's Saml. Skr.
- Selvbibliografi I* = Afgivet 5. marts 1897 til ordenskapitlet. Kopi (ved MR) i MR's arkiv.
- Selvbibliografi II* = Afgivet 12. nov. 1912 til ordenskapitlet. Kopi (ved udg.) i MR's arkiv.
- Skr. & Art.* = Harald Westergaards bibliografi i N.T. 1937, 246-261.
- Soc.-Dem.* = Social-Demokraten.
- Stat. Aarb.* = Statistisk Aarbog. Udg. af Stat. Bureau. 1896 ff.
- Stat. Bureau* = Statens statistiske Bureau, fra 1913: Det statistiske Departement.

- Stat. Bureaus Hist.* = Statistisk Bureaus Historie. Et Omrids, udarbejdet i Anledning af Bureauets 50-aarige Bestaaen. Udg. af Stat. Bureau. 1899.
- Stat. Kontor* = Staden Kjøbenhavns statistiske Kontor.
- Stat. Medd.* = Statistiske Meddelelser. Udg. af Stat. Bureau. (Der henvises til: række, bind og hæfte).
- Stat. Tabelværk* = Statistisk Tabelværk. Udg. af Stat. Bureau. (Citeres med angivelse af række – romertal – litra og bindtal).
- Sv. T.* = Svensk tidskrift. 1911 ff.
- Sygekasse- og Ulykkesforsikringsbetænkningen* = Betænkning afg. af den af Indenrigsministeriet d. 4. Juli 1885 til Overvejelse af Spørgsmaalene om Sygekassernes Ordning og om Arbejdernes Sikring mod Følgerne af Ulykkestilfælde under Arbejdet nedsatte Kommission. 1887.
- Sønderj. Hist.* = Sønderjyllands Historie. I–V. 1930–42.
- Tabelværk* = Tabelværk til Københavns Statistisk. Udg. af Stat. Kontor.
- Toldforholdene* = Marcus Rubins tale i Handels- og Kontoristforeningen 18. sept. 1906. Særtryk af Børsen 12. okt. 1906.
- Toldloven* = Marcus Rubin: Toldloven. N.T. 1909, 1–83.
- Troels Fink: Spillet om dansk neutralitet* = Troels Fink: Spillet om dansk neutralitet 1905–1909. Aarhus 1959.
- UM* = Udenrigsministeriet.
- Ussing: Nationalbanken* = Carl Th. Ussing: Nationalbanken 1914–1924. 1926.
- V-J* = T. Vogel-Jørgensen: Bevingede Ord. Div. udg.

Udeladelser i brevene er angivet med ... Udeladelser uden almen interesse er ikke berørt i kommentaren.

NOTER TIL INDLEDNINGEN

- <11> 3: br. 1071 – 8: E. 15 – 28: br. 385.
- <12> 1: selvbiografi I – 2: br. 410 – 12: br. 14 – 12: H. Brøchner: Philosophiens Historie i Grundrids, II, 1874, s. 285 – 15: E. 20 – 19: selvbiografi I – 24: Breve fra P. V. Jacobsen. Udg. af Julius Clausen, 1899, s. 66 – 26: selvbiografi I – 29: E. 48 ff. – 36: br. 30.
- <13> 6: E. 20 – 10: E. 26 f. – 27: H. Trier: Gaarden No. 8 Amagerterov, 1900, s. 213 ff.
- <14> 6: E. 20 – 8: E. 32 og M. & B., s. 31 – 10: E. 29 f. – 17: selvbiografi I – 28: E. 41 – 30: Høffdings Erindr., s. 84 – 31: Mariboës Skoles Aarsberetning, 1875.
- <15> 16: ssts., s. 8 – 19: Høffdings Erindr., s. 84.
- <16> 3: br. 13, udeladt indledning – 11: br. 747 – 24: KrE's nekr.
- <17> 1: br. 988 – 14: Københavns Universitets Festskrift Juni 1911, s. 56 – 16: E. 187 – 19: Ded. af Juli 1903 – 23: Hist. afh. II, s. 252 – 28: Tilskueren 1923, I, s. 51 – 29: KrE's nekr. – 35: E. 181 f.
- <18> 15: M. & B., s. 216 – 24: Tilskueren 1923, I, s. 51 f.
- <19> 3: Lis Jacobsen: Tolv Epistler, 1928, s. 269 ff.
- <20> 19: E. 57 f. – 22: Adolph Jensens Erindr., s. 104 – 33: H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882, s. 286.
- <21> 23: N. T. 1905, 516 – 27: br. 24.
- <22> 1: Bj. Bj. B. nr. 282 – 2: N. T. 1905, 518 – 6: Tilskueren 1921, II, s. 221 – 20: se note I, 17. 23 – 35: ikke medtaget, i MR's arkiv.
- <23> 9: se note I, 46. 17 – 14: se note I, 113. 36 – 25: br. 17 – 30: br. 30 – 33: br. 29 – 36: br. 40.
- <24> 36: br. 932.
- <25> 2: jf. bl. a. br. 7 – 4: br. 43 – 11: br. 43 og 48 – 13: se note I, 67. 34 – 19: br. 1024 – 26: E. 160.
- <26> 2: fremgår af utrykte breve af JS – 5: br. 1024 – 15: jf. note I, 31. 3 – 29: B. F. 1874–75, s. 810 ff.
- <27> 18: E. 64 – 21: br. 24 – 22: br. 35 – 29: E. 69 og selvbiografi I – 33: jf. note I, 50. 13.
- <28> 18: E. 70 – 19: MR's nekrolog over Fenger i Pol.'s prøvetryk 1884 (B. nr. 45) – 24: E. 69 – 33: E. 70 f.
- <29> 25: Kj. Johansen, s. 22 – 35: E. 121 f.
- <31> 13: E. 123 – 20: B. F. 1891–92, s. 946.
- <32> 10: selvbiografi I – 15: Kj. Johansen, s. 36 – 20: ssts., s. 37 – 30: ssts., s. 48 – 33: br. 238.

- (33) 2: E. 195 f. – 8: E. 75 – 11: jf. bl. a. E. 84 f. – 15: br. 884 – 17: E. 83 ff. 24: Pol. 4. nov. 1911 – 32: E. 87.
- (34) 5: E. 88 f. – 16: br. 164 – 19: E. 92 – 24: br. 189 – 29: br. 95 – 34: jf. note I, 200. 32.
- (35) 1: Marcus Rubin: Om Kvindens Adgang til Erhverv, 1886, s. 24 (B. nr. 58) – 8: Tilskueren 1888, s. 910 – 22: br. 14 – 23: Neergaards Erindr., s. 31 ff.
- (36) 4: br. 17 – 14: E. 67 – 25: Gads danske Mag. 1907/08, s. 550.
- (37) 30: E. 134 og br. 120.
- (38) 9: Valdemar Koppel: Af Politikens Historie I, 1946, s. 35 ff. og Edv. Brandes i Pol. 22. maj 1924.
- (39) 24: N. T. 1915, s. 2 – 30: Pol. 5. nov. 1885.
- (40) 4: jf. br. 160 – 12: N. T. 1884 – 23: R. T. 1883/84, F. sp. 589 – 28: ssts. sp. 627 (Falbe Hansen, der dog alligevel indså nødvendigheden af dette skridt og foretrak at begrunde sin afvisning af forslaget med dets tekniske ufuldkommenhed).
- (41) 14: N. T. 1884, 26 (Moritz Levy) – 20: N. T. 1884, 37 – 25: E. 150 og Rubins alderdomsforsørgelsesforedrag, 6. jan. 1891, s. 4.
- (42) 3: E. 151 ff. og br. 162 – 16: Foredrag 11. juli 1889 ved den danske Kjøbstadforenings Møde, trykt i Beretn. om Forhandl. i den danske Kjøbstadforenings 8. Saml. i Randers, Kbh. 1889, s. 88–111, de her citerede afsnit: s. 91 og 93.
- (44) 10: N. T. 1911, 245.
- (45) 19: E. 144 – 27: N. T. 1911, 238 – 35: E. 145 – 36: br. 277.
- (46) 11: jf. noterne I, 322. 10 og 318. 30 – 21: N. T. 1911, 241 ff.
- (47) 3: R. T. 1890/91, F. sp. 1619 – 5: Betænkning om folkepension, 1955, s. 35 – 16: N. T. 1911, 246 f. – 27: utrykte breve i MR's arkiv, 26. juni – 15. okt. 1870.
- (48) 2: utrykte breve i MR's arkiv, 8. og 11. okt. 1871 – 15: br. 95 og E. 119 f. – 18: Aksel Lassen i Kr. Dagbl.'s kronik 28. april 1960 – 24: br. 225 – 26: E. 184.
- (49) 6: br. 304 – 12: br. 509 – 14: E. 187 – 20: selvbiografi I – 25: KrE's nekr., s. 6 f.; »1807–14«, s. 320.
- (50) 10: Dagbl. 8. juni 1892; anmeldelsen er usign. og ikke optaget i S.'s bibliografi, men er på flere punkter i verbaloverensstemmelse med S.'s franske anm. (jf. note II, 12. 22) – 17: Berl. Tid.'s aftenudg. 20. april 1895 – 34: jf. Kr. Erslev: Historiske Afhandlinger. Udg. af den danske historiske Forening, II, 1937, s. 219.
- (51) 1: E. 33 ff. – 7: A. D. Jørgensen: En Redegørelse, 1901, s. 162 – 13: br. 423 og 425 – 24: KrE's nekr., s. 10 – 27: M. & B., s. 9 f.
- (52) 3: Hist. afh. IV, 146 – 20: Berl. Tid. 1. maj 1895 (replik til Falbe Hansens anmeldelse).
- (54) 12: E. 198 – 19: selvbiografi I – 30: H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882, s. 130.
- (55) 12: Stat. Bureaus Hist., s. 48 – 26: R. T. 1892/93, F. sp. 396.
- (56) 9: brev af 30. nov. 1923 til LJ.

- (57) 5: bilag til brev af 16. nov. 1923 til LJ.
- (58) 22: selvbiografi II – 24: E. 203 f.
- (59) 30: Kj. Philip: Skattepolitik, 1955, s. 34 ff. – 33: Det ny Aarh. IV, 1, s. 252.
- (60) 19: Pol. 28. marts og 4. april 1903 – 23: selvbiografi I – 27: utrykt brev af 4. sept. 1912 til MR.
- (61) 5: selvbiografi II – 9: Toldloven, s. 4 – 14: Toldforholdene, s. 5 f.
- (62) 2: Det ny Aarh. IV, 1, s. 387.
- (63) 10: Toldloven, s. 7 – 33: Toldloven, s. 15.
- (64) 15: Pol. 22. okt. 1888 – 32: br. 578.
- (65) 7: Toldforholdene, s. 83 – 18: Toldloven, s. 83 – 21: ssts., s. 6 – 25: Det ny Aarh. IV, 1, s. 253.
- (66) 8: br. 922 – 11: Børsen 10. okt. 1913.
- (67) 8: Betænkning ang. Statstjenestemænds indtægtsgivende Bivirksomhed og Rigsdagsmænds indtægtsgivende Statsvirksomhed udenfor deres Rigsdagsvirksomhed. 1910, s. 11 – 23: Gads danske Mag. 1907/08, s. 555 – 33: Toldforholdene, s. 28.
- (68) 19: E. 118 – 34: Toldforholdene, s. 45.
- (69) 1: ssts., s. 76 – 14: Toldloven, s. 2 – 20: alle citater i afsnittet om Hage er fra MR's artikel i Pol. 28. nov. 1918 i anledning af H.'s 70-års dag.
- (70) 9: Gads danske Mag. 1907/08, s. 553 – 14: Det ny Aarh. IV, 1, s. 355 – 25: Gads danske Mag. 1907/08, s. 553 – 36: ssts., s. 551.
- (71) 16: br. 796 – 17: jf. br. 805 – 22: br. 742.
- (72) 6: br. 988 – 13: Georg Brandes: Det moderne Gjennembruds Mænd, 1883, s. 295 f.
- (73) 10: Vilh. Andersen i Tilskuerens februarhæfte 1932 – 12: Edvard Brandes: Lægemedler, 1881, s. 135 – 19: E. 204 f. – 23: brev af 6. marts 1924.
- (75) 5: Troels Fink: Spillet om dansk neutralitet, s. 69 – 19: note III, 126. 35 – 20: note III, 123. 18.
- (77) 14: Preuss. Jahrb., febr. 1911, bd. 143, s. 375 f.; jf. E. 219 f. – 30: Martin Rade: Mehr Idealismus in der Politik, Jena 1911, s. 70 – 30: i Pol.'s kronik 4. juli 1911 (jf. note III, 149. 31) – 33: citaterne efter artiklens danske udgave i Tilskuerens sept.-hæfte 1911.
- (81) 19: H. P. Hanssen: Tilbageblik III, 1932, s. 124 f.; jf. br. 128 i To ungdomsvenner. H. P. Hanssen – H. V. Clausen. En brevveksling. Udg. af Harald Jørgensen, 1962 – 33: Hejmdal, 7. nov. 1932 i en anmeldelse af H. P. H.'s erindringsværk.
- (82) 11: br. 859 – 13: E. 216 f. – 23: br. 411 – 29: br. 498.
- (83) 9: br. 208 – 25: E. 217.
- (84) 15: jf. br. 854 – 16: note III, 72, 13 (slutningen).
- (85) 8: i udg.'s eje – 24: br. 767 – 32: C. Ussings utrykte erindr., s. 310.
- (86) 2: jf. br. 920 – 6: jf. noterne III, 213. 22 og 215. 17 – 7: Børsen, 10. okt. 1913 – 18: Privatbk., s. 445 f. – 21: jf. br. 920 – 30: se eksempelvis br. 1020, hvori der tales om »accelererende Dyrtid« – 30: ODS IX, 566 – 34: selvbiografi II – 36: indledn. til særtrykket af MR's bibliografi, s. 11 f.
- (87) 14: Finanstidende, 14. marts 1923 – 33: jf. br. 996 – 35: br. 1013.

- ⟨88⟩ 7: Nyboe Andersen: Laanerenten, 1947, s. 148 ff.; jf. Einar Cohn: Danske pengeforhold 1914–1936, 1961 – 11: Laanerenten, s. 153 – 15: ssts., s. 169 – 25: ssts., s. 156.
- ⟨89⟩ 3: Axel Nielsen: Bankpolitik, II, s. 479, note 1 – 6: Nyboe Andersen i Laanerenten, s. 181.
- ⟨90⟩ 4: A. C. Johnsen: I Statens Tjeneste, 1946, s. 66 – 35: jf. LJ's kronik i Pol. 5. marts 1954.
- ⟨91⟩ 4: Adolph Jensens artikel om MR i Ill. Tid., 23. juni 1912 – 22: Vort Land, 21. jan. 1900 (en anmeldelse af Stat. Bureaus Hist.). Sch.'s anke er ikke uberettiget, men det synes snarest at være kancellistilen, der efterhånden breder sig i visse af MR's afhandlinger.
- ⟨92⟩ 1: E. 87 – 9: ikke medtaget brev af 27. febr. 1897, jf. note I, 358. 5 og br. 410 – 34: E. 185 og Adolph Jensens Erindr., s. 157 f. – 36: Adolph Jensen i den førnævnte artikel i Ill. Tid., tankengangen findes også udtalt i selvbiografi I.
- ⟨93⟩ 18: E. 51 – 32: Soc.-Dem. 7. marts 1923.
- ⟨94⟩ 3: Bordtale ved David Rubins og Herbert Rubins Konfirmation den 24. April 1898 (tryksag i MR's arkiv) – 24: Pol. 12. marts 1923, uddrag af Einar Cohns tale.

KOMMENTAR
TIL
BREVENNE

I

1870-1892

1. Fra KR. ERSLEV, 15. nov. 1870.
- 3 5 *lærebøger*] kirkehistorikeren Fredrik Nielsen, den senere biskop, der 1863–72 hørte til Mariboos skoles fremragende lærerkreds, udgav 1875–76 på Jacob Erslevs forlag: *Lærebog i Verdenshistorie for Real- og Pigeskoler, I–IV*.
- 10 *Thomsens mønter*] (ms: Thomsens mt.) KrE, der allerede som skolelev havde anlagt en lille møntsamling, blev efter sin studentereksamen daværende museumsinspektør Christian Herbst's medarbejder ved udgivelsen af katalogen over Chr. J. Thomsens middelalderlige møntsamling. Herbst trak sig imidlertid snart ud af arbejdet, hvorefter KrE besørgede udgivelsen alene. Katalogen udkom 1873–76, se Litt. Arb. s. 338.
2. Til KR. ERSLEV, 1. aug. 1872.
- 17 *otte sider rejseerindring*] KrE's brev, en noget langtrukken, humoristisk rejse- og udflugtsbeskrivelse, er bevaret, men ikke medtaget. Det fylder 4 brevark à 4 sider og er skrevet fra mandag til onsdag [formodentlig 29.–31. juli 1872] på en gæstgivergård ved Liselund på Møn.
- 18 *Dankier .. Tiemroth*] sandsynligvis MR's manuduktører H. M. Dankier (der endnu et knapt decennium senere var N. Neergaards manuduktør i de juridiske fag) og Charles Tiemroth.
- 21 *a nej*] læs: å nej.
- 22 *damerne*] KrE havde i sit Møn-brev raileret over et rejsebekendtskab, en fru Müller fra Roskilde med to døtre, »alle 3 i høj grad snakkesalige«.
- 25 *Simonsens .. Salomons*] DS's og JS's familier.
- 26 » «] (således i ms.) da Salomons er nævnt umiddelbart forinden, sigtes der vel til husets datter Cora, som også KrE skal have sværmet for.
- 26 *akvariet*] det da nyoprettede Kjøbenhavns Aquarium og Terrarium, Vesterbrogade 33; det eksisterede kun til 1875.
- 4 7 *Graa*] stud. med. Graah døde tirsdag, 30. juli. MR har formodentlig kendt ham gennem JS og DS, der ligesom G. havde taget studentereksamen fra det v. Westen'ske institut i 1870.
- 11 *Orla Lehmanns efterl. skrifter*] udgivet i fire bind 1872–74 af H. Hage og C. Ploug.

- 4 17 *Dine kommissioner*] i sit Møn-brev havde KrE bedt om at få tilsendt forskellige småting og bøger, samt evt. breve fra hans far, der var bortrejst.
- 25 *Krerslev, af de Kastenskjolders (!) æt*] næsten alle KrE's breve til MR er underskrevet KrErslev, altså uden ophold mellem r og E. — KrE's mor, Jacob E.'s 1. hustru, var Jacobine E., født Castenskiold.
- 27 *Jeg kan ikke finde*] blandt »kommissionerne« var også: »Brøchner: Det religiøse i dets enhed m. d. humane: se min bogreol, til højre, 2 hylde fra oven«, et af Hans Brøchners skrifter mod Rasmus Nielsen (1869).
3. Til DAVID SIMONSEN, 15. april 1874.
 Dette brev indleder den omfattende korrespondance, MR og DS førte med hinanden til 1879, mens DS i Breslau uddannede sig til rabbiner. Om ungdomsbrevvekslingens ophør se note I, 106. 6.
- 30 15. april 1874] dateret efter brevets efterskrift.
- 5 2 ...] om Cora Salomon og MR.
- 5 *hin Mandag aften*] DS forlovede sig med Cora S. mandag, 9. marts 1874.
- 16 *Ginderup*] Ginderups kælder, Vimmelskafte 38, en af de såkaldte »natkaféer«, der havde tilladelse til at holde åbent til kl. 2 nat.
- 23 *træfe*] også treife (hebr. tērefa), stridende mod de jødiske spiseregler, modsat *koscher*.
- 26 *Hertz's*] guldsmed P. Hertz's udsalg, Købmagergade 34. DS boede Købmagergade 14.
- 27 ...] om Cora S. og MR.
- 32 »forår i luften«] hentydning til optakten af Holger Drachmanns satire over danske studenter (Digte, 1872).
- 6 17 *rejsegilde*] Rubins boede Tornebuskegade 9, som er hjørneejendommen ud mod Nørrevoldgade, »stedet ligeoverfor« er Nørrevoldgade 27, iflg. Vejviseren den første beboelsejendom på gadens venstre side.
- 34 *im wunderschönen Monat Mai*] fra Heine's Buch der Lieder, Lyrisches Intermezzo.
- 7 8 *Klausværelset*] jødisk bøn- og læserum. David Rubin, MR's far, havde været *klausner*, d.v.s. der havde påhvilet ham en regelmæssig læsning og udlægning af de hellige jødiske bøger.
4. Fra DAVID SIMONSEN, 22. april 1874.
- 14 *den gamle Sæbekjælder*] udtrykket betegner noget godt gammelt eller gammeldags; om dets oprindelse se Hist. Medd. om Kbh. 2. R. II, 406 f.
- 17 *Emigrantlitteratur*] 1872, tysk udg. s. å., GB var da 30 år gammel.
- 20 *Frantz Knivsmed*] »Hør Frantz, du est endnu en ung Mand«, fra Holberg's Politiske Kandestøber II, 3.

- 7 24 »sammes« Brev] Cora S.'s brev.
- 26 *Seminarieriet*] det i 1854 grundlagte »Jüdisch-theologisches Seminar, Fränckelsche Stiftung« i Breslau, hvor DS opholdt sig til 1879, da han aflagde sin rabbinereksamen ved skolen; om seminarieret se M. Brann, *Geschichte des jüd.-theol. Seminars (Fraenckel'sche Stiftung) in Breslau*, 1904.
- 29 [...] DS fortæller om en M. Kornerup, han og hans far har truffet på rejsen til Breslau; om ankomsten dèr, især om Jacob Freudenthal, som han bor hos.
- 33 *tilfilutere*] ODS (IV, 970, 54) har først udtrykket fra 1906.
- 8 3 *so mittels*] formodentlig efter slutningsreplikken i Ibsen's *De unges Forbund*: »Aa, Gud bedre os; Englene, de har nok været saa midtels«. Den tyske stavemåde må bero på en misforståelse.
- 5 *for nu at tale med Prof. Brøchner*] se dennes *Om det Religiøse i dets Enhed med det Humane*, 1869, passim.
- 16 *Bergsøe, Goldschmidt, Henrik Hertz og .. Andersen*] forelå i stor udstrækning i tysk oversættelse.
- 19 *Faderen*] grundlæggeren af den jødiske historieskrivning, Heinrich Graetz, der var knyttet til seminarieret i Breslau fra dets stiftelse til sin død. DS skildrer sit første møde med G. i *Tidsskr. f. jødisk Hist. og Lit.*, I (1917) s. 60.
- 25 *Frdthl.*] Jacob Freudenthal blev i 1864 lærer ved seminarieret, han læste især over religionsfilosofi. 1879 blev han ekstraordinær, 1888 ordinær professor ved universitetet i Breslau, her var filosofiens historie hans arbejdsområde, han blev kendt bl. a. for sine Spinoza-studier. Han var gift med Theresa F., født Sachs.
- 26 *Nachbes*] (hebr. nachat) ro, behag, fornøjelse, nydelse.
- 27 *hendes Fader*] digteren Michael Jechiel Sachs, der 1844–60 var rabbinatsassessor i Berlin. Han er kendt bl. a. for sin ihærdige kamp mod den jødiske reformmenighed i Berlin.
- 35 R. R.] Rosalie Rosenfeld, søster til komponisten Leopold R., var en af de fire kvindelige elever, Ludvig Trier fra jan. 1874 forberedte til studentereksamen. R. R. bestod imidlertid ikke forberedelseseksamen, en anden (Malfrida Hartvigsen) blev tvunget bort af sygdom, og kun Marie Gleeerup og Nielsine Nielsen tog som de første kvinder i Danmark studentereksamen 9. juli 1877. Jf. H. Bertelsen: *Den første kvindelige Akademiker i Danmark i Tilskueren* 1923, II, s. 12 ff. og 103 f.
5. Til DAVID SIMONSEN, 24. april 1874.
- 9 21 »*Siney Carton*«] der hentydes til scenen efter domfældelsen af Charles Darnay i Dickens' *A Tale of Two Cities*, hvori Sidney Carton henånder et kys på den besvimeede Mrs. Darneys kind, mens han mumler: »A live you love«.
- 22 *Turgénjews »Et overflødig menneskes dagbog«*] på dansk ved Vilh. Møller i Iwan Turgénjew: *Fortællinger og Skitser*, bd. I (1873).
- 10 24 [...] MR fortæller en række smånyheder, bl. a. at Rubins er »blevne

taget af hjemme til moders fødselsdag«. — MR har mødt N. C. Frederiksen, der har opfordret ham til at skrive prisafhandlingen [jf. note I, 23. 33]. Frederiksen var utilfreds med Scharlings artikel om sparekasser [Ill. Tid. 1. maj 1870, s. 270 ff.]. Vedr. prisopgaven indrømmede han, at »opgaven var unøjagtig affattet, og pålagde mig bestemt ikke at anse den for statistik«. MR vil dog ikke røre ved opgaven før efter eksamen. Han læser nu til kl. 1½ om natten; anbefaler DS at lære sine breslauske omgivelser at spille l'hombre, og takker for hilsenen gennem Sofus.

Brevet er forsynet med en efterskrift, der er dateret 26.–27. april 1874. MR hilser fra Simonsens og fortæller, at han fremtidig vil gå morgentur med Julius Salomon kl. 7, bl. a. for ikke at træffe sammen med Cora. — Hovedemnet for efterskriften er br. 3, der måske gav udtryk for en lidt kejtet åbenhjertighed, men var skrevet i flugt med deres samtale og i dens stemning. MR er sig fuldkommen sin stilling bevidst, men den ro, som han var nået til, var blevet opskramt på afskedsdagen. Imidlertid er den uendelige frihed og overlegenhed, hvormed Cora nu behandler ham »borgen for, at hver smule romantik i den retning bortrives, og jeg efterhånden henvises til min naturlige plads som ven, Din ven«.

6. Fra DAVID SIMONSEN, 20. maj 1874.
- 31 *Susanne*] den yngste af MR's søstre.
- 11 3 *I mit forrige Brev*] i udeladelsen I, 7. 29.
- 9 *Schammastjeneste*] schammas el. schammes er navnet på synagogetjeneren.
- 10 *מי כמוך*] *mi chamocho* »hvo er som du«, bibelvers (2. Mos. 15, 11) der er udgangspunkt for adskillige jødiske bønner; i synagogemusikken findes talrige m. ch.-kompositioner. — *Helligdagene* er den jødiske ugefest (schawuot, vulg. schwues), jf. 3. Mos. 23, 15–21.
- 17 [...] DS beskriver udførligt en tysk promotion, som han har overværet.
- 21 *Samarit. og More Nebuchim*] *samaritansk*: samaritanernes gamle sprog, en vestaramæisk dialekt. *More Nebuchim*: »de vildfarnes lærer«, ca. 1190, det religionsfilosofiske hovedværk af Moses Maimonides, middelalderens mest betydelige jødiske filosof, religionslærer og læge.
- 21 *hos Graetz*] foruden sin virksomhed ved seminariet holdt G. ved universitetet forelæsninger over bibelske bøger og hebr. grammatik, jf. br. 8, s. 15 f.
- 12 2 *Atlas*] Kr. Erslev: Historisk Atlas til Skolebrug, 1–4 (u. å.) udkom 1874–76 på faderens forlag, desuden i Norge og Sverige, jf. Litt. Arb. s. 338.
- 3 *Olsen og A. Levin*] bogtrykker O. C. Olsen og vekselerer Ad. J. Levin hørte til Gottfred Rubins omgangskreds.

- 5 *Butterkuchen*] en speciel jødisk smørkage, som er overstrøet med kulørt krymmel.
- 7 ...] om adressering af breve til DS.
7. Fra KR. ERSLEV, 30. maj 1874.
- 11 *dit brev*] ikke bevaret.
- 22 ...] KrE understreger yderligere fordelene ved at leve »her i den fuldstændigste rolighed«, han »har kun sjældent følelsen af savnet af menneskemassen«.
- 34 *mine kusiner*] Anna og KrE's senere hustru Augusta Erslev, hvis forældre var døde få år i forvejen. Af udeladelsen I, 26. 5 fremgår det, at de havde fælles husholdning med KrE's far.
- 13 16 *de 411 gifte damer*] formodentlig en statistisk øvelse.
- 29 *min nuværende stjerne*] har ikke kunnet oplyses.
- 14 2 *Frederiksen*] om MR's højtskattede og inciterende, men overfladiske lærer i statsøkonomi se E. 57 ff. og B. nr. 217.
- 9 *Ej er man ven . . .*] KrE har læst Eddaen efter Frederik Winkel Horn's oversættelse (1869), hvori citatet findes s. 97.
- 20 *Hvorl. kan D. ligge på landet?*] i udeladelsen I, 15. 23 skriver DS, at han ikke tør fortælle om en pinseudflugt til Riesengebirge, han har foretaget sammen med Freudenthal »da jeg har faaet paa Hatten af Julius, fordi et Brev, som jeg skrev til ham umiddelbart efter min Hjemkomst Mandag Eftermiddag [25. maj], er helt fuldt af Naturbeskrivelse«.
- 22 *J. H. S.*] Julius Heiman Salomon.
- 30 *Adolf*] MR's næstældste bror.
- 32 *Goethes Aus meinem Leben*] mere kendt ved undertitlen: *Dichtung und Wahrheit*, 1811 ff.
- 36 ...] KrE driller MR, der har klaget over DS's dårlige skrift, med hans egen skrift. Han vil besøge Simonsens om søndagen og ønsker, at Adolf Rubin skal ledsage ham.
8. Fra DAVID SIMONSEN, 31. maj 1874.
- 15 4 *Vore respektive Skrivelser*] br. 6 og et ikke medtaget brev fra MR af 16. maj, hvori han fortæller om sin skriftlige eksamen og afhandler forskellige literære problemer, jf. også note I, 15. 32.
- 11 *i Taarbæk*] hvor overrabbiner Wolff, der 29. april var fyldt 73 år, synes at have haft sommerbolig. Gottfred Rubin havde sommerbolig i Vedbæk.
- 15 *Cateketsagen*] en eksamen for kandidater til jødiske præsteembeder i Danmark (med undtagelse af præsteembedet ved menigheden i København) approberedes først 25. jan. 1877, skønt en i 1874 nedsat komité under overrabbinerens ledelse allerede 6. marts s. å. havde afgivet betænkning til Kirke- og Undervisningsministeriet, jf. Arthur Henriques: *Samling af Forordninger . . . vedr. det mosaiske Trossamfund*, 1909, s. 96–100.

- 16 *Etatsraad Weis*] Carl M. Weis døde i 1872. Branderen blev for øvrigt overført til sønnen, departementschef A. P. Weis, jf. Lis Jacobsens bemærkning i Festskrift til Peter Skautrup, 1956, s. 407.
- 19 *Friedrich Rückert*] fra »Die Weisheit des Brahmanen« XIV, 7 (Aus dem Talmud) 6. Bd. 5, 1839, s. 215:
 »Was du versprichst, das halt! Gebrochenes Versprechen
 Ist kein gethan's, doch ein gesprochenes Verbrechen.«
- 23 [...] DS fortæller om en udflugt, han og Freudenthal har foretaget sammen; hjemvendt overraskes de af meddelelsen om F.'s faders død. I forbindelse hermed nævnes en lærer Plauth i Bodenfelde ved Hannover, som måske er i familie med »vedkommende« [en søster til Rosalie Rosenfeld var gift Pl.]. Om hun endnu læser under [Ludvig] Trier, eller om der er kommet endelig resolution? — Jf. note I, 8. 35.
- 32 *Erslevs Mening*] MR skriver i et her udeladt brev af 16. maj 1874 til DS: »Idet jeg glæder mig til at få at vide, hvorledes man indretter sine timer på preussisk, er jeg også nysgerrig eft. meddelelse om Dine professors åndel. beskaff.h. i alm. og i religiøs hens. i særd.h. Herhjemme føres for tiden ivrig debat om d. theol. fakultets nedlægg., men det bliver naturligv. ved studenterdebatter. Erslev har kigget i Grätz første bind og siger, den er rationalistisk — hvorledes er standpunkterne dernede?« — Jf. s. 14.
- 33 *i sit første Bind*] af Graetz's store »Geschichte der Juden von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart«, 11 bd. (1853–75), jf. E. 24 og 27.
- 35 *Eichhorn*] foregangsmand for en ren literaturhistorisk behandling af biblen. *Prophetia ex eventu* er profeti dannet efter udfaldet, »bagklog« profeti.
- 16 33 *Frankel*] den højtansete leder af seminariet fra dets stiftelse til sin død i 1875.
- 34 *den masorethiske Text*] den overleverede tekst, d.v.s. den af jødiske lærde (massoreterne) overleverede og kommenterede tekst til Det gamle Testamente. — *Septuaginta*, den græske oversættelse af Det gamle Testamente, som — uhistorisk — er tilskrevet halvfjerdsindstyve oversættere i den førkristelige tid.
- 17 2 *Mischnatexten*] *Mischna* (gentagelse, lære), den ældste del af Talmud, den af rabbi Juda Hanassi ca. 200 e.v.t. besørgede samling af det mundtligt overleverede efterbibelske lovstof. *Halacha* (vejretning, gang, vandel) er fællesnavn for alt, som i den efterbibelske jødiske litteratur vedrører loven — altså bl. a. *Mischna*.
- 4 *een af hans tidligere Elever*] Moses Samuel Zuckerman, 1874, s. 30 ff. »Lexicalisches und Archäologisches im Talmud«.
- 6 *den babyloniske Talmud*] der findes, svarende til de to centrer for lærd jødisk liv i tiden efter Mischnaredaktionen, en palæstinensisk og en babylonisk T., sidstnævnte er mere omfattende og senere afsluttet (ca. 500) end T. jeruschalmi. *Amoraim* er betegnelsen for de jødiske

- lærde, der efter rabbi Juda's død — og til c. 500 — forklarede og udvidede Mischnateksten.
- 16 *Zuckermann*] bibliotekaren ved seminariet i Breslau, hans speciale var jødisk tidsregning og talmudisk matematik.
- 23 *Heinemann*] vistnok Joseph H., der havde været på seminariet i Breslau fra 1859–66 og som 1868–70 havde været lærer ved den jødiske religionsskole i København. Iflg. Festskrift til Simonsen, 1923, s. 342, havde han sammen med Abraham Wolff og David Rubin været DS's lærer i hebraisk og Talmudlæsning. Om Heinemann jf. Beretning om den jødiske Religionsskoles Virksomhed i de forløbne 50 Aar (1904), s. 18 ff.
10. Til DAVID SIMONSEN, 16. juni 1874.
- 18 23 »en kloten kop«] et lyst hoved.
- 26 ...] MR sammenligner sin og Tschernings [se nedenfor] stilling ved skriftlig eksamen. — Iflg. Universitetets Aarvog 1873–75 blev som skriftlige opgaver i sommeren 1874 givet: 1) *Nationaløkonomi*: Hvilke ere de vigtigste Grunde til Pengenes forskellige Værdi i de forskellige Lande? 2) *Finantsvidenskab*: Paa hvem hviler Udførselstold? 3) *Statsret*: At fremstille de særlige Regler vedrørende Kongens private Retsforhold. 4) *Privatrettens Encyklopædi*: Hvilke ere Virkningerne af den i D.L. 5-3-18, jfr. Konkurslov 25. Marts 1872 § 157, ommeldte Retsforfølgning?
- 27 *Tscherning*] MR og A. F. Tschernings yngste søn Johan Andreas Lützow T. (senere Czerny) var de eneste eksamenskandidater ved sommereksamen 1874. I januar 1874 var der to statsvidenskabelige kandidater, i 1875 ingen.
- 29 *Goos*] N. Lassen fremhæver i sine »Erindringer« (I, 1918, s. 229 f.) ganske den samme mangel i Goos' eksamination.
- 19 12 *Scharling*] William S., højrepolitiker ligesom Goos, var fra 1869 professor i statsøkonomi og statistik. Om hans undervisningsform se Adolph Jensens Erindringer (1946), s. 104 f., B. nr. 243 og E. 57 f.
- 24 *Holm*] Edvard H. havde siden 1865 holdt forelæsninger for de statsvidenskabelige studerende over den nyere tids politiske historie og vedblev dermed også efter at han i 1867 var udnævnt til professor i historie. Det var Holm, der i 1871 havde rådet MR til det statsvidenskabelige studium, jf. E. 55.
- 36 ...] om J. A. Tschernings eksamensresultat.
- 20 1 *Neve*] J. C. S. Neve overtog i 1856 Mariboets Skole, som i 1868 første gang dimitterede elever til universitetet. Schandorph og Høffding skriver om denne sympatiske pædagog i Mariboets Skoles årsskrifter 1875 og 1876.
- 8 *Ludvig Cohen*] MR's fætter, søn af grosserer i Kbh. Herman S. Cohen, der var MR's morbror.

11. Fra DAVID SIMONSEN, 17. juni 1874.
- 27 *mazal tov* [מזל טוב] mazal tov (egentlig »god stjerne«) til lykke.
- 32 *Beate*] DS's yngste søster, senere gift Guttmann.
- 21 3 [...] kun ca. $\frac{1}{3}$ af brevet er medtaget. I den udeladte del fortæller DS bl. a. om »partiforholdene« i det Freudenthalske hus: fruhen — som født berlinerinde — udgør det yderste højre, DS — som dansk — det yderste venstre, mens Freudenthal selv danner mellempartiet — han er Hannoveraner — med sympati for Danmark og en »hemmelig Rædsel« for Frankrigs hævn. På seminariet er de politiske forhold yderst brogede, eftersom elevflokkene rummer mange forskellige nationer. — DS synes, at de lokale aviser er slet trykte og kedelige.
12. Til DAVID SIMONSEN, 18. juni 1874.
- 12 *Tschernings*] A. F. Tschernings familie. A. F. T. døde 10 dage senere, 29. juni.
- 14 *blomstermalerinden*] Anthonore T., 1871 gift med filologen Richard Christensen.
- 15 *frøken Tscherning*] Sara T., født 1855. Hun blev i 1879 gift med den senere stadslæge i Kbh. Axel Ulrik.
- 23 *frøken Larsen*] har ikke kunnet oplyses.
- 32 *med Heine*] MR tænker måske på den kønne, unavngivne krøttop i Goslar (i Harzreise), men i så fald citerer han ret unøjagtigt. Afskeden lyder på dette sted: »Ich reise morgen fort, und komme wohl nie wieder!«.
- 22 12 *Falbe Hansen*] efterfulgte 1877 N. C. Frederiksen som professor i statsøkonomi. Han var fra 1871 censor ved statsvidenskabelig eksamen sammen med Emil Castberg.
- 13 *Gust. Hansen*] muligt den senere landstingspolitiker.
- 31 [...] MR har besøgt KrE i Jægersborg, de endte dagen hos Gottfred [i Vedbæk], hvor de drøftede den forestående rejse til Harz m.m., som også KrE vil deltage i, måske kunne også JS komme med.
13. Til DAVID SIMONSEN, 24. juni 1874.
- 23 4 [...] MR glæder sig til den forestående rejse, skønt KrE og JS ikke kommer med.
- 5 *Brandes ytring*] har ikke kunnet opspores.
- 24 »*de ubanede veje*«] Edmond Gondinet's komedie »Christiane« var i den foregående sæson gentagne gange blevet opført på Det kgl. Teater. MR tænker her sandsynligvis på en moraliserende replik i 4. akts 6. scene »Ja, saaledes gaaer det. Naar man forlader den slagne Vej, saa farer man vildt og kan ingen Vegne komme«.
- 31 *en anmeldelse*] i Nær og Fjern, 26. juli 1874, den behandler dels W. Scharling: Gulderlandenes Opdagelse og Virkningerne deraf (1874), dels 3. bd. af N.T. — B. nr. 10.
- 33 *sparekasserne*] universitetets prisopgave for året 1873/74: »At paa-vise de Principer, hvorefter de forskjellige danske Sparekasser admini-

- streres, og undersøge, hvorvidt disse stemme med den Karakter, hver Sparekasse især efterhaanden har antaget, samt hvilke Foranstaltninger der endnu kunne træffes til at fuldstændiggjøre Systemet».
- 36 *en plads*] V. Falbe Hansen var fra 1873–77 chef for Statens stat. Bureau.
- 24 10 [...] om frk. Tschernings organ, der er »mellemproportionalen mellem frøken [Agnes] Dehns sonore og Din søster Beates kælnestemme«.
14. Til DAVID SIMONSEN, 7.–8. nov. 1874.
- 19 *den lille billet*] ikke bevaret, men den har vel været fra Cora S., som det indirekte fremgår af DS's (ikke medtagne) svarbrev af 24. nov. 1874.
- 24 *Den radikale Forening*] den radikale opposition i Studenterforeningen, dannet i efteråret 1873, vist nok med N. Neergaard som drivende kraft; den var en forløber for Studentersamfundet. Jf. Cantor's beskrivelse i den af C. N. Starcke udgivne »Studenterbogen« (1896) s. 91 ff. og Neergaards Erindr. s. 31 ff., sidstnævnte sted anføres KrE og MR blandt medlemmerne af oppositionens diskussionsklub, af modstanderne kaldt »Radikalistrup«.
- 27 *Fremsigelsen af »Fadervor«*] 22. okt. havde en gruppe på 17 studenter (heribl. brødrene Cantor, Julius Hoffory, Neergaard, JS, V. Secher og Emil Slomann, men hverken KrE eller MR) været samlet til et privat gilde i Studenterforeningens konversationsstue. I samklang med gildets løsslupne stemning — man sang, til dels knælende, God save the Queen og spillede noget af socialismarchen — parodierede Hoffory med stort talent en kordegn fra sin fødeby Århus ved at fremsige indgangsbønnen og fadervor. Oprinet medførte kort efter et stærkt røre i Studenterforeningen, især teologerne betragtede det forefaldne som blasfemi, og lørdag, 7. nov. blev der afholdt en ekstraordinær generalforsamling, hvor det skal have været overretsprokurator Vilhelm Rodes veltalenhed, der — efter Hofforys og de andres undskyldning — vandt stemningen for den i brevet omtalte dagsorden. Jf. Cantors førnævnte fremstilling s. 97 ff. og den udførlige omtale hos Dumreicher I, 262–76.
- 25 6 *Nellemann*] Sophus N.
- 14 *A. C. Larsen*] hans tale refereres hos Dumreicher I, 271; han fremhævede, at begivenheden, »når det blev til Fred«, ville få stor indflydelse på livet i foreningen og bevirke, at ingens følelser for fremtiden blev krænket.
- 24 »*Sparekasserne*«] Forsøg til Besvarelse af Universitetets Prisspørgsmaal i Statsvidenskab for Aaret 1873–74. Motto: *Melius prævenire quam præveniri*. To sider indl. og 152 sider tekst (i MR's arkiv). — Opgavens ordlyd: se note I, 23. 33.
- 26 1 *Gottfreds kontor*] vekselererfirmaet M. J. Meyer & Co., Østergade

- 44¹, som ved Laurids Bings indtræden i 1875 blev omdannet til Rubin & Bing, Amagertov 8.
- 5 [...] brevet slutter med nyheder om KrE's familie og hans forestående eksamen. I forbindelse med literære reminiscenser drøfter MR det »eneste kys« [jf. br. 3] og sin egen tale på Cora og DS's forlovelsesaften.
15. Til DAVID SIMONSEN, 30. nov. 1874.
- 9 [...] MR lykønsker til Galathea Behrendt's bryllup med Eduard Rée, hvortil Susanne har været indbudt. Brudens pragtfulde udstyr har beklageligvis været genstand for meget smålige debatter, »det er mærkværdigt, at folk ikke vil forstå, at heller ikke i det daglige liv har satirens pile lov til at være giftige«.
- 10 *Nellemann*] var rektor i universitetsåret 1874–75, umiddelbart inden han som justitsminister indtrådte i ministeriet Estrup.
- 11 *i en forteale*] MR har ment at måtte forstå opgaven (jf. note I, 23. 35) således, at han for hver af de bestående sparekasser (i 1872: 229) skulle undersøge statutterne og dernæst regnskaberne, herved ville det vise sig, i hvilken udstrækning den praktiske administration var afvejet fra principperne. Dette arbejde var imidlertid uoverkommeligt. Han har derfor kun behandlet sparekassevæsenet statistisk for kongeriget Danmark som helhed, dog med nogle undtagelser, f. eks. de to københavnske kasser.
- 22 *pjece af Martensen*] *Socialisme og Christendom* (1874) med undertitlen: Et Brudstykke af den specielle Ethik. Biskoppen kritiserer heri den økonomiske liberalisme som etisk mislig og stiller heroverfor — efter en fordømmelse af socialismen — en »ethisk, ved Christendommen bestemt Socialisme«, som er en samfundstilstand, der principielt forener, hvad der er sandhed i liberalisme og socialisme. I denne sammenhæng slår M. med mærkeligt fremsyn til lyd for bl. a. at give arbejderne andel i udbyttet og for en arbejderbeskyttelses- og forsørgelseslovgivning. Af nationaløkonomien forlanger M., at den går ind under lydigheden mod de etiske love.
- MR's *anmeldelse* 29. nov. (B. nr. 14) beskæftiger sig især med M.'s angreb på nationaløkonomien, det *røde* kommer frem bl. a. i anmeldelsens slutningspassus: »Det, som ved denne Pjece er af saa væsentlig Interesse, er: at Biskop Martensen, vor Gejstligheds Øverste, har lagt et varmt og sympatetisk Ord ind for fjerde Stand, samtidig med at han har rettet et stærkt Angreb imod Bourgeoisiet og dets Økonomi, baade den theoretiske og den praktiske — thi uden at Bourgeoisiet angribes direkte blot i saa meget som en eneste Linie, er det dog mod dettes Tryghed og Indifferentisme at hele Pjecens Tankegang er rettet — qvod felix faustumqve sit!«
- 23 »*Dagbladets*« .. *referat*] 23. nov. 1874.
- 30 *en fjortendags anmeldelse*] jf. B. nr. 10–14.
- 35 [...] MR skal til »efterårsfest« i Studenterforeningen; iøvrigt spiller

han l'hombre, »en mere prosaisk måde at opveje uheldet i —, end Heines, der gjorde det samme gennem sine »ewigen Lieder«.

16. Fra DAVID SIMONSEN, 25. dec. 1874.
- 27 4 [...] DS har villet skrive før, men har udsat brevskrivningen for samtidig at kunne sende en lykønskning til KrE's fødselsdag.
- 29 *naar han vindicerer Christendommen*] allerede MR havde i sin anmeldelse (B. nr. 14) over for Martensens påstand om, at kristendommen havde bragt »Humanitetsfølelsen ind i Verden« henvist til den jødiske religionslærer Hillel.
- 35 **כי מציון יצא תורה** ki mizion jeze tora (Es. 2, 3), »thi fra Zion udgår tora (loven)«; verbet burde have stået i hunkøn: ki mizion *teze* tora.
- 28 2 *E. Erslev fortsætter*] den overordentlig hidsige strid om naturhistoriske lærebøger førtes — med mellemrum — fra 1869 til 1880. Netop 16. og 18. dec. havde KrE's farbror Edv. E. haft et ret grovkornet »Svar til Hr. Adjunkt Grønlund« som avertissement i Dagbl.; om striden se: Carl Christensen: Den danske Botaniks Historie I (1924–26) s. 575 f. med udførlig fortegnelse over de avisartikler, der vedrører striden.
- 3 *den ubekjendte Forf.*] Berl. Tid. for 9. dec. 1874 indeholder en stortspaltet annonce af Jacob Erslev, hvori der optrykkes en kritisk anmeldelse (fra Dagstelegrafen) af KrE's atlas og en skarp gendrivelse af denne, sign.: Forfatteren af »historisk Atlas«, (ikke i Litt. Arb.).
- 7 *Arnims Proces*] Harry v. A. havde — indtil april 1874 — været tysk ambassadør i Paris. Da han modarbejdede Bismarcks udenrigspolitik, blev han forflyttet til Konstantinopel. Her begyndte A., der allerede inden rigsdannelsen havde støttet de katolske biskopper i Tyskland, at angribe Bismarcks kirkepolitik, idet han offentliggjorde aktstykker, som stammede fra ambassadearkivet i Paris. Den 9. dec. 1874 idømtes han 3 måneders fængsel, straffen blev senere skærpet til 9 måneder. A. uddrog sig imidlertid strafsoningen og fortsatte sine angreb på Bismarck fra udlandet, hvorfor han i 1876 in contumaciam idømtes 5 års tugthus.
- 8 *Bismarcks Demission*] Dagbl. meddeler 19. dec. at B. 16. dec. var kommet i mindretal i den tyske rigsdag, hvorefter han havde truet med at trække sig tilbage. Hans vrede varede dog kun til 18. dec., da rigsdagen demonstrativt forkastede et Centrums-forslag.
- 10 *Dr. v. Bülow*] Bernhard v. B., der indtil 1862 havde været i dansk statstjeneste (1851–62 som dansk forbundsgesandt i Frankfurt) tilkaldtes 1873 af Bismarck som »Staatssekretär des Auswärtigen Amts« og skrev — ganske i Bismarcks ånd — de fleste regeringsskrivelser mod Harry v. Arnim. Helt i modsætning til Bülows øvrige vindende og beherskede væsen var disse skrivelser holdt i en opsigtsvækkende

- skarp tone. — Flere af Bülow-slægtens linier er naturaliserede som dansk adel, se DBL IV, 386 f.
- 15 *Arnim-Boitzenburg*] Adolf v. A.-B. udnævntes i 1873 til præsident over Lothringen, i dec. 1874 til overpræsident over Schlesien. Han tog sin afsked i 1877 efter tugthusdommen over svogeren Harry v. A.
- 19 *Nordenflycht*] F. O. v. N., vedr. hans slægt se G. Elgenstierna: *Svenska Adelsns Ättartavlor*, V (1930), 468 ff.
- 19 *Majlovene*] de under kulturkampen i Tyskland især i maj 1873, men også 1874 og 75 udstedte preussiske og tyske love, der havde til formål at bringe den katolske kirke ind under statens magt.
- 21 *brune kogte Karper*] en sursød, jødisk fiskeret. *Mobnpillen* (rettere: -pielen) en schlesisk, grødagtig ret: valmuefrø bliver stødt i morter og blandet med mælk, rosiner og franskbrødsterner.
- 24 *Navn*] i blindtryk har br. 15 i øvre venstre hjørne monogrammet CR, omgivet af løv, hvorover en fugl flyver med et brev i næbbet.
17. Til DAVID SIMONSEN, 31. dec. 1874.
- 33 [...] MR fortæller, at han så ofte skriver om natten, fordi han ikke straks kan falde i søvn, når han har snakket ude eller hjemme eller har siddet og læst til ud på natten. Der er endda grund til glæde, »når min urolige og febrilske natur, gjort end mere urolig ved de forskellige tværstrømnings bryden i mig, kun skal medføre det som den værste ulykke, at jeg engang om måneden plager Dig med en hoben udtalelser«.
- 29 6 *en slags appendix*] Cantor (jf. note I, 24. 24) nævner (s. 92) et enkelt møde, som oppositionen holdt sammen med enkelte »af de lidt ældre (J. P. Jacobsen og Edvard Brandes)«. Mødets formål synes at have været planlæggelsen af et fremstød i Studenterforeningen, men et aftalt nyt møde kom ikke i stand. EB's kontakt med venstre var af ganske ny datum; den skabtes ved optagelsen af hans anonyme skuespil »Søgte Mænd« i Mrgbl. 23. og 24. okt. 1874.
- 13 *H. N. Clausen*] A. C. Larsen havde 14. marts 1874 holdt et foredrag i Studenterforeningen om det teologiske fakultet, hvori han havde foreslået fakultetets udskillelse fra universitetet og omdannelse til et pastoralseminarium. Dette fremkaldte bl. a. et skarpt modskrift af Studenterforeningens æresmedlem H. N. Clausen (Om teologiske Fakulteter). A. C. Larsen forsvarede sig i et åbent brev i Det 19. Aarh.'s novemberhæfte, jf. Dumreicher I, 229–232.
- 18 *Strøm*] den senere nationalbankdirektør, daværende overretssagfører Rasmus Strøm, som EB (i »Søgte Mænd«) ondskabsfuldt har karrikeret som »Sagfører Medstrømmen, Olding«. S. var ivrig studenterforeningspolitiker og på Uppsalatoget — jf. note I, 43. 1 — de danske studenters ordfører.
- 24 *Topsøes kampmåde*] GB havde i nov.hæftet af Det 19. Aarh. anerkendende anmeldt Victor Norfelt's »Er det ikke paa Tide at op-hæve Folkekirken og afskaffe Statsgejstligheden?» (1874); Victor

- Norfelt er pseudonym for botanikeren Peter Andreas Heiberg. — Vilhelm Topsøe tog i Dagbl. 29. og 30. dec. 1874 til genmæle mod GB i to artikler: Adskillelse af Kirke og Stat I og II, hvori han bl. a. henstiller til overvejelse »om det ikke er en formel Taktløshed, naar Jøder ville stille sig op som Bannerførere eller fremtrædende Agitatorer i en kirkepolitisk Debat«. I »En Berigtigelse« i jan.-febr. hæftet 1875 af Det 19. Aarh. påtaler GB harmfuld inddragelsen af hans jødiske afstamning i debatten; replik i Dagbl. 13. jan. 1875.
- 27 »*das moderne Judenthum*«] se om udtrykkets indhold note I, 31. 25. — Topsøe havde i sine to artikler ved årsskiftet talt om, at »den moderne Jøde . . . som Semit staar paa et arkimedisk Punkt udenfor de ariske Stammers medfødte Begrænsning,« dette medførte en række fordele, men indicerede også, at jøderne manglede visse betingelser for at deltage i visse diskussioner. — Det har ikke kunnet oplyses, hvilken forbindelse den konservative tyske kritiker Julian Schmidt har med udtrykket. I sin *Geschichte der deutschen Literatur seit Lessing's Tod*, 5. Aufl., III (Leipzig 1867), s. 211 har han en omtale af emanciperede jøder svarende til Topsøes tankegang.
- 30 16 *Markedsværdiens lov*] at en vares pris bestemmes ved udbud og efterspørgsel.
- 20 »*retten til arbejde*«] holdt i Studenterforeningen 19. dec. 1874, trykt i Det 19. Aarh. jan.–marts 1875, optr. i Gennem mange Aar I, 1915, s. 68–95.
- 23 *artiklen om »Lassalle*«] GB's »Ferdinand Lassalle. — Lassalle før Agitationen.« tryktes i Det 19. Aarh. dec. 1874 og jan.–febr. 1875. I *Deutsche Rundschau* kom artiklen febr.–maj 1875 i 1. årg., hæfte 5, 6 og 8.
- 26 *tværstrømninger*] jf. note I, 28. 33.
- 31 3 [...] MR udreder udførligt det pinagtige i, at »kredsen« ikke byder på forelskelsesmuligheder: »der går herved en slags livskraft tabt i mig, en genstand for min bevægelige ånd, der på anden måde må tage revanche«. Han længes derfor ud i en større kreds. »En karuselhest, der må løbe med åbne øjne, og dog havde så godt af at få bind for øjnene — det er mig i denne lille kreds!« MR beder endnu engang DS om ikke at tage ham ilde op, at han skriver så ligeud om disse ting.
18. Fra DAVID SIMONSEN, 30. jan. 1875.
- 18 *Comtes »Sociologie*«] studiet af det menneskelige samfund og dets udvikling, den højeste af Auguste Comte's seks videnskabelige kategorier.
- 20 *Mills Afhandling*] der sigtes formodentlig til Stuart M.'s bog: *Auguste Comte and the positivism* (1865), som netop i 1874 var kommet i tysk oversættelse. Émile Littré har skrevet flere bøger om C.'s filosofi, her sigtes måske til: *Auguste Comte et la philosophie positive*, 1863.

- 23 *Martensen sigter til Politiken*] Socialisme og Christendom, s. 3 »At ikke blot Politik og Nationaloekonomie, men ogsaa den christelige Ethik beskæftiger sig med det sociale Spørgsmaal, vil formeentlig ikke findes at være ubeføiet. Der gives ingen betydeligere Fremtoning i det offentlige Liv, som ikke, enten directe eller indirecte, kommer i Forhold til Christendommen, og derfor ogsaa kræver sin christelige Forstaaelse og Vurdering.«
- 25 »*moderne Jødedom*«] o. c., s. 22 f. »Men først med den franske Revolution indtræder den fuldstændige Emancipation fra alle rets- lige Indskrænkninger. Den frie Concurrance, som Adam Smith har krævet, kommer i fuld Gang, og Capitalen til fuldstændig Udvik- ling ... Og der fremkommer nu en heel ny Samfundsclassse, Millio- nairernes eller *Pengeadelens*, i hvilken den moderne Jødedom ind- tager en høi Stilling, og som lig en Midgardsorm udøver et knu- gende Tryk baade paa Folkene og Fyrsterne.«
- 35 *Landstedet ved Rhinen*] Berthold Auerbach's roman: Das Landhaus am Rhein (1869, 3 bd.). *Grevens bemærkning*: en af hovedfigurerne i bogen, den ædle grev Clodwig, siger i en større tale om adel og jødedom (II 293 f.) om jøderne: »Sie waren Sklaven in Egypten, das hat ihnen etwas Großes eingepflanzt, einen Stolz und eine Demuth, eine Ausdauer gegen jegliche Unterdrückung, eine Erkennt- niß jeder Rechtsverkümmernng und jedes fremden Leids, und daraus ein Mitgeföhl, das ohne Gleichen in der Geschichte ist.«
- 32 6 [...] tankegangen fortsættes. DS henviser til, at netop den franske revolutions fordringer frihed og lighed udmærket kunne skilles: Napoleon bragte ligheden, men fik friheden til at forsvinde.
- 23 *Afhandling af J. Bernays*] Die Behandlung des Römischen Staats- rechtes bis auf Theodor Mommsen, Deutsche Rundschau, 1. årg. h. 4 (jan. 1875). Den højtbegavede klassiske filolog burde allerede 1848 have været professor i Breslau, men blev det ikke på grund af sin konfession. 1866 blev han kaldt til Bonn som ekstraordinær pro- fessor og leder af det derværende universitetsbibliotek. I sin livs- førelse var han særdeles ortodoks.
- 30 *Falk*] blev i 1872 v. Mühlers efterfølger som preuss. kultusminister, måtte støtte sig til de liberale, bl. a. for at kunne gennemføre »maj- lovene«. Han gik af i 1879, da Bismarck ændrede sin kurs over for den katolske kirke.
- 31 *Mühlerske System*] Heinrich v. M. var preuss. kultus- og medicinal- minister 1862-72. Man har kaldt ham »Schrecken aller Männer des geistigen Fortschritts«, bl. a. stillede han sig i vejen for indførelsen af konfessionsløse højere skoler.
- 33 *de to første Bind*] vel af »Hovedstrømninger«.
19. Til DAVID SIMONSEN, 18. febr. 1875.
- 33 4 [...] MR undskylder sit sene svar med at han har villet afvente nær- mere oplysninger om prisafhandlingens skæbne. Han har dog endnu

- kun fået at vide (af N. C. Frederiksen), at Scharling, der nu er bortrejst, ikke har villet stemme for guldmedalje »(men heller ingen flidsaccessit, men vistnok et hæderligt) motiveret af grunde, som Frederiksen på forhånd har erklæret var grunde for ham til at give mig den: nemlig at jeg ikke er gået statistisk ind på detaljerne og at jeg har taget udlandets forhold i betragtning og benyttet dem overalt, hvor jeg kunde parallellisere dem med vore«.
- 6 *pakkassefabrik*] Kjøbenhavns Pakkassefabrik, nu Godthåbsvej 74, dengang H. C. Ørsteds vej 52, var blevet grundlagt af N. C. Frederiksen i 1870.
- 8 *en donner und blitz artikel*] i N. T., 1875, V, 34–54, en anmeldelse af biskop Martensens Socialisme og Christendom. Det hedder heri bl. a.: »Kan man ikke let komme til i det Mindste at nære nogen Tvivl om Statskirkens Fremtid i dens nuværende Form, naar man ser, i hvilket Forhold en Mand, der i denne Kirke indtager en Stilling som Sjællands nuværende Biskop, staar saa vel til Tidens store Rørelser som til det daglige Livs smaa Ting, hvad det er for Bidrag han bringer til Civilisationens og Folkets ydre Velfærds store Sag?«
- 15 *Scharling . . i »Dagbladet«*] 10. og 11. febr. 1875 »Nationaløkonomi og Socialisme«. Et Forsvarsindlæg mod Biskop, Dr. H. Martensens »Socialisme og Kristendom« af Prof. Will. Scharling. — Sch. forsvarer stærkt liberalismen og bebrejder især M., at han ikke har sondret imellem den økonomiske videnskab og den økonomiske politik.
- 23 *dommere eller almueskolelærere*] MR tager fejl (se også DS's indvending i br. 21). I anledning af en forespørgsel i Folketinget 18. maj 1868 (R. T. 1867/68, F.sp. 6485 ff.) ytrede den daværende justitsminister Rosenørn-Teilmann nogen betænkelighed ved at ansætte jøder som enedommere i en ret, mens de uden videre kunne være medlemmer af kollegiale domstole, men Folketinget vedtog en dagsorden, der vendte sig imod enhver betænkelighed. — Arthur Henriques: Samling af Forordn., Reskripter, Love m.m. vedr. Det Mosaiske Trossamfund i Danmark (1909) har s. 81 en undervisningsministeriel skrivelse af 19. jan. 1872, hvori der gives en jødisk kvinde tilladelse til at lade sig underkaste en lærerindeeksamen uden prøve i religion, dog således, at hun ikke erhverver nogen adkomst til de stillinger, der forbeholdes dem, som har bestået en normal eksamen. Det fremgår imidlertid af ministeriets skrivelse af 18. febr. 1878 (o. c. 101 f.) at andragerinden fra 1. jan. 1874 konstitueredes som timelærerinde i regning ved Stadens østre Betalingskole.
- 36 *artikler i »Nær og fjern«*] B. nr. 10–14, 17, 19–21 og fl. I sine anmeldelser — der strækker sig over årene 1873–76 — viser MR en forkærlighed for sociale spørgsmål. I et (ikke medtaget) brev af 18. okt. 1880 til Erik Skram nævner MR, at han »har været anmelder i Nær og Fjern, da man kunde skrive deri.« Hermed sigtes til ugeskriftets holdning over for GB og det literære venstre; ugeskriftets redaktør, P. Hansen, var oprindelig forsonlig indstillet, men slog i

- anden halvdel af halvfjerdserne ind på en agressiv kurs over for oppositionen, jf. Kulturkampen II, 55 f.
- 36 [...] nogle nyheder, hvoriblandt den, at Eduard Rée har gjort skandale i Sygeplejeselskabet ved ikke at ville drikke overrabbiner Wolffs skål. — På næste møde i nat. økon. forening skal Julius Petersen, hvem MR er blevet forestillet for af direktør Frederik Bing, holde foredrag om sine skatteforslag [mødet holdtes 17. marts, det er refereret i N. T., 1875, V, 290–96].
- 34 1 »*Spiritismen*«] ikke blot Nær og Fjern har store artikler om spiritismen (20. dec. 1874, 28. marts, 4. og 11. april 1875 o. fl.); endog N. T. indeholder en lang, ganske vist kritisk afhandling om spiritismen af Aleksis Petersen. — Ernst v. d. Reckes digt »En Vision« er dateret St. Hans Hospital, 22. jan. 1876.
- 3 *Emil Meyer*] blev i 1872 student fra Mariboës skole og kom straks i vekselerervirksomhed, først hos sin fader, Gottfred Rubins kompagnon, og året efter hos D. B. Adler; han læste samtidig til statsvidenskabelig eksamen.
20. Til DAVID SIMONSEN, 18. marts 1875.
- 13 *Din egen . . . Din Kærestes fødselsdag*] DS's fødselsdag 17., Cora S.'s 18. marts.
- 19 »*særdeles hæderligt accessit*«] N. C. Frederiksens og Will. Scharlings bedømmelse konkluderer i, at »Forfatteren har gjort Spørgsmaalet til Gjenstand for et flittigt Studium og en omfattende Behandling. Han har dvælet udførlig ved vore Sparekassers Statuter og disses enkelte Bestemmelser, ligesom ogsaa ved Enkeltheder fra andre Lande; derimod kunde Fremstillingen af de danske Sparekassers Virksomhed have været baade fyldigere og klarere. Forfatteren har selv opstillet Forskjellen mellem Kassernes Virksomhed som Banker og som egentlige Sparekasser; men han har ikke i sin Fremstilling gennemført denne Adskillelse som ledende Synspunkt. Afhandlingen giver baade ved det righoldige indsamlede Materiale og ved Forfatterens egne, om god økonomisk Indsigt vidnende Bemærkninger et værdifuldt Bidrag til Indsigt i de danske Sparekassers Forhold. Men Forfatteren har ikke været i Stand til at beherske sit Stof, og hans Fremstilling lader det derfor vel meget skorte paa Klarhed og Overskuelighed, hvorfor der kun kan tilkjendes ham et særdeles hæderligt 'accessit.'« (Univ. Aarbo 1873–75, s. 273).
- 20 *Scharlings bedømmelse*] se note I, 33. 4.
- 35 7 *egnet til nat. øk. tidsskr.*] afhandlingen blev trykt i N. T. (jf. B. nr. 15) efter at MR havde holdt foredrag over emnet i Nationaløkonomisk Forening 14. april 1875 (referat af diskussionen i N. T., 1875, V, 395–98).
- 8 *en afhandling om befolkningsspørgsmål*] måske B. nr. 26.

21. Fra DAVID SIMONSEN, 23. marts 1875.
- 14 [...] DS ønsker til lykke i anledning af det »særdeles hæderlige« faktum og anstiller betragtninger over, hvor meget menneskene er tilbøjelige til at narre sig selv.
- 16 *Hr. Muble*] universitetspedellen.
- 18 *Hs. Maj.'s Fødselsdag*] Wilhelm I fødtes 22. marts 1797.
- 28 *en saa vældig Figur*] se herom H. St. Helms: Ungdomserindringer fra Sønderjylland, Aarhus 1891, s. 98.
- 32 [...] DS fortæller om Breslauer prisopgaver og om de vanskeligheder, der efter Frankels død [13. febr. 1875] er opstået med at få en provisorisk talmudlærer, og om de mange rygter, der knytter sig til Grätz's »bestemte Ønske« om at blive direktør. Disse rygter er først forsvundet »ved bestemt Modstand baade af Lærere og Disciple«. Tabet af Frankel er foreløbig uerstatteligt både på grund af hans virksomhed ved seminariet og på grund af hans ansete navn.
- 36 1 *Emma Samson*] tog lærerindeeksamen i 1872 (jf. note I, 33. 23), dog har den officielle fortegnelse den anmærkning, at hun »kunde, som bekjendende sig til den mosaiske Tro, ikke underkastes nogen Prøve i Religion og har af den Grund ikke erholdt nogen Hovedkarakter«.
- 4 *Stykket om Lassalle*] Ferdinand Lassalle vor der Agitation, se note I, 30. 23.
- 8 *Lykønskningstelegrammet*] synes ikke bevaret. Det er sikkert blevet sendt i anledning af DS's fødselsdag, 17. marts.
22. Til DAVID SIMONSEN, 31. marts 1875.
- 15 *Bing & Petersens artikel*] »Bestemmelsen af den rationelle Arbejds-løn samt nogle Bemærkninger om Økonomiens Methode«, i N. T., I, 296–320. Udgiverne af N. T. forbeholdt sig et svar på denne artikel, der bl. a. indeholder et skarpt angreb på den klassiske nationaløkonomis metode, men et sådant fremkom — trods mange stiklerier — ikke, jf. MR's anm. i Nær og Fjern, 6. dec. 1874.
- 17 *et . . . værk af Jevons*] vist nok Theory of political economy, 1871.
- 21 *Krüger-Bevtoft*] den sønderjydske politiker H. A. Krüger, der hidtil nærmest havde støttet sig til nationalliberale kredse i Danmark, men siden knyttede forbindelse med venstre (Sønderj. Hist. V, s. 139).
- 22 *en meget-snakkende svensk dame*] damen har ikke kunnet identificeres; hendes svoger er den stærkt skandinavisk interesserede Gustaf Hamilton, prof. i forvaltningsret og nationaløkonomi i Lund.
- 30 *den »motiverede« guldmed.*] Scharling fik 1862 tilkendt universitetets guldmedalje for en besvarelse af »Hvad forstaes ved Proletariat, og hvad kan fra Statens Side gøres for at forhindre dets Opkomst og Udbredelse?« Det hedder i den af C. N. David og C. J. H. Kayser forfattede bedømmelse: »Vel findes der i Afhandlingen adskillige statsøkonomiske og politiske Betragtninger, der kunne give Anledning til begrundet Kritik, men vi tage dog ikke

- i Betænkning at tilkjende Forfatteren af denne velskrevne Afhandling den udsatte Pris.«
- 32 *en student Neergaard*] Niels N. nærrede en overgang ønske om at tage magisterkonferens i orientalske sprog, hvilket A. F. van Mehren dog frarådede den formueløse student. I samråd med Edv. Holm bestemte N. sig da til magisterkonferens i historie med jødisk historie som speciale, jf. Neergaards Erindr., s. 26 f.
23. Fra DAVID SIMONSEN, 30. april 1875.
- 37 9 [...] ca. halvdelen af brevet er udeladt. I brevet's begyndelsesafsnit takker DS for universitetsprogrammet med bedømmelsen af MR's prisopgave. Sin egen prisopgave [se note I, 39. 26] vil DS måske omarbejde til en disputats. — Om Dühning [privatdocent i filosofi og nationaløkonomi ved Berlins universitet; han blev 1877 frataget jus docendi på grund af sine skarpe angreb på universitetet].
- 10 *Katolikksagen*] Bismarck havde få dage forinden søgt at ramme de ultramontane ved den såkaldte brødkurvlov, der standsede statsstøtten til katolske gejstlige.
- 17 *Fyrstebiskop*] det katolske bispedømme Breslau strakte sig over så godt som hele det preuss. Schlesien, men indbefattede også østrigsk Schl. Biskop var fra 1853 Heinrich Förster, der — i Preussen — blev afsat 6. okt. 1875; han havde dog forinden trukket sig tilbage til sit slot Johannesberg i den østrigske del af fyrstendømmet Neisse, der tilhørte bispestolen og — for Østrigs vedkommende — gav ham ret til fyrstetitlen. — Til de *forbudte pavelige skrivelser* hører Pius IX's encyklika af 5. febr. 1875, der erklærer de preussiske majlove for ugyldige.
- 38 4 »*Richus*«] el. risches, antisemitisme. Ordet kommer af hebr. roscho, som betyder ond, uretfærdig mand.
24. Til DAVID SIMONSEN, 9. maj 1875.
- 21 *Fenger*] C. E. F., den tidligere nationalliberale finansminister, var 1873–83 finansborgmester i Kbh. Der findes ikke bevaret noget tidligere brev til DS, hvori MR omtaler F.'s »løfte«; måske tænker MR på N. C. Frederiksen i br. 22.
- 24 *et brev*] ikke bevaret, omtales heller ikke i E. 60 og 63, hvor ansættelsen omtales.
- 36 *fæstningsterrænet*] se E. 63 ff.
- 39 2 *fællesudvalg*] borgmestrene C. E. Fenger og E. D. Ehlers samt borgerrepræsentanterne, prof. Julius Thomsen og Christian Herforth, direktør i Østifternes Kreditforening.
- 16 *to cand. mag. i matematik*] den ene er sikkert Harald Westergaard, mag. art. i matematik 1874, cand. polit. jan. 1877; den anden formodentlig den senere forsikringskommitteret Carl Krebs, mag. art. i matem. 1. maj 1875, cand. polit. juni 1879.
- 22 *Fr. Bing*] bror til Laurids Bing, Gottfred Rubins kompagnon, var

- matematisk direktør for Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871 (nu Statsanstalten for Livsforsikring). I et (her udeladt) brev af 9. jan. 1876 til DS bemærker MR herom: »jeg har begyndt at læse matematik, nlg. analytisk geometri, differential- og sandsynlighedsregning (se et avertissement: »mathematik« i »Dagbladet« for d. 6. ds.) hos Fr. Bing«. — Se br. 838.
- 25 *Brøchners og Høffdings bøger*] formodentlig H. Brøchner: *Philosophiens Historie i Grundrids*, I og II (1873–74), og H. Høffding: *Philosophien i Tydskland efter Hegel* (1872) og *Den engelske Philosophie i vor Tid* (1874).
- 26 *Din prisopgave*] DS skrev i det i note I, 37.9 refererede stykke: »I denne Tid, da jeg gjør et nærmere Bekjendtskab med min Afhandling, seer jeg tilfulde hvorledes »jed. Schuld rächt s. a. Erden« alt hvad der dengang er jasket og forsømt kræver nu den dobbelte Ulejlighed at udbedre og de sidste Afsnit hvorom Mehren siger »at den videnskabelige Gjennemførelse staaer tilbage« ville svulme saa stærkt op at jeg tænker paa at udelade dem.« — Der er her tale om Kbh.'s Universitets prisopgave i østerlandsk filologi for 1872–73: »At fremstille de forskjellige Maader, paa hvilke en Negation udtrykkes i Arabisk, og dermed at sammenligne, hvad der maatte findes tilsvarende i Hebraisk«, som besvarede af stud. theol. Frants P. V. Buhl og cand. phil. DS, der begge fik accessit.
- 30 *mit foredrag*] se note I, 35. 7.
- 40 4 [...] MR fremsætter en række korte bemærkninger om klosterloven og antisemitismen i Tyskland. — Af Arntzen og Ring ventes udgivet »en ubetydelig katedersocialistisk (+ henad Lassalle) økonomi« [Nationaløkonomien. En Fremstilling af dens Grundforhold og Udviklingslove, 1875, jf. B. nr. 20]. — Om nogle sommerplaner: dagture på Sjælland.
- 6 *kritiske forhold*] ministeriet Fønnesbech's forestående afgang. Netop 9. maj havde ministeriet meddelt, at det var rede til at gå, hvis der i tingenes fællesudvalg kunne opnås enighed om finansloven.
25. Fra KØBENHAVNS MAGISTRAT, 26. maj 1875.
- 21 *Kontorchefen*] Jørgen Melsing, fra 1861 kontorchef i magistratens 2. afd.'s sekretariat.
26. Fra DAVID SIMONSEN, 8. juni 1875.
- 30 [...] DS har udsat sin eksamen til vintersemesteret, bl. a. fordi hans professorer efter 1. aug. er rejst til badstederne, hvilket er på højeste mode i Tyskland. — Om sin læsning af den nyere filosofi: han hører prof. Wilh. Dilthey og har anskaffet sig Brøchner og en større filosofiens historie af Fr. Ueberweg.
- 31 *Ministerkrisen*] efter ministeriet Fønnesbech's afskedsbegæring 19. maj 1875 gik der næsten tre uger, inden Estrup fik dannet sit ministerium 11. juni. »Fædrelandet« kunne dog allerede 7. juni bringe en

- i alle enkeltheder nøjagtig ministerliste »efter sikkert Forlydende«.
- 34 *Klosterloven*] loven af 31. maj 1875, som på få undtagelser nær forbød klosterordener og lign. samfund i Preussen; den blev sat ud af kraft i 1887. — MR havde omtalt loven i det udeladte stykke af br. 24 (I, 40. 4).
- 41 8 *Gammelcatholicismen*] ufejlbarlighedsdogmet, der blev vedtaget af Vatikankonciliet 1870, mødtes med protest inden for visse katolske kredse i Tyskland, som fra efterår 1871 samlede sig i den gammelkatolske bevægelse, der i 1873 dannede sin egen kirkeorganisation.
- 10 *Reinkens*] den teologiske professor Hubert R., der allerede 1870 havde bekæmpet infallibilitetsdogmet, var 1873 af den preussiske kultusminister blevet taget i ed som biskop for de gammelkatolske menigheder i Preussen.
- 13 *Weber*] Theodor W. blev 1860 ordineret som katolsk præst og var fra 1872 ekstraordinær, fra 1878 ord. professor i Breslau. Også han tog i 1870 afstand fra ufejlbarlighedsdogmet og virkede for den gammelkatolske retning, hvis biskop han blev efter Reinkens død.
- 30 *Ministereren*] kultusminister Falk.
- 33 *Schwues*] se note I, 11. 10.
27. Til DAVID SIMONSEN, 20. juni 1875.
- 42 4 [...] MR kommer lige fra en konference med Fenger, som han står på en særdeles god fod med. Da han kommer hjem, finder han et brev fra overretsprokurator [J. L.] Simonsen [der bl. a. var sekretær for Det mosaiske Troessamfund] vedrørende det Eibeschütz'ske legat, som MR egentlig ikke tør have længere, men dog har andraget om at få et år endnu. [I Selvbiografi I oplyser MR, at han måtte afgive legatet, fordi det ikke måtte nydes af kandidater.]
- 5 *den legio af »blandede« forbindelser*] det fremgår af en utrykt statistisk undersøgelse vedrørende Det mosaiske Troessamfund i København, som MR har udarbejdet på grundlag af folketællingen af 1. febr. 1885, at der på dette tidspunkt i Danmark fandtes 618 ægteskaber, i hvilke en eller begge ægtefæller var jøde; heraf var 21 % (129) »blandede«. Med dette som udgangspunkt beregner MR, at i København, »svarende til de 11 Ægteskaber, der gennemsnitlig aarlig sluttes mellem Jøde og Jøde i Det mosaiske Trossamfund, indgaaes der, ligeledes gennemsnitlig aarlig, 3 Ægteskaber mellem Jøde og ikke-Jøde«.
- 31 [...] MR nævner, at han sammen med JS og KrE på Frederiksberg Morskabstheater har set et balletdivertissement »Jesuitterne og Grisetterne«, der »øjensynlig kun var beregnet på et Berlinerpublikum og var en skandale i København«.
- 34 *Eben-Esra, Maimonides*] Abraham ben Meir ibn Esra levede til 1140 i Spanien, derefter på rejser; han var polyhistor, digter, filosof og bibelkommentator. Om Maimonides se note I, 11. 21.
- 43 1 *Upsalatoget*] oppositionens andragende om en generalforsamling i

anledning af fakkeltoget 25. maj i Kbh. for kong Christian og kong Oscar var blevet udsat på grund af Uppsalatoget, som varede fra 1.-10. juni. Generalforsamlingen fandt sted 14. juni. Vedr. toget se Dumreicher I, 295-338; vedr. generalforsamlingen ssts. 277-89.

28. Til DAVID SIMONSEN, 29. juni 1875.

- 21 *en samlet kommunal statistik for Kbhvn.*] på kommunens budget for 1876 optoges et beløb på i alt 5.500 kr. (ved vedtagelsen forhøjet til 6.500 kr.) »til statistiske Arbejder for Kommunen«; man tænkte sig, at pengene dels skulle anvendes til en statistik vedr. byens beboelseslejligheder og en række forhold vedr. faste ejendomme m. m., dels til udgivelse af statistiske oplysninger om Kbh. Især var Scharling ivrig for at få sat et statistisk arbejde i gang. Det første hæfte af Statistiske Oplysninger om Staden Kjøbenhavn udsendtes allerede efterår 1876, og Tabellarisk Fremstilling af forskellige, de faste Ejendomme i Kjøbenhavn vedrørende Forhold (Tabelværk til Københavns Statistik nr. 1) udsendtes sept. 1876. Se Kj. Johansen, s. 10 ff. og E. 63 og 68 f.
29. Fra DAVID SIMONSEN, 6. juli 1875.
- 44 10 *det herværende Bureau*] oprettet 1873, til 1878 under ledelse af Ernst Bruch. Breslauer Statistik, udg. af Städtisches statistisches Amt, udkommer første gang i 1876.
- 21 [...] DS nævner en række bøger, Bruch har vist ham (vedr. Breslau: Dr. Isselburg, Statistik der Stadt Breslau) og beskriver kontorets indretning. Foruden chefen og hans sekretær er der ansat fire mennesker, »af hvilke den yngste dog ikke var videre end at han gjorde Udsnit af en Bunke Aviser«.
- 33 *Rischuslitteratur*] jf. note I, 38. 4.
- 45 12 *Indtagelsen af Canaan*] se Josuabogen, især kap. 10 og 11.
30. Til DAVID SIMONSEN, 9. juli 1875.
- 26 *det tilsendte*] af udeladelsen I, 44. 21 fremgår, at DS har sendt et uddrag af en forvaltningsberetning for Breslau og andre småting, han havde fået af Bruch.
- 46 5 *Engel i Berlin*] fra 1860 var Ernst Engel direktør for det preuss. Stat. Bureau i Berlin, hvortil han i 1862 knyttede et statistisk seminar for docenter og embedsmænd.
- 17 *schabbas*] sabbat, den jødiske hviledag, der regnes fra lidt før solnedgang fredag aften til lidt efter solnedgang lørdag aften. Der burde have stået *schabbos*. — DS's bemærkning i br. 29 sigtede til br. 27: 20. juni 1875 var imidlertid søndag. Det fremgår af en påtegning på nærværende brev, at DS efter en kontrol af poststemplerne giver MR ret.
- 20 *vor ridetur på rejsen ifjor*] sommeren 1874 havde MR været på en rejse i Tyskland (23. juli-1. aug.) tildels sammen med DS. Rejse-

oplevelserne beskriver MR i en række breve til sin mor; om ride-
turen, der foregik i sachsisk Schweiz efter en anstrengende rejsedag
kl. 9 om aftenen, fortæller han 28. juli: »Stegne til hest begyndte
den 1½ times vej til Gross Winterberg, dette var nogenlunde det
ejendommeligste, jeg nogensinde har været med til. I dybt mørke
gik hesten (uden føreren, der gik bagved) sikkert og fast og ad den
stadigt og stærkt skrånende højde. Høje mørke fyrreskove havde
vi på begge sider. Kun få steder var himlen åben, og kun en enkelt
stjerne kigede ned til os. Men overalt såes på klipperne og træstam-
mer johannesormene lyse, som glindsende punkter el. som »bjerg-
åndens øjne«, langsomt og sikkert gik vejen, derfor kunde jeg
trykt sidde og se mig om, snakke med D., førerne, der bare tøjet,
el. sidde i mine egne tanker, vældige råb af førerne kastedes af
ekkoet klart og tydeligt tilbage, forøvrigt hørtes ingen lyd, og den
dejlige, virkelig romantiske tur afbrødes først af noget menneske-
ligt, da vi fjernt i det høje så lyset fra Gross Winterbergs hotel
lyse som en måne på horisonten ...«

- 33 *Elieser b. Hyrkanos* (- 70 e. v. t. -) en af de betydeligste tannaim
(palæst. lovlærere i de første to årh. e. v. t., altså inden Juda Hanasi's
virke). Han blev lyst i ban, fordi hans strenge rettroenhed ikke
tillod ham at acceptere nogensomhelst udvidelse af loven. *Spinoza*
blev derimod 1656 udstødt af menigheden på grund af sin vrang-
lære.
- 47 35 »*e pur si muove*«] (og den [jorden] bevæger sig dog) efter (uhisto-
risk) sigende Galilei's udbrud, efter at han ved inkvisitionsdom af
1633 var blevet tvunget til at afsvære den kopernikanske lære.
31. Til DAVID SIMONSEN, 20. juli 1875.
- 48 24 ...] MR omtaler en ikke navngiven bog, som DS via Cora havde
gjort opmærksom på, og som MR kendte i forvejen.
- 49 7 *Engels tidsskrift*] formodentlig »Zeitschrift des kgl. preußischen
statistischen Bureaus«, som udkom under Ernst E.'s ledelse 1860/
61-81.
- 11 *om »Valdemars jordebog«*] Kong Valdemars Jordebog og den nyere
Kritik. (H. T. 4, V, 56-116).
- 13 *prof. Pal.-Müller*] C. Paludan-Müller havde med sin afhandling »Om
Kong Valdemars Jordbog« (1869-72) givet stødet til diskussionen
af jordebogen, se iøvrigt Pal.-M.'s brev af 18. juni 1875, delvis trykt
hos Ellen Jørgensen II, 232, gengivet in extenso hos Bjørn Kornerup:
C. Pal.-Müller II (1958), s. 270 ff.
- 13 *dr. Hoffding*] Harald H. takker i sit brev af 1. juli 1875 (Kgl. Bibl.,
utilg. 146) for KrE's klare og skarpsindige anmeldelse, selvom han
naturligvis ingen mening kan have om selve emnet. Af KrE's anmeldelse af Sars' bog har han imidlertid set, »at De er i Besiddelse af den *almindelige* historiske Sands, som man desværre savner hos de fleste af vore yngre Historikere. — Det glædede mig at se Dem

- blandt mine Tilhørere i Efteraaret; jeg har ogsaa siden hørt, at De beskæftiger Dem en Del med Philosophi ...«
- 14 *et kapitel af Buckle*] i N. T. 1875, V, 352–77: Adam Smiths System. Af Buckles: History of civilisation in England [1857–61]. Ved J. S.
- 15 ...] MR fortæller, at han måske vil til Møn sammen med KrE. I filosofi er de nået til Kant, i matematik er MR færdig med sandsynlighedslæren.
32. Til DAVID SIMONSEN, 17. nov. 1875.
- 28 *fjerde bind*] Naturalismen i England, der udsendtes midt i november.
- 29 *Schweizernoveller*] Gottfried Keller's »Schweizernoveller«, oversat af GB, udkom i begyndelsen af november, de mødtes — vist nok af taktiske grunde — med voldsomme angreb, jf. Levned II, 178 ff.; Dumreicher I, 233; Kulturkampen I, 139 f. og 163 f. og E. 89.
- 30 *stærkt på veje til at blive professor*] GB beretter i Levned II, 191 ff. om et møde, han sidst i okt. 1875 havde med den nye kultusminister Fischer, der fortalte ham, at det havde været hans hensigt uden videre at ansætte GB som professor i æstetik, men da han i fakultetet havde mødt modstand, ville professoratet blive besat efter en konkurrence. I december 1875 må Fischer meddele GB, at han — under politisk tryk — har måttet lade planen falde.
- 50 8 *»theistiske klude«, »Martensen, der ikke kan engelsk, osv.«*] i Naturalismen i England, s. 61 (om Wordsworth) og s. 432 i noten.
- 13 *»Berlingskes« referat*] det hedder i Tillæg til Berl. Tid. af 16. nov. 1875 i referatet af Borgerrepr. 1. behandling (15. nov.) af Kbh.'s budget for 1876: »Scharling yttrede sig tilfreds med den foreslaede Bevilling til statistiske Arbejder, men beklagede, at man ikke strax vilde skride til Oprettelsen af et kommunalt statistisk Bureau«. Jf. note I, 43. 21 og B. F. 1875–76, s. 462 ff.
- 18 *»J. E. Cairnes og økonomiens metode«*] B. nr. 16. Afhandlingen gav udgiverne anledning til »udtrykkelig at bemærke, at de ikke gjøre det til en Betingelse for Optagelsen af Afhandlinger af navngivne Forfattere om omtvistede Spørgsmaal, at de have den samme Grundopfattelse af slige Spørgsmaal som Udgiverne«.
- 26 *brev fra Odense*] brevet findes ikke i MR's arkiv. — F. C. Krebs havde siden 1869 kraftigt opfordret til at virke for en bedring af arbejderklassens kår, han var medlem af kommissionen til fattigvæsenets omordning (nedsat 1869) og af arbejderkommissionen (nedsat 1875).
- 51 3 ...] om JS, der har udsat sin eksamen.
- 6 *doktorafhandlingen*] se note I, 37. 9.
- 14 *Dine ærede søstre*] Louise og Beate, førstnævnte blev 1879 gift med Eskild Salomon, Cora og JS's bror.
33. Til A. C. LARSEN, december 1875.
- 19 *koncept?*] brevet er udateret, forsynet med enkelte rettelser og un-

- derskrift. Det ligger i MR's arkiv under »slægtspapirer m.m.«, en opsamlingskapsel, og er muligvis aldrig blevet afsendt. MR kan være kommet under vejr med, at Julius Petersen, en nær ven af hans matematiklærer Fr. Bing, i febr./marts hæftet af Det 19. Aarh. ville kritisere A. C. Larsen ud fra samme grundsynspunkt.
- 22 *Deres afhandling*] i nov./dec. hæftet af Det 19. Aarh.; genoptrykt i A. C. Larsen: Gennem mange Aar I, 1915, s. 96–121.
- 53 33 *Frederiksens . . bog*] Om almindelig Formue- og Indkomstskat, 1869.
34. Til DAVID SIMONSEN, 15. dec. 1875.
- 54 26 »en fallit«] Bjørnsons skuespil havde haft premiere på Det kgl. Teater 15. april 1875, i sæsonen 1875/76 opførtes det 1. gang 12., 2. gang 15. december.
- 55 3 *mortalitetsstatistik*] i Stat. Oplysn. om Staden Kbh.; 1. h., tabellerne 11–15, jf. K. Johansen, 15 f.
- 6 *afhandling*] B. nr. 16.
- 7 *Dit sidste brev*] et ikke medtaget brev af 1. dec. 1875. Heri fortæller DS dels om en igangværende tysk folketælling, dels om Arnim-sagen og om den voksende antisemitisme, der for tiden »gjør i statistiske Sammenligninger«, dels endelig om sine eksamensterminer og om sin planlagte disputats, som hæmmes af, at »den nye Director har vist Sandheden af Ordsproget om Koste, saa at man maa hænge svært i hos ham, naar man vil følge med.«
- 56 9 *Turgenjew*] Skitser af en Jægers Dagbog, på dansk ved Vilh. Møller, udkom i begyndelsen af december 1875.
- 10 *chanuka*] (indvielse), jødisk lysfest, som fra d. 25. kislew (nov./dec.) fejres i otte dage ved at der, begyndende med eet lys hver dag tændes et yderligere lys i en ottearmet stage. Festen skal minde om nyindvielsen af templet i Jerusalem efter makkabæernes sejr, jf. 1. Makk. 4, 36 ff. og 2. Makk. 1, 9 og 10, samt note I, 66. 27. I 1875 begyndte chanukka 23. dec.
36. Fra DAVID SIMONSEN, 13. jan. 1876.
- 57 2 *13/1 76*] efter reentrykningen af 1. bd. er udg. gennem en bemærkning i den udeladte brevdelt blevet opmærksom på, at den meget utydelige datering må læses 13/6 76.
- 4 ...] DS påtaler den uheldige udvikling af JS's studier, MR burde have rusket ham op.
- 7 »Agrarier«] partiet var blevet stiftet i febr. 1876 i Berlin under navnet »Deutsche Steuer- und Wirtschaftsreformer« (senere tilsluttet »Bund der Landwirte«). Det var særlig krakkene i kølvandet af gründer-tiden, der havde fremkaldt grundejernes uvilje mod »kapitalisterne«; partiet havde dog haft forløbere, særlig i Schlesien.
37. Fra DAVID SIMONSEN, 20. jan. 1876.
- 58 4 *Du opfordrer mig til*] forud for br. 37 ligger der et brevskitte, der

har den stigende antisemitisme i Tyskland som hovedindhold. DS havde med et brev af 3. jan. 1876 sendt MR et (ikke bevaret) katolsk provinsblad, der indeholdt en række angreb på jødedommen. I sit svarbrev af 9. jan. gør MR gældende, at bladet er »skrevet af og for pøbel«, men samtidig angriber han selv jøderne — dette angreb er resumeret i br. 38, s. 60. 36–61. 14. DS's imødegåelse findes i br. 37, s. 58. 32 ff.

- 12 »*Germania*«] Centrum-partiets blad.
- 14 *Prof. Billroth*] Th. Billroth skriver i »Über das Lehren und Lernen der Medicinischen Wissenschaften an den Universitäten der Deutschen Nation« (Wien 1876) efter en redegørelse for de dårlige erfaringer, han ved universitetet i Wien har gjort med de overvejende ubemidlede jødiske medicinstuderende, s. 154 (i anmærkn.): »Dass bedeutende Menschen aller Zeiten und aller Nationen sich in den grossen allgemeinen menschlichen Fragen stets sympathisch begegnen werden, ist klar, doch eben so klar ist mir auch, dass ich innerlich trotz aller Reflexion und individueller Sympathie die Kluft zwischen rein deutschem und rein jüdischem Blut heute noch so tief empfinde, wie von einem Teutonen die Kluft zwischen ihm und einem Phönizier empfunden sein mag.«
- 19 *en Recension*] i Jenaer Literaturzeitung nr. 52 (25. dec. 1875) s. 906–08 af Heinrich W. J. Thiersch: Über den christlichen Staat, Basel 1875. Erdmann erklærer, at jødernes emancipation er umulig, fordi jøderne »durch ihre Religion verhindert sind die Forderungen zu erfüllen, welche der moderne Staat an seine Vollbürger stellen muss. Wer um im Vaterlande zu sterben palästinensische Erde in's Sterbebette nimmt, ... der will (und soll also) als Fremder angesehen werden«. Dette gælder ifølge Erdmann også om kvækere og mennoniter. — Anmelderen hævder endvidere, at bl. a. den nyere matematik er et produkt af den kristne ånd.
- 33 ...] refererer til MR's (ikke medtagne) brev af 9. jan.
- 59 24 *Dit sidste Spørgsmaal*] i samme brev slutning hedder det: »Jøderne minder mig for øjeblikket om sådanne kemiske stoffer, der ved at indgå forbindelse med nogle arter mugner, og med andre opløses. — Har du tro på at kunne danne en slægt, der er mellemproportionalen mellem Schlovmeier og Herman Trier??« DS's svar findes i br. 40.
38. Til DAVID SIMONSEN, 27. jan. 1876.
- 60 1 *Adolf er på sin sædvanlige vinterrejse*] for firmaet Ludvig Melchior, fabrikation af strå- og filthatte samt engros forretning af modevarer.
- 5 *opgave*] som skriftlig hjemmeopgave til konferensen fik KrE 29. jan. udleveret: De vendiske Stæders Forhold til Dronning Margrethe og Kong Erik af Pommern, fra 1387–1435. Opgaven afleveredes 11. marts.

- 61 1 *mit sidste brev*] det ikke medtagne brev af 9. jan., se note I, 58. 4.
- 62 7 *den »ånd«, der fra den alexandrinske skole*] man (Bruno Bauer o. a.) var i datiden af den opfattelse, at Philo og hans forgængere havde øvet en overordentlig stærk indflydelse på Det ny Testamente, især Johannesevangeliet, jf. note I, 66. 27.
39. Til DAVID SIMONSEN, 11. marts 1876.
- 23 *brevkort*] DS's fødselsdagshilsen er ikke bevaret.
- 35 *Sofus*] DS's ældste bror, den senere vekselerer Sophus Simonsen; MR havde læst økonomi med ham.
- 63 32 *purim*] se note I, 64. 10.
- 33 *Din prædiken*] omtales ikke i de foregående breve, men har vel været nævnt på det tabte fødselsdagkort.
- 35 *de arabiske nægtelser*] se note I, 37. 9.
- 64 4 *Julius Fridericia & Alexander Thorsøe*] JAF promoveredes 11. okt., Th. 10. nov. 1876.
- 10 *Haman*] Ahasverus' rådgiver, der havde planlagt en storstilet jødeforfølgelse, men som selv endte i den galge, han havde rejst for dronning Esters plejefar, jøden Mordokaj. Se Esters bog, især kap. 7. Fortællingen om jødernes frelse ved Hamans og hans fællers død er grundlaget for *purimfesten*, der fejres den 14. dag i måneden Adar (i 1876 10. marts), jf. Est. 9, 20-32.
- 20 *à la Peder Hjort*] 1867-69 havde kritikeren og skolemanden P. Hjort udsendt »Udvalg af Breve fra Mænd og Qvinder skrevne gennem en lang Række År til P. Hjort« i to bind; i datiden vakte den værdifulde brevsamling stor forargelse »ved den koldblodige Mangel paa Diskretion, hvormed Stoffet var lagt til Rette« (DBL).
- 30 *Bidstrup*] Sct. Hans hospital, der endnu sorterer under Magistratens 2. afdeling.
- 33 *på Onsdag*] 15. marts.
- 65 9 *Tobiesen*] hentydningen er uklar; der sigtes muligvis til den for sin bramfrihed kendte højrepolitiker Fritz T., som imidlertid først 1899 blev storkorsridder.
40. Fra DAVID SIMONSEN, 29. marts 1876.
- 21 *den 9de Marts . . den 17de*] 9. marts: Cora S.'s og DS's forlovelsesdag, 17. marts: DS's fødselsdag.
- 22 *dets ældre Broder*] br. 38.
- 24 ...] DS henviser til det brevsted, der svarer til begyndelsen af s. 61 og synes, MR »lidt vel rask« noterer sit »Faktum«.
- 66 1 *koscher*] se note I, 5. 23.
- 4 *hvad jeg lovede Dig*] se note I, 59. 24.
- 6 *den straalende Periode i Spanien*] fra 11.-14. årh., såvel i den kristne som i den muhamedanske del af pyrenæerhalvøen.
- 12 *Ritualcodex . . og et filosofisk Værk*] Mischne tora (1180) og More newuchim (ca. 1190); jf. note I, 11. 21.

- 17 *Salomon siger*] Præd. 1, 9–10 og 3, 15.
- 20 *den græske Periode*] de første århundreder efter Alexander den store.
- 23 *Schlomechs Børneb.*] åbenbart samme person, som MR i sit spørgsmål [jf. note I, 59. 24] kalder »Schlovmeier« – måske drillende efter tysk »Schlaumeier«, – og som begge brevskrivere tillægger en ortodoks, men udvortes tro. – Schlomech er et meget karakteristisk jødisk navn.
- 27 *ikke Philo men Juda Makkabæus*] den jødisk-hellenistiske filosof Philo har under stærk platonisk påvirkning skrevet en række skrifter til allegoriserende forklaring af Toraen. Han skrev på græsk. I året 42 søgte han forgæves hos Caligula at opnå jødernes fritagelse for opstilling af imperatorbuster i deres synagoger. *Juda Makkabi* ledte jødernes oprør (fra 167 f. v. t.) mod den syriske konge Antiochus IV Epiphanes, der havde indviet templet i Jerusalem til Zeus, jf. note I, 56. 10.
41. Til KR. ERSLEV, 12. maj 1876.
- 67 8 *samtalen*] måske i sammenhæng med, at KrE's far 11. maj 1876 havde indgået ægteskab med sin afdøde 2. hustrus søster Anna Claudine Henriette Jensen.
42. Til DAVID SIMONSEN, 16. maj 1876.
- 25 *et af højres store numre*] grundloven af 1866 bestemte i § 32 vedr. antallet af folketingets medlemmer, at det »skal omtrent være efter Forholdet af et Medlem til 16.000 Indvaanere«. I forhold til folkemængden havde Kbh. for få, i forhold til vælgertallet for mange folketingsmandater, jf. iøvrigt E. 78 f. Notitsen optoges 13. maj 1878 i Dagbl.
- 34 [...] MR fortæller, at han gør langsomme, men »ret jævne« fremskridt i statistikken og matematikken (differentialregning). – JS går omkring og »drysser«; Cora har spurgt, om han kunne få en plads i magistraten, men på grund af den strenge kontortid mener MR ikke, det kan gå, når han vil forene arbejdet i rigsdagen dermed.
- 68 3 *et kapitel om »møntfoden«*] i N. T. 1876, VII, 446–59, Enkeltfod eller Dobbeltfod? Efter Jevons (Money and the mechanism of exchange, London 1876) Ved S[ophus] H[eiman] S[imonsen].
- 9 *en idé*] MR synes at have tilskyndet Sophus S. til at gå i lag med Københavns universitets statsvidenskabelige prisspørgsmål 1876–77, for hvis besvarelse han 1878 fik tilkendt et hæderligt accessit.
43. Til DAVID SIMONSEN, 2. juli 1876.
- 30 *Gusta*] MR's tredieældste søster, Augusta R., senere gift Cohn.
- 33 *en slags populær artikel*] måske B. nr. 25.
- 69 1 *en halv snes dage til Tyskland*] det fremgår af det udeladte stykke i begyndelsen af br. 44, at rejsen fandt sted.

- 2 *Mit arbejde*] Statistiske Oplysninger om Staden Kjøbenhavn I, jf. note I, 43. 21.
- 70 24 *hvorlænge*] MR's mor led af astma; hun døde 2. aug. 1887, 76 år gammel.
44. Til DAVID SIMONSEN, 6. nov. 1876.
- 71 11 [...] MR har været til en del selskabelighed, hos Simonsens for at besøge Sofus, »hos Skram (stenografen)«, hvor han lærte en historiker, dr. Hildebrand fra Riga, at kende; lørdag aften var han sammen med KrE hos assurandør Prosch i anledning af dennes kønne og ualmindelig kvikke datters fødselsdag; de havde lært Prosch at kende på Harzturen. — Desuden er MR blevet færdig med læsningen af en moralstatistik på 800 tættrykte sider.
- 12 *velgørenhedsstatistiken til næste år*] Tabellarisk Fremstilling af Velgjørenheden i Kjøbenhavn og forskjellige denne vedrørende Forhold (Tabelværk nr. 3) udkom i november 1877. Jf. KJ. Johansen, s. 16f.
- 20 *en disputats*] jf. teksten I, 74. 1 ff.
- 28 *hans familie er grundtvigiansk*] dette gælder særlig Skrams søster, Henriette S., dengang lærerinde ved N. Zahle's skole, senere dens leder.
- 32 *Cand. juris Lassen*] Julius L., der fra 1875–77 opholdt sig i udlandet på det Hurtigkarlske Stipendium, blev 1881 prof. ved Kbh.'s universitet.
- 72 4 [...] efter at have skrevet det foregående har MR taget DS' (her udeladte) brev af 31. juli frem og fundet en forbavsende lighed mellem de af DS anstillede betragtninger om alvorligt arbejde som forudsætning for tilfredshed og sine egne udtalelser (i br. 43) om JS og ham selv. MR er dog ikke sikker på, at hans »jævne humør« ikke igen vil blive vættet overende og fortsætter: »troligt er det dog, at når man er nogle og tyve år, så er arbejde og arbejde ikke det eneste, særligt når man lever i en reflekteret tid og mellem reflexionsmennesker. Man trænger til omverdenen, til noget for hjertet så godt som noget for hjernen, og det turde kunne tænkes, at det er mangelen på positivt i førstnævnte retning, der jævnligt forstyrrer den harmoni, som min hjernes arbejde ellers vilde frembringe hos mig.«
45. Fra DAVID SIMONSEN, 12. nov. 1876.
- 10 [...] DS forklarer, hvorfor den danske titel »cand. polit.« bør oversættes til tysk med udtrykket »Cameralist«. Forklaringen skyldes åbenbart en nu tabt forespørgsel fra MR, måske gennem JS.
- 17 *Goos' Udkast til Procesordning*] formodentlig Proceskommissionens forslag I–III (1875–77), der var udarbejdet af C. Goos.
- 26 *den anden Lassen*] den senere højesteretsjustitiarius N. Lassen tog embedseksamen sommeren 1870. Han anslog selv (Erindringer I (1918), s. 235) sin eksamen for så god, at man måtte gå tilbage til

- 1841 for at finde magen til den (nemlig højesteretsadvokat Liebes eksamen). Et professorat ønskede han ikke, se o. c. II, s. 93.
- 28 *hans Familie*] se Fr. Friis-Petersen: Laurits Nielsen Gram og hans Efterkommere, 1932.
46. Til DAVID SIMONSEN, 19. dec. 1876.
- 73 4 *det meget store format*] normalt har MR's brevpapir i disse år oktavstørrelse; dette brev er skrevet på et folioark.
- 14 *et lille lokale*] MR beskriver det (E. 71) som en opmuret vinduesniche i en af rådhuskældrene på Nytorv.
- 15 [...] bl. andet nævnes, at N. C. Frederiksen og Leopold Meyer begge har ligget for døden, men nu er uden for fare.
- 22 *Goldschmidts autobiografi*] ifølge datidige aviser udkom 1. hæfte af »Livs Erindringer og Resultater« I-II (1877) medio nov. 1876, mens sidste hæfte af 2. del kom 15. febr. 1877.
- 32 *Hildebrands »Jahrbücher«*] Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, 28. bd. (Jena 1877, udg. af Bruno Hildebrand og Johannes Conrad) har s. 59–63 »Statistische Publikationen über die Stadt Kopenhagen« sign. M. Rubin.
- 74 4 *det Smithske Stipendium*] MR modtog først 1882 det Smithske stipendium for yngre videnskabsmænd, muligvis i forbindelse med, at han i H. T. s. å. havde offentliggjort en afhandling om Københavns befolkningsstatistik 1630–1730 ((B. nr. 32). — I MR's arkiv findes i afskrift en ansøgning af 8. maj 1877 om legatet.
47. Fra DAVID SIMONSEN, 25. jan. 1877.
- 19 [...] DS har hørt, at MR er patient. Han spørger, om Emil Meyers uheld har sat en diskussion i gang, der kunne ændre JS's slendrian [EM havde 16. jan. bestået statsvidenskabelig eksamen, men kun med haud og tog derfor eksamen om i januar 1878, hvorved han opnåede laud.]
- 21 *Lange's »Arbeiterfrage«*] F. A. Lange: Die Arbeiterfrage in ihrer Bedeutung für Gegenwart und Zukunft (1865).
- 31 *De Ultramontane*] det stærkt katolsk dominerede centrumparti.
- 75 14 *»Morgenbladet«*] Mrgbl. for 19. jan. har en kort, enspaltet notits »Jødeforfølgelser«. Ifølge Axel Henriques: Svundne Dage, 252 f. var A. Cantor i nogle år medarbejder ved Mrgbl., han skrev næsten udelukkende om udlandets politik.
- 25 *Pal.-Müll. og Chr. Winther*] Fr. P.-M. døde 28., Chr. W. 30. dec. 1876.
- 26 *en forestaaende russisk Revolution*] det blev ved rygterne, selv om den for Rusland i begyndelsen uheldige krig med Tyrkiet senere på året fremkaldte visse spændinger. Krapotkin fortæller i »En Anarkists Erindringer«, 1900, (s. 319), at der på grund af en tilfældig lighed længe gik det rygte i St. Petersborgs garnison, at det var storfyrst Nicolaus, der sommeren 1876 hjalp ham med at flygte, men dette er vel næppe nået til Breslau.

48. Til DAVID SIMONSEN, 26. jan. 1877.
- 76 2 *Kontor*] nytår 1877 fratrådte MR stillingen som sekretær ved fæstningsterrænudvalget for udelukkende at arbejde med kommunal statistik. Jf. br. 46 (I, 73. 14) samt E. 71 f. og 120.
- 10 *forvredet min arm*] MR havde vedvarende mén af dette uheld, jf. br. 487.
- 17 *»velgørenheds«arbejde*] se note I, 71. 12.
- 24 [...] MR fortæller om sit arbejde: anmeldelsen til Hildebrands Jahrbücher og B. nr. 27.
- 26 *de store finansielle kalamiteter*] den økonomiske lavkonjunktur, der fra 1873 fulgte efter det stærke opsving, som den franske krigsskadeserstatning til Tyskland havde været den væsentligste årsag til, jf. Privatbanken, s. 228 ff.
- 33 *en så god lære*] har ikke kunnet oplyses. E. 113 ff. fortæller MR om en senere krise (1885) for firmaet Rubin & Bing.
- 77 13 *bene vixit*] fortsættes i reglen: qui bene latuit, se V-J.
- 18 *at talmajestæten sejrer*] MR sigter måske til den oprækkende strid om finansloven, der førte til Estrups provisoriske finanslov af 12. april 1877. Hverken Topsøes moderat nationalliberale Dagbl. eller det endnu af Hørup redigerede Mrgbl. ses i de forudgående dage at slås for og imod parlamentarismen.
49. Til DAVID SIMONSEN, 7. marts 1877.
- 27 [...] MR lykønsker i anledning af d. 9., 17. og 18. marts og omtaler en prædiken, David skal holde. — Han opfordrer DS til at deltage i Wolffs strid med [pastor Johannes] Kok [i Dagbl. 27. febr., 2. og 6. marts; overrabbieren angriber K. for en række misvisende påstande, denne har fremsat om den jødiske religion], førstnævntes artikler er mærkeligt moderate over for de religiøse venstremænd, »det ligger vel i, at det temmelig sikkert er prokurator Simonsen, der har skrevet disse svar«. — Om JS.
- 78 2 *Micawber*] den uforstyrrelige optimist fra Dickens' David Copperfield, hvis motto er: Something will turn up.
- 10 *et gammelt ordsprog*] udg. mindes et tysk ordsprog, der hævder at krigs- og kærlighedsår bør regnes dobbelt, men har ikke kunnet verificere sin erindring.
- 17 *at have »narret Vorherre«*] jf. E. 10, hvor MR fortæller, at hans farfar forarmes ved en ildebrand i Gnesen, da han ikke havde assureret »for ikke at friste Gud«.
- 28 *professor i Frederiksens sted*] N. C. Frederiksen havde i årevis været impliceret i omfattende forretninger især i træbranchen. Hertil havde han skaffet sig en kredit på 2 mill. kr., og da de dårlige konjunkturer tvang Industribanken til at trække sig tilbage, brød hans forretninger sammen. Efter sammebruddet rejste han til Cannes, derefter til Chicago og Milwaukee. Bemærkningen om »Ny-Zeeland« er rimeligvis en hentydning til, at F. var D. G. Monrads svi-

- gersøn. — Jf. br. 36 i Bj. Bj. B., P. Stavnstrup: D. G. Monrad (1948), s. 359 ff. og E. 58. Om F.'s efterfølger ved universitetet se note I, 87. 20.
- 30 *dr. Wolffs udtalelse*] i Dagbl. 27. febr., hvor W. udbryder »Nævner han [Kok] Bibelen, Talmud eller andre af vore hellige Kildeskrifter?«
50. Til ERIK SKRAM, 5. maj 1877.
- 79 4 *Deres bog*] Herregaardsbilleder. Fortælling af Henrik Herholdt [pseudonym for Erik Skram], 1877. E. 92 nævner MR, at Skram en aften læste en dramatisk skitse for ham, som senere omformedes til »Herregaardsbilleder«.
- 5 *scenen, hvor hun kører hjem sammen med ham*] o. c., s. 104 f.
- 7 *den tilsvarende i »et kvindehjertes historie«*] Victor Cherbuliez: Et Kvindehjertes Historie, — oversat 1873 af H[elga] W[estergaard], s. 85 f.
- 8 *scenen med rosen*] Herregaardsb., s. 18 ff.
- 10 *negligé-scenen*] o. c., s. 23 ff.
- 33 *en lille »studie«*] ikke bevaret, skønt MR i br. 52 oplyser, at han vil gemme den.
- 80 2 *en kusine*] muligvis Flora Salomon, der ifølge en dødsannonce i Berl. Tid. 3. maj var afgået ved en pludselig død, 28 år gammel.
52. Til ERIK SKRAM, 2. juni 1877.
- 84 1 *»wenn die Thörin will«*] fra Heines »Buch der Lieder« (Die Heimkehr): »Ein Tor ist immer willig, Wenn eine Törin will.«
- 15 *breve til H. C. Andersen*] udg. af C. St. A. Bille og Nikolaj Bøgh, 1877.
- 17 *»Bekendtnisse einer schönen Seele«*] titel på 6. bog af Goethes Wilhelm Meisters Lehrjahre, jf. V–J.
- 85 10 [...] tankegangen fortsættes.
- 19 *Erslev er fornylig blevet forlovet*] med kusinen Augusta E., jf. br. 53.
- 22 *Økonomitimerne*] jf. br. 48 (s. 76. 21 ff.)
- 23 *Ɖ. A. Hansen*] den gamle bondefører døde 1. juni 1877, han var kort forinden blevet afsløret som bedrager.
- 24 *Brandes*] GB, der på dette tidspunkt befandt sig i Italien, havde allerede i marts besluttet sig til at forlade Danmark, jf. hans brev af 16. marts 1877 til S. Schandorph, B. B. B. III, 168 f. og Kulturkampen I, 141 og 165 f., der omtaler de angreb, GB netop på denne tid var genstand for.
53. Til DAVID SIMONSEN, 12. juni 1877.
- 86 21 [...] MR karakteriserer sin brevskrivning som en adspredelse, en passiar. Han har ikke lyst til i samtale at fortsætte en sturm-udrang-periode, der »for de andre væsenlig er endt og for mig burde være endt. At skrive er for mig derfor væsenlig en lettelse, jeg pas-

- siarer i grunden med mig selv«. Trods de kritiske hensyn, man i betragtning af det utal af brevvekslinger, der for tiden offentliggøres, må tage med henblik på konsekvens («når ens breve engang kommer frem som dele af en stor mands brevsamling») vil han dog ikke i det følgende meddele sig sturm-u.-drang-agtig, men gå over til positiviteter. — Han er udmærket tilfreds med JS, der netop i disse dage arbejder i rigsretten. Men selv en gud havde næppe fået Julius til at mande sig op til at tage eksamen »han har sandelig haft naturlige sporer nok til at samle sig sammen til at præstere noget.«
- 87 8 *på Platanvejen*] ejendommen Platanvej 10 var 1877 blevet købt af Heyman Salomon, Cora og JS's far.
- 12 *Du har ret i*] henviser til et (ikke medtaget) brev af 8. juni 1877 fra DS.
- 20 *professorømme*] professoratet besattes 22. sept. 1877 med V. Falbe Hansen, der fra 1875 havde ledet Stat. Bureau. F. H. ønskede oprindeligt ikke at opgive denne stilling, men da nationalbankdirektør Levy havde lovet ham sæde i forskellige bestyrelser, så han ikke gik ned i løn ved at efterfølge N. C. Frederiksen, gav F. H. — der allerede 1869 havde konkurreret med Scharling om et professorat — efter.
- 34 *C. S. i Breslau*] Carl Julius Salomonsen rejste efter sin disputats i 1877 et halvt år til Tyskland, hvor han i samarbejde med Julius Cohnheim, dengang prof. i Breslau, for første gang godtgjorde, at tuberkulosen er en infektionssygdom. — I det udeladte brev af 8. juni 1877 fortæller DS: »— Med Carl Salom. omgaas jeg endeel og skulde ogsaa have foretaget en større Pintsetour sammen med ham og et Par Andre men Vejret slog Planen hjel. Vi skjændes ikke, dertil staa vi ogsaa altfor diametralt. Det er for Resten ganske pudsigt at se hvorledes han de Par Gange det Rituelle er dukket op har forholdt sig til det ganske som anstændige Christne pleje nemlig som noget absolut givet. Nærmest kommer vi til at disputere om Politik da mærkeligt nok han er »Venstremand« og indædt Aristokrat og jeg skjøndt langt mere Demokrat holder med Højre. Han har forresten meget vindende i sit Væsen, om han end engang imellem driver sin virkelige Beskedenhed til Affectation.« Carl Julius Salomonsen fortæller selv om sit ophold i Breslau i »Lebenserinnerungen aus dem Breslauer Sommersemester 1877« i Berliner klin. Wochenschrift 1914, nr. 11.
54. Til ERIK SKRAM, 8. juli 1877.
- 88 19 *velbyrdige Hr. Erik Skram*] MR driller. Skram stammer ikke fra den kendte sønderjydske adelsslægt, jf. DBL XXII, 173 f.
- 89 9 *faktor Olsen*] O. C. Olsen; *Fjeldsøe & Gandrup*, senere Ferd. Fjeldsøe's Bogtrykkeri.
- 16 *Axel Henriques*] var 1877–1914 O. C. Olsens kompagnon, jf. hans »Svundne Dage« 1929, 213 ff. — hans far er grosserer Moritz R. Henriques.

- 19 *en ny storm*] måske tænker MR på Ploug's såre giftige referat af den norske præst J. C. Heuch's »Dr. G. Brandes' Polemik mod Kristendommen« (Fædrelandet, 23. juni 1877), jf. Kulturkampen I, 142 f.; se også note I, 85. 24.
55. Fra DAVID SIMONSEN, 27. juli 1877.
- 90 7 [...] DS fortæller — efter en almindelig indledning — om den Dühringske sag, der i høj grad afslører, hvorledes de tyske professorer betragter universiteter som deres specielle ejendom, en iagttagelse, som også Carl Julius Salomonsen har gjort.
- 10 *Schaaloth u Teschuboth*] (læs Teschuboth) »spørgsmål og svar« findes i ca. 1.000 samlinger fra 3. årh. til nutiden. Bortset fra deres religiøse stof indeholder disse responsa mængder af kulturhistoriske data. — Det *Sachske* bibliotek er rimeligvis den bogsamling, som Freudenthal havde arvet efter sin svigerfar, jf. I, 8. 26 ff.
- 22 *en flygtig Skizze*] Z. Frankel: Entwurf einer Geschichte der Literatur der nachalmudischen Responsen, Breslau 1865.
56. Fra ERIK SKRAM, 29. aug. 1877.
- 91 28 *den lille Mand i Dyrehaven*] vel det samme som »den lille mand fra Philadelphia«, iflg. V–J brugt fra 1880'erne af udråbere på Dyrehavsbakken til betegnelse af en særlig slags cartesiansk djævel.
- 92 28 *Deres Broders Forlovelse*] Gottfred Rubins forlovelse med Emma Levinsohn, datter af købmand i London Louis L. og hustru Mathilde. E. L. var en søsterdatter af Jenny Adler, se om denne note I, 179. 20.
- 33 *Mollerups Forlovelse*] formodentlig med Caroline Rothe, som han giftede sig med i 1879.
57. Til ERIK SKRAM, 4. sept. 1877.
- 93 21 [...] der fortsættes med en skildring af den glæde, efterretningen om Gottfreds forlovelse vakte i hjemmet.
58. Til KR. ERSLEV, 13. okt. 1877.
- 94 24 *13/10 77*] originalen har vist nok 13/11 77, hvad dog ikke passer med oplysningerne i det foregående brev (s. 93, 22 ff.) og E. 90.
- 32 *Fenger junior*] borgmesterens søn, civilingeniør J. Evald F., senere ansat som afdelingsingeniør ved Teknologisk Institut, jf. Ingeniøren, 1918, s. 629.
59. Fra ISIDOR HECKSCHER, 4. dec. 1877.
- 95 17 [...] om forelæsningsterminen i Uppsala og adgang til professorerne og biblioteket dér.
- 20 *Kontoret*] IH var 1875–84 ansat som prokurist i farbroderens, Eduard H.'s bankierforretning i Stockholm.

60. Fra JULIUS SALOMON, 22. dec. 1877.
- 27 *det Ønskede*] MR's brev er ikke bevaret.
- 30 *Havnekapitainen*] den nuværende havnedirektørstilling beklædtes 1872-95 af ingeniør Vilhelm Lüders.
- 32 *vi skulle samle til næste Aar*] i Tabellarisk Fremstilling af de vigtigste Kjøbenhavns Havn vedr. Forhold (Tabelværk nr. 3), hvis forord er dateret december 1878, men som synes at være udkommet lidt senere, jf. br. 73.
- 96 5 *den Dessauske Sag*] Rigsdagens bureauchef David Dessau havde 20. dec. indstillet til afslag et ønske fra stenograferne JS og Jacob With om ansættelse af en af Rigsdagen lønnet skriver. Rigsdagens formænd resolverede heroverfor, at »den i det normerede Antal manglende Stenografassistent vil blive antagen,« men at der ikke kunne ansættes nogen skriver. (Sag nr. 160 i Rigsdagens Formænds Resolutionsprotokol 1872 ff., FBA).
- 11 *Ad: Bauer*] skrev i 1877 for Dags-Telegraf og Dagbl., han blev 29. okt. 1878 gift med Hanne Haurowitz. *Just M. Caën* havde gjort sit navn kendt ved at opreklamere tandvandet »Zozodont« og ved at være en noget ejendommelig forretningsfører for »Dags-Avisen«, jf. den festlige skildring i Axel Henriques' Svundne Dage, s. 248 ff. og N. J. Berendsen: Af en gammel Journalists Erindringer (1918), s. 153 ff.
- 15 *Dr. Rubenson*] rimeligvis den svenske politiker, kommunalembudsmand og nationaløkonom Moritz R., en svoger til IH's farbror Eduard Heckscher.
- 16 *Kvinderne faldt i Studenterforeningen*] spørgsmålet om kvindernes ret til at blive medlemmer af Studenterforeningen var et af de hovedkrav, den liberale opposition havde rejst mod foreningens konservative styre, jf. den udførlige fremstilling hos Dumreicher II, s. 18-31. Den ekstraordinære generalforsamling, som fandt sted 19. dec. 1877, behandles s. 24-29. Iflg. Dumreicher faldt kvinderne med 286 mod 229, mens 7 ikke stemte.
- 21 *Schinkel*] JS havde i et (udeladt) brev af 19. dec. meddelt MR, at han var alene på kontoret »idet Herr Schinkel har sin Hovedpine«. Oscar Sch. var ansat som skriver.
- 33 *Just. Thygesen*] justitsråd Theodor Th., der var chef for Kbh.'s overpræsidiets sekretariat og sekretær i Kbh.'s havneråd.
61. Til KR. ERSLEV, 26. dec. 1877.
- 97 2 *»Der skal mod til at have talent«*] indledningsordene til GB's afhandling om H. C. Andersen som Æventyrdigter (1869).
- 20 *Forssell . . hans »essays«*] Hans F., en af grundlæggerne af den svenske økonomiske historieskrivning, har skrevet en lang række essays, samlet bl. a. i Studier och kritiker I-II, 1875-88. Et par af disse essays omhandler J. W. Arnberg: Anteckningar om Frihetstidens politiska Ekonomi I, Upsala 1868.

- 32 *en frk. Meyer*] formodentlig en søster til IH's senere hustru Rosa M. I et ikke medtaget brev af 26. jan. 1878 skriver IH »i det Hele taget kan du glæde Dig ved at have efterladt et venligt og godt Indtryk hos alle disse elskværdige Mennesker [familien Meyer]. Hvor vidt dette Indtryk hos nogen Enkelt af dem har fæstnet sig til Mere end en venlig Erindring — det skal jeg lade være usagt; men skulde Du ville forvise Dig herom, saa er det bedst, Du snart kommer igjen.«
- 98 6 *Jakob*] KrE's halvbror, dengang syv år gammel.
62. Fra JULIUS SALOMON, 27. dec. 1877.
- 18 *Professor Krebs*] Conrad Krebs' forberedelsesskole for drenge, dengang Nørregade 20, mangler i afsnit V (Statistik over Fripladser og Pladser for modereret Betaling i de københavnske Skoler), s. 413 ff. i »Velgjørenheden i København«.
- 27 *F.*] borgmester Fenger.
63. Til DAVID SIMONSEN, 28. dec. 1877.
- 99 4 *at Du engang skrev*] i br. 8.
- 10 *Warburg*] riksgældsfullmæktig Samuel W. (f. 1800), hans søn, handelsmand og direktør Fredrik Elias W. er stamfader til den london-ske gren af familien W.
64. Til DAVID SIMONSEN, 28. juli 1878.
- 30 [...] MR ønsker hjertelig til lykke [i anledning af DS's skriftlige eksamen] og udtaler sig vagt om nogle rejseplaner.
- 32 *en plads på møntkabinettet*] kammerråd Ludvig Aug. Læssøe døde 26. juli. Han var copist i Kgl. Mønt- og Medaille-Samling, men også inspektør for Den kgl. Samling og slotsforvalter for Rosenborg. Sophus Müller fik hans plads ved musæet.
- 36 *Emmas familie*] se note I, 92. 28.
- 100 17 »*Blüthenträume reiften*«] fra Goethes Prometheus.
65. Til DAVID SIMONSEN, 17. okt. 1878.
- 35 *brev*] af 25. aug. 1878, et svar på br. 64. Brevet omhandler fortrinsvis tyske politiske forhold, med henblik på MR's bemærkning om den »ikke ganske ringe mængde blødhed« (s. 100, 15 ff.) finder DS, at MR er for meget lyriker til, at han venter en objektiv skildring af ham.
- 101 3 *dr. Wolffs bog*] A. A. Wolff: Talmudfjender. Et Genmæle mod de seneste Angreb paa Jøderne og Jødedommen (1878) — Fra kristelig side i Danmark var angrebene fremsat af præsterne N. G. Blædel i »Udvidet Confirmations-Underviisning eller evangelisk-luthersk Kirkelære« (1876) og Johs. Kok i »Det hellige Land og dets Nabolande i Fortid og Nutid« (1878); vedr. sidstnævnte jf. den

- iøvrigt unavngivne præst i Axel Henriques: Glade Aar (1930), s. 151 ff.
- 6 *De venlige anmeldelser*] i Mrgbl. 12. okt., anonym, noget panegyriske over for Wolff, med stærke udfald mod biskop Martensen; i Dagens Nyh. 13. okt. af Erik Bøgh.
- 9 »*nur wenn wir im Koth uns fanden*«] Fra Heines Buch der Lieder, Die Heimkehr. I sin helhed lyder strofen: »Selten habt ihr mich verstanden,/ Selten auch verstand ich euch,/ Nur wenn wir im Kot uns fanden,/ So verstanden wir uns gleich.«
- 27 *afsnittet om vaskningen af hænderne*] i »Talmudfjender«, s. 113, note 1. Wolff giver den rituelle håndvaskning og mundskylning efter måltiderne en rationalistisk tolkning: »i Virkeligheden overholder maaske neppe én af 100.000 Jøder længere denne Skik. Nu hører det jo imidlertid til god Tone ved ethvert fornemt Gæstebud, at der ombæres Vandkummer, for at man, inden man rejser sig fra Bordet, kan i alles Paasyn vaske sig, og saaledes er jo denne gamle talmudiske Skik i vor oplyste Tid atter kommen til Hæder og Ære«.
- 28 *slutningen af »farisæerne*«] o. c., s. 496 f. »... Det er paa Tiden, at der atter opstaar en Farisæisme, og at den holder Esras Fane højt i Vejret: Frihed og Kærlighed! I denne Betydning gives der enkeltvis Farisæere nok, men de savne Organisation, de savne Magt, Herredømme. Men Taalmodighed! Ogsaa deres Time vil slaa, som den forud slog for Chassidæernes Disciple. Kun vil der, naar de ny Farisæere have naaet Højdepunktet for deres Virken, ikke mere behøves nogen mæglende religiøs Form, for at gøre ikke blot Judæa, men hele Menneskeheden, og denne Gang forhaabentlig uden Bedrag, delagtig i Aandens og Kærlighedens Frugter. Men Ideen er den samme som hos den gamle Farisæisme: Aanden over Formen, Fornuften over Troen, og Folkets Ret over Guds Ret!«
- 102 15 *habeat fata etc!*] citeres normalt i flertal og præs. ind. (jf. linie 28), se V-J under stikordet: Pro captu lectoris.
- 16 *Igår rejste Kr. Erslev*] vedr. KrE's store udenlandsrejse, der delvis foretoges ved hjælp af en understøttelse af kommunitetets midler, se Knud Fabricius: Gennembruddet i dansk Historieforskning (H.T. 10, V, 389), Ellen Jørgensen II, 114 f. og 234 f. og Tilskueren 1923, I, 17 ff.
66. Fra KR. ERSLEV, 4. nov. 1878.
- 103 4 [...] KrE fortæller om et forgæves forsøg, han har gjort på at besøge MR's slægtninge, Grossmanns.
- 32 *Nitzsch*] havde indtil 1862 været professor i Kiel, beklædte fra 1872 et professorat i historie i Berlin. Han læste over ældre tysk historie, se iøvrigt Ellen Jørgensen II, 234.
- 33 *Droysen*] aktiv slesvig-holstensk politiker før og under treårskrigen,

- var fra 1859 professor i historie i Berlin. Han læste over »Die Quellen der Geschichte seit 1500«, jf. Ellen Jørgensen, l. c.
- 104 34 *Holms og Madvigs Formodning*] se Ellen Jørgensen II, 114 f., note 2.
1 *en vidtløftig Skildring*] brevet til JAF er af 14. nov. 1878. Det er trykt i uddrag hos Ellen Jørgensen II, 234.
67. Fra KR. ERSLEV, 8. dec. 1878.
- 105 23 *den politiske Atmosfære*] kejseren havde i maj og i juni været udsat for attentater, der mentes fremkaldt af den socialdemokratiske agitation. Som følge heraf vedtoges okt. 1878 socialistloven. Wilhelm I var — efter et langt sygeleje på grund af det andet attentat — 5. dec. vendt tilbage til Berlin for igen at overtage regeringen.
- 27 *Hr. Dohme*] kejserens bibliotekar, kunsthistorikeren Robert Dohme, der i et brev af 26. juni 1878 fra MR til DS kaldes Laurids Bings ven. I et ikke medtaget brev af 16. nov. 1878 fra KrE beder denne MR hilse Bing fra D.
- 33 *Opløsning af Folkethinget*] Estrup opløste folketinget 9. dec., fordi hans forslag om øget støtte til det statslige fællessukkerkøberi og støtte til de af negeroprøret 1878 ramte plantageejere, havde mødt voldsom modstand i tinget.
68. Til CORA SALOMON, 2. jan. 1879.
- 106 6 *vor samtale*] det vides ikke med vished, hvad samtalen har drejet sig om, men MR har vel på en eller anden måde åbenbaret sine følelser over for Cora S. og har modtaget en tilrettevisning af hende. I DS's arkiv findes et brev af 23. jan. 1879 fra MR, hvori der omtales et ret skarpt brev fra DS af 19. jan. 1879, som ikke mere findes i MR's arkiv. Med dette brevskifte ophører ungdomsbrevvekslingen mellem DS og MR — jf. note I, 113. 36.
69. Fra ISIDOR HECKSCHER, 27. jan. 1879.
- 107 33 [...] IH takker for MR's lykønskning til hans bryllup [28. dec. 1878].
14 *dette endnu private Universitet*] 4. juni 1878 havde Högskoleforeningen i Stockholm besluttet at åbne forelæsningsvirksomheden ved Stockholms Högskola, foreløbig over matematisk-naturvidenskabelige emner. Fuldt udbygget blev universitetet først efter århundredskiftet. — Blandt Högskolens donatorer var også IH's farbror, Eduard H. — Iøvrigt synes det her omtalte professorat først at være blevet oprettet, da Cassel i 1902 knyttedes til Högskolan.
- 20 *Aleksis P.?*] Alexis Petersen-Studnitz (indtil 1881: Petersen, fornavnet staves i korrespondancen med MR med *ks* til århundredskiftet) var redaktør af N. T. 1873–1901 og sekretær for Nat.økon. Forening. Han havde megen interesse for sociale spørgsmål, men kan som udpræget repræsentant for Manchesterskolens grundsatninger næppe have været inficeret af »socialistiske Lærdomme«.

70. Fra ISIDOR HECKSCHER, 2. marts 1879.
- 108 35 *Pesten i Rusland*] i Fædrelandet oplyses 27. og 28. febr. 1879, at en bonde, der nogle dage i forvejen under mistanke for pest var blevet indlagt på et sygehus i St. Petersborg, led af syfilitiske bylder. Se også R. T. 1878/79, F. II, sp. 1185 ff. (1. beh. af forslag til lov om foranstaltninger mod pestagtige sygdomme).
- 109 2 *Universitetets Jubelfest*] 4.–6. juni 1879.
- 5 [...] IH spejder hver dag forgæves i Dagbl. efter nyt vedr. »det kommunale Bureau« [stat. Kontor]. Han under MR »at blive Leder for et Kontor, som beskæftiger sig med store Spørgsmaal, arbejder efter en rationel Metode og virker for et helt Samfund«. — IH har læst »Nutidsbilleder« [en af Vilh. Topsøes anonymt udgivne bøger (1878)]. Han mener, JS måske er dens forfatter. »Hvorvidt det alene var det meget Rigsdagsvrøvl, der bragte mig paa den Tanke, veed jeg ikke, snarere var det maaske Bogens mange gode Observationer ... et godt udført Fotografi af os allesammen hjemme — desværre, burde jeg sige; thi Ligheden er just ikke behagelig.« — IH synes, at GB's »Disraeli« er »langt roligere og objektivere skreven end Brandes's øvrige Bøger, »Naturalismen« højest undtagen«, den er dog til gengæld lidt mindre underholdende. — [David] Davidson er blevet docent i nat.økon. i Uppsala på basis »af sin iøvrigt ikke særdeles vel accepterede Bog om »Kapitalbildungens«.
- 6 *den forestaaende 5 Marts*] MR's 25-års fødselsdag.
71. Fra KR. ERSLEV, 7. marts 1879.
- 19 *en flygtig Hilsen*] KrE's fødselsdagshilsen er ikke bevaret.
- 24 *Calla lunga*] KrE bemærker selv i det nedenfor udeladte stykke af brevet, at hans italiensk »er langtfra glimrende«. Dette kommer til udtryk i KrE's egen stavemåde af italienske ord, der nøje følges i udgaven, også hvor den — som her — afviger fra italiensk retskrivning.
- 110 6 *Peder Madsens Gang*] en lille berygtet, 5 alen bred gyde mellem Østergade og Grønnegade, nedlagt 1874.
- 14 [...] KrE fortsætter sin begejstrede skildring af Italien og omtaler sine sprogvanskeligheder. Det forekommer ham ikke vanskeligt at forstå sproget, når det tales direkte til ham, men i Verona har han på teatret set et stykke af Sardou »uden at forstaa mere deraf end i Berlin af en Opera!! Herrernes Ord, ikke et Ord, Damernes lidt mere; om den samme Forskel gør sig gældende i Venezia vilde være let at prøve, hvis man vilde følge de Snese af Opfordringer, som diverse Mandfolk giver en til at skaffe una bella donna.«
72. Til ERIK SKRAM, 23. marts 1879.
- 26 *bogen*] Gertrude Coldbjørnsen, Novelle af Erik Skram, 1879. Bogen var lige udkommet og vakte stor forargelse i den konservative

- presse; jf. E. 92 ff., hvor MR, foruden at udtrykke sin beundring for Skrams værk, giver udtryk for sine betænkeligheder ved det.
- 113 22 *til Hasselriis*] billedhuggeren Louis H., måske sigter MR til det lille sammenstød, der refereres E. 94 f.
73. Fra KR. ERSLEV, 29. marts 1879.
- 29 29/3 79.] originalen har 29/3 73. Talrige indre kriterier indicerer 1879.
- 30 *dit Brev*] ikke bevaret.
- 34 *min Skrift*] en art skrivekrampe skulle snart gøre det nødvendigt for KrE at skrive endog privatbreve på maskine.
- 36 [...] MR har åbenbart skrevet til KrE om samtalen med Cora Salomon [jf. br. 68]; venen føler da trang til at svare, men undlader det. »Mundlig vidste jeg meget at sige, men det vilde efter min Vane mere være Spørgsmaal og Henstillinger end lange Udviklinger«. En udtømmende »Traktat« ville heller ikke nytte, »anderledes naar man ved smaa Krydsindhug efterhaanden kan svække en Stilling eller trænge ind deri«. Iøvrigt har hele forholdet til Cora S., som MR ved, vakt KrE's »allerhøjeste Mishag«. Det måtte ende med en »Forklaring og en Scene« og det var at forudse »at Forklaringen kun kunde blive en Halvhed«.
- 114 1 *Tilbudet fra Sverige*] jf. br. 69.
- 6 [...] i tilknytning til meddelelsen om tilbuddet fra Sverige synes MR at have fremsat gifteplaner, som KrE på det stærkeste advarer ham imod. Under henvisning til MR's alder skriver KrE: »At tage en Beslutning nu, under denne Epidemie af Ægteskaber og Forlovelser, det vilde være højst ubesindigt, find dig i at betale dine 100 Kr. til Gaver og lad din Overflod paa Følelser finde Udtryk i diverse Ægteskabsdigte, men gak *ikke strax* hen og gør ligesaa.«
- 8 *Kjølbede*] Axel K. blev 21. marts 1879 sognepræst i Pederskær på Bornholm; hans forbindelse med KrE kendes ikke.
- 9 *Tabelværket N. 3*] jf. note I, 95. 32.
- 10 *Beslutningen m. H. t. Universitetsfesten*] som følge af meddelelsen om § 5's ophævelse (febr. 1879) indskrænkede universitetet den oprindelige plan for 400-årsfesten således, at man undgik at indbyde tyske universiteter.
- 13 »*Garantier maa med*«] se Bjørnsøns brevveksling om dette emne med Dagbl.'s redaktør Vilhelm Topsøe i Bj. Bj. Br. I, især br. 16.
- 18 *en salig Gud*] jf. GB, Emigrantlitteraturen, 1872, s. 215.
- 20 *Strodman*] den tyske forfatter og oversætter (bl. a. af GB og J. P. Jacobsen) Adolf Strodsmann døde 17. marts 1879. I 1876 var GB blevet gift med hans fraskilte kone.
- 115 1 *Geiger*] kulturhistorikeren Ludwig G. havde dog allerede 1871 — efter opfordring af den jødiske menighed i Berlin, inden for hvilken han siden beklædte adskillige æreshverv — skrevet et to-

- bindsværk »Geschichte der Juden in Berlin«, og han kom i det hele taget til at beskæftige sig stærkt med jødiske emner.
- 20 *den meget bekendte frisindede Jøde*] Abraham Geiger, fremtrædende jødisk »reform«-teolog med en betydelig kritisk-videnskabelig produktion om judaistiske emner.
74. Fra KR. ERSLEV, 27. april 1879.
- 116 4 *dit Brev*] ikke bevaret.
- 28 [...] i anledning af Cora S. og DS's forestående bryllup — 25. maj — funderer KrE over, om nye følelser kan bringe gamle følelser i forglemmelse.
- 29 *min Anmeldelse af Steenstrup*] i Dagbl. 22. april 1879 anmelder KrE Steenstrups »Vikingetogene mod Vest i det 9de Aarhundrede« (= Normannerne II). Bogens nødvendige detailrigdom og emnets uheldige afgrænsning kritiseres; og KrE bemærker, at S. »lader sine Bøger følge vel tæt ovenpaa sine Studier, ... Vi ere tilbøjelige til at tro, at Forfatteren ved en gjentagen Bearbejdelse af sit Æmne vilde være bleven ført til en anden Behandling deraf.«
- 36 *Hr. Thiele*] landskabsmaleren Anton T., se M. Galschiøt: Skandinaver i Rom, 1923, s. 214 ff.
- 117 10 *Skrans Bog*] Gertrude Coldbjørnsen, jf. brevets efterskrift og note I, 110. 26.
- 119 1 *Sixtina eller Stanzerne*] Geiger udmøntede sine rejseindtryk bl. a. i »Renaissance und Humanismus in Italien und Deutschland« (i Oncken's Allg. Geschichte in Einzeldarstellungen, II. Abth., 8. Theil, Berlin 1882); især var han betaget af Rafael, se 1. bog af hans værk, s. 298 ff.
- 5 *Marinelieutenanten*] premierlt. William Anholm sejlede 1877–78 med korvetten Dagmar i Middelhavet, 1879–82 stod han i italiensk tjeneste.
- 12 *Brevet til Augusta*] findes ikke i KrE's arkiv.
- 26 *hvad Danske angaar*] Liebe's er måske skuespillerparret Theodor L. og hustru Emilie; *Fru Stilling* er Christiane Louise St., født Kirchoff.
- 120 24 *Brev til Fridericia*] i JAF's arkiv (KB, ut. 106), påbegyndt 18. april, afsluttet 3. maj 1879. Det omhandler for en stor del KrE's fremtidige udgiverarbejde og forholdet til Møllerup.
75. Fra KR. ERSLEV, 16. juni 1879.
- 32 *indlagte Bidrag*] ikke bevaret.
- 122 36 [...] KrE fortæller om en bestigning af Vesuv.
- 123 2 *Jubelfesten*] Københavns Universitets forestående 400-års jubilæum.
- 9 [...] KrE spørger efter den Rubinske families befindende.
- 12 *C. F. Nielsen*] cand. phil., der også hjalp MR og Stat. Kontor med afskrivningsarbejder.

- 14 *et fælles Udgiverarbejde*] i det på initiativ af KrE, JAF og Mollerup 1877 stiftede Selskab for Udgivelse af Kilder til dansk Historie havde Mollerup og KrE et meget nært samarbejde, de udgav sammen Kong Frederik den Førstes danske Registranter (1878-79) og Danske Kancelliregistranter 1535-1550 (1881-82).
76. Fra KR. ERSLEV, 26. juli 1879.
- 23 *under Mont Cenis*] den 1871 åbnede jernbanetunnel på strækningen Turin-Lyon.
77. Fra ISIDOR HECKSCHER, 30. nov. 1879.
- 124 12 *en lille Søn*] Eli F. Heckscher fødtes 24. nov. 1879.
- 19 [...] IH forhandler med N. T. om en afhandling vedrørende Sveriges private seddelbanker [trykt i N. T. XV og XVI]; dette emne havde IH udførligt behandlet i et ikke medtaget brev af 9. oktober 1879.
- 20 *Udsigterne .. synes .. formørkede*] da Københavns borgerrepræsentanter 17. nov. 1879 behandlede forslag til stadens budget for året 1880, var MR's kontor heri kun opført med 7.000 kr. til statistiske arbejder for kommunen som pkt. 10 under hovedrubriken »Forskellige Udgifter« (B. F. 1879-80, s. 392). I E. (s. 72 f.) oplyser MR om baggrunden for forhalingen af kontorets oprettelse, at magistraten ikke ønskede at udvide borgmester Fengers magtområde; først efter hans afgang i 1883 oprettedes Stat. Kontor.
- 30 [...] om familierne Meyer og Davidson m. fl. — I efterskriften oplyser IH, at det er lykkedes ham at blive indvalgt i den ret eksklusive nationaløkonomiske forening i Stockholm.
78. Fra GOTTFRED RUBIN, 10. febr. 1880.
- 125 6 *Lykønskning*] til MR's forlovelse med Kaja Davidsen.
- 15 *Brylluppet*] måske Eskild Salomons bryllup 30. nov. 1879 med Louise Simonsen, DS's søster; et (ikke medtaget) brev af »November 1880« fra MR til Kaja Davidsen kunne tyde på, at de ved denne lejlighed har lært hinanden nærmere at kende.
79. Fra HARALD WESTERGAARD, 19. marts 1880.
- 27 *Jøderne*] i »Lehre von der Mortalität und Morbilität« (1882, en udvidet udgave af HW's guldmedaljeafhandling 1881), nævner HW s. 247, at han har haft tilladelse til at benytte Mosaisk Troessamfunds protokoller 1815-69 til sin ssts. aftrykte undersøgelse om dødelighed især hos jødiske børn.
- 31 *en Assistentplads*] HW var 1880-82 knyttet til Livrenteanstalten, den senere Statsanstalten for Livsforsikring.
- 126 1 *to interessante Arbejder*] »Mortality in remote corners of the world« i Journ. of the Royal Stat. Soc. XLIII, 1880, s. 509-21 (optaget — og suppleret med Island — som kap. 7 i »Lehre von der Mortalität und Morbilität«).

80. Fra ISIDOR HECKSCHER, 7. juni 1880.
- 28 *Havnestatistik, Fattigdo.*] Tabelværkerne nr. 3 og 4.
- 127 6 [...] om Eli H.
- 11 »*ovaus ovosenu*«] hebr.: vore fædres fædre, vore forfædre.
- 26 [...] IH fortæller om sine sommerferieplaner, om sin frygt for at blive glemt af vennerne i København og om sit arbejde »en beskeden lille Afhandling om det ved Varehandel paa Kredit stiftede Retsforhold.«
- 27 *Konkurrencen*] om det ved prof. Aagesens død vakante professorat. Som konkurrenter meldte sig — foruden Julius Lassen og H. Sylow — F. V. Utke Damm og C. Kraft. Censurkomitéen erklærede sig enstemmigt for Julius Lassen. — Sylow forsvarede 14. juni 1880 sin for den juridiske doktorgrad skrevne »Dommens materielle Retskraft, Undersøgelse fra Civilprocessens Omraade.«
- 30 *Norges Minde*] det fremgår af brevkort til Erik Skram og fra David Davidsen, at Rubins juni-juli 1880 havde indlogeret sig på Norgesminde. — Serine David, født 14. aug. 1850, blev 1876 gift med IH's ungdomsven Frederik Salomon. Hendes forældre var grosserer Jacobi Lazarus D. og Susanne Esperance D., f. Cohn. — Se om Gl. Vartov og Norgesminde L. Gotfredsen: *Gentofte II* (1952) s. 15 ff.
- 128 11 »*die Rose*«] sikkert reminiscens fra et af de første breve fra IH til MR (af 26. jan. 1878, ikke medtaget), hvori IH som et apropos til deres samtaler i Stockholm citerer et digt — formodentlig forfattet af den da populære tyske digter Fr. Bodenstedt — der omhandler en rose som symbol på en elsket kvinde.
81. Fra GOTTFRED RUBIN og V. FALBE HANSEN, 2. juli 1880.
- 23 *Børsforsamlingsudvalget*] det 23. juni 1880 på Københavns Børs nedsatte udvalg »til Overvejelse af de Spørgsmaal, der kunne føre til en videre Udvikling af Handel, Industri og Skibsfart«. Opgaven skulle dog i alt væsentligt være begrænset »til saadanne Forhold, som henhøre under Lovgivningsmagtens og Regjeringens Ressort«. Udvalget konstituerede sig 2. juli og valgte nationalbankdirektør Moritz Levy til formand, mens MR blev dets sekretær. — Vedr. udvalgets sammensætning og virke se E. 105 ff. (hvor MR dog fejlagtigt går ud fra, at Levy sendte telegrammet), udvalgets betænkning (marts 1881), og MR's artikler i Pol. 12. og 13. febr. 1890: Børsbetænkningen og Komitébetænkningen I-II (B. nr. 121), samt br. 242 ff.
82. Fra ISIDOR HECKSCHER, 5. jan. 1881.
- 28 [...] IH takker for det forløbne år og for tilsendelsen af Tabelværk nr. 5. MR havde — for at skaffe IH »en mere tilfredsstillende Virksomhed« — foreslået ham at være »Handelsmand paa egen Haand«, men det synes IH ikke, han duer til. »Derfor bliver det

- sagtens ved det Gamle — og det er jo i og for sig for godt til at kaste Vrag paa.« IH fortæller forskellige nyheder, deriblandt: »H. Schück fik i Foraaret sit første Par Tvillinger og skal — siger man — snart have det andet.«
- 31 *Knut Wicksell*] havde i februar 1880 på et afholdsmøde i Uppsala fremsat den anskuelse, at drikkeriet — som samfundsonde — hidrørte fra fattigdommen, og at fattigdommen skyldtes overbefolkningen, hvorfor det burde være en pligt for alle ægtefæller ikke at sætte flere end to eller tre børn i verden. Foredraget udgaves kort efter under titlen: Några ord om samhällsolyckornas vigtigaste orsak och botemedel med särskildt afseende på dryckenskapen. — *A. G. Drachmanns artikel*: Om Befolkningsforholdene, *Nyt dansk Maanedsskrift IV (1872) s. 1-16.* — IH havde omtalt sagen i et (ikke medtaget) brev af 24. marts 1880.
- 129 2 *Manden blev angrebet*] C[arl] G[ustaf] H[ammarskjöld]: Några ord med anledning af ett utkommet arbete om fattigdomens vigtigaste orsak och botemedel; A. L. Hamilton: Är öfverbefolkning i Sverige orsak till fattigdom och är fattigdomen den vigtigaste orsaken till dryckenskap och otukt? — endelig: Granskning af herr kand. K. Wicksells arbete om samhällsolyckornas vigtigaste orsak och botemedel, denne pjece indeholder — foruden konsistoriets reaktion — bidrag af L. H. Åberg, David Davidson, A. Nilsson og Artur Bendixson. Alle pjecer udkom 1880 i Uppsala.
- 20 *den sidste Lægekongres i Amsterdam*] i sept. 1879, jf. K. Wicksell: Svar till mina Granskare (1880), s. 100 ff.
- 29 *Jul. Salomons »Arbeiderrisiko«*] er ikke udkommet i bogform og næppe heller som artikel.
83. Fra KR. ERSLEV, 20. febr. 1881.
- 130 5 *Erslev*] Rolf Aage E., senere driftsinspektør på Carlsberg.
84. Til KR. ERSLEV, 21. febr. 1881.
- 22 *Brandes-Spielhagen-Dumas fils*] nævnt hos Knud Fabricius: Genembruddet i dansk Historieforskning, H. T. 10, V, 392.
85. Fra HANNE DAVIDSEN, 26. april 1881.
- 30 *Lykønskning*] Kaja Davidsen og MR var blevet gift 24. april, efter brylluppet tog de til Fredensborg og rejste derfra til Berlin.
- 131 4 [...] forskellige familieefterretninger uden almen interesse.
86. Fra GOTTFRED RUBIN, 27. april 1881.
- 13 f. s.] faire suivre, bedes eftersendt (læsning usikker).
- 15 *et Angstskrig fra Broge*] grosserer Hans Broge havde været medlem af børsudvalget. Angrebene i Jyl.post. var en fortsættelse af angreb, købmændene Langballe og Kobbøl samt rådmand Liisberg, alle Århus, på et møde i den stedlige Handelsforening havde rettet

- mod *børsadressen*, som Broge dér havde fremlagt. — Børsadressen var 11. april 1881 blevet vedtaget på et børsmøde i København; henvendt til regering og rigsdag ønskede den en hurtig gennemførelse af de i Børsbetænkningen påpegede reformer. Adressen samlede 4661 underskrifter, men den afvistes af Estrup, jf. Schultz' Danmarkshistorie V, 304 ff. — 26. april bragte Jyl.post. en ledende artikel, underskrevet af Langballe, der især beskæftigede sig med betænkningens forslag om visse skibsafgifters nedsættelse; dette forslag hævdede at favorisere dampskibsfarten på sejlskibenes bekostning (se iøvrigt Jyl.post. 22.–24. samt 26. og 29. april og 3. og 11. maj 1881).
- 27 *Nationaltidende fra aften*] 26. og 27. april bringer Nat.tid. et indlæg af Aleksis Petersen om »Handelskammer-Diskussionen«. Oprettelsen af et handelskammer i Danmark var et af børsbetænkningens ønsker. — Muligvis har MR ikke været uinteressert i en sekretærstilling ved et evt. handelskammer. IH havde foreslået ham det i et (ikke medtaget) brev af 24. marts 1880, »dersom Magistraten i sin Uforstand skulde forskjertse sin Adgang til at holde paa Dig.«
87. Fra ISIDOR HECKSCHER, 3. dec. 1881.
- 132 4 [...] IH har længe ventet på en lejlighed til at skrive.
4 *det sidste Hefte af Kbh.s Statistik*] Statistiske Oplysninger for Staten Kjøbenhavn 1876–80 udkom nov. 1881.
- 29 *Johan Hempel*] den senere generallæge, han er som IH født 1848, de blev begge studenter fra v. Westens institut 1866.
- 35 *sine Forventninger med Hensyn til min Carrière*] IH havde sommeren 1872 taget juridisk embedseksamen med laud i alle fag (105 points).
- 133 5 [...] IH giver udtryk for sin skuffelse over vennernes synsmåde, en des større opmuntring for ham er livstegnene fra MR.
88. Til ERIK SKRAM, 22. dec. 1881.
- 14 *Finansministerens Toldforslag*] Estrup havde 19. dec. i landstinget fremsat forslag til lov om 1) told- og skibsafgifter, 2) beskatning af brændevinsbrænding og 3) en ølskat (R. T. 1881/82, L. 92 ff.). Lovforslagene, der i samlingen 1881/82 slet ikke nåede frem til folketinget, var en afvisning af børsbetænkningens og børsadressens krav.
- 14 *»Morgenbladet«*] Skram var 1881–83 redaktionssekretær ved Mrgbl., hvis daværende hovedejer var venstreføreren C. Berg. Denne havde i efteråret 1881 sammen med Hørup, som var Mrgbl.s ansvarshavende redaktør 1881–83, indledt visnepolitikken over for regeringens lovforslag. Det er formodentlig en følge heraf, at Mrgbl. ikke synes at have kommenteret de nævnte lovforslag.

89. Til KR. ERSLEV, 30. jan. 1882.
- 35 *et Søndagsbarn*] Elisabeth (Lis) Rubin, senere gift Jacobsen.
- 134 5 *Dit brevkort*] ikke bevaret, jf. iøvrigt br. 95.
90. Til KAJA RUBIN, 18. febr. 1882.
- 10 [...] i dette og de følgende breve (br. 90-94) er de ret familiære indlednings- og slutningsafsnit, der ikke indeholder stof af almen interesse, blevet udeladt. Det samme gælder Kaja Rubins svarbreve, der alle findes i MR's arkiv.
- 11 *Telegrammet*] MR rejste til Berlin over Hamborg, og det fremgår af et brev af 16. febr. fra Kaja R., at det var stormvejr, mens MR var undervejs til Hamborg. Hun havde været bekymret for ham, men var blevet beroliget ved at få et telegram fra Hamborg. Dette havde hun sendt ekspres til Gottfred R., da hun kendte »hans ængstelige Natur«.
- 18 *Bøckh*] 1875-1903 direktør for Berlins kommunale statistik; han har bl. a. udgivet en række statistiske arbejder om sprogrænser. 1878 kom hans »Die Bevölkerungs-, Gewerbe- und Wohnungsaufnahme vom 1. Dez. 1875 in der Stadt Berlin«, som fortsattes hvert 5. år.
- 23 *Industristatistiken*] Tabelværk nr. 7, udkom i sommeren 1883 som det nyoprettede Stat. Kontors første publikation.
- 30 *Brosien*] redaktør ved Meyers Konversations-Lexikon, til hvis 4. udgave MR havde leveret statistiske bidrag om Danmark.
91. Til KAJA RUBIN, 19. febr. 1882.
- 135 5 *Becker*] leder af det kejserlige »Statistisches Amt« i Berlin fra dets oprettelse 1872 til 1891. Han er særlig kendt som befolkningsstatistiker. *Skemaerne* vedrører måske den »allgemeine Berufszählung«, der første gang gennemførtes 5. juni 1882.
- 11 *sin egen Billet*] jf. Neergaards Erindr., s. 45.
- 16 *den ene af hans Døtre*] Edith B., født 17. jan. 1879, senere gift Philipp.
- 18 *Engel*] Geheimer Oberregierungsrat Ernst E. var 1860-82 leder af det preuss. statistiske bureau i Berlin.
92. Til KAJA RUBIN, 21. febr. 1882.
- 28 *alle Førerne*] Ludwig *Windthorst*, den samlede oppositions leder, Bismarcks farlige modspiller; Eugen *Richter*, oppositionens specialist i finanssager, han tilhørte Fortschrittspartei (senere kaldt: Freisinnige Volkspartei); Robert Viktor v. *Puttkamer*, Falks efterfølger som preuss. kultusminister, var preuss. indenrigsminister 1881-88; Heinrich *Rickert*, oprindeligt nationalliberal, fra 1880 blandt secessionisterne, en stærkt frihandelsvenlig gruppe af tidligere nat-liberale, som senere gik op i fremskridtspartiet; Adolf *Stöcker*, hof-

- prædikant og stifter af det fanatisk antisemitiske og antisocialdemokratiske »christlich-soziale« parti, jf. br. 179.
- 136 1 *Odette*] komedie af Victorien Sardou (1881).
- 4 *Frøken Dehn*] Agnes Gjølring, f. Dehn (gift 1880) »hvis Styrke var Udtryk for Uskyld og sværmerisk Hengivelse« (Robert Neiiendam i DBL).
93. Til KAJA RUBIN, 22. febr. 1882.
- 11 *Epidemierne*] De epidemiske Sygdomme som Dødsaaersager, sært trykket af MR's artikel i Hospitals-Tidende, 1882 (B. nr. 33).
- 14 *Befolknings- og Beboelsesstatistiken*] Tabelværk nr. 6, udkom i maj 1882 — jf. Kj. Johansen, s. 18 f. og E. 70, hvor MR fortæller om den modstand, hans nye folketællingskemaer mødte.
94. Til KAJA RUBIN, 23. febr. 1882.
- 137 11 *Dr. Bailleu*] ansat ved Geheimes Staatsarchiv i Berlin, 1884 blev han Geh. Staatsarchivar. MR fortæller om episoden E. 157 f.
- 29 *Dr. Guttman*] muligvis DS's svoger, rabbiner Jacob Guttmann.
- 34 *Georg Brandes*] opholdt sig fra okt. 1877 til febr. 1883 i Berlin. De omtalte breve er vistnok et brev fra Bjørnson af 29. jan. 1882 (B.B.B. IV, s. 149 ff.) og et brev fra Ibsen af 3. jan. 1882 (B.B.B. IV, s. 231 ff.). — Om MR's forhold til GB se iøvrigt E. 83 ff.
95. Til KR. ERSLEV, 13. marts 1882.
- 139 4 *Redaktionen af Hist. Tidsskrift*] MR havde 3. marts 1882 spurgt Bricka, der som sekretær for Hist. Forening redigerede tidsskriftet, om afhandlingens skæbne (Bidrag til Kjøbenhavns Befolkningsstatistik 1630–1730, B. nr. 32) og s. d. fået at vide, at der er »Meningsforskjel« i redaktionen om, hvorvidt afh. bør optages eller ikke, og at sagen derfor skal forhandles ved et møde d. 12. marts. Denne dag meddeler Bricka: »Bestyrelsen har paa et Møde idag antaget Deres Afhandling til Optagelse i Historisk Tidsskrift, men paa Betingelse af, at den forkortes en Del. Herom kunne vi dog bedst forhandle mundtlig ...« (cit. efter koncept i Brickas arkiv, (KB, NkS 2996 — 4°), jf. også E. 119 f.
- 11 (*Schiern*)] prof. Frederik Schiern var 1870–82 formand for Historisk Forening.
96. Til PHILIP W. HEYMAN, 6. juli 1882.
- 22 *den foregaaende*] muligvis et industristatistisk skema til brug for Tabelværk nr. 7; sådanne skemaer, der indeholdt mange nye og uvante spørgsmål, var blevet udsendt maj 1882, jf. Kj. Johansen, s. 28.
- 25 *den aarlige Ølkonsum*] MR skulle bruge oplysningerne til sin Undersøgelse om Konsumen i Kjøbenhavn (B. nr. 34, i det følgende citeret som: Konsumundersøgelsen). Naar han — som i nærværende

brevs slutning — tilsikrer oplysningernes »diskrete Benyttelse«, skyldes dette såvel ønsket om at modvirke bryggernes frygt for, at undersøgelsen skulle afgive grundlag for »fiskale foranstaltninger« (jf. br. 100) — Heyman modarbejdede Estrups forslag om en ølskat (jf. note I, 133. 14) — som hensyntagen til den meget skarpe konkurrence mellem bryggerierne netop fra begyndelsen af 80'erne. Der var dog — ifølge MR's udtalelse i Konsumundersøgelsen (s. 17) — et enkelt af de mindre af hovedstadens 15 bryggerier, der ikke besvarede de stillede spørgsmål.

97. Fra PHILIP W. HEYMAN, 7. juli 1882.
 140 1 kopi] i Tuborgs arkiv.
98. Fra PHILIP W. HEYMAN, 10. juli 1882.
 14 kopi] i Philip W. Heymans private arkiv vedr. Tuborg (hos direktør Einar Dessau).
- 18 *Consumen af bayersk Øl*] bearbejdelsen af bryggeriernes oplysninger gav — ifølge Konsumundersøgelsen, s. 17 f. — et forbrug af bayersk øl på ca. 217.000 tdr. for 1881; Københavns og Frederiksbjergs folketal for samme år ansloges til ca. 268.000. Herefter andrager konsumen pr. indbygger årligt ca. 110 potter (1 td. = 136 potter, jf. dog br. 476) = 293/2 flasker (1/2 fl. = 3/8 pot), eller pr. dag 0,8/2 fl.
- 24 *sammenlignet med vort sydlige Naboland*] se br. 105.
99. Til PHILIP W. HEYMAN, 19. juli 1882.
 31 *medfølgende Circulære*] br. 100.
101. Fra PHILIP W. HEYMAN, 20. juli 1882.
 142 1 kopi] i Tuborgs arkiv.
102. Fra PHILIP W. HEYMAN, 19. aug. 1882.
 19 *Deres Meddelelse*] ikke bevaret. MR's Konsumundersøgelse afgaves imidlertid netop i august 1882 til chefen for hærens forplejningskorps (skønt den først synes at være blevet udsendt til offentligheden i januar 1883, jf. br. 105 og 106), og det må formodes, at MR har gjort Heyman bekendt med den del af undersøgelsen, der vedrører ølforbruget i København. Dette må være sket, inden Konsumundersøgelsen blev rentrykt, jf. denne s. 18, note 1, der må være en imødegåelse af nærværende brev.
103. Til KR. ERSLEV, 3. jan. 1883.
 143 30 *et Møde*] i arbejderne forsamlingsbygning i Rømersgade, hvor Herman Trier fremlagde planen om Studentersamfundets aftenundervisning for arbejdere. Jf. H. Trier: Studentersamfundets Aften-

- undervisning for Arbejdere, s. 50 ff. i »Studentersamfundet gennem 25 Aar« (1907) og Neergaards Erindr., s. 125 ff.
- 144 2 F.'s »exponerede Stilling«] efter Schierns død, 16. dec. 1882, var JAF og KrE kandidater til det ledige professorat, jf. br. 104.
104. Fra J. A. FRIDERICIA, 8. jan. 1883.
- 11 paa Basis af vor Erklæring] JAF og KrE havde nægtet at konkurrere med hinanden om det ledige professorat, se Knud Fabricius: Gennembruddet i dansk Historieforskning, H. T. 10, V, 394. — 28. febr. 1883 udnævntes KrE til professor.
105. Fra CARL JACOBSEN, 30. jan. 1883.
- 30 »Undersøgelse om Konsumen i Kbhvn.«] jf. note I, 139. 25.
106. Fra J. C. JACOBSEN, 30. jan. 1883.
- 145 25 Forbrugen af »bayersk« Øl] af MR beregnet til 110 potter pr. indbygger, d.v.s. halvdelen af det totale ølforbrug i hovedstaden, se note I, 140. 18. MR har rimeligvis besvaret J. C. Jacobsens brev — se br. 107 — men hverken dette svar eller et evt. svar til Carl Jacobsen er bevaret blandt de i Carlsbergfondet opbevarede papirer fra bryggerne (meddelelse fra Carlsbergfondet af 19. dec. 1957). — Imidlertid fik de foreliggende breve et efterspil i 1884, da J. C. Jacobsen 29. dec. 1884 i en artikel i Berl. Tid. hævdede, at ølforbruget pr. indbygger i 1881 af MR var angivet mindst 30 potter for stort. I et detaljeret svar i Berl. Tid. 31. dec. (B. nr. 48) forsvarede MR sin beregning som endog angivende minimumsforbruget. Over for en bemærkning af J. C. Jacobsen om, at ølkonsumen i Berlin hovedsagelig omfatter alkoholrigt øl, gør MR opmærksom på, at det bayerske øl i København »holder betydeligt mere Alcohol«. MR fastslår, at københavnernes befinder sig »paa et saare fremskredet Standpunkt i Ølforbruget« og fremhæver — med henvisning til en artikel af 5. nov. i Pol. — »det bayerske Øls overordentlige Kostbarhed for Nationen.«
- 28 Aftapningsanstalterne] Gl. Carlsbergs eksportaftapningsanstalt »Alliance« (grundlagt 1868) og Carl Jacobsens eksporttapperi »Activ« (grundlagt 1883) tappede begge pasteuriseret øl på flasker til indenrigs forbrug. Desuden forsynedes indlandet gennem øltappere (hvoraf Gl. Carlsberg i 1903, da ordningen blev ophævet, havde 120), der fik øllet leveret i træfustager, hvorfra det upasteuriseret blev tappet på flasker. For Tuborg ligger forholdet noget anderledes, idet dette bryggeri ca. 1880 begyndte »original aftapning« fra lagerkældrene. Hertil knyttede Heyman den nu gængse salgsform med mellemhandlere, der skulle fastholde en bestemt udsalgspris.
108. Fra GOTTFRED RUBIN, 28. febr. 1883.
- 147 20 »Dampsporveisstatutterne«] Tictgen dannede 1. marts 1883 »Strand-

vejens Dampsporvejselskab« med en aktiekapital på 1 mill. kr. Koncessionen opnåedes 10. marts. Selskabet fik en begejstret publikumsmodtagelse; i marts 1884, da driften åbnedes på strækningen Trianglen-Klampenborg, noteredes aktierne til 129, men tekniske mangler ved anlægget og hestenes skyhed over for dampmaskinerne gjorde hurtigt selskabet upopulært, og 1892 måtte det standse sin virksomhed, jf. Nordsjællands Elektricitets og Sporvejs Aktieselskab 1902–1927 (1927), s. 14 ff. — *Statutterne* (læsningen er ikke helt sikker, da ordet er rettet i orig.) betegner rimeligvis den vedtægt for selskabet, som i forbindelse med tilvejebringelsen af en grundfond blev forelagt en kreds af stiftere.

109. Til KR. ERSLEV, 20. marts 1883.

- 31 *det endelige Forslag*] sikkert i det væsentlige overensstemmende med Magistratens skrivelse af 13. april 1883 til Borgerrepræsentationen om oprettelsen og den nærmere ordning af et statistisk kontor under kommunen (se B. F. 1883/84, s. 189–196). Forslaget vedtoges af Borgerrepræsentationen 28. maj, og fra 1. juli 1883 at regne oprettedes Stat. Kontor med MR som kontorchef.
- 148 13 110. Fra HARALD WESTERGAARD, 23. marts 1883.
et praktisk statistisk Kursus] HW var 9. dec. 1882 blevet udnævnt til docent ved Københavns Universitet, især med henblik på at holde forelæsnings over statsvidenskabelig encyklopædi og statistikkens teori. Et statistisk laboratorium lykkedes det ham først at oprette 1892, jf. Univ. Årb. 1891/92, s. 875 f. — Om HW som universitetslærer se Adolph Jensen: Erindringer (1946), s. 105 f. og N. T. 1942, s. 337 ff.
- 30 *Petersen*] vistnok daværende assistent i Statsanstalten for Livsfor sikring A. C. V. Petersen, jf. br. 142.
- 149 6 111. Til KR. ERSLEV, 1. maj 1883.
det alm. Studentermøde] mødet, der fandt sted 8. maj i Arbejderforeningens store forsamlingsaal på Nørrevold, var et led i rivaliseringen mellem Studenterforeningen og Studentersamfundet. Det refereres udførligt hos Dumreicher IIIa, 92 ff., se også Ellen Jørgensen II, 145. — A. D. Jørgensens foredrag er trykt i hans Historiske Afh. IV (1899), 80–103.
- 24 112. Til KR. ERSLEV, 17. maj 1883.
Pingel] V. Pingel var 1882–84 Studentersamfundets formand. Det vides ikke, hvad der sigtes til her.
- 33 113. Fra KR. ERSLEV, 3. juni 1883.
Kontorchefssagen] se br. 109.
- 150 3 *Frid.*] JAF var til 1891 assistent, derefter til 1899 underbibliotekar

ved Universitetsbiblioteket, han blev først 1899 professor efter Edv. Holm.

114. Fra MEYER DAVIDSEN, 15. juli 1883.

- 12 1883] dateringen er foretaget efter bemærkningen om industristatistikken og hentydningen til MR's udnævnelse til kontorchef i slutningen af brevet.
- 14 *Gift]* sikkert Alexander L. Kielland's bog »Gift«, der udkom i juni 1883. MD havde haft fødselsdag 5. juli.
- 15 *dine pæne Linier]* MR's breve til MD er ikke bevaret.
- 17 *her paa Fabrikken]* Ystad Socker Raffinaderi, der lededes af danskeren Jacob Lachmann, senere gift med Clara Meyer, en søster til MD's nære ven, børnelægen Benny M. — MD var fra april 1883 til maj 1887 ansat som kemiker og ingeniør ved fabrikken.
- 27 *medfølgende Opsats]* udkastet, der er skrevet på fabrikkens papir — rimeligvis af Jacob Lachmann — har følgende ordlyd:

For at Mestere og Arbeidere kunne erholde Understøttelse ved eventuelt Tilskadekommen eller Sygdom, oprettes en Understøttelseskasse for Ystad Socker Raffinaderis Mestere og Arbeidere. — I denne Understøttelseskasse er enhver Mester og Arbeider ved Fabrikken forpligtiget at indtræde. — Til Kassen betaler enhver Mester og Arbeider 10 Øre ugenlig, ligesom Multerne tilfalde denne Kasse. — For at knytte et Bånd mellem Arbeidsgiver og Arbeidsmodtager betaler Fabriken til Kassen 5 Øre ugenlig for hver Person, som er beskjæftiget i Fabriken, ligesom den tilstaar fri Lægehjælp og Medicin. — For i Sygdoms Tilfælde eller Tilskadek. at være berettiget til Understøttelse må man have været beskjæftiget i Fabriken mindst 1 Aar. — Understøttelse for Sygdom eller Tilskadekommen tildeles enhver berettiget Deltager med 4 Kr. [om ugen] eller 50 Øre for hver overskydende Dag, og må der altid medfølge Lægens Attest, som styrker Deltagerens Ret til at erholde Understøttelse. — Ingen Deltager har Ret til at fordre Understøttelse længere end 3 Måneder. — For Tilskadekommen eller Sygdom forårsaget ved egen Skyld som Slagsmål eller Fylleri erholdes ingen Understøttelse. — Deltager af Kassen ophører Enhver at blive når han ikke længere er beskjæftiget i Fabriken. — Opløsning af denne Kasse kan kun skee med Fabrikledelsens Tilladelse, og såfremt der da findes Overskud deles dette lige mellem de Deltagere som for Tilfældet ere i Fabriken. — Når Kassen ejer 20 Kr. indsættes Beløbet i Ystad Sparkasse og Renten tilfalder Kassen.

- 151 8 *Industristatistikken]* jf. note I, 134. 23.

115. Fra GOTTFRED RUBIN, 6. aug. 1883.

- 33 *Sangere]* de samlede jyske og københavnske sangforeningers »Sangfest i Kjøbenhavn«. Søndag, 5. aug. havde de givet koncert i Rosenborg have, jf. bl. a. GB's indtryk derfra, B.B.B. IV, 171.

- 152 1 *en forenet liberal Vælgerforening*] »De Forenede Liberales Vælgerforening for Frederiksberg« fremtræder først 16. sept. 1883 i Mrgbl. for offentligheden med en annonce, der indeholder foreningens program og indbydelse til det første offentlige møde d. 20. sept. Bestyrelsen bestod af: bibliotekar Emil Elberling (formand), vekselerer Laurids Bing, murer J. R. Eriksen, højskoleforstander F. Falkenstjerne, tømmerhandler K. Frederiksen, tømrer L. C. Frederiksen, formand C. P. Hansen, professor H. Høffding, bogtrykker M. Lazarus, garver C. Momme og tømrer J. Nielsen. — Om C. V. Nyholm (medstifteren af det gamle mellemparti), som nu repræsenterede en anti-estrupsk fløj inden for det københavnske højre, se Dumreicher IIIa, 106. — Om Laurids Bings andel i dannelsen af foreningen, se Høffdings Erindr., s. 111 f.
- 3 *Det moderate Ugeblad*] har ikke kunnet oplyses. Der er vel nærmest tænkt på et organ med tilknytning til de kredse, der stod bag vælgerforeningen.
- 5 *H. N. Hansen*] maleren Hans Nikolaj Hansen giftede sig 19. sept. 1883 med Ida Rasmussen.
- 9 *R. Koføed*] jf. note I, 211. 9. — *Arntzen* er vist nok højesteretssagfører Ludvig A., senere formand i bestyrelsen for A/S Titan, i hvis stiftelse Rubin & Bing deltog; *Jacob Meyer* er rimeligvis den senere brolægningsinspektør, søn af Gottfred R.'s første kompagnon.
- 13 *Gamle Bing*] fabrikant M. H. Bing døde 15. sept., hans hustru Eva B., født Simonsen, 2. sept. 1883.
- 21 *Major Davidsen*] MD kaldtes i sin familie- og vennekreds med en spøgende omdannelse af Meyer »Majoren«.
116. Fra J. A. FRIDERICIA, 18. okt. 1883.
JAF befandt sig — med støtte fra bl. a. Carlsbergfondet — på en studierejse til arkiverne i Haag, London, Paris, Wien og Berlin for at indsamle bidrag til en skildring af Frederik III's historie.
- 27 *dit Brev*] ikke bevaret.
- 30 *din Artikel*] B. nr. 38, en antikritik af en i Dagbl. fremkommet ukyndig anmeldelse af Industristatistikken.
- 33 *Holsteins Tale*] rimeligvis Holsteins to store taler i folketinget 9. og 13. okt. under 1. beh. af finanslovforslaget for 1884/85.
- 34 *Studentersamfundet*] højesteretssagfører Frederik Salomon stod fra første færd i Studentersamfundet, hvis love han var med til at formulere. Hvad der her hentydes til, er uklart, men associationen til A. C. Larsen lægger det nær at formode, at F. S. deltog i de bestræbelser, der fra Samfundets og Studenterforeningens side udfoldedes for at slutte de to foreninger sammen, jf. Dumreicher IIIa, 157, og Studentersamfundet gennem fem og tyve Aar (1907), s. 142 ff.
- 153 2 *At A. C. Larsen lægger sig ud med Højre*] Studenterforeningens seniorat, der lededes af A. C. Larsen, havde 8. okt. vedtaget at

- opfordre både professor Matzen og C. Berg til at holde politiske foredrag. Indbydelsen til Berg vakte voldsom modstand og blev anledning til senioratet Larsens fald 24. okt. 1883, jf. Dumreicher IIIa, 128 ff.
117. Til Kr. ERSLEV, 30. okt. 1883.
- 154 7 *nogle kritiske Bemærkninger*] i V. Falbe Hansen og W. Scharling: Danmarks Statistik I (1885) s. 393 f. — KrE imødegår Scharling i den i note I, 163. 26 nævnte afhandling.
118. Fra ISIDOR HECKSCHER, 8. nov. 1883.
- 24 [...] IH omtaler indledningen af industristatistikken, endvidere udførligt farbroderens planer om at overdrage sin bankierforretning til det af ham administrerede og stiftede Industri-Kredit-Aktiebolaget. »Hans Sympathi er vistnok paa Forretningens Side, men Chancerne ere i denne Storbedriftens Tidsalder paa Bankens Side.« IH kan overtage en lignende stilling i banken, som den han nu har i forretningen.
- 28 [...] om Ella Heckscher.
- 155 1 *Brodersønnen*] Gottfred og Emma Rubins førstefødte, Herbert, født 19. okt. 1883.
119. Fra J. A. FRIDERICIA, 16. nov. 1883.
- 10 *dit Brev*] ikke bevaret.
- 21 *Judic*] den franske varietésangerinde Anna Damiens' kunstnernavn; se om hende: Berendsens erindringer s. 201 ff.
- 23 *Les Rantzau* og *Les Maucroix*] førstnævnte stykke (premiere 1882, trykt 1884) er af Erckmann-Chatrion, kollektivt forfatternavn for Émile Erckmann og Alexandre Chatrion. *Les Maucroix* er forfattet af Albert Delpit (premiere 4. okt. 1883, trykt s. å.).
- 26 *Biskop Freppel* og *Paul Bert*] F. var leder af det klerikale parti og fremtrædende forkæmper for ufejlbarlighedsdogmet, B. lidenskabelig modstander af den katolske gejstlighed og dens indflydelse på skolerne.
- 31 *Monod*] Gabriel M. havde 1876 grundlagt »Revue Historique«. Det lykkedes senere JAF at komme i kontakt med ham, jf. Knud Fabricius, Gennembruddet i dansk Historieskrivning, H. T. 10, V, 406.
- 156 15 *Dr. Holmer*] muligvis læge Christian Holmer, der havde taget embedseksamen sommeren 1883.
- 18 *Vedel*] formodentlig Axel V., der 1881 var blevet juridisk kandidat. *Ablefeldt* er vistnok den senere udenrigsminister C. W. A.-Laurvig, cand. polit. 1883; *Schaffalitzky* antagelig den senere hofjægmester Albrecht S. de Muckadell, cand. jur. 1883.

120. Til HERMAN TRIER, 13. dec. 1883.
- 157 5 *Foredragene i Samfundslære*] Herman Trier ledede indtil 1907 Studentersamfundets aftenundervisning for arbejdere, der var begyndt i vinteren 1882/83. MR's foredrag, som holdtes i Hans Gregersens privatskole på Ørstedvej, faldt ikke helt i arbejderens smag, jf. E. 134 f. og »Studentersamfundet gennem fem og tyve Aar« (1907), s. 57 f., og især Pingels brev til GB i B.B.B. III, 368 f. — B. nr. 39 og 43 er optryk af enkelte af de foredrag, MR holdt ved aftenundervisningen.
121. Fra ISIDOR HECKSCHER, 17. febr. 1884.
- 20 [...] IH fortæller, at han på grund af sin farbrors bortrejse for tiden de facto er konstitueret direktør for bankens udenlandske forretninger — farbroderen havde 1. jan. 1884 realiseret sin i note I, 154. 24 omtalte plan. Om sin nye stilling skriver IH, at han nu har det travlere end før, men dog »trækker Vejret lidt friere«.
- 26 [...] IH beskriver sin kontorchefstilling nøjere. Han tjener nu 5.000 kr. om året, hvilket er 500 kr. mere end før.
- 158 1 *Banken .. en stor Institution*] Industrie-Kredit-Ab. eksisterede under Eduard Heckschers ledelse til 1907, da den gik op i Skandinaviske kredit ab. — Bankens speciale var kreditydelser til håndværkere og mindre industridrivende, den nød stor anseelse og var i uafbrudt vækst. Jf. Sven Brisman: Sveriges Affärsbanker. Utvecklingstiden. (Sthm. 1934), s. 134.
- 15 *Immer strebe zum Ganzen*] fra Goethes Vier Jahreszeiten, Herbst Nr. 45.
- 19 [...] IH funderer over, hvordan man kan blive en dygtig bankmand.
- 20 *Bankkomitéens Betænkning*] den svenske regering havde 18. nov. 1881 nedsat en kommission med det hverv at afgive betænkning om et forslag til mulige ændringer i det svenske bankvæsen, særlig seddelvæsenet. Betænkningen afgaves 14. dec. 1883 og blev offentliggjort under titlen »Bankkomiténs underdåniga förslag till förändrad organisation af bankanstalterna I-II«. IH's farbror var medlem af komitéen.
- 23 *min Bankafhandling*] se note I, 124. 19.
- 32 *Professor Heyman*] Elias H. havde fra 1878 været indehaver af det da nyoprettede professorat i sundhedslære ved Karol. inst. — *Afhandling om Medicinalstatistik* er B. nr. 36, et forslag om en mere rationel anvendelse af statistik i medicinens tjeneste, jf. E. 175.
- 159 8 *Peter Nansens Bog*] »Unge Mennesker«, der anmeldtes i Mrgbl. 2. nov. 1883 af EB. — Mrgbl. var ellers efter bruddet i december 1883 mellem Hørup-EB på den ene og C. Berg på den anden side ved at udvikle sig til et rent moderat blad, jf. Kulturkampen II, 262 ff.

122. Fra ALFRED BRAMSEN, 7. maj 1884.
- 19 *jo længere jo værre*] i Erik Skrams arkiv (KB, utilg. 309) ligger der blandt MR's breve til S. et brev af 3. maj 1884 fra Alfred Bramsen til MR. I dette brev antyder B., at MR's fejltagelse med hensyn til, hvem prioriteten for blodkredsløbets opdagelse tilkommer, måske skyldes en forveksling med den — nedenfor omtalte — prioritetsstrid om lymfekarrenes opdagelse. Ifølge et (ikke medtaget) brev til S. af 5. maj, har MR sendt både B.'s brev og sit eget svar til S. med bøn om, at denne skulle lægge MR's brev i en postkasse, når han havde læst det.
- 24 *Stenos relative Fortjeneste*] Stensens anatomiske undersøgelser begynder ganske vist så tidligt som i 1660 i Amsterdam, men har selvfølgelig intet kunnet betyde for Harvey.
- 160 2 *Flourens*] udgav 1854 »Histoire de la découverte de la circulation du sang«, hvorfra den anførte ytring må formodes at stamme.
- 13 *Mælkekar (Asselli)*] italieneren A. opdagede 1622 tarmkrøsets chyluskar.
- 13 *Lymfekar (Bartholin)*] prioriteten tilkommer vist Olaf Rudbeck med hensyn til opdagelsestidspunktet, men Thomas Bartholin publicerede opdagelsen først.
- 15 *Svedkerter*] Stensen har foretaget en række anatomiske undersøgelser over kirtler og beskæftiget sig med kirtlernes funktion under nervernes påvirkning — kertel er en ældre, nu sjældent brugt form.
123. Til NIELS NEERGAARD, 19. maj 1884.
- 23 *Moralstatistiken*] et opgør med Alexander v. Oettingen's Die Moralstatistik in ihrer Bedeutung für eine Socialethik, (3. udg., Erlangen 1882), trykt i Tilskueren (B. nr. 42), som N. Neergaard januar 1884 havde begyndt at udgive.
- 161 15 2 *Kroner*] det har ikke kunnet oplyses, hvad pengene skulle bruges til. Sammenhængen synes at tyde på, at der er tale om et bidrag til et socialt eller politisk fond.
124. Fra J. A. FRIDERICIA, 5. juni 1884.
- 35 *Prof. Schmoller*] den fremtrædende katedersocialist var 1882 fra Strasbourg kommet til Berlin som professor i statsvidenskab.
- 162 3 *Bismarck*] den store tale om retten til arbejde holdtes 9. maj 1884.
- 15 *Harald Hannover*] den senere direktør for Polyteknisk Læreanstalt H. I. Hannover, søn af JAF's søster Ida, g. med lægen A. Hannover. Sommeren 1885 var Harald H. på en studierejse i Tyskland på et stipendium fra K. A. Larssen og hustrus legat.
- 18 *en By, der sover omkring et Museum*] i »Berlin som tysk Rigs-hovedstad« (1885, i GB's Saml. Skr. XIV, 1904, 349). JAF kender formodentlig udtalelsen fra Mrgbl.'s tillæg for 12. april 1882, hvor den først var trykt.
- 21 *Julius Paludan*] var 2. maj blevet ansat som docent i dansk litera-

- turhistorie ved Københavns Universitet. Først 1892 overtog han det professorat i æstetik, der siden Hauch's død i 1872 havde stået ledigt, fordi man ikke ville give det til GB, men allerede ansættelsen i 1884 virkede som en udfordring, som endda højrekredse ikke var glad for, jf. således reaktionen på rygterne om P.'s ansættelse i 1882 i B.B.B. II, 126 ff.
- 33 10. juni] JAF's fødselsdag. MR sendte et brev, men dette er ikke bevaret.
- 35 *Stifmoderens Død*] Anna Claudine Henriette Erslev, f. Jensen, Jacob Erslevs 3. hustru (søster til hans 2. hustru) døde 16. maj 1884.
- 163 4 *Eders nye Lejlighed*] MR havde boet Rymsgade 129¹ og var flyttet til Østerbrogade 64¹ — *Nytorvet* er kontoradressen.
125. Til KR. ERSLEV, 15. juni 1884.
- 10 *Datter*] Inger R., senere gift Diemer.
126. Fra HARALD WESTERGAARD, 26. juni 1884
- 19 *Goos*] ved valget til folketinget 25. juni havde skræddermester P. Holm slået prof. Goos med 5.385 stemmer mod 4.493 i Københavns 5. kreds. Valget bragte en sådan fremgang for venstre, at der regnedes med muligheden af Estrups afgang.
127. FRA KR. ERSLEV, 26. okt. 1884.
- 26 *Velschow*] H. M. Velschow: »Om Folkemængden i Danmark i Midten af det trettende Aarhundrede« i H. T. IV, 1843, 1–52. V.'s hovedresultat »maaskee .. 1.550.000 Mennesker« findes på afhandlingens sidste side, de øvrige tal s. 39. I H. T., 5, V, 516–71 offentliggør KrE resultatet af sine undersøgelser »Danmarks Folkemængde i Valdemar Sejrs Tid«, der i et skarpt opgør med V. anslås til mellem 500.000 og 700.000 for hele det danske rige.
128. Fra ALEKSIS PETERSEN-STUDNITZ, 2. nov. 1884.
- 164 12 *Magistratens Forslag*] om en folketælling i København og omegn 1. febr. 1885 vedtoges enstemmigt af borgerrepræsentanterne 3. nov. 1884. Det oplystes dog, at et mindretal i magistraten havde erklæret sig imod forslaget; se B. F. 1884–85, s. 711 ff., og Kj. Johansen, 29 ff. MR skrev selv om forslaget i Pol., 3. nov. (B. nr. 47). — *Scharling* havde 1873–81 været medlem af borgerrepræsentantskabet.
129. Fra HARALD WESTERGAARD, 31. marts 1885.
- 27 *Tillisch*] var 1847–89 administrerende direktør for det Classenske Fideikommiss, som dog ikke nævnes i forordet til »Landbefolkningens Dødelighed i Fyens Stift« bl. de fonds og enkeltmænd, der har ydet undersøgelsen pekuniær støtte.
- 28 *Sørensens Bog*] Th. Sørensen: De økonomiske Forholds og Beskæftigelsens Indflydelse paa Dødeligheden I–II (1884–85).

- 165 1 *brøstholdne*] lærerne havde hjulpet med at skaffe individualoplysninger om fynske husmænd til veje, jf. E. 151 — sammesteds fortæller MR om »brøstholden« som »dansk Fremmedord«, jf. herom også HW: *Erindringer og Betragtninger 1885–1935* (1935), s. 56.
- 7 *Min Adresse .. Vemmetofte Faxe*] HW's første hustru Thora Alvilda Koch var datter af godsforvalter, etatsraad P. F. Koch, Vemmetofte.
130. Fra ISIDOR HECKSCHER, 9. maj 1885.
- 17 *den »foreløbige«*] den foreløbige opgørelse af folketællingen 1. febr., udsendtes i april 1885.
- 21 *Gjæringen*] Estrup havde 1. april udstedt den provisoriske finanslov og havde 5. maj måttet udstede »riffelloven« af frygt for den opdidsede stemning i befolkningen.
- 31 *Historien med Dine Svigerinder*] ifølge koncept i MR's arkiv af en skrivelse til Udenrigsministeriet blev hans svigerinder Rose og Thora Davidsen 10. marts 1885 under en forretningsrejse til England anholdt i Wesel, fordi det antoges, at de var identiske med to engelske damer, der et halvt år i forvejen havde haft et sammenstød med en jernbanekonduktør om medtagelse af en hund i kupeen. Frøkerne Davidsen blev i den anledning tilbageholdt i 6 dage, hvorefter de — mod kaution — blev løsladt.
- 33 ...] IH fortæller om sin svoger Ernst Meyer og om dennes ven Henrik Schück.
- 35 *min Afhandling*] IH's disputats, Kreditsalget og Sælgerens Standsningsret, som ofte er blevet berørt i ikke medtagne dele af korrespondancen mellem IH og MR, første gang i et brev af 28. dec. 1882, hvori nævnes, at IH allerede sommeren 1882 syslede med arbejdet.
- 166 22 *»adbuc sub judice«*] endnu hos dommeren, citat fra Horats, se V-J.
- 26 *Dine Menighedsarbejder*] en efter opfordring af Mosaisk Troessamfund med Magistratens samtykke forfattet fortegnelse over de i København og omegn pr. 1. febr. 1885 boende jøder, samt en statistisk oversigt i to tabeller, den ene omfattende fordelingen efter køn, alder og ægteskabelig stilling, den anden fordelingen efter erhverv, fødested m. v., endelig en afhandling om det Mosaiske Troessamfund på grundlag af de førnævnte tabeller. Samfundets bestyrelse udtaler sig i et brev af 25. juni 1885 (i MR's arkiv) meget påskønnende om arbejdet, men ønsker det ikke trykt. »Efter vor Anskuelse bør Troessamfundet ikke officielt fremtræde som en særlig Klasse blandt dets Medborgere ... navnlig for Tiden, hvor der fra mange Sider netop rejses Anker over, at Jøderne heri Landet ville indtage en Særstilling.« Man frygter, at »enkelte Dele af Deres Afhandling ville blive benyttede som Angrebsvaaben imod Troessamfundet og dets enkelte Medlemmer for at begrunde hadefulde Insinuationer.«

- 31 [...] IH berører spørgsmålet om menighedsafgiften, når der er tale om »blandede« ægteskaber, og fortæller desuden om sine sommerferieplaner. — I efterskriften meddeles, at Moritz Rubenson er »faldet i Unaade hos Demokraterne« [han blev ikke genvalgt til 2. kammer, fordi han 1883 havde støttet regeringen Posse's forslag om en ny hærlov].
131. Til NIELS NEERGAARD, 15. maj 1885.
- 167 5 *den medfølgende Opfordring*] sikkert den i Mrgbl. 21. maj offentliggjorte opfordring »Til Medborgere i Kjøbenhavn og Omegn« om at tilvejebringe »Kjøbenhavns Grundlovsfond«. Opfordringen blev underskrevet af 112 fremtrædende borgere, heriblandt Neergaard.
- 6 *Kommission*] den af Indenrigsministeriet 4. juli 1885 nedsatte kommission til overvejelse af spørgsmålene om sygekassernes ordening og om arbejdernes sikring mod følgerne af ulykkestilfælde under arbejdet. MR nævner i E. (s. 150), at han på grund af de politiske forhold ikke ønskede nogen regeringsudnævnelse, men som »tilkaldt« stillede sig til kommissionens rådighed. Det i efterskriften nævnte kompromis sigter muligvis hertil.
132. Til NIELS NEERGAARD, 8. juni 1885.
- 16 *Michelsens Pjece*] Carl Michelsen: Forfatningsbruddet i Frankrig 1830 og Folkets Svar derpaa (1885, Studentersamf. Smaaskr. nr. 10–11) — MR var medlem af Studentersamfundets småskriftudvalg af 1884, der under Neergaards formandsskab udfoldede en forbausende udgivelsesvirksomhed; der udsendtes årlig 11–12 skrifter, hvert i 6.000–20.000 eksemplarer, jf. Neergaards Erindr. s. 157 f. Udvalget bestod i 1885 af V. M. Amdrup, H. Høffding, Emil Meyer (kasserer), N. Neergaard (formand), cand. polyt. Emil Petersen, cand. jur. Niels Petersen, V. Pingel, M. Rubin, Herman Trier, Axel Ulrik og L. Zeuthen.
- 21 »*Pøblen fra Kongens Have*«] sigter til et optrin ved højres grundlovsfest i Kongens have 5. juni 1885, hvorunder Soc. Dem.'s referent blev overfaldet og skubbet i springvandet, se herom bl. a. Pol. 6.–9. juni 1885 — udtrykket anvendtes iøvrigt fra oppositionens side især om tilhørerne ved Henning Matzens møder.
133. Fra V. FALBE HANSEN, 14. juni 1885.
- 28 *Deres Spørgsmaal*] MR's breve til FH synes — ifølge meddelelse af 24. nov. 1933 fra overretssagfører V. Falbe-Hansen — ikke at være bevarede. MR's forespørgsel har imidlertid staaet i forbindelse med det foredrag om »Frihandel og Beskyttelse med særligt Hensyn til den tyske Toldreform« (B. nr. 55, jf. E. 155), som MR holdt 20. juli 1885 ved det 5. danske Industrimøde i Odense. I en note takker

- MR for forskellige oplysninger, FH underhånden har meddelt ham, og det ses af foredraget (s. 98 f.), at MR omtrent ordret har benyttet brevet oplysninger om Norge og Sverige og har fulgt FH's tilskyndelse til at understrege Adolphe Thiers' betydning for Bismarcks protektionisme fra 1879 (s. 70 f.).
- 168 3 *Handelstraktat i 60erne*] den kombinerede handels- og søfartstraktat mellem Norge-Sverige og Frankrig af 14. febr. 1865. — Det var først til 1879-stortinget, at den norske Haandværks- og Industriforening indgav en protektionistisk petition, der førte til nedsættelsen af den omtalte kommission, jf. P. E. Fahlbeck: Sveriges og Norges Handelspolitik under senere Tid (Lund 1892), s. 73 f.
- 20 *Aaret 1880*] i Sverige betegnede 1880-rigsdagen et højdepunkt for protektionisternes første angreb, jf. herom Arthur Montgomery: Svensk tullpolitik 1816–1911 (Sth. 1921), s. 121 ff.
134. Fra HARALD WESTERGAARD, 12. aug. 1885.
- 169 27 *vor Undersøgelse*] Landbefolkningens Dødelighed i Fyens Stift, som MR og HW udsendte i fællesskab 1886, jf. E. 150 f.
- 170 9 *Kommissionen*] jf. note I, 167. 6. HW var medlem af den, Deutzer fik derimod intet med kommissionen at gøre.
- 11 *Dit Odense Foredrag*] jf. note I, 167. 28 — MR refererer sine og Schovelins anskuelser i br. 243.
- 13 *sætte ham paa Flaske*] Sch. var 1883–88 rigsdagsstenograf og arbejdede indtil 1885 på Stat. Kontor. Han havde desuden i 1882 været medstifter af Studentersamfundet, så HW kunne med føje gå ud fra, at MR udøvede nogen indflydelse på den 6 år yngre fagfælle.
- 15 *Min Svigerinde*] Hertha Elisabeth Koch, Vemmetofte, der døde 21 år gammel.
135. Fra ISIDOR HECKSCHER, 14. aug. 1885.
- 22 *Din . . Gratulation*] rimeligvis i anledning af, at IH's svoger, matematikeren Adolph Meyer, var blevet forlovet med Vilna Maria Bergling.
- 34 [...] IH strejfer kort Ernst Meyers sommerrejse i Frankrig.
- 171 7 *»timeo Danaos . . .«*] jeg frygter danaerne, selv når de kommer med gaver, se hos V–J under stikordet: Quidquid id est . .
- 16 *»Økonomisk Krig«*] en forsideartikel i Politiken d. 12. aug. 1885, sign.: M.R.-n. MR fortæller heri om »Boycottensystemets« opståen. Han forbinder ikke direkte sit emne med den danske indenrigspolitiske situation, men slutter artiklen med det fromme ønske: »det er at haabe, at der baade paa dette [arbejdskampens] og paa andre Omraader ikke skal blive Anledning til for megen Anvendelse af dette uhyggelige og, trods sin passive Karakter, ødelæggende Kampmiddel ... Er imidlertid alle gode Betingelser for at benytte det tilstede, da vil man ogsaa kunne opnaa det samme som med Mr.

- Boycott, at han »forandrer Anskuelse«, bliver medgørlig overfor sine Underordnede og gaar over i den nationale Frihedsliga.«
- 25 *Breve fra Tyskland*] formodentlig GB's »Berlin som tysk Rigs hovedstad« (1885), en samling af mange års korrespondanceartikler til danske blade, jf. note I, 162. 18.
- 27 [...] IH fortæller om et nyligt udkommet arbejde af hans ven Axel Raphael [se note I, 174. 26] og omtaler »Hr. Palmes Blad« [Stockholms Intecknings-Garanti-Aktiebolags Månadscirkulär, der enkelte gange bragte artikler af MR i svensk oversættelse, således B. nr. 41 og 64].
- 28 *Meyers og Ribbings*] Rosa Heckschers søster Lina Meyer var 1883 blevet gift med häradshövding Gustaf Ribbing, som — ifølge en kort bemærkning i udeladelsen I, 166. 31 — havde købt en landejendom mellem Vaxholm og Eriksø.
136. Til H. N. HANSEN, 16. sept. 1885.
- 172 1 *kopi*] brevet er trykt efter Stat. Kontors kopibog II, p. 850–51. Kopibogen spænder over tidsrummet 27. dec. 1884–9. okt. 1896. Kopibog I, der omtales i br. 934, er ikke bevaret.
- 36 *det eventuelle Raadhus*] tanken om at skaffe København et eget rådhus opstod allerede i 1870'erne, da staten og kommunen ikke kunne enes om en udsmykning af C. F. Hansens råd- og domhus på Nytorv; men først i 1885 når man til en overenskomst med staten om godtgørelsen for udflytningen fra Nytorv. 1892 vedtages opførelsen af rådhuset efter Nyrops plan, 1905 finder indvielsen sted, jf. om denne br. 666–68.
137. Fra HARALD WESTERGAARD, 5. okt. 1885.
- 173 11 *min Hæftighed*] antagelig på et møde i Sygekasse- og Ulykkesforsikringskommissionen, jf. br. 131 og 134.
- 17 *det af Arbejderkommissionen anviste Spor*] se i Betænkning afgiven af den ifølge kgl. Resolution af 20de September 1875 til Undersøgelse af Arbejderforholdene i Danmark nedsatte Kommission (1878) s. 94 ff., afsnittet om arbejdsgiverens »Erstatningsforpligtelse«.
- 30 *Betænkning*] kommissionen afgav betænkning 31. okt. 1887, i det følgende citeret som Sygekasse- og Ulykkesforsikringsbetænkningen.
- 174 9 *Sørensens og mit Skema*] læge Th. Sørensen, Hobro, der havde gjort sit navn bekendt ved en række socialstatistiske skrifter, var medlem af kommissionen. Om den principielle debat vedr. finansieringen af en ulykkesforsikring se Sygekasse- og Ulykkesforsikringsbetænkningen s. 71–76.
- 18 *Philip Schou*] direktør S., formand for Industriforeningen i Kbh. og for Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk, var medlem af kommissionen.

138. Fra ISIDOR HECKSCHER, 15. okt. 1885.
- 26 *Bogen*] i udeladelsen I, 171. 27 havde IH omtalt, at han havde fået »en meget fint udstyret Bog af min Ven Dr. Axel Raphael med Titel: Om Arbejtaresforsikringen i Tyskland och Österrike, den udgjør en Del af den her nedsatte Arbejderkommissions Materiale, er udarbejdet af Komiteens Sekretær Östberg, og Raphael har deri forfattet en større Afdeling om Rigsdagsforhandlingerne i Tyskland.«
- 30 *Eders Omvæltninger*] den tiltagende politiske uro i forbindelse med provisorierne. IH hentyder i det følgende til en udløber af »Holstebro-sagen«, som fremkom ved, at C. Berg havde nægtet at tale ved et møde i Holstebro med politimesteren bag sig på talertribunen. To lokale venstreledere, Noes og Nielsen, førte da politimesteren lempeligt ned. Kort efter anholdtes de og dømtes af en kommissionsdomstol til 6 måneders fængsel på almindelig fangekost, samme dom fik C. Berg. Da sagen indankedes for højesteret (der iøvrigt stadfæstede dommen), løslodes de to Holstebro-venstremænd af varetægtsarresten og blev i den anledning fejret ved en fest 9. okt. i Studentersamfundet, hvor KrE og Harald Høffding hver holdt en tale for dem. Herfor fik de to professorer 24. okt. gennem Konsistorium en skarp irettesættelse af Kultusministeriet. (Se herom Univ. Aarb. 1885/86, s. 16, Høffdings Erindringer, s. 143 ff. og P. Munchs fremstilling i Det ny Aarb. V, 1907/08, s. 443 f.).
- 175 2 *Frederiks Navn*] højesteretssagfører Frederik Salomon var defensor for Noes og Th. Nielsen.
139. Fra TH. SØRENSEN, 23. okt. 1885.
- 17 »*Frihandel og Beskyttelse*«] S. citerer fra MR's Industrimødeforedrag i Odense (s. 77 i Beretningen om det femte danske Industrimøde i Odense, 1885).
- 24 *en Artikel*] »Bidrager Arbejderklassen uforholdsmæssigt til Statens Indtægt gennem Tolden«, N. T. 1886, s. 1-12, se især s. 11 f.
- 28 [...] S. udbeder sig nogle statistiske oplysninger.
- 176 3 *Attentatet paa Estrup*] den tyveårige typograf Julius Rasmussens attentat på konseilspræsidenten 21. okt. 1885 gav påskuddet til indførelse af de provisoriske love om et militært gendarmeri, udvidelse af politiet og tilføjelser til straffeloven (det berygtede presseprovisorium).
- 6 *Dr. Pingel*] den lidenskabelige V. Pingel havde i folketinget 16. okt. talt om muligheden af en folkerejsning og omtalt regeringen som »7 Forbrydere og Indbrudstykke«, se R. T. 1885/86, F. sp. 160-64. — Hele dette afsnit af brevet tog MR til udgangspunkt for et »Politisk Brev til Hr. N. N., Medlem af den konservative Klubs Bestyrelse i X« (Pol., 27. okt., B. nr. 56), der affødte et omfattende offentligt brevs kifte, jf. br. 140, 141 og 143.
- 10 *Statistik over Ulykkestilfælde*] som bilag til Sygekasse- og Ulykkes-

forsikringsbetænkningen udarbejdede S. »Statistisk Fremstilling af Ulykkestilfælde under Arbejdet i Kongeriget Danmark for Femaaret 1880–84«.

140. Fra F. ULRİK, 5. nov. 1885.
- 20 *Deres Replik*] som svar på MR's Politiske Brev af 27. okt. (jf. note I, 176. 6), der skarpt fordømte højres udnyttelse af attentatet på Estrup og pegede på den fare, de nye provisoriske love udgjorde for retsbevidstheden og for den enkeltes retlige stilling, kom i Pol. 5. nov. Sørensens replik og samtidig MR's duplik. Sørensens svar hæfter sig især ved en antydning af MR om, at »der maa kunne findes en Tredjemand, der en Tid lang har været borte fra Skuepladsen, og som kunde tage Affære« [rimeligvis sigtes der til Monrad]. S. mener, at hvis venstres førere kunne give denne tredjemand garantier for folketingets villighed til samarbejde med landstinget, så skulle det ikke være umuligt eventuelt at opnå ministeriet Estrups afgang. Hertil bemærker MR, at Sørensen har grebet det afgørende punkt i hans fremstilling, og at der — »hvad der ligger os Alle paa Læben« — må dannes et forretningsministerium. Det, som dybest set stiller sig imod en rimelig løsning af forfatningskonflikten, er dog hverken venstre eller det gammeldags højre (hvortil også Estrup regnes), men »det ny Højre«, som for tiden regerer i Danmark, »Folk som har alt at tabe, hvis vi kommer bort fra den nuværende Situation, og som derfor gaar frem med den mest ubundne Hensynsløshed.«
141. Fra TH. SØRENSEN, 11. nov. 1885.
- 32 »*Dagens Nyheder*«] det konservative blad havde 8. nov. under overskriften »Af hvad der ligger for. Kandestøberier i Politiken« angrebet forslaget om et forretningsministerium. Især en enkelt ytring af MR i artiklen 27. okt. »Den Maade, vi nu skal regeres paa, gjør os til et erobret Land« gøres til skydeskive for voldsomme udtalelser. Også S. får sin bekomst, fordi han har undladt at præcisere de garantier for samarbejde, folketinget skulle give som modydelse for ministeriets eventuelle afgang.
- 177 30 [...] S. havde i et tidligere brev bedt om nogle kriminalstatistiske oplysninger, som han her rykker for.
142. Fra HARALD WESTERGAARD, 7. jan. 1886.
- 178 5 *A. C. V. P.*] rimeligvis A. C. V. Petersen, jf. br. 110. Hans arbejde nævnes dog ikke i »Landbefolkningens Dødelighed«.
- 14 *Sørensens Bog*] jf. br. 129.
- 18 *Min lille Pige*] Elisabeth W., f. 1882, senere faglærerinde i København.
- 19 *Frøken Rubin*] den yngste af MR's søstre, Susanne.

143. Fra TH. SØRENSEN, 26. jan. 1886.
- 27 *Deres Brev i »Politiken«*] 15. jan. 1886, en genoptagelse af den omtalte korrespondance med S. MR gør indledningsvis opmærksom på, at han ikke skylder S. noget brev og fortsætter: »Men jeg føjer det ogsaa til for ikke at kompromittere Dem ... jeg vil ikke indvikle Dem i »politiske Umtriebe«, ikke give det Udseende af, at De har opfordret mig til at genaabne en Korrespondance med Dem ad 'Politikens' Vej, jeg venter ikke engang Svar ...« — MR's politiske brev beskæftiger sig iøvrigt med det stigende antal politiske domfældelser og dekreter, der er ved at forvandle folks ærefrygt for loven til frygt for denne og han påpeger, at Danmark med alt dette har sluttet sig til den reaktionære bevægelse, der for tiden dominerer Central- og Østeuropa. Dog er denne voldspolitik uholdbar og en dag vil der indtræde en forandring.
- 34 *Arbejdsudvalget*] det fremgår ikke af Sygekasse- og Ulykkesforsikringsbetænkningen, hvilke af kommissionens medlemmer der sad i det særlige arbejdsudvalg.
- 179 7 *Afhandling*] offentliggjort 6. og 13. marts 1886 under titlen »Et Tilbageblik paa Statistiken over Sygeligheden i vore Skoler«. — MR havde bearbejdet de af den 1882 nedsatte kommission til undersøgelse af skolehygiejnen udsendte skemaer, jf. B. nr. 40.
144. Fra JENNY ADLER, 1. febr. 1886.
- 20 *»Smaabørns Vel«*] stiftet forår 1885 af generalinde Harbou, udførlige oplysninger om dens virksomhed findes i »Aarbog for organiseret Velgjørenhed særlig med Hensyn til Smaabørns Vel«, udg. af Louise Harbou, 1888. Jenny Adler, afd. D. B. Adlers engelskfødte hustru, nævnes ikke heri, men foreningens kasserers adresse er det Adlerske Palæ, Ved Stranden 14. — Af et ikke medtaget brev til 16. febr. fra J. A. fremgår, at MR har bedt om tilsendelse af evt. beretninger fra institutionen, men at sådanne endnu ikke er blevet trykt.
145. Fra ERNST BRANDES, 3. marts 1886.
- 180 4 *Anmeldelsen*] MR's anmeldelse i Tilskueren 1886 af Ernst Brandes: Samfundsspørgsmaal (1885). — B. nr. 60.
- 27 *Bogens andet Afsnit*] bogen falder i to dele, befolkningslæren (Malthus) og værdilæren (den jernhårde lønningslov). I sidstnævnte afsnit kritiserer Ernst B. — idet han støtter sig til englænderen Jevons — den klassiske nationaløkonomis værdilære og kommer derved til at stå som foregangsmand for indførelsen af grænseværdilæren herhjemme; først 1891 indførtes den videnskabeligt af HW i hans »Indledning til Studiet af Nationaløkonomien«.
- 33 *Emil Meyer*] der 28. dec. 1885 anmeldte bogen i Pol.

146. Fra V. M. AMDRUP, 11. marts 1886.
- 182 13 *Studentersamfundets Udvalg*] jf. note I, 167. 16.
 17 *Rasmussens Bog*] P. Th. Rasmussen: Kort populær Fremstilling af den danske Statsforfatning, 1886 (Studentersamf. Smaaskr. nr. 32-34).
 20 *Beretning om Retshjælpen*] Zeuthen var formand for »Studentersamfundets Retshjælp« oprettet 24. okt. 1885, jf. Oskar Johansens afsnit i »Studentersamfundet gennem femogtyve Aar« 1907, s. 71-91.
- 183 3 *Landstingsvalgene*] fandt sted 1. okt. 1886.
 14 *en Pièce om Socialismen*] emnet blev ikke behandlet i Studentersamf. Smaaskr. i de nærmest følgende år.
147. Fra ISIDOR HECKSCHER, 11. marts 1886.
- 28 [...] IH undskylder sig for sin tavshed siden nytårsbesøget.
 31 »*Magtstillingen*« og »*Samfundsspørgsmaalene*«] Englands økonomiske Magtstilling, Studentersamf. Smaaskr. nr. 21-22 (B. nr. 49) og anmeldelsen af Ernst Brandes' bog (B. nr. 60).
- 184 8 »*Chutspe'n*«] i afhandlingen Lassalle før Agitationen definerer GB dette jødiske ord som udtrykkende »paa éngang Aandsnærværelse, Frækhed, Dumdristighed, Uforskammethed og Uforfærdethed« (Det 19. Aarh. 1874/75, s. 250).
 17 *Told paa Korn*] det lykkedes ikke protektionisterne at trænge igenem med deres krav i 1886-rigsdagen; fællesvoteringen gik dem imod. — Se om den svenske tolddebat Arthur Montgomery: Svensk tullpolitik 1816-1911 (1921), s. 135 ff.
- 185 7 *Møntforandringen*] efter vedtagelse af den skandinaviske møntkonvention 1872/73 indførtes guldmøntfod og kronemønt fra 1875 i Danmark, Sverige og Norge. Det var, især i landbrugskredse, en udbredt opfattelse, at overgangen til guldmøntfoden havde fremkaldt et prisfald og dermed været til ugunst for dem, der havde betydelig fast gæld. Jf. Rubow: Nationalbankens Historie 1878-1908 (1920), s. 25 f.
 27 *Wallenbergs Død*] A. O. Wallenberg, stifteren af Stockholms Enskilda Bank, døde 12. jan. 1886. — Om den svenske bankreform skrev IH i N.T. 1886.
- 186 9 »*Forretningsministeriet*«] jf. note I, 176. 20
148. Til HARALD HØFFDING, 20. marts 1886.
- 15 *Hr. Guthmann*] det fremgår af et brev af 27. febr. 1886 fra stud. jur. Axel G. til N. Neergaard (i KB, ut. 175, Studentersamfundets Smaaskrifter: Censurer), at skriftet bar som titel »*Revolutionære i Rusland*«, Sammesteds findes også et brev af 15. april 1886 fra V.M. Amtrup til N., hvoraf det fremgår, at bølgerne gik højt i småskriftudvalget i anledning af dette skrift, måske fordi der var blevet givet Guthmann særlige forhåbninger bag om udvalget, men Amtrup vil prøve at formå G. til at trække skriftet tilbage, selv om

- »Rubin har, siger og skriver kun een eneste saglig Grund, nemlig den ene formentlig fejl anvendte Statistik«. Skriftet ses ikke at være udkommet.
- 31 *Læggeskrifter*] Axel Ulrik: Om Boligen fra Sundhedsplejens Standpunkt (1885, Studentersamf. Smaaskr. nr. 1) og Sundhedspleje før og nu (1886, nr. 23–24); V. Dreyer: Lidt om Sundhedsplejen med særligt Hensyn til Landboerne (1885, nr. 7–8).
- 32 *politiske Skrifter*] N. Neergaard: Napoleon den tredjes Grundlovsbrud (1885, nr. 15–16) og William Gladstone (1886, nr. 30–31); L. Zeuthen: Martsbevægelsen 1848 (1885, nr. 5–6).
- 32 *Trier*] H. Trier: Rousseau og hans »Emil« (1885, nr. 12), N. F. S. Grundtvig (1886, nr. 27–28).
- 33 *K. Meyer . . . E. Meyer*] Karl M. Meyer: Om Vandet (1886, nr. 29); Emil Meyer: Penge (1887, nr. 43–44).
- 34 *Hagemann*] G. A. Hagemann: Om Sukkerdyrkning og Sukkertilvirkning (1885, nr. 4).
- 35 *Englands økonomiske Forhold*] 1886, nr. 21–22 (B. nr. 49).
- 36 *Amdrup*] V. M. Amdrup: Kort populær Fremstilling af Skifte- og Arvereglerne (1886, nr. 25–26).
- 36 *Alberti*] bogen er ikke udkommet.
- 187 10 *Principiis obsta*] stå imod fra begyndelsen, fra Ovid, *Remedia amoris*, v. 91.
149. Fra KARL HALS, 12. april 1886.
- 188 28 *Deres Foredrag*] jf. note I, 167. 28 — Den norske Haandværks- og Industriforening var centrum for den protektionistiske bevægelse i Norge.
150. Til H. N. HANSEN og A. P. C. ABRAHAMSSON, 16. april 1886.
- 189 1 *kopi*] kopibog II, p. 875–76.
- 5 *A. P. C. Abrahamssons*] rådmand ved magistratens 1. afdeling hvorunder kontoret hørte fra dets officielle oprettelse 1. juli 1883.
- 22 *tredje Hæfte*] udkom november 1886. MR's ønske med hensyn til bogens »ydre Apparens« (se brevet's slutning) blev opfyldt, hæftet tryktes på sværere papir end dets forgængere og formatet øgedes en kende.
- 190 3 *Thingvalla*] det danske dampskibsselskab, der 1880 oprettede den første danske fragt- og passageroute til Nord-Amerika.
151. Fra ISIDOR HECKSCHER, 6. juni 1886.
- 33 [...] IH takker for B. nr. 58. MR har indbudt ham til at skrive i Studentersamf. Smaaskr., men IH synes, han ikke duer til at skrive populært. Endvidere omtales en artikel om den svenske toldebat i N.T. (af F. Bille) og en endnu utrykt artikel af IH om den svenske bankreform.

- 191 4 »*Pharables*«] det samme som hebr. *lchachis*, der betegner en optræden, som bevidst tager sigte på at vække forargelse.
- 7 »*Højesteret og Statsretten*«] i Pol. 24. april, 7. og 12. maj 1886 — samlet blev de udgivet som anonym pjece hos P. G. Philipsen s. å. (B. nr. 63).
152. Til EDVARD BRANDES, 8. juni 1886.
- 29 »*Dagsavisen*«] der blev redigeret af V. Secher, meddeler 8. juni, at bladet pr. 1. juli vil gå op i *Morgenbladet*, hvorved »Venstres Hovedorgan med det stærke *Tag* i Landbefolkningen« vil blive »forenet med '*Dags-Avisen*', der har den store Udbredelse i Københavns frisindede Borgerstand«. Om det muntre boulevardblads endeligt se N. J. Berendsens *Erindringer*, 1928, s. 206 f.
- 192 5 *et* »*Smæld*«] »*Smæld og Smuld*«, en petitrubrik i Politiken.
153. Fra EDVARD BRANDES, 20. juni 1886.
- 15 *en ny Sundhedsvedtægt*] den nye sundhedsvedtægt, der afløste den ret utidssvarende fra 1860, fik 27. juni en lang, usign., overvejende refererende omtale i Pol.
154. Til V. PINGEL, 21. juni 1886.
- 193 12 »*Dagsavisens Sammenblanding*«] Pol. blev ofte drillet med sit reklameslogan fra 1884, hvorefter bladets opgave er »at være Organet for den højeste Oplysning i det danske Folk.« Her sigtes til, at *Dagsavisen* 20. juni bragte en artikel om den bayerske konge Ludwig II's selvmord med detaljerede oplysninger om en obduktion, der viste, at kongen havde lidt af begyndende hjerneblødhed. I denne forbindelse skriver *Dagsavisen*: »*Berliner Tageblatt* har ikke naaet Oplysningens højeste Højder« [men indrømmer sin fejlurdering af kongen].
- 15 *Angrebet . . paa Georg Brandes*] *Mrgbl.* 20. juni anklager under overskriften »*Georg Brandes og Studenterne*« GB for åndshovmod, fordi han på det store møde i Hansted skov, hvor Studentersamfundet mødtes med egnens venstrebønder, skulle have sagt »og hvis vi Studenter har nogen Betydning for det fælles Samarbejde [mod højre], skulde det være den, at vi medbringer den Aand, som en Gang kan fylde disse Former [∴ forfatningens].« *Mrgbl.* fremhæver, at Studentersamfundets ledende mænd »Pingel, Trier, Neergaard, Zeuthen, Lauridsen m. fl. er ganske fri for at føre »Adsplittelsens Sprog«.«
- 26 *Korsgaard, Borchsenius og Secher*] K. var 1884 blevet *Mrgbl.*'s hovedredaktør, B. var redaktør sammesteds. S. var *Dagsavisens* redaktør, men optoges ved bladets nedlæggelse i *Mrgbl.*'s redaktion.

156. Fra MATILDE BAJER, 28. juli 1886.
- 194 23 *strejken på Rubens fabrik*] der, omfattende ca. 150 arbejdersker, begyndte 3. juli.
- 34 *om kvinders adgang til erhverv*] udkom 1886 som nr. 4 i serien Smaaskr. udg. af Dansk Kvindesamfund (B. nr. 58, jf. E. 136).
- 195 4 *fru Meyer*] rimeligvis Johanne M., senere formand for »Kvindelig Fremskridtsforening«, som Matilde Bajer stiftede nov. 1886, fordi hun var utilfreds med Dansk Kvindesamf.'s tilbageholdenhed på det politiske område.
158. Fra P. KNUDSEN, 30. juli 1886.
- 196 7 *Overenskomst*] Social-Demokr. meddeler 3. aug.: »Som Følge af en af d'Hrr. Professor Falbe-Hansen og Kontorchef M. Rubin foretagne Mægling, er Strejken paa Fabrikant Rubens Dampvæveri i Gaar bleven afsluttet ved en Overenskomst, som baade Fabrikanten og Arbejderne har erklæret sig tilfreds med. — Fra Hr. Rubens Side er der indrømmet Arbejderne en Lønningsforhøjelse, som vel er mindre end den oprindelig tilsigtede, men som Arbejderne dog har ment at burde gaa ind paa. Endvidere vil Hr. Ruben sætte samtlige Væverstole paa Fabriken i Gang og besætte de nu ubesatte Væve med sine tidligere Arbejdersker, hvorved disse saa godt som alle atter vil komme i Arbejde. ...« — Det fremgår af MR's artikel om strejken (Pol., 8. aug. B. nr. 65), at Ruben havde krævet af mæglerne, at de skulle skaffe de i den følgende note omtalte oplysninger optaget i Social-Demokr.
- 16 *faktiske Oplysninger*] de blev optaget i Social-Demokr. 4. aug. De strejkende havde hævdet, at en stor del af Rubens arbejdersker lønnes med 5–6 kr. ugentlig, hvorimod F. H. og MR's beregninger resulterede i, at den totale gennemsnitsløn havde været kr. 9,02 for 12 timers dagligt arbejde incl. 1½ times pause. I sin førnævnte artikel i Pol. kalder MR arbejderskernes fremstilling for »mildest talt ensidig«, men henviser til, at deres årsløn næppe kan overstige 450 kr., hvilket er meget lidt; dette må imidlertid ikke lægges den enkelte arbejdsgiver til last. — Jf. også Social-Demokr.'s kritiske kommentar 6. aug.
159. Fra HARALD WESTERGAARD, 11. aug. 1886.
- 26 [...] HW omtaler nogle retskrivningsspørgsmål i forbindelse med deres fællesarbejde.
- 27 *Artiklen om Ruben*] i Pol. 8. aug., B. nr. 65.
- 197 2 *vore religiøse Standpunkter*] HW var 1886–93 medlem af bestyrelsen for Københavns Indre Mission, 1896–1936 formand for Det københavnske Kirkefond.

160. Fra NIELS NEERGAARD, 4. sept. 1886.
- 20 *den tilsendte Bog*] den ofte omtalte »Landbefolkningens Dødelighed i Fyens Stift«, B. nr. 57.
- 23 *Lauridsen*] om J. K. Lauridsen og MR som debattører i Studenter-samfundet se Neergaards Erindr., s. 124 f.
161. Fra HARALD WESTERGAARD, 11. sept. 1886.
- 35 *Menighedsfattigpleje*] HW boede Strandvej 69, der hørte til St. Jakobs sogn, hvor der allerede 1884 var blevet ansat en menighedspsygeplejerske. Om det rige kirkelige liv i sognet se P. Nedergaard: Dansk Præste- og Sognehistorie I (1951), s. 121 f. og s. 270.
- 36 *en Arbejder*] forfatteren Carl E. Simonsen, der 1885 havde debuteret i ugebladet »Nordstjernen«. GB udtaler sig om ham i Levned III, s. 180 f., smlgn. hermed S.'s »Af min egen Roman« I (1927), s. 111 — Ifølge et udateret brev fra S. til MR har denne i et brev af 16. sept. tilsagt ham hjælp, men sagens videre forløb kendes ikke. 1887 blev S. forretningsfører for »Aftenbladet«.
- 198 16 *vor Ulykkeslov*] sigter til HW og MR's fælles kommissionsvirke, jf. br. 134; en ulykkesforsikringslov kom først i 1898.
162. Fra J. B. S. ESTRUP, 16. sept. 1886.
- 199 4 *Deres Opmærksomhed*] jf. E. 151 ff., hvor MR omtaler dette brev og det påfølgende møde med Estrup, som førte til HW og MR's andet fællesarbejde: Ægteskabsstatistik paa Grundlag af den sociale Lagdeling (1890) B. nr. 120.
163. Til EDVARD BRANDES, 20. okt. 1886.
- 17 *Matzens Ytring*] MR citerer ikke nøjagtigt, Matzens ytring faldt således: »Det forekommer mig, at man kunde vente med at væрге Udvalget [der skulle behandle diverse provisoriske lovforslag] mod en sådan Beskyldning til den er blevet fremsat«. Umiddelbart forinden havde venstremanden N. Erikstrup foreslået nedsat et nyt udvalg, hvorved man ville kunne undgå den beskyldning, der kunne blive rejst mod det stående udvalg, »at det ogsaa driver Visnepolitik«. (R. T. 1886/87, L. sp. 239).
- 28 *Hillerup*] Pol. havde 17. okt. meddelt, at en yngre embedsmand under finansministeriet [fuldm. og lotteriinsp. F. W. F. Hillerup] havde aflivet sig ved hængning. »Han skulde igaar Eftermiddags have holdt Bryllup, men der var af en ung Pige nedlagt Indsigelse mod Ægteskabets Fuldbyrdelse«. Et kort dementi af påstanden findes i Pol. 20. okt. under rubrikken »Sidste Nyt«.
- 34 *Stelling*] 11. okt. havde Pol. oplyst, at en »Grosserer S.« efter forlydende er ifalden en bøde på 100.000 kr. for toldsvig, sagen skal hænge sammen med en toldembedsmands selvmord i grossererens have for nogle år siden. I Berl. Tid. 12. okt. 1886 dokumenterer grosserer A. Stelling ved en skrivelse fra overtoldinspektoratet,

- at han — fraset en ordensbøde på 20 kr. — ikke har haft noget mellemværende med toldvæsnet.
- 200 6 *Hr. Howden-Rønnenkamp*] H.-R. var en nær slægtning af den barnløse godsejer C. Rønnenkamp, hvis navn han antog i 1880 (jf. Hauch Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, 428 f.). Politiken brugte i omtalen af hans bryllup d. 2. okt. vendingen: »Godsejer Howden-Rønnenkamp, født Müller ...«.
- 8 *Frøken Rosen*] 15. okt. havde Pol. fundet ud af, at den uidentificerede dame, som 13. s. m. var blevet kørt over på jernbanestationen i Nykøbing F., »var Frøken Rosen, i sin Tid Hofdame hos Enkedronning Caroline Amalie«. Kammerfrøken Dorothee R. døde først 1909.
164. Til ERIK SKRAM, 22. dec. 1886.
- 24 *Julebatalje*] Mrgbl., 22. dec. »Om Henrik Pontoppidans »Mimoser« med særligt Hensyn til Dr. E. Brandes' Anmeldelse deraf« (jf. note I, 201. 1), hvori Hostrup hævder, at EB har misforstået meningen med Pont.'s fortælling: »den Forf., som i »Mimoser« har givet os en levende Skildring deraf, han har ingenlunde derved villet hæve de flygtige Forhold over det livsvarige Ægteskab ... nej, har han haft nogen anden Tendens end den at male sandfærdige Billeder af Livet, saa maa det vel snarere være den at vise, at »Jægerlivet« er den allersletteste Forskole for Ægtestanden.« — Jf. iøvrigt Bj. Bj. B. nr. 169 og 170.
- 32 *Arne Garborg-Anmeldelsen*] i afhandlingen »Arne Garborg«, i Tilskuere ns jan.-hæfte 1885, havde GB bl. a. bemærket: »Askesen, som den for Øjeblikket næsten alene øves af det store Flertal blandt de højere Stænders ugifte Kvinder, er en Ulykke, en naturstridig Ting, et Offer, som mange Gange bringes en værdiløs Fordom.«
- 201 1 *Edv. Brandes' Anmeldelse*] af Henrik Pontoppidan's »Mimoser. Et Familieliv.« 15. dec. — EB stiller sig noget skeptisk over for bogens psykologi, men er betaget af P.'s sprog. Iøvrigt deler han forf.'s synspunkt, at det er uden mening, at de to »mimoser«, fortællingens ægtefruer, forlader deres mænd for et enkelt fejltrins skyld.
- 5 *Neergaards . . Udtalelser*] jf. teksten I, 327. 24 ff.
165. Fra ISAK MEYER, 7. jan. 1887.
- 204 11 *et Legat*] David Rubins og Hustru Caroline R. født Cohens Legat, stiftet 1873 af og 1888 efter Caroline Cohen, enke efter boghandler David R. med 100 Rdl. og 300 Kr., ialt 500 Kr. (jf. Hiort-Lorenzen og Rosendahl: Repertorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark, I (1903) nr. 3102).
166. Til SOFUS HØGSBRO, 10. jan. 1887.
- 24 *en ny Kredsinddeling*] folketinget behandlede gentagne gange lovforslag om en forandret fordeling af folketingsvalgekredse; Høgs-

bro var i samlingen 1886/87 ordfører og formand for et folketingsudvalg ang. denne sag, dets betænkning, afg. 17. marts 1887, findes i R. T. 1886/87, B, sp. 1363 ff. — En ny valgkredsordning, der i nogen grad rådede bod på byernes underrepræsentation i folketinget, vedtoges først 1894, jf. br. 273 og 281. — Valgkredsens indbyggertal varierede i 1890 fra 9.600 til 142.000, se Stat. Medd. 4, 3, 4, s. 6 ff.

167. Fra ISIDOR HECKSCHER, 30. jan. 1887.
- 205 5 *den store Sejr*] valget d. 28. jan. bragte højre fremgang i forhold til valget i 1884, idet en stærkt forøget valgdeltagelse lod højrestemmernes antal stige fra 57.000 til 87.000, mens oppositionens steg fra 121.000 til 142.000. I København genvandt højre 4 af de 5 kredse, det tabte i 1884. Kun Maribo amts 1. valgkreds (Nakskov) erobrede fra højre af N. Neergaard. Stillingen i folketinget var herefter 27 højremænd mod 75 oppositionsmedlemmer. Forud for valget havde MR haft en hel række usign. valgartikler i Pol., de var usædvanlig lidenskabelige i ordvalget.
- 16 *Artiklen om »vore Gehejmeraader«*] »Hvad man kan lære af Gehejmeraaderne«, Pol. 30. nov. 1886 u. m. — I denne artikel bebryder MR — med udgangspunkt i J. N. Madvigs som privattryk udsendte pjece mod højesteretsdommen af 15. okt. 1886 — flertallet af embedsmændene, at de nok indser, at landet demoraliseres af regeringens politik, men desuagtet ikke kan bevemme sig til at træde op imod udviklingen.
- 206 3 *Garborgs »Mannfolk«*] romanen udkom december 1886.
- 9 *E. B., P. N. og G. E.*] Edvard Brandes, Peter Nansen og Gustav Esmann, alle tre knyttet til Pol.
168. Til NIELS NEERGAARD, 31. jan. 1887.
- 20 *Sejren*] Neergaards valg i Nakskov, hvor han sejrede over ingeniør Holger Hammerich. Om den iltre valgkamp se Neergaards Erindr. s. 175 ff.
169. Til NIELS NEERGAARD, 9. febr. 1887.
- 207 7 *»Avisens« Udvalgte*] Avisen, 7. febr. 1887, anker over, at valglisten i København indeholder fejl, og tilføjer: »Der næres blandt Mange en stærk Mistillid til Kommunens statistiske Bureau«. Folk, der stod venstrelederne nær, skal have lovet vælgere, der ikke fandtes paa listerne, at blive optagne, »hvis de vilde forpligte sig til at stemme paa Venstre«. Bladets redaktør, Fr. Hansen, bringer sig imidlertid i salveten ved at tilføje »Men det er selvfølgelig uberettiget at troe Andet, end at det kun er Uordentlighed, der er Skyld i, at Valglisten er saa slet affattede.« — Jf. Avisens udflugter 6. marts under overskriften »Borgmester Hansen«.
- 9 *»Undersøgelsen« i 5te Kreds*] hvor socialdemokraten P. Holm var

- blevet valgt med 30 stemmers overtal. Fra højres side indgaves der en valgklage (R. T. 1886/87, F. sp. 1230 ff.), valget blev imidlertid godkendt, dog henvistes sagen til udvalget for valgbrevenes prøvelse. 24. marts sendte valgkredsens bestyrelse (H. N. Hansen m. fl.) gennem Indenrigsministeriet såvel valgklagen som besvarelsen af denne til samtlige folketingets medlemmer; besvarelsen påpeger i 25 punkter klagens fuldstændige grundløshed. Samme dag gav MR i Pol. et fyldigt referat af både klagen og besvarelsen (B. nr. 75), jf. br. 174 og E. 126.
- 22 *Philipsen*] Gustav P., der sammen med sin bror Ludvig drev faderens P. G. Philipsens forlag, som udgav Tilskueren, jf. Neergaards Erindr. s. 131 og Tilskueren 1930, I, s. 3.
170. Fra HARALD WESTERGAARD, 10. febr. 1887.
- 32 *Indignation over Scavenius*] på valgdagen, 28. jan., var kultusminister Jacob Scavenius, der var højres kandidat i Præstø amts 1. kreds (Store-Heddinge), blevet spurgt af grosserer Ingeman-Petersen, om »det ikke er at sparke Moral og Religion over Ende ... naar han, Kirkens øverste Tjener, gaar paa Horehus.« — Jf. P. G. Lindhardt: Kirke, stat og borgerlig moral, Jyske Saml., ny række bd. IV (1958) s. 97 ff.
- 208 9 *Hansen*] H. N. Hansen var formand for Sygekasse- og Ulykkesforsikringskommissionen.
- 10 *Larsen*] højesteretsassessor Florian L., der ved folketingsvalget i januar havde slået Herman Trier i Københavns 1. kreds. Han var stærkt kirkeligt interesseret. I kommissionen optoges han ikke, jf. br. 171.
- 22 *Krebs*] da HW er student fra Metropolitanskolen, sigter han sikkert til Conrad K., der i en menneskealder var knyttet til denne skole, før han oprettede sin egen.
- 25 *en af de Richardske*] det er ikke helt klart, hvad HW hentyder til. Departementschef C. F. Ricard var ganske vist medlem af talrige justitsministerielle kommissioner, men havde ikke ry for at smøle med kommissionsarbejdet. Imdlertid kan HW vel næppe have troet, at Chr. Richardt skulle være ophavsmand til linierne, der er forfattet af Vilh. Bergsøe (Dansk Fødselsdags-Album, 1884, s. 21), citatet har iøvrigt en noget anden form end den af HW anførte, se V-J: En Dag ..
171. Fra HARALD WESTERGAARD, 14. febr. 1887.
- 209 9 *den i »Avisen« om Henry Ussing*] affæren er refereret i P. G. Lindhardts i note I, 207. 32 nævnte afhandling s. 106 f. Den senere stiftsprovst Henry U. var dengang religionslærer i Århus; det insinueredes (bl. a. i »Avisen« 9. febr.), at han i en skoletime havde udtalt sig nedsættende om kongen og konseilspræsidenten.

172. Fra HARALD WESTERGAARD, 15. febr. 1887.
 28 ...] HW aftaler et mødetidspunkt.
 30 *vort Møde igaar*] det meget dramatiske referat findes i Pol. 15. febr. Det hævdes, at mange mennesker var mødt op i Bethesda, fordi man ventede, at HW ville tale om Store-Heddinge-skandalen, og at Ingeman-Petersen skulle udstødes af Midnats-Missionen. Da HW imidlertid ikke kom ind på affæren, strømmede publikum bort. — HW retter referatet i Pol. 20. febr. i overensstemmelse med nærværende brev. Jf. HW og Harald Stein: Sædelighedsordningen og dens Haandhævelse. To Foredrag, holdte i Bethesda d. 14. Febr. 1887 (1887).
173. Fra MEYER DAVIDSEN, 16. febr. 1887.
 210 29 1887] årstallet mangler i orig., det er her indføjet efter omtalen af MR's afhandling og af Fr. Hansen.
 31 »Prostitutionen«] »Prostitutionen i Kjøbenhavn«, B. nr. 71.
 211 4 Fr. Hansen] 1883–96 redaktør af Henning Matzens dagblad »Avisen«, som skulle tage det op med den lettere venstrepressen, jf. br. 169.
 8 Thiele] 1879–93 assessor ved Københavns Kriminal- og Politiret.
 9 Aktierne i R. Kofoed] H. Rudolph Koefoeds maskinfabrik var 1883 blevet omdannet til et aktieselskab med G. L. Halberstadt som administrerende direktør. Virksomheden var herefter en årække i tilbagegang, til H. blev afskediget, og K. genindtrådte i bestyrelsen, samtidig med at selskabet 1. jan. 1888 overtoges af S. C. Hauberg og videreførtes under navnet A/S Koefoed & Hauberg. Se A. Fabritius: Slægterne bag Titan (1957), s. 15 f.
174. Til NIELS NEERGAARD, 10. marts 1887.
 24 10. marts 1887] dateret efter ugedagsangivelsen og bemærkningen om »betænkningen«.
 26 ...] en ikke nærmere oplyst understøttelse på 300 kr. omtales.
 28 Betænkningen] jf. br. 169.
175. Fra ISIDOR HECKSCHER, 12. marts 1887.
 212 6 Tabelværkets Nr. 8] »Tabellarisk Fremstilling af Befolknings- og Indvandringsforholdene for Staden Kjøbenhavn med Nabokommuner paa Grundlag af Folketællingen den 1. Februar 1885«. HW anmeldte fremstillingen i N.T. 1887, s. 286 f.
 9 Valglistebrochuren] MR havde 19.–22. febr. 1887 opholdt sig i Berlin med det hverv at gøre sig bekendt med de berlinske valglisters udarbejdelse samt med den praktiske ordning ved de 21. febr. afholdte tyske rigsdagsvalg. Han afleverede sin indberetning (B. nr. 70) 24. febr. 1887.
 15 »Matriarkatet«] Pol., 8. marts 1887, en satire over Strindberg's anti-feminisme, skrevet over den tanke, at kvinderne fra tidernes mor-

- gen skulle have dræbt et passende antal drengbørn for at skaffe sig flertal ved den almindelige valgrets indførelse.
- 23 *Kjønsspørgsmaalet*] Francis Bull giver en oversigt over *sædelighedsfejden*, der i lang tid havde ulmet, og som i 2. halvdel af 1887 nåede sin kulmination, i indledningen til B. B. B. IV, s. XXI ff. og VI, 348 f. samt i indledningen til Bj. B. B. I, s. LXIV ff., se også Gyrithe Lemches fremstilling i Kvindesamf. Hist. I, s. 52 ff.
- 213 3 *en lille Bog*] den senere biskop John Personne, »i kulturfrågor en dominerande gestalt på konservativ sida«, dengang lektor i Stockholm, udgav 1887 »Strindbergs-litteraturen och osedligheten bland skolungdomen«. — Bogen behandles i en leder i Pol. 21. juli 1887.
- 8 [...] MR synes at have bedt IH om at bistå ham med oplysninger om den svenske tolddebat, om denne fremsætter IH en lang række bemærkninger.
- 9 *Scavenius*] rygterne står sikkert i forbindelse med Store-Heddinge interpellationen (jf. note I, 207. 32). S. gik dog først 6. juli 1891; han efterfulgtes da få dage efter af Goos.
176. Fra ISIDOR HECKSCHER, 27. marts 1887.
- 18 [...] IH fortsætter med en række bemærkninger til tolddiskussionen. Han har sendt en række pjecer og betænkninger om denne til MR.
- 27 *Hr. Dahl*] F. J. W. Dahl var medlem af 1. kamret 1883–88. Han var fremtrædende som protektionistisk skribent, jf. den udførlige bibliografi over hans toldpolitiske arbejder i Svenskt Biogr. Lexikon, IX, 577.
- 31 *en Anmeldelse af Garborgs »Mannfolk«*] i Nordisk Tidsskr. X (1887), s. 167–71.
- 214 10 *Fredrika-Bremerforbundets Tidsskrift*] i MR's arkiv findes et brev af 20. okt. 1886 fra Axel Raphael, der på friherreinde Sophie Adlersparres vegne udbeder sig tilladelse til at skriftet må udgives på svensk enten som selvstændig pjece eller i forbundets tidsskrift »Dagny«.
177. Fra ISIDOR HECKSCHER, 10. april 1887.
- 14 [...] om den svenske oversættelse af »Kvindens Adgang til Erhverv«.
- 24 *Liss Olof Larsson*] den svenske bondepolitiker, der var vicetalman for protektionisterne, opnåede netop ikke valg til majrigsdagen 1887, hans valg blev kasseret på grund af en formfejl.
- 33 *Det skulde dog gaae underligt til*] en uforudselig hændelse gav alligevel protektionisterne sejren i hænde. Det viste sig, at en af de i Stockholm valgte frihandelsvenner ikke havde været valgbar, hvorfor alle i byen valgte frihandelsvenner kasseredes, så der herfra kun sendtes protektionister til 2. kamret; herved fik protektionisterne absolut flertal, også ved fællesvoteringer. Jf. P. E. Fahlbeck: Sveriges och Norges handelspolitik (1892), s. 44 f.
- 215 8 *indført Fru S. i Diskussionen*] i Personnes bog hedder det s. 49 f.,

- at indledningen til Strindbergs Giftas II uvilkårligt henleder tanken på, at S. heri fremstiller sig selv, men at man dog kommer i tvivl herom, når han fremstiller hustruen. »Herr Hjalmar Branting, som ju bör vara inne i förhållandena, tar emellertid ifrån den undrande all tvekan«. I jan.-numret 1887 af Ur Dagens Krönika har han anmeldt Giftas II og bebrejdet S., at han har indbudt offentligheden til — sikkert for en stor del ufortjent — at kaste smuds på den, som står ham nærmest.
- 10 *en offentlig Diskussion*] om diskussionen 2. april 1887 i studenterforeningen »Verdandi« se B. B. B. VI, s. 358 f. med henvisninger til svensk litteratur om mødet.
178. Til HARALD HØFFDING, 16. maj 1887.
- 21 *Deres Bog*] Etik. En Fremstilling af de etiske Principer og deres Anvendelse paa de vigtigste Livsforhold (1887).
- 23 *Søndag Morgen*] 15. maj.
- 24 *Samvittigheden*] Etikens 4. kap. »Samvittighedens Teori«.
- 216 11 *Auerbachs Spinoza*] måske Berthold Auerbach's roman »Spinoza« (1837); der foreligger også en oversættelse af Spinozas skrifter (med biografi) fra hans hånd.
- 17 *Citat af »Rosmersholm«*] Høffding anfører (Etik s. 81 fodn.) Rebekka Wests berømte replik: »der er da vel to slags vilje i et menneske« (orig. udg. 1886 s. 158), som vidnesbyrd om, med hvor dyb og fin psykologi digtere som Ibsen (og Dostojevsky) kan analysere det onde.
- 19 *Ibsens Slutningsreplik*] jf. note I, 8. 3.
179. Fra MEYER DAVIDSEN, 14. juni 1887.
- Efter Ystad-opholdet (jf. note I, 150. 17) var MD 1887-88 i forbindelse med en studierejse ansat på forskellige roesukkerfabrikker og sukerraffinaderier i Tyskland og Frankrig. I Berlin synes MD at have arbejdet på sukkerfabrikanternes »Vereinslaboratorium«.
- 218 15 *Orgelspillet*] om »orgelstriden« inden for de jødiske menigheder se Marcus Melchior: *Jødedommen i vor tid* (1957) s. 43 f.
- 18 *Hofprædikant Stücker*] Adolf St., hvis antisemitisme havde religiøse og politiske grunde, var grundlægger af Christlich soziale Partei, der skaffede ham — med afbrydelser — et rigsdagsmandat fra 1881 til 1908.
- 27 *Prof. Goldsmith og Lazarus*] måske er der tale om handelsrets-specialisten Levin Goldschmidt (der dog lejlighedsvis selv stod antisemitiske kredse nær) og om filosofen Moritz L., en forgrundsfigur i den liberale jødedoms forsvar mod antisemitismen. Begge var knyttet til universitetet i Berlin.
- 34 *Börne*] Ludwig B.; der sigtes vel til skrifterne fra hans seneste år (i eksilet i Paris).
- 219 11 *David*] David Davidsen, MR's svoger.

180. Fra TH. SØRENSEN, 29. juni 1887.
- 29 *Scharlings Afhandling*] i N. T., 1873, II.
- 30 *min Afhandling*] der er sikkert tale om et manuskript eller et korrekturaftryk af »Regelmæssigheden i de sociale Fænomener og den fri Vilje«, som kom i Tilskuerens nov.-dec. hæfte 1887.
- 35 *Westergaards »Statistikens Theori«*] HW: Forelæsninger over Statistikkens Theorie (trykt som manuskript) 1884.
- 220 16 *den lovede Bog*] Tolden og Tiderne (1887), A. Peschcke Kødets første mere betydende skrift.
181. Fra KAJA RUBIN, 4. juli 1887.
- 28 4. juli 1887] dateret efter to forudgående, ikke medtagne breve i MR's arkiv fra samme rejse.
- 221 5 *Tante Bella*] Bella Benjamin, f. Levy, gift med urmager Michael B. i Slesvig, var en søster til Kaja R.'s mor Hanne Davidsen, født Levy. Benjamins boede Langedgade 34, deres forretning, der fortsattes efter Michael B.'s død (1891) af Bella B., eksisterede til 1909. (Oplyst af bibliotekar P. Kürstein, Slesvig).
- 8 *Clara . . Rosa*] døtre af Bella og Michael B.
- 13 *Saras Opmærksomhed*] Sara Davidsen var den næstyoungste af Kajas søskende; *opmærksomheden* er sikkert en gave i anledning af, at tante Bella 2. juli fyldte 70 år. Der må være tale om en eller anden afbildning af bagergården i Vingårdsstræde nr. 5, hvor Meyer Levy, Bella og Hannes far, havde haft sin forretning. Gaven var blevet forsinket af post- og toldvæsenet.
- 25 *Rensborgtourcen*] en søn af Benjamins var købmand i Rendsborg.
182. Til NIELS NEERGAARD, 7. juli 1887.
- 222 1 *Festskriftet*] J. A. Fridericia: Den danske Bondestands Undertryk-kelse og Frigjørelse i det 18de Aarhundrede (1888, Studentersamf. Smaaskr. nr. 68–71, 96 sider). Det kom til at koste 40 øre.
- 3 *Rasmussens*] jf. br. 146.
- 24 *min egen Afhandling*] »Om Handelsvenskab mellem Sverig og Danmark«, i Tilskuerens septemberhæfte (B. nr. 73).
- 28 *Sørensens*] jf. note I, 219. 30.
- 29 [...] MR meddeler, at afhandlingen skal diskuteres i Industrifor-eningen.
183. Fra SØREN HANSEN, 1. aug. 1887.
- 223 5 *Spørgsmaalet »Frankrigs Fremtid«*] i Pol. 16. juli 1887 angriber M.R.-n. (B. nr. 80) Søren Hansen for en artikel, den unge læge havde skrevet i Berl. Tid. 13. juli i anledning af udstillingen for børnehøjgiejne i Paris. MR tilbageviser en række S. H.'ske påstan-de, bl. a. den, at »Døden bortriver hvert andet af Børnene før deres fjerde Aar«.
- 22 *mit fredssommelige Svar*] 28. juli har Pol., igen under overskriften »Frankrigs Fremtid«, S. H.'s replik, der går ud på, at det væsent-

lige for ham har været at fastslå, »at Frankrigs Fremtid er alvorlig truet, fordi dets Befolkning tiltager for langsomt«. MR's svar står umiddelbart efter S. H.'s replik og indledes: »Det er meget forstandigt af Hr. Hansen at svare i det Blad, hvor han er bleven angrebet, men jeg haaber ikke, han nøjes dermed. Jeg haaber, han beder *Berlingske* meddele, at i den Artikel, som Bladet indeholdt om »Frankrigs Fremtid« — og hvor der, ganske i Bladets Aand, var udtalt de skarpeste og mest haanende Domme om Franskændene og de franske Myndigheder paa Grund af deres Behandling af Børnene — var Forudsætningen, nemlig at Halvdelen af de franske Børn døde, inden de var fire Aar, en grov Misforstaaelse, thi det er kun Femtedelen, der dør inden denne Alder«. Det af S. H. omtalte modindlæg ses ikke at være offentliggjort i Berl. Tid.

184. Fra HARALD WESTERGAARD, 2. aug. 1887.
- 224 4 *mine Bemærkninger*] et brev af 30/7 [1887] i MR's arkiv. Heraf fremgår, at MR har forelagt HW en længere skrivelse til den østrigske statistiker v. Inama-Sternegg, der havde nær tilknytning til Det internationale statistiske Institut, som 1887 holdt møde i Rom. I brevet til MR advarer HW mod at parallelisere ud fra det københavnske materiale, da antallet af børn under 1 år ved folketællingerne er urigtigt, idet mange børn under 1 år angives som 1 år gamle. Sikre oplysninger kan kun fås ved, at man tager »stikprøver«, d.v.s. undersøger forholdene på begrænsede og nøje kendte områder og deraf drager videregående slutninger.
- 11 *min tyske Bog*] »Die Lehre von der Mortalität und Morbilität«, 1. udg. Jena 1882. HW gør s. 164 i forbindelse med undersøgelser om børnedødeligheden opmærksom på, at man ikke kan udfinde den nøjagtige børnedødelighed i Paris, fordi mange børn bortgives af forældrene.
- 225 4 *Bertillon*] fra 1883 leder af byen Paris' statistiske bureau. B. gjorde senere et stort arbejde for at få indført internationalt gyldige statistiske benævnelser.
185. Fra MEYER DAVIDSEN, 4. aug. 1887.
- 13 [...] MD's kondolation, se nedenfor.
- 14 *medfølgende lille Artikel*] Zur Untersuchung des Rohzuckers auf schweflige Säure, offentliggjort i Die deutsche Zuckerindustrie, årg. 12, 1887, sp. 939 f.
- 30 *Hoffory*] Julius H. kunne efter den i br. 14 omtalte affære ikke bane sig vej i Danmark, men var fra 1883 knyttet til universitetet i Berlin, fra 1887 som ekstraordinær professor.
- 34 *Bonne Esperance*] før erhvervelsen af Villa Nostra (jf. note I, 340.4) havde Rubins i en årrække sommerbolig på Bonne Espérance, se om dette L. Gotfredsen: Gentoft II (1952), s. 96 f.

186. Fra HARALD WESTERGAARD, 4. aug. 1887.
- 226 4 *Din gamle Moder*] Caroline Rubin, f. Cohen, døde 2. aug. 1887, 76 år gammel. Til hendes karakteristik se E. 11 ff., 16 ff., 35 og 67.
187. Fra ISIDOR HECKSCHER, 6. aug. 1887.
- 31 *Høffdings Bog*] Etiken, jf. br. 178. MR har vel omtalt den i et brev til IH.
- 227 13 *Hykleri*] i Pol. 17. juni havde MR i en artikel »Den fri Literatur og Moralen« (B. nr. 79) vendt sig imod et forsøg fra Dagbl.'s side på at intimidere danske boghandlere fra at sælge Garborgs, Krohgs og Strindbergs skrifter. MR slutter sine betragtninger med en bemærkning om, at danske forlæggere kun har ét at sørge for: »ikke at understøtte Spekulation i Gemenheden, og det hvad enten denne søger sit Omraade i Frivoliteten eller i Hykleriet.«
- 20 [...] IH drøfter MR's og sine egne literære arbejder.
188. Til NIELS NEERGAARD, 27. aug. 1887.
- 29 *Udstillingen*] den store nordiske udstilling i København, der åbnedes 18. maj 1888.
189. Til EDVARD BRANDES, 9. sept. 1887.
- 228 15 *Sædelighedsspørgsmaalet*] den indenfor kvindebevægelsen fremtrædende Elisabeth Grundtvig havde 16. marts 1887 på et lukket møde for kvinder holdt et foredrag om »Nutidens sædelige Lighedskrav« (trykt i Kvinden og Samfundet 1887, s. 81–93). Ved dette, iøvrigt noget naive foredrag, citerede hun bl. a. GB og EB som støtte for sin påstand om, at man fra den nyere literaturs side krævede kvinderne og hele samfundsordenen omdannet, for at mændenes »for tiden« voldsomme og ustyrlige driftsliv kunne blive tilfredsstillt. Herpå reagerede GB i tre drillende og ondsksfulde artikler i Pol. (6.–8. juli, optrykt i Saml. Skr. XIII, 449 ff.) — den første var signeret Lucifer, de to andre G.B., — som Elisabeth Grundtvig, der var ret værgeløs over for GB's vid, besvarede med et sagsanlæg. Imidlertid havde Bjørnson blandet sig i striden med et forarget angreb på GB i en forsvarsartikel for Elisabeth Grundtvig i Mrgbl. 4. aug. (se herom B. B. B. IV, s. 180–88 og 497 ff.), denne indblanding medførte et brud mellem Bj. og GB. — Jf. også note I, 212. 23, og Levned III, 217 ff.
- 23 *en Artikel som den Hørupske*] i forbindelse med den bjørnsonske deltagelse i sædelighedsdebatten havde GB i Pol. 23. aug. opremset kultusministeren (Store-Heddinge-skandalen, jf. note I, 207.32), Elisabeth Grundtvig og Bj. som dydens og ægteskabets lovprisere. Imod denne sammenstilling protesterede Bj. 28. aug. i Pol., han kalder den terroristisk og »utrolig lumpent«. Hørup tilbageviser denne beskyldning og fremhæver i sit svar bl. a.: »Sædelighedsspørgsmaalet er hverken et Kvindespørgsmaal eller et Mands-

- spørgsmaal og endnu mindre et Spørgsmaal om Kvinder mod Mænd. Det er Slægtens Spørgsmaal ...« Ordskiftet fortsættes i Pol. 3. sept.
- 30 *i sin »Antikritik«*] MR sigter til den næstsidste side i GB's »Forklaring og Forsvar. En Antikritik« (1872), hvor GB udtaler, at han »har taget fejl af den traditionelle Stemnings Magt herhjemme«.
- 36 *mine Par Linjer om Slesvig*] MR havde i en artikel om »De tyske Rigsdagsvalg i Februar 1887« Pol. 5. sept. 1887 (B. nr. 82) konstateret en tilbagegang for de danske stemmer i Nordslesvig og hertil knyttet en bemærkning om, at denne nedgang sikkert stod i forbindelse med den betydelige udvandring til Danmark og til de oversøiske lande. Den 6. sept. gør H. P. Hanssen opmærksom på, at ikke udvandringen, men forskellige lokale forhold har betinget nedgangen; herpå replicerer MR 7. sept. dog uden at det nævnes, at diskussionen hermed må anses for afsluttet.
- 229 6 *Gambetta*] MR hentyder rimeligvis til G.'s udtalelse med henblik på generhvervelsen af Alsace-Lorraine: Tænk altid derpå, men tal aldrig derom.
- 13 *»ærlige Mæglere«*] se V-J; udtrykket bruges dog ikke ironisk her.
190. Fra EDVARD BRANDES, 9. sept. 1887.
- 230 11 *ligesom Jehovah*] se 2. Mos. 3, 14.
- 20 *Bing*] der herskede et notorisk slet forhold mellem EB og Pol.'s forretningsfører Herman Bing, jf. bl. a. Vald. Koppel: Af Politikens Historie I (1946), s. 28 f. og B. B. B. II, 142.
191. Fra ISAK GLÜCKSTADT, 23. sept. 1887.
- 231 4 *Is. Glückstadt*] brevet er skrevet på et visitkort, der trykt bærer brevskriverens navn.
192. Fra ISIDOR HECKSCHER, 27. okt. 1887.
- 24 *Det gik jo alligevel galt*] efter at folketinget 19. okt. havde forkastet den provisoriske finanslov, blev rigsdagens møder ved kgl. resolution 20. okt. udsat til 5. dec. og samme dag blev der udstedt en ny provisorisk finanslov.
- 27 *Bredgadens Kaserne*] den tidligere landkadetakademi-bygning (nu Østre Landsret), der fra Christiansborgs brand i 1884 til slottets genopbygning 1918 blev brugt til rigsdagens møder.
- 29 *Mellemrigsloven*] indtil 1897 den almindelige betegnelse for de af Norge og Sverige gensidig vedtagne lovreguleringer af de to landes indbyrdes handels- og skibsfartsforhold. De sv. protektionister ønskede i 1887 lovens ophævelse, men måtte nøjes med en mindre revision, jf. N. T., 1888, 271-82.
- 232 4 ...] om en artikel af IH, der skal komme i nov.-hæftet af Nord. Tidskr.

193. Fra KIRSTINE FREDERIKSEN, 6. nov. 1887.
- 15 *Mægling*] sædelighedsfejden havde skabt uro inden for Dansk Kvindesamf. og en oppositionel gruppe, ledet af lægerne Emmy Kramp og Nielsine Nielsen havde i oktober krævet indkaldelse af en ekstraordinær generalforsamling, som fandt sted 14. nov. Oppositionen ønskede 1) at få sædelighedsdebatten standset, og at styrelsen fremtidig skulle rette sine bestræbelser på mere praktiske opgaver og 2) at der nedsattes et udvalg, der skulle virke for uddannelse af kvindelige håndværkere. — Under ledelse af Kirstine Frederiksen sluttede styrelsen sig paa mødet til oppositionens andet krav, som blev vedtaget (jf. br. 202), men erklærede om det første, at den vilde betragte dets vedtagelse som et mistillidsvotum. Forslaget forkastedes da af generalforsamlingen, men selv om styrelsen således havde fået medhold, standsede dog sædelighedsdiskussionen i Dansk Kvindesamf. — Bjørnsøns foredrag (jf. br. 195) måtte af dem, der ønskede debatten om sædelighedsspørgsmålet standset, anses for en udfordring. Se Kvindesamf. Hist. I, 60 ff. og Bj. Bj. B. I, nr. 199.
- 20 *uvedkommende Elementer*] Kvindesamf.'s medlemstal var jan. 1887: 732, ved årets slutning: over 1.000. Tilvæksten skyldtes dog væsentlig ikke-københavnske kredse, i selve hovedstaden tabte Kvindesamf. terræn efter den ekstraordinære generalforsamling.
- 24 *Deres Forslag*] formodentlig gående ud på, at Bjørnsøn skulle tale i Studentersamfundet, jf. br. 195. På den ekstraordinære generalforsamling slog MR til lyd for, at debatten skulle standses med Bj.'s foredrag; dette synes overensstemmende med Kirstine Frederiksen ønsker i br. 195.
194. Fra PONTUS FAHLBECK, 7. nov. 1887.
- 33 *intrasserade kretsar*] MR holdt 5. dec. i Industriforeningen et foredrag om det nævnte emne (B. nr. 89).
- 233 1 *brochyr*] Pontus Fahlbeck: Den ekonomiska vetenskapen och näringskyddet. Några ord för dagen. Lund 1887, 32 s.
195. Fra KIRSTINE FREDERIKSEN, 8. nov. 1887.
- 20 *8. nov. 1887*] dateret efter ugedagsangivelsen og sammenhængen med br. 193.
- 24 *Bjørnsøns Foredrag*] om »Engifte og Mangesgifte« holdtes, efter indbydelse af Dansk Kvindesamf., i Kasinos store sal 17. nov. med Hostrup, der — mod GB — havde deltaget i sædelighedsfejden, som indleder. Jf. Bj. Bj. B. nr. 196 og 197.
196. Fra HARALD HØFFDING, 10. nov. 1887.
- 234 32 *Diskussionen*] om sædelighedsspørgsmålet.

197. Fra MEYER DAVIDSEN, 20. nov. 1887.
- 235 8 1887] årstallet beregnet efter ugedag og dato.
 9 *Gr. Munzel]* landsby ca. 20 km vest for Hannover, hvor MD assisterede under kampagnen i en sukkerfabrik, jf. br. 185.
 16 *Kairoturen]* ikke omtalt i den udeladte del af brevvekslingen.
 17 *Vilh. Konow]* se note I, 292. 2.
- 236 23 *eins Bier]* se V-J.
 25 [...] MD vil tale med direktøren for fabrikken, om han vil lade ham rejse, »thi nu, da Campagnen er sluttet, bliver her slet ikke at udholde.«
198. Fra KIRSTINE FREDERIKSEN, 21. nov. 1887.
- 31 21. nov. 1887] dateret efter henvisningen til Mrgbl.
 33 *Deres Brev]* ikke bevaret i Dansk Kvindesamfunds arkiv. Et privatarkiv efter Kirstine Frederiksen er, ifølge meddelelse fra Elisabeth Grundtvig (26. nov. 1933), næppe bevaret. — MR's *standpunkt* har ikke kunnet oplyses, heller ikke det *Falbe-Hansens Høffdingske*.
- 237 1 *Morgenbladet for i Gaar]* Mrgbl. for søndag, 20. nov. 1887 beskæftiger sig under overskriften »Fri Diskussion« med Dansk Kvindesamf.'s generalforsamling 14. nov. Om styrelsen hedder det: »Nej, hvad Brandesianerne vilde, var ganske simpelt at styrte den nuværende Bestyrelse, der følger, for at sige det med to Ord, Hostrups og Bjørnsons Banner, og i Stedet for indsætte en ny Bestyrelse, der hentede sin Parole hos »Politiken« og dens Brandesianere.«
- 6 *At Fru Luplau og Frk. Testman kaldes Brandesianere]* »beskyldningen« fremsættes indirekte, idet Mrgbl. i sin forannævnte artikel, der støtter sig på Pol.'s referat af generalforsamlingen, fremdrager, at Pol. »har en varm Tak til de to Damer som gjorde sig til Tolk for Oppositionens Haab om at kunne standse den fri Diskussion om Sædelighedsspørgsmaalet. Jorden brændte jo under Brandesianernes Fødder«; herefter følger den ovenfor refererede tankegang. I Pol.'s referat (19. nov.) omtales kun lægerne Emmy Kramp og Nielsine Nielsen som underskrivere af oppositionens andragende til styrelsen om at indkalde en ekstraordinær generalforsamling, jf. note I, 232. 15. Blandt underskriverne var imidlertid også fru Noline Luplau, Varde og Caroline Testman.
- 11 *Politiken stiller Sagen paa Hovedet]* i det førnævnte referat, 19. nov., i forbindelse med Emmy Kramp og Nielsine Nielsen: »Det gør et eget Indtryk, at se de kvindelige Læger som Ordførere for Oppositionen. Man skulde vente, at de Kvinder, der har drevet det videst i vort Land, havde en naturlig Plads i Spidsen for hele den arbejdende og fremadskridende Bevægelse ...«
- 14 *den »kvdl. Læges« Udtalelser fra i Sommer]* i Pol. 22. aug. vender »en kvindelig Læge« sig skarpt mod Elisabeth Grundtvig og udtaler om Kvindesamfundets styrelse bl. a.: »Der viser sig desuden hos

- de ledende i D. K. for Øjeblikket en saa fuldstændig Mangel paa Ævne til saglig Forhandling, de bruger en saa uparlamentarisk Form, at der for mig er tilstrækkelig Grund til at gemme, hvad jeg kunde have at sige, [indsenderen havde været opfordret til at tale dels om reformdragten, dels om sædelighedsspørgsmålet] til Foreningen har overstaaet den nuværende Krise og er kommen under en bedre Ledelse«. Kirstine Frederiksens svar findes i Pol. 23. aug.
- 20 *St. Mills Bog*] den af GB i 1869 oversatte »Kvindernes Underkuelse«, hvis indflydelse på kvindefrigørelsen vurderes højt af Gyrithe Lemcke i Kvindesamf. Hist. I, 17 ff., skønt GB's fortale til Bogens 2. udg. (1885) med sine forbehold over for kvindernes politiske emancipation vakte uvilje i kvindesagskredse.
- 29 *om De traadte ind i Styrelsen*] MR var 1888-91 medlem af Kvindesamfundets hovedbestyrelse, hvori han afløstes af Emil Meyer.
199. Til EDVARD BRANDES, 30. nov. 1887.
- 238 11 *den Hørupske Artikel idag*] »Et par Ord igen«, et gensvar til Hostrup i forbindelse med sædelighedsfejden. Denne »aflægger« af striden refereres i store træk af Valdemar Koppel i Af Politikens Historie I (1946) s. 60 f. Artiklen har iøvrigt ikke direkte relation til brevets efterfølgende afsnit.
- 239 17 *sit Standpunkt for 1/2 Aar siden*] som følge af det dubiose valgresultat i januar 1887 var der i venstre stemning for forhandling; det kom så vidt som til en fortrolig samtale mellem Hørup og Estrup 22. marts om betingelserne for provisorierne evt. afvikling. Berg vendte sig imidlertid skarpt mod tanken om et forlig, og da hans standpunkt syntes at vinde vælgerne tilslutning, kølnedes forligsstemningen.
- 26 *af Christoffer Hagesk Interesse*] i en artikel i anledning af Hages 70-års dag (Pol. 28. nov. 1918, B. nr. 298) udtaler MR om H.'s indsats i provisorietiden: »Der har været Tider, hvor Hage gik for den magelige Skeptiker, givende det overlegne Parti, uden virkelig Interesse for andet, end nogen Næringsdrift til at fylde hans Tid og hans Kasse samt nogen spredt Læsning m. v. — Skudt forbi, helt uden for Skiven!«
200. Fra EDVARD BRANDES, 30. nov. 1887.
- 240 25 *Tænk paa Hørup i 1877*] EB tænker vel på Hørups overraskelse, da han i Mrgbl. i slutningen af april 1877 måtte læse, at han var udrådt af dets redaktion, jf. Kulturkampen I, 223. 1876 var Hørup blevet medlem af folketinget.
- 28 *Bergs Isolering*] de hemmelige forhandlinger mellem Hørup, Holstein-Ledreborg og Bojsen på den ene og Estrup på den anden side medførte, at Berg nedlagde sit hverv som formand for folketinget og for Folketingets venstre og dannede en ny venstregruppe, det »rene« venstre.

- 241 20 *Striden med Mrgbl.*] den nye partigruppering medførte, at Berg opgav Mrgbl., der fra august 1887 under ledelse af Otto Borchsenius støttede Bojsens venstregruppe og gjorde front både mod Hørupperne og mod Bergianerne. Jf. Høgsbro II, 133 ff. og Borchsenius breve til Bjørnson i 1887 og 1888 i Bj. Bj. B. I
201. Til NIELS NEERGAARD, 13. dec. 1887.
- 30 *de tre Ark*] der er tale om toldunionsartiklen i Tilskuereens januarhæfte 1888 (B. nr. 89), den fylder 47 af hæftets 120 sider; N. har iøvrigt ikke på noget punkt fulgt MR's spydige forslag.
202. Fra EMMY KRAMP, 14. dec. 1887.
- 15 *udvalget*] Kvindesamf.'s opposition med Emmy Kramp og Nielsine Nielsen som ordførere havde på generalforsamlingen 14. nov. (jf. note I, 232. 15) fået vedtaget, at der blev nedsat et udvalg med det formål at virke for uddannelsen af kvindelige håndværkere. MR blev medlem af udvalget, som afgav betænkning i foråret 1888 (Kvinden og Samfundet 1888, s. 91-96), men bl. a. på grund af uvilje fra håndværksmestrenes side førte dets arbejde ikke til noget videre resultat.
203. Fra TH. SØRENSEN, 22. dec. 1887.
- 243 4 *den salig Kommissions Betænkning*] sygekasse- og ulykkesforsikringskommissionen havde 31. okt. 1887 afgivet betænkning. Først 2. okt. 1888 forelagde regeringen forslag til såvel sygekasse- som ulykkesforsikringslov i landstinget, jf. herom note I, 283. 29.
- 11 [...] Neergaard har komplimeret i anledning af artiklen i Tilskueren (jf. br. 180), S. anser dette for »Redaktør-Talemaader«. Han vil gerne låne Høffdings Etik.
- 12 *Toldreformforening*] i tilknytning til de moderat frihandelsvenlige ideer, Peschcke Kædt var gået ind for i sin bog (se note I, 220. 16) stiftedes 1887 Toldreformforeningen, hvis formand Kædt var til 1903, jf. Neergaards Erindr., s. 218 f.
- 18 »*Inter caecos regnat o.s.v.*«] i. c. r. luscus, mellem blinde råder den enøjede (af ukendt oprindelse).
- 20 *Frederiksens Bog*] se note I, 53. 33.
204. Fra ISIDOR HECKSCHER, 3. jan. 1888.
- 244 7 *Posten i Nat. Banken*] der er tale om den efter W. Ussings død 2. dec. 1887 ledige direktørstilling, som efter nogen vakance besattes med Rasmus Strøm.
- 26 *Sponneck*] blev 1873 direktør for den nystiftede Handelsbank, som han ledede til sin død, 29. febr. 1888.
- 32 *en Jøde i Direktionen*] fhv. statsgældsdirektør Martin Levy var direktør i Handelsbanken 1873-97.

- 245 4 [...] IH udtrykker sin skepsis over for de danske toldunionsbe-
stræbelser.
205. Fra FRANTZ BILLE, 19. jan. 1888.
- 21 *Spørgsmaalene i Deres Afhandlings sidste Linier*] i Tilskueren 1888,
s. 60. MR citerer det pågældende afsnit i br. 954 (III, 247).
- 28 *Themptander*] den ivrige frihandelspolitiker Robert Th. var sv.
statsminister i årene 1884–88; grev Albert Carl Ehrensvärd var
udenrigsminister fra 1885–89.
206. Fra BREDO VON MUNTHE AF MORGENSTIERNE,
19. jan. 1888.
- 246 11 *det lille Hefte*] rimeligvis særtrykket af et foredrag, som M. 28.
okt. 1887 holdt i den norske statsøkonomiske forening, og som
blev offentliggjort i Statsøkonomisk Tidsskrift 1887, s. 206–229
under titlen »Om bestræbelserne for en nordisk toldforening«.
- 17 *Toldtariferne*] se: Beretning om Handelsmødet i Kjøbenhavn 1885
(1885) Bilag s. 3–6.
207. Fra ISIDOR HECKSCHER, 20. jan. 1888.
- 247 33 [...] IH beder om nogle oplysninger vedr. tysk bankvæsen.
208. Til ERIK SKRAM, 23. jan. 1888.
- 248 4 *Den lille Bog*] Hinsides Grænsen. Erindringer fra Sønderjylland (1888).
Skildringerne udgjorde oprindeligt et afsnit om Sønderjylland i M.
Galschiøts samlingsværk »Danmark i Skildringer og Billeder af
danske Forfattere og Kunstnere« I (1887).
- 249 2 *om Sproget og Kvægmarkederne m. m.*] i forbindelse med en omtale
af de tysksindede, rige slesvigske marskbønder, der tydeligt nok
ikke har Skrams sympati, skriver han: »Der tales Dansk her ved
Højer og et Stykke syd paa, men Sproget er hæsligt, fostret som
det er under Kvægmarkedernes Tummel. Hver Sammenføjning af
Ord er sejt og slidt og hvas, som Rebet er det, der er brugt til
at nikke Tyre med. —«
209. Fra PONTUS FAHLBECK, 7. maj 1888.
- 30 *Edert senaste ärade bref*] MR's breve til P. F. er først bevarede
fra 1899, men MR har åbenbart været mellemed mellem P. F. og
bestyrelsen for da. Nat. økon. Forening, der stod som indbyder til
det 5. nordiske nationaløkonomiske møde, der afholdtes 5.–7. juli
i København.
- 250 3 *Nationalekonomiska Föreningen i Sthm.*] det pågældende møde, der
fandt sted 3. maj, refereres i en afhandling i N. T. 1888, s. 271–81.
— Bestyrelsen for sv. Nationalek. Fören. udeblev fra mødet i
København.

210. Fra PONTUS FAHLBECK, 21. maj 1888.
- 25 *den förändrade formuleringen*] P. F. talte ikke om toldunionen, men om handelstraktatspørgsmålet. Hans indlæg, der afviser en skandinavisk toldunion, går dog ind for partielle handelstraktater ad åre mellem Danmark og Norge-Sverige; det er trykt i: Forhandlingerne paa det nordiske nationaløkonomiske Møde i Kjøbenhavn 1888 (1888) s. 120 ff., se også P. F.'s teser, aftrykt ssts. s. 143.
211. Til NIELS NEERGAARD, 25. juni 1888.
- 251 4 *Mejborgs*] R. Mejborg: Gamle danske Hjem (1888) omtales i Tilskueren 1888, s. 642, i MR's anmeldelse af Stavnsbaandsliteraturen (B. nr. 90).
- 8 *Holms Bog*] Edv. Holm: Kampen om Landboreformerne i Danmark i Slutningen af 18. Aarhundrede (Festskrift i Anledn. af den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunststudstilling), 1888.
- 9 *Falbe-Hansens*] V. Falbe Hansen: Stavnsbaands-Løsningen og Landboreformerne 1. Del 1733-1807 (Univ. Progr. 1888).
- 10 *A. D. Jørgensens Foredrag*] Den danske Bondes Stavnsbånd, holdt ved stavnsbåndsfesten i Odense d. 20. juni 1888, trykt i Tilskuerens juni-julihæfte 1888, optrykt i A. D. Jørgensens Historiske Afhandlinger III, 1898, s. 156 ff.
212. Til C. F. BRICKA, 23. aug. 1888.
- 18 *Deres Lexikon*] C. F. Bricka havde i 1885 påbegyndt redaktionen af »Dansk biografisk Lexikon« (1887-1905).
- 31 *en Bankmand*] MR har måske Emil Meyer i tankerne. Ifølge et ikke medtaget brev til B. af 5. dec. 1890 overtalte han senere E. M. til at være medarbejder ved leksikonnet.
213. Til EDVARD BRANDES, 4. sept. 1888.
- 252 2 *den »Bingske« Del*] jf. I, 230. 20.
- 3 *Deres Artikel idag*] i Pol. 4. sept. »Tordenvejr«, i anledning af en opførelse af Hostrups stykke på Det kgl. Teater; Hostrup kaldes »En Pudsensmager, der skriver nydelige Viser og vittige Repliker og som tilmed føler teologisk og tænker barnligt«, han har »det Held at mene, hvad de Toneangivende ønskede sagt fra Scenen.« EB's indignation over Hostrup var iøvrigt ikke blot taktisk bestemt, i hvert fald gav han også udtryk for den i private breve, jf. B. B. B. VI, 126.
- 11 *Georg .. om Hostrup*] se GB's fire artikler om Hostrupske stykker i »Kritiker og Portraiter« (1870); om »Tordenveir« i særdeleshed se ssts. s. 239.
- 18 *»Ansvarret*] jf. de beslægtede tanker i E. 196.

214. Til H. N. HANSEN, 7. sept. 1888.
- 253 1 *kopi]* kopibog II, s. 935–36.
- 254 5 *en Ordning af Spørgsmaalet]* den af MR foreslåede reform — der i forbindelse med forslaget i br. 215 ville have skabt grundlaget for et københavnsk folkeregister — synes at være strandet på et tidligt tidspunkt, rimeligvis fordi politiet ikke kunne undvære mandtalslisterne. Det ses i hvert fald endnu under den første verdenskrig at være en hindring for mandtalslisternes udnyttelse ved udarbejdelsen af valglisterne, at politiet kun kunne undvære dem 2 à 3 dage om året. — Jf. Stat. Bureaus Hist., s. 83, note 1.
215. Til H. N. HANSEN, 7. sept. 1888.
- 9 *kopi]* kopibog II, s. 997–98.
216. Fra ISIDOR HECKSCHER, 23. okt. 1888.
- 255 23 [...] IH takker for et besøg hos MR i forbindelse med en Københavnsrejse.
- 26 »*Stavnsbaandslitteraturen*«] jf. br. 211; om JAF's *festskrift* se br. 182.
- 29 *Dine Artikler]* 5 større artikler i Pol. 4.–20. okt. om »De sociale Lovforslag« (B. nr. 105, jf. noterne I, 243. 4 og 283. 29). I den sidste af disse artikler understreger MR over for en indsigelse, forslaget om ulykkesforsikringsloven havde mødt i landstinget, at arbejdsgiveren bør betale forsikringen for arbejderen, da en risikopræmie i arbejdslønnen som regel ikke kan påvises.
- 34 *min Artikel]* »Industriens Erstatningspligt« i Nord. Tidsskr. X (1887), s. 533–53.
- 256 26 »*Weiter bringt es kein Mensch*«] Goethe, Gedichte, Epigramme, Nr. 10: »Warum treibt sich das Volk so und schreit? Es will sich ernähren,/ Kinder zeugen und die nähren, so gut es vermag./ Merke dir, Reisender, das, und tue zu Hause desgleichen!/ *Weiter bringt es kein Mensch, stell' er sich, wie er auch will.*«
217. Til NIELS NEERGAARD, 16. nov. 1888.
- 257 5 »*Engifte og Mangelgifte*«] artiklen kom i Tilskuerens decemberhæfte (B. nr. 91); om Bjørnsons reaktion eller rettere mangel på reaktion se E. 172 f. — Bjørnsons *pjece* af samme titel — efter det berømte foredrag, jf. br. 193 — udkom i begyndelsen af november 1888 (Bibliothek for de tusen hjem, nr. 171–73).
218. Til EDVARD BRANDES, 22. nov. 1888.
- 21 *Weitemeyer]* H. Weitemeyer: Le Danemark (1889, tysk udg. samme år, eng. udg. 1891). MR's bidrag er et afsnit om økonomiske og sociale forhold, som er delt op i et kapitel om økonomisk lovgivning og et om statistik. W. selv har forfattet hovedparten af bidragene, andre medarbejdere er Julius Lange, Angul Hamme-

- rich, H. Schwänenflügel og V. A. Secher. — EB gav 1. dec. bogen en velvillig, foreløbig omtale i Pol.
- 258 3 *ogsaa paa dette Omraade*] Neergaard kom fra samlingen 1888/89 til at stå Frede Bojsen nær og fjernede sig tilsvarende fra den Berg'ske og den Hørup'ske gruppe, jf. Neergaards Erindr. 183 f.
219. Fra EDVARD BRANDES, 23. nov. 1888.
- 25 *Adler*] Pol.'s redaktionssekretær 1885–94.
- 30 *jeg betænker mig*] Henrik Pontoppidan havde året i forvejen (29. nov. 1887 i Pol.) bidraget til sædelighedsfejden med den meget krasse artikel »Bønder« om sædeligheden eller manglen på denne i den danske landbefolkning. Bjørnsons pjece synes ikke at være blevet anmeldt i Pol., derimod havde Peter Nansen givet foredraget en omtale (18. nov. 1887).
221. Fra ISIDOR HECKSCHER, 26. jan. 1889.
- 259 25 *Haandværkersagen*] ifølge et ikke medtaget brev af 2. jan. 1889 fra IH ønsker en ikke navngiven person med tilknytning til svensk rigsdagsliv at få oplyst, om der fra dansk politisk side påtænkes skridt til indskrænkelse af håndværksfriheden ved indførelse af frivillige svende- eller dygtighedsprøver.
- 30 »*Familistère*«] fælleshus (med fælleskøkken) for arbejdere.
- 260 19 *Min gamle Principal*] IH havde 1874 været sagførerfuldmægtig i Nykøbing F. hos den senere højesteretssagfører P. G. C. Jensen. Bemærkningen her hentyder til MR's forestående foredrag på Købstadforeningens møde i Randers (11. juli 1889, B. nr. 109), P. G. C. Jensen var medlem af Købstadforeningens arbejdsudvalg.
- 24 *Kong Oskar blev 60*] 21. januar.
- 31 *Axel Raphaels Bog*] »Arbetsgiftvare och arbetare. Förlikningsmetoder vid deras intressetvister i England och Förenta staterna« (1888).
222. Fra ISIDOR HECKSCHER, 11. febr. 1889.
- 261 8 ...] IH takker for nogle tryksager vedr. læringspørgsmålet.
223. TIL STUDENTERSAMFUNDETS SMÅSKRIFTUDVALG, 25. febr. 1889.
- 29 *Medf. Skrift*] der er sikkert tale om det manuskript, der senere er blevet omarbejdet til: Dr. med. C. A. Blume og Marcus Rubin, Om Bajersk Øl og Brændevin, 1889 (Studentersamf. Smaaskr. Nr.84–85), B. nr. 108.
- 33 *Ulrik*] Axel U.'s kritik — 4 sider bemærkninger i tilknytning til diverse angribelige steder i skriftet — er vedlagt MR's brev, der findes i Herman Triers arkiv på RA.
224. Til HERMAN TRIER, 5. marts 1889.
- 264 4 *Ulriks .. Bemærkninger*] også disse bemærkninger findes i Herman

Triers arkiv. U. sammenfatter sin kritik i ordene: »Naar en ny Indledning sættes til og Statistiken tages bort og 'Skattebetragtningen' efter Rubins Forslag udelades eller omarbejdes, endvidere Stilen omkalfatres o.s.v., bliver der ikke noget tilbage af Skriftet. Det vil ikke gjøre os Ære at udgive det og jeg stemmer fremdeles for Forkastelse. Ax:U.« — Det fremgår for øvrigt af et brev af 24. marts 1885 fra U. til Neergaard (KB, ut. 175, Studentersamfundets Smaaskrifter, I. Censurer) at der allerede dengang afvistes en bog af samme emne, ganske vist var der kun tale om en oversættelse.

- 16 *Dr. Levison*] Ferdinand L., der havde været medstifter af Studenter-samf. og medlem af dets første bestyrelse.
225. Fra EDVARD HOLM, 4. maj 1889.
- 23 *Komite*] 1877 havde L. N. Hvidts søn, assurancemægler Edvard H. i anledning af 100-års dagen for faderens fødsel indstiftet den i brevet nævnte mindepris (se N. T., 1877, X, 478). Opgaven søgtes først løst af rigsdagsstenograf, cand. polit. C. Salmonsens, dernæst af kaptajn Wolff, jf. E. 181 ff.
226. Til JULIUS SCHOVELIN, 18. juni 1889.
- 265 16 *afskrift*] brevet findes i MR's arkiv i afskrift af fremmed hånd på Stat. Kontors papir.
- 21 *Genoptagelse af Forhandlingerne*] MR har behandlet arbejdskonflikten i tre artikler i Pol., 2., 19. og 21. juli (B. nr. 115), da den her omtalte mæglingsaktion var slået fejl, og den oprindelig meget begrænsede strejke søgtes udvidet til en lock-out for samtlige bygningsfag. Dette førte til en sprængning af den i 1885 stiftede Fællesforening for Arbejdsgivere i København og Omegn og til en delvis sejr for svendene. — Det fremgår af MR's første artikel, at det lykkedes en kreds af private — da den begrænsede arbejdsnedlæggelse på 9 værksteder var blevet besvaret med en lock-out for alle bygningsnedkere — at få forhandlingerne genoptaget. Parterne kunne imidlertid ikke nå til enighed, da arbejdsgiverne af principielle grunde nægtede at gå over de i br. 226 nævnte 7½ % forhøjelse af priskuranten. »Udefra« blev der da foreslået nedsættelse af en voldgiftsret (se br. 227), men dette forslag blev forkastet af svendenes generalforsamling, »officielt, fordi denne ikke havde fuld Tillid til den foreslaaede Voldgiftsrets Sammensætning.« MR oplyser, at voldgiftsretten skulle bestå af tre mestre, tre svende, stadsarkitekt Fenger, Gottfred R. og endelig H. N. Hansen som formand. — Høffding synes kun at have deltaget i den første mæglingsaktion, jf. hans Erindr. s. 148.
227. Til GOTTFRED RUBIN, 24. juni 1889.
- 266 4 *En Afskrift af omstaaende*] originalen til dette brev ligger i MR's

arkiv. Oprindeligt har det bestået af to blade, men kun det ene, som indeholder den her gengivne meddelelse til Gottfred R., er bevaret.

228. Fra HARALD WESTERGAARD, 20. juli 1889.

- 23 *Iste Gruppe*] baggrunden for brevet er samarbejdet mellem MR og HW om »Ægteskabsstatistik paa Grundlag af den sociale Lagdeling« (1890), B. nr. 120. I brevet omtales den gruppeinddeling, de anvendte for det københavnske materiales vedkommende. *1. gruppe* omfatter embedsmænd, sagførere, læger og andre tilhørende de liberale erhverv, endvidere fabrikanter, grossererere, vekselerere og lign. større forretningsdrivende (*Ægteskabsstat.*, s. 40); *5. gruppe* omfatter håndværkssvende, fabriksarbejdere, arbejdsmænd, matroser, daglejere og alle andre tilhørende den egentlige arbejderklasse (o. c. s. 41, se også Tabel I, s. 15 ff.).
- 268 13 *en Artikel*] HW's artikel »Kirkenøden i Kjøbenhavn« findes i det af Kirkelig Forening for Indre Mission udgivne ugeblad »Fra Bethesda«, 30. juni 1889.
- 31 *Aftenbladet*] bringer 17. juli en noget uafbalanceret artikel, »En moderne Munk«, i hvis første del insinueres, at HW engang har været GB's ivrige tilhænger, men at han og hans kreds for embedsjagtens skyld løb af lære, og »ser mildt til« Estrup, fordi øvrigheden er af Gud, og at de bøjer sig ydmygt for kirkens fyrste, kultusministeren. Artiklens slutning giver dog HW det skudsmål: »Paa den anden Side er den slanke, blege Mand med det lange Haar og de milde Øjne en højst elskværdig og hjælpsom Mand. Hans Nabolags Fattige kjender ham, thi han har en aaben Haand, der altid er rede til gavmild Hjælp, hvor det haardest trænges.«
- 269 9 *Bregendabl*] fuldmægtig i Stat. Bureau. Ved Det nordiske nationaløkonomiske Møde i Kjøbenhavn juli 1888 havde MR talt om Handelsstatistik-spørgsmålet og bl. a. bemærket, at den officielle statistik jo ikke blot skal kunne benyttes til videnskabelige formål, men også være til gavn for handelsstanden »og vil man opmuntre denne til at benytte Statistiken, da er det lidet heldigt, at man i det andet Kvartal af 1888, endnu i Begyndelsen af April Maaned dette Aar, maatte leve paa Varestatistiken af 1885, ...« hvorefter MR fortsætter med en detaljeret kritik af Bureauets publikationer. (Forhandlingerne paa Det nordiske nationaløkonomiske Møde i Kjøbenhavn 1888, udg. af A. Petersen-Studnitz, 1888, s. 87 ff., se også B. nr. 148, der bl. a. omtaler denne kritik).
- 27 *Blubme*] rimeligvis fejlskrivning for C. A. Blume, der sammen med MR udgav: Om Bajersk Øl og Brændevin; jf. br. 223.

229. Fra GOTTFRED RUBIN, 10. sept. 1889.

- 34 *Edgar*] Gottfred Rubins yngste søn, den senere professor Edgar

- Rubin, der havde haft fødselsdag d. 6. september. Marcus og Kaja Rubin opholder sig i Paris i anledning af verdensudstillingen.
- 270 2 *Brebandt]* Brébant, fin restaurant, der lå i rue Neuve-Sainte-Eustache.
- 8 *Susanne L. & I.]* MR's søster og hans døtre Lis og Inger R. — *Moster Sara* er Sara Davidsen, der havde sommerbolig på Strandvejen sammen med sine søstre. De 6 *unger* er Gottfred R.'s to drenge, Adolf R.'s to ældste børn David og Paula, og MR's døtre.
- 14 *Schovelin]* ved Dagbl. afløstes P. V. Grove 25. sept. 1889 som chefredaktør af Ferdinand Bauditz; i redaktionen af Dagens Nyheder synes der ved denne lejlighed ikke at være indtrådt forandringer.
- 18 *til Paris]* af danske rejsende til verdensudstillingen nævnes: banechef *William Fridericia*, JAF's bror — *Harald Bing*, indehaver af Bing & Grøndahl; gennem *Pietro Krohns* arbejder hævdede firmaet sig smukt på udstillingen — *Frederik Bing*, matem. direktør i Statsanstalten f. Livsfors., han var fætter til Harald B. og bror til Gottfred R.'s kompagnon Laurids B. — brolægningssinspektør *Jacob Meyer* og ingeniør *Frederik M.* var brødre til bankmanden Emil M. (jf. note I, 34. 3), deres mor er Rebekka M., født Levysohn. *Julius Lange* har skrevet om sine indtryk fra verdensudstillingen i »Bastien-Lepage og andre Afhandlinger« (1889).
- 26 *Skram]* Erik S., hvis hustru Amalie 9. okt. 1889 fødte datteren Johanne, nu gift Rørdam.
230. Til EDVARD BRANDES, 16. okt. 1889.
- 271 19 *Kommissionen]* kultusminister Scavenius havde 31. aug. 1889 nedsat en kommission, der skulle gennemse Det kgl. Teaters regulativer, særlig forfatterregulativet. EB var medlem af denne kommission, jf. R. Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, V (1930), 224 ff. — Kommissionen synes ikke at have udsendt en trykt betænkning.
- 272 33 *de uoverstigelige 3 pct.]* daværende maximalgrænse for Københavns indkomstskat (beregnet af den samlede skatteindtægt), ifølge lov af 19. febr. 1861, § 16.
231. Fra EDVARD BRANDES, 22. okt. 1889.
- 273 20 *22. okt. 1889]* dateret efter ugedagsangivelsen og folketingets behandling af det nedenfor omtalte forslag.
- 22 *Bureauet]* Folketinget havde tirsdag, 22. okt. 1889 som 7. pkt. på dagsordenen 1. behandling af »Forslag til Lov om Ordningen af det statistiske Bureau«, der imidlertid først 23. okt. kom til behandling (R. T. 1889/90 F. sp. 422 ff.). EB tog ikke ordet ved denne lejlighed, og lovforslaget henvistes til »det Udvalg, som er nedsat angaaende Forslag til Lov om Amtsforvalteres Kontorhold m. m.«. Da lovforslaget 4. febr. 1890 påny forelægges til 1. behandling, henvises det til et udvalg på 15 medlemmer med Chr. Ravn som formand og Nielsen-Grøn som sekretær, EB var ikke medlem af dette

(jf. R. T. 1889/90 F. sp. 4907-08). Det kom ikke til flere behandlinger i samlingen 1889/90, ej heller afgaves nogen udvalgsbetænkning. — Forelæggelsen af lovforslaget i oktober 1889 var den første af ialt syv forelæggelser, før forslaget blev til lov, jf. Stat. Bureaus Hist. s. 48 ff.

Efterfølgende brev, som det ikke har været muligt at datere, står sandsynligvis i forbindelse med lovforslaget:

Torsdag.

Kære Rubin!

Lønningsudvalget kiler paa med Stat. Bureau (har indkaldt Ændringsforsl. til næste Møde); derfor maa vi tale med Dem. »Vi« er Falckenstjerne og jeg. Vi tænker at lave et lille Lovforslag om Oprettelsen af en statistisk Komité, bestaaende af 3 à 4 udmærkede Mænd: Westergaard Rubin Alex. Petersen og Gad, hvem en enkelt stor Statistik overgaves og hvem de fornødne Pengemidler bevilgedes.

Kan De ikke komme til mig imorgen Fredag Kl. 5¹/₂ til Konference. Jeg har valgt denne Tid, fordi jeg mente den passede Dem. De maa helst have Lovforslaget i Hovedet eller paa Papiret, saa vi blot skal underskrive. Vær nu skikkelig og hjælp som sædvanlig. Det er dog lidt Deres egen Sag.

Send mig to Ord, som jeg faar imorgen tidlig, hvis De *ikke* kan komme.

Deres hengivne
Edvard Brandes.

274 1 *De mange nye Embedsmænd*] Statistisk Bureau var normeret med 1 kontorchef, 1 fuldmægtig, 7 assistenter og 1 skriver, mens det nye lovforslag gik ud på 1 direktør, 2 kontorchefer, 2 fuldmægtige og 12 assistenter og skrivere. Denne udvidelse vedtoges imidlertid — med nogle forandringer, jf. Stat. Bureaus Hist. s. 57 f. — først i 1895, efter at MR havde overtaget stillingen som chef for bureauet.

232. Til NIELS NEERGAARD, 31. okt. 1889.

8 *mit Foredrag*] 11. juli 1889 ved Købstadforeningens møde i Randers »Om Arbejderforsikringen med særligt Hensyn til Alderdomsforsørgelsen« (B. nr. 109).

11 *Ministeriets Forslag*] indenrigsminister Ingerslev havde 30. okt. i

folketinget forelagt forslag til lov om det offentlige fattigvæsen, jf. R. T. 1889/90 F. sp. 685 ff.; lovforslagets tekst (R. T. 1889/90 A, sp. 2043 ff.) indeholder ikke beregninger over omkostninger. Udvalgsbetænkningen af 31. marts 1890 (R. T. 1889/90, B, sp. 2125 ff.) afsluttes da også med 8 spørgsmål vedr. omfanget af udgifterne. I Randersforedraget, der overværedes af indenrigsminister Ingerslev, havde MR foreslået at erstatte fattighjælpen med en statslig alderdomsunderstøttelse på 100 kr. til personer over 65 år. Omkostningerne herved anslog MR til 6 mill. kr.; ikke meget mere end det dobbelte af, hvad fattighjælpen kostede. Understøttelsen skulle tilstås uden fattighjælps virkning til alle, der tilhørte visse, mindre bemidlede samfundsgrupper. — 5. nov. 1889 angreb MR i Pol. under overskriften »Ny Love« regeringsforslaget, »det ser mindre ud af et Lovforslag end af et første Udkast dertil, hensat som en Tanke, foreløbig nedskrevet paa et Stykke Konzeptpapier.« MR tvivler på, at regeringen nærer noget alvorligt ønske om at få »noget saadant som en Alderdomsunderstøttelseslov ud i Verden.« — Forslaget genfremsættes i den følgende samling og danner udgangspunkt for den Bojsenske gruppes alderdomsunderstøttelseslov, jf. note I, 318. 30.

- 18 af *Berlingske*] Berl. Tid. for onsdag aften 30. okt. 1889 meddeler under overskriften »Det offentlige Fattigvæsen«, at indenrigsministeren samme dag i folketinget har forelagt lovforslag om det offentlige fattigvæsen, af hvis motiver der gives et 4-spaltet referat.

233. Til HARALD HØFFDING, 8. dec. 1889.

- 275 2 *Deres Ytringer om Georg Brandes*] omtales vist nok i begyndelsen af br. 236. GB havde i Tilskuerens august-hæfte 1889 hyldet Nietzsche i en artikel med titlen »Aristokratisk Radikalisme«, Høffdings indsigelse kommer i nov.-dec.-hæftet samme år under overskriften »Demokratisk Radikalisme«, jf. de følgende breve mellem MR og Harald Høffding og Høffdings Erindr., s. 163 ff. (hvori også MR's brev omtales) samt GB's Levned III, 256, og E. 168 ff.
- 28 *det lille Foredrag*] valget i 1887 fandt sted 28. jan. Den 25. jan. talte GB på laboratorieejers, kaptajn Emil Fischers valgmode, talen er refereret i Pol. 26. jan. Fischer var venstres kandidat mod Marius Gad, der holdt kredsen for højre. Jf. Levned III, 184.

234. Fra HARALD HØFFDING, 11. dec. 1889.

- 276 29 *anden Gang*] det fremgår af MR's svarbrev, br. 236, at Høffding tænker på diskussionen i Tilskueren 1885 mellem GB og Viggo Drewsen. I anledning af GB's Arne Garborg-anmeldelse i jan.-hæftet offentliggjorde V. D. i maj-hæftet et anonymt angreb »Om en Reaktion mod den moderne Stræben efter større sexuel Sædelighed«. GB replicerer i juni-juli-hæftet »Martin Luther om Coelibat og Ægteskab«, V. D. svarer — stadig anonymt — i sept.-hæftet

med det skarpe »Svar til Dr. Georg Brandes«, der medførte et brud mellem de to mænd, jf. Levned III, 122 og 144.

235. Til UDVALGET FOR VALGLISTERNES
BERIGTIGELSE, 11. dec. 1889.

- 277 6 *kopi]* kopibog II, s. 1031–33.
- 9 *Kaptejn Sarauw]* 1848–72 i dansk tjeneste, derefter krigshistorisk forfatter og hemmelig agent for det franske hærvesen. 1885 blev han anholdt i Berlin, 1886 af rigsretten i Leipzig idømt 12 års tugthus. Han blev løsladt 1887 og var fra s. å. fast militær medarbejder ved Pol.
- 33 *Højesteretsdom af 30^e Januar f. A.]* dommen er af 30. jan. 1889, se *Højesteretstidende for Højesteretsaaret 1888* (1889), s. 754 ff.
- 278 17 *Witzansky]* 1884–1902 Pol.'s bogholder, senere forretningsfører. Han var blevet dømt i forbindelse med »nakkedragsaffæren«, som havde sit navn fra et nakkedrag, der var blevet tilføjet en sergent ved nogle anti-estrupske soldateruordener på Lammefælleden. Pol. havde 16. maj 1885 omtalt sagen i »Et Lejrbrev«, en anonym artikel af den jydsk friskolelærer P. C. S. *Overgaard*. De militære myndigheder ønskede i forbindelse med undersøgelsen af affæren oplyst, hvem der var artiklens forfatter, men Hørup nægtede at udlevere navnet. Ved en husundersøgelse på Pol.'s kontor opdagedes, at bladets honorarprotokoller var blevet tilintetgjort, og nu blev bladets forretningsfører Herman Bing og W. anholdt. Bing slap med 14 dages simpelt fængsel. Se iøvrigt Vald. Koppel: *Af Pol. Hist. I*, s. 32 ff.
- 22 *Højesteretsdom af 17^e Februar 1887]* *Højesteretstidende f. Højesteretsaaret 1886–87* (1887), s. 817 ff., hvor også den indankede doms præmisser udførligt refereres.
236. Til HARALD HØFFDING, 17. dec. 1889.
- 281 9 *Drewsen]* GB nævner ikke i Levned, at han har vist D. sit svar, men udtrykket »relata refero« indebærer heller ingen garanti for det fortaltes pålidelighed.
- 16 *hans tre Karakteristiker]* »Benjamin Disraeli« kom 1878 (tysk udg. 1879, omarb. udg. i »Saml. Skrifter« IX (1901) »Lord Beaconsfield«); »Ferdinand Lassalle« 1881 (tysk udg. 1877, jf. note I, 30. 23); Meir Goldschmidt er karakteriseret i »Kritiker og Portraiter« s. 387 ff. (1870); desuden er alle tre behandlet i tidsskriftartikler. De af MR citerede udtryk har GB brugt om Goldschmidt: »Benytter« o. c. 395, »rodløse« og »Frugter« i slutningen af samme karakteristik, hvor G. lignes ved, ikke et rodløst træ, »men et flyttet og podet, hvis Grene sprede sig stærkt i det Brede, hvis Stamme ikke groer høit i Veiret, og hvis glatte Frugter have en fin og blandet Smag«.

- 27 *Mills Velfærdsmoral*] John Stuart Mill: Moral, grundet paa Nytte- eller Lykkeprincippet (1872).
- 31 [*faa Lov*] ms.: Forlov.
237. Fra V. FALBE HANSEN, 2. jan. 1890.
- 282 24 *Anmeldelsen*] MR havde 30. dec. i Pol. anmeldt 2. bd. af V. Falbe Hansens »Stavnbaands-Løsningen og Landboreformerne« I-II, 1888-89; bd. I havde MR omtalt i artiklen om stavnsbåndslitteraturen, jf. br. 211. I anmeldelsen, der fremhæver bogens store stofmængde, antyder MR betænkeligheder ved F. H.'s metode (»han er en Gæster«) og værkets tendens (»her er malet rosenrødt«).
238. Til VIGGO HØRUP, 9. jan. 1890.
- 283 5 *Deres venlige Understøttelse*] MR fortæller (E. 153), at der — med støtte både fra Estrup og Hørup — bevilgedes 5.000 kr. på finansloven til »Ægteskabsstatistiken«.
- 9 *at De . . befinder Dem vel*] Hørup var 7. nov. 1889 ved højesteretten blevet idømt 3 måneders fængsel, fordi Pol. 7. jan. 1888 i forbindelse med nakkedragssaffæren (jf. note I, 278. 17) havde angrebet daværende byfoged Sylow for de forhørsmetoder, han havde anvendt, mens han var assessor i Københavns Kriminal- og Politiret. — Hørup afsonede straffen fra nov. 1889 til febr. 1890.
- 11 *de forestaaende Valg*] Folketinget var blevet opløst 3. jan., nyvalg fandt sted 21. jan. 1890.
- 17 *en Deputation fra Odense*] Sveistrup faldt i Odense med 1909 st. mod højrekandidatens, oberst Marius Hedemann's 2353 st. I E. (s. 195 f.) redegør MR — i anledning af et tilbud om et folketingsmandat april 1895 — for sine grunde til at afstå fra en direkte politisk virksomhed.
- 29 *Sygekasselovforslaget*] i modsætning til kommissionsbetænkningen havde Ingerslev i landstinget 1888 foreslået en ordning, der gradvis lagde det beløb, sygekasserne skulle modtage fra det offentlige, over på kommunerne, jf. R. T. 1888/89 A, sp. 1567 ff. især bemærkningerne sp. 1583 ff. — Om andre forandringer i sygekasse- og ulykkesforsikringskommissionens forslag se MR's artikler i Pol. i anledning af forelæggelsen af de sociale lovforslag (B. nr. 105) og Randersforedraget (B. nr. 109). — Endelig har MR i Pol. 5. nov. 1889 (»Ny Love«) angrebet regeringen for dens sammenkædning af de sociale lovforslag med en lang række andre forslag (øl- og brændevinsloven, toldreformen, fattigloven). Regeringens afhængighed af landstinget har bevirket, at »man skal gribe sig an for at finde en fladere Behandling af betydelige Lovforslag end den, Tinget har ladet Forsikringslovene blive til Del.«
- 34 *Statistisk Bureau*] sorterede under Estrup i hans egenskab af finansminister, jf. br. 231.
- 284 9 *de Kjøbenhavnske Valg*] i alt vandt oppositionen 3 mandater, alle

- i hovedstaden, hvor Herman Trier, C. Hage og Hørdum genvandt de kredse, der var gået tabt i 1887.
- 15 *Influenza*] København hærgedes dec. 1889 — jan. 1890 af en voldsom influenzaepidemi, der kulminerede ved årsskiftet, jf. MR's artikel om epidemien i Pol., 5. jan. (B. nr. 118).
- 20 *Christensen*] cand. phil. N. C. Chr., kaldet »generalen« (jf. Adolph Jensen: Erindringer (1946), s. 156); han fulgte siden MR til Stat. Bureau.
239. Fra DAVID SIMONSEN, 14. jan. 1890.
- 285 9 *Afsnit V*] omhandler »Børneavl før Ægteskabet, Tiden mellem forrige Ægtefælles Død og nyt Ægteskabs Indgaaelse«. Udgiverne meddeler, at de omhandlede forhold ikke tidligere er blevet statistisk belyste, og at de meddelte data kun er af spredt natur. Materialet omfatter ca. 50 sogne.
240. Fra CHRISTOPHER HAGE, 24. jan. 1890.
- 15 *Deres venlige Hilsen*] MR's breve til H. er ikke bevarede. Efter meddelelse af 11. dec. 1933 fra H.'s søsterdatter Ellen Wanscher er alle efterladte breve i H.'s bo blevet brændt. — Den i brevet omtalte opgørelse af stemmerne synes ikke at være blevet offentliggjort.
241. Til EDVARD BRANDES, 1. febr. 1890.
- 286 14 *Skolemødet*] se Forhandlingerne ved det sjette nordiske Skolemøde i København fra d. 5.–8. August 1890 (1891); H. N. Hansen var den danske mødekomité's formand; Holstein-Ledreborg var 1877–90 (med få afbrydelser) finansudvalgets ordfører.
242. Til C. F. TIETGEN, 13. febr. 1890.
- 23 *Anker*] se Tietgens svar, br. 244.
243. Til C. F. TIETGEN, 13. febr. 1890.
- 31 *forskellige Artikler i »Politikene*] fra 17. jan. til 26. febr. 1890 angreb MR i Pol. i mange artikler (B. nr. 121) den af Grosserer-Societetets Komité afgivne »Betænkning over det af Regeringen den 1. November 1889 i Landstinget fremsatte Lovforslag om Told- og Skibsafgifter«. Betænkningen var regeringsvenlig, og det måtte vække mistanke, at man ikke havde skyet nogen anstrengelse for at den kunne udkomme 3 dage før valget, der mentes at gå venstre imod.
- 287 9 *Sekretær ved Børsudvalget*] MR havde været sekretær for Børsudvalget af 1880, se br. 81 og E. 105 ff. Udvalget, hvis formand var Tietgen, havde 1881 afgivet den betænkning, som MR kalder for »helt upolitisk« (s. 289), den stod dog i forbindelse med den så-

- kaldte »Børsopposition« mod ministeriet Estrup, jf. P. Munchs fremstilling i Schultz Danmarkshist. V, s. 304 f.
- 12 *Hvad jeg har sagt*] MR havde 12. og 13. febr. store artikler i Pol. om »Børsbetænkningen og Komitébetænkningen«, hvori han viser, at de to betænkninger hverken formelt eller reelt har noget med hinanden at skaffe, selv om der nu gøres forsøg på at betragte komitébetænkningen som en videreudvikling af de i børsbetænkningen opstillede krav. »Komitébetænkningen, der er affattet af Handelsstandens lovmæssige Repræsentanter, er et rent og skært Beskyttelsesindlæg for Storindustrien, Børsbetænkningen, der er affattet af Købmænd, Fabrikanter og Teoretikere — og der havde et særligt industrielt Underudvalg — var *ikke* protektionistisk«. MR's artikler kan kun opfattes som et varmt defensorat for betænkningen fra 1880 og for børsudvalget.
- 288 5 *det officielle Referat*] »Beretning om det 5. danske Industrimøde i Odense« 1885; MR talte om Frihandel og Beskyttelse med særligt Hensyn til Toldreformen i Tyskland; Schovelin talte om Industriens og Landbrugets Solidaritet.
- 17 *Udtalelser*] bl. a. i MR's artikel i Pol. 12. febr. 1890.
- 290 2 *Grosserersocietetets Formand*] 1885-97 beklædte Tietgen denne stilling.
- 6 »*Geheimeetsraad Tietgen og Komitébetænkningen*«] det andet af MR's angreb på betænkningen, Pol. 30. jan. Artiklen understreger T.'s politiske opportuniste, men fremhæver også hans exceptionelle stilling i det danske samfund.
244. Fra C. F. TIETGEN, 13. febr. 1890.
- 291 4 *Generalforsamlingen*] Grosserer-Societetets ekstraordinære generalforsamling 20. febr., refereres bl. a. i Pol. og i Kjøbenhavns Børs-Tidende 21. febr.; i sidstnævnte blad findes en meget udførlig, formodentlig stenografisk gengivelse af Tietgens tale, der tilbageviser den påstand, at komitébetænkningen skulle være protektionistisk. Dette ville have stridt mod komiteens opgave og de af komiteen vedtagne regler om at det hverken kan være frugtbart eller formålstjenligt at fordybe sig i rent teoretiske forhandlinger om toldpolitikens almindelige forudsætninger i retning af frihandel, skattelettelse o. lign. »Man vil forgæves i hele Betænkningen og Indstillingerne søge efter noget eneste Punkt, hvor der er foretaget nogen Forhøjelse af Beskyttelsen, hvor Sektionerne [12 underudvalg, der havde toldlovens enkelte portioner til behandling, hvert ledet af et medlem af komiteen] *ikke* har indstillet en saadan —«. MR's angreb på T. og på Komitébetænkningen fortsatte efter brevsiftet og efter generalforsamlingen, hvor der ved åbenlyst valgtryk skabtes et ringe flertal for forsamlingens tilslutning til betænkningen.

246. Fra MEYER DAVIDSEN, 16. febr. 1890.
- 27 *at du lader den oversætte paa tysk*] fortalen til »Ægteskabsstatistiken« meddeler, at en tysk udgave af bogen er under trykken, jf. B. nr. 120.
- 292 2 K.] Vilhelm Konow, fra 1. jan. 1890 til 31. aug. 1892 MD's kompagnon i den parisiske ingeniørforretning »Konow & Davidsen«, jf. br. 297.
247. Fra EDVARD BRANDES, 17. febr. 1890.
- 24 *de Penge han ønsker*] jf. br. 241.
- 27 *Striden mellem Høffding og min Broder*] jf. br. 233.
248. Til EDVARD BRANDES, 18. febr. 1890.
- 293 10 *Dagens Krønike*] »Af Dagens Krønike«, månedsskrift for litteratur, kunst og politik, 1889-90, red. af P. Nansen.
- 20 *Chr. Bohr*] om forbindelsen mellem B. og Høffding se Høffdings Erindr., s. 171 ff.
- 25 *Høffdings Gensvar*] Gensvar til Dr. Georg Brandes, Tilskueren 1890, marts-hæftet; det var rettet imod GB's artikel i jan.-hæftet: Det store Menneske, Kulturens Kilde.
249. Fra EDVARD BRANDES, 4. marts 1890.
- 294 10 *den Pingelske Moral*] formodentlig har MR støttet EB i Studenter-samfundet 1. marts, da V. Pingel skarpt moraliserende angreb EB's bog »En Politiker«, 1889. Mødet er (med forkert datering) strejftet af Erik Henriksen i Tilskueren 1905, s. 17.
- 12 »*Sygekasserne*«] EB var medlem af et 20. febr. 1890 af folketinget nedsat 15-mands udvalg, der skulle gennemgå regeringens sygekasselovforslag, som indenrigsministeren påny havde fremsat 22. okt. 1889. Forslaget blev ikke færdigbehandlet og først i samlingen 1890/91 afgiver et nyt folketingsudvalg betænkning (11. marts 1891; R. T. 1890/91 B, sp. 1729 ff.). Loven gennemførtes først april 1892.
- 18 *Scavenius (Basnæs)*] den kendte fuldblodsopdrætter Otto S. var januar 1890 blevet medlem af folketinget; han var medlem af sygekasseudvalget.
- 19 »*De Danske*«] partisammensætningen i udvalget var 3 højre, 2 socialdem., 1 radikal løsgænger (Trier) og 9 venstremænd, tilhørende henholdsvis Hørups, Bergs og Bojsens gruppe. »De Danske« er de to sidstnævnte grupper, der i udvalget var repræsenteret ved 4-5 mindre fremtrædende medlemmer.
250. Fra GEORG BRANDES, 4. marts 1890.
- 295 13 *Artikel*] »Den Høffding-Brandes'ske Strid«, Pol. 3. marts, som for resten var en mandag (B. nr. 122). MR omtaler (E. 168 ff.) udføreligt Nietzsche-fejden og sit forsøg på at give Pol.'s læsere en

- objektiv oversigt over striden. Artiklen opfattedes imidlertid »som en Art Haandsrækning til Brandes« og vakte Høffdings vrede.
- 17 »*Voltaires Grimacer*«] MR skifter i sit indlæg omhyggeligt sol og vind lige mellem Høffding og GB. I et af de afsnit, hvori han »revser« GB, sammenlignes denne med en gladiator, mens H. fremstilles som uvant med håndgemæng. Det hedder videre, at GB »slog til som den udlærte, nu og da som den professionelle Fægter. Han har gjort H. det Onde, han formaede, underligt nok vist i den Tro, at det var retfærdigt ... Han sammenstiller — ubilligt og helt forbirammende — H. som Videnskabsmand med en smagfuld Oversætter og Udgiver. Endelig vil han ikke forstaa, at der kan gøres et Frihedsarbejde i Verden, fordi Voltaires Grimaser kan frastøde En.«
- 28 *optaget af Renaissancen*] MR's »fine Blik« indskrænker sig til følgende bemærkning: »Den hele Renæssancetids Kærlighed, der i de senere Aar har været fremherskende i den Brandes'ske Produktion har ingen absolut Gyldighed for os Andre, men det er jo ingenlunde svært at se, hvad der har ægget til den, — og Renæssancens Flagdug kan vi have besynderlig godt af *stedse* at se vaje imellem os«. — GB's »Indtryk fra Polen« og »Indtryk fra Rusland« kom sidst i 1888 med få måneders mellemrum, »Essays. Danske Personligheder« og »Essays. Fremmede Personligheder« i efteråret 1889.
251. Fra HARALD HØFFDING, 4.–5. marts 1890.
- 296 5 *Deres Artikel*] jf. Høffdings Erindr., s. 166, hvor artiklen betegnes som værende »uden Forstaaelse af, hvad det drejede sig om«.
- 30 *ikke . . tidssvarende*] MR peger på, at Julius Lange har betegnet den foreliggende debat som betydningsfuld og tidssvarende. »Dette vil den ene af Debattørerne, Prof. Høffding ikke erkende. Han mener, Spørgsmaalet er temerært rejst fra Brandes' Side.«
- 32 *Brandes's første Artikel*] »Aristokratisk Radikalisme«, jf. br. 233.
- 297 11 *forregnet mig*] i artiklen: »Høffding har endelig forregnet sig med Hensyn til sin Modstanders Kampævne.«
- 298 3 *mit »Temperaments« Regning*] det hedder om H. i artiklen: »Af ægte Kærlighed til det menige Folk, som han har givet sin Videnskabs dyreste Frugter, slaar han ud efter den, han mistænker for — af æstetisk Beundring for de kraftige Attituder — at ville berøve dette Folk Noget; han har faaet sig givet Luft, og faaet det udtalt, som et forskelligt Temperament har bragt ham paa Sinde.«
252. Fra KIRSTINE FREDERIKSEN, 7. marts 1890.
- 34 *det Liv, han f. Øj. lever*] N. C. Frederiksen havde efter sin fallit i Danmark 1877 startet en betydelig virksomhed i U.S.A., men han ruineredes paa 1889. I et brev af 12. jan. 1891 til Bjørnson (Bj. Bj. B. nr. 276) beklager han sig over, at folk i Danmark ikke vil have ham til at skrive i aviserne, og oplyser, at han i det forløbne

år har siddet på British Museum i London og skrevet en stor Bog om vikingerne (som aldrig udkom). Jf. iøvrigt E. 60 ff., hvoraf fremgår, at F. kom til at skrive artikler til Pol.; nærværende for- søg mislykkedes imidlertid, jf. br. 259.

253. Fra EDVARD BRANDES, 8. marts 1890.
- 299 23 *Nøhr*] gårdejer H. J. A. Nøhr, der var sygekasseudvalgets sekretær, tilhørte Hørups vestregruppe.
- 28 *Ordfører eller ikke*] lovforslaget kom ikke til videre behandling i Folketinget i samlingen 1889/90, men EB blev af udvalget udset til ordfører, jf. br. 256.
- 35 *Værksted- og Fabrikssygekasser*] Hørdums betænkeligheder genspejler sig i udvalgsbetænkningen af 11. marts 1891 (R. T. 1890/91 B, sp. 1729 ff.) sp. 1733 f. og 1749, — udvalgets flertal, heriblandt Hørdum, anbefalede en særlig sikkerhedsparagraf, der kun på visse betingelser lod de nævnte sygekasser få del i stats-støtten.
- 300 8 *Fjerdedelen (i Tilskudet pr. Medlemsbidrag)*] udvalgsbetænkningen foreslog et årligt tilskud fra statskassen lig det samlede medlemsbidrag, dog ikke over 6 kr. for hvert medlem, se sp. 1751 og bemærkningerne sp. 1735 ff.
- 11 *Hospitalshjælp*] både hospitalshjælp og medicin skulle ifølge udvalgets forslag være gratis, jf. o. c. sp. 1738 og forslagens §§ 24 og 28.
255. Fra EDVARD BRANDES, 10. marts 1890.
- 301 2 *10. marts 1890*] dateret efter ugedagsangivelsen og forbindelsen med br. 254.
- 6 *lærerige Skrivelse*] ikke bevaret.
- 11 *Helligdagsudvalg*] EB var sekretær for dette folketingsudvalg, der bl. a. skulle drøfte indskrænkninger i søndagsarbejde.
256. Fra EDVARD BRANDES, 15. marts 1890.
- 30 *mon vi kommer hjem 1 April*] samlingen sluttedes 1. april, hvorefter Estrup samme dag udstedte en foreløbig finanslov for 1890/91.
257. Fra JULIUS LANGE, 15. marts 1890.
- 302 13 *det Letterst. Tidsskr.*] Nordisk tidsskrift för vetenskap, konst och industri, for hvilket Julius Lange var dansk redaktør. — MR opfyldte sit løfte ved artiklen »Ægteskabsstatistik«, der kom i tidsskriftet s. å. (B. nr. 120).
258. Fra LUDVIG BRAMSEN, 22. marts 1890.
- 27 *Deres ærede Skrivelse af* —] MR's breve til B. er, ifølge meddelelse af 18. jan. 1960 fra direktør Bo Bramsen, ikke bevarede. — Originalen har tankestreg i stedet for datering.
- 33 *Kvindespørgsmaalet*] på den af Wilhelm II protegerede Interna-

- tionale Arbeiterschuttkonferenz, der 15.–29. marts afholdtes i Berlin, var Danmark — foruden af B. — repræsenteret ved C. F. Tietgen og Haldor Topsøe. — Det var det tyske forslag, der vandt tilslutning. Se: Die Protokolle der internationalen Arbeiterschuttkonferenz, Leipzig 1890, og C. F. Tietgen, Erindringer og Optegnelser, udg. af O. C. Molbech, 1904, s. 146 ff.
- 303** 27 *den af Dem nævnte Forening]* se br. 259.
259. Fra KIRSTINE FREDERIKSEN, 24. marts 1890.
- 304** 4 *Bruun]* Anne B. var i 1900 midlertidig formand for Dansk Kvindesamf.; Elisabeth Grundtvig havde i en årrække været Kvindesamf.'s sekretær og var 1890–95 redaktør af »Kvinden og Samfundet«.
- 13 *de 9 Kvindeforeningers »store Massemøde«]* i Rømersgades forsamlingsaal efter indbydelse af »Komitéen for de samlede Kvindeforeninger«; et kortfattet referat i Pol. 27. marts 1890 virker unægtelig noget spredt.
- 21 *Nationaltidende]* artiklen synes ikke at være optaget i Nationaltidende. *Hiort-Lorenzen* var 1877–93 chefredaktør for Nationaltidende. *M. Mørk Hansen*, Vonsild, der ligesom H.-L. havde indtaget en fremtrædende plads i Sønderjylland, var Kirstine Frederiksens morbror.
260. Til GUSTAV PHILIPSEN, 23. april 1890.
- 305** 7 *»Museum«]* tidsskrift for historie og geografi, 1890–96, det redigeredes af Carl Bruun, A. Hovgaard og P. Fr. Rist.
- 12 *Kjøbenhavns Historie]* Carl Bruun: »Kjøbenhavn. En illustreret Skildring af dets Historie, Mindesmærker og Institutioner« I–III, 1884–1901 (afsluttet af P. Munch, jf. br. 490). Værket nåede ikke længere end til 1807.
- 306** 13 *omtalt i B.T.]* Berl. Tid.'s aftenudg. 4. maj 1889 havde en notis i overensstemmelse med br. 225.
261. Til GEORG BRANDES, 24. april 1890.
- 307** 2 *et Hauch-Monument]* planen, der sikkert har stået i forbindelse med hundredårsdagen for Hauchs fødsel — 12. maj — synes ikke at være blevet realiseret.
262. Fra GEORG BRANDES, 24. april 1890.
- 11 *en skriftlig Bøn]* Hostrups brev er af 3. febr. 1890 (KB, Brandesarkivet). Det var bl. a. »Valdemar Atterdag« og »Valdemar Seier« Reitzel ønskede udelukket (og sidstnævnte blev heller ikke optaget i udgaven). Hostrup, der var Hauch's svigersøn og skrev med sønnen, Adam Hauch's bemyndigelse, slutter sit brev: »De har i Deres »Danske Digtere« givet mig saa god Grund til at betragte Dem som en Ven af »Weichselflodens« Digter, saa jeg haaber, at

- De af Hensyn til ham ikke vil tage mig min Anmodning ilde op.«
 13 *Fubilæumsudgaven*] C. Hauch: Samlede Digte I-II udg. af digterens
 søn A. G. Ø. Hauch, udkom 1891 på Reitzels forlag. Hostrup næv-
 nes ikke i udgaven.
- 20 *et Brev de kunde vise Reitzel*] synes ikke bevaret.
263. Fra GUSTAV PHILIPSEN, 24. april 1890.
- 30 *lille Oktav*] br. 260. — Gustav Philipsens håndskrift fylder mere
 end MR's, derfor er forskellen ikke så iøjnefaldende på tryk.
- 308 27 [...] endnu senere er G. P. kommet til den overbevisning, at denne
 plan alligevel ikke er tilfredsstillende for abonnenterne, og han
 har derfor gjort B. det forslag, denne har omtalt over for MR.
264. Til BESTYRELSEN FOR »KJØBENHAVNS
 UNDERSTØTTELSESFORENING«, 18. juli 1890.
- 310 2 *koncept*] i MR's arkiv. Koncepten ser ud som et brev, der på
 grund af enkelte fejlskrivninger er blevet kasseret.
- 6 *Af Bestyrelsens offentlige Meddelelser*] jf. »En glad Giver« i Pol.,
 18. juli 1890, hvori Understøttelsesforeningen — på foranledning af
 en forespørgsel — meddeler det af MR anførte.
- 25 *den sidste Murerstrike*] fra 12. maj til 22. juli strejkede de køben-
 havnske murersvende for at opnå en 9-timers arbejdsdag og løn-
 forhøjelse. Strejken endte med et nederlag for svendene, der fik
 arbejdstiden forlænget og lønnen nedsat. Under strejkens sidste
 uger havde det vakt forargelse, at mesterorganisationen, vel vidende
 at de strejkendes familier led sult, forhalede forhandlingerne om
 strejkens afslutning. MR, der i flere artikler i Pol. havde behand-
 let strejken (B. nr. 127), sluttede 23. juli artikelrækken med et harm-
 dirrende angreb på Understøttelsesforeningen og mesterorganisa-
 tionen.
265. Til STADEN KØBENHAVNS ØKONOMIKONTOR,
 17. sept. 1890.
- 311 1 *kopi*] kopibog II, s. 1063.
266. Til UKENDT ADRESSAT, 26. sept. 1890.
- 15 *kopi*] kopibog II, s. 1067–68.
267. Til NIELS NEERGAARD, 18. okt. 1890.
- 314 11 *det lille Møde*] MR omtaler E. 178 ff. (jf. note II, 104. 23), at Julius
 Lange havde opfordret ham til sammen med Vilh. Bissen, P. Fr. Rist
 og ham selv til at indbyde ligesindede til at underskrive en adresse
 til regering og rigsdag om understøttelse på finansloven til GB.
 Mødet her står sikkert i forbindelse med denne aktion, jf. br. 269.

268. Fra CHRISTOPHER HAGE, 19. okt. 1890.
- 19 *Bogen*] Hage's Haandbog i Handelsvidenskab (1890-94). MR anmeldte de to første hæfter i Pol. 3. dec. 1890 (B. nr. 132).
269. Til NIELS NEERGAARD, 21. okt. 1890.
- 315 15 *Adressen*] jf. br. 267. Adressens tekst findes bl. a. i Levned III, 286 ff. Se også fremstillingen hos C. G. Elberling: Georg Brandes (1937), s. 64 ff.
- 17 *Hr. Tuteim*] Ferdinand T. var medlem af folketingets finansudvalg og finansordfører for venstre, *Thomas Nielsen* var venstres leder i landstinget. — Om besøget hos T. se E. 179 f.
270. Til GEORG BRANDES, 24. okt. 1890.
- 27 *Medfølgende Adresse*] MR's »artige« brev omtales i Levned III, 285. — Adressen blev samtidig afleveret til kultusministeren og af Sofus Høgsbro indbragt for finansudvalget, se R. T. 1890/91 B, sp. 497 ff.
271. Fra GEORG BRANDES, 25. okt. 1890.
- 316 4 *meget overrasket*] se Levned III, 285 ff., det var GB i høj grad imod at se sine økonomiske forhold fremdraget for offentligheden.
- 15 *Delingen i de to Grupper*] adressen fremtræder med et tillæg, der er endnu mere forbeholdent end hovedstykket; forbeholdene fremsættes dog også heri i meget vage udtryk. Allerede i hovedadressen hed det »vi, som indsende dette Andragende, forbeholde os, hver for sig, paa mangt et vigtigt Punkt at være hans Modstandere«. Tillægget er underskrevet af bl. a. C. St. A. Bille, A. D. Jørgensen, Troels Lund, Sophus Müller, Vilh. Thomsen og Wimmer.
- 21 *den Konklusion*] der tales i slutningen af hovedadressen om, at når understøttelsen skal sætte GB i stand til »roligt og dybtgående Arbejde, maa han i den have sit væsenlige økonomiske Grundlag, saaledes som en navnkundig Videnskabsdyrker med Beskedenhed kan kræve det, altsaa omtrent stilles lige med en Universitetslærer«. — Blandt *præmisserne* nævnes, at GB ikke har formue, at indtægten af skrifter og foredrag må være aldeles utilstrækkelige »til Livets Ophold for en Mand, tilmed en Familiefader«, og at GB nu snart er 50 år gammel. Det betones dog også, at »der er noget ganske særegent ved Brandes's litterære Stilling ... Hans Betydning knytter sig til et vigtigt Vendepunkt i vort litterære Liv; men det blev en Følge af Udviklingens Gang, at han kastedes ud af de her i Landet regelmæssige Spor, der ellers føre til lønne Stillinger. Efter hans litterære Virksomheds Natur kan en Understøttelse til ham heller ikke betragtes som et Tillæg til en anden, nogenlunde tilstrækkelig Indtægt, som Tilfældet er med de sædvanlige Aarpenge til Forfattere eller Kunstnere.«
- 25 *litterær Konvention*] Danmark tiltrådte først 1903 den 1886 afslut-

tede Bernerkonvention, der bl. a. yder beskyttelse mod piratoversættelser. GB led gentagne gange tab ved uberettigede oversættelser af hans værker.

272. Til GEORG BRANDES, 4. nov. 1890.

- 33 *Deres Bog*] det sidste bind af *Hovedstrømninger*: «Det unge Tyskland, sendtes »Hr. Kontorchef Marcus Rubin med megen Tak fra Forf.»

273. Fra H. E. HØRRING, 29. nov. 1890.

- 317 18 *Oplysninger*] i forbindelse med forarbejder til det af indenrigsministeren 10. jan. 1891 i Folketinget forelagte forslag til lov om en forandret fordeling af folketingsvalgkredsene (R. T. 1890/91 F., sp. 1925 ff.) — 27. nov. 1890 havde MR sendt H. N. Hansen en kritisk redegørelse over regeringsudkastets københavnske afsnit (kopibog II, s. 1074–77, ikke medtaget), heri havde han givet udkast til en valgkredsordning, der — i modsætning til regeringens oprindelige udkast — kun byggede på rode-inddelingen. Se iøvrigt br. 281.

274. Fra EDVARD BRANDES, 8. dec. 1890.

- 30 *den tilsendte Bog*] har ikke kunnet oplyses.
- 31 *lidet villig*] 30. okt. 1890 havde Fr. Bojsen i folketinget indbragt forslag om en næsten fuldstændig ophævelse af sukkerafgiften mod indførelse af en ølskat. Hermed indledtes den forhandlingspolitik, der førte til det storpolitiske forlig af 1894 og ministeriet Estrups afgang. — Mens regeringen stillede sig imødekommende over for Bojsens forslag, afvistes dette af Hørup, Berg og socialdemokraterne, idet man gik ud fra, at sukkeret brugtes mest i velstillede kredse, øl derimod af arbejder- og husmandsklassen; den Bojsenske gruppes samarbejde med højre drev igen Berg og Hørup i armene på hinanden. — Da det Bojsenske forslags gennemførelse syntes uafvendeligt, fremsatte Berg og Hørup som en slags »overbud« forslag om en alderdomsforsørgelse (jf. br. 278), der skulle finansieres ved en ølskat, samt ved en fordobling af vintolden; sukkerafgifterne skulle — ifølge disse gruppers forslag — være uforandrede. I denne forbindelse havde MR, der på få enkeltheder nær var forslagens ophavsmand (jf. br. 275), også tænkt på en fordobling af brændevinsafgiften. Det holdt imidlertid hårdt for MR at få Hørup til at opgive sin modstand mod en ølskat, og det viste sig umuligt at få ham til at acceptere en forhøjelse af brændevinsafgiften. Brevet her må afspejle et forsøg på at få Hørup til at gå ind for en delvis dækning af alderdomsforsørgelsen ved en forhøjelse af brændevinsafgiften. Se om den almindelige politiske situation i Neergaards Erindr. s. 232 ff. samt E. 143 ff. og især MR's erindringsartikel om alderdomsunderstøttelsesloven i N. T. 1911 (B. nr. 244).

- 318 18 *Ministerkonferencerne*] om forfatterunderstøttelserne på finansloven, jf. br. 276.
275. Til EDVARD BRANDES, 9. dec. 1890.
- 25 *noget for ham at gøre*] i forbindelse med GB-adressen, jf. br. 267 og 269 ff.
- 29 *Neergaards Pjece*] »Om Alderdoms- og Invalideforsørgelse«, 1890, (Studentersamf. Smaaskr. nr. 113-14). — Om N.'s stilling til alderdomsforsørgelsesspørgsmålet se hans Erindr., s. 241 ff.
- 30 *Ald.domsforsørgelsesforslaget*] MR havde i november 1890 forelagt Hørup et i detaljer udarbejdet forslag til lov om en alderdomsforsørgelse; dette forslag er i alt væsentligt identisk med det Berg-Hørupske lovforslag af 17. dec. (jf. br. 278; forandringerne i forhold til MR's forslag er: MR arbejdede med en lavere ølbeskatning, til gengæld ønskede han brændevinsafgiften forhøjet; Tauber havde tilføjet vintoldens forhøjelse, og C. Hage havde gjort en tilføjelse i forslaget § 5, så den understøttede ikke kunne øge sin understøttelse ved at flytte til en anden kommune). — Den Bojsenske gruppes modstød bestod i, at man omformede en paragraf af f. t. l. om det offentlige fattigvæsen (se note I, 274. 11) til et selvstændigt forslag, der blev til loven af 9. april 1891 om alderdomsunderstøttelse til værdige trængende udenfor fattigvæsenet. Fælles for dette og for det Berg-Hørupske forslag var bestemmelsen om, at understøttelsen skulle ydes af det offentlige uden bidrag fra arbejderne. Taktisk blev det Bojsenske forslag lanceret således, at det blev et overbud over det Berg-Hørupske: der tilbødes herved regeringen både en ølskat, en sukkernedsættelse og en alderdomsunderstøttelse.
- 319 18 *Martsforeningen*] C. V. Nyholms, i 1887 stiftede forening. Den trådte ikke offentlig frem, men var et vigtigt samlingssted for moderate og radikale venstremænd, se Gads Danske Mag. 1911-12, s. 685 f.
- 320 7 *i Lassens Blad*] Johan Ottosen i Aalborg Amtstidende, 27. nov. 1890: »Om Alderdomsforsørgelse«. — Vilhelm L. havde iøvrigt i 1888 givet anledning til, at MR beregnede omkostningerne ved en alderdomsforsørgelse, den første beregning af denne art i Danmark.
- 13 *i Nationaløkon. Forening*] jf. br. 279 og 280.
276. Fra EDVARD BRANDES, 11. dec. 1890.
- 321 8 *Adressen*] jf. br. 275. — I E. (s. 180) fortæller MR, at Scavenius havde lovet Julius Lange og ham »velvillig Neutralitet«, da de overbragte ham Brandes-adressen; om baggrunden for S.'s holdning se hans redegørelse for sin politik, trykt i Jyske Saml., Ny Række IV, 1958, s. 301 ff.

277. Fra VIGGO HØRUP, 11. dec. 1890.

- 23 *Tværtimod*] MR havde meddelt Hørup, at han nu havde tabt tålmodigheden og ville offentliggøre sit forslag i det førstkommande hæfte af N. T. (E. 145).
- 26 *en Times Tid*] denne »manuduktion« forblev ikke ukendt. Mrgbl. bemærker spydigt 10. jan. (i anledning af MR's foredrag i Nat.-økon. Forening) »den, der sammenligner »Politiken«s udførlige Gjengivelse af hans Tale med Hr. Hørups Præstation i Folketinget, vil se, at denne kun havde lært sin Lektie temmelig ufuldkommet. Næste Gang faar hans Mentor anvende lidt mere Tid paa ham«, og Berntsen talte om, at Hørup nok troede at have fundet »om ikke de Vises Sten, saa dog den Rubin« ved hjælp af hvilken han var blevet sat i stand til at fremsætte sit forslag (Berntsen III, 42).

278. Fra EDVARD BRANDES, 19. dec. 1890.

- 322 2 *19. dec. 1890*] dateret efter henvisningen til folketingets dagsorden.
- 4 *Deres Brev*] ikke bevaret.
- 4 »*Alderdommen*«] folketingetsmødet 19. dec. hævdes ved to-tiden ved at formanden meddelte næste mødes dagsorden: førstebehandlingen af forslag til lov om alderdomsforsørgelse for ubemidlede. Det blev Hørup, der kom til at tale som ordfører for forslagsstillerne, han og Berg havde forelagt forslaget 17. december.
- 10 *Ændringsforslag*] forslaget blev formodentlig fremsat i et udvalgs-møde; både Scharling og Bojsen var medlemmer af det af folketinget 20. nov. 1890 nedsatte udvalg angående det Bojsenske lovforslag om toldnedsættelse for sukker. Da udvalget 20. jan. 1891 afgav betænkning (R. T. 1890/91 B, sp. 529 ff.), indeholdt denne en oversigt over forslagens finansielle resultat, naar det blev knyttet sammen med indførelsen af en ølskat. I forbindelse med en optimistisk vurdering af det fremtidige sukkerforbrug i Danmark udtaler udvalgets flertal: »Vi gøre derfor Regning paa, at der af denne Kilde i Fremtiden vil kunne øses ret betydelige Midler til Løsningen af den store Opgave, som Alderdomsforsørgelsen for ubemidlede stiller, og vi søge det samme Øjemed fyldestgjort ved Henlæggelse hertil af, hvad den paaregnede Ølskat maatte indbringe mere end det af Regeringen anslaaede Beløb af 5 Mill. Kr.« Udvalgets højre-mindretal slutter sig hertil, skønt det er mindre optimistisk med henblik på lovforslagets finansielle resultat.

279. Fra WILLIAM SCHARLING, 23. dec. 1890.

- 20 *Al. P.-St.*] Petersen-Studnitz var 1873-1901 Nat.økon. Forenings sekretær.
- 21 *d. 8de Jan.*] mødet i Nat.økon. Forening afholdtes 6. jan. 1891. Formanden, overpostmester H. G. Petersen, anmodede om, at spørgsmålet om dækning for alderdomsunderstøttelsen som et specielt po-

- litisk spørgsmål holdtes uden for diskussionen. Formodentlig var dette et kompromis for at tilfredsstille W. S. (N. T. 1891, s. 54).
- 25 *Lørdags-Debat*] lørdag, 20. dec. (jf. br. 278), havde 1. behandlingen af »alderdommen« stået på dagsordenen, Scharling havde også selv deltaget i debatten. (R. T. 1890/91 F, sp. 1713 ff.).
- 323 10 *Betænkningen om Fattigloven*] betænkningen (over Ingerslevs forslag til lov om det offentlige fattigvæsen) afgaves af folketingsudvalget 12. jan. 1891.
281. Fra H. E. HØRRING, 31. dec. 1890.
- 324 30 *vor tidligere Samtale*] jf. br. 273.
- 31 *en Omdeling af Valgkredsene*] befolkningsudviklingen havde efterhånden gjort valgkredsordningen af 1849 højst uretfærdig, bl. a. havde byernes vækst medført, at byvælgere — når undtoges visse kredse i det indre København — var underrepræsenteret i folketinget. Dette gik især ud over højre, senere over socialdemokratiet. Der fremsattes gentagne gange forslag til at bøde på den mislige tilstand (jf. bl. a. note I, 204. 24), men de førte ikke til noget resultat. Indenrigsministerens forslag i 1891 betød en indrømmelse over for venstres krav om en forøgelse af folketingsmedlemmernes antal, og det gik derfor også igennem i folketinget, men faldt i landstinget. Da et forslag til en meget begrænset ny valgkredsordning omsider gennemførtes i 1894, var Hørring indenrigsminister; han kritiseredes stærkt for at have anvendt valggeometri ved omlægningen af bl. a. hans egen kreds, Valby-kredsen, jf. P. Munch m. fl.: Danmark under Forfatningskampen (1908), s. 57 f.
282. Til N. LASSEN, 31. dec. 1890.
- 325 14 *kopi*] kopibog II, s. 1080.
- 17 *De spurgte mig*] jf. br. 295, andet afsnit.
283. Til HARALD HØFFDING, 13. jan. 1891.
- 326 17 »*Alderdommen*«] særtrykket af MR's foredrag i Nat.økon. Forening 6. jan. (B. nr. 135).
- 18 *i Fredags*] 9. jan.
- 20 *Kaptajn Sørensen*] C. Th. Sørensen spillede en fremtrædende rolle i Martsforeningen af 1887, jf. note I, 319. 18. Foreningens møder var ikke offentlige, udg. har derfor ikke kunnet finde oplysninger om den i brevet nævnte diskussion. — Det fremgår af et (ikke medtaget) brev af 25. jan. 1890 fra C. Th. Sørensen til MR, at MR på dette tidspunkt havde vist Martsforeningen velvilje, men brevet (en indbydelse til foreningens årlige middag på Skydebanen) oplyser intet om, hvori denne velvilje har bestået.
- 33 *Grev Reventlow*] den senere kreditforeningsdirektør Eduard R., der i firserne havde været ivrig studenterforeningspolitiker med nær tilknytning til A. C. Larsen.

- 328 7 *raabte Jøde]* formodentlig artiklen »Et dristigt 'Ja'« i Mrgbl. 6. jan. 1891. Heri angribes et foredrag, Gustav Philipsen 4. jan. havde holdt i Sorø om det Berg-Hørupske alderdomsforsørgelsesforslag og MR's (forestående) foredrag i Nat.økon. Forening. I artiklen, der er usigneret, skrives om dem: »Begge hører de til en lille intim Kreds af 30-40-aarige københavnske Akademikere, der gennem Brødrene Brandes og Bing'erne som Mellemed har sluttet sig til Hr. Hørup, eller vel rettere sagt med Brødrene Brandes som de egenlige Førere benytter Hr. Hørup som Skilt under deres politiske Aktion for literære, filosofiske og økonomiske Interesser«. Udtrykket »jøde« bruges ikke i artiklen, men den slutter med det i den antisemitiske agitation ikke ukendte billede »Der er i dette 'Ja' [Philipsens ja til et spørgsmål på mødet om han mente, det Berg-Hørupske alderdomsforslag kunne gennemføres, hvis hele venstre støttede det] noget af det beundringsværdige Mod, som Rotten lægger for Dagen, naar den, jaget op i en Murkrog, viser Tænder ad sine Forfølgere«.
- 20 *mine Venners Optræden]* sigter til det Bojsenske venstres lunkne behandling af forslaget om støtte til GB, se eksempelvis br. 288. For Bojsen selv havde Neergaards deltagelse i GB-adressen været en sorg, jf. Neergaards Erindr., s. 184.
- 27 *hos Berg]* som følge af tilnærmelsen af Hørup og Berg på den ene side og Bojsen og Neergaard på den anden side kølnedes forholdet mellem N. og Berg, jf. Neergaards Erindr. s. 182 og 196 ff.
284. Fra HARALD HØFFDING, 13. jan. 1891.
- 329 15 *min gamle Ven Johannes Fibiger]* om disse jævnlige sommerrejser til præsten og forfatteren J. F. i Ønslev se Høffdings Erindringer, s. 132 ff.
- 23 *til jeg bliver 65 — eller 62]* efter MR's forslag skulle alderdomsforsørgelsen begynde efter det 62. år. Neergaards forslag gik ud fra 65-års grænsen.
285. Fra DAVID SIMONSEN, 15. jan. 1891.
- 330 28 *»Fortnightly Review«]* den af DS nævnte afhandling har ikke kunnet findes i årgangene 1887-91 af det kendte engelske tidsskrift.
- 331 22 *Dine varme Ord mod Drikkeriet]* i det af C. A. Blume og MR forfattede skrift (B. nr. 108), jf. br. 223.
286. Fra EDVARD BRANDES, 21. jan. 1891.
- 26 *21. jan. 1891]* dateret efter ugedagsangivelsen og brevet henvi-
ning til EB's tale.
- 332 6 *tale imorgen]* EB kom først lørdag 24. jan. til at tale (R. T. 1890/91 F., sp. 2837 ff.) under 2. beh. af regeringens lovforslag om det offentlige fattigvæsen. Hans indlæg er i hovedsagen en tilintetgørende

kritik af det af fattigvæsensudvalget tilvejebragte statistiske materiale. Forslagets 2. beh. varede fra 21. til 28. jan. 1891.

287. Til EDVARD BRANDES, 7. febr. 1891.

- 16 *Skyllen*] »De sidste Dages Kritik« (usign. B. nr. 135) Pol. torsdag 5. febr. 1891, en skarp afvisning af folketingsmand N. Andersens og Dagbladets kritik af det Berg-Hørupske alderdomsforsørgelsesforslag. I slutningen af artiklen gøres der læserne undskyldning for, at der påny er gentaget, »hvad vi nu alt adskillige Gange har sat ud fra hinanden; det er ikke for vor og ikke for deres Fornøjelse. Vi venter heller ikke denne Gang store Resultater. Men i det offentlige Liv gælder jo ikke Træthed — og især, naar den Sag, man har at kæmpe for, vel er en Dyst værd.«
- 35 *Køedts Bemærkninger idag*] »Sukkertold og Sukkerforbrug«, Pol., 7. febr. 1891, hvori Peschcke Køedt fremhæver, at Politiken (på et indlæg af ham den foregående dag) »har svaret roligt og gentlemanlike, og Vreden fordufter ved en saadan Behandling ligesaa hurtigt som Hidsigheden«. — Tonen mellem Hørup-Berg på den ene og Bojsen på den anden side var temmelig skarp, jf. Neergaards Erindr. s. 239 f.
- 333 1 *Han*] smlgn. MR's karakteristik af Hørup i slutningen af br. 283.
- 3 *Trier*] EB havde i en artikel i Pol. 6. febr. 1891 gjort partistillingen i Folketinget op på grundlag af afstemningen om sukkerloven: »Højre tæller 25 Mand, Hr. Bergs Gruppe er 16 Mand (med Tang 17), og der er fire Arbejderrepræsentanter: P. Holm, Hørdum, Harald Jensen og Trier.« Endvidere tæller den Bojsenske gruppe 39 medlemmer, mens den Hørupske udgør 17 mand. — Herman T. stod på dette tidspunkt uden for partierne.
- 11 *vrede paa Scavenius*] om kultusministerens fald, der skyldtes hans afvisende stilling til forligspolitikken jf. Carl Trock: Jacob Scavenius om sin Politik, Jyske Samlinger, Ny Række IV, 1958, s. 294.
288. Fra EDVARD BRANDES, 16. febr. 1891.
- 21 *Tuteim og Har. Holm*] tilhørte Bojsens venstregruppe.
- 24 *Claussen*] Rasmus C. havde hørt til Hørupperne, men havde ved samlingens begyndelse sluttet sig til Bojsens forligsprogram.
- 334 4 *Steffensen*] generalauditør H. C. Steffensen støttede ikke andragendet. Hans tale i Landstinget 31. marts 1891 er en gennemført skarp fordømmelse af GB's virke, skønt S.'s kendskab til ham — efter eget udsagn — indskrænkede sig til »nogle af hans skrifter fra Begyndelsen« og artiklen om ham i Bricka's biografiske leksikon (R. T. 1890/91 L., sp. 2472 ff., 2503). — Mens bevillingen til GB gik igennem i folketinget, forkastedes den af landstinget.
289. Fra EDVARD BRANDES, 3. marts 1891.
- 11 *Brevet*] ikke bevaret.

- 14 *Den hæftige Artikel idag*] Avisen, 3. marts 1891, »Georg Brandes« (fortsættes i onsdagsnumret) om forslaget til en statsunderstøttelse til GB, hvilket i »disse Dage« vil komme frem på rigsdagen. Ganske vist indrømmes det GB, »at hans Fremstillingsevne baade er talentfuld og bestikkende, ofte glimrende ... en dygtig Feuillettonist«, men han har kun opnået »at fremavle en Literatur, der er baseret paa Livslede, Samfundshad, Gudsfornægtelse, forskruet og udansk Sprog, (ligefra J. P. Jacobsen og ned til Joh. Jørgensen), hæslige 'Virkelighedsbilleder', pinagtige 'Problemer', — og Liderlighed.«
- 23 *Borgmesterartiklen*] »Borgmestervalget i Kjøbenhavn«, Pol. 1. marts 1891. Den harcellerer over, at borgmester Knudsen 2. marts skal afløses af Jacobi, »en Mand, som Vor Herre kender, og hvis bedste Kvalifikationer synes at bestaa i, at der intet Ufordelagtigt er kendt om ham«. Det synes imidlertid, at Tietgen støtter hans kandidatur, og hr. Jacobi vil »med denne Kraft i Ryggen dog ingenlunde savne Betydning«. Hørup fortsætter: »Paa den anden Side vil man finde det stemmende med Ret og Billighed, at en Indflydelse, der mere og mere føles baade paa ventede og uventede Steder og som snart strækker til at give Byen alt, hvad den behøver, lige til at give den de Borgmestre, den behøver, til Gengæld følges med noget af den Opmærksomhed, som et saa vægtigt Led i Byens offentlige Liv har Krav paa«. (Tietgens svar findes i Pol. 2. marts). Den 10. marts meddeler bladet, at Jacobi er valgt og oplyser, at stemningen ikke blot inden for borgerrepræsentantskabet, men også inden for selve magistraten har været delt, idet »Hr. Øllgaard og Hr. Borup har været for Jacobis Valg, medens Borgmester Hansen skal have udtalt sig for Justitsraad Abrahams.«
- 24 *Salomon*] højesteretssagfører Frederik S.
- 32 *et Bergsk Forslag*] forslag til lov om arbejderes forsørgelseskrav efter ulykkestilfælde, fremsat i folketinget af Berg 12. marts (R. T. 1890/91 F., sp. 4645 ff.).
- 335** 1 *Udvalgsbetænkningen*] over Ingerslevs forslag til lov om arbejdernes sikring mod følgerne af ulykkestilfælde under arbejdet, blev afgivet af folketingets udvalg 6. marts. — Om *sygekassebetænkningen* se note I, 299. 35.
290. Fra VIGGO HØRUP, 30. marts 1891.
- 18 *Middag*] MR har i E. (s. 145) — vist nok om denne middag — den bemærkning, at Hørup takkede ham, der var indbudt som eneste udenforstående og »udtalte sig forjættende om Fremtidens sociale Lovgivning.«
291. Til R. W. ASSENS, 8. maj 1891.
- 23 *kopi*] kopibog II, s. 1108.

292. Fra JULIUS SALOMON, 25. maj 1891.
- 337 9 »*ein Biliner*«] mineralvand fra kurstedet Bilin i Böhmen.
 11 [...] JS fortæller om sine kurfællers diæter; han er i Carlsbad sammen med sin bror, grosserer Eskild S.
 16 *Kreuzer*] østrig-ungarsk kobberskillemonnt, *fl.* = florenus, den østrig-ungarske (sølv)gylden (til 1892) = 100 kreuzer.
 28 *A. C. Petersens Kone*] overlærer ved Roskilde katedralskole, cand. polyt. A. C. P. var i sit 2. ægteskab gift med Louise Mathilde Malling, ægteskabet blev opløst 1892.
293. Fra JULIUS SALOMON, 2. juni 1891.
- 338 33 *A. W. Faber*] formodentlig en bror til blyantsfabrikkens daværende leder Johann Lothar v. Faber, født 1817.
- 339 13 [...] JS fortæller yderligere kuroplevelser.
294. Fra J. A. FRIDERICIA, 9. juni 1891.
- 27 *Brev fra E. B.*] EB's brev af 8. juni 1891 (KB, ut. 106) oplyser intet ud over det her refererede. Et brev fra JAF til EB om »tanken« er ikke bevaret, men den har muligvis forbindelse med de bestræbelser, der udfoldedes for at knytte GB til Oslo universitet.
- 29 *Min. Steen*] Norges 2. venstre regering, dannet marts 1891 af Johannes S. — *Stortingsvalgene* fandt sted i oktober 1891. — I sin bog »Da Unionen skulde bryde«, 1915, fortæller Yngvar Nielsen (s. 77 f.), at der april 1892 var megen tale om, at regeringen ønskede at ansætte GB som professor.
295. Til J. A. FRIDERICIA, 19. juni 1891.
- 340 2 *Lille Taffelbay*] villa, Strandvejen 211, købt af søstrene Davidsen sammen med MR, der omdøbte huset til *Villa Nostra*.
- 4 *Niels Lassens Afhandling om Struensee*] N. Lassen: Den Struensee'ske Proces (Tidsskr. f. Retsvid. IV, 1891, s. 219–303), den slutter med ordene: »det forekommer mig, at vi i Erkjendelse af, at der ikke er vederfaredes Struensee andet, end hvad Lov og Retfærdighed under de daværende Forhold paabød, bør se bort fra Manglerne ved Dommen, tage i billig Betragtning, at det har været umuligt for Kommissionen at begrunde den paa rette Maade, og sige om Dommerne: *Requiescant in pace.*« — I Tidsskr. f. Retsv. V, 1892, s. 189–200 kritiserer højesteretsassessor I. H. Thoresen dommen i stærke vendinger; hertil en replik af N. Lassen, ssts. s. 446–59.
- 11 *Lassen spurgte mig*] se br. 282.
- 16 *Steenstrups Stavnsbaandsskrift*] Den danske Bonde og Friheden, 1888. — I sin anmeldelse af stavnsbåndlitteraturen (B. nr. 90) bebrejder MR skriftet, at det i sin polemik imod tidligere opfattelser tit selv bliver ensidig, herved sigtes tydeligvis bl. a. til bogens første afsnit

om »Demokratiske Højsletter og Lavlande«, der polemiserer mod Allens opfattelse af folkefrihedens udbredelse i oldtidens Danmark.

296. Fra C. HOSTRUP, 9. aug. 1891.
- 343 8 *denne Skrivelses mærkelige Udseende*] papiret er af ringe kvalitet og let krøllet. Brevet er skrevet med blyant. Skrifttrækkene er regelmæssige, men udført med varierende tryk. — MR's henvendelse til H. synes ikke bevaret.
- 9 »*Davidson*« i »*Gjenboerne*«] omtales i 2. akt 2. sc. som en butik, hvor mange damer handler. Det er rimeligvis Salomon Davidsens kniplingshandel og hof-lingeri på Østergade, grundlagt 1841 af MR's svigerfader. *Mandrup* er i Genboerne ekspedient i butikken. — MR har formodentlig ønsket oplysningen i anledning af forretningens forestående 50-års jubilæum, 7. december.
297. Fra MEYER DAVIDSEN, 14. aug. 1891.
- 33 *den arme Storfyrst*] czarens bror, storfyrst Alexis, var 13. aug. ankommet til Vichy. Kort forinden havde en fransk flåde besøgt Kronstad, og kort efter sluttedes mellem Frankrig og Rusland et forbund, som dog ikke omfattede militære aftaler.
298. Fra EDVARD BRANDES, 30. okt. 1891.
- 344 16 *Nytten af at gaa til Vedel*] jf. br. 288.
- 28 *En politisk Agitationsfond*] det har ikke kunnet oplyses, om planen blev realiseret. Det forhandlende Venstre havde en lignende fond, jf. Høgsbro II, 162.
299. Fra EDVARD BRANDES, 20. febr. 1892.
- 345 15 *Artiklen*] Pol. 22. febr. 1892 har en tospaltet artikel »København eller Kjøbenhavn«, sign.: pp. (ikke nævnt i Pol.'s honorarprotokol), hvori stavemåden København forsvares. Anledning til artiklen var en forespørgsel, som prof. Julius Thomsen 1. febr. i borgerrepræsentationen havde rettet til magistraten angående retskrivningen i de af magistraten udsendte Stat. Oplysn., hvis 4. hæfte var affattet i en retskrivning, »der meget stærkt afviger fra den, Magistraten hidtil har benyttet, og omtrent ligesaa stærkt afviger fra den af Kultusministeriet [i 1889] paabudte.« Forespørgslen besvaredes af *H. N. Hansen* med en redegørelse for den anvendte retskrivning og et varmt forsvar for MR (B. F. 52. årg. 1892, s. 940-49).
- 28 *d. 23 April*] valgene til folketing fandt sted 20. april; EB opnåede genvalg, men nedlagde sit mandat 10. aug. 1894, inden valgperiodens udløb, jf. note II, 24. 8 og 9.
300. Fra GEORG BRANDES, 6. marts 1892.
- 346 4 *indlagte Brev*] den belgiske historiker Paul Fredericq's brev af 3.

marts 1892 findes i Brandes-arkivet. Han fortæller, at der ønskes oprettet en årlig nationaløkonomisk hæderspris til minde om Laveleye, der døde 3. jan. Til dette formål er man i færd med at danne en international komité af fremtrædende økonomer, historikere og statsmænd. For Danmarks vedkommende har man tænkt på P.-S., og Fredericq spørger, om denne har det fornødne format til opgaven. Af GB ønsker han navne på to danske — foruden P.-S. — hvoraf en skal være regeringstillhænger, en oppositionel. I en efterskrift udstrækker F. anmodningen til også at omfatte de andre nordiske lande.

301. Til GEORG BRANDES, 7. marts 1892.
- 22 *han har introduceret Laveleye*] i N. T., 1875, V, året efter udgav han L.'s »Om Ejendomsretten og dens oprindelige Former« på dansk.
302. Til GEORG BRANDES, 14. marts 1892.
- 347 16 *medfølgende*] ikke bevaret, formodentlig er der tale om en prospekt over komitéen. På et bestyrelsesmøde i Nat.økon. Forening 27. okt. 1892 bevilgedes 100 frs. som tilskud til »la fondation Emile de Laveleye« (N. T. 1892, 551).
304. Fra A. D. JØRGENSEN, 10. april 1892.
- 348 Brevet er trykt som nr. 241 i A. D. Jørgensens Breve (1939).
- 4 *Deres skrift om 1807-14*] »1807-14. Studier til Kjøbenhavns og Danmarks Historie«, B. nr. 139.
- 6 *om 1814-63*] i 6. bd. af Danmarks Riges Historie. A. D. Jørgensen nåede inden sin død i 1897 kun at fuldføre skildringen af tidsrummet 1814-52.
- 12 *ligesom Falbe-Hansen*] jf. note I, 282. 24.
305. Til J. A. FRIDERICIA, 18. april 1892.
- 30 *sin Anmelder*] JAF anmeldte værket i Pol., 22. april.
- 32 *Landboforholdene*] 1807-14, s. 356 ff. og 474 ff.
- 349 14 *Valget af 1809-10*] o. c., s. 183 ff., i anmeldelsen bemærker JAF, at han ville have foretrukket 1814 som udgangspunkt.
- 350 20 *ultra posse osv.*] *ultra posse nemo obligatur*, ingen er pligtig over evne, se V-J.
306. Fra TH. SØRENSEN, 27. april 1892.
- 26 *Sygekasseinspektør*] S. udnævntes kort efter og beklædte embedet til 1907. I nekrologen over S. (B. nr. 274) oplyser MR, at der måtte udøves pression for at få S. til at overtage dette embede, hvortil han bl. a. gennem sit arbejde i Sygekasse- og Ulykkesforsikringskommissionen var selvskrevet.
- 351 23 *Trautner*] stiftsfysikus Th. Trautner havde tidligere med regerin-

gens støtte foretaget studierejser til undersøgelse af sygekassevæsenet i udlandet. Også han havde været medlem af kommissionen.

310. Fra V. FALBE HANSEN, 6. juli 1892.
- 353** 26 *min Anmeldelse*] i N. T. 1892, s. 338–61.
- 354** 11 *nogle Bemærkninger*] MR's antikritik findes i samme årgang af N. T. s. 464–70, efterfulgt af F. H.'s afsluttende bemærkninger.
311. Til NIELS NEERGAARD, 20. sept. 1892.
- 30 *Deres elskværdige Anmeldelse*] i septemberhæftet af Tilskueren, 1892, s. 720–40. Bortset fra en meget positiv indledning og slutning er anmeldelsen væsentligst refererende.
- 355** 8 *yderst sagkyndig*] sigter formodentlig til Ludvig Daae's anmeldelse i no. Mrgbl. 8. maj, jf. br. 351.
312. Fra EMIL MEYER, 30. okt. 1892.
- 356** 5 *min Biografi af H. P. Hansen*] i 6. bd. af Bricka's Dansk biografisk Lexikon (1892), s. 629; han var H. N. Hansens far.
- 15 [...] MR's bemærkninger ville iøvrigt ikke have påvirket biografien.
- 19 *Andreas Hansen*] højesteretssagfører Octavius Hansen's far, grosserer A. N. Hansen.
- 21 *Tietgens Ytringer*] der findes i MR's arkiv to takkebrev (13. april og 5. maj 1892) fra Tietgen, der forøvrigt også i Handels- og Kontoristforeningen ligefrem holdt foredrag over bogen, jf. Tietgens Erindringer og Optegnelser (ved O. C. Molbech) 1904, s. 177 ff.
- 24 *Konferencen i Brüssel*] den internationale møntkonference, som afholdtes 22. nov.–17. dec. 1892.
- 26 *hans Bemærkninger*] se E. 108, hvor MR fortæller, at T. mente, finansminister David i 1864 havde narret ham, da det blev D. B. Adler, der fik overdraget at formidle det dansk-engelske lån. Jf. herom også T.'s førnævnte Erindr., s. 77 f. og Privatbanken I, 164 ff.
313. Fra P. KOCH, 11. dec. 1892.
- 36** *Husleieskat*] magistraten havde 1. nov. 1892 foreslået borgerrepræsentationen, hvis formand P. Koch var, at øge de kommunale skatteindtægter ved en huslejeskat; forslaget var til behandling 14. nov. og 22. dec. 1892 (B. F. 53. årg. (1893), s. 658 ff. og 969 ff.). I folketinget fremsattes forslaget 6. febr. 1893 af Ingerslev, men her nåede det kun til 1. behandling og blev ikke genoptaget siden. Det havde vakt en del harme i befolkningen og var medvirkende til, at oppositionen i marts 1893 med 6 pladser (4 liberale og 2 soc. dem.) holdt sit første indtog i borgerrepræsentationen, jf. N. T. 1909, 34, anm.
- 357** 8 *Deres Foredrag*] Nat.økon. Forening havde 6. dec. 1892 afholdt et diskussionsmøde om huslejeskatten med Scharling som indleder, jf. N. T. 1892, 551 ff., en videre udførelse af MR's indlæg under

diskussionen er trykt ssts. s. 565-73 (B. nr. 141). I et ikke medtaget brev af 5. jan. 1893 takker K. for tilsendelsen af denne artikel.

314. Til KR. ERSLEV, 26. dec. 1892.

- 22 *Brev om de 3×300 Kroner*] brevet er ikke bevaret i MR's arkiv, men der sigtes rimeligvis til en bevilling fra Den Hielmstierne-Rosencroneske Stiftelse, for hvilken Edv. Holm var førstedirektør fra 1887 til sin død. Til studier over Danmarks indre historie i det 19. årh. bevilgedes MR 1892 300 kr., 1893 300 kr. og 1894 600 kr.
- 358 5 *da I tre gjorde Kollegium*] af et ikke medtaget brev af 27. febr. 1897 fra MR til KrE fremgår, at Gottfred R., JAF og KrE havde været bekymret over, dels at MR gjorde et latterligt og selvoptaget indtryk på folk og dels at han videnskabeligt var gået i stå. Gottfred R. havde da refereret de tre's samtale for MR. Det hedder i brevet: »Det var overfor det sidste jeg, i Vinteren 1891, med et lille Smil bad Gottfred have lidt Taalmodighed; det kom nok. Og overfor hans Ængstelse (tillige Eders), at den uheldige Dom over mine personlige Egenskaber skulde faa videre Følger, beroligede jeg ham ogsaa. Jeg sagde ham, at jeg stolede paa, nok endda til rette Tid at have de rette Folk paa min Side.«
- 29 *Schlag ihn todt* . .] slutningsvers af digtet »Der Rezensent« (1774) af Goethe. Citatet anføres normalt — og rigtigt — i flertal bydeform: *Schlagt ihn todt*.
- 359 12 *en halv Times Vej*] KrE boede Vodroffsvej 19, MR Østerbrogade 64.

II

1893-1906

315. Til EDVARD BRANDES, 17. febr. 1893.
- 3 7 *Formandens Optræden*] Frejlif Olsens rigsdagsreferater i Pol. havde ved deres meget personlige og kåde form vakt en del forargelse i rigsdagskredse. På Høgsbros og Liebes vegne skrev rigsdagens bureauchef 14. febr. til Pol., at de adgangskort, der var tilstået bladets referenter, ville blive tilbagekaldt, hvis referaterne ikke forandrede sig. Hørup opfattede dette som et angreb på pressefriheden, men trods Pol.'s voldsomme reaktion blev F. O. 23. febr. udelukket fra referentlogen, jf. Svend Thorsens fremstilling i *Den danske Rigsdag 1849-1949*, III (1950) s. 574 ff.
- 23 *fik ikke Indtryk af, at det gik i Orden iaar*] med et forlig om finansloven, jf. Høgsbro II, 176 f. og Neergaards Erindr. s. 272 ff.
- 4 1 *Arbejdslønsstatistik*] Marcus Rubin: »Arbejdslønnen i København i Aaret 1892«, udg. af Københavns Magistrat.
- 3 *Som Parti er jo Potten ude*] folketingsvalget 20. april 1892 havde bragt fremgang for det forhandlende venstre, men nedgang for både Bergianere og Hørupperne. Hørup selv faldt ved valget.
316. Fra EDVARD BRANDES, 18. febr. 1893.
- 21 *for to Maaneder siden*] se Høgsbro II, 175.
317. Fra EDVARD BRANDES, 28. april 1893.
- 5 9 *Deres Opsats*] »Kritiske Bemærkninger« i N. T. 1893, 161-71 (B. nr. 148), hvori MR godtgør ubrugeligheden af det sidst udkomne bind af Statistisk Tabelværk (IV, B, 8, Den kriminelle Retspleje i Aarene 1886-90).
- 15 »*Politikens*« *Referat*] i Pol. 28. april under overskriften »Hr. Marius Gad som Statistiker« af »Fuks«, referatet afsvækker ikke just MR's artikel.
318. Fra EDVARD HOLM, 23. maj 1893.
- 24 *Sars har . . i en Tale*] iflg. Holms artikel »Et Angreb af den norske Prof. Sars paa Frederik VI's Minde« i Berl. Tid.'s aftennr. 27. maj 1893, holdt S. sit foredrag 9. maj i Christiania; det er refereret i det norske »Dagbladet«. Sars skulle bl. a. have betegnet Fr. VI's handlingemåde som »skidenfærdig«.
- 28 *Det norske Morgenblad*] det norske højreorgan har 13. maj en artikel om sagen.

- 31 *en hemmelig Artikel til Kielerfreden*] se Danske Tractater efter 1800 I. Saml. I (1877) s. 58 og 73 f.
- 6 1 *Sørensen Kampen for Norge*] Carl Th. Sørensen: Kampen om Norge i Aarene 1813 og 1814, Et Bidrag til de nordiske Rigers Krigshistorie I–II, 1871.
- 7 *har Danmark faaet den Million*] det var Preussen, der kom til at betale resten i forbindelse med transaktioner omkring Svenskpoommern, Rygen og Lauenburg.
- 19 *en Rigsdaler svensk Banco*] i den artikel, hvormed MR afslutter striden (se br. 322) oplyses, at den ene million rigsdaler sv. banco svarer til halvanden mill. kr. nutidsmønt (1893). — *Svensk banco* er betegnelsen på de af Rikets Ständers Bank udgivne sedler og skillemønter, i modsætning til den sv. hovedmønt, sølvspecien og Riksgäldskontorets sedler. — I den nordiske finansverden spillede også den hamburgske *Bancomark* en betydelig rolle.

319. Fra POUL SVEISTRUP, 25. maj 1893.

- 24 *Gennemsnits Dagløn for en Dameskrædderinde*] i »Arbejdslønnen i København for Aaret 1892« anfører MR s. 55 f., at gennemsnitsdaglønnen for syersker er 2 kr. ved en arbejdstid på 10 à 11 timer, heraf 1 à 2 timer til spisning; lønnen er beregnet på grundlag af oplysninger fra tre forretninger. MR bemærker udtrykkeligt, at de anførte data kun oplyser om forholdet på systuer. Sveistrup kommer i sin meget detaljerede undersøgelse »Syersker. Et Bidrag til Belysning af de københavnske Syerskers Livsvilkaar« (1894) s. 35 ff. til en gennemsnitsdagløn af kr. 1,46 for dameskrædderinder.
- 31 *Goldschmidt og Davidsen*] *Goldschmidt's Magasin* (Julius M. Goldschmidt's Søn & Co.), brudeudstyrs-, mode- og damekonfektionsmagasin og *Salomon Davidsen Jun.*, jf. herom note I, 343. 9.
- 7 4 *Larsen*] handskefabrikken N. F. Larsen & Sønner A/S, København.
- 11 [...] i efterskriften meddeler P. S., at han ikke ønsker at optage de ham af MR tilsendte bemærkninger, men at han har omredigeret sit manuskript og bl. a. udeladt gennemsnitslønnen på 600 kr., så der vil »formentlig ikke være nogen Anledning for Dem til at tage til Orde«.

320. Fra C. ST. A. BILLE, 26. maj 1893.

- 15 *Deres ærede Brev*] findes ikke i B.'s arkiv på KB.
- 23 *min Biografi over Jonas Collin*] i Bricka IV (1890) s. 64–70. Filosoffen Viggo Drewsen var dattersøn af finansdeputeret J. C., hans kone var en sønkedatter af samme.
- 27 *Jonas Collin i Lyngby og Edgar Collin ved Nat.-Tid.*] både føljetonredaktøren ved Nationaltid. og zoologen og manuskriptsamleren i Lyngby var børnebørn af Jonas C. I forordet til »Fred. VI's Tid« takker MR »Hr. Cand. mag. Jonas Collin, som overlod mig til Laans hele den bindstærke Række af Breve til hans Farfader, Gehejme-

konferensraad Jonas Collin«. MR har til gengæld skænket manuskriptet til såvel »1807-14« som »Fred. VI's Tid« til den Collinske samling i KB (nr. 436 og 437).

321. Fra J. A. FRIDERICIA, 31. maj 1893.

- 8 15 *Han vil svare Sørensen*] jf. br. 318. — Pol. 31. maj 1893 indeholder en spidsartikel af C. Th. Sørensen: »Frederik VI og Norge«, hvori S. gør gældende, at Sars' udtryksmåde måske har været for stærk, men der er ikke noget i den, »som kan kaldes egentlig urigtigt«. Holms svar kommer i Pol. 2. juni »En Replik til Kapt. C. Th. Sørensen«. Mens S. bl. a. havde ment, at Sars burde have brugt udtrykket »afstaaet« i stedet for »solgt«, fastholder H. eftertrykkeligt, at sigtelsen mod Fred. VI er ganske uretfærdig. — I samme nr. af Pol. har Sars et »Svar til Professor Edvard Holm i Kjøbenhavn«, hvori han erklærer, at Dagbladet (norsk D.) har refereret ham unøjagtigt.

322. Fra EDVARD HOLM, 9. juni 1893.

- 22 *Artiklen i Politiken*] MR's artikel om Kielerfreden (Pol. 9. juni, B. nr. 154, jf. E. 172) peger bl. a. på, at norske højreblade havde benyttet Holms angreb til at falde over Sars, ligesom også den danske højrepressen havde angrebet det norske venstre. Til spørgsmålet om den omtalte million rigsdaler »under nogensomhelst Form kan have spillet nogen bestemmende Rolle med Hensyn til Norges Afstaaelse« er MR's svar »et absolut Nej«.
- 28 *Hr. Grans Tale i Bergen*] i artiklen i Berl. Tid. 27. maj nævner Holm, at »Bergens Aftenblad« 18. maj havde gengivet en tale, som »en Candidat Gran« ved 17. maj-festen offentligt havde holdt for skoleelever og hvori han bl. a. havde udtalt: »Men i 1814 kom den danske Konge i Knibe, og saa gik han hen og solgte dette deilige Landet med alle dem, som boede i det — solgte det for en billig Penge til Svensken«. — *Gran* er sikkert den norske litteraturhistoriker Gerhard G., dengang lærer i Bergen; se om ham Francis Bull: *Studier og streiftog i norsk litteratur* (1931), s. 9-48.
- 9 13 *Deres Bemærkninger . . om selve Unionsstriden*] i forbindelse med at højre i Norge og Danmark havde udnyttet Holms angreb mod Sars, havde MR skrevet: »Man kan sikkert gaa ud fra, at en saadan Anvendelse har ligget udenfor Prof. Holms Hensigt med hans første Artikel mod Sars i Berl. Tidende, og man kan være noget overrasket over, at den danske Højrepressen steds med Glæde noterer, hvad ondt den kan, om den Del af det norske Folk og dets Førere, der stærkest holder paa Norges Selvstændighed. Det maa nemlig huskes, at det danske Højre til enhver Tid monopoliserer sig den rette Kærlighed til vort Fædreland, dets Skæbne i Fremtiden og dets Historie i Fortiden, og et saa patriotisk Parti burde derfor ikke lade sig henrive af sin Vrede over det norske Venstres konstitutionelle

Fordringer indadtil til stedse at lægge sin Sympati for Dagen for de svenske Suprematikrav i den svensk-norske Strid«.

323. Fra GUSTAV PHILIPSEN, 9. aug. 1893.

- 26 *de Konklusioner*] der findes i MR's arkiv ikke flere breve fra G. P. om udgivelsen af Fred. VI's Tid, men der er — i afskrift ved JS — bevaret to breve af 21. aug. 1893 fra MR til G. P. og til bogtrykker M. A. Hannover, hvoraf fremgår, at MR har forhandlet med Hegel og med M. A. Hannover, da det efter hans »Formuesforhold vilde være Don Quichote agtigt, hvis Hegel vilde byde mig det samme Honorar for 1815–40 som Philipsen havde givet mig for 1807–14, saa at afse en 1500 Kr: for højere Hensyns Skyld.« Imidlertid be- roede Hegels tilbud på en misforståelse og ved intervention af KrE lykkedes det at få et nyt tilbud fra G. P., som MR accepterede, skønt det lå under det Gyldendalske.
- 10 29 324. Til J. C. LA COUR, 6. sept. 1893.
kopi] kopibog II, s. 1212–13. — Om baggrunden for la Cour's hen- vendelse til MR se bemærkningerne om »Bristen paa Arbejdskraft« i hans årsopgørelse »Landbruget 1892« (Tidsskrift for Landøkonomi, 5. R. 12. bd. (1893) s. 1–40, især s. 20 ff. om de unge karles og pigers bortvandring fra landet, og Michael Koefoed: Landbefolk- ningens Forskydning indenfor Erhvervsgrupper samt Vandringer, i Nat.økon. Forenings Festskrift (1897) s. 203–16; K.'s artikel er en bearbejdelse af en enquete, som la Cour satte i værk 1893.
- 12 22 325. Til JOHANNES STEENSTRUP, 15. sept. 1893.
»Revue historique«] S.'s anmeldelse findes i bd. 53, (1893), s. 130–32, hvor bogen omtales sammen med andre danske historiske publikationer.
- 23 [...] MR takker S. for den velvilje, denne »alt i en Aarrække« har vist ham.
- 32 *mangle en vis Idealisme*] det hedder i anmeldelsen (s. 131): »On sent, en lisant, comment l'ouvrage s'est continuellement élargi sous la main de l'auteur, comment le nombre des archives consultées est devenu de plus en plus grand; il a éprouvé un besoin irrésistible de se prononcer aussi sur la politique dominante et sur la marche générale des événements. Dans ces matières, l'auteur semble quelquefois incertain sur le point de vue auquel il convient de se placer; de même aussi, en plusieurs cas, un certain idéalisme lui fait défaut.«
- 13 9 *Den besynderlige baade Titel og Undertitel*] S. havde i indlednin- gen af sin anmeldelse skrevet: »M. Marcus Rubin ... a publié un grand ouvrage portant le titre singulier »1807–14«, auquel l'auteur a ajouté ces mots, qui ne contribuent guère à indiquer l'objet du livre: 'Études sur l'histoire de Copenhague et du Danemark'.«

326. Fra HARALD WESTERGAARD, 6. okt. 1893.
- 26 *Korrektur*] af MR's Zur Berechnung eines internationalen Sterblichkeitsmaßes (B. nr. 152), der kom november 1893 i Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. Her advarer MR mod den af *Körösi* fremsatte standardberegningemetode (Über die Berechnung eines internationalen Sterblichkeitsmaßes, Mortalitäts-Index. Jahrb. 1893, s. 215–29), der søger at eliminere den misvisning, som ved en umiddelbar sammenligning af diverse befolkningers dødelighed fremkommer på grund af den fra land til land forskellige aldersfordeling ved at konstruere en standardbefolkning på grundlag af aldersfordelingen i Sverige. MR foreslår heroverfor en index, der stærkere fremhæver beregningens fiktive karakter.
- 27 *Bortkewitsch*] angribes af HW i »Neue und alte Messungsvorschläge in der Statistik«, Jahrbücher III F. Bd. VI, s. 321–42, især s. 326.
- 15 16 *Dr. Wernicke*] i en note til sin afhandling i Jahrb. (s. 591 f.) anfører MR en afhandling, — ligeledes i Jahrb. s. 259 ff. af dr. Johannes W., Berlin, som »letztes Beispiel gewagter internationaler Statistik«.
327. Fra JOHANNE MÜNTER, 16. okt. 1893.
- 28 *Deres tilsendte Linier*] efter oplysning af 2. maj 1960 fra brevskriverskens sønnesøn, oberstløjtnant G. Münter, er MR's breve til J. M. ikke bevaret.
- 29 *Breve*] i fortalen til »Fred. VI's Tid« takker MR Johanne M., fordi hun har stillet en samling breve til hans rådighed, som i 1820'erne og 1830'erne er sendt til hendes far, koffardikaptajn, købmand Peter Johnson på Bornholm, af hans kommissionær i København, kaptajn Sonne.
- 16 11 *No 3 i Brogade*] jf. København før og nu, IV (1948) s. 50.
- 16 [...] J. M. fortsætter tankegangen og nævner, at hun måske vil gøre et uddrag af dagbogen for 1838.
328. Fra C. ST. A. BILLE, 19. okt. 1893.
- 33 *Livserindringer*] Marthe Bille: Gehejmelegationsraad Steen Andersen Bille og hans Søn, Kammerherre Torben Bille. Familie-Erindringer, samlede af M. B., 1885.
- 17 3 *Bmk.*] Bancomark, Mark Banco; jf. note II, 6. 19.
329. Fra HARALD WESTERGAARD, 3. nov. 1893.
- 25 *3. nov. 1893*] brevet er skrevet på et korrespondancekort, dateringen er foretaget efter poststemplerne.
- 27 *JC*] formodentlig den daværende kontorchef i generaldirektoratet for postvæsnet P. A. Jerichau-Christensen (1910 navneforandring til Jerichow), der i N. T. skrev under mærket J.-C. — MR kan have haft et sammenstød med ham på et diskussionsmøde, der 30. okt. 1893 holdtes i Nat.økon. Forening.
- 31 *Artiklen*] MR's »Statistiske Miscellanea« (B. nr. 150), hvori MR

under rubrikken »Til Statistiken over Varepriser« på grundlag af priserne i 1852, 1872 og 1892 for 40 forskellige varer søger at udregne prisbevægelsen fra 1852-1892.

330. Til KØBENHAVNS MAGISTRAT, 26. jan. 1894.
- 18 14 *koncept]* koncepten er indklæbet i kopibog II, s. 1233.
- 21 1 *tillader jeg mig at indstille]* indstillingen forelagdes borgerrepræsentationen 26. febr. 1894 med bemærkning om, at den var tiltrådt af magistraten, dens vedtagelse fandt sted 5. marts.
331. Fra J. G. F. RÆDER, 13. febr. 1894.
- 16 *denne Bog]* J. G. F. Ræder: Om Alderdomsunderstøttelse. Bemærkning til Lov af 9. April 1891 (1894).
- 20 *det, jeg siger Side 44-5]* »Opgaven er saaledes ikke saa let, som Udkastets [det Berg-Hørupske lovforslags] Concipist har tænkt sig den. Men med alt det maa man være ham saare taknemmelig, ikke blot fordi han har givet Stødet til, at vi have faaet en Alderdomsforsørgelseslov, der kan afgive et Grundlag, men navnlig fordi han paa en Tid, da vi Andre bevægede os i det Uklare, har haft Mod til at bringe sine Tanker i Form, der, om den end som et første Forsøg ikke kunde løse Opgaven, dog indeholdt saa meget Sundt, at man fra den kan hente, hvad der behøves for at bringe os nærmere til en taalelig Løsning.«
332. Til P. FR. RIST, 1. juni 1894.
- 27 *Kammerherre, Oberst Rømeling]* se »Fred. VI's Tid« s. 540-42, hvor der især i noten til s. 540 gives udførlige henvisninger til de i nærværende brev nævnte værker m. v.
- 22 14 *De eller ærede Kolleger]* Rist var 1888-1902 i redaktionen af »Meddelelser fra Krigsarkiverne«.
333. Til INGER og LIS RUBIN, 4. sept. 1894.
- 28 *Enkefru Soxlehner]* ejer af de meget anvendte Hunyadi János-bit-terkilder.
- 30 *Kongressen]* den 8. internationale kongres for hygiejne og demografi.
- 23 3 *til Hoffest]* fra denne rejse er der i MR's arkiv bevaret en lang række kort og breve, også fra Kaja R., men hoffesten synes ikke omtalt heri. — Den store private *diner* om onsdagen fandt sted hos direktøren for det stat. bureau i Budapest, Joseph Körösi (jf. om ham E. 158 f.). — Kongressens besøg hos grev *Esterhazy* på slottet ved Tata beskriver Kaja R. i et langt brev af 7. sept.; den fik der en endnu mere overdådig modtagelse end hos fru Soxlehner.
334. Fra JULIUS SALOMON, 5. sept. 1894.
- 18 *Generalen]* jf. note I, 284. 20.

- 21 *Mitzve*] egenl. mizwa, et Guds bud, også »god gerning«, jf. Jüdisches Lexikon IV, I (1930) s. 246 ff.
- 24 *Sev. & Andr. Jensen*] anset københavnsk møbelfabrik 1861–1927.
- 27 *H. N. H.*] H. N. Hansen, der som borgmester for magistratens 1. afd. bl. a. havde skolevæsnet under sig.
- 34 *Frk. Petersen*] forstanderinden for Samfundet og Hjemmet for Vanføre. »Barneskolen for Vanføre« oprettedes officielt først 14. sept. 1898, men havde da allerede eksisteret i en årrække, jf. Gerda Svanenskjold: Samfundet og Hjemmet for Vanføre, 1929, s. 45 ff.
- 24 4 *den lille Nielsen*] den senere direktør for Københavns begravelsesvæsen August Nielsen, søn af rådstuearkivar, dr. phil. Oluf N. Han blev i jan. 1895 cand. jur., men ansattes allerede 1. sept. 1894 som assistent i Københavns Magistrats 1. afd.
- 8 *Dr. Edv. B.s Mandatmedlæggelse*] EB nedlagde sit folketingsmandat 10. aug. 1894; i en henvendelse til sine vælgere (Pol. 11. aug.) udtalte han om bevæggrunden for sit skridt: »Kun hvis den Del af Folketinget, der stemte imod Forliget den første April, stod samlet med fælles Vilje og fælles Anskuelser, kunde der tænkes Mulighed for en fortsat Kamp. Men et saadant Fællesskab eksisterer ikke ... Indenfor den Opposition, der næsten tilfældigt samledes den første April, findes der baade Førere og Førte, der i alt væsenligt deler Højres Samfundsopfattelse og som nærer et velberegnet Had til aandelig Frihed«. — Hermed sigtede EB især til P. A. Alberti, der i sidste øjeblik havde vendt sig imod forliget.
- 9 »*han var pisket til det*«] Gustav Esmann havde i juni 1894 overfaldet EB med en pisk, jf. bl. a. Puk 1894, s. 259 og 263. — EB tog kort efter ophold i Norge.
- 10 *et lille Rencontre*] i Pol. 25. aug. 1894, hvor Emil Hannover bebrejder Julius Lange, at denne har været med til at spærre Joakim Skovgaards billede »Kristus i de Dødes Rige« adgangen til nationalgalleriet. Gensvaret findes i Pol. 31. aug., hvor også E. H.'s slutningsreplik findes.
- 11 *Landstingsvalgene*] afsluttedes 19. sept. Koch blev først ved denne lejlighed indvalgt i landstinget. Som formand for dette afløstes Liebe af Henning Matzen.
- 16 *Kretz . . Skram*] K. var i 1893 blevet rigsdagens bureauchef, en stilling som også Skram dengang havde søgt, jf. br. 358 i Bj. Bj. B. — I nærværende brev er der tale om Skrams forestående udnævnelse til protokolsekretær i folketinget.
- 18 ...] om forhold blandt rigsdagsstenografer.
- 23 ...] diverse småmeddelelser, bl. a. om JS's familie.
335. Til P. VEDEL, 13. okt. 1894.
- 29 *L. N. Hvidts Portræt*] V. havde 11. okt. sendt MR et fotografi af L. N. Hvidt »Da jeg af Deres Søster hører at De ikke har noget Portræt af Hvidt og jeg Ingen veed der er nærmere til at eie dette

Photografi end hans Biograf«. Han selv havde arvet billedet efter A. F. Krieger, der i sin tid havde fået det foræret af H. — MR forærede 1922 billedet og følgebrevet til KrE (se br. 1094), derefter kom det i Aage Friis' besiddelse og ejes nu af dennes søn, kontorchef Finn F. — I E. (s. 73) omtaler MR billedet og bemærker, at P. V. sendte ham det i 1895. Dette urigtige årstal må være fremkommet ved, at følgebrevets originale datering er beskadiget, således at årsangivelsens sidste ciffer er ulæseligt.

336. Fra C. F. BRICKA, 24. okt. 1894.
- 25 8 *Erslews Forf. Lex.*] s. 423 ff. og suppl. s. 514 f .
337. Til C. F. BRICKA, 25. okt. 1894.
- 22 *jeg siger ja*] jf. br. 455.
338. Til J. A. FRIDERICIA, 14. nov. 1894.
- 33 *Afhandlingen*] i Nord. Tidskr. 1894, s. 439-460: »Griffenfeld. Bemærkninger i Anledning af Rigsarkivar A. D. Jørgensens nyeste Skrift«. Angående de i MR's brev berørte spørgsmål se især s. 454-59. Afhandlingen er iøvrigt ret anerkendende over for rigsarkivarens bog (Peter Schumacher Griffenfeld I-II, Kbh. 1893-94).
- 27 10 *som Holm*] i et brev af 6. nov. 1894 til JAF (i dennes arkiv, KB) behandler Edvard Holm A. D. J.'s bog og JAF's anmeldelse og bemærker i en efterskrift: »én væsenlig Fejl har Deres Anmeldelse . . . , at den *ikke* staar i Historisk Tidsskrift.«
339. Fra JOHANNE MÜNTER, 15. jan. 1895.
- 28 14 *i Fortalen*] af »Fred. VI's Tid«, jf. br. 327.
- 29 *en Tak endnu*] ikke i MR's arkiv.
342. Fra MEYER DAVIDSEN, 24. jan. 1895.
- 29 25 [...] MD er glad for »Fred. VI's Tid«, som er hans »Hof-Sengelektur«. Om Frankrigs nye præsident, Faure, mener MD, at han »ser ud til at kunne blive ret populær og det er saa omtrent nødvendigt for at holde det gaende.« — MD fortæller endvidere om sine bestræbelser på at sælge danske felttelte.
- 26 *Forretningen*] efter Konows tilbagetræden videreførte MD sit franske firma under eget navn; han repræsenterede også F. L. Smidth & Co. i Frankrig.
- 36 *en ny Maskine*] måske en videreudvikling af den rørmølle, som MD 1893 havde taget patent på, og som senere udvikledes til den berømte Dana-rørmølle, der fik anvendelse i cementfabrikationen verden over og i 1900 blev præmieret med guldmedalje på verdensudstillingen i Paris.

343. Fra A. D. JØRGENSEN, 3. febr. 1895.
Brevet er trykt som nr. 303 i A. D. Jørgensens Breve (1939).
- 31 1 *belæring og nydelse*] jf. note II, 201. 14.
- 32 18 *foredrag om Kr. 8.] »Kong Kristian VIII og den danske sag i Nord-*
slesvig«, foredrag holdt ved det danske højskolejubilæum i Skibe-
lund, 8. sept. 1894, trykt i Sønderj. Aarb. 1894, 249–83; i Hist. afh.
III, 242–76.
344. Til ERIK SKRAM, 6. febr. 1895.
- 24 *Foredrag*] S. var 1893–96 formand for Studentersamfundet.
345. Til J. A. FRIDERICIA, 11. febr. 1895.
- 34 *Anmeldelse*] »Frederik VI's Tid«, Pol. 11. febr. 1895, den fylder
hele forsiden.
- 33 1 *Brev*] Falbe Hansens brev af 10. febr. er ikke medtaget. Det ligger
i MR's arkiv.
- 11 *Dommerbillede*] det hedder i anmeldelsens 3. afsnit bl. a.: »Hvis
ikke Sætningen om Historien som Domstol ofte var bleven saa
skammeligt misbrugt, saaledes som Rubin selv sigter til i sine Slut-
ningsord, kunde man være fristet til at tale om hans Bog som en
Domfældelse af Frederik VI's Tid, Mørk er Grundfarven. Men han
er uskyldig deri. Lys og Fremskridt er jo desværre ikke det, som
straaler ud hverken fra denne eller de fleste andre Perioder i Dan-
marks Historie i de senere Aarhundreder.«
346. Fra HARALD WESTERGAARD, 11. febr. 1895.
- 27 *Dit Brev*] MR's brev af 9. febr. er i koncept bevaret i MR's arkiv.
I et ligeledes i koncept bevaret følgebrev havde han bedt HW om
i nær fremtid at lade finansministeren lære brevet indhold at kende
»maaske helst Brevet selv,« og »sige ham Din egen Mening om
Sagen.« — Selve brevet tager som udgangspunkt, at MR nu har af-
sluttet arbejdet med »Fred. VI's Tid« og tøver med at gå i gang med
en fortsættelse, der påny vil tage åringer. Man har nemlig fra flere
sider sagt ham, at spørgsmålet om nybesættelse af chefsposten for
Stat. Bureau snart vil stå på dagsordenen, idet Gad om to år bliver
70 »og Tilstanden anses for ganske uholdbar. En Mand, jeg maa
anse for indviet i de ledende Kredses Anskuelser, udtalte sig for-
leden i de stærkeste Udtryk om Sagen og haabede, man paa afgø-
rende Sted vilde finde en passende Retræteform for Gad.« Almin-
deligvis antages MR for at være en af de nærmeststående til stil-
lingen, og han kan godt se, hvad der taler herfor. For ham person-
lig er sagen imidlertid ikke så tillokkende. Han skulle ombytte en
stilling, som han fra sin tidlige ungdom har levet sig ind i, med
et embede »blandt Fremmede —, hvor der skulde tages fat med for-
nyet Styrke og hvor der vilde stilles Fordringer til alle mine Kræf-
ter i selve Embedet. Mit Otium til frit videnskabeligt Arbejde vilde

maaske for en Aarrække være mig berøvet — til stor Sorg for mig.« MR ville dog anse det for sin pligt at påtage sig stillingen, hvis den blev tilbudt ham, men betingelsen herfor er, at tilbuddet kommer snart. »Endnu er jeg som sagt fuldt arbejdsdygtig og arbejdslysten, men skal der gaa for lang Tid, vil jeg ikke gaa ind i det tvivlsomt behagelige, utvivlsomt byrdefulde, Ombygningen vilde medføre.« MR berører endelig det forslag, der påtænkes fremsat om at stille chefsposten i Stat. Bureau lønmæssigt lig med rigsarkivarstillingen og forslaget om en reorganisation af Stat. Bureau. Han ville mere lægge vægten på penge til nye arbejder end til nye embedsmænd. Imidlertid ved han jo slet ikke, om der er udsigt til et personskifte, og om man i bekræftende fald ville henvende sig til ham. Måske har visse folk ret i, »at mine politiske Anskuelser ville være en Hindring — ihvorvel jeg jo i en Aarrække ingensomhelst Del har taget i, hvad der vedrører Politik.« MR afæsker sluttelig HW hans mening om alt dette.

- 29 *Audients hos Ministeren*] om resultatet af denne, se br. 348. *Afhandlingen til Budapest* er den i Kongressens beretning offentliggjorte »Über den Einfluss der Vererbung auf die Sterblichkeit«, hvori HW bl. a. klager over manglen på tilbunds gående statistiske undersøgelser af arvelighedsspørgsmålene, som tildels skyldes, at de forskellige stat. bureauer er overbebyrdede.
- 34 3 *Elektricitet og Regnemaskiner*] elektriske maskiner i statistikkens tjeneste var dengang endnu sjældenheder. På rejsen til Budapest havde MR set en »elektrisk Tællemaskine« i det statistiske bureau i Wien, hvilket han udtrykkelig bemærker i et (ikke medtaget) kort af 28. aug. 1894 til Lis og Inger R. I Stat. Bureau i Danmark holdt de elektriske maskiner først deres indtog under MR's efterfølger, Michael Koefoed, jf. herom Adolph Jensens Erindr. s. 164.
- 12 *Sat Sap.*] sapienti sat, tilstrækkelig for den vise (Plautus). HW henlyder vel i de foregående linier til den i br. 317 omtalte anmeldelse.
348. Fra HARALD WESTERGAARD, 15. febr. 1895.
- 33 *Vort Andragende*] om en bevilling til en arbejdsløshedsstatistik, jf. br. 349.
349. Til KR. ERSLEV, 16. febr. 1895.
- 35 8 ...] MR refererer begyndelsen af det foregående brev.
- 10 *Arbejdsløshedsstatistik*] planen synes at være blevet henlagt, rimeligvis i forbindelse med MR's udnævnelse til chef for Stat. Bureau.
- 13 *Ugebladet*] sigter måske til den utilfredshed med Pol., der rådede i visse kredse efter EB's bortrejse; se brevvækslingen juli 1895 mellem GB og EB, hvor der dog er tale om et søndagsnummer af Pol., der kunne samle den yngre literære intelligens (B. B. B. II. 148 f.).
- 14 *Christian 8*] se brevkiftet med Bricka, br. 541–44.

350. Til JOHANNES STEENSTRUP, 23. febr. 1895.
- 30 *Deres Afhandling*] »Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelses Historie« i H. T. 6, V, 313–66, hvori S. havde brugt matriklen fra 1844 til efterprøvning af de resultater, han uddrager af Falsterlisten i Kong Valdemars jordebog.
- 36 7 *Fridericias Afhandling*] »Historisk-statistiske Undersøgelser over Danmarks Landboforhold i det 17de Aarhundrede« i H. T. 6, II, 469–622.
- 16 ...] MR takker meget for den nydelse, S. har beredt ham.
351. Til LUDVIG DAAE, 11. marts 1895.
- 22 *en Anmeldelse*] Fred. VI's Tid anmeldtes i no. Morgenbladet 3. marts 1895 (ekstratillægget), 1807–14 blev anmeldt 8. maj 1892.
- 33 ...] MR giver udtryk for sin glæde over »at ogsaa en fjærnere liggende Læsekreds har bemærket sig Bogens Tilsynekomst.«
352. Fra HARALD KAYSER, 13. marts 1895.
- 37 34 *Deres Udtalelse*] Fred. VI's Tid, s. 612 ff.
353. Fra V. FALBE HANSEN, 4. april 1895.
- 38 19 *Anmeldelsen*] Fred. VI's Tid anmeldtes ikke af F. H. i N. T., men — med stærk understregning af periodens skyggesider og meget velvilligt over for MR — af C. St. A. Bille (N. T. 1895, 417–38). Angående F. H.'s anmeldelse se note II, 40. 1.
354. Fra DEN HVIDTSKE KOMITÉ, 6. april 1895.
- 34 *Tanken med den Hvidtske Præmie*] at skrive Københavns historie 1807–1857, jf. br. 309.
355. Til KR. ERSLEV, 26. april 1895.
- 39 23 *Pjecen om Lund*] Kr. Erslev: Hr. L. Lund og »Professorerne«. Foredrag holdt i Studentersamfundet d. 1. April 1895 med Tilføjelse af Udtalelser fra den efterfølgende Diskussion af Otto Jespersen, Axel Olrik og Kr. Erslev samt en Erklæring, afgivet til Kultusministeriet af Prof. Joh. Steenstrup. 1895. — Pjecen er et opgør med autodidakten L. Lund, der efter at have opnået statsstøtte til et værk om hedenskab (1891) rettede voldsomme angreb mod universitetet, som underkendte værket, hvorved yderligere statsstøtte bortfaldt. KR's angreb mod Trier findes s. 34; det fremsættes på baggrund af de rosende udtalelser om Lund, T. havde fremsat i folketinget 27. marts 1895 (R. T. 1894/95, F. sp. 3846 ff.).
- 28 *en Konto [for den Slags Folk]* ms. har: en Konto, hvor den Slags Folk ...
- 40 1 *en Anmeldelse af Falbe Hansen*] »Fra Frederik VI's Tid« i Berl. Tid. 20. april 1895. Efter at have indvendt mod MR's bog, at den til dels af metodeologiske grunde ser for mørkt på Fred. VI og

hans tid, udtrykker F.H. beundring for MR's enorme arbejdspræstation. Han fortsætter: »Rubin har en her i Landet enestaaende Evne til videnskabelige Masseundersøgelser, det er denne Evne det skyldes, at det lille statistiske Contoir, som han leder, saa fuldstændig har taget Têten i de statistiske Arbejder.« MR's *antikritik* »Om Historieskrivning m. m.« (B. nr. 163) kom i Berl. Tid. 1. maj 1895, den er et principielt forsvar for hans syn på Fred. VI. — Jf. br. 357.

356. Til M. GALSCHJØT, 26. april 1895.

- 32 *Medfølgende lille Feriestudie*] »Frankrigs Krigserklæring for fem og tyve Aar siden« (B. nr. 162) kom i Tilskuerens juni/juli-hæfte 1895. — G. havde 1893 overtaget redaktionen af Tilskueren efter Neergaard, der var blevet redaktør for Aarhus Amtstidende.
- 35 *Sybel's store Værk*] Die Begründung des deutschen Reiches durch Wilhelm I. Bd. 1-7, 1889-94. — I Tilskuerens jan.-hæfte 1893 havde Anders Hvass skrevet »Fra Emser-Depeschens Dage«.
- 41 4 *mine varssomme Bemærkninger*] i Tilskueren 1895, s. 455 f., de vedrører Danmarks stilling ved krigsudbruddet 1870. I modsætning til Sybel hævder MR, at ingen som helst pression blev udøvet mod Danmark for at fremtvinge en neutralitetserklæring, men at beslutningen herom blev taget frit og inden marquis de Cadore's ankomst. — Kilden til MR's fremstilling er P. Vedel; jf. MR's nekrolog i Tilskueren 1911, I, s. 235 f.
358. Til SOFUS HØGSBRO, 7. juni 1895.
- 42 9 *Fjæsk*] uægte, falsk eller skabagtig optræden eller tale; tant, humbug, jf. ODS IV, 1112 f.
- 28 *en personlig Ulykke*] en sag vedrørende MR's eksamensfælle, J. A. Tsch., som indtil 1894 var bankbogholder i Horsens.
359. Fra SOFUS HØGSBRO, 10. juni 1895.
- 43 17 3 *sådanne*] 1) Himmelbjergtet: bautasten med portrætmedaljon af H. Conradsen, 1883; 2) Svinninge: buste af Jerichau, rejst 1881 (Holbæks amts 2. kreds havde været Tsch.'s folketingskreds 1849-66) og 3) maleri af Elise Konstantin-Hansen efter faderens grundlovsbillede, nu i folketingets læseværelse. — Brevskiftet fortsættes med br. 387 og 388.
360. Til KR. ERSLEV, 21. juni 1895.
- 44 8 *Ferkræudstillingen*] den store nordiske fjerkræudstilling i Tivoli 20.-24. juni. — Kvindeudstillingen blev arrangeret af en kreds af københavnske damer med Bertha Buch og Emma Gad i spidsen. MR har — at dømme efter en mindeplade i familiens eje — bi-stået udstillingskomiteen.

361. Fra ISIDOR HECKSCHER, 24. juli 1895.
- 25 *efter saa lang Tids Forløb*] det nærmest foregående brev fra IH i MR's arkiv er af 30. okt. 1893; det fremgår dog af nærværende brevs udeladte slutning, at MR og IH har set hinanden nogen tid i forvejen.
- 46 3 [...] om den tunge tid, de har været igennem.
362. Fra JULIUS SALOMON, 3. aug. 1895.
- 9 *Sagen*] formodentlig Schovelins interesse for chefstillingen i Stat. Bureau. Tietgen støttede imidlertid ikke sin sekretær i Grosserer-Societetet, men MR, jf. II, 58.1 og E. s. 200.
- 16 *Bardenfleth*] kirke- og undervisningsministeren i ministeriet Reedtz-Thott. Vedr. andragendet se br. 349.
363. Fra HARALD WESTERGAARD, 7. aug. 1895.
- 27 *B.] Bardenfleth*, som HW ifølge det foregående brev ville opsøge tirsdag d. 6. aug.
- 30 *Sch.]* ifølge br. 367: Schovelin.
- 33 *Neergaard*] jf. br. 372, 375 og 385 (s. 57. 7).
364. Fra H. N. HANSEN, 10. aug. 1895.
- 47 5 *L. og .. R.-T.]* finansminister Lüttichau og konseilspræsident Reedtz-Thott.
- 18 *Sch.]* måske tænker H. N. Hansen her på, at Schovelin er højremand, jf. dog br. 366.
365. Fra V. FALBE HANSEN, 11. aug. 1895.
- 28 *ikke rigtig mobil altid*] se herom Adolph Jensens Erindr. s. 162.
- 29 »*Danmark*«] F. H. indtog fra 1879 til sin død ledende stillinger i »Det gjensidige Forsikringselskab Danmark«.
366. Fra H. N. HANSEN, 11. aug. 1895.
- 35 *Mit Standpunkt*] muligvis i forbindelse med ytringen om »Sch.« i br. 364. Brevskriverens lidt dunkle udtryksmåde er sikkert en følge af, at br. 366 er skrevet på et åbent brevkort, adresseret til MR's kontor.
367. Til KR. ERSLEV, 12. aug. 1895.
- 48 20 *Hørring*] den daværende indenrigsminister, der var KrE's fætter.
- 32 *min Klage over Assistenshuset*] ved et tyveri fra Villa Nostra havde Rubins mistet et guld- og et sølv-dameur, der straks var blevet efterlyst af politiet. Ikke destomindre lykkedes det tyven at pantsætte urene, og i Assistenshuset forlangte man, at MR skulle indløse urene for at få dem tilbage. Af finansministeriet havde MR krævet, at det skulle pålægge Assistenshuset refusion af de erlagte penge (ifølge koncept af MR's brev af 2. juli til finansministeriet og dettes svar 10. aug., begge i MR's arkiv).

368. Til P. FR. RIST, 12. aug. 1895.
- 49 4 [...] MR udtaler sig om en »Jensen«, der har fået kvarterarrest.
8 imod »Højre«] jf. br. 364.
370. Fra WILLIAM SCHARLING, 21. aug. 1895.
- 31 vor Skr.] udtalelsen fra de statsvidenskabelige professorer, jf. br. 364
og 367.
371. Fra HARALD WESTERGAARD, 22. aug. 1895.
- 50 7 min Motivering] ilkke i MR's arkiv.
372. Fra J. A. FRIDERICIA, 29. aug. 1895.
- 18 to Ministre] Ingerslev og Bardenfleth, jf. br. 385.
- 26 Kringelbach] den daværende chef for RA's 2. afd. — Steffensen
er rimeligvis generalauditøren, der havde spillet en ledende rolle
ved forliget 1894, og som stod i opposition til yderliggående højre-
kredse.
373. Til P. VEDEL, 29. aug. 1895.
- 51 5 efterat Embedet var ledigt] Gad var 27. juli blevet udnævnt til chef
for finansministeriets 2. revisionsdepartement.
375. Fra P. VEDEL, 3. sept. 1895.
- 52 4 min Samtale] med konseilspræsidenten, jf. br. 374.
376. Fra J. A. FRIDERICIA, 4. sept. 1895.
- 21 Meddelelsen] om resultatet af P. Vedels samtale med konseilspræ-
sidenten (brev af 4. sept. 1895, i JAF's arkiv).
377. Til P. VEDEL, 14. sept. 1895.
- 31 den gode Meddelelse] ikke bevaret i MR's arkiv. Det er rimeligvis
en underhåndsmeddelelse om, at bureauchefsagen er blevet afgjort
i MR's favør.
378. Til KR. ERSLEV, 17. sept. 1895.
- 53 7 i »Berlingske«] Berl. Tid. meddeler først 26. sept. at MR under 24.
sept. er beskikket til at forestå Stat. Bureau fra 1. okt. 1895 at regne.
380. Fra E. A. TSCHERNING, 18. sept. 1895.
- 33 den Middagsmad] nærværende brev og MR's (ikke bevarede) svar
omtales E. 200 f.; dog oplyses »Embedsmandens« identitet ikke.
382. Fra EMIL MEYER, 19. sept. 1895.
- 54 26 Jødernes Regnskab] i MR's arkiv findes afskrift af en skrivelse
af 14. sept. 1887 fra MR til repræsentantskabet for Det mosaiske
Troessamfund. Heri ansøger MR om den ene af de nyoprettede

- revisorposter i Troessamfundet. Af skrivelsen fremgår, at MR i 1881 (sammen med grosserer Henriques) udpegedes til for 1881 at foretage den almindelige årsrevision af Troessamfundets regnskab og at MR tilligemed revisionsbemærkningerne efter opfordring indsendte et memorandum vedr. oprettelsen af en fast revisorpost i Troessamfundet. Repræsentantskabet besluttede imidlertid foreløbig kun for et tidsrum af to år — 1882 og 1884 — at lade legatregnskaberne revidere og sammenholde med fundatserne, og dette arbejde har været overdraget MR. — I forbindelse med sin udnævnelse til statsembedsmand nedlagde MR sit hverv som revisor, da han var principiel modstander af, at embedsmænd ved siden af deres embedsgerning bestrider lønnede bierhverv.
- 28 *Arbejderbanken*] bankens mangeårige leder A. Harpøth var 12. aug. afgået ved døden, hans efterfølger blev overretssagfører J. Valentiner 1. okt. 1895. Arbejderbankens bankråds formand var etatsråd H. Fritsche. Se Julius Valentiner: A/S Dansk Arbejderbank, Sparekasse samt Laane- og Forsørgelseskasse 1872-1897 (1897).
- 36 [...] M. aftaler revisionen af Carolineskolens regnskab.
384. Fra ISIDOR HECKSCHER, 21. sept. 1895.
- 55 30 *den fordelagtige Omtale*] formodentlig over for P. Vedel, se br. 389.
385. Til EDVARD BRANDES, 6. okt. 1895.
- 56 30 *Gagen*] i et brev af 19. nov. 1895 til finansminister Lüttichau (i Folketingets arkiv, folio: embedsforhold 5 — II) oplyser MR, at hans gage som kontorchef i magistraten begyndte med 3.600 kr. og 1. juli 1898 ville have nået 4.800 kr., »som altsaa er det samme Beløb, jeg eventuelt vil erholde som Direktør for Statens statistiske Bureau, og som først forhøjes til 5.200 Kr. den 1. Januar 1901«. Men da MR anser det for rettest at afgive sin revisorstilling i Mosaik Trossamfund, hvortil magistraten i sin tid havde valgt ham (den var gageret med 500 kr.) og han ikke kan regne med fortsat at have literære honorarer på ca. 1.000 kr. årlig (bortset fra et årligt tilskud på 400 kr., han i de senere år havde oppebåret fra den Hjelmsjerne-Rosencroneske Stiftelse »hvilket Tilskud ogsaa var stillet mig i Udsigt ved Fortsættelsen af mine økonomisk-historiske Skrifter«), må han regne med en følelig nedgang i sine indtægter. Hertil kommer fortabelsen af den kommunale pension samt øgede bidrag til enkeforsørgelsen. — På denne baggrund anmoder MR finansministeren om at anvende sin indflydelse til fordel for en ordning, »hvorved mit direkte og indirekte Tab .. i nogen Grad kunde vederlægges.« — Finansministeren foreslog i forbindelse med lovforslaget om ordningen af Stat. Bureau et personligt tillæg på 400 kr. til den normerede løn, 4.800 kr.
- 57 1 *Campagnen stod paa i sex Uger*] foruden de medtagne breve giver et brev af 27. febr. 1897 til KrE oplysning om bureaucheftsagen.

I dette brev behandler MR bl. a. sin evne til at bedømme mennesker og udtaler i denne forbindelse, at hans menneskekundskab stod sin prøve ved besættelsen af bureauchefsposten: »Jeg havde forud paapeget — fraregnet Folk som H. N. Hansen og Univ.professorerne (af hvilke Sch[arling] forbandet nødig undte mig Posten) —, at jeg havde dem og dem med mig endog af højre, og det slog til paa en Prik, og jeg havde sagt, at kom det an paa Estrup, vilde jeg faa Posten, og en ejendommelig Skæbne vilde, at han fik det sidste Ord i Sagen, fordi Lüttichau umiddelbart før Afgørelsen henvendte sig til ham, og han raadede ubetinget ja. Jeg skal her indskyde en lille Situation fra Dit eget Hjem. Kort efter, at Posten var bleven besat, fik jeg et Lykønskingsbrev fra Joh. Steenstrup, og jeg fortalte Dig og Fridericia det en Aften hos Dig, med Tilføjelse af, at jeg havde set rigtigt, at ham havde jeg, om fornødent, kunnet henvende mig til. Men stor Overlegenhed og forborgne Smil erklærede I begge, at her viste det sig atter, hvor jeg tog fejl af Folks konventionelle Opmærksomhed; han havde vidst saa lidt om Sagen, at han en Dag havde spurgt Frid., om det var en Post, som Schovelin skulde have. Og dog er jeg vis paa, jeg havde Ret. Jeg svarede jer blot ikke den Aften, fordi min Tungefærdighed og Slagfærdighed altid standser, hvor man saa at sige attackerer mig direkte med argumenta ad hominem.«

- 35 *Hørup . . mellemfornøjet*] jf. MR's opfattelse af Hørups reaktion på hans udnævnelse til kontorchef i 1883, E. 139.
- 58 5 *Deres Frue*] EB's anden hustru, Ingeborg Thaulow, f. Gad.
386. Til SOFUS HØGSBRO, 23. okt. 1895.
- 11 *en Samtale med Hr. Bløm*] han var formand for det folketingsudvalg, der kom til at behandle forslag til lov om ordningen af Statens statistiske Bureau, som finansminister Lüttichau forelagde i folketinget fredag d. 25. okt.
387. Fra SOFUS HØGSBRO, 22. nov. 1895.
- 22 *vore samtaler i sommer*] jf. br. 358 og 359.
- 27 *et offentligt møde*] Københavns liberale Vælgerforening afholdt 12. dec. i Wittmacks Lokale på Gammelholm en mindefest for Tscherning, hvor Johan Ottosen holdt hovedtalen, Høgsbro selv var ikke til stede. Jf. Høgsbro II, 213 og Pol. 13. dec. 1895, udg. A og B.
388. Til SOFUS HØGSBRO, 23. nov. 1895.
- 59 4 *Lovforslaget om Statistisk Bureau*] loven stadfæstedes allerede 16. dec. 1895 med virkning fra 1. jan. 1896, jf. Stat. Bureaus Hist. s. 57 ff. og br. 231.

389. Fra ROSA HECKSCHER, 19. dec. 1895.
- 14 *En gång förut har jag vänt mig till Er*] i aug. 1888 (brev herom i MR's arkiv), da IH var i tvivl om, hvorvidt han — for anden gang — skulle søge en direktørstilling i Nationalbanken. — Med hensyn til Frederik Salomons formodning kunne MR berolige Heckschers. Det fremgår af et brev af 26. dec. 1895 fra Rosa H. »att saken ingalunda stälde sig så hopplös som han [IH] trott, sedan han fick Fredriks brev, men att hans utsikter dock försämrats sedan han själv talade vid Vedel«.
390. Til AAGE FRIIS, 5. jan. 1896.
- 60 6 *Anmeldelse*] af Fred. VI's Tid.
- 24 *De Indvendinger, De har at gøre*] Friis' indvendinger samler sig om tre punkter: 1) utilstrækkeligheden af MR's litterære kritik »Saaledes kan der sikkert med Føje rettes Angreb mod den Opfattelse af Literaturen fra 1814–30, som han vel paa sine Steder ved træffende, men ogsaa paa andre ved mere hvasse end egenlig overbevisende Bemærkninger gjør gjældende«; 2) »Den Bestemthed, hvormed der paa Basis af en Drøftelse af Tyvernes og Tredivernes Slesvigholstenisme siges, at Ejderstaten var Umuligheden, Helstaten Muligheden og Slesvigs Deling Løsningen, kan der sikkert sættes det største Spørgsmaalstegn ved, hvor stærkt saa end denne Mening falder i Traad med, hvad der nu er gængs Opfattelse«, og 3) fremstillingen af provinsialstændernes historie »hvor man stærkest beklager, at Bogen bærer det begrænsende Ord Studier som Undertitel .. ogsaa efter Fremkomsten af 'Frederik VI's Tid' henligger et Hovedpunkt af Tidens Udvikling uoplyst. Der er saaledes efter vort Skjøn ikke svaret tilfredsstillende paa Spørgsmaalet om, hvorfra Tredivernes Liberalisme egenlig havde sin Afstamning«. — Anmeldelsen er iøvrigt velvillig og fremhæver ikke blot værdien af MR's økonomiske synsmåde, men også »hele den Tiltrækning, der skabes ved, at et overvældende, nyt Stof fremlægges i en ejendommelig, personlig Form«.
- 30 *en Ytring af A. D. Førgensen et Sted*] i den 33. af hans Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie (1882).
- 61 7 [...] MR synes, at hans fremstilling især af pressens historie giver »mange Vink om Udviklingens Gang baade oppe- og nedefra«, noget lignende gælder for hans fremstilling af forholdene i hertugdømmerne.
- 13 *imellem C. V. Rimestads og Louis Pios Herredømme*] C. V. Rimestads »Arbejderforeningen af 1860« havde overvejende karakter af en oplysningsforening; Pio udsendte sine »Socialistiske Blade« fra maj 1871 under indtryk af efterretningerne om Pariserkommunen; forudsætningerne for arbejderspørgsmålets rejsning er dog adskilligt mere kompliceret end der forudsættes i brevet. Jf. bl. a. Henry

Bruuns og Niels Bankes afsnit i »Sociale Studier i dansk Historie efter 1857« (1930).

391. Fra JULIUS SALOMON, 5. jan. 1896.
- 62 11 *Oluf Nielsen*] rådstuearkivaren døde 5. jan.
12 *Bibliotheksplanen*] da sagen blev forelagt borgerrepræsentationen 14. sept. 1896 (B. F. 1896/97, 57. årg. s. 763 ff.) gik forslaget ud på midlertidig at anbringe en kommunal bogsamling (det nuværende rådhusbibliotek) på 1. sal af den bygning i Jorcks passage, der vender ud mod Vimmelskaflet (nr. 42). — Bogsamlingen er blevet kaldt »H. N. Hansens sidste kommunale Skabning«, idet han 1897 trak sig tilbage fra stillingen som borgmester for mag.'s 1. afd. — JS blev bogsamlingens bibliotekar, jf. br. 447.
392. Fra ISIDOR HECKSCHER, 8. jan. 1896
- 31 [...] IH takker for nytårs- og bryllupsdagshilsen og er fuldt overbevist om, at alt, hvad vennerne kan gøre, vil blive gjort for at opnå »det tilstræbte Resultat«, ∴ stillingen som dansk generalkonsul i Göteborg, jf. br. 401.
- 63 20 *C. F. Wærns Bog*] Mellanrikslagen och dess verkningar. Sth. 1895. — Vedr. artiklens skæbne se br. 418.
393. Fra FREDERIK SALOMON, 19. jan. 1896.
- 33 *3/3 Etatsraaden*] ved Kgl. Resolution af 17. jan. 1896 var der blevet tillagt direktøren for Stat. Bureau rang i 3. rangklasse nr. 3.
- 64 14 »*Es ist dafür gesorgt* . . .«] gammelt tysk ordsprog.
21 *Cimche*] af hebr. simcha, glæde, fornøjelse; ordet transskriberes almindeligvis med »s« i begyndelsen.
394. Til KR. ERSLEV, 23. jan. 1896.
- 29 96] ms. har — utvivlsomt fejlagtigt — 95.
33 *Foredrag i Stud.-samf.*] DS talte 25. jan. 1896 om »Proselyter til Jødedommen«.
- 65 1 *Katolikkerne* . . *Vilh. Beck*] Pol.'s omtale af den danske katolicisme kunne lejlighedsvis ærgre gejstligheden, se P. G. Lindhardt og Jørgen Swane: To højkirkemænd (1958), bl. a. s. 211, 219 og 228. — Indremissions formand, Vilh. Beck havde talt i Studentersamfundet 21. febr. 1893, jf. Pol. 22. febr. 1893.
9 *Judic*] »Ne m'chatouillez pas« var den franske sangerindes gennembrudsvise i 1871. I København gjorde hun stormende lykke bl. a. 1884 og 1898, jf. note I, 155. 21.
395. Fra E. A. TSCHERNING, 26. febr. 1896.
- 31 *Povl Hejbergs Artikkell*] »Stige og synke Antallene af Dødsfald af generel Parese paa Skt. Hans Hospital i Forhold til Svingningerne i Antallene af Syfilitikere i København?« af Povl Hejberg i »Biblio-

- tek for Læger«, 7. R. 7. bd. 1896, s. 112–16. — Denne afhandling, der var banebrydende ved sit forsøg på statistisk at efterprøve den formodede sammenhæng mellem de to sygdomme, byggede på et endnu ret spinkelt talmateriale, som forfatteren imidlertid udvidede ved fortsatte undersøgelser, der publiceredes i løbet af de følgende 40 år, jf. Povl Heiberg: *Spredte Erindringer fra en gammel Læges Liv*, 1958, s. 66, 70 og 119. P. H. var forøvrigt elev af HW.
- 66 8 Meyer] Leopold M. redigerede fra 1890–1908 sammen med E. A. Tscherning »Bibliotek for Læger«.
396. Fra E. A. TSCHERNING, 3. marts 1896.
- 21 *Loven for store Tal*] formel i statistikkens teori om forbindelsen mellem iagttagelsernes antal og middelfejlens størrelse.
397. Fra V. FALBE HANSEN, 27. marts 1896.
- 67 4 *Aftalen med Koefoed*] muligvis ang. F. H.'s undersøgelser om, hvorledes en dansk indkomstskat burde være; jf. hans artikel »Indkomstkildeskate (Erhvervsstat)« i N. T. 1897, 613–62, hvori han ganske vist takker Adolph Jensen for ydet hjælp.
- 18 *Aarbogen*] 1. bd. af Statistisk Aarbog udsendtes marts 1896.
398. Fra AXEL HOLCK, 4. maj 1896.
- 27 *Deres bortrejse*] MR var i Berlin sammen med Michael Koefoed i studieøjemed.
- 36 *den vestindiske handelsstatistik*] i Stat. Medd. 3, 18, 1 (1897), jf. kritikken af materialet s. 89 ff.
- 68 3 *bureauets skrivelser til højskoler etc.*] et forsøg på at tilvejebringe en pålidelig høststatistik. Forsøget slog fejl, jf. forordet til Stat. Medd. 3, 18, 3.
- 14 »*Meddelelserne*«] Stat. Medd. 3, 16 hvis 4. og sidste hæfte var udkommet i april. — Cand. polyt. Adolph Beck var 1894–96 skriver i Stat. Bureau, jf. om ham Adolph Jensens *Erindr.*, s. 151.
- 16 [...] om vanskeligheder med daværende fuldmægtig i Stat. Bureau, forfatteren Laurids Bruun, der fik sin afsked 31. maj 1896. Om hans stilling i Bureauet findes i MR's arkiv et brev af 6. maj 1896 fra K. Bregendahl.
- 32 [...] H. foreslår anskaffelse af en mindre tysk lovsamling og meddeler ankomsten af et brev fra prof. Conrad.
399. Til AXEL HOLCK, 6. maj 1896.
- 69 6 *Landbrugsmænd*] se note II, 68. 3.
- 70 6 [...] MR fortæller om selskabeligheden i Berlin (jf. br. 400) og bemærker om Bruun, at hans ureglementerede optræden snart vil fremkalde en krise.
- 8 *vor brave Assessor*] kammerassessor, kontorchef K. Bregendahl havde været ansat i Stat. Bureau fra dets oprettelse 1850. MR havde

- ved hans udnævnelse til kontorchef 1. jan. 1896 — da var B. 77 år gammel — betinget sig, at B. selv skulle begære sin afsked efter fem fjerdingårs forløb, jf. Adolph Jensens Erindr. s. 149 ff.
- 13 *Hostrups*] Aage H. var assistent i Stat. Bureau, hans hustru havde 27. april 1896 født en søn, den senere læge Jens Christian H.
400. Til KAJA RUBIN, 8. maj 1896.
- 18 *8. maj 1896*] dateret efter poststempleet.
- 23 *Blenck*] B. var 1882 blevet Engels efterfølger som leder af den preussiske statistik.
- 24 *v. Scheel*] S. var leder af den tyske rigsstatistik. — MR havde tidligere på et brevkort til hjemmet omtalt indbydelsen til S.
401. Fra ISIDOR HECKSCHER, 18. maj 1896.
- 71 2 *den nye Værdighed*] IH var 8. maj 1896 blevet udnævnt til udsendt dansk generalkonsul i Göteborg.
402. Fra JULIUS SALOMON, 21. aug. 1896.
- 14 *Citater*] MR skulle bruge det til sin danske og engelske kritik af G. Sundbärg (B. nr. 168).
- 23 *Mbt. Hannover*] JS sigter til Emil Hannovers nekrolog over Julius Lange i Pol. 21. aug. 1896. »Stikpillerne« er bemærkninger som: »For alle Kunstens Smaafrembringelser, for al denne saakaldte Kunstindustri og navnlig for al den megen Tale derom havde Lange ringe eller næsten ingen Sans. En Gang var der En, der viste ham et Stykke smukt gammelt Porcellæn, og som i Anledning af hans meget aabenbare Ligegyldighed for Tingen spurgte ham, om han slet ikke kunde interessere sig for sligt. »Porcellæn«, sagde Lange — »Porcellæn«, gentog han, »jeg véd ikke andet om det, end at det er noget, man plejer at slaa i Stykker«. Det var i god Konsekvens med saadant Kætteri, at han nærede en dyb Foragt for alle Samlere af Snurrepiberier. »De samlede paa Kunst«, sagde han nylig i sin Tale til Brygger Jacobsen, da denne fejrede sit Jubilæum, »og De samlede ikke paa gammel Ragelse«.
- 30 *Biblioteket*] sagen kom for i mødet 14. sept. 1896, jf. note II, 62. 12.
- 72 6 *Den lille Bog*] formodentlig Stat. Oplysn. V, der udsendtes december 1896. MR's efterfølger i Stat. Kontor, Cordt Trap bemærker i forordet, at hæftet, der væsentligt omfatter årene 1891–95, er en del mere omfangsrigt end tidligere hæfter, fordi de »frederiksbergske Forhold for første Gang ere optagne til Behandling jævnsides med Hovedstadens«.
403. Til KR. ERSLEV, 16. sept. 1896.
- 19 *Vi er flyttet ind*] fra begyndelsen af maj til ca. midt i sept. plejede Rubins at bo i »Villa Nostra« på Strandvejen — vedr. det »omtalte« se br. 314.

- 21 *Septbr. med sine jødiske Helligdage*] i forbindelse med det jødiske årsskifte, som i 1896 fandt sted 8. sept.
- 32 *Fridericia*] hans kone døde 21. sept.
- 73 1 *Kochs daarlige Bog*] L. Koch: Anders Sandøe Ørsted, 1896 — om en evt. fortsættelse af Fred. VI's Tid jf. E. 189 f. og br. 541 ff.
404. Fra EDVARD HOLM, 27. sept. 1896.
- 11 *en længere Afhandling*] H. har benyttet afhandlingen til sin »Danmark-Norges Historie«, III, 2. afd. (1898), jf. dens henvisninger og oplysninger s. 21 f.
405. Fra V. FALBE HANSEN, 1. okt. 1896.
- 31 *Laaneforening for Arbeidere*] udg. har ikke kunnet finde oplysninger om denne forening.
406. Til C. F. BRICKA, 24. nov. 1896.
- 74 13 *D. A. Meyer*] som MR biograferede i Bricka XI (1897) 271–75, han fungerede 1808–12 som regeringens og kongens finansagent.
- 15 *en tyk Bog*] C. Nyrop: Niels Lunde Rejersen. Et Mindeskrift. 1896.
407. Fra HARALD WESTERGAARD, 5. dec. 1896.
- 32 *et vældigt Værk*] Emma Gad og Sofie Holten: Vort Hjem I–IV (1903) som udkom hæftevis fra 1898. — Jf. det følgende brev.
- 75 5 *Ad. Jensen . . Forbrugskemaerne*] forbrugsstatistikken hørte til Bureauets nye opgaver; man havde begyndt undersøgelserne med en mindre enquête, omfattende ca. 500 håndværker- og arbejderholdninger (jf. Stat. Medd. 3, 18, 4 s. 16). A. J. blev, ligesom MR, bidragyder til »Vort Hjem«.
- 14 *Malcolm . . Lis*] to af HW's børn, den senere ingeniør Harald Malcolm W. (f. 1888) og Elisabeth W. (f. 1882), jf. note I, 178, 18.
408. Fra EMMA GAD, 3. febr. 1897.
- 28 *Børneavl*] MR's »Ægtefolk og Børn« (B. nr. 208) kom i første bind af »Vort Hjem« under hovedafsnittet »Familielivet«. Om »Fortidens Pengeforhold« skrev Adolph Jensen i bd. 3.
409. Fra HARALD WESTERGAARD, 22. febr. 1897.
- 76 11 *Hæftet om Folketallet*] Stat. Medd. 3, 17, 4: »Kommunale Mandtal og Folketællinger 1895–96«, et forsøg på at beregne Danmarks folketal 1. febr. 1895, som HW — sammen med andre værker — anmeldte i N. T. 1897, 538–45 under overskriften »Statistiske Pionerarbejder«. Berl. Tid.s aftenr. 22. febr. 1897 bragte under rubrikken »Fra Frankrig ... af Olivier Clairefont« nogle causerende bemærkninger om en statistik over ægteskabsbrud. — Jf. iøvrigt br. 449.

410. Til KR. ERSLEV, 25. febr. 1897.
- 23 *det passerede]* i januar 1897 havde et flertal i det filosofiske fakultet — på initiativ af KrE — vedtaget et forslag om at oprette et ekstraordinært professorat i europæisk litteratur for GB. Såfremt en ansættelse ikke kunne opnås, ville fakultetet på det varmeste anbefale, »at der til fortsat videnskabelig Virksomhed gives dr. G. Brandes en livsvarig Statsunderstøttelse, hvilken formentlig maatte være af samme Størrelse som en gennemsnitlig Professorgage.« Et mindretal, bestående af Johs. Steenstrup, Julius Paludan og A. F. Mehren havde stillet sig imod forslaget, men ønskede, at der sikredes GB en livsvarig statsunderstøttelse. Forslaget sendtes 15. jan. til konsistoriet, som 19. febr. besvarede det med en skrivelse, hvori forslaget afvises, »da der fra Dr. Brandes' Side ikke foreligger for Konsistorium nogen Udtalelse om, at han ønsker eller er villig til at overtage et saadant extraordinært Professorat som ommeldt.« Det var vist nok Henning Matzen, der i konsistoriet spændte ben for forslaget. — Da en bekræftende udtalelse fra GB blev fremskaffet, udtalte konsistoriet i en skrivelse af 28. maj 1897 til kirke- og undervisningsministeriet, at det ville udtale sig om sagen, såfremt ministeriet ønskede det. Se Univ. Aarvog 1896-97, s. 353-55, C. G. Elberling: Georg Brandes, 1937, s. 67 f. og Otto Jespersen: En sprogmands levned, 1938, s. 90. — Om fortsættelsen af bestræbelserne for at skaffe GB en statsunderstøttelse se note II, 104. 23.
- 77 6 ...] vedr. en række vilkårligheder i personnavnes stavemåde i A. D. Jørgensens afsnit i Danmarks Riges Historie.
- 11 R. af D.] MR var blevet ridder 5. febr. 1897, jf. note II, 112. 17.
- 19 *et hemmeligt Tribunal]* jf. br. 314.
411. Til HARALD HØFFDING, 27. febr. 1897.
- 78 11 *fortroligt Møde]* H. var formand for 4 S (Studentersamfundets sønderjydske Samfund), se om denne forenings virksomhed bl. a. Høffdings Erindr. s. 286 ff. »Den eneste Gang« er muligvis identisk med det møde, der omtales i Carl Behrens Erindr. (1937), s. 105, skønt B. lægger hovedvægten på en skarp debat mellem MR og Niels Neergaard.
- 32 *mod Ordet »Sønderjylland«]* jf. Jens Jessens artikel: Et Land uden Navn, Flensborg Avis, 27. nov. 1895 i anledning af en kort forinden afsagt dom over en række medarbejdere ved bladet Heimdal i Aabenraa for grov uorden o: brugen af navnet »Sønderjylland«.
- 33 *Hjort-Lorenzen]* han fremsatte sin indsigelse 25. maj 1838 i stænderforsamlingen i Slesvig, jf. Sønderj. Hist. IV, s. 240 — H.-L. slutter sig først ca. 2 år senere til danskheden.
- 79 25 *den ny Udgave af Deres Etik]* 2. ændr. og udv. udg., 1897.
- 27 *en ny Afhandling fra Bureauet]* Stat. Medd. 3, 18, 2 (1897) »Selvmordene i Danmark i Tiaaret 1886-1895«.
- 29 *den Indledning om Vielser, fødte og døde]* sikkert indledningen

- til Stat. Tabelværk IV, A, 9: »Vielser, Fødte og Døde i Aarene 1890–1894«; det udsendtes i dec. 1896.
- 80 1 *en Strikestatistik*] jf. Stat. Medd. 3, 18, 4 s. 17 og 58 f.; den første samlede strejkestatistik, omfattende årene 1897–99 udkom 1901 (Stat. Medd. 4, 8, 4).
412. Fra HARALD HØFFDING, 1. marts 1897.
- 20 *gør jeg Brug af Deres statistiske Forøringer*] jf. eksempelvis Harald Høffding: *Formel Logik*, 3. udg. (1894), s. 44 ff.
413. Fra HARALD WESTERGAARD, 4. marts 1897.
- 81 18 *min Artikel*] har ikke med sikkerhed kunnet identificeres.
- 20 *Kjærs Socialstatistik II*] den norske Socialstatistik's 2. hæfte, hvori der meddeles oplysninger om indtægts- og formueforhold i Norge. Sammen med det i br. 409 nævnte hæfte af Stat. Medd. om folketallet anmeldtes den blandt Statistiske Pionerarbejder.
- 27 *Side 2 n + 1*] \varnothing : en side med ulige sidetal; i Stat. Medd. 3, 17, 6 omtales de pågældende kommuner s. 9.
- 30 *N. P. Jensen*] han var 1. jan. 1896 blevet ansat som assistent i Stat. Bureau. Det blev Adolph Jensen, der blev fuldmægtig 1. april, N. P. Jensen avancerede først 1902.
414. Fra CHRISTIAN LÜTTICHAU, 6. april 1897.
- 82 20 *Kontorchef S.]* måske Schlichtkrull, chef for finansministeriets sekretariat. »Tilbudet« er ukendt for udg.
- 27 *Toldloven*] finansminister L. havde 21. dec. 1896 og 22. jan. 1897 forelagt folketinget et kompleks af told- og skattelove, der — oprindelig baseret på højres protektionistiske flertalsindstilling i toldkommissionen af 1895 — efter en række indgribende forandringer fra venstres side enstemmigt vedtoges i folketinget. MR havde medvirket ved skattelovens udformning, jf. note II, 112. 17. — 3. april 1897 havde folketingsudvalget afgivet betænkning (R. T. 1896/97, B sp. 2507 ff.; om kompensationerne se især sp. 2511 f.), der blev genstand for voldsomme angreb i en del af højrepressen. Vort Land ironiserer 4. april over betænkningen som ikke tilstrækkelig beskyttelsesvenlig (se også 5. og 6. april), mens Nat.tid. 5. april hævder, at betænkningen ikke er resultat af et arbejde inden for udvalget, men af underhåndsforhandlinger mellem Køedt og Neergaard på den ene og L. på den anden side med Dinesen som medlem. Sammenfattende karakteriseres den foreslåede reform som »et hensigtsløst Misfoster af en Bastard«, og bladet håber, at landstinget vil give forslaget »en ikke lidt forandret Skikkelse«. I landstinget gik højreflertallet imod kompromis'et, og det lykkedes først efter systemskiftet at gennemføre en skatte- og toldreform. — MR synes ikke at have følt sig opfordret til at skrive den af L. ønskede artikel, se også hans principielle betragtning i E. (s. 198). Om grundlinjerne i L.'s skatteforslag se Pol. 30. nov. 1901 (B. nr. 202).

415. Til KR. ERSLEV, 17. april 1897.
- 83 4 *Anmeldelsen af A. D. Førgensen*] MR's anmeldelse af A. D. J.'s afsnit af Danmarks Riges Historie kom i Tilskuerens junihæfte 1897 (B. nr. 175) — jf. E. 193 f. og br. 423 og 425.
416. Fra H. v. SCHEEL, 25. april 1897.
- 25 *Measure of civilisation*] den sv. statistiker Gustav Sundbärg havde fremsat den påstand, at et lands kultur kunne måles alene ved dets dødelighedskvotient (Dödstalen saasom kulturmåtare, trykt i Nationalekonomiska Föreningens Förhandlingar 1895, Sth. 1896). Heroverfor havde MR i en artikel i N. T. 1896 (En Kulturmaalestok, eng. oversættelse 1897, B. nr. 168) peget på fødselshyppighedens betydning og foreslået at anvende kvotienten af dødelighedens kvadrat og fødselshyppigheden som »kulturmaalestok«. Se også S.'s replik til MR i N. T., 1897, 85–98 og Adolph Jensens bemærkning i Tallenes Tale, 1941, s. 226 f.
417. Fra A. N. KIÆR, 6. maj 1897.
- 84 7 *Brevet af 4. d. M.*] ifølge meddelelse af 28. juni 1955 fra A. N. Kiærs datter, frk. Ingeborg K., er MR's breve til K. ikke bevaret. Sorenskriver A. Th. Kiær, søn af A. N. K., sendte i 1933 til MR's døtre det som br. 917 aftrykte brev som det eneste bevarede.
- 9 *Brev derom fra Sidenblad*] aftrykt som br. 419.
- 14 [...] yderligere rejseftaler o. l.
418. Fra ISIDOR HECKSCHER, 10. maj 1897.
- 85 13 *en Artikel*] »Den svensk-danske Handelsbalance« kom i N. T. 1898, 1–27. I Nat.økon. Forenings Festskrift i Anledning af Foreningens Femogtyve-Aarige Bestaaen (1897) skrev IH om »Frihavnene og Industrien« s. 87–106.
- 19 *Materiale .. om den svensk-norske Mellemrigslov*] jf. br. 392.
- 86 9 *Udstillingen*] se note II, 86. 35.
- 10 *den forkvaklede Regeringskrise*] ministeriet Reedtz-Thott indgav demissionsbegæring 23. maj 1897, efter at landstingets højre under Estrups ledelse havde ladet regeringens finanslovkompromis med folketinget falde i landstinget.
- 12 *den græske Misère*] den for Grækenland ulykkelige krig med Tyrkiet, der 19. maj blev standset ved en af stormagterne arrangeret våbenstilstand.
419. Fra ELIS SIDENBLADH, 18. maj 1897.
- 19 *Nordiska Statistiska Möte*] det 5. nordiske statistiske møde afholdtes i Stockholm 19.–23. aug. 1897. Til behandling forelå følgende betænkninger: 1) Statistik vedr. Arbejdskonflikter (MR), 2) Den repræsentative undersøgelsesmetode (Kiær) og 3) Sveriges, Norges og Danmarks statistiske Årbøger (Sidenblad). Forhandlingerne ved

- mødet foreligger trykt i Statistisk Tidsskrift, årg. 1897 (Sth.), et resumé af forhandlingerne giver MR i N. T. 1898, 97 ff.
- 35 *statistiska diagram*] Stat. Aarbog, 2. årg. (1897) er forsynet med gengivelser af to af de tavler, Bureauet havde udstillet på Kunst- og Industriudstillingen i Stockholm i sommeren 1896, jf. N. T. 1898, 110.
420. Fra EDVARD HOLM, 31. maj 1897.
- 87 8 *Ammeldelse*] jf. br. 415.
- 25 *Fridericia og mig*] Holm skrev 5. bind af Danmarks Riges Historie, omfattende tiden 1699–1814; JAF's bind, det 4., omhandler årene 1588–1699.
- 88 2 *min (daarlige højre) Haand*] ifølge et ikke medtaget brev af 8. marts 1894 havde H. brækket sin højre arm og han synes vedvarende at have lidt under uheldet, eksempelvis hedder det i et brev af 10. aug. 1897 fra KrE til JAF (i sidstnævntes arkiv, KB), at H. er hjemkommet fra Norge, »vejrbitd og sund at se til; sørgeligt nok meddelte han dog, at med Haanden var der ingen Fremgang.«
421. Fra PETER KØBKE, 31. maj 1897.
- 14 *de træffende Ord*] i MR's indledning til A. D. J.-anmeldelsen hedder det i forbindelse med en omtale af datidige danske prosaister om Julius Lange: »Vi mistede i ham en Sprogets Mester, hvad enten han samtalede eller skrev. Hvilken Dybde og hvilken Fylde! Intet tilspidset og intet Hastværk. Efterhaanden stedse mindre Farve og stedse mere Form. Maaske — efterhaanden — med en Smule Kocketteri og Selvbevidsthed i Formens Adstadighed, naar denne da ikke brødes af en begyndende Knytnæve eller en skælmsk eller sarkastisk Ansigtssfold, men dog ogsaa disse stedse holdte indenfor en vidunderlig Plastik«.
422. Til KR. ERSLEV, 3. juni 1897.
- 26 *et langt Brev*] br. 420.
- 34 »*Nationalitidende*«] i en omtale af Tilskuerens junihæfte 2. juni 1897; om MR's anmeldelse hedder det bl. a.: »Man læser denne Revision, der slutter med en varm Anerkjendelse af Rigsarkivaren, med Interesse og Udbytte som en Bedømmelse af høj Rang i Henseende til Opfattelse og Kyndighed«.
- 89 6 *Leopold Meyer*] var 1. juni 1897 blevet udnævnt til professor i fødselsvidenskab, kvindesygdomme og spæde børns sygdomme samt til overakkuchør ved fødselsstiftelsen.
- 6 *Neves Studenterhold fra 70–71*] 1870 dimitteredes fra Mariboers skole: den senere jernbaneingeniør C. F. Ernst (fra 1889 kommitteret ved statsbanedriften), Kr. Erslev, Leopold Meyer og den senere grosserer D. Nathan. 1871 — foruden MR — Martin Adler, en søn

af D. B. A., han døde 1875 i Marseille, og den senere gynækolog E. Bilsted.

423. Fra A. D. JØRGENSEN, 3. juni 1897.

Brevet er trykt som nr. 337 i A. D. Jørgensens Breve (1939).

424. Fra C. F. BRICKA, 5. juni 1897.

- 90 9 *skriver De*] i 11. bd. af Brickas biografiske leksikon, s. 273. Jf. MR's svar, br. 426.

425. Fra A. D. JØRGENSEN, 5. juni 1897.

Brevet er trykt som nr. 339 i A. D. Jørgensens Breve (1939) — jf. note II, 201. 14.

- 91 32 *de neptunske kræfter i modsætning til de plutoniske*] evolutionen i modsætning til revolutionen. Jf. den mere udførlige gengivelse af tanken i Danm. Riges Historie VI, s. 260 f.

- 92 6 *kand. Munch*] P. M. gav i Berl. Tid. 26. og 28. maj 1897 en ret kritisk anmeldelse af A. D. J.'s del af Danmarks Riges Hist., men det ses ikke, hvilke udtalelser A. D. J. har kunnet udlægge i den i brevet anførte retning. Rimeligvis er der tale om spørgsmål i forbindelse med Chr. VIII og A. D. J.'s benyttelse af dennes dagbøger. Selv synes P. M. at have været af den opfattelse, at hans udtalelser under en diskussion i Studenterforeningen i november 1894 har stødt A. D. J., jf. P. Munch I, s. 69 ff.

- 18 *Jeg siger som Tove*] jf. den analoge brug af visen i slutningen af A. D. J.'s En Redegørelse.

427. Fra EMMA GAD, 9. juni 1897.

- 93 17 *Deres Afhandling*] A. D. J.-anmeldelsen.

428. Fra RASMUS BERG, 21. juni 1897.

- 32 *min Afhandling*] Dansk Jernbanepolitik i Trediverne og Fyrterne, N. T. 1896, 1–32 og 117–37.

- 34 *medfølgende lille Opsats*] »Bidrag til de danske Jernbaners Historie i Tidsrummet fra 1840–48«, som R. Berg fik offentliggjort i de fire første hæfter af N. T. 1897.

429. Fra H. G. PETERSEN, 3. juli 1897.

- 94 24 *vi maatte samles*] sikkert i anledning af et møde i bestyrelsen for Nat.økon. Forening, hvis formand overpostmester P. var; Scharling og MR var medlemmer af bestyrelsen.

- 30 *mine Barndomserindringer*] P. døde 5. marts 1898, han synes ikke at have realiseret sit forsæt. Til hans karakteristik se bl. a. MR's mindeord i N. T. 1898, 243–46.

430. Til KR. ERSLEV, 11. aug. 1897.
- 95 4 *Afskedsbesøg*] forud for sin rejse til Stockholm og St. Petersborg, jf. br. 417 og 419. — Konseilspræsident var H. E. Hørring.
- 16 *en Rehabilitation*] jf. note II, 76. 23 og 104. 23.
431. Fra MICHAEL KOEFOED, 26. aug. 1897.
- 96 23 *det kniber derfor at faa alle med*] det var bureauets plan, at Stat. Aarvog skulle udsendes i hvert års oktober kvartal, jf. indledningen til Stat. Aarvog nr. 1, som var udkommet marts 1896. Nr. 2 nåede at udkomme december 1897, men for nogle mindre bankers vedkommende nåedes det ikke at medtage regnskaberne.
- 30 *Kontorchef Ridiger*] i marineministeriets Commissariatsdepartement, hvorunder bl. a. Christiansø sorterede.
- 97 2 *Jensens*] jf. br. 434.
- 10 *Aldersdomsunderstøttelse*] Stat. Medd. 4, 2, 1, som udsendtes i januar 1898.
- 19 *denne topografiske Opgørelse*] Stat. Medd. 4, 1, 3, hæftet udkom sept. 1897. *Assessoren* er K. Bregendahl, der 31. marts 1897 havde taget sin afsked; han døde 1. nov. 1897.
- 23 *d. 27 holdes her stor Bryllupsfærd*] kronprins Frederiks ældste datter Ingeborg formæledes med prins Karl af Sverige.
- 26 *Lockouten ser ud til at skulle sluttes paa Tirsdag*] den store lockout i jernindustrien var begyndt 1. juni men afsluttedes først 13. sept. under stærkt pres fra bankkredse; jf. J. Jensen og C. M. Olsen: *Over-sigt over Fagforeningsbevægelsen i Danmark (1901)* s. 61 ff.
- 29 *den fransk-russiske Alliances Proklamering*] alliancen mellem Frankrig og Rusland, som proklameredes 26. aug., kom overraskende for den danske offentlighed, jf. eksempelvis Pol. 23. aug. 1897. — Faure besøgte ikke Danmark på hjemvejen.
- 31 *Ragna*] Koefoeds datter, født 29. marts 1897, senere gift Jonquières.
432. Til KAJA RUBIN, 27. aug. 1897.
- 98 2 *Helsingfors*] MR har beskrevet sin rejse til Sverige, Finland og Rusland — hvor han i St. Petersborg deltog i det møde »l'Institut international de Statistique« afholdt i dagene 30. aug. til 6. sept. — i »Statistiske Møder i Sommeren 1897« (N. T. 1898, 97–132, B. nr. 178).
- 6 *Brevkort*] der er i MR's arkiv bevaret en række brevkort og breve vekslet mellem MR og familien under denne rejse.
- 13 *Boxstrøm*] B. blev 1886 direktør for Statistiska centralbyrån. 1880–86 havde han været stabschef med særlig henblik på arméinfanteriet og som sådan medlem af generalstaben.
- 23 *Ignatiev*] I. havde 1870–85 ledet Statistiska centralbyrån, derefter blev han som chef for kammerekspeditionen medlem af senatet.
- 33 *Værter*] ms. har: Gæster.

434. Fra ADOLPH JENSEN, 31. aug. 1897.
- 99 19 *Pederstrup pr. Horslunde*] se Adolph Jensens Erindr., s. 142 ff.
 24 *russisk Tid*] den julianske kalender, der i årene inden århundredskiftet var 12 dage efter den gregorianske tidsregning.
- 100 4 *Industriællingsarbejdet*] jf. de indledende bemærkninger i »Foreløbig Redegørelse for Danmarks Haandværks- og Industrivirksomheder ved Tællingen den 25. Maj 1897« i Stat. Medd. 4, 2, 5 (1898) og Stat. Tabelværk V, A, 1 (1899).
- 25 *Arbejdslønnen for Statsarbejderne*] offentliggjort i Stat. Medd. 4, 1, 4, som udkom oktober 1897: »Lønningsforhold vedrørende Statens dag- og akkordlønnede Arbejdere«.
435. Til KAJA RUBIN, 1. sept. 1897.
- 101 23 *vor Gesandt*] kammerherre Poul de Løvenørn.
 27 *dom dirom*] udtalt dom dī'rom; spøgefuld omdannelse af »dem dèrom«, vist nok stammende fra et tyende i MR's barndomshjem.
436. Til KAJA RUBIN, 3. sept. 1897.
- 102 7 [...] MR svarer på et brev hjemmefra.
 9 *den nys afholdte Folketælling*] af 9. febr. 1897, jf. »Statistiske Møder i Sommeren 1897«, s. 115 ff.
 19 *et godt Fedtebrødsbord*] reminiscens fra de jødiske spise love, der kun delvis overholdtes i det Rubinske hjem.
437. Til KAJA RUBIN, 4. sept. 1897.
- 29 *Brevkort*] ikke medtaget, men bevaret i MR's arkiv. Vedr. det omtalte *citāt* se note II, 104. 14.
- 103 30 *Sir Rawson*] Sir Rawson W. Rawson var det internationale statistiske instituts første præsident fra 1885 til sin død 1899; om hans valg jf. »Statistiske Møder i Sommeren 1897«, s. 123 f.
 34 *v. Inama Sternegg*] blev 1899 Sir Rawsons efterfølger som præsident for Instituttet.
- 104 3 [...] om de videre rejseplaner, MR skal til Moskva og derfra til Warszawa.
438. Til P. FR. RIST, 13. sept. 1897.
- 11 *et Hæfte fra Dem*] Frederik den Sjettes Soldater, af P. Fr. Rist i Vort Folk i det nittende Aarhundrede, udg. af Vilhelm Østergaard, I, 1897, s. 72–109.
- 14 *Deres Tilslutning*] Rist's afhandling munder ud i en kritik af Fred. VI's »uhensigtsmæssige og forældede Hærbygning.« Han afviser, at der kan tales om Fred. VI's tid som de »gode, gamle Dage«. Videre hedder det: »Frederik den Sjettes Tid er i de senere Aar blevet underkastet indgaaende og kritiske Undersøgelser — først og fremmest i Marcus Rubins udmærkede Værk — og herefter bør Sagnet

om de gode gamle Dage kun være, hvad det er — et Sagn. I hvert Tilfælde gjælder dette i militær Henseende.«

439. Fra FREDERIK SALOMON, 21. sept. 1897.

- 23 *det tilsendte Udkast*] MR havde 20. sept. sendt FS og KrE det nedenfor trykte udkast (I) til en skrivelse til konseilspræsident Hørring. Han ønskede, at konceptet, sammen med eventuelle væsentligere rettelser, blev returneret til ham af KrE »saa snart gørligt, da jeg tror, det er paa Tide, at jeg lader Brevet afgaa til Ministeren.«

I selve ms. har FS foretaget nogle mindre rettelser, der i det følgende fremtræder som noter til MR's tekst. Desuden har FS helt omarbejdet 5. afsnit, hans forslag gengives under II. I FS's omarbejdelse har KrE tilføjet nogle få rettelser, der gengives som noter til denne. Endelig har KrE omarbejdet en del af FS's forslag; KrE's tekst gengives som III. — Udgiverens henvisninger er sat i skarp parentes.

I *MR's koncept.*

Som Ds. Eksellence maaske vil erindre, tillod jeg mig før min Rejse at bringe Spørgsmaalet om en¹⁾ Statsunderstøttelse for Dr. G. Brandes paa Bane overfor Dem^a, og De opfordrede mig til senere at komme tilbage til Sagen. Jeg haaber ikke, at Ds. Eksellence vil have noget imod, at jeg her efterkommer denne Opfordring under skriftlig Form.

Det er mig om at gøre først at nævne, hvilken Anledning jeg har haft til overhovedet at sysselsætte mig med dette Spørgsmaal. I Aaret 1890 kom afd. Professor Jul. Lange — hvem jeg stod i personlig venskabeligt Forhold til — til mig og spurgte mig, om jeg sammen med ham vilde samle en Kreds af Videnskabsmænd m. fl., der skulde indgaa med en Adresse til Regering og Rigsdag om en aarlig Statsunderstøttelse, omtrent svarende til Professorgage, til Dr. Brandes^b. Vi supplerede os da først med Prof. Vilh. Bissen og Forfatteren Oberstløjtnant Rist, og ifølge den af os fire udstedte Indbydelse fremsendte en stor Kreds Mænd et Andragende til Regering og Rigsdag af nysnævnte Indhold. Da Ds. Eksellence sandsynligvis ikke har Henvendelsens Indhold eller Underskrivernes Navne in mente, tager jeg mig den Frihed at vedlægge et Eksemplar. Det vil heraf ses, at der mellem Underskriverne findes nogle af vort Slægtleds bedste Navne i dansk Aandsliv, og at man — indbyrdes uenig om meget — fra mange Sider har sluttet sig til og støttet Andragendet om en ekstraordinær Understøttelse til Dr. B. Imidlertid naaedes der, som bekendt, intet positivt Resultat. Dette var særlig Hovedindbyderen Jul. Lange en stor Skuffelse, han kom oftere tilbage dertil i

¹⁾ *cn* = Universitetsansættelse eller livsvarig

^a [jf. note II, 95. 4]

^b [jf. br. 271]

sine Samtaler med mig, men der var jo ingen Lejlighed til at tage Sagen op paany.

Denne Lejlighed synes imidlertid nu kommen. Fra Universitetets filosofiske Fakultet foreligger der jo et Forslag om at søge Dr. B. ansat som ekstraordinær Professor^c. Dette Forslag vedtoges med overvejende Majoritet², men enstemmig vedtoges det subsidiært at andrage paa en Statsunderstøttelse til B. af en tilsvarende Størrelse som i sin Tid i Adressen forudsat.

Efter et af Hs. Eksellence Kultusministeren fremsat Ønske konfererede Prof. Kr. Erslev med Ministeren om Understøttelsens Størrelse, og Erslev har jo senere om samme Sag haft Audiens hos Ds. Eksellence. Det var i Fortsættelse heraf jeg udbad mig Ds. Eksellences Tilladelse til at udtale mig om Sagen for Dem. Paany at fremføre nogen udførlig Motivering laa jo ikke for — allerede af den Grund at en saadan fandtes dels i Adressen af 1890, dels i Fakultetets Udtalelse for iaar —, jeg tillod mig kun at tilføje, hvad jeg, ejendommeligt nok, paany har faaet godtgjort paa min sidste Rejse, at i Ulandet har man, uden Partihensyn, indrangeret adskillige af Brandes' Arbejder i den klassiske Litteratur, og at man som Regel er uden Kendskab til, endsige Forstaaelse af hans og Autoriteternes Stilling til hinanden i Danmark. At faa dette Forhold bragt til en Afslutning turde da ogsaa være et ret almindeligt Ønske herhjemme.³)

Da det er udelukket, at Regeringen vil ansætte Dr. B. som Professor, bliver jo kun Spørgsmaalet om en Statsunderstøttelse tilbage. Det er imidlertid ogsaa udelukket, at denne Understøttelse sættes lig med Professorgage, altsaa ca. 4000 Kr., idet Regeringen hverken vil anerkende, at B. burde være Professor, eller at han i sin Tid burde have været ansat som Professor. I Modsætning hertil er der nævnt en Statsunderstøttelse af 2000 Kr. aarlig. Hvor anseligt imidlertid end et saadant Beløb er efter danske Forhold, er det dog nu i Aarenes Løb bleven den Sum, der voteres Poeter og andre i en ung Alder; en Understøttelse paa 1000—2000 Kr. gives adskillige, endog saadanne som desforuden have betydelige Statsembeder. Alligevel vilde en saadan Understøttelse til Dr. B. naturligvis være i høj Grad velkommen, hvis Spørgsmaalet var om at forebygge, at han led Mangel, men den passer dog næppe til de foreliggende Forhold. Dr. B. har ganske vist, saavidt vides, ingensomhelst Formue, han maa leve af sin Pen, men alt for mange Aar siden har en større Kreds af Mænd sluttet sig sammen — og har senere ved Vakance suppleret sig — med det Formaal at yde Dr. B., saalænge og saavidt han ikke faar Statsansættelse eller Statsunderstøttelse, en aarlig Do-

c [jf. note II, 76. 23]

²) *overvejende Majoritet* = alle Stemmer imod 3 (Professorerne v. Mehren, Paludan og Stenstrup)

³) (Fortsættelse, se her mit Udkast) [se: II]

tation, og en Understøttelse i dette Ords strængere Forstand er altsaa ikke absolut nødvendig for ham. Hvis man derfor ikke vil ansætte ham som Professor eller bevilge ham en Statsunderstøttelse, der svarer hertil, burde dog formentlig hans Navn og hans Alder kunne motivere en Aarsunderstøttelse i Højde med, hvad der overhovedet opnaaes herhjemme i Statsunderstøttelse, altsaa 3000 Kr. Regeringens Motivering af en saadan Understøttelse er jo ogsaa i høj Grad lettet ved det filosofiske Fakultets Forslag. Fakultetet har, som nævnt, foreslaet en Professorstilling for B., subsidiært enstemmig foreslaet en særlig Statsunderstøttelse (med Henvisning til Adressen af 1890). Idet Regeringen tager Afstand fra Forslaget om Universitetsansættelse, synes et Forslag om en aarlig Understøttelse af 3000 Kr., efter Ansøgning af Dr. B., at kunne knyttes umiddelbart til det subsidiære Fakultetsforslag uden særlig Motivering. Herved undgaaes ogsaa en maaske pinlig Strid om Ord, og kun Sagen selv staar tilbage, om hvilken det nu for Tiden sikkert tør antages, at den, baaren frem af Regeringen, vil faa Flertal i Tingene.

Jeg tager mig altsaa den Frihed at henstille til Ds. Eksellence, om Regeringen ikke vilde kunne tage Stilling til den foreliggende Sag i den her antydede Retning. Personlig har jeg intet officielt Mandat — det er jo en ejendommelig Forening af Omstændigheder, der bevirker, at jeg her tillader mig at forebringe Sagen —, men hvis Ds. Eksellence vilde meddele mig, at Regeringen kunde gaa ind paa det her fremsatte, er jeg i Overensstemmelse med dem, hvem Dr. Brandes' Forhold ligger paa Sinde (deriblandt Prof. Erslev), naar jeg udtaler, at vi da alle love os en lykkelig Afslutning af denne Sag, ligesom man vilde være Regeringen i høj Grad taknemmelig for denne Afslutning.

Allerærbødigst

II FS's forslag.

(Udkast til Ændring i M. Rubins Konceptskrivelse).^d

og at særlig Regjeringen deler dette Ønske tør vel sluttes bl. A. deraf, at Hs. Exc. Kultusministeren har taget Initiativet til at bringe Sagen frem.

Af Ds. Exc.'s Udtalelser til mig fremgik, tror jeg, meget bestemt, at Regjeringen for Tiden slet ikke er sindet at tage Spørgsmaalet om Universitetsansættelse for Dr. Brandes op til Forhandling. Der kan saaledes alene blive Tale om Imødekommen af Fakultetets Forslag ved at tilstaa Dr. Brandes en livsvarig Statsunderstøttelse. Størrelsen af en saadan Dotation har man jo i Adressen af 1890 ansat til 4000 Kr. aarlig, et Forslag, der som berørt, tiltraadtes med alle Stemmer af det filosofiske Fakultet i dettes nysomhandlede Andragende til Ministeriet.¹⁾ Om nu end Regjeringen, hvad Ds. Exc.

d) [erstatte de to sidste afsnit af MR's koncept]

¹⁾ et Forslag ... til Ministeriet. [erstatte af III, 2]

antydede, vedblivende skulde finde afgjørende Betænkkeligheder ved at acceptere netop det her foreslaaede Beløb, ja maaske endog være utilbøjelig til overhovedet at gaa højere end til 3000 Kr. aarlig,²⁾ saa vilde formentlig selv en saa betydelig Nedsættelse af Beløbet alligevel neppe hindre en Løsning, stemmende med de Ønsker og Betragtninger, som ligge til Grund for de forskjellige Henvendelser til Regjeringen. Navnlig naar man, i nøje Overensstemmelse med den faktiske Tilgang, vil lade Forslaget fremtræde som motiveret ved Fakultetets Andragende, til hvilket Dr. B., saa vidt vides, ved en Skrivelse til Dekanus paa Anledning for sit Vedkommende udtrykkelig har sluttet sig,³⁾ vilde man, tror jeg, paa denne Vis bevare for Forslaget Karakteren af en Foranstaltning, der søger at tilvejebringe en Afvikling med Fortiden,⁴⁾ nogenlunde svarende til Dr. Brandes's exceptionelle Stilling og⁵⁾ Fortjenester.

At et Forslag som det anførte, baaret frem af Regjeringen, skulde møde nogen nævneværdig Modstand paa Rigsdagen, kan vistnok betragtes som højest usandsynligt. Tvertimod turde Forslaget ventes at ville finde Tilslutning, selv udenfor de Kredse, der positivt sympatisere med Dr. Brandes's Forfattervirksomhed. Jeg tror, man efterhaanden fra næsten alle Sider herhjemme adskillig stærkere end i tidligere Tid, har faaet Øjnene op for, hvor magtpaaliggende det maa være, ikke at lægge Hindringer i Vejen for den Differentiering paa det aandelige Omraade, som gives ved Forskjelligheden af de mange Standpunkter og Strømninger i disses eget, frie Forløb, og at al Sammenklumpning, fremkaldt ved Hensyn, der ere selve de aandelige Spørgsmaal uvedkommende, nødvendig maa blive en saare mislig Ting. Utvivlsomt ville, tror jeg, Adskillige af dem, der hidtil have anset det for en selvfølgelig Sag overalt og i alle Forhold at danne Kredse om Dr. Brandes, bl. A. fordi de betragtede ham som ilde og uretfærdig behandlet herhjemme, nu, naar der paa nogenlunde tilfredsstillende Vis, saa godt i alt Fald, som Forholdene tillade det, gjøres op med Fortiden, føle sig i ringere Grad bundne ved de nævnte Hensyn — et Forhold, som neppe vil undlade at sætte sig Spor i den offentlige Diskussion.

Ikke mindst af denne Grund tror jeg, at et Forslag som det omhandlede, hvis Regjeringen maatte beslutte at bringe det frem, vil møde stor Paaskønnelse indenfor de Kredse, der overhovedet nære Interesse for Tidens aandelige Spørgsmaal.⁶⁾

— — —

d. 21/9 97.

F. S.

²⁾ der er Maximum for, hvad der hidtil er opnaaet i Statsunderstøttelse herhjemme,

³⁾ til hvilket Dr. B. ... har sluttet sig = (og altsaa eventuelt søge Dr. B.s Tilslutning til Fakultetets subsidiære Indstilling, saaledes som han jo allerede har givet den til dets principale)

⁴⁾ der søger ... med Fortiden udelades

⁵⁾ exceptionelle Stilling og = ejendommelige Stilling og betydelige

⁶⁾ [KrE foreslår, at de to sidste afsnit af FS's ændringsforslag udelades.]

III *KrE's forslag.*

Forslag fra Kr. E.

1) Rubins Skrivelse (*uden* Fr. S.s Ændringer)

2) Fr. S.s Udkast, indtil den røde Strege, hvorfra fortsættes: 4000 Kr. aarlig, og om Regeringen foreslog Bevilling af en saadan Sum, vilde heri ingenlunde ligge en Anerkendelse af, at Br. egentlig burde ansættes eller forlængst være ansat som Professor; eet er dog, at man pekuniært vil støtte en fremragende Mand, et andet, om man anser ham for at være egnet til at ansættes i Statens Tjeneste og som Universitetslærer, og man ser jo ogsaa, at Mænd som Proff. Steenstrup og Paludan, der bestemt har modsat sig Br. Ansættelse, dog varmt har støttet Fakultetets Forslag om en Statsunderstøttelse af særlig Karakter. Naar der overhovedet er nævnt en Sum højere end de, Staten vanligvis plejer at tilstaa, ligger det vel i, at Forholdene her ogsaa er anderledes end de almindelig forekommende. En Statsunderstøttelse af 1-2000 Kroner opnaas jo her hjemme ret let af Poeter og andre i en ung Alder og er undertiden endog tilstaaet Mænd, der desforuden har betydelige Statsemployer. Hvad Br. derimod angaar, om hvis Ligestillethed i Evner og litterær Betydning med de allerbedste i Landet der jo ikke godt kan være Tvist, gælder det, at han saa langt fra er ung, at han nu har virket som Skribent i mere end en Menneskealder og forrige Aar kunde fejre sit 25aars Jubilæum som frivillig Universitetsdocent; først og fremmest maa det dog betones, at hans Forfattervirksomheds Art nødvendig medfører, at hans Skrifter ingenlunde kan indbringe ham saadanne Honorarer, som høstes af skønlitterære Forfattere. For saadanne er Statsunderstøttelsen et, ganske vist betydningsfuldt Tillæg; for Br. bør det være Hovedgrundlaget for hans Existens, det, der tillader ham helt at hellige sig til sin Forfattervirksomhed uden Hensyn til, om de Opgaver, han sætter sig, netop kan skaffe ham det brede Publikums Øre.

3) Derefter atter Fr. S. med nogle Ændringer og Afsnittet ud.

4) Herefter Rubins som øverst paa tredie Side^f (om at man kan spare en Motiv. ved at henvise til Fak.).

Det bør dog vist et el. andet Sted betones, at du ikke kender Br.s Stilling til hele Spørgsmaalet og at der her vel kan møde Vanskeligheder.

440. Fra KR. ERSLEV, 22. sept. 1897.

- 105 8 22. sept. 1897] dateret efter sammenhængen med et brev af 22. sept. 1897 fra KrE til JAF (i dennes arkiv, KB), hvori det hedder: »Med ikke ringe Vanskelighed fik jeg Fr. S. til at omskrive sit Brev. Nu er det væsentligt inoffensivt; til Gengæld har jeg sagt min Mening i

e [se: II. 1]

f [s. 164]

min Udtalelse, da R. bedre tager det af mig end af S. Begge har vi insisteret paa et nyt Møde og paa, at du skal deltage. Nu til Middag afleverer jeg det hele til Rubin.»

441. Til EDVARD BRANDES, 11. okt. 1897.
- 34 *de Vanskeligheder*] sagen synes ikke at være kommet til behandling i finansudvalget. En eftersøgning i finansudv.'s protokol for det pågældende år gav ikke noget resultat.
443. Fra HARALD WESTERGAARD, 18. okt. 1897.
- 106 20 *vedlagte mærkelige Brev*] af 16. okt. 1897 fra A. Petersen-Studnitz til HW (i MR's arkiv). P.-S. meddeler heri, at han har set sig nødsaget til at stryge HW's noter, da typografiske hensyn gjorde det nødvendigt at forkorte artiklen med 1 side. — I brev af 19. okt. til MR fortæller P.-S., at han har modtaget »et særdeles net og venligt Brev« fra HW og herefter ikke har det mindste imod at give HW sin undskyldning for »min vel skarpe Replik« (ukendt for udg.).
- 21 *min Afhandling til Jubileumsbogen*] »Grundlaget for Beskatningen« i Nat.økon. Forenings Festskrift 1897, s. 281-99. Jf. iøvrigt det følgende brev.
444. Fra HARALD WESTERGAARD, 19. okt. 1897.
- 107 17 *hans Overordnede*] MR var medlem af bestyrelsen for Nat.økon. Forening, hvis sekretær Petersen-Studnitz var 1873-1901.
- 18 *Censor*] MR var 5. okt. 1897 blevet formand for censorerne ved de statsvidenskabelige eksaminer (til 1. dec. 1906).
445. Til J. A. FRIDERICIA, 20. okt. 1897.
- 29 *Bricka*] havde fra 1889 været chef for Rigsarkivets 1. afd.; 19. okt. 1897 udnævntes han til rigsarkivar som A. D. Jørgensens efterfølger.
- 36 *Bruuns . . Plads*] Chr. Bruun ledede Det kgl. Bibl. 1863-1901.
- 108 4 *Din Aktion*] hverken JAF's eller KrE's arkiv giver nærmere oplysning herom. Der er muligvis tale om indledende skridt til den ansøgning om et ekstraordinært professorat i historie, JAF indgav forår 1898, jf. Univ. Aarbog 1898/99, s. 22 ff.
- 8 *Din Anmeldelse af Bangs Bog*] Gustav B.s disputats »Den gamle Adels Forfald«, anmeldt af JAF i Pol, 18. okt. 1897; angående MR's anmeldelse se note II, 113. 32.
447. Fra JULIUS SALOMON, 1. nov. 1897.
- 24 *i Anledning af Goldschmidt*] sigter rimeligvis til en af JS forfattet anmeldelse af M. Goldschmidts Poetiske Skrifter I-IIIX (1896-98), udg. af G.'s søn, lægen A. G. Anmeldelsen har dog ikke kunnet opspores.
- 27 *»der Sohn« . . »der Bote«*] jf. GB's Saml. Skr. II, 250.
- 35 *Professortitelen*] både G. og Ewald blev 25. maj 1875 tit. professo-

- rer. Udråbstegnet efter »Dagbladet« har vel relation til Topsøes holdning over for GB.
- 109 13 *Saint-Aubain*] der skrev under pseudonymet Carl Bernhard.
 30 *ikke Thorsøe, der er Svend Leopold*] L. debuterede 1897 med »Prinsesse Charlotte. Roman om Frederik VII.s Moder« der opnåede to oplag i samme år. Thorsøes bog er formodentlig: »Fra Frederik den Sjettes Hofkredse. Historisk novellistiske Skildringer«, som dog har 1898 på titelbladet.
448. Fra P. VEDEL, 9. nov. 1897.
- 110 5 *den omhandlede Beretning*] muligvis artiklen »Toldspørgsmaalet i Norge« i N. T. 1897, s. 556-74 (november-hæftet), to gesandtskabsindberetninger fra Sth., som UM har stillet til rådighed for N. T., dog kan der også være tale om den indberetning fra IH, som åbner N. T. 1898.
449. Fra HARALD WESTERGAARD, 10. nov. 1897.
- 11 10. nov. 1897] datering efter poststempellet.
 14 *ved Siden af Grev H.]* Nat.økon. Forenings 25-års jubilæum fejredes 12. nov. 1897; ved middagen havde HW ved sin højre side prof., greve Hamilton, til venstre for ham sad Sofus Høgsbro. Festen er refereret i N. T. 1897, 602-09; HW tog ikke ordet.
 23 *Folketallet*] se note II, 76. 11.
 30 *en populær Danmarks Statistik*] Michael Koefoed og HW udgav sammen: Grundrids af Danmarks Statistik, 1898.
450. Fra WILLIAM SCHARLING, 27. nov. 1897.
- 111 2 *Decemberheftet med min Artikel*] problemet løstes på den måde, at både F. H.'s afhandling: »Indkomstkildeskat (Erhvervsskat)« og Sch.'s »Skattereform« tryktes i dec.-hæftet (10. hefte); F. H.'s forrest (s. 613-62), Sch.'s bagest (s. 677-728). — F. H.'s artikel var identisk med en betænkning, som han på foranledning af Lüttichau havde udarbejdet, mens denne var finansminister, og hvori han i grundtræk angav, hvorledes en indkomstkildeskat kunne tænkes gennemført i Danmark. En lignende fremstilling havde F. H. udarbejdet ang. en personlig indkomst- og formueskat; denne var blevet lagt til grund for L.'s skattereformforslag, jf. note II, 82. 27 og kommentaren til br. 452. — Sch., der fra 1894-98 var leder af folketingets højre, var en modstander af det Lüttichau'ske forslag, der atter var blevet forelagt landstinget uden at dette dog i samlingen 1897/98 nåede at færdigbehandle det.
- 22 *Foreningen*] Nat.økon. Forening.
452. Fra V. FALBE HANSEN, 29. nov. 1897.
- 112 17 *min Medvirkning*] F. H. indleder sin artikel om Indkomstkildeskat (se ovenfor) med en bemærkning om, at han på Lüttichaus anmod-

ning har udarbejdet en »Fremstilling af den fremmede Lovgivning om Indkomstskat særlig den norske, den engelske og fornemlig den tyske« og derefter har draget »Hovedlinierne for hvorledes en dansk Indkomstskat burde være, naar der til den bliver knyttet en Beskatning af Formuen«, tillige har han givet »Udkast til de vigtigste Paragrafer i et eventuelt Lovforslag derom«. Længere henne i indledningen skriver F. H., at lovforslaget er »bygget paa den af mig afgivne Betænkning som Forarbejde og er i Overensstemmelse med dennes Grundtanker«. Udtrykket »Forarbejder« og den gentagne understregning af, at betænkningen afgav hovedtankerne i skatte-reformforslaget, er formodentlig en imødekommen over for den af MR rejste indsigelse, der må være forudsætningen for nærværende brev. Selv skrev MR om sin medvirkning (i Selvbiografi I, efter at han har omtalt reorganisationen af Stat. Bureau): »Tillige har jeg haft Lejlighed til at bistaa Regeringen ved Udarbejdelsen af forskellige Lovforslag m. v. Navnlig gælder dette det nu forelagte Indkomst- og Formueskattelovforslag, til hvilket ogsaa Affattelsen af Motiverne har været mig overdraget. — Samtidig med at jeg, alt et Aar efter min Ansættelse som Direktør, erholdt Ridderkorset ved Kgl. Resolution af 5te Februar d. A. [1897], meddelte man mig, endog i stærke Udtryk, Regeringens Anerkendelse af min Virksomhed i mit første Aar som Statsemedsmand.« — Ifølge justitsmin. Nellemanns beretning om sin udtræden af ministeriet Reedtz-Thott havde Lüttichau bedt F. H. om at udarbejde et forslag efter engelsk mønster, men ændrede sin beslutning på grund af MR's kritik af det F. H.'ske forslag (se Troels G. Jørgensen: Tre Professorer, 1958, s. 221 f.).

453. Til CORDT TRAP, 1. dec. 1897.

- 28 *Ejendomsstatistikens Stranding*] »Beskrivelse af Københavns Kommunes Ejendomme« (Tabelværk nr. 14) udsendes først i 1904, jf. Kj. Johansen, s. 43. — H. A. Jacobi var 1891—1909 borgmester for mag. 3. afd.

454. Fra J. A. FRIDERICIA, 4. dec. 1897.

- 113 6 *Troels Lunds Vurdereren*] »Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarh.« udkom i sin første udgave under hovedtitlen: Danmark-Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede. — *Joh. Grundtvigs* beregninger findes i Medd. fra Rentekammerarchivet 1872, s. 208 ff. (558.500 pers. i 1645) og 1877, s. 135 ff. (455.039 pers. i 1660). — JAF kunne også have nævnt Fr. Hammerich's afh. i H. T. 3, II (1860—63). — En kritik af Hammerichs og Grundtvigs tal findes i MR's afhandling i H. T. 5, III, 487 ff. (B. nr. 32); en moderne behandling af befolkningsspørgsmålet gives af Aksel Lassen i Jyske Saml., ny række V, 2 (1960), 173 ff.

456. Fra J. B. LØFFLER, 6. dec. 1897.
- 32 *Deres Anmeldelse*] Gustav Bangs disputats anmeldtes af MR i H.T. 7, I, 216–28 (B. nr. 174); den anførte sætning findes s. 220.
- 114 8 *meget har jeg offentliggjort*] se J. B. Løffler: *Min Virksomhed ved Nationalmuseet 1868–1900* (1905) med bibliografi, udarbejdet af M. Mackeprang.
457. Til JACOB MARSTRAND, 8. dec. 1897.
- 16 ...] MR meddeler, at »Falkenstjerne-Sagen« endnu er uafgjort.
- 17 *en Borgemesterkandidat*] Københavns borgerrepræsentation valgte 20. dec. 1897 fuldmægtig i indenrigsministeriet Theodor Dybdal til H. N. Hansens efterfølger som borgmester for mag.'s 1. afd. — Foruden af D. søgtes embedet af overretssagførerne Axel Bang og Conrad Holm; det vides ikke, om der tidligere inofficielt har været tale om flere kandidater.
459. Fra CARL BECH, 22. dec. 1897.
- 115 6 *den Tak*] se Beretning om Foreningen af jyske Landboforeningers 23de Delegeretmøde i Aarhus den 30. November og 1. December 1897 (Aarhus 1898), s. 2.
- 15 *Hr. Winkel*] J. H. Winkel flyttede 1896 fra Dybvad hovedgård til København. Her knyttedes han bl. a. til Stat. Bureau, hvor han til 1926 medvirkede ved landbrugsstatistiske arbejder.
460. Fra GEORG V. MAYR, 20. jan. 1898.
- 31 *meine »Bevölkerungsstatistik«*] ifølge en meget kladdeagtig, udat. blyantskoncept i MR's arkiv vil MR foranledige »dass das Werk in einer unserer Haupt-Zeitungen besprochen werden wird« — MR har iøvrigt forlængst læst værket og bifalder v. M.'s anskuelse »dass ein solches Werk auch ausserhalb Fachkreisen gelesen werden soll«.
- 116 25 *Wappäus*] den tyske statistiker og geograf J. E. Wappäus' *Allgemeine Bevölkerungsstatistik* (Leipzig, 1859–61). G. F. Kolb udgav 1857 i Zürich »Handbuch der vergleichenden Statistik«, der kom i mange oplag.
461. Til CORDT TRAP, 2. febr. 1898.
- 117 11 *Hvad er der sket?*] årsagen til det pludselige fald i bygningsafgiften har rimeligvis været en ompostering i kommunens komplicerede og uoverskuelige regnskabsform, jf. A. F. Lamm: *Erindringer og Tanker* (1928), s. 118 f.
462. Fra ERIK SKRAM, 14. febr. 1898.
- 24 *boslagte Opråb*] ikke bevaret i MR's arkiv. Opråbet såvel som det planlagte skema står sikkert i forbindelse med »Det danske Selskab«, hvis formand E. S. var, og som havde til formål at skabe kontakt mellem udenrigsdanske og moderlandet.

463. Fra A. N. KIÆR, 15. febr. 1898.
- 34 *den fælles Udarbejdelse*] i forordet til Stat. Aarb. 1898 (s. IV) gør MR rede for en række internationale tabeller, der for første gang er knyttet til årbogen og som foreligger i det væsentlige ensartet i den norske og den danske statistiske årbog. Der tilføjes, at planen bl. a. var blevet drøftet af direktørerne for det norske og det danske bureau ved et møde i Göteborg i maj 1898.
- 118 21 *vort skandinaviske Møde*] det 6. fællesnordiske statistiske møde blev af hensyn til det internationale statistiske instituts møde i Kristiania i september 1899 udskudt til 1900. Det afholdtes i København fra 27.-30. aug. og her talte MR »Om Befolkningens sociale Gruppering« jf. bilag C til »Forhandlinger ved det fællesnordiske statistiske Møde i København ...« i Stat. Medd. 4, 7, 5 (1900).
- 36 *et venskabeligt Forhandlingsstevne*] jf. br. 467.
464. Fra LUDVIG BRAMSEN, 18. febr. 1898.
- 119 23 *en ved Lov fastslaaet Ulykkesstatistik for Arbejdere*] udvalgets beretning, trykt i R. T. 1897/98 B, sp. 2403 ff., over forslag til lov om arbejderes forsørgelseskrav efter ulykkestilfælde under arbejde, indeholder som bilag et forslag til lov om tælling af ulykkestilfælde; dette forslag blev — ifølge beretningen — ikke indbragt for folketinget, da finansministeren på tillægsbevillingsloven havde stillet forslag om en bevilling til den foreslåede tælling; jf. indledningen til Stat. Medd. 4, 7, 3.
465. Fra HARALD WESTERGAARD, februar 1898.
- 120 2 *februar 1898*] dateret efter omtalen af dommen over Zola (23. febr. 1898), der idømtes et års fængsel og 3000 frcs i bøde for sin indgriben i Dreyfus-processen med artiklen *J'accuse* i *L'Aurore*, 13. jan. 1898.
- 4 [...] ca. halvdelen af brevet, omhandlende ligegyldige småsager, er udeladt.
- 7 *l'Assommoir*] dansk titel: *Faldgruben*, kom 1878 som 7. bd. i Rougon-Macquart-serien.
466. Fra HARALD WESTERGAARD, 17. april 1898.
- 34 *Fødselsdag*] HW blev 19. april 1898 45 år gammel.
- 121 1 *Deuntzer .. ved den Lejlighed*] ved universitetets årlige fest i anledning af kongens fødselsdag 15. april talte Deuntzer, der da var rektor, om lovgivningen under Christian IX.
- 9 *Krabbe*] Jon K., cand. jur. 1896, efter sin statsvidenskabelige eksamen 1898 fik han ansættelse under Islands ministerium, jf. hans »Erindr. fra en lang Embedsvirksomhed«, 1959, s. 9 f.
- 14 *Sørensen*] Aage S. skrev om dansk forsikrings- og forsorgslovgivning i Zachers »Die Arbeiterversicherung im Auslande«, jf. nekrolog over ham i N. T. 1913, s. 310.

- 26 *en lille Straale*] »Oldingalderens Dødelighed« i N. T. 1898, 349-58.
467. Fra A. N. KIÆR, 21. april 1898.
- 122 10 *Konferencen*] se II, 118. 36.
468. Fra A. W. FLUX, 15. maj 1898.
- 33 *a report .. of Alderdomsunderstøttelsen*] Stat. Medd. 4, 2, 1: »Alderdomsunderstøttelsen i Aarene 1895 og 96«. I Stat. Medd. 3, 15, 6 og 17, 5 var der fremkommet oplysninger om alderdomsunderstøttelsen i årene 1892-94.
- 123 9 *the cost of Fattighjælp presented to Rigsdagen*] måske MR's i R.T. 1896/97 B, sp. 3101 ff. aftrykte skrivelse af 14. dec. 1896 til Indenrigsministeriet (Bilag til Beretning ang. Lovforslag om Ændr. i Lov om Alderdomsunderstøttelse) vedr. bl. a. kommunernes udgifter til fattighjælp og alderdomsunderstøttelse; skrivelsens sidste afsnit (sp. 3107 ff.) giver en oversigt over fordelingen af udgifterne mellem staten og kommunerne.
469. Fra ISIDOR HECKSCHER, 14. juni 1898.
- 19 *For nogle Dage siden*] 7. juni 1898. Brevet ligger i MR's arkiv og omhandler væsentlig sommerferieplaner. Om fragtstatistikken skriver IH »Saa kan jeg fortælle, at jeg i Lørdags tilstillede Udenrigsministeriet en længere Udvikling angaaende Fragtfartstatistikken, om hvilken Direktøren for Statens statistiske Bureau har ønsket at kende mine Anskuelser. Hvis samme Direktør, som jeg under ham, faar den lidet misundelsesværdige Lod at gennemlæse hele Bunken, forestaar der ham en nydelsesrig Sommer ... Da her nu foreligger et bestemt Forslag fra min Side, vil det formentlig være lettere at diskutere Sagen mundtligt.«
- 21 *en Serie Artikler*] i anledning af udgivelsen af tillægget til Handelsberetningen for 1897.
- 32 *Forfatterens Identitet*] IH antager, at Julius Schovelin er artiklernes forfatter, jf. br. 470.
470. Fra ISIDOR HECKSCHER, 17. juni 1898.
- 124 18 *Gross. Ad.*] Frantz Th. Adolph havde 1897 efterfulgt Tietgen som formand for Grosserer-Societetet.
- 125 4 S.] Julius Schovelin var 1888-1910 Grosserer-Societetets sekretær samtidig med at han var chef for Børskontoret (1889-1910) og sekretær for den danske Handelsstands Fællesrepræsentation (1888-1911).
471. Til KR. ERSLEV, 24. juni 1898.
- 30 *Scharlings og Falbe Hansens .. Arbejde*] Danmarks Statistik. En Haandbog af V. Falbe-Hansen og W. Scharling I-V 1878-87, Suppl. 1891.

- 32 III, S. 305-306] bd. III udkom 1848. Citatet begynder s. 304; Bergsøe har *antagne* i stedet for *optagne*.
473. Fra HARALD WESTERGAARD, 30. juli 1898.
- 127 8 *Afregning for 1897*] både Landbefolkningens Dødelighed (B. nr. 57) og Ægteskabsstatistikken (B. nr. 120) var udkommet på P. G. Philipsens Forlag, der i 1896 var smeltet sammen med Ernst Bojesens Kunstforlag til Det nordiske Forlag.
- 19 *Gad gav os for nogle Aar siden Skemaerne*] i indledningen »Fremgangsmåde ved Folketællingerne i Danmark i Tidsrummet 1769-1890« til Stat. Tabelværk IV, A, 8, a. (1894): »Hovedresultaterne af Folketællingen i Kongeriget Danmark d. 1. Febr. 1890.«
474. Til KJØBENHAVNS LIBERALE VÆLGERFORENING, august 1898.
- 29 *august 1898*] konceptet er skrevet på bagsiden af en trykt henvendelse fra Vælgerforeningen, som er dateret: August 1898. Den indeholder en opfordring om at lade sig opstille som valgmandskandidat.
- 32 *in casu*] Hørring var både konseilspræsident og finansminister.
475. Fra ALEXIS PETERSEN-STUDNITZ, 26. aug. 1898.
- 128 13 *Anmeldelsen*] under fællestitlen »Anarkismen« offentliggjorde P.-St. i N. T. 1898, 635-62 nogle anmeldelser bl. a. af P. Krapotkin: Erobringen af Brødet (Bergen 1898), som EB — ikke ukritisk — havde anmeldt i Pol. 28. juli 1898. GB havde forsynet bogen med et forord, der i begejstrede vendinger introducerede Krapotkin for nordiske læsere. — Af et ikke medtaget brev af 24. aug. fra William Scharling (i MR's arkiv) fremgår, at MR har haft i sinde at sende P.-St. et skarpt brev, som S. foreslår ændret til en henstilling om, at P.-St. begyndte anmeldelsen med en redegørelse for bogens indhold.
- 19 *Bisgaard*] B. skrev i N.T. 1899, 1-45 om »Den handlende Middelfstand og dens Fremtidsudsigter«.
- 24 *Deres Artikel*] i 8. hæfte af N. T. 1898: »Folketællingen den 1. Februar 1895 i København og Nabokommuner«, (B. nr. 181).
- 25 *Prof. Scharl. . . en politisk Artikel*] formodentlig William Scharlings »Konverteringen og Rentefoden« i 9. hæfte af N. T. 1898; denne artikel indtager dog ikke førstepladsen.
476. Til KR. ERSLEV, 23. sept. 1898.
- 129 4 *Dim Bog*] Valdemarenes Storhedstid, Studier og Omrids. 1898.
- 130 2 *Bajerskøltønden*] se lov nr. 50 af 1. april 1891, § 2.
- 29 *Delingen mellem Stud og Nathold*] i KrE's definition (o. c. s. 79): »Stud er den aarlige Skat, som Bønderne var pligtige at yde Kongen; Nathold er Pligten til at underholde Kongen og hans Følge

- i een eller flere Nætter, naar han rejste Landet rundt.« Jf. iøvrigt o. c. s. 148 ff.
- 33 *Folketallet*] KrE har et særskilt kapitel herom (s. 189 ff.), hvori han resumerer den tidligere diskussion, men selv er yderst forbedholden i sine udtalelser.
- 34 *bele det sidste Afsnit*] s. 237–75 »Omrids til Karakteristik af Valdemarstiden«.
- 131 5 *Du krænker Steenstrup vel stærkt i Fortalen*] KrE gør heri opmærksom på, at hans bog er et forstudium til hans afsnit i *Dann. Riges Hist.* »Det fremkommer for at forklare den Baggrund, ud fra hvilken jeg i Danmarks Riges Historie fremstiller det Tidsrum, jeg heri har overtaget ... Saaledes har dette Skrift da sin særlige Adresse til den Mand, der har paataget sig det saa betydningsfulde og vanskelige Hverv at fremstille Danmarks ældste Historie lige til Valdemar Sejrs Død. ... Paa adskillige Steder i dette Skrift har jeg i Enkeltheder udtalt Anskuelse afvigende fra hans; paa langt flere har jeg dog lært af ham og er kun gaet videre ad Veje, som han har anvist og banet. Maatte da disse mine Undersøgelser vinde hans Bifald, maatte den i dette Skrift fremsatte Grundopfattelse ikke for meget afvige fra den, som han har og vil give Udtryk i første Bind af Danmarks Riges Historie!«
- 9 *Holberg*] retshistorikeren Ludvig H. angribes bl. a. for sine bøger *Kong Valdemars Lov* (disputats, 1886) og *Dansk Rigslovgivning* (1889).
- 15 *Danmarkshistorien*] KrE skrev 2. bd. af *Danmarks Riges Historie*, det udkom fra okt. 1898 — febr. 1905.
478. Fra HARALD WESTERGAARD, 24. okt. 1898.
- 132 14 *Lovforslag til Fordel for Lejehusmændene*] Forslag til Lov angaaende Fæste- og Lejehuse fremsattes i folketinget 17. nov. 1898 bl. a. af Zahle. På grund af en forespørgsel fra det i denne anledning nedsatte folketingsudvalg udarbejdede Stat. Bureau »Fæste- Leje- og Tjenestehuse, samt Landarbejderfamilierne i disse i Aaret 1899«, Stat. Medd. 4, 8, 1 (nov. 1900).
- 28 *Sørensen*] Aage S. blev 1898 ansat som sekretær ved Arbejderforsikrings-Raadet og leder af dettes kontor.
- 30 *Sporvejsstriken*] hentydningen er uklar, idet de københavnske sporvognsfunktionærer i 1898 kun strejkede de første dage i maj måned. Måske sigter HW til en publikumsreaktion over for sporvejselskabets forslag til kommunalbestyrelsen om en omlægning af ruter og takster; mere sandsynligt er dog, at HW hentyder til bagersvendenes strejke, der strakte sig fra 14. okt.—2. nov. og som 22. okt. udvidedes betydeligt ved en lockout fra mestrenes side. Denne strejke blev bilagt ved mægling, bl. a. under medvirkning af Herman Trier.

479. Fra G. A. HAGEMANN, 15. nov. 1898.
- 133 4 *Finsens medicinske Lysanstalt*] G. A. Hagemann havde hjulpet Niels Finsen med at samle den kreds, som 1896 stiftede det medicinske lysinstitut, af hvis forretningsudvalg H. var medlem fra 1896-1903, da han blev formand for institutets overbestyrelse. — Forespørgslen står i forbindelse med planerne om en betydelig udvidelse af lysinstitutet. — I en samtale med Pol. 11. dec. 1898 udtaler H.: »Vi er i Færd med ved Hjælp af Skemaer, der udsendes til alle Landets Læger, at tilvejebringe en Statistik ... Der maa være ialt henimod 8000 Lupuspatienter i Landet«. — Se også br. 514.
480. Til KR. ERSLEV, 21. dec. 1898.
- 20 *Valget som ledende Senior*] KrE valgtes 20. dec. til ledende senior i Studenterforeningen uden at der var opstillet nogen modkandidat. I Pol. 22. dec. behandles valget udførligt, og det hedder »Dette Valg er desuden en afgørende Sejr for dem i Studenterforeningen, der ønsker en Sammenslutning med Studentersamfundet, og som paa en Generalforsamling i forrige Uge nedsatte et Udvalg til at arbejde for dette Formaal.« I artiklen udtaler KrE direkte: »Til Forklaring af min personlige Stilling i Sagen maa De huske, at jeg egentlig mere er Samfundets end Foreningens Mand, og at jeg kun arbejder paa Sammenslutningen, fordi jeg tror, at den ogsaa vil være Studentersamfundet til Gavn.« Studentersamfundets generalforsamling forkastede 16. febr. 1899 efter en af JAF støttet resolution et fra senioratet Erslev udgået forslag om sammenslutning. — Se P. Munch I, s. 84 ff. — Senioratet Erslev varede til april 1899.
481. Til NIELS NEERGAARD, 10. jan. 1899.
- 134 9 *Spørgsmaalet om de 800 Kr.*] i et ikke medtaget brev af 21. dec. 1898 fra MR til N. (i dennes arkiv, RA) udbeder MR sig en samtale med N. for at erfare »hvad De ønsker m. H. t. 'Bureauets Historie' (de 800 Kr. paa Finansloven). Finansministeren mente, Sagen klarede bedst ved en direkte Konference imellem os«. — N. var 1892-1908 (og senere) medlem af finansudvalget.
482. Til PONTUS FAHLBECK, 18. jan. 1899.
- 33 *et Referat*] MR anmeldte »Sveriges Adel« i H. T., 7, II, 106-29 (B. nr. 186).
- 135 1 *et Par yngre Statistikere*] den ene er muligvis Adolph Jensen, der i N. T. 1900 offentliggjorde en undersøgelse om studenterspørgsmål, den anden måske Michael Koefoed, der i Nat.økon. Forenings Festskrift 1897 havde behandlet landbefolkningsproblemer af lignende art, jf. note II, 10. 29.
- 19 *Dr. Bangs Arbejde*] Den gamle Adels Forfald, 1897, anmeldt af MR i H. T. (B. nr. 174).
- 136 6 *Toledsætterne*] slægter på to led, der ophører med stifterens søn;

F.'s undersøgelser havde bl. a. vist, at $\frac{2}{3}$ af de uddøde sv. adelige slægter var et- eller to-ledsslægter.

- 30 *Bureauet er nu Slotsholmsgade 12*] Stat. Bureau havde indtil 1. jan. 1899 haft kontorlokaler i Ministerialbygningen, men flyttede da til naboejendommen, Kristiansgade 2 og Slotsholmsgade 12, jf. Det statistiske Departement 1896-1920 (1920), s. 18 f.
483. Fra PONTUS FAHLBECK, 22. Jan. 1899.
Et udkast til dette brev findes på bagsiden af 2. ark af br. 482.
- 137 14 *statistiken öfver de Köpenhamnska äktenskapen*] formodentlig sigtes til MR's og HW's »Ægteskabsstatistik« (B. nr. 120), der første gang udnyttede de af MR indførte spørgsmål vedr. den københavnske befolknings ægteskabsforhold, jf. note II, 153. 33.
- 29 *Candolle*] Fahlbeck henviser i sin bog, s. 11, anm. 2 til Alph. de Candolle, *Histoire des Sciences et des Savants depuis deux siècles*. 2.éd. Genève 1885, s. 117 ff.
484. Fra CHRISTIAN LÜTTICHAU, 6. febr. 1899.
- 138 25 *Tjele*] L.'s slægtsejendom.
- 28 *den i Nat: Tid: fremkomne Notits*] i Nationaltidende 31. jan. 1899 »Den politiske Situation«. Artiklen citerer fra Jyllandsposten en artikel af Sv. Alsing, hvori det i forbindelse med et angreb på skattelovene hedder »Ministeriet Reedtz-Thott havde i sin ubegribelige Visdom taget en Radikaler af reneste Vand til Chef for det statistiske Bureau og Ministeriets Konsulent paa den økonomiske Lovgivnings Omraade«. Hertil knytter red. af Nationaltidende følgende note: »Det var dog maaske mere den haarde Nødvendighed, der tvang Ministeriet til at ansætte Hr. Rubin. Hans Ansættelse som Gads Efterfølger var nemlig Folkethingets Betingelse for overhovedet at vedtage den højst fornødne Lov om Omordning af det statistiske Bureau.«
- 35 *et Udkast*] i MR's arkiv. Det er skrevet af Reedtz-Thott med undtagelse af de kursiverede steder, som L. har tilføjet, og lyder:
»I en Anmærkning til en Artikel i Nat. Tid. af 31te Januar — en Artikel, som jeg ikke nærmere skal komme ind paa — hedder det *angaaende Direktør Rubins Udnævnelse til Direktør for statistisk Bureau* under Redactionens Underskrift 'hans (Rubins) Ansættelse som Gads Efterfølger var nemlig Folketingets Betingelse for overhovedet at vedtage den højst fornødne Lov om Ordningen af det statistiske Bureau.'
Som den, der i sin Tid som Minister førte Loven igjennem, skal jeg ikke undlade at oplyse, at denne Betingelse hverken direkte eller indirekte er bleven stillet *overfor undertegnede*.« — Hverken Berl. Tid. eller Nationaltidende bringer denne berigtigelse, jf. også det følgende brev.

485. Til CHRISTIAN LÜTTICHAU, 7. febr. 1899.
- 139 13 7. febr. 1899] dateret efter sammenhængen med br. 484.
486. Fra LUDVIG BRAMSEN, 25. febr. 1899.
- 140 18 *mit Indledningsforedrag*] trykt i Assurandøren 1. marts 1899 (4. årg. 1899, nr. 5, s. 43-45) »Værdiansættelse af Fabrikanters færdige Varer i Brandskadetilfælde«. Jf. »Reguleringen af Brandskaden hos Aktieselskabet M. J. Ballins Sønner« i Assurandøren 1899, nr. 1-3, hvori bl. a. de vota er aftrykt, der udgjorde Jul. Lassens, C. F. Tiemroths og MR's voldgiftsdom af 20. dec. 1898 mellem Norwich Union Brandassurancecompagni og A/S M. J. Ballins Sønner. Voldgiftsflertallet, L. og MR, havde afgjort, at skaden skulle godtgøres på grundlag af den opbrændte vares markedsværdi, mens T. (adm. direktør for A/S Det kgl. octr. almindelige Brandassurance-Compagni) følger Norwich Unions påstand, der kun anser sig forpligtet til at erstatte markedspriserne umiddelbart før branden for de anvendte råstoffer med tillæg af alle omkostninger. Assurandøren havde sluttet sig til flertallets afgørelse, med stærk understregning af nødvendigheden af at komme til en principiel klaring af spørgsmålet. — Se også stikordet »Værdiansættelse af Fabrikanters færdige Varer i Brandskadetilfælde« i Assurandørens indholdsfortegnelse for 1899.
487. Til ROSE DAVIDSEN, 27. febr. 1899.
- 141 17 *Dim unge Navne*] den 18-årige Rose Melchior, senere gift Davidsen. Hendes bror, grosserer J. H. Melchior (firma: Ludvig M.) havde fået en del af sin uddannelse hos Salomon Davidsen jun. — Den anden kvindelige medrejsende, jf. brevets slutning, har ikke kunnet identificeres.
- 31 *min Skulder*] jf. note I, 76. 10.
- 142 2 *en Diskussion om Kvindesagen*] Dagmar Hjort talte 18. febr. 1899 i Studenterforeningen om »Kvindebevægelsens subjektive Berettigelse«.
- 8 ...] MR har set Lis R. spille komedie.
- 10 *Finland er i Færd med at blive helt undertrykt af Rusland*] Nikolaj II havde 15. febr. 1899 udstedt et manifest, der lagde alle finske lovspørgsmål under kejserdømmets lovgivning, forsåvidt de også berørte russiske interesser. Den finske rigsdag var dermed indskrænket til en rådgivende institution.
- 24 *Thukydids Historie*] oversat og oplyst med anmærkn. af M. C. Gertz, I-II, 1897-99.
- 27 »*bakol hævel*«] fonetisk transskription for det hebraiske udtryk: alt er forfængeligt (Prædikerens bog 1, 2).
488. Fra JULIUS SALOMON, 1. marts 1899.
- 35 *paa 14 Sider*] »Danskheden i Sønderjylland«, som GB — efter op-

fordring af ledende sønderjyder, Studenterforeningen og Studenter-samfundet på baggrund af den prøjsiske overpræsident v. Køllers fremfærd i Sønderjylland — offentliggjorde i Tilskuerens marts-hæfte 1899, s. 185–99, jf. P. Munch I, s. 86. — Artiklen bebudedes oversat til de europæiske hovedsprog. — I indledningen bebrejder GB den danske regering, »som jo heller ikke repræsenterer noget som helst, ikke et Parti, end mindre et Land«, at det ikke er lykkedes den at få den tyske regering i tale.

489. Fra HARALD WESTERGAARD, 20. marts 1899.
- 143 20 *Idiotsspørgsmaalet*] rimeligvis er spørgsmålet blevet rejst i et nu tabt brev fra MR, muligvis i anledning af HW's nedennævnte artikel i Assurandøren.
- 24 *af og til i et østerrigsk Tidsskrift*] HW skrev både i Österreichische Revue, Organ für Assekuranz og i Assekuranz Jahrbuch, her er formodentlig tale om det sidste, jf. Skr. og Art. nr. 81: »Die Sterblichkeitsuntersuchung der skandinavischen Lebens-Versicherungsgesellschaften«, Ass. J. XIX, 2, 1898, s. 34–43.
- 25 *det jeg sidst skrev*] »Et Bidrag til Dødeligheds-Statistikken«, i Assurandøren 4. årg. nr. 6, 16. marts 1899, s. 55–56 — artiklen beskæftiger sig med idioters dødelighed.
- 144 32 *en lille Straale i Assurandøren*] synes ikke at være fremkommet.
490. Til KR. ERSLEV, 13. april 1899.
- 145 6 *afslutte hans Bog*] Carl Bruun døde 26. marts 1899; 3. bd. af hans bog »København« udkom 1901, afsluttet af P. Munch.
- 17 *Lørdag*] Bramsen talte 16. april ved et møde i Studenterforeningen (hvortil også Studentersamfundet var indbudt) om »Socialdemokratiet og Kapitalstaten«.
491. Fra WILLIAM SCHARLING, 17. april 1899.
- 27 [...] S. beklager at have glemt en mødeaftale.
- 28 »*Underbalancen*«] refererer til en artikel af S. i N. T. 1899, 177–95: »Et Par Betragtninger«, der advarer imod den store udførsel af danske værdipapirer. Se også replikskiftet mellem mrk.: S. og red. i Pol. 11. april 1899.
- 29 *H. F. i Pol.*] 17. april 1899 »Statistik« af H[arald] F[aber], der fra London refererer et foredrag, som vender sig imod at de to tal, der repræsenterer værdien af indførsel og udførsel, skulle udgøre en »Balance«, udtrykket burde tværtimod bandlyses.
492. Fra KR. ERSLEV, 28. april 1899.
- 146 10 *min Afbrydelse i Gaar i Mødet*] MR var fra 19. maj 1897 til 31. maj 1907 medlem af bestyrelsen for Dansk historisk Forening. Det følgende brev lægger det nært at antage, at der er tale om et møde i denne bestyrelse.

493. Til KR. ERSLEV, 29. april 1899.
- 25 *vore Eksplikationer*] se br. 314 og 410.
- 147 7 *gamle Violer*] det samme som »gamle historier«, jf. Grimm, Deutsches Wörterbuch XII, Abt. 2 (1913–51), sp. 363.
- 148 9 *Adelen*] formodentlig MR's anmeldelse af Pontus Fahlbecks bog, jf. II, 134. 33.
494. Fra ERNST FRANCKE, 5. juni 1899.
- 16 *Soziale Praxis*] tysk socialpolitisk tidsskrift, der — redigeret af E. F. — i forbindelse med Gesellschaft für soziale Reform spillede en betydelig rolle for udviklingen af den tyske sociallovgivning, jf. Gustav Schmoller: Charakterbilder (München und Leipzig 1913), s. 291 ff.
- 22 *eine Darstellung der grossen Aussperrung*] kom 15. juni i Soz. Praxis under titlen »Die grosse Arbeitersperrung in Dänemark«, mrk.: -n. (B. nr. 190). MR behandler i artiklen baggrunden for og den første fase af den store lockout i bygningsfagene (24. maj–5. sept. 1899), der siden førte til septemberforliget, se herom F. Skrubbeltang i Sociale Studier i dansk Historie efter 1857 (1930), s. 169 ff.
495. Fra HARALD WESTERGAARD, juni 1899.
- 149 2 *juni 1899*] dateret efter bemærkningerne om lockouten og de to ynkkelige statistiske afhandlinger; i sommeren 1899 indstillede to studenter sig til eksamen, heraf dumpede den ene, mens den anden fik haud. ill. i statistik.
- 24 *Bang og Mackeprang*] formodentlig Immanuel B., der dog først 2. febr. 1900 blev cand. mag. i statsvidenskab og Edvard M., der tog samme eksamen 21. febr. 1901.
496. Fra AXEL HOLCK, 18. juli 1899.
- 150 6 *br. direktørens brev*] ikke bevaret.
- 19 *Roskilde-embedet*] amtsforvalter O. C. Schlichtkrull døde 4. juli 1899, han efterfulgtes 13. sept. s. å. af J. S. Regenburg.
- 33 [...] det er ikke nogen behagelig tanke for H., at MR muligvis har omtalt ham over for ministeren, da denne let kan have givet ham prædikatet »en vanskelig mand«.
- 151 2 *sparekasseinspektionsaffairen*] sparekasseinspektør V. S. V. Faber døde 19. marts 1899, han efterfulgtes 3. maj s. å. af V. Bindslev.
497. Til AXEL HOLCK, 19. juli 1899.
- 152 24 *Fuldmægtig .. Kontorchef*] H. blev 1888 ekstraarbejder i Stat. Bureau, 1. april 1892 blev han ansat som assistent, 1. jan. 1896 avancerede han til fuldmægtig og 1. april 1897 til kontorchef.
- 153 12 *Thiset*] 1897–1915 chef for RA's 1. afdeling.
- 33 *Folketælling 1880*] ved denne lejlighed var det første gang blevet

overdraget til magistratens omsorg at bearbejde folketællingslisterne, som tidligere blev behandlet i Stat. Bureau. MR fortæller i E. 70 f. om den modstand, folketællingsskemaerne mødte; skattekontorets chef anså de nye spørgsmål for »upassende, nærgaaende og unyttige«, men ved Fengers støtte kom skemaerne ud. Nye — både for inden- og udenlandske skemaers vedkommende — var navnlig ægteskabsspørgsmålene: hvornår sidste gang gift, hvormange børn og hvormange deraf døde i sidste ægteskab; det herved indvundne omfattende materiale blev udnyttet i MR's og HW's »Ægteskabsstatistik paa Grundlag af den sociale Lagdeling« (1890). Jf. Kj. Johansen, s. 17 ff.

- 34 *Ad. 3.]* Adolph Jensen, der ligesom Michael Koefoed var fuldmægtig i Stat. Bureau.
498. Fra LIS RUBIN, 29. juli 1899.
- 26 *jeres rare Brev]* synes ikke bevaret.
- 31 *Raven]* hotel på Stadtweg i Slesvig by.
- 156 14 *Klara Meyer]* enke efter skibsreder Jacob M., d. 1896; hun var mor til nedennævnte Else M.; Caroline Meyer og Julie Dessauer, f. Meyer, var søstre til hendes afdøde mand.
- 15 *Elses Bryllup]* 25. juli 1899 blev Else Meyer gift med Philip Mik-Meyer, som var ansat i Landmandsbanken.
- 20 *Frk. Nielsen]* Harriet N.; hun var i over en menneskealder ansat i korset-afdelingen hos Salomon Davidsen.
- 24 *Philipsens Mord]* i 1890. Om den makabre sag se Højesteretstidende 1891, s. 289 ff. og Anthon Maaløe: En Pressemands Erindr., 1934, s. 99 ff.
- 33 *et »dajligt« Barn]* Frederik IX fødtes 11. marts 1899.
- 34 *Mønsted]* måske margarinefabrikantens familie, der 1899 var flyttet til København og hørte til Salomon Davidsens kundekreds.
- 157 4 *Laura]* rimeligvis tante Bellas pige.
- 5 *Milter]* muligvis en bregneart, jf. ODS XIV, sp. 70.
499. Til KR. ERSLEV, 18. sept. 1899.
- 31 *Din Afhandling]* enten »Europæisk Feudalisme og dansk Lensvæsen« i H. T., 7, II, 247–304 eller »Rostjeneste-Rustning« ssts. 393–99, jf. Litt. Arb. s. 344.
- 33 *Lindbergs Grundrids]* J. K. Lindberg: Fagforeningerne i England og Tyskland (1899) kom i kommission på Erslevs forlag som nr. 19 af »Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning«, udg. af Universitetsudvalget, hvis formand KrE var.
- 158 4 *Frantz Pios Afhandling i Tilskueren 1895]* »Englands Trade Unions« i juni-juli-hæftet.
- 5 *noget af Hansted]* cand. mag. Birger H. havde udgivet »Englands Fabrik- og Værkstedsløvgivning« (1890–91) og en række andre anti-socialistiske skrifter.

500. Fra C. V. SLOMANN, 21. okt. 1899.
- 17 *med Dem som Voldgiftsmand*] S. havde som forretningsfører for A/S Christiansholms Fabriker i foråret 1895 efter en række fejlslagne lønforhandlinger med fabrikkernes arbejdere foreslået, at man skulle anmode MR om »som eneste Voldgiftsmand at afgive Kendelsen i Sagen, saaledes at begge Parter bandt sig til at acceptere hans Kendelse som endelig Ordning«. Forslaget vandt tilslutning og den for begge parter til 1. jan. 1900 bindende kendelse blev afsagt 21. maj 1895. Den blev offentliggjort i »Ingeniøren«, 4. årg., 1. juni 1895 (B. nr. 165), hvor den fremkom som »meddelt af C. V. S.«. — Jf. iøvrigt de tre følgende breve.
504. Fra H. E. HØRRING, 31. okt. 1899.
- 162 7 *den S. 108 indskudte Bemærkning*] i Stat. Bureaus Hist., hvor det i rentrykket — stadigvæk s. 108 — omtales, at det af indenrigsministeriet i 1853 blev pålagt Bergsøe og Ehlers i forening at tilvejebringe statistiske oplysninger om industriens tilstand. Det hedder videre »Sagen skred dog kun langsomt frem, og efter at den var bleven overvejet baade under Bergsøe og Rosenørn, blev den først ført videre under David.« — Rigelige udslutninger røber, at der i sidste øjeblik er rettet i satsen.
505. Fra H. HERTEL, 14. nov. 1899.
- 17 *en anonym Artikel*] i Ugeskrift for Landmænd. Redigeret af Erhard Frederiksen og H. Hertel. 8. R. 3. bd. (1899) s. 531–33, af »En sjællandsk Landmand« og s. 566 f, af »H«. Den første artikel hævder, at den af Stat. Bureau iværksatte indsamling af oplysninger om landarbejdernes kår må føre til forkerte resultater, idet den vil give indtryk af for dårlige kår, fordi Bureauets spørgeskemaer dels var ufyldtestgørende og dels udfyldtes fejlagtigt. MR replicerede 31. okt. (Ugeskr. f. L. s. 553, trykt 3. nov.), at den påankede del af spørgeskemaet kun vedrørte et sidespørgsmål og at Bureauet selvfølgelig ikke ville komme til at udsende uprøvede tal. Den anden anonyme artikel hævder derefter, at ikke 10 % af de oplysninger, Bureauet har modtaget, er tilnærmelsesvis i overensstemmelse med virkeligheden.
- 27 *Deres Forhold til Ugeskriftet*] affæren påvirkede ikke forholdet mellem ugeskriftet og MR, der fortsatte sit medarbejderskab, jf. B. nr. 197.
506. Fra AUG. HJELT, 30. dec. 1899.
- 163 2 *senaste angenäma samvaro i Kristiania*] jf. br. 463.
- 9 *den speciela statistik, jag har mig ombetrodd*] H. var Finlands justitsstatistiker.

507. Til HERMAN TRIER, 8. marts 1900.
- 29 *Alderdomsforslaget*] T. var formand for det folketingsudvalg, som 9. april 1900 afgav beretning ang. forslag til lov om en forandret affattelse af lov om alderdomsunderstøttelse af 9. april 1891. Beretningen, der er trykt i R. T. 1899/1900 B, sp. 2249 ff., indeholder som bilag D I et foreløbigt underændringsforslag til det af Københavns magistrats 3. afd. udarbejdede ændringsforslag (Bilag C) samt i Bilag E en skrivelse af 24. febr. fra Stat. Bureau med beregning af de finansielle virkninger af magistratens og af Philipsens forslag. — Lovforslaget havde allerede været forelagt i samlingen 1898/99, men loven stadfæstedes — i stærkt forandret form — først 23. maj 1902, jf. Rigsdagsaarbogen 1901/02, s. 156 ff.
508. Fra V. A. SECHER, 8. marts 1900.
- 165 14 *denne noget trivielle og lidet interessante By*] S. havde 1897 på grund af en konflikt med A. D. Jørgensen midlertidig forladt arkivvæsenet og overtaget stillingen som herredsfoged i Lollands Nørre herred.
- 27 *en Kriminalstatistik for København*] »Bidrag til Københavns Rets- og Kulturhistorie i Kristian IV's og Frederik III's Tid 1624–63« trykt i Historiske Meddelelser om København I (1907/08) s. 292 ff., s. 333 ff. og s. 569 ff. En note s. 292 oplyser årsagen til arbejdets sene fremkomst.
509. Til EDVARD HOLM, 12. marts 1900.
- 166 16 *af praktisk Betydning for Dem*] rimeligvis i forbindelse med et af de sidste hæfter af Edv. Holms bind (V) af Danmarks Riges Historie.
511. Til CORDT TRAP, 22. marts 1900.
- 168 6 *de to Publikationers Lønningssatser*] formodentlig C. Trap: Arbejdslønnen i København i Aaret 1898 (1901) og Stat. Medd. 4, 6, 2 (marts 1900).
- 19 *Folketæll.*] folketællingen fandt sted 1. febr. 1901, for hovedstads- tabelværkerne udvidedes området med Gentofte-Ordруп, jf. Kj. Johansen, s. 40 f.
- 34 *min Anmeldelse af Tabelværk Nr. 11*] i N. T. 1898, 513–35 (B. nr. 181). Vedr. MR's henvisning se s. 527.
512. Fra HARALD WESTERGAARD, 30. marts 1900.
- 169 10 *Dim Broders Død*] Gottfred R. døde 29. marts 1900.
514. Fra NIELS FINSEN, 13. april 1900.
- 170 13 *Lupusspørgsmålet*] jf. br. 479.
- 17 *Offentliggørelse i en Arsberetning*] har ikke kunnet findes i de nær-

mest følgende årgange af Meddelelser fra Finsens medicinske Lysinstitut.

515. Fra GERHARD HORNEMANN, 10. maj 1900.
- 25 *Deres Spørgsmaal*] formodentlig i forbindelse med MR's afhandling i H. T. om Folketal og Fødselshyppighed (B. nr. 193).
- 171 2 *Torturens Historie i Danmark*] synes ikke at være fremkommet.
516. Fra MEYER DAVIDSEN, 27. maj 1900.
- 14 27. maj 1900] dateret efter indholdet og ugedagsbetegnelsen.
- 16 *den økonomiske Udvikling i Danmark*] fremstillingen er udarbejdet til subscriptionsværket »Vort Folk i det 19de Aarhundrede«, men udkom også som særtryk med et forord til minde om Gottfred R. (B. nr. 192).
- 21 *Udstillingen*] verdensudstillingen i Paris, der var blevet åbnet 14. april og besøgt af næsten 51 millioner gæster.
- 28 *Reuleaux's Billig und schlecht fra Chicago-Udstillingen*] R., der var det tyske riges repræsentant på verdensudstillingen i *Philadelphia* (1876) fremsatte sin kritik af de udstillede tyske produkter i »Briefe aus Philadelphia«, Braunschweig 1877.
- 30 *mine Processer*] rimeligvis patentsager.
- 172 517. Fra JULIUS SALOMON, 29. maj 1900.
- 20 *Dit Foredrag om Sparekasserne*] se note I, 35. 7.
518. Fra RASMUS LIND, maj 1900.
- 173 24 *maj 1900*] dateret efter omtalen af særtrykket om den økonomiske udvikling i det 19. årh.
519. Til P. MUNCH, 2. juni 1900.
- 174 22 *Deres Spørgsmaal*] i brev af 1. [juni] 1900 (i MR's arkiv) havde P. M. bedt MR om forklaring på: 1) hvorfor perioden 1776-83 viser opgang for handel og industri i København, mens der efter folketællingerne 1769 og 1787 var tilbagegang i folketallet, når soldaterne ikke regnes med, 2) hvorfor en række årlige, trykte tællinger for årene 1787 og 1801 har lavere indbyggertal end folketællingerne i de to år og 3) hvorledes Københavns befolkning 1787 fordelte sig efter de samme grupper, som angives for 1801 i Stat. Tabelværk 1835, hvis der 1787 er blevet foretaget en nogenlunde tilsvarende gruppering. — Dette sidste spørgsmål besvarer MR ikke, men det besvares i *MR's afhandling* i H. T., jf. note II, 178. 28. — P. M. skulle bruge oplysningerne i forbindelse med afslutningen af Carl Bruuns værk, jf. note II, 145. 6.
521. Fra KR. ERSLEV, 8. sept. 1900.
- 178 3 *en Fremstilling af Karl Marx' økonom. Theorier*] det blev HW, der

- overtog det pågældende kursus. Hans fremstilling af Marx blev udgivet som nr. 44 i serien Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning (1901). Arbejderne var imidlertid ikke tilfredse med foredragene, jf. Roar Skovmand: *Lys over landet* (1949), s. 100 ff.
- 18 *Bjerre*] minister for kirke- og undervisningsvæsenet i ministeriet Sehested (1900-1901).
- 28 *din Afb.*] »Folketal og Fødselshyppighed, historisk-statistisk belyst«, den kom i december 1900 i H. T.
522. Fra MICHAEL KOEFOED, 8. sept. 1900.
- 179 9 *sine gamle Kollegaer*] rimeligvis i forbindelse med en udflugt af deltagerne i det 6. fællesnordiske statistiske møde, jf. note II, 118. 21.
- 28 *Fred om Skattespørgsmaal fra den Kant*] William Scharling var finansminister i ministeriet Sehested.
- 29 *fra Krieger*] den senere kabinetssekretær A. Krieger var dengang chef for indenrigsministeriets 1. departement. H. V. *Linnemann* var fuldmægtig sammesteds.
- 180 3 *Berl. havde Notiisen rigtigt*] 1. sept. meddelte Berl. Tid., at MR var rejst til British association for the advancement of science's årsmøde i Bradford for der efter indbydelse at tale om fødselshyppighed og folketal i tidligere århundreder.
- 9 *Nathansen*] om personen se note II, 196. 25; om forvekslingen T. Vogel-Jørgensen: Berl. Tid. gennem to hundrede Aar III, 2 (1949), s. 141 note 55.
- 10 *Jeg er færdig med . . .*] mødeberetningen: Stat. Medd. 4, 7, 5; handelsflåden: Stat. Tabelværk V, D; kvartalet: Stat. Medd. 4, 7, 4; husene: Stat. Medd. 4, 8, 1 og 5. årg. af Stat. Aarbog.
- 14 *Hage*] Christopher H. var på dette tidspunkt medlem af en række folketingsudvalg, bl. a. vedrørende lovforslagene om næringsdrift og om oprettelse af et handelsdepartement.
- 19 *Nationaltidende . . . Ritzau*] Nat.tid. havde 4. sept. 1900 (aftenudg.) i en artikel om stormagternes stilling til Kina hævdet, at Ritzaus Bureau havde gjort sig skyldig i unøjagtigheder. Striden synes afsluttet med et replikskifte i Nat.tid. (aftenudg.) 8. sept.
- 20 *Bjerre holdt en . . . Mimistertale i Odense*] 2. sept. — talen er aftrykt i Berl. Tid.'s morgennr. 3. sept. 1900.
- 26 *Fæstehusene*] Stat. Medd. 4, 8. 1.
- 36 *Foredrag*] MR skulle formodentlig have talt ved det 26. delegeretmøde af Foreningen af jydsk Landboforeninger, der afholdtes i Århus 27. og 28. sept. 1900. — MR talte ikke ved denne lejlighed, jf. II, 181. 18.
523. Til KR. ERSLEV, 12. sept. 1900.
- 181 23 *Mehrwerths-Theorien*] Karl Marx' teori om forskellen mellem arbejdsydelsens værdi for arbejdsgiveren (kapitalisten) og arbejdslønnen.

- 31 *Mit Foredrag*] jf. note II, 180. 3 og B. nr. 193.
524. Fra HARALD WESTERGAARD, 30. sept. 1900.
- 182 7 *Jeg blev taget med Vold forleden*] HW blev 25. okt. samme år — efter bestyrelsen forslag — valgt ind i bestyrelsen for Nat.økon. Forening, jf. note II, 193. 25 — MR har åbenbart fået et forhånds-tilsagn fra HW om at indtræde i bestyrelsen. Et brev af 15. okt. 1900 fra MR til Neergaard viser forøvrigt, at også denne blev medlem af bestyrelsen efter opfordring af MR.
- 13 *da With blev valgt til Rektor*] C. E. With var rektor i universitets-året 1888–89.
525. Fra TROELS LUND, 5. okt. 1900.
- 22 *i medfølgende Bog*] Troels Lund: Sundhedsbegreber i Norden i det 16. Aarhundrede, 1900. Citatet anføres i forbindelse med diverse ædelstenes helbredende og magiske kræfter.
526. Til LIS RUBIN, 13. okt. 1900.
- 33 *i Paris*] Lis R. rejste sammen med sin moster, Rose Davidsen; Inger R. var i Hornbæk.
- 33 *Dr. Munch*] jf. P. Munch I, s. 100 ff.
527. Fra LIS RUBIN, 19. okt. 1900.
- 184 30 [...] skildringen fortsættes, især fortælles om mosteren, som er det mest energiske menneske, Lis R. kender, på udstillingen vil hun se »hver Trævl«.
528. Til LIS RUBIN, 22. okt. 1900.
- 185 15 *ful. Langes store Værk*] »Billedkunstens Fremstilling af Menneskeskikkelsen«, der udkom 1892–99 i tre bind, de to posthume bind udgivet af P. Købke.
- 27 *Dr. Cassel og Frue*] Gustav C. var gift med Ingeborg Johanna Bjørnson Møller, datter af kunstneren Niels Bj. M., Düsseldorf.
- 32 *hans nye Lejlighed paa Nyvej*] JAF flyttede fra Helgolandsgade 9 I til Nyvej 4 II.
- 35 *den 81-aarige Frk. Brandes*] formodentlig Mathilde Br., en halvsøster til GB's far og en tante til JAF; hun skildres indgående af Emil Hannover i hans Erindringer (1914) s. 31 ff.
- 186 34 *Hier hilft kein Maulspitzen* ..] se V–J under stikordet: Da hilft kein M.
529. Fra MEYER DAVIDSEN, 3. nov. 1900.
- 187 10 *1900*] årstallet bestemt ved ugedagsangivelsen (lørdag, jf. brevets 2. afsnit) og Roosevelts guvernør-tid 1899–1900 (jf. brevets 3. afsnit).
- 22 *Gouverneur Roosevelt*] Theodore R. var 1899–1900 guvernør i New

- York; ved det i brevet omtalte præsidentvalg blev han republikansk vicepræsident, og da præsidenten, Mc. Kinley, blev myrdet, sept. 1901 præsident (1901-08). — Ved valget i 1900 stod kampen mellem storfansindflydelsen bag Mc. Kinley og demokraternes trustfjendtlige politik til fordel for farmerne og de mindre bemidlede. Roosevelt — der tilhørte en reformivrig fløj inden for republikanerne — skulle afspises med vicepræsidentstillingen, som formentlig ufarligere end guvernørstillingen i New York. Som præsident blev han højfinansens skarpe modstander.
- 188 8 *Bryan*] demokraternes præsidentkandidat William J. Bryan gik ind for en inflatorisk møntpolitik, der skulle lette farmernes og de fattiges kår.
- 28 *Dagsorden*] ikke bevaret i MR's arkiv.
530. Fra GUSTAV CASSEL, 8. nov. 1900.
- 189 13 8. nov. 1900] brevet er skrevet på et korrespondancekort. Dateringen efter poststempleet.
- 15 *ett föredrag på nationalekonomisk förening*] C. talte 29. nov. 1900 om »Bykommunens Ret til Byggegrundenes Værdistigning«, ref. i N. T. 1901. 19-29. Ifølge et ikke medtaget brev af 6. nov. fra MR til C. (i dennes arkiv, Kungl. Biblioteket, Sthm.) havde MR forespurgt, om C. ville tale om »Skat paa Stormagasiner o. l.«
531. Til NATIONALØKONOMISK FORENINGS
BESTYRELSE, 9. nov. 1900.
- 190 3 *de Herrer*] adressaterne står i ms. opført under brevet: O. B. Muus, Hertel, HW og Niels Neergaard. Brevet beror nu i Neergaards arkiv.
- 6 800 Kr. aarlig] jf. Bjerres skrivelse af 24. nov. 1900 til finansudvalget i R. T. 1900/01 B, sp. 327-30 og br. 534. I 1903 fik Petersen-Studnitz, ifølge brev af 3. dec. 1903 fra denne til MR, på MR's anbefaling, tillagt titel af professor. — Til sagen knytter sig den forhistorie, at C. V. Slomann ved Nat.økon. Forenings generalforsamling (se note II, 193. 25) ifølge Berl. Tid.'s referat (26. okt., morgenudg.) havde anket over »forskellige Ting angaaende Tidsskriftets Redaktion, særlig over, at det helligede den nyeste socialistiske Bevægelse altfor liden Opmærksomhed«. MR replicerede herpå bl. a. »saalænge man havde en Redaktør, maatte man lade ham have frie Hænder«. I et brev af 2. nov. 1900 fra P.-S. til MR klager denne over MR's replik og ønsker den udeladt i N. T.'s referat, der heller ikke medtager den citerede sætning. — MR var 25. okt. — efter Scharling — blevet formand for Nat.økon. Forening (til 1916).
- 191 2 *underrette Dr. Cassel*] MR besvarede br. 530 15. nov. med at ønske et foredrag om det af C. foreslåede emne »Saa ulærd som muligt og nødigt mere end en 45 Minutter« (i C.'s arkiv).

- 9 [...] bestyrelsens navne, samt med MR's hånd: »Tilbage til mig. Vendersgade 23 A. 3., K« og Hertels og HW's tilslutning til planen.
532. Til C. F. BRICKA, 11. nov. 1900.
- 13 *næstsidste Hæfte*] i 14. bd. af Bricka's Lexikon (1900).
533. Fra C. F. BRICKA, 14. nov. 1900.
- 192 25 *en Personalhistoriker*] G. L. Grove.
- 27 *Fejlen .. vil blive rettet*] se Bricka's Lexikon, bd. 15, s. 626.
- 193 4 *C. A. Selby*] det blev ikke MR, men jægermester C. E. A. Schøller, der skrev om S.
534. Til NIELS NEERGAARD, 5. dec. 1900.
- 16 *J. B.*] rimeligvis har MR talt med *Jens Busk* om Petersen-Studnitz-sagen, jf. br. 531 og 537. B. var medlem af finansudvalget ligesom N., men denne — der som medlem af bestyrelsen for Nat.økon. Forening var part i sagen — har formodentlig ønsket at holde sig i baggrunden.
535. Fra V. FALBE HANSEN, 6. dec. 1900.
- 24 *Schovelins Bog*] F. H. anmeldte Julius Schovelins »Fra den danske Handels Empire« II (1900) i Berl. Tid.s aftenr. 4. dec. 1900. MR's anmeldelse af 1. del (1899) kom i Tilskuerens juli-hæfte 1899 (B. nr. 187). Fælles for anmeldelserne er en bemærkning om bogens livlige stil og Schovelins kunstneriske anlæg, men MR fremhæver, at S. ikke er gået til bunds i materialet, og at bogen er for vidtløftig.
- 25 *den ubehagelige Scene*] se referatet af generalfors. i Nat.økon. Forening 25. okt. 1900 (N. T. 1900, 614 f.). Både Scharling og F. H. ønskede at trække sig tilbage fra foreningsarbejdet, i deres sted foreslog bestyrelsen valg af Niels Neergaard og HW; Birck, der var menigt medlem, foreslog Schovelin. Ved den skriftlige afstemning fik HW 52, N. 49 og S. 6 stemmer.
536. Fra V. FALBE HANSEN, 13. dec. 1900.
- 194 10 *Den omtalte Artikel*] har ikke med sikkerhed kunnet identificeres. Vort Land bringer imidlertid i nov.-dec. en række artikler, der går ind for det Scharlingske skattereformforslag og i forbindelse hermed angriber den frikonservative gruppe i landstinget, samt det Lüttichau'ske skattereformforslag.
537. Fra NIELS NEERGAARD, 14. dec. 1900.
- 195 4 *Jens*] jf. br. 534.
538. Fra J. G. F. RÆDER, 17. dec. 1900.
- 13 *Deres Afhandling*] Folketal og Fødselshyppighed (B. nr. 193).

- 24 *Denne halvgale Skrivelse*] i Ministerialtidende afd. A 1892 s. 126 f., hvor kirke- og undervisningsministeriet meddeler Sjællands biskop, at »Præsten ikke er berettiget til allerede ved Fødselens Anmeldelse at forlange forevist Forældrenes Vielsesattest ... ved Fødselsanmeldelsen maa derfor det fornødne angaaende Forældrenes Stilling som Ægtefolk være at tilføre Kirkebogen, som det af vedkommende opgives.«
539. Til GUSTAV PHILIPSEN, 27. dec. 1900.
MR's brev er svar på et brev af 26. dec. fra G. P. (i MR's arkiv), hvori P. takker for særtrykket af MR's afhandling i H. T., som var meget instruktiv, »men — muligt en Følge af Julegrød og Julegaas — en noget drøj Læsning«. P. beder endvidere om at få forklaret den gåde, at Stat. Aarb. 1900, s. 135 opgiver antallet af bøger udgivne 1. april 1899 — 31. marts 1900 som 4.861 mod 2.595 i 1898/99.
- 196 15 *skyde Boere*] Boerkrigen 1899–1902 var på dette tidspunkt gået over i guerillastadiet.
540. Fra LAURIDS BRUUN, 17. febr. 1901.
- 25 *Stillingen som Redaktør af Berlingske Tidende*] M. Nathansen var allerede da han i 1899 efter 40 års virksomhed som redaktionssekretær overtog stillingen som Berl. Tid.'s ansvarshavende redaktør en dødssyg mand, og det skortede ikke på interessenter for redaktørstolen, jf. Vogel-Jørgensen: Berl. Tid. II s. 254 (hvor L. Bruun dog ikke nævnes). Efter Nathansens død i juni 1902 blev kaptajn Chr. Blangstrup ansvarshavende. — Bruun havde i 1896 opgivet sin fuldmægtigpost i Stat. Bureau, jf. note II, 68. 16.
541. Til C. F. BRICKA, 19. febr. 1901.
- 197 7 *Kristian VIII's Efterladenskaber*] MR oplyser i E. (s. 189 f.), at han straks i 1895 var gået i lag med Chr. VIII's tid, men at han dog nærede visse betænkeligheder. Efter en pause forårsaget af arbejdet med Bureauets reorganisation genoptog han arbejdet påny »men Rigsarkivar Bricka mente ikke at kunne stille Christian VIII's Dagbøger til min Disposition, og min ikke meget energiske Lyst til Arbejdets Genoptagelse kølnedes da saa stærkt, at jeg intet Skridt foretog for at bryde hans Modstand, men lod min Plan om Fortsættelse fare.«
544. Fra C. F. BRICKA, 21. febr. 1901.
- 200 14 *Wegener*] A. D. Jørgensens forgænger som gehejmearkivar, der offentliggjorde uddrag af Chr. VIII's papirer i »Actmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede« I, 1851.
- 26 *den danske Statistiks Historie*] Axel Holck: Dansk Statistiks Histo-

rie 1800—1850 særlig m. Hensyn til den officielle Statistiks Udvikling, 1901.

545. Til CORDT TRAP, 11. marts 1901.

- 32 *Deres Indberetning*] kontorchef Trap holdt 28. marts 1901 i Nat.økon. Forening et foredrag, der omhandlede »Arbejderboliger i Udlandet« (trykt i N. T. 1901, 171–200) i anledning af, at han som repræsentant for Københavns kommune i juni 1900 i Paris havde deltaget i en kongres for arbejderboliger. I diskussionen efter foredraget (ref. o. c. s. 209 ff.) synes MR at have været den eneste deltager.

546. Fra J. A. FRIDERICIA, 25. marts 1901.

- 201 14 *det tilsendte*] rimeligvis det nedenfor aftrykte ms., som — uden datering — findes i MR's arkiv:

Tre Breve fra A. D. Jørgensen.

Nedenstaaende tre Breve fra afd. Rigsarkivar A. D. Jørgensen forekommer mig at have litterær Interesse. Det første Brev er skrevet faa Uger efter Udgivelsen af »Frederik VI's Tid«, de to sidste i Anledning af min Anmeldelse af A. D. Jørgensens Fremstilling af Perioden 1814–38 i »Danmarks Riges Historie« (se »Tilskueren« 1897, S. 465–88). — Til de tre Breve skal jeg nedenfor knytte nogle faa Bemærkninger.

I [3. febr. 1895, br. 343]

II [3. juni 1897, br. 423]

III [5. juni 1897, br. 425]

Jørgensens Udtalelser om min Bog i Brevet af 1895 glædede mig naturligvis meget, og ikke mindst var det mig kært, at han vilde gøre saa rigelig Brug af den til *sin* Fremstilling af Tidens Historie; gentagne Gange i Aarene 1892–95 (efter Udgivelsen af »1807–14«) havde han meddelt mig, i hvor høj Grad han længtes efter Bogen, thi den ene Forfatter maatte jo bygge paa den anden o. s.fr. Hans Brev var mig altsaa et Vidnesbyrd om, at han ikke var bleven skuffet. Han benyttede da ogsaa mit Skrift saare intenst, endog Vendinger af individuel Art gik fra min Bog direkte over i hans. Sammenholdes alt dette med hans Udtalelser i samme Retning i Brevet af 5 Juni 1897, gør det et ejendommeligt Indtryk at finde følgende Passus i hans »Redegørelse« (S. 163) om Tilblivelsen af hans Bog om Frederik VI: »Det viste sig snart, at jeg maatte begynde saa at sige paa bar Bund, ligesom med Griffenfeld; først langt senere fik jeg i Rubins Bog om de materielle Forholds Udvikling under Frederik VI et brugbart Forarbejde for en vigtig Side af Tidens Historie«. Jørgensen havde da (Marts 1896) arbejdet 2 à 3 Aar paa Perioden 1814–48, og hans Skildring af Frederik VI's Historie ud-

kom først to Aar efter min. — Jeg beklager mig ingenlunde over Udtalelsens stærke Forbeholdenhed, især naar man sammenligner den med »Redegørelsen«s Udtalelser om andre, men der er dog et aabenbart Misforhold mellem, hvad han skrev til mig i Aarene 1895 og 1897, og hvad han skrev for sig selv i Aaret 1896.

Hvad den kritiske Del af Jørgensens sidste Brev angaar, synes det unægtelig besynderligt, at han virkelig troede, at »Nød og økonomisk Vaande er til alle Tider ens, og enhver Læser véd Besked, naar dens Art og Omfang antydes«. Som om ikke alle menneskelige Forhold ere evigt de samme og dog evigt forskellige! Besynderligt er det ogsaa, at han mente at kunne fremstille Følgerne af en økonomisk Tilstand uden at gøre sig og andre fuldt Rede for denne. Imidlertid havde jeg jo kun doleret over, at der var ofret en altfor ringe Del af hans Fremstilling paa den økonomiske Fremstilling, og desuden over forskelligt andet, som han i sit Svar ikke indlader sig paa. Men jeg skal selvfølgelig ikke nu paany fordybe mig i Sagen. Jeg haaber, at den Skildring af A. D. Jørgensen som historisk Forfatter, der ikke kan udeblive, vil finde, at jeg ikke har haft helt Uret i, hvad jeg i min Afhandling skrev om hans Forfatterpersonlighed og hans Fremstilling af Frederik VI's Kongetid.

Brevet af 5 Juni 1897 er jo imidlertid mest ejendommeligt ved at være holdt i samme Tonart som »Redegørelsen«; det er næsten et Resumé af den Del af hans Bog, der behandler hans Bidrag til ny dansk Historie og Samtidens Domme derom. Man faar af denne Del halvvejs det Indtryk, at Jørgensen betragter sig som »forfulgt« —, og det uagtet han i sit Forfatterliv, fra Slutningen af 1860^{erne} til Slutningen af 1890^{erne}, dog har været Vidne til stærkere litterære Brydninger og voldsommere Angreb paa litterære Mænd end maaske i nogen anden Tid af vor Litteraturs Historie, samtidig med at han selv nød saare megen Anerkendelse, baade litterært, privat og ved officielle Ansættelser og Udmærkelser etc. Hvor vidt de Angreb, han var Genstand for — Angreb, der i aldeles overvejende Grad var af specialvidenskabelig Art — virkelig dybt har saaret hans uhyre Selvfølelse, eller hvorvidt han, halvt ubevidst, har gjort Angrebene langt vægtigere og mere sammenhængende, end de var, for derigennem at supplere det manglende — Kamp og Sejr overfor Modstandere til alle Sider — hos den Skikkelse, han havde formet af sig selv, faar staa hen. Men hans Ytringer, skriftlige og trykte, er i hvert Fald vel egnede til at vække Forbauselse.

— Det forekommer mig, at A. D. Jørgensen gjorde et personlig sympatetisk Indtryk; han var nu og da noget bidsk i sine Ytringer, men han kunde have et meget vindende Smil, og Intelligensen straaledede ud af hans sammentrængte Personlighed og skarpt skaarne Tale; jeg bevarer kun venlige Erindringer om ham. Imidlertid er der mange, hvem Jørgensens Person har frastødt, og de har faaet et Slags Medhold ved hans »Redegørelse«. De her meddelte Breve og

det iøvrigt anførte turde ogsaa give et lille Bidrag til Forstaaelsen af de delte Meninger om ham. Ingen bør dog glemme, at Samtiden mister saare meget, naar en Mand som A. D. Jørgensen dør. Fra-regnet hans Betydning for Sønderjyderne og den sønderjydske Bevægelse, hans øvrige Virksomhed og hans litterære Produktion, hvilken jo bliver vor og al Eftertids Arv, hørte Jørgensen til de faa, hvis Ord og Domme, i Kraft af hans rige Personlighed, maatte veje stærkt baade for de mange og for de enkelte. Jørgensen har været en mindre harmonisk Skikkelse, end adskilligt i hans ydre Maade at være paa lod formode. Men som han var, var han en Ener, og overalt hvor et Slægtled mister en af sine faa Enere, bliver det kendeligt fattigere; de efterlevende bliver fattigere. Dette er i det mindste min Følelse, naar jeg tænker paa A. D. Jørgensen, og jeg tvivler ikke om, at den deles af mangfoldige.

17 *Brevet til Hertel*] pastor Ludvig Hertel, trykt som br. 340 i A. D. Jørgensens Breve.

34 *Hvis jeg skriver*] JAF anmeldte »En Redegørelse« i Pol. 14. april 1901, fremhævende det betagende ved afsnittet om A. D. J.s ungdomstid, men med stærk skepsis over for fremstillingen af hans udvikling 1865-96. I forbindelse med, hvad JAF kalder Jørgensens »struttende sygelige Selvfølelse« anker han over, at A. D. J. undervurderede andres gerning, »se f. Eks. hvorledes han kalder Rubins Bog om Frederik VI's Tid et brugbart Forarbejde for sig, skønt han byggede sin egen Skildring af hin Tids økonomiske Forhold udelukkende paa den uden Spor af selvstændigt Kildestudium«.

547. Til HERMAN TRIER, 29. marts 1901.

202 16 *Deres Bog*] H. Trier: Gaarden N° 8 Amagertorv. Et historisk Tilbageblik, 1900. Gottfred R. biografere s. 212 ff. Trier sammenfatter sine indtryk af ham i følgende slutningskarakteristik (s. 216 f.): »Han havde i sit Liv udadtil kæmpet en dobbelt Kamp: i det snævrere Samfund, han tilhørte, Kampen for, under de smaa Forholds Tryk, at naa op til et socialt Niveau, paa hvilket man kunde bevæge sig uden bitter Følelse af at være udelukket eller overset; i det større Samfund den Kamp, det lille Samfund maa kæmpe der for at hævde Mindretallets Ligeberettigelse og bryde Flertallets Fordomme. Og i begge disse Kampe sejrede den lille Mand med det stortskaarne Hoved og de kloge, baade drillende og sympatetiske Øjne. —«.

548. Fra HARALD WESTERGAARD, april 1901.

203 7 *april 1901*] brevet er *senest* fra april 1901, da Quedens 1. maj 1901 blev ansat som assistent i finansministeriets 2. revisionsdepartement, hvis chef Marius Gad var blevet efter sin afgang fra Stat. Bureau. Brevet er *tidligst* skrevet juli 1900, idet Q. havde taget embeds-eksamen 29. juni 1900.

9 *da vi i sin Tid ændrede Examen*] ved anordning af 20. febr. 1892, se

Universitetets Aarbog 1889/90, s. 81–125, 1891/92, s. 862–79 og 1895/96, s. 29–32. — *Gad* havde 1877–97 været censor ved den statsvidenskabelige eksamen.

549. Til J. A. FRIDERICIA, 13. maj 1901.

- 32 *Adressen til Hørup*] i anledning af hans 60-års fødselsdag 22. maj. I et ikke medtaget kort af 22. maj 1901 til Kaja R. skriver MR: »Adressen til Hørup (d. v. s. ikke dens Ordlyd) staar i »Politiken« idag forsynet med 220 Underskrifter; det er en rigtig pæn Liste, og jeg er glad ved, at jeg besluttede mig til at være med. Det havde vistnok set mere underligt ud, hvis mit Navn havde manglet«. — Også JAF underskrev adressen; om den mulige baggrund for MR's betæneligheder se kommentaren til det følgende brev.

550. Fra H. N. HANSEN, 17. maj 1901.

- 204 5 *17/5—*] meddelelsen er skrevet på et åbent kort, der er stemplet 18. maj 1901.
- 6 *De kan nok lade være at underskrive*] det ses af andre brevsteder (II, 209, 20–29; 211, 23–25; 212, 23–24), at der på denne tid har været en konflikt mellem Hørup og MR. Den har imidlertid ikke efterladt yderligere spor i MR's arkiv. I E. (s. 145 f.) nævner MR, at der ovenpå det nære samarbejde i forbindelse med alderdomsforsørgelsesforslaget 1890/91 i det følgende tiår opstod »en vis Fjærnhed« imellem Hørup og ham, indtil han — efter systemskiftet — to gange havde lejlighed til at tale med denne. I Aage Friis' dossier (en samling beretninger om systemskiftet, se iøvrigt note II, 210. 12) findes der heller ikke noget konkret udgangspunkt. Af dette dossier fremgår imidlertid, at der mellem MR og H. N. H. bestod et nært politisk samarbejde, der havde til formål at fremkalde ministeriet Sehesteds afgang. Når MR har anset det for nødvendigt at rådspørge H. N. H. i en sag som den foreliggende, kan grunden hertil have været en frygt for, at f. eks. Hørup's voldsomme udtalelser i Lørup's Ridehus 2. april 1901 (Hørup III, s. 387 ff.) kunne skade hans og H. N. H.'s bestræbelser.

551. Til KAJA RUBIN, 25. maj 1901.

- 14 [...] privat meddelelse uden interesse. Kaja R., der ca. 19. maj var rejst til Paris for at besøge sin bror MD, befinder sig nu i Lausanne, hvorfra hun kort efter vender hjem.
- 15 *Samtaler*] ifølge MR's beretning i det førnævnte dossier havde MR i april og maj 1901 en række samtaler med *kultusminister Bjerre*; disse samtaler var indledt af MR med Brickas afslag i spørgsmålet om benyttelsen af Chr. VIII's papirer som påskud (jf. br. 544). Over for B. — samt over for andre medlemmer af ministeriet Sehested — betonedes MR, at den politiske situation efter valget 3. april var en ulykke for landet, tilsidesættelsen af valgresultatet var ydmygende

for befolkningen, kongehuset var ved at miste sympati og domstolene og administrationen var demoraliserende. — *Christopher Hage*, der repræsenterede det københavnske venstre, blev af MR jævnlig underrettet om svingningerne i ministeriet Sehesteds stemninger, jf. iøvrigt br. 561. — *H. N. Hansen*, der sammen med Mogens Frijs og Reedtz-Thott ledede den frikonservative gruppe i landstinget («de otte»), havde været »frygtelig forbitret« over ministeriet Sehesteds dannelse. MR synes at have hjulpet H. med en række offentlige erklæringer, bl. a. med udarbejdelsen af den erklæring, hvormed «de otte» udmeldte sig af landstingets højre (i Berl. Tid.'s aftennr. 23. nov. 1900, jf. også E. 128 ff., hvor der gives en beskrivelse af forholdet mellem H. N. H. og MR på denne tid). — *Hørring* synes sammen med prins Valdemar at have udøvet stor indflydelse på kongen; overfor MR har han ifølge MR's beretning erklæret, at han vil arbejde stærkt for ministeriet Sehesteds afgang. På selve demissionsdagen opholdt han sig på Bernstorff slot. — *Scharling*, der få dage i forvejen var kommet hjem fra et rekreationsophold i Italien, og *Bramsen* synes begge at have været stemt for ministeriets forbliven.

552. Fra H. N. HANSEN, 18. juli 1901.

- 29 18/7] meddelelsen er skrevet på et brevark. Dateringen er sikret gennem angivelse i MR's beretning i Aage Friis' dossier.
- 31 D.] Deuntzer; han var gennem kongens kabinetssekretær blevet opfordret til at danne et nyt ministerium efter at ministeriet Sehested 16. juli var blevet afskediget. Om FS's stilling til ham se br. 557.

553. Til LIS RUBIN, 22. juli 1901.

205 Lis R. opholdt sig på frk. Friis' pensionat i Hornbæk.

- 4 *den unge Dame*] Ellen Wanscher, hvis mor (gift med kirurgen Oscar W.) var søster til Christopher Hage. — H. havde ifølge dossieret mandag, d. 22. juli været i forbindelse med MR, der bragte et møde i stand mellem H. og Carl Hall, hvor besættelsen af krigsministerposten blev drøftet.
- 7 *den farlige Plads*] ifølge MR's beretning henvendte FS sig 19. juli til MR efter at Pol. i en prognose havde nævnt Deuntzer som justitsministeremne. Dagen efter havde FS talt med Hage om sagen, se note II, 207. 10.

554. Til LIS RUBIN, 23. juli 1901.

- 17 *Hurra for det ny Ministerium*] den »officiøse« Berl. Tid. bragte i rubrikken »Efterskrift« som eneste blad meddelelsen om ministeriet Deuntzer's dannelse allerede 23. juli om aftenen. Deuntzer blev konseilspræsident og udenrigsminister, Alberti justitsminister, Hage finansminister, mens Hørup — efter eget ønske — overtog trafikministeriet.

- 24 ...] om nogle familiære forhold.
 26 *min kommende Chef]* finansministeren.
555. Til H. N. HANSEN, 23. juli 1901.
- 33 *Deres Brev]* rimeligvis br. 552.
- 206 1 *Ordning]* placeringen af Deuntzer.
556. Fra LIS RUBIN, 24. juli 1901.
- 15 *Hannover]* H. I. Hannover; *Dr. Levy* er vanførelægen Sigfred L.; *Johanne S.*, datter af FS, blev senere på året gift med stifter af og direktør for Teknologisk Institut, *Gunnar Gregersen*; *Familien Simonsen* er overretssagfører Ludvig S. og hans døtre Elna og Hilda, sidstnævnte blev gift med maleren *P. Ventegodt*; *Gerda* er Lis R.'s veninde Gerda Thamsen.
557. Fra FREDERIK SALOMON, 24. juli 1901.
- 207 8 *Deres Brev]* ifølge telefonisk meddelelse af 7. sept. 1957 fra fru Johanne Gregersen til LJ er brevene fra MR til hendes far ikke bevaret.
- 11 *Andel i Porteføljefordelingen]* jf. note II, 205. 7; FS havde over for Hage hævdet, at det var bedst at have Alberti på justitsminister-taburetten »som Skjold mod Højre« (MR's beretning). Da Alberti synes at have eftertragtet stillingen som finansminister — som også Hage var interesseret i — er argumentationen rimeligvis faldet i god jord hos Hage. FS havde også opfordret H. til at forlange Hørup medtaget. — Fra anden side tillagde man imidlertid ikke Salomons aktion nogen betydning, således EB i sin beretning.
- 17 *Hage's Pretensioner m. H. t. mig]* ved samtalerne med MR om for-året havde H. tænkt på FS som justitsminister.
- 27 *Extra-Sessionen]* Højesterettens 1. ekstrasession, 29. juli ff.
- 31 *D.]* Deuntzer.
558. Til JACOB MARSTRAND, 5. aug. 1901.
- 208 16 *Bogen]* Marstrands »F. F. Falkenstjerne. Et Livsbillede« kom 1901 som særtryk af »Den danske Højskole«.
- 27 *Deres Brev]* i et brev af 5. aug. 1901 (ikke medtaget) havde Marstrand bemærket, at dersom Gottfred R. havde levet, ville han have været blandt de første, der havde fået bogen tilsendt; MR havde han hidtil ikke dristet sig til at sende den, »men ved at høre Deres Udtalelser i Lørdags, har jeg faaet Mod dertil«.
559. Fra FREDERIK SALOMON, 8. aug. 1901.
- 209 7 *min Visit hos H.]* hos Hørup i ministeriet for offentlige arbejder. Hørup måtte kort efter lade sig indlægge på Rovsings klinik.
- 13 *Hr. Nordlien og Fuldmægtig Roland Grøn]* N. tiltrådte 1. okt. 1901 som generaldirektør for telegrafvæsenet og chef for departementet

for offentlige arbejder, hvor også Harry Rowland Grøn arbejdede som fuldm. og ekspeditionssekr.

- 35 [...] vedr. private forhold.
 210 5 E. B.] efter Hørups udnævnelse til minister var EB eneste og ansvarlige redaktør af »Politiken« (24. juli 1901—31. dec. 1904). Se om hans redaktørtid Vald. Koppel: Af Politikens Historie I (1946) s. 167 ff.

560. Fra AAGE FRIIS, 10. aug. 1901.

- 12 »dossier«et] nu en pakke »Systemskiftet i 1901« i Aage Friis' arkiv på RA. Det er udg.'s håb ad åre at kunne udgive hele samlingen in extenso; i det efterfølgende gengives kun indledningsafsnittene af Friis' i marts 1902 nedskrevne »Redegørelse for Beretningerne om »Ministeriet af 23. juli 1901«s Dannelseshistorie.

Den 23. Juli 1901 ved Studentersamfundets Sammenkomst i Anledning af det ny Ministerium kom det mellem Dr. P. Munch, Erik Skram og mig paa Tale, at det kunde være morsomt at indsamle Beretninger om Ministeriets Dannelseshistorie, og faa Dage efter begyndte jeg at sætte Sagen i Værk.

Gennem en systematisk Afhøring af forskellige (Erik Skram, Folketingsmand Zahle m. fl.), der havde været *lidt* med i Affærens Yderkanter, kom jeg paa det rene med visse Hovedpunkter, men snart gik jeg videre. Først fik jeg en Del Oplysninger af Direktør Marcus Rubin, der gaves mig og Dr. Munch ude paa Rubins Landsted ved Constantia »Villa nostra« og nedskreves, medens Rubin fortalte, af Munch, da jeg var syg. Dernæst afhørte jeg Cavling, der lovede at skaffe mig Beretninger fra Deuntzer og Etatsraad Andersen, hvad der imidlertid ikke lykkedes ham. Vigtigere var to udførlige Samtaler med Hørup, der gav mig Hørups Beretning, og en lang Samtale med Hage, der skabte hans, samt flere lignende med Edvard Brandes.

Kilder fra anden Side er Sigurd Bergs Meddelelser; nogle Optegnelser af Munch efter Samtaler med Sigurd og Viggo Berg d. 23 Juli og 24; de to er mindre vigtige. Vigtigere er Beretningerne til mig under et Feriesamvær paa Bogø i August 1901 og Bergs senere Redaktion deraf.«

— Friis fortsætter med at omtale *Valdemar Frederiksens* udførlige beretning, som har været oplæst for J. C. Christensen, og meddeler, at Deuntzer har lovet en beretning, som F. imidlertid ikke har fået (i en tilføjelse fra 1905 oplyses, at D. over for F. har erklæret, at hans dagbog var gemt, men ikke ville blive udleveret). F. nærer dog »ubegrænset« mistillid til D.'s pålidelighed »en Mistillid der iøvrigt deles af *alle* mig bekendte Venstremænd, jeg nævner Rode, Zahle, Bergerne, Skram, Erslev, Rubin, Fridericia, Drachmann, Carl Jul. Salomonsen, Fr. Salomon, Joh. Ludv. Heiberg, Johan

Ottosen, af hvem jeg har positive Udtalelser derom og delvis Beviser efter hver enkelts Kendskab til Deuntzer.«

— Vedrørende Friis' enkelte spørgsmål henvises dels til pakken i RA, dels til den trykte literatur om emnet, hvoraf særlig skal nævnes Povl Engelstofts fremstilling i Den danske Rigsdag 1849–1949, II (1951), s. 187 ff., der synes at bygge på i hvert fald dele af de Friis'ske arkivalier.

- 29 J. C.] Aage F. anvender såvel denne form som: I. C.
- 211 24 Hørup] om H.'s tilstand jf. B. B. B. II, 159, og Arup: Viggo Hørup (1941), s. 206 f.
562. Fra H. N. HANSEN, 14. aug. 1901.
- 213 2 14/8 —] brevetts placering bestemt ved dets omtale af folketoget.
- 6 Adresse og Tak til Kongen] takadressen, der ligesom kongens svar var forfattet af Hørup, overbragtes kongen ved et folketog 1. sept. — jf. Povl Engelstoft's skildring i Schultz' Danmarkshistorie, V, s. 399 f.
563. Fra A. N. KIÆR, 22. aug. 1901.
- 26 Levasseurs og Troinitski Udtalelser] den franske statistiker Emile L. og russeren Nicolas T. var vicepræsidenter for Institut International de Statistique. Souscomitéens forhandlinger 7. og 8. sept. 1899 refereres i Bulletin XII s. 105–10.
- 27 Baines »Draft«] »On the Census of Unenumerated Populations« af J. A. Baines, tidligere direktør for den indiske folketælling, trykt som bilag til Bulletin XIII, 1, s. 297–303.
- 214 2 den smukke Tabel B] se note II, 117. 34.
- 10 Bodio] Luigi B., der var det internationale statistiske instituts stifter og generalsekretær, deltog i Budapest-mødet. Han var i 1900 blevet generalkommissær for det italienske udvandringsvæsen.
- 20 ...] om rejseruten.
564. Fra V. FALBE HANSEN, 3. sept. 1901.
- 34 den afgørende Beslutning] i en alder af 60 år trak F. H. sig 22. april 1902 tilbage fra sin universitetsgerning; han overtog da ledelsen af Stat. Bureau, indtil Michael Koefoed i 1904 tiltrådte som direktør.
565. Fra MICHAEL KOEFOED, 28. sept. 1901.
- 215 34 ...] ca. $\frac{3}{4}$ af brevet er udeladt, heri fortæller M. K. om arbejdets gang i Stat. Bureau.
- 35 Bjerre døde i Onsdags Aftes] se Pol. fredag 27. sept. 1901; i nekrologer er der tale om den »rutinerede Prædikants flydende Tungefærdighed« og andre smagløsheder.
- 216 4 Landsstingsvalget] ved et suppleringsvalg 25. sept. 1901 valgtes (efter omvalg) gårdejer J. P. Nordby med 199 stemmer mod venstre kandidatens 194.

- 5 *Dr. Jacobsen*] brygger Carl Jacobsens gavebrev fremsendes i anledning af Carlsbergfondets 25-års jubilæum 25. sept. 1901, jf. herom KrE's Ny Carlsberg Bryggeris Overdragelse til Carlsbergfondet i »Carlsbergfondet 1876-1926«, I (1930).
566. Til KAJA RUBIN, 30. sept. 1901.
- 30 *Institutets Sekretær*] Bodio, jf. note II, 214. 10.
567. Fra LIS RUBIN, 30. sept. 1901.
- 217 22 *Dit rare Brev og Brevkort*] i MR's arkiv findes både et brev af 28. sept., som han skrev umiddelbart efter ankomsten til Budapest, og et brev af 29. sept. Brevkortet synes ikke at være bevaret.
- 34 *Erik Lies Kulturhistorie*] den norske forfatter Erik Lie udgav 1896 »Den europæiske Litteratur i kulturhistoriske Billeder« på Gyldendals forlag i København, — 1. udg. af KrE's »Oversigt over Middelalderens Historie« udkom 1893-95.
- 218 1 [...] om fru Hørring.
- 1 *Gus P.*] Gustav Philipsen; *Moster T.* er Thora Davidsen.
- 4 *Saa var der . .]* Mette *Gauguin*, f. Gad; Vald. *Hvalsø* (firma: Hvalsø & Erlandsen, manufaktur en gros); vekselerer Frederik *Salomonsen*; Louis *Meyer* (firma: Beckett & Meyer); V. F. *Hansen*, Gerda *Thamsen* og søskende, og grosserer J. A. *Lefolii*, der var svoger til Gerda T.
- 8 *en lang og ingenlunde ubegejstret Artikel*] i Pol. 30. sept. under rubrikken »Skikkelser og Tanker. Elskov i det attende Aarhundrede«, hvori GB særlig omhandler markise du Deffand's breve til Horace Walpole. Artiklen slutter iøvrigt »... et langt mere fængslende Stof.«
- 13 *M. Debat-Ponsant*] skal være Debat-Ponsan, en anset fransk portræt- og historiemaler, der bl. a. havde spillet en rolle i forbindelse med Dreyfus-affæren; Rubins forhandlede med ham om køb af et maleri.
568. Til KAJA RUBIN, 1. okt. 1901.
- 21 *Søndagsbrevet*] fra Kaja R. i MR's arkiv, dateret 30. okt. 1901, skal være [søndag] 30. sept.
- 29 *en Slags Faust-Tragedje*] Emerich Madách's Az ember tragoediája (Menneskets tragedie) 1861, som mødets deltagere så i Nationalteatret.
- 219 12 [...] om hjemrejsedatoen, om et brev til Koefoed og om forskellige bekendtskaber.
- 14 *mit franske Foredrag*] 4. okt., jf. B. nr. 207, hvor Tome III dog skal rettes til XIII.

569. Til KAJA RUBIN, 2. okt. 1901
- 30 *Kejserens Sønesøn*] Joseph August; om receptionen se Bulletin XIII 1, s. 19.
- 220 17 *Præsidenten for den hollandske statistiske Centralkommission*] A. Kerdijk, der som delegeret for den hollandske regering deltog i mødet.
- 24 *D.-P.*] jf. note II, 218. 13; det her omtalte brev er dat. 24. sept. 1901 og findes i MR's arkiv.
- 27 ...] MR har bedt de Foville hjælpe sig med svaret til *D.-P.*; heri accepterer han *D.-P.*'s leverings- og betalingsbetingelser.
- 221 17 *Den ovenomtalte Belgier*] omtales hverken i den trykte eller den udeladte del af brevet.
- 24 *den russiske General*] generalløjtnant J. Borkowsky, chefen for det statistiske bureau i det russiske trafikministerium.
570. Til KAJA RUBIN, 4. okt. 1901.
- 222 2 *Diskussionen*] det fremgår ikke af Bulletin's ret korte diskussionsreferater, hvad MR sigter til.
- 13 *det Hverv, jeg skal paatage mig for Institutet*] MR redegør i sin artikel om Institutets møde i Berlin 1903 (Det ny Aarh., 1. årg. 1, 1903/04, s. 282-88, B. nr. 210) for de ham i Budapest overdragne hverv (s. 287 f.): at gøre forslag til skemaer 1) til brug for statistiske redegørelser om befolkningsforhold m. m. i lande uden for kulturstaterne og 2) til brug for statistiske redegørelser om vielser, fødsler, dødsfald og vandringer i alle lande.
- 23 ...] om nogle fester og forestående udflugter.
571. Fra P. MUNCH, 20. okt. 1901.
- 29 *hver fredag*] P. M. boede sammen med sin mor og sin ungdomsven J. P. Jacobsen, der her lærte Lis Rubin at kende. Om fredagften-sammenkomsterne se P. Munch I, s. 131 og 149.
572. Fra HARALD WESTERGAARD, 1. nov. 1901.
- 223 4 *Brandes*] under 7. maj 1902 blev GB »allernaadigst udnævnt til Professor med Rang i Rangforordningens 3die Klasse Nr. 9«. — På finansloven 1902/03 fik GB endvidere tillagt 6.000 kr. »til fri videnskabelig Virksomhed«. — I bestræbelserne for at opnå denne støtte til GB var KrE atter en af hovedmændene, jf. B. B. B. II, 160 f.
- 7 *Wicksell*] Knut W. blev, efter stærk modstand fra kredse, der anså bl. a. hans forsvarsnihilisme for samfundsfarlig, udnævnt til professor i Lund 1. nov. 1901; om de mangfoldige hindringer, der søgtes lagt ham i vejen jf. Torsten Gårdlund: Knut Wicksell, rebell i det nya riket. Sth. 1956, s. 203 ff. og Göteborgs Handels- og Sjöfartstidning, der 29. okt. 1901 bragte anbefalende udtalelser om W. af MR, HW og Falbe Hansen.
- 22 *Verrijn Stuart*] vedrører formodentlig V. S.'s indlæg i debatten på

Institutets møde i Budapest »Natalité, mortinatalité et mortalité infantine selon le degré d'aisance dans quelques villes et un nombre de communes rurales dans les Pays-Bas«. Trykt i Bulletin XIII, 2, s. 357-68.

573. Fra OSCAR WANSCHER, 12. nov. 1901.
- 224 33 *Salonbemærkninger*] W. skulle formodentlig bruge oplysningerne til en causerende medicinalhistorisk afhandling, som han 1902 offentliggjorde i Dansk Tidsskrift, s. 173-92. En vurdering af hygiejnen svarende til brevet bemærkninger, findes i afhandlingens indledning, uden at emnet dog er uddybet. Den »Engelskmand«, W. taler om, er rimeligvis filosofen Herbert Spencer.
574. Til ERIK SKRAM, 22. febr. 1902.
- 225 20 *Sekretærposten ved den eventuelle Kommission*] Forsvarskommissionen af 1902, der afgav betænkning 1908, fik Trier til formand og E. S. som sekretær. Deuntzer fremsatte forslag til lov om nedsættelse af kommissionen 31. jan. 1902 i Folketinget, forslaget passede landstinget uden vanskeligheder og blev lov 7. marts 1902.
575. Til KARL LARSEN, 7. marts 1902.
- 226 5 *Deres Bog*] »Dragon Niels Kjeldsen og hans Drabsmand. En Undersøgelse«, 1902. Om den voldsomme diskussion, der udspandt sig i anledning af Frants Henningsens maleri »En Helt fra 1864«, udstillet foråret 1901 på Charlottenborg, jf. KrE's afhandling i H. T. 7, IV, 145-270 »Nils Kjeldsen den 28. Februar 1864. En kritisk Undersøgelse«.
- 12 *Fændrikken*] tyskeren greve G. v. Lüttichau, der — fejlagtig — antoges at have skudt den danske dragon fra et baghold. Karl Larsen klarlægger i sin bog bl. a., hvordan det rygte havde dannet sig, at fændrikken efter hjemkomsten fra træfningen var blevet mødt med misbilligelse både af overordnede og af kammerater (s. 46 f.).
- 19 *Deres Polemik med Fridericia*] i en artikel »Niels Kjeldsen og hans Drabsmand« (Pol. 7. marts 1902), hvori L. på visse punkter imødegår JAF's anmeldelse af hans bog i Politiken fra foregående dag.
- 33 *Edv. Holm*] i slutningen af sit indlæg i Pol. citerer L. et meget anerkendende brev af 6. marts 1902 fra Edv. H.
- 33 *»Vort Land« og Konsorter*] L.'s bog anmeldes i Vort Land 6. marts 1902 under overskriften: »En Bog, som burde være uskrevet. Karl Larsen vil berøve det danske Folk en Helt og rense den tyske Drabsmand«.
576. Fra NIELS NEERGAARD, 1. april 1902.
- 227 9 *den betydelige .. Stilling*] 29. marts 1902 var MR blevet udnævnt til generaltolddirektør (fra 1. april) med forpligtelse til indtil videre også at fungere som chef for skattedepartementet. I selvbiografi II

skriver MR herom: »Min Embedsvirksomhed som Direktør for Statens statistiske Bureau fortsatte jeg til April 1902, da jeg efter Finansminister C. Hages indtrængende Opfordring, efter megen Betænken og Betænelighed, forlod Bureauet og overtog Embedet som Generaltolddirektør og konstitueret Chef for Skattedepartementet. Denne kunstige Embedstitel hidrørte fra, at det var Mening, jeg kun foreløbig skulde forene Stillinger som Toldvæsenets og hele det øvrige Skattevæsenets Chef, hvad man skønnede havde vist sig at være for meget for en enkelt. Imidlertid blev Delingen ikke fuldbyrdet, det hele Skattevæsen sorterer stadigvæk under mig,« jf. også E. 202 ff. og br. 652.

578. Fra P. VEDEL, 1. april 1902.
- 228 17 *min Stilling i Udenrigsministeriet*] P. Vedel var professor juris, da han 1858 blev udnævnt til gehejmelegationsråd og chef for udenrigsministeriets 1. dep., jf. V. Sjøqvist: P. Vedel I (1957) s. 70 ff.
580. Fra RICH. EKEROTH, 2. april 1902.
- 229 27 *Kældermann*] jf. note I, 73. 14.
29 *Melsing*] se note I, 40. 21 — Ekeroth havde i årene 1876—78 været assistent i magistraten.
581. Fra L. V. BIRCK, 9. april 1902.
- 230 12 *et Forslag til en Tiendelov*] Birck's forslag går ud på: »1) Tiendeyderen skal betale Tiende i samme Omfang og paa samme Maade som hidtil i 40 Aar — til Tiendeejeren og er derefter fri for al sin Tiendepligt. Tiendeejeren har hermed faaet (i Afdrag) 20 Gange Tiendes Beløb. 2) Tiendeejeren faaer yderligere udbetalt 3½ Gange Tiendes Beløb i 3½ pCt. kgl. Obligationer. 3) Skatterne paa Tien-derne bortfalde.«
- 15 *Deres Tale i »Nationaløkon. Forening«*] måske et diskussionsindlæg i tilknytning til et foredrag om »Tiendes Afløsning« som den adm. direktør for Kreditforeningen af Kommuner i Danmark, H. Waage holdt i Nat.økon. Forening 27. febr. 1902. Foredraget er trykt i N. T. 1902, 97—122; N. T. har ingen bemærkninger om MR's tale.
- 19 *P. G. C. Jensen*] en af de ledende højrepolitikere i landstinget, ofte højres ordfører i finansspørgsmål. Forslag til lov om afløsning af tienden, fremsat af landbrugsministeren i landstinget 14. febr. 1902, blev behandlet af et udvalg, for hvilket J. var ordfører, da det afgav beretning. Hans særstandpunkt refereres i Rigsdagsårbogen 1901/02, s. 119 f.
582. Til KR. ERSLEV, 5. maj 1902.
- 231 3 *Pios og Bangs Bøger*] Frantz Pio: Den fri Konkurrences Gennembrud i England under særligt Hensyn til Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder. Med et Tillæg om Laugsvælden i Danmark,

- 1902; forsvaret for doktorgraden i statsvidenskab 26. maj 1902. — Gustav Bangs bog er 1. del af Kapitalismens Tidsalder, »Kapitalismens Gennembrud«, 1902.
- 232 27 *Smiths Stipendium*] Bang har ikke i de nærmest følgende tre år fået tildelt dette legat.
583. Fra HARALD WESTERGAARD, 6. maj 1902.
- 233 5 *den Ære, der er overgaaet mig*] HW meddeltes 3. maj 1902 af Københavns universitet æresdoktorgraden i statsvidenskab.
- 12 *Anmeldelsen i Nationaløkonomisk Tidsskrift*] B. nr. 205, den tager ikke nogen enkelt del af HW's Mortalitätslehre (2. udg.) op til behandling, men handler nok så meget om HW som statistisk pædagog, teoretiker og forfatter.
- 14 *Hertel Wulff*] blev febr. 1902 cand. mag. i statsvidenskab og 1. maj s. å. assistent i finansministeriets 2. dep.
- 14 *kun en Kandidat*] af de fire kandidater i febr. 1902 er der her muligvis tale om F. T. Giersing, der først i sept. 1902 fik en ansættelse ved toldvæsenet i Odense.
- 16 [...] om en søns sygeleje.
584. Fra H. N. HANSEN, 12. maj 1902.
- 22 *den 1/4*] MR's brev er ikke bevaret. — Med *fjerdedelen* sigtes til den del af skattereformkomplekset, der vedrørte ændringer i reglerne for den kommunale beskatning. Forslaget havde 19. marts 1902 været til behandling i landstinget, som henviste det til et udvalg på 15 medlemmer, deriblandt H. N. Hansen. Udvalget afgav beretning 17. maj 1902, forslaget nåede ikke 2. behandling. — Angående den kommunale indkomstskat i København nedsatte regeringsforslaget — under hensyn til den samtidig foreslåede indførelse af kommunal ejendomsskyld — den ved lov af 19. febr. 1861 fastsatte maksimumsgrænse fra 3 til 2% af den samlede skatteindtægt, men ved forslagets genfremsættelse i samlingen 1902/03 var denne grænse forhøjet — med netop en fjerdedel — til 2½%, der også blev lov 1. april 1903.
- 27 *Borgerrepr. Valgmaaden*] et forsl. t. l. om valg af borgerrepræsentanter havde været fremsat 1898/99, 1899/1900 og 1900/01 uden at kunne føres igennem (jf. Rigsdagsårbog 1900/01 s. 142 f.). En demokrativering af valgmaaden gennemførtes først i 1908.
585. Til FR. HIORT-LORENZEN, 14. maj 1902.
- 32 *kopi*] generaltolddirektørens kopibog, s. 6.
- 36 *Deres Kontor*] ekspeditionskontoret for skatte- og stempelsager i generaldirektoratet for skattevæsenet.
587. Fra GEORG BRANDES, 16. juni 1902.
- 235 4 *Oplysninger*] GB brugte dem i en tale, han 15. juni 1902 holdt ved

Studentersamfundets besøg i Sorø, se Pol. 16. juni. I talen vendte GB sig bl. a. mod den uvilje mod København, som visse kredse søgte at udnytte politisk. — Talen er trykt i Saml. Skr. XV, s. 436-40.

588. Fra ISIDOR HECKSCHER, 24. juni 1902.

- 13 [...] om en tidligere (unavngivet) sekretær hos IH, der nu har fået kontakt med MR.
- 14 *det Spørgsmaal, vi forhandlede om*] i brev af 27. nov. og brev af 30. dec. 1901 fra IH om dansk-svenske toldforhold (i MR's arkiv). IH så MR's forespørgsel i lyset af den mulighed, at de skandinaviske lande kunne blive afspærret fra det tyske marked som følge af den forestående forandring i Tysklands toldtarif, der over for landbrugsprodukter skulle blive stærkt protektionistisk.
- 16 *Børsen*] bl. a. 18. juni 1902 »En dansk-tysk Handelstraktat«.
- 25 *Konsulatet i Hamburg .. det i Berlin*] i Hamborg blev Wilhelm Weimann generalkonsul efter at han en tid havde været konstitueret i embedet; i Berlin efterfulgtes gehejmekommerceråd E. Mendelssohn-Bartholdy af sønnen Paul M.-B.
- 32 *den nu sanktionerede svenske Indkomstskattelov*] Kongl. Maj:ts förordn. om inkomstskatt, 21. juni 1902 — i Svensk Författningssamling 1902 Nr. 84.
- 236 3 [...] antyder en privat misstemning mellem IH og FS.
589. Fra HARALD WESTERGAARD, 27. juni 1902.
- 15 *Jensens Bog*] N. P. Jensen: Dansk Landbrug ved Overgangen til det 20de Aarhundrede I (1902), m. h. t. de omtalte afsnit se s. 129 ff. J. blev ikke doktor på afhandlingen.
- 237 3 *Bisgaards Anm.*] B. anmeldte Frantz Pio's disputats »Den frie Konkurrences Gennembrud i England« i dagbladet Samfundet 14. juni 1902.
- 20 *Maar*] V. E. Maar var professor i landøkonomi og landbrugsfagene på Landbohøjskolen.
590. Fra KR. ERSLEV, 15. aug. 1902.
- 29 [...] om JAF.
- 31 *Jespersen*] sprogforskeren Otto J., jf. dennes »En sprogmands levned« 1938, s. 97.
- 238 6 *min Afhandling om Nils Kjeldsen*] se note II, 226. 5.
- 25 [...] i relation til udeladelsen i beg. af brevet.
591. Fra FREDERIK SALOMON, 19. aug. 1902.
- 30 *tilskrevet Hage*] jf. br. 593. Det har ikke kunnet oplyses, hvad FS har meddelt H.
592. Til KAJA RUBIN, 28. aug. 1902.
- 239 2 *Esbjerg*] MR befandt sig på en inspektionsrejse.

- 5 *Brev*] fra rejsen er der en række kort og breve bevaret i MR's arkiv.
15 *Md. Jensens Søn*] en rorsbetjent i Esbjerg, søn af Rubins sykkone.
593. Fra FREDERIK SALOMON, 30. aug. 1902.
- 240 6 *H.*] finansminister Hage, jf. br. 591.
11 *han (A.)*] justitsminister P. A. Alberti.
12 *Den anden Plan*] kan næppe oplyses, muligvis vedrørende en stil-
ling til svigersønnen, Gunnar Gregersen.
- 241 2 *saa forbistret en Staabej*] FS talte af erfaring; han havde tidligere
ført et omfattende forsvar for ligbrændingssagen, jf. Ligbræn-
dingssagen for Højesteret, udg. af Forening for Ligbrænding (1891).
594. Til EDVARD BRANDES, 9. sept. 1902.
- 18 *Jesaja*] EB havde 5. sept. sendt MR sin oversættelse af Jesaja (1902)
sammen med et brev, hvori det hedder: »Medens det ellers aldrig
kunde falde mig ind at bebyrde Dem med min Literatur, har jeg
tænkt mig den Mulighed, at det maaske kunde interessere Dem at
kigge lidt paa medfølgende Trosfælles literære Efterladenskaber.«
25 *Et Besøg*] et ægteskabsdrama, som EB udgav 1882.
595. Fra P. VEDEL, 16. sept. 1902.
- 36 *Berendsen*] Ivar B. var 18. okt. 1898 blevet toldforvalter på Frede-
riksberg, 10. febr. 1903 blev han toldinspektør i København. Han
var stærkt interesseret i finske forhold og ivrigt optaget af den
liberal-radikale bevægelse i København (jf. br. 669 og 670). Af et
ikke offentliggjort brev af 17. sept. fra P. Vedel til MR fremgår,
at V. har været tilfreds med MR's bedømmelse af B.'s fremtids-
muligheder, men at MR ikke har følt sig tiltalt af *jævnførelsen*
med B. i forbindelse med de vanskeligheder, hans egen ansættelse
voldte i 1895. — Om B.'s tilknytning til V. se Tilskueren 1928,
s. 5 ff.
- 242 14 *beller*] ms. har: ogsaa.
596. Fra A. N. KIÆR, 27. sept. 1902.
- 33 *Vedensfolketællingsplanen*] se note II, 222. 13. Ifølge sit eget
referat (B. nr. 210) forelagde MR forslag til de føromtalte ske-
maer, og disse forslag vandt Berlin-mødets tilslutning. Man ønskede
det materiale, som kunne tilvejebringes, indsamlet og bearbejdet
af Danmarks statistiske bureau, men de til arbejdet nødvendige pen-
gebeløb var endnu i sept. 1903 ikke tilvejebragt.
- 243 7 *Pastor Godal*] Thore G., senere redaktør for Kristelig Ukeblad,
der førte en ihærdig kamp mod den liberale teologi.
8 *Lands-Møde*] Foreningen mod Lovbeskyttelse for Usædelighed holdt
15. og 16. sept. årsmøde i København.
11 *Politiken*] 16., 17. og 18. sept.; bladet mener f. eks. i sin spidsartikel
sidstnævnte dag, at de eneste ord af betydning, der fremkom ved

- mødet, kom fra københavnske læger, for hvem sædelighedsspørgsmålet reduceredes til spørgsmålet om foranstaltninger mod en bestemt smitte. Bladets referater fra mødet er meget fyldige, men samtidig ret maliciøse.
- 32 *Frammændene*] efter et 4-års ophold i det arktiske område vendte Otto Sverdrup hjem til Norge med polarskibet *Fram*.
- 34 *Frugtbarhedsstatistiken*] »Nye bidrag til belysning af frugtbarhedsforholdene inden ægteskabet i Norge«, Kria 1902 og »Statistische Beiträge zur Beleuchtung der ehelichen Fruchtbarkeit«, Kria 1903–05, I–II.
597. Til J. A. FRIDERICIA, 28. sept. 1902.
- 244 10 *Erslevs Niels Kjeldsen*] se note II, 226. 5; afhandlingens undertitel er: »En kritisk Undersøgelse«. Et gensvar på denne afhandling er ikke fremkommet i H. T., derimod blev KrE angrebet af oberst N. P. Jensen i Nationaltidende (Erichsen og Krarup I, 5481).
598. Fra L. V. BIRCK, 22. okt. 1902.
- 246 7 *i de sidste 4 Aar*] efter at have været redaktør af dagbladet »Vort Land« havde Birck 1898–99 været på et studieophold i England og Frankrig. 1902 var han blevet dr. polit.
- 13 *en Fuldmægtigplads*] blev 19. nov. 1902 besat med kammerjunker, cand. jur. T. Høhling.
599. Til CHRISTOPHER HAGE, 24. okt. 1902.
- 30 *kopi*] generaltolddirektørens kopibog, s. 24.
- 34 *den første Redaktør af »Vort Land«*] 1896–98, det var Scharling, der gjorde den 25-årige B. til ansvarshavende redaktør, da B. henvendte sig til ham om en stilling som journalist ved det nystiftede blad.
600. Til FREDERIK WEIBEL, 15. nov. 1902.
- 247 6 *kopi*] generaltolddirektørens kopibog, s. 35–36.
- 12 *gunstigere Lønningsform*] der er tale om tilståelse af alderstillæg for toldassistenter; forslag til lov om forandring i og tillæg til toldlønningslovene nåede i samlingen 1901/02 ikke længere end til 1. beh. i folketinget og til dets udvalg (betænkning af 15. maj 1902). — Hage fremsatte forslaget påny 8. okt. 1902, denne gang i landstinget.
- 25 *Finansministerens . . Bemærkninger*] under henvisning til den i foråret vedtagne postlønningslov, der tilstod postekspedienterne 5 alderstillæg à 300 kr., bemærkede Hage, at det ville være ham særdeles velkomment, om regeringsforslaget (6×250 kr.) blev forandret svarende til postekspedienternes ordning.
- 248 1 *Forsøget vil blive gjort*] ved 3. beh. i landstinget 5. dec. 1902 (sp.

- 358 ff.); ændringsforslaget, der fremsattes af 3 medlemmer, forkastedes.
601. Til H. N. HANSEN, 12. dec. 1902.
- 21 *kopi]* generaltolddirektørens kopibog, s. 41-42.
- 24 *en Fællesforhandling]* der er rimeligvis tale om en underhåndshandling om skattereformlforslagene mellem regeringen (finansministeren) og den frikonservative gruppe i landstinget; forslagene var på dette tidspunkt til behandling i et landstingsudvalg, der afgav betænkning 23. marts 1903 (R. T. 1902/03, B, sp. 1425 ff.).
- 28 *Honnør-Modstand]* se de mere almindelige betragtninger i den førnævnte betæknings indledning (sp. 1425-30). Flertallet går ind for en forhøjelse af ejendomsskylden til 1,1 ‰ (men *uden* besætning og inventar), hvilket gav statskassen 800.000 kr. mere end regeringsforslaget; hertil kom en forøget formueskat og en indkomstskat for aktieselskaber. Endvidere indskrænkede udvalgsflertallet statsilskudet til kommunerne.
- 30 *det centrale i Landstingsforslaget]* P. G. C. Jensens »overbud« i landstinget 15. marts 1901 (R. T. 1900/01, L., sp. 905 ff.), hvori højre — på visse betingelser — foreslog ophævelse af alle de gamle skatter og indførelse af ejendomsskyld; om dette overbuds skelsættende betydning for skattereformen se førnævnte betænkning (1902/03, B, sp. 1427).
- 249 1 *Regeringsforslaget]* skattereformlkomplekset fremsattes påny 8. okt. 1902 (R. T. 1902/03, L., sp. 29 ff.). Forslagenes tekst (f. t. l. om indkomst- og formueskat til staten, om ejendomsskyld og om ændringer i og tillæg til de nugældende regler for den kommunale beskatning samt om statsilskud til kommunerne) findes i Tillæg A, sp. 2355 ff., 2399 ff. og 2439 ff. Angående de finansielle virkninger af de to førstnævnte lovforslag findes en oversigt i bemærkningerne til f. t. l. om indkomst- og formueskat, sp. 2395 ff.
- 28 *tillade Staten]* kopiaftrykket er ret svagt og her og i l. 31-32 helt ulæseligt. Teksten er da søgt rekonstrueret ved hjælp af konteksten, bogstavstumper o. l.
602. Fra J. P. JACOBSEN, 21. dec. 1902.
- 250 12 *21. dec. 1902]* dateret efter ugedagsangivelsen »Søndag« i Lis R.'s ikke medtagne del af brevet samt efter Kaja R.'s svarbrev af 23. dec. 1902.
- 13 [...] et brev fra Lis R. til forældrene.
603. Fra KAREN HARTVIG-MØLLER, december 1902.
- 251 6 *december 1902]* dateret efter et ikke medtaget brev af 6. dec. 1902 fra JS (i MR's arkiv). Heri beder JS om, at MR ikke vil misforstå sagen med kollektionen; han har kendt H.-M.'s flygtigt i et par år, men først da hans søn, Heiman, og Hans H.-M. sammen var på

Norgestur, kom han til at tale med fru H.-M. i ventetiden ved ankomsten. Han havde forklaret hende, at han ikke ville ulejlige MR med kollektionssager, men nu havde hun meddelt ham, at hun i sin forfjamskelse var kommet til at nævne JS's navn over for MR. JS fortsætter: »Imidlertid véd jeg meget god Besked om hende og hendes Mand og ovenikøbet særdeles god Besked. De har kendt hinanden fra Børn og været forlovede fra Børn. Han sled som en Neger for at faa sin theologiske Examen og fik den med Laud i en Alder af 21 Aar, medens hun samtidig fik sin Almuelærerindeexamen. Hun fik saa senere Ansættelse (hun er en Niece af afdøde Skoledirektør Theisen) og han er Lærer hos Schneekloth. De har tilsammen 2600 Kroner og 2 smaa Børn. Han har Accessit for en filosofisk Afhandling og skriver nu paa sin Doktordisputats. Det er et Par uhyre flinke Folk — men underholde sig selv, deres Børn og hendes gamle Forældre (den søgende fhv. Arkitekt Steenstrup), det kan de ikke, hvisaarsag de ere i Begreb med at faa Gæld.« JS fortæller endvidere, at hun har talt med andre om sagen, Krabbe ville støtte hendes andragende, men Jørgen Berthelsen og Vilhelm Lassen kunne ikke, da de havde andre at anbefale. JS vil naturligvis ikke påtage sig at bedømme de komplicerede forhold omkring denne uddeling, men »jeg nægter ikke, at jeg har Sympathi for dette brave unge Ægtepar, der begyndte med 1200 om Aaret og »Hanses« Ungkarlemøbler til 1 Værelse — men Klasselotterikollektionernes Bortgivelse er jo snart et endnu mere indviklet Spørgsmaal end i Simon Levys Dage.«

- 20 *i en Alder af 62 Aar*] det var fru H.-M.'s far, der var 62 år gammel, hendes mor fødtes 1848.

604. Fra J. A. FRIDERICIA, 6. jan. 1903.

- 252 10 *Du har naturligvis Ret*] i MR's artikel »Politik og Jura« i Pol. 12. jan. 1903 (B. nr. 211) i anledning af en strid mellem højesterets-assessor N. Lassen og JAF om Struensees domfældelse og henrettelse. MR hævder heri, 1) at den politiske proces' inderste væsen er en kamp mellem parter, der prøver, hvem der har mest magt til at bestemme, hvad der er ret, og 2) at en juridisk prøvelse af Struensee-processen ikke, når den skal være fyldestgørende, kan skilles fra en historisk, politisk, moralsk.

605. Til EDVARD BRANDES, 4. febr. 1903.

- 23 *medfølgende*] sikkert MR's manuskript til den tale om Hørup, som MR holdt ved Studentersamfundets Hørupaften 21. febr. 1903, hvor også Ove Rode og Erik Henrichsen talte (jf. note II, 340. 1). Manuskriptet til denne tale, som ikke blev offentliggjort (jf. br. 608 og 609) findes i MR's arkiv; det citeres i det følgende som »Hørup-talen«.
- 32 *ikke »paa Fod« med »Tilskueren*] T. redigeredes 1901-07 af Valde-

mar Vedel, som havde været en af de »15 frisindede Mæhæ'er«, der i 1899 havde indkaldt til et protestmøde mod EB, se Bj. Bj. B. II, s. 347 f. — Jf. iøvrigt br. 677 og 678.

606. Fra EDVARD BRANDES, 4. febr. 1903.
- 253 8 *et fritænkensk Venstreblad*] det hedder herom i Høruptalen: »Da Hørup gjorde 'Politiken', var det — efter hans Ord til mig — for at gøre et fritænkensk Venstreblad, da alle de andre var grundtvigianske. Men han for sit Vedkommende vendte sig ikke imod Klerus«.
- 13 *Valget 24 Juni*] valget til folketinget 25. juni 1884, hvor højre tabte halvdelen af sine mandater i hovedstaden.
- 17 *Halvfjerdserne*] ms. har: Firserne.
- 19 »*trofast*«] i slutningen af Høruptalen hed det oprindeligt: »Han var trofast som Guld overfor dem, han havde Lid til, han var først og sidst tro mod sig selv«. MR har streget dette over og erstattet det med en bemærkning om Hørups blik, der under alle forhold var »fast, tilhørende en frygtløs Mand, der var tro mod sig selv«.
- 26 *Ord om Generaler*] ved det berømte Cirkusmøde 30. april 1886 havde Hørup fremsat en udtalelse, der bevirkede at samtlige hærens generaler offentliggjorde en erklæring om, at Hørup ved hele sin færd havde stemplet sig selv på en sådan måde, at officerers ære ikke kunne berøres af udtalelser fra hans side. Det fremgår af Høruptalen, at denne erklæring havde gjort et stærkt indtryk på MR, der var ilet op på Politikens kontor, for at tilbyde H. sin assistance; videre hedder det: »Han saa lidt paa mig, mens det hvasse Øje lynede, saa sagde han: Tak, nej — jeg faar selv. Han greb Pennen, og et Øjeblik efter hørte jeg ham mumle: de Hunde!« — Hertil knytter MR en bemærkning, der udtrykker beundring for Hørups fribårenhed.
- 32 *Berlingske mod Skattelovene*] EB tænker vel på den særlige stilling, som Berl. Tid. som officielt organ indtog indtil april 1904. Den pågældende artikel findes i aftennummeret 4. febr. 1903, den fortsættes i følgende dags aftenr.
607. Fra CHRISTOPHER HAGE, 16. febr. 1903.
- 254 2 *1903*] årstallet bestemt ved ugedagsangivelsen i forbindelse med månedsdagen og Hages ministertid.
- 4 *P. G. C. 7.*] det estrupske højres ordfører, jf. note II, 230. 19; han var medlem af landstingsudvalget til behandling af skattelovene.
- 9 *det nu fastslaaede System*] afløsningen af de gamle faste skatter af en indtægts- og formueskat og en ejendomsskyld efter værdi, jf. br. 601.
- 16 *Borups Forslag*] borgmester Borup døde 18. jan. 1903, han havde været medlem af det førnævnte landstingsudvalg. Det fremgår ikke af dette udvalgs betænkning (R. T. 1902/03, B, sp. 1425 ff.), hvilke ændringsforslag Borup har fremsat, men de har formodentlig ved-

- rørt reglerne for den kommunale beskatning, jf. betænkningens bilag A (sp. 1493 ff.).
- 25 *den S. Stiftelse*] måske Brødrene Soldenfeldts eller Salomon Soldins og hustru Hanne S.'s stiftelse; der vides dog intet om MR's eller H.'s tilknytning til dem.
608. Fra EDVARD BRANDES, 23. febr. 1903.
- 255 7 *Artiklen*] formodentlig den artikel om »Kjøbenhavns Indkomstskat« der under mærket *Observator* kom i Berl. Tid.'s aftennr. 25. febr. (B. nr. 212). Artiklen vender sig skarpt imod en højere indkomstskat i København end $2\frac{1}{4}$ 0/0. Allerede med denne procent som grænse vil Københavns indtægter øges med 20 0/0; at nu alle partier vil holde på 3 0/0 er ifølge *Observator* et nyt bevis for »— hvis der virkelig tages og fastholdes en saadan Beslutning —, at imod den forenede Ufornuft kan selv et Systemskifte ikke hjælpe«. — Det i begyndelsen af brevet omtalte udvalg er landstingets skattereformudvalg.
609. Til KR. ERSLEV, 23. febr. 1903.
- 18 *Hoslagte*] Høruptalen, se note II, 252. 23.
610. Fra KR. ERSLEV, 24. febr. 1903.
- 256 19 *24/[2] 03*] ms., som er maskinskrevet, har 24/1 03, hvilket må være en fejlskrivning.
- 27 *Udtrykket Hunde*] se note II, 253. 26.
611. Fra ISIDOR HECKSCHER, 6. maj 1903.
- 257 4 [...] om et forestående besøg af en af MR's døtre [*Inger R.*] og om IH's datter *Ella*.
- 7 *den dobbelte Aktiebeskatning*] ☉: beskatningen af selskabet og af de skattepligtiges aktieudbytte, lov nr. 104 af 15. maj 1903, §§ 2 og 4.
- 8 *Formueskat uden Selvangivelsespligt*] ssts., §§ 23 og 41; se også finansministerens mistrøstige bemærkninger ved lovforslagets 2. beh. 26. marts 1903 i landstinget (sp. 1278 f.).
- 10 *Den svenske Indkomstskattelov*] se note II, 235. 32.
612. Til VILHELM THOMSEN, 12. maj 1903.
- MR var 4. april 1902 blevet optaget i Vidensk. Selskabs hist.-filosofiske klasse efter forslag af KR.E og JAF, han blev optaget i egenkab af historiker, se E. 205 og K. D. V. S. Prot. Nr. 1154/1902.
- 18 *Deres Forslag*] se herom: Det kongelige danske Videnskaberens Selskab 1742–1942, Samlinger til Selskabets Historie I (1942) s. 281 ff., der bl. a. gengiver et forslag fra MR af nov. 1903. Forslaget blev i 1903/04 forkastet, men kom i 1908 til at danne basis for reglerne for Vidensk. Selskabs medlemstal.

- 260 8 614. Fra VILHELM THOMSEN, 16. maj 1903.
16 *det igaar nedsatte Udvalg*] J. L. Ussing, S. M. Jørgensen, H. G. Zeuthen, Vilh. Thomsen, Edv. Holm, T. N. Thiele og Chr. Bohr.
16 *Deres Breve*] Vilh. Thomsens arkiv på KB synes ikke at indeholde flere breve fra MR end br. 612 og 617.
- 261 1 615. Til A. T. FALCK, 19. maj 1903.
4 *kopi*] generaltolddirektørens kopibog, s. 57.
4 *Toldforvalteren i Ribe*] N. V. Ravn, født 1824, blev 2. marts 1904 afskediget i nåde og med pension.
- 14 616. Fra ISIDOR HECKSCHER, 21. maj 1903.
24 [...] i anledning af at Inger R. skal bo hos Heckschers under den forestående gymnastikfest i Sth.
24 *dels en Maltskat, dels en Punscheskat*] se Svensk Författnings-Samling 1903, nr. 61 (angående en særskild stämpelafgift för försäljning af punsch) og nr. 64 (angående tillverkning och beskattning af maldrycker).
- 262 17 618. Fra UFFE BIRKEDAL, 23. juni 1903.
17 *en Klasselotterikollektion*] se om baggrunden for denne bevilling slutningsafsnittet af br. 599 i Bj. Bj. B.
- 263 2 619. Fra P. MUNCH, 6. aug. 1903.
2 *Det ny Aarhundrede*] P. M. udgav fra okt. 1903 halvmånedsskriftet Det ny Aarh., der skulle øge forståelsen af samfundslivets forhold. I de forberedende drøftelser deltog bl. a. MR, jf. P. Munch I, s. 150 ff.
5 *Jakob*] MR's svigersøn JPJ, der 9. juli 1903 var blevet gift med Lis R. Om hans nære venskabsforhold til P. M. se hans ungdomsbrevveksling med denne (under udgivelse).
12 *det emne, De vil skrive om*] i tidsskriftets 1. årg. skrev MR om det internationale statistiske instituts møde i Berlin (B. nr. 210) og en mod Valdemar Vedel vendt artikel »Akademikerne og Folket« under mærket Quidam, jf. P. Munch I, s. 165 f.
- 264 6 620. Til CHR. RASMUSSEN, 4. sept. 1903.
13 *kopi*] generaltolddirektørens kopibog, s. 64.
13 *Krydstoldvæsenet*] det utidssvarende krydstoldvæsen, som var udstyret med sejlskibe, blev nedlagt med virkning inden 1. april 1904 ved lov af 24. april 1903.
- 23 621. Fra J. P. JACOBSEN, 21. sept. 1903.
23 *21. sept. 1903*] dateret efter ugedagsangivelsen og det i brevet omtalte møde i Turisthotellet, der efter »Det radikale Venstre 1905-1955« s. 18, fandt sted 28. sept. 1903. Ifølge P. Munch I, s. 157 ud-

- sendes indbydelsen til mødet 19. sept., jf. JPJ's bemærkning i brevet (265, 15).
- 25 *i Berlin*] MR deltog i det internationale statistiske instituts 9. møde, se Det ny Aarh. I, 1903/04, s. 282 ff.
- 265 3 *Tidsskriftets Afsætning*] abonnementtallet nåede over 5.000, jf. P. Munch I, s. 153.
- 6 *en Artikel af Harald Faber*] »Fra den store Toldkrig i Tyskland, England og Kanada«, Det ny Aarh. I, 1903/04, s. 73 ff.
- 18 *en ny radical Venstreklub*] forløberen for det radikale venstre, se herom den i brevets første note anførte litteratur. — EB stod dog køligt over for bestræbelserne for at danne et nyt parti.
- 22 *Martsforeningen*] jf. note I, 319. 18.
- 31 *Adolf Jensen om »Havebyer«*] Det ny Aarh. 1903/04, s. 228 f.
- 33 [...] familiære meddelelser.
- 36 [...] efterskrift af LJ.
622. Fra C. V. PRYTZ, 3. okt. 1903.
- 266 11 *Værdsætning til Ejendomsskyld*] jf. lov nr. 103 af 15. maj 1903 om ejendomsskyld, § 9, stk. 5, samt Vejledning til Anvendelse af Lov om Ejendomsskyld, 1903.
623. Til J. A. FRIDERICIA, 4. nov. 1903.
- 36 *»Professor-Dünkel«*] professor-arrogance, jf. Grimms Deutsches Wörterbuch II, sp. 1539.
- 267 9 *Paludan*] litteraturhistorikeren, prof. Julius Paludan.
- 10 *han overfaldt »Politiken«*] Julius P.'s brev af 18. okt. 1903 (i J. P. Jacobsens arkiv på KB) indeholder følgende bemærkning om Pol.: »At De er uden al Forbindelse med den paagældende Notits, som jo kun er en af Politikens sædvanlige Drengestreger, tvivler jeg intet Øjeblik om. En saadan forhastet Meddelelse vilde jo kun kunne være Dem yderst ubehagelig, hvis den ikke skulde bekræfte sig, og skjøndt jeg for mit Vedkommende anser Antagelsen af Deres Afhandling for utvivlsom, har Sagen endnu aldeles ikke været forhandlet mellem Censorerne«. Pol. havde 17. okt. bragt en lille notits om, at JPJ havde fået antaget en afhandling til forsvar for den filosofiske doktorgrad.
624. Fra A. N. KLÆR, 18. nov. 1903.
- 268 15 *Schemaer og Cirkulærer*] jf. note II, 222. 13.
- 269 7 *Sven Hedin*] H. havde i årene 1899–1902 fuldført sin anden store rejse til Lop-nor-området.
625. Til YNGVAR NIELSEN, 24. nov. 1903.
- 31 *det bindstærke Værk*] Yngvar Nielsen: H. Wedel Jarlsberg I–III, Kria 1901–02.

626. Fra YNGVAR NIELSEN, 28. nov. 1903.
- 271 13 *mange har sine Tvivl*] stortingsvalgene i sommeren 1903 var blevet vundet af samlingspartierne (højre og det moderate venstre), men Y. N.'s anskuelser lå adskilligt til højre for regeringens (og det norske højres program. — Y. N. var forøvrigt nær ven af A. N. Kiær.
627. Til VILHELM LASSEN, 7. dec. 1903.
- 23 *kopi*] generaltolddirektørens kopibog, s. 67-68.
628. Fra AXEL HOLCK, 12. dec. 1903.
- 272 21 *Som ny mand*] H. var 30. maj 1903 (med virkning fra 1. juli) blevet udnævnt til amtsforvalter for Hjørring amtstuedistrikt.
- 274 4 *cirk. 26/10 03*] skattedep.'s cirkulære til samtlige amtstuer og magistrater i købstæderne ang. ejendomsskyld-registre (Ministerialtidende 1903, A, s. 356 ff.).
- 9 § 7, 7] i lov nr. 103 af 15. maj 1903 om ejendomsskyld; det pågældende stykke åbner mulighed for en ejendomsskyldnedsættelse, hvis en ejendoms vurderingssum er under 24.000 kr. og den nye skat er større end den, der svaredes efter de gamle regler. — § 7, 5: indeholder fradragsbestemmelser for huse, der beboes af en familie og hvis beboere tilhører arbejderklassen m. v.
- 275 3 [...] om brevskriverens egne skatteproblemer.
629. Fra FR. HIORT-LORENZEN, 15. dec. 1903.
- 10 *jeg er kommen godt herover*] H.-L., der var kontorchef i skatte-departementet, var 20. okt. 1903 blevet udnævnt til kommitteret hos guvernøren ad interim over de dansk-vestindiske øer, Fr. Nordlien.
- 24 *min Svoger*] C. E. R. van Deurs, 1901-07 kommandant og kompagnichef på St. Thomas.
- 34 *Viceguvernøren*] overdommer H. A. Jürs var fung. guvernør 17. april 1903 til 21. jan. 1904, da Nordlien overtog styret.
- 35 *den lokale Avis*] St. Thomæ Tidende, 12. dec. 1903 meddeler H.-L.'s ankomst samme dag og tilføjer: »If we are correctly informed, Mr. Hjort-Lorenzen is, at least for the present, not here in an official capacity. Still it is no secret, having been so stated in the Danish papers without being contradicted, that the said gentleman is to be Governor of these islands — if circumstances suit him.« Endvidere hedder det: »Mr. Hjort-Lorenzen furthermore comes without having bound himself by any written report or statement of circumstances out here. This being so, we may expect that he will judge for himself.« Bladet tilsiger ham loyal støtte, eller — hvis der viser sig at være grund hertil — loyal og saglig opposition.
- 276 1 *Nordlien*] efter sammenbruddet af salgsforhandlingerne i 1902 nedsatte finansminister C. Hage en kommission med generaldirektør for telegrafvæsenet Fr. Nordlien som formand. Kommissionens opgave var at undersøge, hvorledes der på de dansk-vestindiske øers bud-

- getter kunne tilvejebringes balance mellem indtægter og udgifter, og iøvrigt udtale sig om foranstaltninger til øernes ophjælpning. Kommissionen afgav betænkning 26. aug. 1903. Herefter var Nordlien fra 20. okt. 1903-14. febr. 1905 guvernør ad interim for øerne.
- 9 *St. Croix Toldtarif*] vist nok af hensyn til havnen på St. Thomas var tolden for hele øen adskilligt lavere end for St. Croix. Kommissionen foreslog oprettelse af en frihavn, mens St. Croix' toldtarif skulle gælde for alle tre øer. Jf. herom Forholdene paa de dansk-vestindiske Øer, s. 10 ff.
- 13 *Lotteriet*] o. c. s. 108 f., det var ifølge kommissionsbetænkningen meningen at indrette et lokalt lotteri. Loven af 29. marts 1904 om et lotteri på St. Thomas, bemyndigede imidlertid finansministeren til at tillade, at lotteriets lodder også kunne afsættes i moderlandet.
630. Fra MEYER DAVIDSEN, 30. dec. 1903.
- 33 *1903*] årstallet efter omtalen af FS's død, 28. dec. 1903, og brevets slutningssætning.
- 277 36 [...] om det påtænkte samarbejde med Gregersen.
631. Fra ISIDOR HECKSCHER, 31. dec. 1903.
- 278 20 *vor lille Konflikt*] sagen strejfes nogle gange i IH's breve til MR, men uden at det kan ses, hvad konflikten reelt berøede på.
632. Fra ISIDOR HECKSCHER, 10. jan. 1904.
- 279 23 [...] om Frederik Salomon og om Heckschers sølvbryllupsfest.
- 24 *Toldunionsspørgsmaalet*] der kom noget senere en artikel om dette emne i N. T. 1904, 580 ff. af William Scharling.
- 34 *Køedts Artikelserie*] serien, der kom samtidig i norske, svenske og danske blade er optrykt i A. Peschcke *Køedt: Efter Systemskiftet*, 1904, s. 56-85.
- 280 2 *Chamberlain*] der efter sin udtræden sept. 1903 af ministeriet Balfour ivrigt agiterede for sin i maj 1903 fremsatte tanke om et indbyrdes præferencetoldsystem for det engelske imperiums lande forbundet med et beskyttelsestoldsystem over for lande uden for imperiet.
633. Til FREDERIK WULFF, 14. jan. 1904.
- 7 *kopi*] generaltolddirektørens kopibog, s. 72.
- 10 *Dr. Mortensen*] zoologen Th. Mortensen, der dec. 1905-april 1906 foretog studier i Vestindien, oplyser i tidskriftet *Atlanten* (bd. I, 1904-06, s. 97), at nogle videnskabsmænd og sejlspormænd i forening af staten har fået overladt en toldkrydser på 23¹/₂ tons for en sum af 2.000 kr. Jf. også *Det ny Aarh.* I, 1903/04, s. 401 ff.
634. Fra FR. HIORT-LORENZEN, 22. febr. 1904.
- 27 *Deres Brev*] MR's breve til H.-L. befandt sig ikke blandt de bil-

- leder, papirer og avisudklip, som adressatens familie har overladt udgiveren til gennemsyn.
- 28 *min Hustru og Børnene*] Ingeborg Mathilde H.-L., født van Deurs, døtrene Mathilde, f. 1891; Gudrun, f. 1894; Rigmor, f. 1896; Rose, f. 1898; Ingeborg, f. 1900 og Dorothea, f. 1902.
- 30 ...] det var tanken, at H.-L.'s skulle have boet hos Nordliens, men det kunne ikke gå. Den nuværende ordning er imidlertid for dyr og gagen for lille (185 dollars) så H.-L. sætter penge til for hver måned, der går.
- 33 *Limpricht og Larsen*] Limpricht var 1888–1908 guvernementssekretær, siden guvernør; Helweg-Larsen, øernes sidste guvernør under dansk herredømme, var guvernementssekretær 1900–1911.
- 281 1 »*Ellermænd*«] formodentlig hentydning til kontorchef Ellermann i Kolonialkontoret.
- 27 »*Argus*«] krydstoldvæsenets inspektionsskonnert.
- 31 *Vigilant*] skonnerten blev taget i dansk tjeneste 1801, den var bygget i Baltimore i slutningen af det 18. årh. og havde en tid været sørøverskib. — Endnu i 1916 besørge­des post- og passagerbefordringen mellem øerne udelukkende af en åben båd, der knap kunne rumme mere end en halv snes passagerer, jf. Betænkningen 1916, Vidneafhøringer, s. 254.
635. Fra JULIUS SALOMON, 4. marts 1904.
- 282 10 *gratulere*] MR fyldte 50 år 4. marts 1904.
- 14 *gl. Rosenkilde*] skuespiller C. N. Rosenkilde. Stedet findes anført i hans datters, fru Julie Sødrings Erindringer I, 1894, s. 183. JS har dog broderet lidt på historien.
- 25 ...] om en mindre kommunal bevilling til JS.
- 27 *afdøde Liebe*] landstingets mangeårige formand, højesteretsadv. C. C. V. Liebe, der døde 1900.
636. Til ANNETTE VEDEL, 6. marts 1904.
- 283 2 6-[3]-1904] ms. har 6-1-1904, hvilket efter brevets indhold må være en fejlskrivning.
- 6 *Kvinde-Lovforsl. og Statist. Bureau*] F. t. l. om ændring i lov af 16. dec. 1895 om ordning af statens statistiske bureau. Forslaget gik ud på at åbne kvinder adgang ikke blot til »bestillinger« (som i loven af 1895), men også til »embeder«. Det passerede folketinget i tiden 30. jan.–4. febr. 1904. I landstinget sendtes det efter 1. beh. i udvalg, hvor man ikke nåede at færdigbehandle forslaget. Samme skæbne led det i den følgende rigsdagssamling, jf. i øvrigt Kvinde-samf. Hist. I, 213 ff.
- 9 *Deres nuværende Virksomhed*] Annette V., der 1896–1901 havde været assistent i Stat. Bureau, var 1901 blevet inspektør ved arbejds- og fabrikstilsynet.
- 14 *Deres Broder*] daværende fuldmægtig Henrik V., der sammen med

Annette V. boede hos faderen, P. Vedel, i dennes hjem på Rosenvængets Tværvej 3.

637. Fra H. N. HANSEN, 27. marts 1904.

- 23 27. marts 1904] dateret efter ugedagsangivelsen og Rigsdagsaarbogen 1903/04, hvor det s. 87 ff. omtales, at H. N. H. som landstingets formand onsdag, 30. marts meddelte, at konseilspræsidenten havde bedt ham oplyse, at regeringen bestemt gjorde regning på, at rigsdagssamlingen sluttedes 8–10 dage efter påskeferiens ophør. Jf. også Povl Engelstofts skildring i Schultz' Danmarkshistorie V, s. 408 f. — Lovforslaget nåede herved ikke at blive færdigbehandlet i samlingen 1903/04, men det blev genfremsat oktober 1904 og stadfæstet 1. april 1905.
638. Fra FR. HIORT-LORENZEN, 12. april 1904.
- 284 15 *de nye Lovforslag*] se Forholdene paa de dansk-vestindiske Øer, s. 79 ff. og Betænkningen 1916, s. 20 ff., hvor der gives et resumé både af de foreslåede og af de gennemførte reformer.
- 285 31 »in the Kings service«] jf. de parallelle danske udtryk i Kaj Bom, Slangordbogen, 1957, s. 209 f.
- 286 5 *Hans Hustru*] Elisabeth N., f. de Klauman; hendes far, borgmester Frederik de K., Store-Heddinge, døde 7. marts 1904.
- 10 *den vestindiske Kommission*] jf. note II, 276. 1.
- 287 3 *Pastor Hoffmeyer*] den senere stiftsprovst Henrik H. Om sit ophold på øerne har han skrevet en lille bog: Vor Kirke i Vestindien, 1905.
639. Fra V. FALBE HANSEN, 23. april 1904.
- 28 *Deres venlige Ord*] »Kapitelstakster i ældre og nyere Tid«, Berl. Tid. 13. april 1904 (B. nr. 214) i anledning af det hæfte af Stat. Medd. (4, 15, 1) af samme navn, Stat. Bureau kort forinden havde udsendt. Falbe Hansen var i tiden efter MR's afgang og inden Michael Koefoeds tiltrædelse (1. april 1904) kst. direktør for Bureauet. — Anmeldelsen slutter med en fremhævelse af, at F. H. med det foreliggende hæfte har sat sig et smukt minde som leder af Bureauet.
- 31 *Henrik Petersen*] navnet er meget utydeligt skrevet i ms., men der er rimeligvis tale om daværende ass. i Stat. Bureau Henrik Pedersen, der havde landbrugshistorie og -statistik som speciale. Jf. om ham bl. a. Adolph Jensens Erindr., s. 179 f.
640. Fra AXEL HEIDE, 9. maj 1904.
- 288 14 *V. Bank*] formodentlig sigtes der til Den dansk-vestindiske Nationalbank, hvis statutter blev stadfæstet 23. juni 1904. I henhold til disse skal finansmin. vælge to af bankrådets medlemmer. Ifølge Greens Danske Fonds og Aktier, 1908, s. 319 bestod bandrådet af Nordlien,

- Strøm (Nationalbanken), Glückstadt (Landmandsbanken), J. Larsen (Privatbanken) samt af to dansk-vestindiske medlemmer.
- 16 *men .. tilbage*] at dømme efter linieafstanden i ms. er eftersættningen »men .. tilbage« et senere indskud i brevet.
641. Fra FR. HIORT-LORENZEN, 15. maj 1904.
- 26 [...] vedr. besættelsen af amtsforvalterstillingen i Roskilde.
- 29 *de hidtil vedtagne og forelagte Love*] jf. note II, 284. 15, især henvisningen til Betænkningen 1916.
- 289 2 *Kronprinsessens Indsamling til Børneplejen*] foreningen, der senere hed »Dronning Louises Forening for Syge- og Børnepleje paa de dansk-vestindiske Øer«, oprettede børnehjem i de to byer på St. Croix; jf. imidlertid Nordliens udtalelser i Betænkningen 1916, Vidneafhøringer, s. 115, der viser, at de omtalte plantagehjem endnu ved salget savnedes.
- 290 4 *Spedalskhedshospitalet*] takket være prof. Edvard Ehlers indsats finansierede den danske Odd-Fellow orden 1909 oprettelsen af et spedalskhedshospital på St. Croix.
- 21 *forskellige Plantager*] de samme opgivelser findes som tabel 19 (s. 70) hos P. P. Sveistrup: Bidrag til de tidligere dansk-vestindiske Øers økonomiske Historie, 1942, med henvisning til en artikel i St. Croix Avis for 19. juni 1907.
- 291 7 *Emancipationen*] 3. juli 1848 ophævedes slaveriet under en negeropstand på St. Croix, jf. Kay Larsen, Dansk Vestindien, 1928, s. 252 ff.
- 8 *Sukkerprisernes Synken*] bl. a. ved den stigende produktion af det billigere roesukker, jf. herom L. V. Birck: Sukkerets Historie, 1909, og P. P. Sveistrups førnævnte værk, s. 69.
- 12 *Plantageselskabets Virksomhed*] stiftet 1902, en oversigt over dets virksomhed findes i Betænkningen 1916, Vidneafhøringer, s. 4 ff.
- 14 *Jernbanen*] et af plantageselskabets projekter; banen skulle forbinde byerne Christiansfeld og Frederiksted på St. Croix. Planen opnåede ikke statsstøtte og kunne ikke gennemføres.
642. Fra FR. HIORT-LORENZEN, 29. maj 1904.
- 292 22 *Bedstefaderværdigheden*] 28. april 1904 fødtes Grete Jacobsen, ældste datter af LJ og JPJ.
- 293 5 *Jensen Onsteds demokratiske Tendenser*] folketingsmand, gårdejer J. J. Jensen var det af folketinget udpegede medlem af den vestindiske kommission af 1902; han tilhørte venstrereformpartiet, senere det radikale venstre. Kommissionens forslag til udvidelse af valgrænten til kolonialrådet findes i Forholdene paa de dansk-vestindiske Øer, s. 80 ff. Kolonialloven af 1906, der afløste loven af 1863, bragte en knap så vidtgående nedsættelse af valgrætsensus, som foreslået af kommissionen.
- 294 12 *Efter Kommundeforlaget cfr. Skatteforslaget*] i førnævnte betænk-

- ning (s. 83) foreslår kommissionen oprettelse af flere kommuneråd, der med hensyn til deres beføjelser skulle stilles omtrent som sognerådene i Danmark. Halvdelen af rådsmedlemmerne skulle vælges af dem, som havde valgtret til folketinget og som betalte visse skatter, den anden halvdel af den højstbeskattede femtedel af samme vælgere, jf. også s. 77 om indførelse af formue- og indkomstskat.
- 295 2 *Capt. Ramsing og Pastor Lawaetz*] kaptajn af ingeniørkorpset H. U. Ramsing, medlem af plantageselskabets forretningsudvalg, og lic. theol. H. C. J. Lawaetz, der 1889-1903 var sognepræst i Christiansted på St. Croix. Begge er blevet afhørt af Rigsdagskommissionen af 1916, jf. dennes betænkning, bilag B, s. 1 ff. og s. 90 ff.
- 17 *Nordlien .. til Nytaar*] N. forlod øerne i febr. 1905, jf. note II, 276. 1.
643. Fra FR. HIORT-LORENZEN, 10. juni 1904.
- 30 [...] om H.-L.'s fremtidige gage som guvernør; han føler sig brøstholden over, at Nordlien nu søger at få nedsat det beløb, der var stillet ham i udsigt før hans afrejse til Vest-Indien.
- 296 5 *Tolden i Staterne*] Forholdene paa de dansk-vestindiske Øer, s. 345. Øerne blev forøvrigt efter salget ikke ligestillet med andre sukkerproducerende territorier under amerikansk herredømme.
- 8 *Portorico*] øen kom 1898, efter den spansk-amerikanske krig, i USA's besiddelse.
- 28 *Kompagniet*] der er vist tale om Østasiatisk Kompagnis vestindiske linies skibe.
- 297 5 *Estrup og Thygesen*] forslaget om salg af de vestindiske øer faldt i landstinget 22. okt. 1902 ved at 32 stemte for, 32 imod. Blandt nej-stemmerne var Estrup og den 97-årige kammerherre de Thygeson.
- 20 *Imødekommenhed*] ved toldloven af 1908, § 4 indrømmedes der toldlettelser for sukker og spirituøse væsker, tilvirkede på øerne, ved import til Danmark. Eksporttolden på sukker blev dog ingenlunde ophævet, jf. lov nr. 114 af 6. april 1906, § 3.
- 298 16 *Livsforsikringsanstalten*] ved lov af 29. marts 1904 om nogle bestemmelser vedr. Statsanstalten for Livsforsikring bestemtes, at anstaltens overskud, når diverse henlæggelser var fradraget, skulle komme staten til gode. Da anstaltens reservefond skønnedes langt større end nødvendigt, bestemte loven, at et beløb af 11 mill. kr. skulle indbetales i statskassen 1. juli 1904.
644. Fra J. H. DEUNTZER, 3. juli 1904.
- 25 *det finansielle Udbytte af de nye Statsskatter*] i Berl. Tid.'s morgenr. mandag 4. juli 1904 meddeles, at udbyttet af de nye statsskatter ifølge den foreløbige opgørelse vil kunne anslås til 13¹/₂ mill. kr., mens de var beregnede til at skulle give 13 mill. kr.

645. Fra FR. HIORT-LORENZEN, 7. juli 1904.
- 299 4 *Kontrollørbestillingen*] som statens tilsynshavende med kolonial-lotteriet.
- 19 *Snart ventes . .]* kommandør C. F. *Maegaard* [?], bankdirektør A. *Heide*, viceadmiral de *Richelieu*, alle medlemmer af Det østasiatiske Kompagnis bestyrelse, og dr. phil. C. *Rothe*, medlem af bestyrelsen for Det vestindiske Kompagni.
- 31 *Udvandringen er taget rivende til*] se P. P. Sveistrup: Bidrag til de tidligere dansk-vestindiske Øers økonomiske Historie, 1942, s. 15 ff. Udvandringen ramte særlig St. Croix, der havde en talrig landarbejderstand.
- 300 3 *Tørken*] se Betænkningen 1916, bilag A, s. 118 ff.; i den foregående måned havde nedbøren kun andraget 9–10 mm mod en middelnedbør af 100 mm.
- 24 *en stor Reserverebeholder*] mens Det vestindiske selskab indrettede et vandværk paa St. Thomas, der dog kun forsynede havnen med vand, fik St. Croix ikke noget vandværk, mens øerne var i dansk besiddelse.
646. Fra FR. HIORT-LORENZEN, 6. aug. 1904.
- 302 9 *Lotteribevillingen*] se note II, 276. 13.
- 303 1 *Havnebygmester Møller*] H. C. V. Møller, Københavns havnebygmester, senere teknisk borgmester i København, foretog 1904 for den danske regering en rejse til Vestindien for at undersøge St. Thomas' havns rentabilitetsmuligheder.
- 35 *en ret lav Kultold*] blev ikke indført.
647. Til CARL GAMMELTOFT, 1. sept. 1904.
- 305 14 *kopi*] generaltolddirektørens kopibog, s. 101.
- 28 *Direktør Thielsen*] Evald Th., frihavnens driftsdirektør.
648. Til EDVARD BRANDES, 3. nov. 1904.
- 306 4 *Howitz*] rådmand Gustav Philipsen havde i Pol. 31. okt. og 1. nov. 1904 støttet magistratens forslag om påligning af ejendomsskyld som ved at udnytte skattemulighederne fuldtud skulle forbedre kommunens vanskelige finansielle stilling. I denne forbindelse havde G. P. vendt sig skarpt mod højrekredses forsøg på at gøre forslaget til et agitationsnummer. Borgerrepræsentant, ingeniør *Johan Howitz* svarer i en veldokumenteret artikel i Dannebrog 3. nov., at oppositionen ingenlunde ønskede at benytte forslaget som agitationsstof mod magistraten, men krævede udvalgsbehandling for at komme til bunds i, om man i skattemæssig henseende kunne nøjes med mindre end foreslået af finansborgmesteren. — Pol. tog ikke med det første sagen op til fornyet drøftelse.

649. Fra A. PESCHCKE KØEDT, 10. nov. 1904.
- 307 32 *Deres venlige Brev*] ifølge meddelelse af 12. jan. 1958 fra brevkri-
verens datter, fru Bessie Wagner Smitt er breve fra MR til P. K.
ikke bevaret.
- 33 *min Kritik*] fremkom i P. K.'s bog »Efter Systemskiftet« (1904),
der bl. a. i et særligt kapitel angriber ordens- og titelvæsenet.
- 34 *i Tietgens Velmagtsdage*] se br. 242-245; Køedt var en af hoved-
mændene i oppositionen mod den af Grosserer-Societetets Komité
afgivne toldbetænkning.
650. Til J. JENSEN, 14. nov. 1904.
J. Jensen tog 1906 navneforandring til: Jensen-Sønderup.
- 308 12 *kopi*] generaltolldirektørens kopibog s. 104 og 105.
- 15 *det idag ankomne Ark*] under 1. beh. af forslag til lov om opret-
telse af to fuldmægtigembeder under skattedepartementet (9. nov.
1904, R. T. 1904/05, F. sp. 1189 ff.) gav J. forslaget sin anbefaling
men ønskede samtidig at slå til lyd for, at man af og til fik lidt
mere praktisk erfaring ind i centraladministrationen, idet man navn-
lig ved udførelsen af de nye skattelove havde følt ulemperne ved,
»at de, der skulde skrive Cirkulærer, Besvarelser af Spørgsmaal,
Forklaringer af Uklarheder i Bestemmelserne i Loven, have været,
om jeg maa bruge det Udtryk, for meget Kontormænd og for lidt
Praktikere.«
651. Til HOTHER PLOUG, 22. marts 1905.
- 309 3 *Fuldmægtig*] H. P., søn af Carl P., var fuldmægtig i kultusmini-
steriet.
- 4 *Deres Bog om Carl Ploug*] Carl Ploug. Hans Liv og Gerning frem-
stillet af Hother Ploug. 1. Del: 1813-48 (1905).
- 5 *en lille Note*] s. 299 i forbindelse med omtalen af Kasinomødet.
- 9 *et Par Gange omtalt*] Fred. VI's Tid, s. 18 og s. 479 ff. — i sit
svarbrev af 30. marts lover H. P. at rette de påtalte fejl i en ret-
telsesliste, der skulle fremkomme i forbindelse med værkets 2. del
(som ikke udkom). Han tilføjer, at han for sit vedkommende godt
kan tiltræde MR's bemærkninger om det vanskelige i at behandle
den pågældende periode af vor historie. »Jeg har selv i mine dri-
stigste Drømme kun tænkt mig Muligheden af at yde et Bidrag til
Tidens Belysning; al min Ærgerrighed er koncentreret om at gøre
det saa fyldigt og paalideligt at senere Forskere ville være tvungne
til at tage Hensyn til det.«
652. Fra FINANSMINISTERIET, 25. marts 1905.
- 310 8 *beskikke Dem til Chef*] se br. 576.
653. Fra HARALD BING, 30. marts 1905.
- 26 *»teknologiske Museum«*] rimeligvis Teknologisk Institut, der be-

gyndte sin virksomhed i juli 1906 med ingeniør Gunnar Gregersen som leder.

- 33 *Formand i Industrif.]* B. nedlagde sit formandshverv i Industriforeningen i april 1905, da hans liberale anskuelser, bl. a. som borgerrepræsentant, havde bragt ham i modsætning til mere konservativt indstillede kredse i foreningen. Efter en interimistisk formand blev prof. Nyrop Industriforeningens formand okt. 1905, jf. Teknologisk Institut 1906-1931 (1931) s. 31 ff. og Tilskueren 1910, I, 120.
654. Fra ISIDOR HECKSCHER, 12. april 1905.
- 311 6 [...] vedr. en nevø af MR.
- 8 *Unionskonflikt]* den længe forberedte opløsning af unionen mellem Sverige og Norge, der fuldbyrdedes 7. juni, medførte en stærk folkestemning i Norge mod Sverige, mens den offentlige mening i Sverige ikke i samme udstrækning forstod, at det norske ønske om et eget konsulatsvæsen skulle være det middel, der bragte unionen til at bryde.
655. Fra ELI HECKSCHER, 18. april 1905.
- 312 4 *Dina . . rader]* rimeligvis et visitkort af 10. jan. 1905 (i Eli H.'s arkiv), hvorpå MR »ønsker oprigtigt til Lykke til det udmærket forjættende Arbejde«. Han ville vel hist og her have udtrykt sig noget varsommere, men er i hovedsagen fuldstændig enig med Eli H.
- 5 *mitt särtryck]* i sv. H. T. 1904, 167-98 havde Eli H. offentliggjort afhandlingen »Ekonomisk historia. Några antydningar«. Svaret af Holger Rosman i sv. H. T. 1905, 26-34 »Ytterligare om ekonomisk historia«, blev imødegået af Eli H. s. 104-10 under titlen »Statistik och ekonomisk historia«.
- 10 *de svenska järnvägarnas inflytande]* i 1. bd. af »Statens järnvägar 1856-1906 (dec. 1906); jf. også Eli H.'s akademiske afhandling »Till belysning af järnvägarnas betydelse för Sveriges ekonomiska utveckling« Sth. 1907.
- 24 *Gunmar Hazelius' död]* forstanderen for det svenske Nordiska Museets afdeling på Skansen, G. H., søn af museets stifter Artur H., døde 26. febr. 1905, 30 år gammel.
- 35 *licentiat-avhandling]* Om handtverksämbetena under medeltiden. En inledning till skråväsendets historia i Sverige (Bidrag till vår odlings häfder, utg. af Nordiska Museet, 9. Sth. 1906).
- 313 4 *faderns död]* Artur H. døde 1901.
657. Fra ISIDOR HECKSCHER, 3. maj 1905.
- 314 11 [...] om MR's nevø, David Rubin.
- 21 *Boströms saakaldte Troløshed]* i maj 1904 havde den norske regering tilsendt svenskerne et lovudkast om konsulatsvæsenet, men først om efteråret, da Lagerheim var gået af som udenrigsmini-

- ster, lod ministeriet Boström høre fra sig med et modforslag, der bl. a. på grund af en række prestigespørgsmål i høj grad forbitrede nordmændene. Den norske regering afbrød da efter en yderligere udveksling af synspunkter forhandlingerne 1. febr. 1905.
- 25 *Ministeriet Michelsen-Lövland*] 11. marts 1905 udnævntes ministeriet Michelsen med Løvland som norsk statsminister i Stockholm. Christian Michelsen forberedte med omhu og klogskab den for svenskerne overraskende unionsopløsning.
658. Til NANNA LIEBMANN, 23. maj 1905.
- 316 7 *en Forsoning . . med Hensyn til »Kvindernes Bygning«*] tanken om en Kvindernes Bygning stammer fra Emma Gad og Sofie Holten, der foreslog overskuddet af Kvindernes Udstilling i 1895, ca. 10.000 kr., gjort til grundfond til en Kv. Bygn. En landsindsamling 1897-1900 gav imidlertid ikke det ønskede resultat; først i 1936 var der rejsegilde på bygningen i Niels Hemmingsensgade. Om stridens baggrund — den siddende bestyrelses forgæves forsøg på at gøre sig uafhængig af repræsentantskabet — se Kvinden og Samfundet 1904, s. 118 ff. og 1906, s. 87.
659. Fra GEORG BRANDES, 23. maj 1905.
- 318 16 *hos Horats*] Carm. lib. I, 32; normalt citeres det vist nok fra Ovids Metam. II, 144 og V, 333.
- 24 *Romerske Bades Lukning*] badeanstalten, der havde til huse Tordenskjoldsgade 10, var blevet lukket 1905.
660. Til GEORG BRANDES, 27. maj 1905.
- 319 4 *berømte Oversættelse*] Jacob Baden, Horatius I (1792) s. 115.
4 *»warum treibt sich das Volk so und schreit«*] se note I, 256. 26.
663. Til J. P. JACOBSEN, 7. juni 1905.
- 320 7 *Alle*] LJ og JPJ samt datteren Grete befinder sig på Salemggaard.
12 *Dr. L.*] Sigfred Levy.
15 *indlagte*] en Ritzau-meddelelse af 7. juni 1905, der indeholder stortingsbeslutningen af samme dag om unionsopløsningen. Endvidere refereres stortingets adresse til kong Oscar, hvori denne opfordres til at medvirke til, at en yngre prins af huset Bernadotte kan bestige Norges trone.
664. Til KRISTIAN RING, 21. juli 1905.
- 21 *kopi*] generaltolddirektørens kopibog, s. 125.
- 24 *hoslagte to Numre af »Børsen«*] for 8. og 16. juli 1905, hvori der i to lange artikler »Forholdene paa Toldboden« klages over Københavns toldbods mangel på lagerplads, langsommelige ekspedition og arbejdsordningens urimelighed især med henblik på det store antal arbejdsformænd.

665. Fra EDVARD HOLM, 21. aug. 1905.
- 321 14 *Rhodosexpeditionen*] sammen med K. F. Kinch havde Chr. Blinckenberg ledet de danske udgravninger i Lindos på Rhodos, der på Carlsbergfondets bekostning fandt sted 1902-05. — Edv. Holm var fra 1889-1909 Carlsbergfondets formand.
666. Til V. OLDENBURG, 13. sept. 1905.
- 22 *koncept*] stærkt rettet, i MR's arkiv.
- 25 *Raadhusets festlige Indvielse*] Københavns nye rådhus indviedes 12. sept.; ved udsendelsen af de ca. 5.000 indbydelser synes man at have været ret formalistisk, jf. B. B. B. II, 164.
- 322 7 *at Konsekvenserne . . Festen selv*] dette stykke af teksten er et indskud, der ikke med sikkerhed kan bestemmes som herhenhørende. I ms. står det under brevet.
669. Til IVAR BERENDSEN, 16. nov. 1905.
- 324 24 *en Erkendtlighedsadresse*] Pol. meddeler 16. nov. 1905, at det først i disse dage (∴ efter genoprettelsen 4. nov. s. å. af konstitutionelle tilstande i Finland, hvis forfatning 1899 var blevet suspenderet af czaren) er blevet bekendt, at I. B. for tre år siden har modtaget en adresse fra en kreds af finner som tak for det arbejde, han har gjort for Finlands sag. Af hensyn til underskriverne har sagen hidtil måttet hemmeligholdes. Om adr. jf. Tilskueren 1928, I, s. 97.
- 32 *Deres Deltagelse i den finske Bevægelse*] se herom de brudstykker af erindringer, som B. offentliggjorde i Tilskueren 1928, I, s. 1 ff. og 86 ff. MR's brev omtales s. 102.
- 325 15 *Deres Udnævnelse til Toldinspektør*] se note II, 241. 36.
- 31 *Formandsposten i Etatsforeningen*] B. var 1904-10 formand for Den danske Toldetats Forening. Hans valg skete under stærk modstand fra de overordnede toldembedsmænds side, der i den anledning oprettede en egen forening, jf. Tidsskrift for Toldvæsen, 22. og 23. årg. 1904/05, reg.
- 34 *Medopretter af nyradikale Blade*] det fremgår af B.'s svarbrev (br. 670), at MR tænker på det gamle københavnske blad »Adresseavisen«, som 1904 overtoges af et interessentskab, der søgte at om-danne det til et radikalt dagblad. Bladet ophørte med at udkomme 1908.
- 326 5 *Købmand*] B. var aktionær og bestyrelsesmedlem i det af hans far grundlagte stålfirma Sophus Berendsen A/S.
670. Fra IVAR BERENDSEN, 16. nov. 1905.
- 31 *igår aftes*] både br. 669 og br. 670 er dateret 16. nov., imidlertid omtaler MR's brev en avisartikel af 16. nov. og B.'s brev må derfor være skrevet 17. nov. 1905.
- 327 17 *dr. Brandes bortgang*] se note II, 357. 23.
- 328 20 *en afsluttende artikel*] »Finlands Genoprejsning. Nogle Randbe-

- mærkninger« (Det ny Aarh. III, 1. halvbd. (1905/06), s. 285-90. Artiklen, der er dateret 21. nov. 1905, er skrevet i anledning af de russiske indrømmelser til Finland efter generalstrejken 30. okt.-4. nov. 1905. — B. skrev dog også i Tilskueren 1906 om finske spørgsmål.
- 25 *Frantz v. Jessens korrespondanser*] v. J. dækkede den russ.-japanske krig i Mandsjuriet for Nationaltidende. — Plehwe, russ. indenrigsmin. 1902-04, en hensynsløs forkæmper for enevælden, havde 1900-02 været statssekretær for Finland og ledet dettes undertrykkelse. — v. J. var ingen ynder af P., se hans »Mit Livs Egne, Hændelser, Mennesker« II, 1945, s. 295 ff., men stod skeptisk over for danske radikale kredses antirussiske indstilling, bl. a. ud fra ønsket om at sikre de betydelige danske erhvervsinteresser i Østasien (jf. o. c., s. 264).
- 329 35 »*Dannebrog*«s artikelse] se Dannebrog 24. sept. 1905 »Kejserinde Maria Feodorowna og Finland« af »En Finne, som har kæmpet og lidt for sit Lands Ret«, ☉: Jonas Castrén, se Tilskueren 1928, I, s. 103.
671. Fra CHR. HELMS, 13. dec. 1905.
- 331 26 *Thorshavn*] Helms havde 1896-98 været assistent i Stat. Bureau, jf. br. 431. Efter nogle år i Vordingborg, blev han 1903 sorenskriver på Færøerne.
- 31 [...] H. takker for den venlighed, MR har vist ham i den tid, da han i mange retninger var langt nede.
- 332 8 *en Omlægning af Jordegodset*] H. rejste 1907 til Norge for at studere udskiftning af landbrugsejendomme og var sekretær for den 1908 nedsatte færøske landbokommission.
- 19 *Foredragsforening*] foreningens virksomhed omtales i tidsskriftet Atlanten I (1904-06) s. 275 f.
- 29 *Min Kone*] Helga Agnete, f. Dorph.
672. Fra ISIDOR HECKSCHER, 30. dec. 1905.
- 333 19 *de i Rigsdagen faldne Udtalelser*] udenrigsminister Raben-Levetzau erklærede 18. nov. 1905 i folketinget (R. T. 1905/06 F. I, sp. 1806), at man efter hans mening »aldrig paa samme Sted bør have en Legation og et dyrt betalt Generalkonsulat«. Han kunne dog ikke love at indføre besparelser i den henseende, »da de Mænd, der ere ansatte under mine Forgængere, jo ikke kunne afskediges fra deres Embeder«.
- 334 2 *Grev Sponneck*] Wilhelm Sp. var dansk gesandt i Stockholm.
- 14 *Hr. Berencreutz*] Adolf B. havde fra 1900 til unionsopløsningen været sv.-no. generalkonsul i Kbh. Derefter fortsatte han en kort tid som udelukkende sv. generalkonsul.
- 19 *det nye Barnebarn*] LJ og JPJ's yngste datter Karen, født 14. sept. 1905.

673. Fra HOLGER BEGTRUP, 1. jan. 1906.
- 29 *Deres Brev*] i brev af 23. nov. 1933 til LJ meddeler Holger Begtrup, at han ingen breve har fra MR, da forhandlingerne om foredraget førtes mundtlig.
- 30 *Højskolelærernes Kursus*] højskolelærernes universitetskursus holdtes i dagene 3.-14. sept. 1906 på Frederiksborg højskole. Ifølge et meget kortfattet referat i Frederiksborg Amts Avis 16. sept. holdt MR tre foredrag om den sociale udvikling i København.
674. Fra NIELS NEERGAARD, 20. jan. 1906.
- 335 22 *Deres Afhandling om Sundtoldens Afløsning*] i H. T. 7, VI, 172-311 (B. nr. 219).
- 33 33 *den danske Toldlovgivnings Historie fra 1797*] MR kom ikke til at skrive et sådant værk.
- 336 3 *Den lille »Visker«*] jf. MR's note til afhandlingen, s. 268.
675. Fra EDVARD HOLM, 3. maj 1905.
- 14 *Anmeldelsen*] MR anmeldte Troels-Lund: De tre nordiske Brødre-folk (1906) i Tilskueren 1906 (B. nr. 221).
- 23 *Cronstedts formentlige Forræderi 1801*] jf. Troels-Lunds skarpe dom, o. c. s. 16 f. med Edv. Holms fremstilling i Danmark-Norges udenrigske Historie i Aarene 1800-1814, I, 1912, s. 60 f.
676. Fra DAVID SIMONSEN, 4. maj 1906.
- 337 4 *Nationaltidendes Artikel*] »Smaaemandens Kritik«, usign., i Nationaltidendes aftenr. 3. maj 1906, jf. note II, 342. 35.
677. Fra ERIK HENRICHSEN, 6. maj 1906.
- 27 *Artikler af ham*] 1901: Jødiske og kristne Rumænere; 1903: Georges Clemenceau.
- 27 *I Februar-Hæftet 1902*] digtet »G. B.« af Niels Møller; »Georg Brandes og Danmark« af Vilh. Andersen; »Georg Brandes« af Vald. Vedel og »Georg Brandes og Kampen for Retten« af Erik Henriksen.
- 30 *et lille Stykke af mig*] formodentlig »Retfærdighed« af E. (Tilskueren 1903, s. 265 ff.), hvor EB angribes (s. 267) for sin literære anmeldervirksomhed.
- 35 *»Det ny Aarb.«*] GB offentliggjorde en del af sin selvbiografi, der senere i omarbejdet form blev til »Levned«, i Munchs tidsskrift.
- 338 8 *Den første af den Slags Artikler*] »Brandesianismens Revision« af Harald Nielsen.
678. Til ERIK HENRICHSEN, 7. maj 1906.
- 34 *V. V.*] Tilskuerens redaktør, Valdemar Vedel.
- 339 11 *Kroll og Mortensgaard*] den uforsonlige højremand og redaktøren af den liberale avis »Blinkfyret« i »Rosmersholm« (1886).

- 20 *Vindenes Fader*] se Peder Paars, 1. bog, 1. sang.
- 34 *Høffdings 60-Aars Fødselsdag*] fejredes 12. marts 1903 med taler af Valdemar Vedel og Georg Brandes af Studenterforeningen og Studenter-samfundet i forening, jf. Høffdings Erindr., s. 202.
- 340 1 *Deres Tale ved Hørups Afsløring i Stud.samf.*] holdt i Studenter-samfundet 21. febr. 1903, trykt i Tilskueren 1903, s. 332-41.
679. Fra ISIDOR HECKSCHER, 7. maj 1906.
- 30 *vort Telegram til d. 24 April*] i anledning af Kaja R. og MR's sølvbryllup.
- 33 *Din sidste Tilskuer-Artikel*] anmeldelsen af Troels-Lunds bog om de nordiske brødrefolk, jf. note II, 336. 14.
- 341 11 *Din Replik*] artiklen »Patriotisme i Nationaltidende« i Berl. Tid. 5. maj 1906 (B. nr. 221), hvori MR vender sig imod, at man i Nationaltidende har hævdedet, at det patriotiske formål med Troels-Lunds bog var »fremmedartet« for MR, jf. note II, 342. 35.
- 28 *»Svenska spörsmål och kraf«*] Adrian Molins bog, hvis synspunkter i Svenska Män och Kvinnor karakteriseres som »i mycket identisk med de långt senare fascistiska och nationalsocialistiska åskådningarna«, kom 1905, 2. oplag allerede 1906. I 1907 startede han tidsskriftet Det nya Sverige, som han redigerede til 1926.
- 32 *Prof. Kjellén*] Rudolf Kj. var 1901 blevet professor i statskundskab ved Göteborgs högskola, 1905 var han blevet medlem af 2. kammer. Han var det svenske unge højres ideolog.
- 342 23 *under Geh. R. Vedels Tid*] P. Vedel trak sig 1. sept. 1899 tilbage fra stillingen som udenrigsministeriets direktør, han efterfulgtes af kammerherre P. R. Krag.
680. Til AAGE FRIIS, 9. maj 1906.
- 35 *Bidrag til Hanssen-N.*] nordslesvigerens leder H. P. Hanssen Nørremølle afsonede en fængselsstraf i Neumünster fra april til juni 1906. Nogle dage efter hans hjemkomst overrakte Aage Friis ham en adresse og en række gaver. I udvalget, der havde foretaget indsamlingen af gaverne, sad bl. a. Franz v. Jessen. Jf. H. P. Hanssen: Et Tilbageblik II (1930) s. 323 ff.
- 35 *v. Jessen-Affæren*] Franz v. Jessen var 1897-1910 knyttet til »Nationaltidende«, det ligger derfor nær at antage, at MR sigter til to usignerede artikler i Nationaltidendes aftennr. 3. maj og 7. maj 1906, »Smaaamandens Kritik« og »Miskendte«. Den første artikel omhandler MR's »overmaade gnavne og smaathakkende Kommentar til Prof. Troels-Lunds fortrinlige lille Skrift 'De tre nordiske Brødrefolk'.« Dette skrift er ifølge artiklen »tænkt og formet ud fra en levende og vaagen nordisk Nationalbevidsthed. — Men Hr. Rubin undersøger Bogen først og fremmest ud fra det Synspunkt, om den har haft Forstaaelse for — Tysklands Indflydelse paa dansk Kultur og Udvikling. Hele Formaålet med Troels-Lunds Bog er fremmedartet

for Hr. Rubin«. I den resterende del af artiklen fremhæves gentagne gange, at MR har læst bogen »som man hører paa fremmed Tale«, som »uvedkommende«, som en mand, »der tilhører Kresen af den saakaldte 'radikale Intelligens', og taler overlegent om en Bog, hvis inderste Værd er ham fuldkommen utilgængeligt«. Artiklen slutter med den bemærkning: »Der er mere end en Tolder, som formelig slider i det for at vise, at han virkelig er en Farisæer. Hr. Rubin kan være tryk. Af ham tager man ikke fejl«. — Artiklen »Miskendt« (7. maj) omtaler MR's indlæg i Berl. Tid. 5. maj. Det hedder herom bl. a.: »Hr. Rubin vil ikke diskutere i Dagspressen. Det passer udmærket; thi vi har heller ingen Lyst til at dvæle længe ved hans smaathakkende og irriterede Artikler. Det vilde være ørkesløst at prøve paa at bringe Generaldirektøren til bedre Forstaaelse. Selve Aarsagen til vort Mellemværende med ham er og bliver ham ganske fremmed. Desuden er han alt for overvældet af sin egen Betydning«. — Baggrunden for v. Jessens udtalelser er formodentlig hans forbitrede kamp mod den danske regerings formodede tyskvenlige kurs, jf. Troels Fink: Spillet om dansk neutralitet 1905-1909 (1959) s. 101 f.; v. J. har ikke været antisemit.

681. Fra ERIK HENRICHSEN, 9. maj 1906.
 344 11 *min Artikel om Pingel*] i Tilskueren 1905, s. 3-19.
683. Fra ERIK HENRICHSEN, 10. maj 1906.
 345 12 *to polemiske Art. mod Br.*] formodentlig Harald Niensens artikler i Tilskueren 1904 »Brandesianismens Revision« (s. 263 ff.) og »Moralskræk« (s. 910 ff.).
684. Til LIS og J. P. JACOBSEN, juni 1906.
 27 *juni 1906*] dateret efter flertalsformen »Børnebørn« og brevets indhold, der passer til den politiske situation efter folketingsvalget 29. maj 1906, hvor socialdemokraterne gik frem fra 16 til 24 mandater.
- 346 3 *Zable og Neergaard*] valget havde været en skuffelse for de radikale, der fra 15 gik ned til 11 mandater, og for de moderate, der tabte 3 af 12 mandater, mens venstrereformpartiet trods tab af 2 mandater mønstrede 56, og højre vandt 1, så det havde 13 mandater.
685. Fra VILHELM LASSEN, 7. juni 1906.
 17 *Indlagte gule Papir*] ikke bevaret i MR's arkiv.
 17 *Tutein*] Ferdinand T., der havde været folketingsmand i 1866 og 1887-93, først som nationalliberal, siden tilsluttet det moderate venstre, var 1903 blevet klasselotterikollektør i Randers. Han var lidt excentrisk.
 18 *Klasselotteriinspektøren*] Frederik Holm var inspektør ved klasse-

lotteriet 1886-1914; desuden var han 1904 blevet direktør for den danske afd. af koloniallotteriet.

- 23 *Min Hustru*] Marie Lassen, f. Balle, der senere selv skabte sig et navn som politiker.
- 24 *Kampens Afslutning*] ∅: valgkampens afslutning.
- 29 *Arveafgiftsloven*] forslag herom fremsattes 2. okt. 1906 af finansministeren i forbindelse med andre forslag til en toldreform (toldloven, sukkerafgift, stempelskat på spirituosa og lov om arveafgifter). Her er der tale om et *udkast*, L. har fået tilsendt fra generaldirektoratet. — MR har i N. T. 1909, 1-83 (B. nr. 231) givet en udførlig fremstilling af toldreformens baggrund, indhold og tilblivelse.
686. Fra VILHELM LASSEN, 18. juni 1906.
- 347 14 *vor Spiritusbeskatningslov*] fremsat 2. okt. 1906; et resumé af forslaget findes i Rigsdagsaarbogen 1906/07, s. 75 ff. Mens toldlovsforslaget antoges at bringe en nedgang i statsindtægterne på 8½ mill. kr., skulle spiritusloven og arveafgiftsloven give en indtægt på henholdsvis 4 og 2½ mill. kr., så den totale nedgang kun androg 2 mill. — Ifølge forslaget indtrådte stempelpligten ved varens aftapning i beholdere, der rummer 2 l eller derunder. Forslaget blev totalt forandret, så det ved stadfæstelsen 8. maj 1908 endte som en produktionsbeskatning og en vintold, jf. bl. a. Jens Toftegaard: *Vore skatter, 1929*, s. 67 ff.
- 36 *vedlagte Udvalgsindstilling . . ang. Cigarette-Stempel-Beskatningen*] en dansk lov om stempelafgift af cigaretter m. m. forelagdes først i okt. 1911 og stadfæstedes 8. juni 1912; i Tyskland indførtes denne art af beskatning 1906. Toldreformen af 1908 medførte dog en kraftig stigning af tobaksbeskatningen.
687. Til VILHELM LASSEN, 21. juni 1906.
- 348 28 *afskrift*] er indklæbet i generaltolddirektørens kopibog s. 139. Såvel brevetts begyndelse som dets slutning er udeladt i afskriften.
- 31 *Lotteriet*] jf. lov nr. 109 af 6. april 1906 om et dansk koloniallotteri, der var en væsentlig udvidelse af lotteriloven af 1904. — Et konsortium bestående af Privatbanken, Landmandsbanken og tre nordtyske bankhuse havde overtaget forhandlingen af størsteparten af lodsedlerne.
688. Fra VILHELM LASSEN, 29. juni 1906.
- 349 30 *Deres sidste Brev*] muligvis br. 687, men det kan tænkes, at et eller flere MR-breve efter br. 687 er gået tabt.
- 350 1 *Afgiftsbetaling ved Hensiddens i uskiftet Bo*] forslag til lov om arveafgifter hørte til toldreformkomplekset; her sigtes til forslagets § 14, der ikke uden forandringer slap gennem tingenes behandling, jf. samme paragraf i lov af 27. maj 1908 om arveafgift.

689. Fra VILHELM LASSEN, 30. juni 1906.
- 22 30. juni 1906] dateret efter poststempleet. Brevet er skrevet på et korrespondancekort.
- 29 en Nedgang af 1 Mill.] da forslagene blev fremsat, gik man ud fra en samlet nedgang på 2 mill. kr., jf. note II, 347. 14.
690. Fra VILHELM LASSEN, 7. juli 1906.
- 351 5 den ny tyske Rigsfinansreform] se MR's bog om Tysklands Historie fra 1848 til Nutiden, 1912, s. 312 f. — de samlede lovforslag vedtoges i juni 1906, men den anslåede indtægt viste sig at være alt for høj, indtægten af de nye skatter udgjorde kun 112 mill. Mk.
- 16 Foruden de 3 Klasser] jf. inddelingen i br. 691. Lovforslaget opererede med følgende klasser: 1) arveladerens ægtefælle eller afkom; 2) arveladerens forældre eller personer henhørende til disses afkom forsåvidt de ikke falder ind under 1; 3) arveladerens bedsteforældre eller personer henhørende til disses afkom, forsåvidt de ikke falder ind under 1 og 2 og 4) fjernere slægtninge af arveladeren eller personer, der ikke er beslægtede med ham. — I forslaget til loven er procenttallene overensstemmende med brevetets opgivelser, men kun klasse 1 har de i brevet nævnte grundbeløb, mens de andre klassers grundbeløb er forøget svarende til de forøgede procentsatser.
- 31 ikke systemløst] minimum til maksimum henviser til arvens størrelse.
691. Fra VILHELM LASSEN, juli 1906.
- 352 6 juli 1906] dateret efter sammenhængen med br. 690.
- 21 Kultoldens Afskaffelse] ved fremlæggelsen af toldreformforslagene 2. okt. 1906 foreslog Vilh. Lassen kultolden afskaffet; det årlige indtægtstab for staten herved skulle udgøre ca. 1,9 mill. Om arveafgiften jf. note II, 347. 14.
692. Fra VILHELM LASSEN, 31. juli 1906.
- 31 »Politikens« Enquête] i fortsættelse af kronikker af Kødte og Chr. Sørensen »om Toldprovisorier og Kineseriet paa Toldboden« begyndte Pol. 24. juli en enquete blandt københavnske købmænd under rubrikken »Vort Told-Kinesien«, sign. »Plutus« (c: Kristian Dahl).
- 36 de paagældende Resolutioner] administrative fortolkninger af de yderst forældede toldbestemmelser.
693. Fra VILHELM LASSEN, 13. aug. 1906.
- 353 18 det paag. Exemplar af »Aalb. Amtst.«] 10. aug. 1906, hvor det — i anledning af, at et nordjysk blad havde gengivet nogle af Kødteds angreb på toldresolutionerne under overskriften »Finansminister Lassen og Toldloven« — hedder: »Den Overskrift vidner enten om Perfidi eller om Uvidenhed, eller om begge Dele tilsammen. Sagen

er den, at Finansministeren ikke har haft det fjerneste at gøre med de Resolutioner, der er angrebne i 'Politiken', og intet af Angrebene er da heller rettet mod ham. Det er Generaltolddirektøren, der paa egen Haand og under eget Ansvar resolverer i Toldsager«. Der gøres endvidere kraftigt opmærksom på, at ingen af de pågældende sager har været appelleret til finansministeren.

694. Til LUDVIG BRAMSEN, 21. aug. 1906.

- 1 *kopi*] generaltolddirektørens kopibog s. 140.
- 354 4 *Møde i Handels- og Kontoristforeningen*] mødet fandt sted 18. sept. 1906; inden MR tog ordet, talte Peschcke Kødte, der havde været hovedmanden i angrebene på toldvæsenet i sommeren 1906. Mødets forhandlinger, af hvilke der optoges et stenografisk referat, offentliggjordes 12. okt. i Børsen; jf. også »Toldforholdene«, særtryk af MR's indlæg (B. nr. 223).
- 14 *H. V. Christensen*] lederen af H. V. Christensen & Co., specialforretning i belsyningsartikler en gros, senere også isenkram, glas, porcelæn m. v. og fabrikation af lamper. På grund af sygdom var C. forhindret i at være tilstede; om hans angreb se Toldforholdene s. 26 f.

696. Fra A. PESCHCKE KØEDT, 3. sept. 1906.

- 355 35 *Foreningens nye Formand*] Bramsen var i sommeren 1905 blevet formand for Handels- og Kontoristforeningen.
- 356 10 *Finansminister Lassen*] L. deltog i mødet.

697. Fra VILHELM LASSEN, 5. sept. 1906.

- 21 *Lovene*] rimeligvis et fortryk af toldreformforslagene, jf. br. 692. Råmaterialernes nedsættelse har nok ikke været uden forbindelse med et ønske om at neutralisere protektionistiske kredses bekymring over beskyttelsestoldsatsernes nedsættelse (jf. EB's fremstilling i Det ny Aarh. IV, 2. bd. (1907) s. 268 ff., især s. 275). Det vides ikke, hvem der har givet forslagene en anden karakter end den af finansministeren tilsigtede; i sin artikel i N. T. 1909 taler MR kun om, at forslagene udarbejdedes af praktiske toldmænd i forening med centraladministrationen. Ifølge Dansk Toldtidende 1908 s. 133 ff. var de specielt sagkyndige medarbejdere toldinspektør N. Marcussen og toldkontrollør H. C. Porsdal.

698. Til HENRIK CAVLING, 10. sept. 1906.

- 35 *en sidste Artikel*] Politikens kronik af 10. sept. 1906 »Vore Demokrater«, af Chr. Sørensen, grosserer og agent i klædevarer, hvori det bl. a. hedder: »Naar vi sigter hele denne Polemik [sommerens tolddebatter], bliver der tilbage en Generaltolddirektør, der svigtende sin demokratiske Fortid begaar reaktionære Embedshandlinger«. Jf. br. 768.

699. Fra AAGE FRIIS, 11. sept. 1906.

- 357 23 *Bladets overbevisningsløse Ledelse*] Henrik Cavling havde 1. jan. 1905 afløst EB som leder af »Politiken«, som han snart efter i format og indhold gav et nyt ansigt, der ikke påskønnedes af alle bladets venner, jf. V. Koppel, Af Politikens Historie I, s. 194 ff. og Niels Møller i Tilskueren 1907, s. 179-84, hvor også den foreliggende affære omtales. — Cavling reagerede ved at fremsende følgende trykte skrivelse (her efter eksemplaret i Aage Friis' arkiv):

Politikens Redaktør.

Kjøbenhavn, d. 10. Septbr. 1906.

Hr. Dr. phil. Aage Friis.

Som Svar paa Grosserer Chr. Sørensens Artikel i Dag i Politiken, har Hr. Generaltolddirektør Marcus Rubin overrasket Dem med en Skrivelse, hvori han benytter et Par meget stærke Ord — ikke mod sin navngivne Angriber — men mod Politiken. Jeg har straks, da Skrivelserns Indhold blev mig bekendt, personligt anmodet Generaldirektøren om Tilladelse til i Morgen i Bladet at maatte offentliggøre Skrivelserns og dertil føje en Redegørelse for Politikens Stilling til Generaldirektøren og hans Angribere her i Bladet. Men Generaldirektøren meddelte mig, at han ikke ønskede sin Skrivelse forelagt et større Publikum: den er derefter bleven ned-sænket i det samme Mørkekammer, hvori der allerede henligger en Del Aktstykker.

Deres ærbødige

Henrik Cavling.

700. Til ELI HECKSCHER, 26. sept. 1906.

- 358 4 *Din Afhandling*] »Kommunikationsväsens betydelse i det nittonde århundradets ekonomiska utveckling« i Ekon. tidskr. 1906, s. 293-320.
21 *et (utrykt) Foredrag*] findes ikke i MR's arkiv, synes heller ikke trykt senere.
34 *den tilsendte Bog*] Gunnar Hazelius' posthume skrift (jf. note II, 312. 35), som udgaves af Eli H.

701. Til LOUIS E. WULFF, 27. sept. 1906.

- 359 5 *kopi*] generaltolddirektørens kopibog, s. 141.
8 *Lovens Ord*] i § 1 af lov nr. 64 af 30. marts 1906 om handel med samt ind- og udførsel af landbrugsprodukter.

702. Fra MARTIN DESSAU, 4. okt. 1906.

- 28 *Deres Udnævnelse*] 1. okt. 1906 udnævntes MR til kommandør af 2. grad.

703. Fra G. A. HAGEMANN, 4. okt. 1906.

- 360 13 *den Paaskønnelse, det fortjener*] toldreformkomplekset indeholdt

også et forslag til lov om afgift af indenlandsk roesukker og af raffinering af sukker. Netop A/S De danske Sukkerfabrikker, hvis formand var G. A. Hagemann, klagede over forslaget i en skrivelse, der er aftrykt i R. T. 1906/07, B, sp. 1523 ff. som bilag til folketingsudvalgets betænkning over forslaget.

704. Fra CARL GAMMELTOFT, 9. okt. 1906.
- 27 *Deres fortræffelige Foredrag*] jf. note II, 354. 4.
- 29 *min »Toldpakke«*] G. sad i direktionen for De danske Sukkerfabrikker som kommerciel leder, især i forholdet til roedyrkerne. Fra disses side fremsendtes i nov. 1906 en skrivelse til det til lovforsl.'s behandling nedsatte folketingsudvalg, hvori de gav udtryk for ønsket om, at nedskæringen i den bestående beskyttelse måtte foretages så lempelig som muligt. (R. T. 1906/07, B, sp. 1531 ff.).
705. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 13. okt. 1906.
- 361 9 *forandre vor Stilling*] jf. Betænkning angaaende eventuel Ændring i Danmarks Handelstraktatpolitik, afgivet af Traktatkommissionen, 1930, Bilag III, s. 247 ff. hvor der findes en oversigt over de momenter, der førte til handelstraktatforhandlingerne med Tyskland. MR's rejse resulterede i, at man fra UM's side pålagde det danske gesandtskab i Berlin at anmode Ausw. Amt om en fremstilling af, hvilke ønsker man nærede fra tysk side, jf. UM's arkiv, 64. Dan. 80, Danmark-Tyskland, pakke I, instruks af 29. okt. 1906 til Hegermann-Lindencrone.
706. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 16. okt. 1906.
- 362 1 *Sudermann . . Blumenthal*] Hermann S. var en betydelig dramatiker, der dog netop i 1906 oplevede en fiasko med skuespillet »Das Blumenboot«; Oscar Bl. skrev en række lystspil.
- 20 [...] efterskrift af Inger R.
707. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 19. okt. 1906.
- 25 *tilmorgen modtaget Brev*] 1) et kort af 16. okt. 1906 fra LJ og JPJ, 2) et brev af 17. okt. [u. å.] ligeledes fra LJ og JPJ; begge i MR's arkiv.
- 32 *Køpenick Affæren*] i den lille brandenburgske by K. optrådte 16. okt. 1906 en skomager i ureglementeret kaptajnsuniform, i hvilken han satte sig i spidsen for en afdeling soldater, arresterede byens borgmester og kasserer og lod byens kasse udlevere til sig.
- 33 *Christen*] JPJ's bror, der drev Salemgaard; på det førnævnte kort havde JPJ meddelt, at C. gjorde regning på at avle 1 mill. pund roer på 17 td. land.
- 363 1 *Erik Scavenius ikke . . Harald*] i det utrykte brev af 17. okt. havde JPJ spurgt om det var Harald Scavenius »min Konkurrent i sin Tid til Guldmedaillen, der er Legationssekretær?« Harald S. var

- imidlertid legationssekretær i St. Petersburg, mens det var hans fætter, Erik S., der var legationssekretær i Berlin.
- 15 *Vald. Frederiksen og Kone*] cand. polit. Valdemar F. var fra 1904 medindehaver af Ritzaus Bureau; hans kone, Ruth F. f. Ritzau, var datter af bureauets skaber, direktør E. R.
- 18 [...] om den videre rejseplan, familiær afslutning, efterskrift af Kaja Rubin.
708. Fra J. P. JACOBSEN, 19. okt. 1906.
- 21 *1906*] årstallet bestemt ved omtalen af artikelrækken i Social-Demokraten, se nedenfor.
- 23 [...] familienyt.
- 24 *Ministerdagen igaar*] ministrenes indlæg i folketingsdebatten under 1. behandling af finanslovsforsl. for 1907/08.
- 25 *en Artikelrække*] i Social-Demokraten 19. okt. 1906, udg. B, »Patrioternes tysk-vestindiske Lotteri« — rækken afsluttedes allerede 20. okt. — Begge artikler angriber skarpt den som patriotisme forklædte kapitalistiske udnyttelse af spillelidenskab.
- 28 *Uenigheden indenfor det radikale Venstre*] om forholdet til socialdemokraterne. Se eksempelvis Sorø Amtstidende 17. okt. 1906, der især henviser til en tale, EB har holdt i Studentersamfundet; også i Martsforeningen skal forholdet mellem de radikale og soc. dem. have været til alvorlig drøftelse.
- 35 *L'Humanité—Tysk Socialdemokrati*] Jaurès' blad befandt sig i en sådan økonomisk krise, at det måtte ophøre med at udkomme, da det tyske socialdemokrati 18. okt. 1906 reddede det med en gave på 25.000 frcs.
- 364 1 *de nordslæs. Socialister og de danske*] se en leder af »§« i Politiken 17. okt., og H. P. Hanssens vælgermødetale i Nat.tid. samme dag — den *von Jessenske Litteratur* sigter formodentlig til v. J.'s tysk fjendtlige artikler i Nat.tid.; han var i udenrigspolitiske spørgsmål engelsk-orienteret.
709. Til NIELS NEERGAARD, 7. nov. 1906.
- 11 *Deres Udtalelser i Rigsdagen*] 6. nov. 1906 i Folketinget; Neergaards tale findes i R. T. 1906/07 F., sp. 1323 ff.
- 32 *Hr. Køedts Angreb*] Peschcke Køedt havde ikke blot en kronikserie »Toldreformen« i gang, der 5. nov. 1906 var kommet til 5. fortsættelse; hans udtalelser behandlede også i bladets ledende artikler.
- 35 *Lassens sidste Replik til Rørdam*] replikskiftet fandt sted 7. nov. om eftermiddagen (MR må altså have overværet forhandlingen); det findes i R. T. 1906/07, F., sp. 1386 f. Venstremanden Holger Rørdam havde oplæst en artikel af Køedt, og L. svarede med nogle udglattende ord.

710. Fra NIELS NEERGAARD, 8. nov. 1906.
- 366 10 *udfaldet en Bemærkning]* R. T. 1906/07, F., sp. 1343/44. Det ses ikke, at bemærkningen er kommet med i reentrykket.
711. Fra HARTVIG DESSAU, 18. nov. 1906.
- 367 5 *en Beskyttelse af 3 Millioner Kroner]* se finansministerens forelæggelsestale, R. T. 1906/07, F., sp. 47 f., hvori det nævnes, at beskyttelsen på grundlag af loven af 1891 andrager 4 mill., hvis den blev fuldt udnyttet. — L. V. Birck synes i sin bog om Sukkerets Historie (1909) s. 151 og 154 at gå ud fra, at beskyttelsen i tiden fra 1903–08 udnyttedes i fuld udstrækning, i hvert fald for puddersukkerets vedkommende. — Hartvig Dessau havde oparbejdet handelsfirmaet H. D. & Co., hvis hovedartikel var sukker.
713. Til CARL GAMMELTOFT, 1. dec. 1906.
- 368 21 *kopi]* generaltolldirektørens kopibog, s. 149.
- 26 *Ministeriets Skrivelse vedr. Sukker]* trykt i R. T. 1906/07, B, sp. 1519 ff.
- 28 *Deres to Meddirektører]* William Millinge, Hagemanns afløser som teknisk direktør, og V. Lose, der havde fabrikernes indre anliggender som sit ressort.

III

1907-1922

714. Fra VILHELM LASSEN, 24. marts 1907.
- 3 5 *den Bog*] der synes ikke at kunne være tale om en af MR forfattet bog. Heller ikke anledningen til gaven har kunnet opspores. — Om MR's forhold til L. se nekrologen over ham i Gads Mag. 1907/08 (B. nr. 228).
715. Fra VILHELM LASSEN, april 1907.
- 4 6 *april 1907*] brevets originale datering synes at være 2/3 1907, den er meget sjusket skrevet. Imidlertid fik LJ først 17. april ved brev fra Ludvig Wimmer meddelelse om, at hun havde fået tilkendt universitetets guldmedalje for besvarelse af opgaven i nordisk filologi for 1905/06 »Naar og hvorledes har det fællesnordiske Sprog spaltet sig i forskellige Grene?«. — *Reedtz-Thott* var formand for det ene af landstingets to toldudvalg i samlingen 1906/07, men ikke i den følgende samling. Under forudsætning af at det i brevet omtalte forslag vedrører en detalje i toldreformkomplekset, kan brevet dateres til tidligst sidst i april 1907, formodentlig til kort efter samlingens slutning, 18. april.
716. Til J. H. HEGERMANN-LINDENCRONE, 16. april 1907.
- 19 *v. Körner*] direktøren for Ausw. Amts handelspolitiske afdeling.
- 20 *Grev Posadowski*] fra 1897 til juni 1907 statssekretær for det tyske riges indre anliggender. 1902 havde han været medvirkende ved toldtariffens udformning, i 1905 afsluttet en række ny handels-traktater. — Jf. E. 224.
- 21 *Forhandlingernes Fortsættelse*] jf. note II, 361. 9. — Som følge af de orienterende forhandlinger i okt. 1906 havde den tyske regering febr. 1907 fremsendt udkast til en traktat, der med basis i det danske toldreformforslag af okt. 1906 ønskede binding (∴ fiksering) af danske todsatser i 113 og nedsættelse i 21 tilfælde.
717. Fra FREDERIK RABEN-LEVETZAU, 22. april 1907.
- 5 28 *en Kommission*] allerede 24. april henvendte MR sig til en lang række ministerier og bureauer, hvis ressort berørtes af de forestående handelstraktatforhandlinger; svarene findes i UM's arkiv, 64. Dan. 80, Danmark-Tyskland, pakke I. På grundlag af disse svar afgav kommissionen 30. maj indstilling til UM.

718. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 21. maj 1907.
- 7 5 *Jacobs »Maalstræv og andet Bagstræv«*] JPJ's anmeldelse af Jeppe Aakjærs »Paa aftægt« i Tilskueren 1907, s. 520-24, der efter forslag af LJ havde fået titlen »Jydskeri og andet Bagstræv.«
- 14 (*Græske Skikkelser osv.*) »Græske Skikkelser i nyere Poesi (Ifigenia, Elektra, Oedipus)« i Det ny Aarh. IV, 1906/07, 2. bd. s. 113-26; den citerede sætning findes s. 126.
719. Til KAJA RUBIN, 7. juni 1907.
- 29 *Brevkort*] ikke bevaret. MR er nu atter i Berlin ifølge aftalen med v. Körner, jf. III, 5. 8 ff.
- 32 *Grev Raben og Frue*] udenrigsministeren var gift med Lillie Suzanne, f. Moulton. Kongen og dronningen besøgte det engelske hof og Frankrigs præsident i dagene 6.-19. juni.
- 35 *Rejsefæller*] Bernhoft og Rønne.
- 8 5 *Baron Rammel*] Fredrik Ramel, 1930-32 sv. udenrigsminister, havde 1905 været legationssekretær i København og var 1906 blevet legationsråd i Berlin.
- 6 *Kammerherre Hegermann-L. og Frue*] H.-L. var 1902-12 dansk gesandt i Berlin, hans amerikansk fødte hustru Anna Lillie Greenough udgav sine erindringer i to bøger.
- 11 *paa Mandag*] 10. juni.
- 29 *v. Mühlberg*] tidligere direktør for det tyske udenrigsministeriums handelspolitiske afdeling, var 1900-07 understatssekretær sammesteds.
- 33 *i »Vort Land«*] 6. juni 1907; Bircks og andres taler fra højres grundlovsfest i Tivoli refereres. Om MR sagde B. »Vi skal selv have en Handelstraktat, hvor Tyskland tilbyder os saare Lidet og forlanger Meget. Det er Generaldirektør Rubin, der skal have Ansvaret for det rent Finansielt-Økonomiske, jeg vil haabe, at han ikke blot kan skrive Bøger om andre Tiders Handelspolitik, men ogsaa selv kan forhandle klogt om vor Tids; thi meget skal tilgives ham, om han har Øjnene med sig.«
- 9 9 *Annasvej*] LJ og JPJ havde sommerbolig på Annasvej 16 i Hellerup hos kaptajn Brun. — MR skriver skiftevis Annavej og Annasvej.
720. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 8. juni 1907.
- 14 ...] MR ønsker til lykke i anledning af, at JPJ har fået 2.000 kr. fra det Smith'ske legat.
- 19 *vor Polak-Import*] der var begyndt i 1893 til sæsonarbejde i sukkerroemarkerne.
- 27 *Henrik Rammel*] se Bricka's Dansk biografisk Lexikon, XIII (1899) s. 373 ff.
721. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 11. juni 1907.
- 10 8 *modtaget Skrivelse*] formodentlig et kort af 8/9 juni 1907 i MR's arkiv.

- 14 *Præsidenten*] v. Körner.
722. Til KAJA RUBIN, 11. juni 1907.
- 21 *Mødet igaar gik, som sagt*] MR havde på et kort af 10. juni 1907, kl. 8 aften meddelt Kaja R., at han havde været til »3 fulde Timers Tysk-Talen. Det gik godt og er saare interessant.«
723. Fra KAJA RUBIN, 12. juni 1907.
- 11 21 *Einar har fået Laud*] MR's nevø — senere departementschef — Einar Cohn, bestod 11. juni 1907 statsvidenskabelig eksamen.
- 22 *Koefoed*] Michael K. havde 1. dec. 1906 efterfulgt MR som formand for censorerne ved de statsv. eksaminer ved Københavns universitet.
- 23 *Birck*] L. V. Birck var fra 1906 knyttet til universitetet som honorarlønnet docent, til han i 1910 blev ekstraordinær professor i nationaløkonomi. — Om B. som eksaminator se Adolph Jensens Erindr., s. 193.
724. Fra J. P. JACOBSEN, 12. juni 1907.
- 32 1907] årstallet bestemt ved indre kriterier; originalen u. å.
- 34 *Kortet . . Brevet*] br. 721 og 722.
- 12 9 *Toldmødet*] se note II, 354. 4.
- 10 *Brevkortet*] synes ikke bevaret.
- 12 *en Slags Ansættelse i UM*] Aage Friis, som 14. juni 1906 havde afløst MR som medlem af bestyrelsen for Historisk Forening, blev 1. april 1907 knyttet til udenrigsministeriet som rådgiver i sager vedr. Nordslesvig. Han havde da allerede i længere tid været kontaktet mellem udenrigsministeriet og H. P. Hanssen, jf. dennes »Et Tilbageblik« III, 1932, s. 68 f.
- 20 *de københavnske Skattelovforslag*] den socialdemokr. borgmester J. Jensen havde 3. juni i borgerrepræsentationen forelagt to skattelovforslag, der antoges at give øgede skatteindtægter på 650.000 kr. årlig. Ove Rode var Politikens politiske redaktør.
- 24 *Sporvejssagen*] mod borgerrepræsentationens rad. og socialdemokr. flertals vedtagelse havde magistraten nægtet at overtage de københavnske sporveje, der dreves af et privat konsortium. Overtagelsen i kommunal drift skete først 1911.
726. Fra VILHELM LASSEN, 13. juni 1907.
- 13 8 *Deres Brev*] omtalt III, 10. 35.
727. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 14. juni 1907.
- 27 *et Fødselsdagsbrev til Inger*] Inger Rubin, senere gift Diemer, har fødselsdag 15. juni; MR's brev af 14. juni 1907 findes i hans arkiv. Foruden familiært stof meddeler det, at MR's ene ledsager, cand. mag. Rønne er blevet syg og har måttet indlægges på et

- nervehospital. Om forhandlingerne meddeler det, at parterne nu har taget deres standpunkter i spørgsmålet om bindingen af toldsatserne til efterretning, og at sagen skal til »anden behandling« i den kommende uge.
- 29 ...] om Rønnes sygdom.
- 14 8 *Direktøren*] kammerherre P. R. Krag, der var UM's direktør 1899—1908.

728. Til KR. ERSLEV, 16. juni 1907.

- 15 6 *Jacobs 2×1000*] se note III, 9. 14.

729. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 19. juni 1907.

- 23 B.] Bernhoft. Også fra hans hånd foreligger der en række breve om forhandlingerne i juni 1907, disse breve — der findes i UM's arkiv, 64. Dan. 80, pakke II — er stilet til kammerherre Krag og meddeles her i uddrag:

17. juni 1907

»Nogen større Uenighed har hidtil kun vist sig m. H. t. Bestemmelserne om Handelsrejsende (Art. 5) og Voldgift; de fra dansk Side fremsatte Ændringsforslag til andre Artikler have ialtfald endnu ikke givet Anledning til videre Diskussion, idet de ere blevne modtagne til nærmere Prøvelse. Noget anderledes med Hensyn til Toldtariffen. Det viste sig forholdsvis hurtigt, at Tyskerne anser vort Tilbud for ganske uacceptabel. Igennem flere Møder blev Detailbehandlingen af de enkelte Positioner afbrudt af lange Diskussioner imellem Gen.dir. Rubin, der med megen Kraft hævdede det danske Standpunkt, og navnlig Hr. v. Koerner. Det er endt med at v. K., expressis verbis erklærede, at paa den af os foreslaaede Basis var Udsigterne til en Overenskomst haabløse og paatvang os en Aufzei[ch]nung om det tyske Standpunkt. (Denne Aufzeichnung har vi endnu ikke faaet). Vi kunde kun holde fast ved vore Instruktioner og love imellem 1ste og 2^{den} Behandling at lægge Sagen for den danske Regering. Under disse Forhold har Gen:Dir: Rubin besluttet sig til eventuelt at søge en Samtale med Finansminister Lassen i Karlsbad, saaledes at han — maaske vi begge — rejste Onsdag Aften og kom tilbage Fredag Morgen.«

18. juni 1907

»De vil erindre, at vi ifølge vor Instruktion ere bemyndigede til at tilbyde for Mestbegunstigelse i Tyskland + Nedsættelse af Hestetolden, Mestbegunstigelse i Danmark + Nedsættelse af Tolden paa Galanterivarer fra 80 til 70 Øre pr. Kg. samt Binding af de af den tyske Udkast nævnte Satser, som vilde blive frie i den endelige Lov. Som allerede sagt har de tyske Kommissærer [meddelt], at det var haabløst at søge en Overenskomst paa denne Basis. Thi Mestbegunstigelse i Danmark opvejer ikke Mestbegun-

stigelse i Tyskland; den første er en tom Formel, den sidste er en Realitet, idet den til 1917 medfører den [fulde] Nydelse af den tyske Minimaltarif, og denne Fordel maa købes. Tyskland vil ikke give den gratis ... Kan den tyske Regering ikke opnaa Toldnedsættelser, ønsker den idet mindste, at den tyske Handel sikres for længere Perioder imod Overraskelser ved pludselige Forandringer i fremmede Landes Tariffer; det opnaas ved »Bindingen«. Hvis den danske Regering ønsker at faa Traktaten i Stand, maa den derfor tage Situationen under Overvejelse og bestemme sig til at tilbyde »Bindingen« i større Omfang end sket. Paa den anden Side er den tyske Regering villig til at revidere sine Krav. Imidlertid have vi behandlet Forslaget færdig for at faa præciseret Kravene og Standpunkterne. Idag komme vi til Ende dermed; det har taget 7 Møder à 3 Timer. Meningen er da, at undergive Forslaget en anden Behandling, ved hvilken der afgives Svar paa Forspørgsler, som have nødvendiggjort Undersøgelser eller Korrespondance; Ændringsforslagene diskuteres og formuleres. Denne Behandling skulde begynde Fredag d. 21. I de mellemliggende Dage vil Gen:Dir: da søge en Samtale med Finansminister Lassen, for at høre hans Mening om Tarifsørgsmaalet. Noget endelig vil der vel næppe kunne siges selv efter denne Karlsbaderrejse; men en Ide om, hvor vidt Finansm. vil gaa, vil Rejsen give. Ialtfald vil man maaske kunne gennemgaa Traktatteksten én Gang til og foreløbig skyde Tarifsørgsmaalet ud. — Jeg er ganske overbevist om at det ikke er »bluff« fra tysk Side. Hvis vi vil Traktaten, kommer vi [til] at give noget mere. Spørgsmaalet er da kun at se, hvorlidt vi kan slippe med. Paa den anden Side er der ikke Grund til at antage, at Tyskerne vil tilstaa noget synderligt udover Mestbeg: og Hestene. Ved et Møde kom Spm. om vor Kvægindførsel paa Bane, og Hr. v. Koerner erklærede, at hvor venlige Følelser, Tyskland end havde for Danmark, vilde der ikke blive rørt en Tøddel ved Reglerne om Kvægindførelsen. Det samme Svar havde de amerikanske Forhandlere faaet. — Derimod mente d'Herr., at en Opsigelse af den dansk-preussiske Traktat laa udenfor Mulighederne, og selv om vi kom i Toldkrig, »müssten wir uns doch wieder einigen« sagde Hr. v. Koerner med et lille Smil. Lidt efter bemærkedes, at vi maatte huske, at Tysklands Udførsel til Dmk. er en 2% af den samlede tyske Udførsel, medens Dmk.s Udførsel til Tyskland er c. 30% af den samlede danske Udførsel. Hvem vilde derfor Toldkrig ramme mest? — Og denne Eventualitet ser jeg, at Bladet »Børsen« omtaler glad og roligt! — ... Samkvemmet med de tyske Herrer er personlig meget behageligt og Møderne forløbe under den bedste, ofte spøgefuldeste Stemning.«

19. juni 1907

»Situationen har f. s. v. klaret sig som Hr. v. Koerner underhaanden er gaaet ind paa at ingen yderligere Nedsættelse (udover

Galanterivarer) vil blive os afkrævet, at en Række Satser (Finanssats, Værditoldsats og Træ) skulle være ubundne; til Gengæld maatte vi tilbyde Binding af nogle andre Satser end de frie, navnlig Jern og Metalpositioner samt nogle Manufaktursatser. Vi faa paa vor Side den Nedsættelse i Hestetolden, som jo er en nærmere Udførelse af Mestbegunstigelsesklausulen, samt Ret til efter 1910 at indføre [o: til Tyskland] et Kontingent Brosten. Hvidkaal er bragt paa Bane, men vakt[e] en levende Modstand, idet Tolden paa Kaal er vendt imod Holland til Beskyttelse af Rhinegenes Havebrug. Vi afrejse altsaa iaften til Karlsbad for at forhøre om Finansministeren overhovedet vilde kunne acceptere den her skitserede Ordning — hvorved der *reelt* egentlig ikke gøres nogen Indrømmelse fra nogen af Siderne, medens vi tilstaa hinanden Mestbegunstigelse. Jeg har faaet den Overbevisning, at Tyskerne vil Traktaten, selv om dens reelle Indhold bliver magert for bægge. — Skulde Finansm. afvise Tanken om denne Ordning, vil Tyskerne dog behandle Traktatens Text til Ende og lade Tarifen ligge — indtil videre.«

21. juni 1907

»Resultatet af Karlsbadrejsen er følgende: 1. Finansministeren erklærede, at han naturligvis intet kunde ændre i de af U.M. givne Instruktioner. 2. At han for sit Vedkommende vilde kunne acceptere og anbefale til Udenrigsministerens Overvejelse følgende af os gjorte Forslag: De tyske Delegerede maa nævne nogle (4 højst 6) af de Positioner, vi efter Ordre have tilbudt at binde og som ikke have særlig Interesse for Tyskland og for dem at substituere et tilsvarende Antal Positioner af Interesse for Tyskerne, som de kunde ønske bundne. Blandt disse maa *ikke* findes *Finanstoldsats, Træpositioner og Manufakturpositionerne*, de sidste, fordi Hovedslaget i Rigsdagen om Toldloven ventes at ville blive udkæmpet indenfor disse Grupper og den danske Regering da ønsker at kunne erklære, at den staar m. H. t. disse fuldstændig frit. — Dette under alle mulige Forbehold idag, først for Hr. v. Koerner underhaanden og senere i Mødet fremsatte Forslag synes at være blevet ganske vel modtaget. Det blev antydet — i Overensstemmelse med Finansministerens Udtalelse, at man fra dansk Side *maaske*, naar Toldloven var vedtaget og derved Situationen klarere og Lidenskaberne hjemme afkølede, kunde tænkes, at der kunde gøres en enkelt Indrømmelse m. H. t. Binding af en enkelt Manufakturposition. Dog var dette et fuldstændigt aabent Spm., og de først omtalte Tilbud at betragte som afsluttende og de yderste, man kunde gøre. Mødet blev derefter hævet for, at de tyske Delegerede kunde raadslaa. Imorgen gaar vi videre med 2^{den} Læsning af Traktatens Tekst og gaar alt efter Forventning, er vi hjemme om en Uge. I Henh. til UM^s to, idag modtagne Skrivelser, vil Spm. om Voldgift og om Om-

raadet for Traktatens Gyldighed m. H. t. en mulig Toldforening med et andet Land staa hen til en anden Gang.«

26. juni 1907

»I Mødet igaar meddelte de tyske Kommissærer, at de vel kunde nævne 4 à 6 Positioner at substituere for de frie, som vi have tilbudt at binde, men at de navnlig ikke kunde forpligte sig til at frafalde deres Krav paa at faa, ialtfald nogle Manufakturpositioner bundne, og at de, om de end vilde kunne frafalde nogle af deres Fordringer, i alt væsentligt maatte fastholde dem. Under disse Forhold og da Grundlaget for videre Forhandling vilde blive langt sikrere og overskueligere, naar det danske Toldforslag var vedtaget, vilde de foreslaa foreløbig at lade hele Bindingsspørgsmaalet staa aabent til Forhandlingerne næste Gang genoptoges ... For at faa læst Korrektur paa »Sitzungs«-protokollerne blive vi imorgen over og afrejse Fredag Morgen.«

- 16 12 ...] en efterskrift, hvori MR opfordrer LJ og JPJ til ikke at hænge for stærkt i, »Kunsten er saa lang, at man dog ingen Ende faar paa den, og Livet saa kort, at man skal behandle det varligt«.

730. Til KAJA RUBIN, 19. juni 1907.

- 19 *Kliiggmann*] dr. jur. Karl Peter K. var medlem af Bundesrat og hantsestædernes gesandt ved det preussiske hof.

731. Fra J. P. JACOBSEN, 21. juni 1907.

- 29 21. juni 1907] dateret ved hjælp af br. 733.
30 ...] hilsen fra LJ, tak for brev, man nyder Hellerup-opholdet, u. b.; dog en bemærkning om at »Forhandlingerne med V. L. maa jo egenlig være det interessanteste af det hele, for man skulde jo tro at han maa have Mandat — foruden egen Mening og Forsæt — til at udtale noget om hvorvidt der i næste Samling vil blive sat fornøden Kraft ind paa at gennemføre Toldloven. Hvis ikke, synes jeg, at Forhandlingen er forholdsvis genstandslos.«
32 *sydfransk Separatisme*] det kom netop i de dage til skyderier og andre uroligheder blandt vindyrkerne i flere sydfranske byer, bl. a. Narbonne og Montpellier, ligesom der opstod mytterier i sydfranske garnisoner. Deputeretkamret gav imidlertid ministeriet Clemenceau et tillidsvotum.

732. Til KAJA RUBIN, 22. juni 1907.

- 17 24 *Wallensteins Tod*] slutningstragedien af Schillers trilogi om 30-årskrignens store feltherre.
25 V. N.] Villa Nostra, ☉: søstrene Davidsen.

733. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 23. juni 1907.

- 34 *Eders Brev af Fredag*] br. 731.
18 1 »die Rabensteinerin«] se note III, 20. 5.

- 25 *han er gaet*] jf. Bülow's Denkvürdigkeiten II, 1930, s. 300.
- 33 *Kultusministerskiftet*] den preuss. kultusminister Konrad v. Studt trådte vist nok tilbage på grund af sygdom og alder, jf. o. c. s. 300, men hans fald tydedes som en tilnærmelse fra regeringens side til liberale tyske kredse.
- 19 7 *Omtalen af Friis*] jf. note III, 12.12.
- 13 *Differenspunkterne*] jf. noterne III, 42. 16 og 72. 13.
734. Til KAJA RUBIN, 24. juni 1907.
- 20 5 »*die Rabensteinerin*«] skuespil i 4 akter af Ernst v. Wildenbruch, premiere Berlin 13. april 1907. Forfatternavnet synes MR at stave: Willbruch.
736. Fra FREDERIK RABEN-LEVETZAU, 26. juni 1907.
- 21 10 *26/6 1907*] brevet må være skrevet natten mellem tirsdag d. 25. og onsdag d. 26. juni 1907, jf. dateringen af den omtalte artikel og bemærkningen om Hegermann-L.'s hjemkomst.
- 12 *en Artikel*] 25. juni bringer Vort Land 3. del af en usigneret artikelserie 'Mellem Dobbelt-Ørnen og den britiske Løve', der udførligt beskæftiger sig med traktatforhandlingerne i Berlin. Det insinueres, at de er indledningen til en entente cordiale mellem Danmark og Tyskland. Endvidere hævdes, at forhandlingerne er unødvendige og skadelige for danske handelsinteresser, da de dansk-tyske handelsforbindelser må anses for sikrede ved en fra tysk side uopsigelig mestbegunstigelsesret, der skal være tilkendt Danmark ved freden i Wien. — Angrebet fortsættes 27. juni, hvor bl. a. kongehuset beskyldes for at nære tyske sympatier.
- 15 *min Svigerfader*] J. Hegermann-Lindenchrone, hvis hustru Anna Lillie Greenough havde været gift med Charles Raymond Moulton, faderen til R.-L.'s Hustru.
- 19 *Bernhofts Brev*] brevet af 21. juni 1907 til kammerherre Krag (se kommentaren til br. 729).
737. Fra VILHELM LASSEN, 1. juli 1907.
- 23 *1907*] årstallet bestemt efter omtalen af MR's og Bernhofts besøg i Karlsbad og efter de i brevet anførte ugedage; originalen u. å.
738. Til ERIK SKRAM, 3. aug. 1907.
- 22 8 *det tilsendte*] der synes kun at kunne være tale om højregruppens mindretalsindstilling i Forsvarskommissionen af 1902, jf. dennes betænkning, 1908, s. 97-129. Betænkningen blev imidlertid først offentliggjort i juli 1908, MR må altså have fået tilsendt et fortryk eller et manuskript. — Brevets datering er aldeles sikker. Den støttes af andre, ikke medtagne breve, MR i begyndelsen af august har sendt til familien fra Tisvilde med samme for ham usædvanlige dateringsform.

739. Fra MICHAEL KOEFOED, 8. aug. 1907.
- 23 18 *Kammerherre Rothe*] rimeligvis William R., 1904–12 hofchef hos Frederik VIII. Det nedennævnte mødes deltagere var 28. aug. til taffel hos kongen på Charlottenlund slot.
- 21 *Mødet*] den 11. session af det Internationale statistiske Institut, som afholdtes fra 26.–31. aug. 1907 i København. For arrangementet stod M. K., jf. Adolph Jensens Erindr., s. 165 f.
- 23 *Mademoiselle Kovanko*] bibliotekar i det russiske statistiske centralbureau i St. Petersborg, hun var ikke medlem af Institutet, men figurerer i listen over de indbudte.
- 27 *M. Lang*] Louis Lång, fhv. finansminister, han var professor i nationaløkonomi ved universitetet i Budapest.
- 30 ...] om indbydelserne til åbningshøjtideligheden og til en middag i forbindelse med mødet.
- 31 *Extratoget*] udflugten fandt sted torsdag, d. 29. aug., jf. Bulletin XVII (1908), s. 222.
- 32 *Frk. Nimb*] formodentlig Henriette N., der dengang ledede Divan 2 i Tivoli og restaurationerne i Industriforeningen og Rigsdagsbygningen.
- 24 7 *min Fond*] Koefoed var i 1906 blevet direktør for Stats-Brandforsikringsfonden.
- 9 *H. Pedersens og Cohns Ansættelsesindstilling*] agrarhistorikeren Henrik P., der fra 1902 havde været assistent i Stat. Bureau, udnævntes 15. aug. 1907 til fuldmægtig sammesteds; Einar C. blev 1. okt. 1907 assistent i Bureaut.
- 14 ...] om et arrangement i forbindelse med William Scharlings 70-års fødselsdag, 22. sept.
740. Fra VILLADS CHRISTENSEN, 7. nov. 1907.
- 18 *Opfordring*] det fremgår af forordet til Villads Christensens »København i Kristian den Ottendes og Frederik den Syvendes Tid 1840–1857« (1912), at bogen er fremkommet efter opfordring af komiteen for det Hvidtske legat, hvis medlemmer har gennemlæst bogen i manuskript. En redegørelse for det Hvidtske legat findes i bogen s. 657–58, ifølge denne består komiteen — i 1912 — af Edv. Holm, V. Falbe Hansen, MR og HW.
741. Fra VILHELM LASSEN, 8. nov. 1907.
- 32 *Ændringsforslagene*] rimeligvis de af finansministeren over for landstingets toldlovsudvalg fremsatte ændringsforslag, jf. Rigsdagsaarbogen 1907/08, s. 77 f.
- 34 *en Mindededag*] 8. nov. 1877 vedtog folketinget en midlertidig finanslov efter 7. nov. at have forkastet Estrups provisoriske finanslov af april 1877. Hvis folketinget ikke havde vedtaget den midlertidige finanslov, ville Estrup allerede 1877 have stået uden lovhjælp til landets finansielle styre. Mens Berg og Hørup var imod dette

forlig, gik en moderat venstrefløj anført af Bojsen, Høgsbro, Th. Nielsen og Holstein-Ledreborg ind for det; jf. Tilskueren 1884, s. 888-914 »af en Deltager«.

742. Til ERIK HENRICHSEN, 5. dec. 1907.
- 25 8 *de venlige Ord .. i Artiklen om Neergaard*] i Tilskueren 1907, s. 990-1007; bemærkningen om MR falder s. 997 f. i forbindelse med omtalen af N. som socialpolitiker.
- 19 *Morleys Gladstone*] John Morley: The Life of William Ewart Gladstone I-III, London 1903.
- 23 *det sidste Aars Begivenheder*] ∅: det tiltagende samarbejde mellem venstrereformpartiet og de moderate, der nåede et højdepunkt ved Neergaards optagelse som finansminister i ministeriet J. C. Christensen, jf. bl. a. Berntsen III, s. 120 ff.
- 28 *Deres Portræt af E. Brandes*] i Tilskueren 1907, s. 693-717.
- 26 3 *H. Nielsen og hans Kone*] Harald N. var i første ægteskab gift med Nanna Lønborg, en skolekammerat til LJ og gymnastikkammerat til Inger Rubin. — Om Harald N.'s familieforhold se Vilh. la Cour: To Livslinier, 1954, s. 117.
- 8 *Artikel i »Tilskueren«*] »Anarki og Diktatur«, 1907, s. 1029-34.
- 17 *Ekstrabladet*] dets 1. nr. udkom 1. jan. 1905; som »Politikens Ekstrablade« var bladet dog udkommet fra febr. 1904. — Harald Nielsen nævner i sin artikel, at bladet var draget kraftigt til felts mod at betegne maler Rasmussen, der havde skudt en betjent ned, som nidding.
- 19 *Hans Hansen*] henrettet på Odense købstads mark 6. aug. 1869, han havde skudt sin mor i håb om derved at komme til at arve hende. — *Uriah Heep*, se Dickens' David Copperfield.
- 28 *i næstsidste .. Hæfte*] overretssagfører Carl Levin var sommeren 1904, protegeret af Alberti, blevet udnævnt til censor ved privatteatrene. September 1907 nedlagde han forbud mod Folketeatrets påtænkte opførelse af Hjalmar Bergstrøms ægteskabsdrama »Karen Bornemann«. — Vedels angreb findes i Tilskueren 1907 s. 857 ff. (»Samfundsvogtere«).
- 35 *hans Broder*] den senere departementschef H. Vedel, dengang kon-torchef i indenrigsministeriet.
- 27 1 *Hustru*] Simona Friboline, f. Neukirch.
743. Fra ERIK HENRICHSEN, 8. dec. 1907.
- 36 *disse Artikler*] i let forandret form indgik artiklerne i samlingen »Mændene fra Forfatningskampen« I og II, som Erik Henrichsen udsendte 1913 og 14.
- 28 9 *et Brev .. fra ham*] i Erik Henrichsens arkiv. Neergaards brev er dateret 4. dec. 1907. Han takker heri for et brev fra E. H. og et særtryk og tilføjer: »De har Ret i at formode, at jeg ikke hører til de særlig ømtaalige, og derfor har jeg ogsaa læst Deres Karakteristik

med Sindsro. Jeg anerkender Deres gode Vilje, ogsaa Deres Skarpsyn paa visse Punkter, men er dog ubeskedent nok til at mene, at De bedre har faaet fat paa Svaghederne end paa Styrken. Dog, det er sagtens en hos 'Objekterne' ret hyppig Mening, og jeg er fuldt ud villig til at erkende, at — alle Forhold taget i Betragtning — vidner Artiklen om en her til Lands sjælden Fordomsfrihed og Retfærdighedsfølelse.«

- 20 *Poul Levin*] var på dette tidspunkt medredaktør af »Det ny Aarhundrede«; jf. iøvrigt P. Munchs Erindringer I, s. 283, der lader formode, at L. ikke var uholdt over for EB.
- 29 13 *Vilh. Møller*] teatercensur fra 1893, Carl Levins forgænger i embedet.
- 19 *J. C. Christensens Ord . . om de utaalmodige Føder*] ordene faldt 17. april 1907 i landstinget i forbindelse med et sammenstød mellem J. C. Chr. og EB om den kommunale valgret, se R. T. 1906/07, L., sp. 1838-45.
744. Fra ERIK HENRICHSEN, 10. dec. 1907.
- 30 10. *Decbr. 1907*] originalen har ikke årstal. Brevets placering her forudsætter et svar af MR på br. 743, et sådant er dog ikke bevareret i E. H.'s arkiv.
745. Fra ISIDOR HECKSCHER, 30. dec. 1907.
- 30 11 [...] IH kondolerer i anledning af en svogers død [må være en misforståelse fra IH's side; den eneste svoger, der på dette tidspunkt var død, var David Davidsen, som døde 19. juni 1906] og takker for det forløbne år.
- 12 *den udenrigsministerielle Kommissions Betænkning*] i tilslutning til betænkningen fremsatte udenrigsministeren 21. jan. 1908 forslag til lønningslov for udenrigsministeriet (merudgift 24.900 kr.) og forslag til lov om diplomat- og konsulatvæsen (merudgift 224.200 kr.).
- 22 *3/4 Million aarligt*] ifølge lov af 12. juli 1907 om forlængelse af Nationalbankens octroi skulle af bankens årlige overskud 750.000 kr. udbetales forlods som afgift til statskassen.
746. Til CARL J. SALOMONSEN, 16. jan. 1908.
- 34 *mit Ændringsforslag*] prof. H. G. Zeuthen var 1878-1917 Videnskabernes Selskabs sekretær; her er formodentlig tale om MR's forslag vedr. Selskabets medlemstal, jf. note II, 257. 18.
- 35 *Ang. Instrumenterne*] jf. løbenr. 74 i lov nr. 88 af 5. maj 1908, den endelige told på instrumenter blev 70 øre pr. kg.
- 31 20 *Mylius Erichsen*] her sigtes til hans Danmarks-ekspedition til Grønlands nordøstkyst (juni 1906-aug. 1908), hvorfra han ikke vendte hjem. Ekspeditionen havde sit udgangspunkt i en halvfangerbåd, der blev købt i Norge.

747. Til HARALD HØFFDING, 2. marts 1908.
- 32 2 2. *Marts 1908*] MR's brev er dateret »2. Januar 1908«, Høffdings svarbrev (br. 748) »3/3 09«. Begge dateringer er fejlagtige, MR's med hensyn til måneden, Høffdings med hensyn til årstallet, idet slutningen af MR's brev tydeligt peger på, at selskabet har været afholdt til ære for KrE, for hvem både Høffding og MR har talt. 2. jan. 1908 var en torsdag, »i lørdags« har altså været 28. dec. 1907, som ganske vist var KrE's 55 års fødselsdag, men det ses ikke, hvorfor MR skulle lade gå det meste af en uge, inden han fik berigtiget sin formentlig uheldige udtalelse. Høffdings datering 3/3 09 — (ni-tallet er dog usikker læsning) — synes ikke at kunne give noget holdepunkt, da KrE ikke passerede nogen milepæl i sit liv på denne tid.
- Anderledes stiller sagen sig, hvis man tager årstallet fra MR's brev og månedsangivelsen fra Høffdings. 2. marts 1908 var en mandag, »i lørdags« har altså været 29. febr. 1908. 28. febr. 1883 var KrE med virkning fra 1. marts s. å. blevet udnævnt til professor, og selskabet i 1908 er da blevet afholdt i anledning af KrE's 25-års jubilæum som universitetslærer. — Dette støttes af en notits i Pol. af 2. marts 1908, hvor det i forbindelse med en omtale af jubilæumsdagen, 29. febr., hedder: »Om Aftenen var Professor Erslev indbudt til en Middag paa Hotel Phønix, hvori Kolleger og nærstaaende Elever deltog. Taler for Hædersgæsten holdtes bl. a. af Professor Høffding, Dr. Aage Friis, Professor Wimmer, General-tolddirektør Rubin, Professor Fridericia og Dr. Mackeprang«.
- 6 *Heiberg*] sikkert den klassiske filolog, prof. Johan Ludvig H.
- 11 *Deres Søn*] mag. art. Hans Høffding.
749. Fra H. A. BERNHOFT, 19. marts 1908.
- 33 34 *Udenrigsministeren*] udenrigsminister i ministeriet Clemenceau (1906-09) var Pichon; handelsministeren var (1908-09) Jean Cruppi. — Se iøvrigt MR's nekrolog over Vilh. Lassen (*Gads danske Mag.* 1907/08), s. 554.
750. Fra H. A. BERNHOFT, 24. marts 1908.
- 34 29 *Noteringen af 40 Mill.*] Kongeriget Danmarks Hypotekbank var blevet oprettet 1906 med det formål at anbringe danske obligationer i udlandet, hovedsagelig i Frankrig, se herom Troels Glud: *Kreditforeningsinstitutionen i Danmark (1951)*, s. 148 ff. — Som modtræk mod de danske vintoldsatser besluttede man fra fransk side, at danske papirer indtil videre ikke måtte være genstand for køb og salg på Pariserbørsen. — De endelige toldsatser blev for vin på flasker 80 øre pr. liter, for vin på fad 25 øre pr. kg.
- 30 *Efter at (post ikke propter)*] »efter«, ikke »fordi«.
- 33 *O. C. Scavenius*] 1903-08 legationssekretær i Paris.

- 35 13 *Citoyen Clootz*] spøgefuld omskrivning for den franske toldpolitiker Klotz med hentydning til Anacharsis Cloots, henr. 1794.
- 36 4 *Grev Beaucaire*] C. P. M. Horric greve de B. var fra 1907 til sin død 28. marts 1913 fransk gesandt i Danmark.
751. Fra H. A. BERNHOFT, 28. marts 1908.
- 37 28 *Bramsens og Brandes Taler*] 24. og 25. marts i landstinget under 1. beh. af finanslovsforslaget for 1908-09 (R. T. 1907/08, L., sp. 1232 ff., især 1236-38, og sp. 1268 ff., især 1270-73). Begge talere angriber finansministeren for vintold- og stempelskatforslagene, der havde medført en misstemning i Frankrig, som bevirkede ikke blot officielle, men også omfattende private kreditrestriktioner over for Danmark.
- 33 *Finansministerens Svar*] R. T. 1907/08, L. sp. 1341-42; Vilh. Lassen forsvarer sig med, at han ikke kunne vide, at Frankrig — uden forhandling eller forhåndsunderretning — ville gribe til repressalier; der fandtes lande med langt højere vintold end den foreslåede danske, hvis værdipapirer endnu noteredes i Frankrig.
- 38 2 *Toldloven var opgivet iaar*] rygtet har formodentlig forbindelse med de vanskelige forhandlinger i fællesudvalget, jf. br. 752.
752. Til NIELS NEERGAARD, 23. april 1908.
- 29 *Ultimatum'et*] i samlingen 1907/08 var toldreformforslaget blevet fremsat i landstinget i den form, hvori det i den foregående samling var blevet vedtaget af folketinget. Under behandlingen forandrede landstinget forslaget i beskyttelsesvenlig retning med en stigning i toldindtægterne på over 10 mill. kr. Folketinget, som derefter fik forslaget til behandling, tilbageførte loven stort set til dens oprindelige skikkelse, og forslaget gik da i fællesudvalg. Det i brevet omhandlede *ultimatum* er rimeligvis et led i de vanskelige fællesudvalgsforhandlinger, der endte med et forslag, hvorefter toldindtægterne i forhold til folketingsforslaget øgedes med 2 mill. kr. Jf. Rigsdagsaarbogen 1907/08, s. 75 ff.
- 32 *H. . . J. C. . . R.-T.*] *Hey* var fællesudvalgets ordfører i landstinget, ligesom N. var det i folketinget, tilsammen udgjorde de fællesudvalgets underudvalg, som det var overdraget at udarbejde indstillinger til fællesudvalget. Fællesudvalgets flertalsforslag — der blev lov 5. maj 1908 — støttedes af venstre-reformpartiets, det forhandlende venstres og den frikonservative gruppes repræsentanter; dog var hverken *J. C. Christensen*, lederen af venstre-reform-partiet, eller den frikonservative *Reedtz-Thott* medlemmer af fællesudvalget.
753. Fra MARTIN DESSAU, 30. april 1908.
- 39 12 *Toldlempelser for indenlandske Skibsbyggerier*] se omtalen af D.'s henvendelse i N.'s ordførelsetale ved eneste behandling af fællesud-

valgets indstillinger angående forslag til lov om toldafgifter m. m. 4. maj 1908 (R. T. 1907/08, F. sp. 7732 f.). — Toldloven trådte for de pågældende varers vedkommende i kraft 1. jan. 1909 uden hensyntagen til denne henvendelse.

754. Fra EMIL GLÜCKSTADT, 30. april 1908.

- 34 *Nordisk Tekstil A. S.*] de Rubenske fabrikker var i 1906 overgået til et aktieselskab.
- 40 1 *den .. paatænkte Toldsats*] se løbenr. 147 i toldloven af 5. maj 1908.

755. Fra HOLGER BEGTRUP, 1. maj 1908.

- 26 *Deres .. Afhandling om Vilh. Lassen*] i Gads Mag., (B. nr. 228) — Vilh. Lassen døde 6. april 1908.
- 29 *Venstres Delegeretmøder*] jf. Neergaards Erindringer, s. 213.
756. Fra ERIK HENRICHSEN, 2. maj 1908.
- 41 22 *mit Forsøg*] vist nok en artikel »Vilhelm Lassen« i Tilskueren 1908, s. 354-79.

757. Til J. H. HEGERMANN-LINDENCRONE, 30. maj 1908.

- 42 16 *Rapport til Udenrigsministeriet*] MR's rapport, der er dateret 19. maj 1908, findes i UM's arkiv 64. Dan. 80, I. — MR meddeler, at han 13. maj efter udenrigsmin.'s anmodning og med konseilspræsidentens sanktion er rejst til Berlin for der at konferere med H.-L. og for at meddele v. Koerner, at man fra dansk side ønskede fortsættelsen af de dansk-tyske handelstraktatforhandlinger udskudt til efteråret, dels på grund af finansministerens død og dels under hensyntagen til det arbejde, gennemførelsen af toldloven vil volde administrationen. MR fortsætter: »Jeg bør her indskyde, at de Stemninger og Strømninger, der have gjort sig gældende herhjemme m. H. t. Traktatforhandlingerne (og som jo have været et overfor K. ikke omtalt Moment til, at vi tage nogen Anstand med Fortsættelsen), var Dir. K. velbekendte. Han sagde, at m. H. t. selve Traktaten ansaa han det for fuldkommen barokt at omtale den som en Given sig Tyskland i Vold fra Danmarks Side, men at han havde gjort sit til, at den tyske (ledende) Presse havde svaret saa lidt som muligt paa de paagældende danske Presseudtalelser, da han mente, sligt kun vilde forøge Vanskelighederne og ikke kunde føre til noget godt. Men aabenbart var det ikke faldet ham ind med en Tanke, at man fra den danske Regerings Side ikke skulde betragte Forhandlingernes Fortsættelse som selvfølgelig. Det fremgaar ogsaa af den tyske Presse — der følger godt med i, hvad den fra sin Side betragter som systematisk dansk Ophidselse mod Tyskland i den danske Presse —, at den tyske Opinion gaar ud fra Forhandlingernes Fortsættelse som givet og ethvert Skridt i modsat

Retning som et bevidst Udslag af uvenlig Stemning herhjemme. Da denne Stemning, der jo anser det for formaalstjenligt at ytre sig stedse mere ostentativt, sikkert paa andre Omraader gør tilstrækkelig megen Skade, tør det vistnok anses for heldigt, at den danske Regering, selv om man har ønsket Traktatforhandlingerne noget udskudte, dog nu har givet tilkende, at dette kun er rent midlertidigt og har ladet fremføre plausible Opportunitetsgrunde derfor.»

I et følgende møde, 14. maj, gennemgik K. og MR de protokolpunkter, hvorom der herskede uenighed, herunder præciserede MR den danske stilling til 1) spørgsmålet om importen af »jyske« heste til Tyskland, 2) brostenstolden, 3) spørgsmålet om delvis toldfrihed for visse produkter, der fra distrikterne nord for Kongeåen (særlig Ribe og omegn) føres til distrikterne hinsides grænsen, og 4) til spørgsmålet om de handelsrejsende. Herunder bemærker MR: »I denne Sammenhæng ansaa jeg mig for berettiget til, ved en Digression, at gøre indtrængende opmærksom paa de Vanskeligheder, baade dette Punkt i Særdeleshed og vore Forhandlinger i Almindelighed mødte ved de slesvigske Lokalautoriteters Forholdsregler m. H. t. danske handelsrejsende i Nordslesvig. Dir. Kørner optog mine Udtalelser paa gunstigste Maade. Hvor langt hans Indflydelse rækker overfor den preussiske og specielt Hertugdømmernes og de derværende Landraadets Autoritet, skal jeg imidlertid lade henstaa.« — Som pkt. 5) drøftedes spørgsmålet om handelstraktatens forhold til Island, Færøerne osv., og »6) Selve Toldsatserne erklærede jeg for urørlige. Derimod var vi naturligvis villige til at give Oplysning om, hvor forskellige Artikler, der særlig interesserede Tyskland, antagelig vilde være at henføre efter den ny Toldlov. Jeg udbad mig Forespørgslerne snarest, for at vi kunde forberede Svarene og muligt ogsaa tage omtvistelige Punkter under Overvejelse og i Betragtning før Færdiggørelsen af vor 'Varefortegnelse'. Den ny Toldlov lader man fra tysk Side, bl. a. med nysnævnte Formaal for Øje, nu oversætte paa tysk. — 7) Angaaende 'Bindungen', det mest brændende Spørgsmaal sidste Sommer, gentog jeg, hvad vi da havde tilbudt. Formentlig vil det nu af forskellige Grunde, ogsaa vor Toldlovs Revisionsbestemmelser, være uden særdeles Vanskelighed at komme til Enighed, om end der naturligvis her maa forhandles indgaaende om de enkelte Satser, der ønskes bundne. — Alle øvrige Spørgsmaal blev kun flygtigt berørt ... Efter Ønske herfra foreslog jeg, som nævnt, September Maaned som passende [til forhandlingernes genoptagelse], og da Dir. K. gik ind herpaa, blev vi enige om, at i anden Uge af September skulde de delegerede fra begge Sider paany mødes ... Hvor Mødestedet skulde være afgjordes ikke. Af forskellige praktiske Grunde antydede jeg, at vi næppe vilde have noget imod paany at komme til Berlin. Dette udelukker jo imidlertid ikke, at ihvertfald de formelt afsluttende For-

handlinger kan ske her, hvis det menes, at sligt vil være bedst i Overensstemmelse med internationale Etikettehensyn.«

Ekskurs: den diplomatiske aktion inden forhandlingernes genoptagelse i november 1908.

Efter samtalen mellem MR og v. Koerner var spørgsmålet om de danske handelsrejsendes forhold i Nordslesvig genstand for en diplomatisk aktion fra det danske udenrigsministeriums side.

Udenlandske handelsrejsendes stilling i Tyskland reguleredes af Gewerbeordnung für das deutsche Reich af 1. juli 1883 og udførelsesbestemmelserne af 27. nov. 1896. Herefter inddeltes fremmede handelsrejsende i tre klasser:

1) Rejsende fra lande, med hvilke Tyskland havde særlige handelstraktater. Disse rejsende var udstyret med legitimationskort, som var udstedt i deres hjemland, og de var fritaget for alle afgifter.

2) Rejsende fra lande, der havde mestbegunstigelsesret, men ikke særlige aftaler om handelsrejsende. Disse rejsende skulle — mod et ringe gebyr — løse et legitimationskort i Tyskland, dette kunne — såfremt de opfyldte visse betingelser — som regel ikke nægtes dem.

3) Rejsende fra andre lande skulle løse en »Wandergewerbeschein«, som kunne nægtes arbitrært af lokale myndigheder og som kostede ikke ubetydelige gebyrer.

Det gensidige forhold mellem Danmark og Tyskland var det, at tyske handelsrejsende i Danmark behandlede som rejsende fra den mestbegunstigede nation (hvilket de var utilfredse med), mens danske rejsende i Preussen (med undtagelse af 6 nedenfor nævnte kredse i Nordslesvig), Mecklenburg-Schwerin og Oldenburg faldt under klasse 2, men i de øvrige forbundslande og i Nordslesvig under klasse 3.

Fra dansk side ønskedes, at danske handelsrejsende i hele Tyskland blev henført til klasse 2 mod tilsvarende behandling af tyske rejsende i Danmark; det tyske udenrigsministerium tilsigtede en gensidig ordning som klasse 1.

22. juni 1908 modtog den danske gesandt i Berlin fra det danske udenrigsministerium pålæg om at fremføre for det kejserlige udenrigsdepartement den danske regerings syn på spørgsmålet og forespørge, hvorledes man stiller sig til det fra tysk side. I skrivelserne hedder det — efter at der i almindelighed er redegjort for de handelsrejsendes stilling i begge lande — at der består »en Vanskelighed af politisk Karakter, for hvis Fjernelse man fra dansk Side paa Forhaand maa have Sikkerhed for med Udsigt til et positivt Resultat og med Tillid at kunne forhandle videre om en Ordning af de Handelsrejsendes Forhold. Der sigtes herved til de danske Handelsrejsendes ugunstige Behandling eller næsten faktiske Udelukkelse fra de 6 slesvigske Kredse: Haderslev, Tønder, Aabenraa,

Sønderborg, Flensborg By og Flensborg Land-Kreds ... Det maatte da for alle her i Landet stille sig som om den danske Regering gav sit Minde til en Indskrænkning i sine traktatmæssige Rettigheder, hvilken den for Øjeblikket kun tvunget af Omstændighederne maa taale.«

Forskellige forhold bevirkede, at det ikke kom til en klar tilkendegivelse af det tyske standpunkt, inden forhandlingerne genoptoges, dog kunne Hegermann-Lindencrone 14. nov. 1908 indbetrette: »I fuldstændig Overensstemmelse med Fyrst von Bülow har Hr. von Schoen varmt anbefalet til det preussiske Indenrigsministerium at imødekomme den Kgl. Regerings Ønske.« H.-L. gør imidlertid opmærksom på, at for at overvinde det preussiske indenrigsministeriums modstand ville v. Bülows »store personlige Indflydelse være af største Betydning, for ikke at sige nødvendig. Under de nu indtraadte højst aparte Forhold her i Landet*), kan man imidlertid ikke vente, at Fyrstens Indflydelse vil blive gjort gældende med den Styrke, som det vilde være ønskeligt og det er jo tillige tvivlsomt, om den nu er saa afgørende som den var.«

På baggrund heraf vedtoges det på et ministermøde 16. nov. bl. a. at instruere de danske delegerede ved de tilstundende traktatforhandlinger om, at de skulle erklære, »at man ikke kan gøre sig Haab om at gennemføre i den danske Rigsdag noget Lovforslag vedrørende Lempelser med Hensyn til Reglerne om Kontrol med udenlandske Handelsrejsende, med mindre der sikres danske Handelsrejsende den samme Adgang til at berejse de ovennævnte 6 slesvigske Kredse, som det øvrige Tyskland« (efter UM's meddelelse af 17. nov. 1908 til H.-L.).

Forhandlingerne i Berlin genoptoges 19. nov. 1908, se br. 770 ff.

- 43 5 »gjorde Politik« med Højre] ved gennemførelsen af Albertis retsreform; en betænkning herom kom 20. maj fra et fællesudvalg, tingene havde nedsat 5. maj, lovens over 1.000 paragraffer vedtoges 22. maj 1908. Vedtagelsen skete ved hjælp af landstingets gamle højre, mens den frikonservative gruppe demonstrativt forlod salen lige inden afstemningen, jf. EB's fremstilling i Tilskueren 1908, s. 644 ff.
- 7 hvem der bliver Finansminister] efter Vilh. Lassens død var konseilspræsidenten finansminister ad interim, indtil Neergaard overtog finansministeriet 24. juli.
- 21 Grundejerbanken, Detailhandlerbanken .. Hr. Peschardt] som led i en omfattende økonomisk krise havde de to banker febr. 1908 måttet standse deres betalinger, jf. Einar Cohn: Privatbanken II

*) sigter til Daily Telegraph-interview'et 28. okt. 1908 med kejser Wilhelm II, som var givet bag rigskanslerens ryg og rejste en storm af forbitrelse mod kejseren.

(1958), s. 383 ff. — Sagfører F. A. C. Peschardt var indblandet i en eksekutorsag, der sommeren 1908 kostede ham hans sagførerbestalling.

758. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 2. juni 1908.

LJ og JPJ opholder sig i Berlin, se III, 43. 14 ff.

- 33 *Grev Raben*] hentyder til en spøgefuld ytring i et ikke medtaget kort af 30. maj 1908, hvori det hedder: »Idag havde jeg Besøg af Jensen-Sønderup, jeg havde egentlig ikke Følelsen af, at han skulde være Finansminister. Det skulde ikke undre mig, om Høgsbro gik og erstattedes af J.-S., mens Vilh. L.'s Plads tilfaldt Neergaard. Af nyt naturligvis intet. Søndag vil jeg tilbringe med engelsk-danske og portugisisk-danske Noter i Anledning af Toldloven. Naar Grev R. [gaar], bliver nok M. R. Udenrigsminister, med mere Forstand, men færre Slotte«.
- 44 5 *den svenske Konges Ankomst*] kong Gustav V og dronning Viktoria af Sverige opholdt sig 3. og 4. juni i København i anledning af grundstensnedlæggelsen til Gustafkyrkan.
759. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 5. juni 1908.
- 21 *hun sværger nu . . . til J. C. C.*] Vilh. Lassen havde tilhørt venstre-reformpartiets venstre fløj. Om den her berørte sag jf. J. Jensen-Sønderup: Hørt og Oplevet, 1943, s. 70 f.
760. Til JOHANNES STEENSTRUP, 1. juli 1908.
- 32 »*De danske Stednavne*«] nr. 280 i serien »Folkelæsning«, årgang 1908.
- 45 9 *Wieth-Knudsens Doktordisputats*] W. K. forsvarede 30. juni 1908 et værk om befolkningsspørgsmålene (»Formerelse og Fremskridt«); det blev først i 1938 oversat til fransk.
- 12 *et Selskab*] rimeligvis Januarforeningen. — I MR's arkiv findes et brev af 4. aug. 1911, hvori foreningens daværende skriftfører Gudmund Schütte i anledning af MR's anmeldelse af Sundbärgs Aforismer gør MR opmærksom på, at Januarforeningen yder hjælp til oversættelse af afhandlinger eller resumeer på engelsk eller fransk.
761. Fra ISIDOR HECKSCHER, 14. juli 1908.
- 46 9 [...] om Eli og datteren Ella, »I det hele har hverken Du eller jeg Lov til at klage over vore Børn«, men IH er utilfreds med sig selv, fordi han »udretter saa usigeligt lidt.«
- 10 *Den almenpolitiske Situation*] formodentlig den heftige forsvarsdiskussion, jf. Troels Fink: Spillet om dansk neutralitet, s. 127 ff. og s. 130 ff.
- 17 *den svenske Arbejderbevægelse*] IH sigter til forløberne for strejken i sommeren 1909; især i støberi- og savværksfagene kom

det i 1908 til uroligheder, der bl. a. medførte, at den svenske regering måtte sende en kanonbåd til Härnösand.

762. Til NIELS NEERGAARD, 24. juli 1908.

- 35 *Deres Modstandere*] jf. note III, 25. 23. — Neergaard var en af de ledende skikkelser inden for det moderate venstre, men på grund af hans store indsigt i toldspørgsmål havde det af J. C. Christensen ledede venstrereformparti allerede januar 1907 overladt ham ordførerskabet for folketingets toldlovudvalg, jf. P. Munch I, s. 235 f.

763. Fra PAUL von KOERNER, 27. juli 1908.

MR besvarer brevet 13. aug. (kopi i generaltolddirektørens kopibog s. 187), idet en ferierejse har hindret ham i at svare før. Også han anser medio november for at være et passende tidspunkt. — 18. aug. (o. c., s. 189) meddeler MR, at udenrigsministeren endnu synes at vente på visse meddelelser fra Ausw. Amt, men det synes dog, at forhandlingerne vil kunne fortsættes og afsluttes fra midt i november.

- 47 36 *die politische Lage in Dänemark*] efter Albertis tilbagetræden rekonstrueredes ministeriet J. C. Christensen 24. juli 1908. — I forbindelse med ministeriets stilling til forsvarssagen nærede udenrigsministeren allerede på denne tid ønske om at demissionere, jf. Troels Fink: Spillet om dansk neutralitet, s. 130 f.

764. Fra H. A. BERNHOFT, 6. aug. 1908.

- 48 23 *et Udvalg af Udsklip*] synes ikke bevaret.
49 12 *Hr. v. Schönebeck*] det tyske indenrigsministeriums repræsentant ved traktatforhandlingerne i sommeren 1907.

765. Fra FREDERIK HEY, 16. sept. 1908.

- 20 *Alberti*] jf. E. (s. 212), hvor MR refererer sin samtale med Hey 8. sept., der fandt sted samtidig med, at A. meldte sig til politiet. Hey havde — uden kendskab til A.'s skridt — spået, at den forhenværende justitsminister ville skyde sig.
27 *Personerne i det nye Ministerium*] 12. sept. havde ministeriet Christensen indgivet demissionsbegæring, fremtvunget af at udenrigsminister Raben-Levetzau på egen hånd havde begæret sin afsked af kongen. Det nye ministerium dannedes af Neergaard 12. okt. Hans finansminister blev den unge stiftamtmand i Ålborg Charles Brun, udenrigsminister blev gesandt i Wien, Ahlefeldt-Laurvig, mens den af Alberti-katastrofen kompromitterede indenrigsminister Sigurd Berg erstattedes af Klaus Berntsen. Det nyoprettede ministerium for handel og søfart overtoges af skibsreder Johan Hansen.
31 *Fru Lassens Blad*] efter Vilh. Lassens død overtog Marie L. udgivelsen af Aalborg Amtstidende.
33 *et Offer for Københavneriet*] se en usign. ledende artikel i Sorø

Amtstidende, 9. sept. 1908. Den fordømmer skarpt Alberti, men fremhæver J. C. Christensens uskyld og angrebnes politiske karakter. Meget kraftigere kommer den af Hey nævnte tendens dog frem i lederne »Hold sammen!« af 14. sept. og »Konsejlspræsidentens Redegørelse« af 15. sept. 1908.

766. Fra KAREN HARTVIG-MØLLER, 18. sept. 1908.
- 50 6 18. sept. 1908] dateret efter det i brevet omtalte dødsfald, arkitekt Ludvig St. døde 17. sept. 1908.
- 10 Kollektionen] se br. 603.
767. Fra CARL USSING, 21. sept. 1908.
- 19 Deres Brev] efter oplysning fra direktør Alf U. er der ikke bevaret breve fra MR i C. U.'s efterladte papirer.
- 20 Jeg har i Sinde] med udgangspunkt i Alberti-affæren holdt U. 25. sept. 1908 et offentligt foredrag om »Offentlig Moral« (udg. i pjeceform s. å.), hvori han opstillede et program på 7 punkter, der skulle sikre renere linier i det offentlige liv. Foredraget gav stødet til, at ministeriet Zahle 19. nov. 1909 nedsatte en kommission til undersøgelse af, i hvilket omfang virksomheden som statsembedsmand forenes og rettelig kan forenes med anden indtægtsgivende virksomhed og som rigsdagsmand med anden indtægtsgivende statsvirksomhed (jf. note III, 102. 33). Til formand for denne kommission, der populært kaldtes »Benkommissionen«, udpegedes MR, jf. Ussing: Nationalbanken 1914-1924 (1926), s. 223 f.
- 25 Ploug og Hindenburg] sigter rimeligvis til Carl Ploug og til kammeradvokat A. Hindenburg, hvis artikler i Berl. Tid. under mærket Z havde forberedt provisorierne, som MR anså for demoraliserende for befolkningen og administrationen.
- 25 ...] tankegangen fortsættes med et angreb på grundtvigianismen.
768. Til HENRIK CAVLING, 4. nov. 1908.
- 31 Dr. Barth] den frisindede tyske politiker Theodor B., havde gæstet København for at holde to foredrag i den af »Politiken« oprettede »Højskole for moderne Samfundsvidenskab og Politik«. Foredragene er gengivet i Det ny Aarh. VI (1908/09); jf. P. Munch I, s. 284 f.
- 51 1 Bruddet mellem »Politiken« og .. mig] se br. 698.
- 20 ærerørige Beskyldninger] se note II, 356. 35.
- 28 »Politikens« Referat] i Pol. 19. sept. 1906. Det noget usaglige referat giver det udseende af, at Peschcke Kædet blev diskussionens sejrherre »under ovationslignende Hyldest«. Heroverfor står en række interviews i Pol. 20. og 21. sept., der til dels underkender referatet.
- 52 3 en Artikel] i Pol. 4. nov. 1908. Den er sign. »Plutus« og skrevet i anledning af, at boghandler Gad har meddelt, at toldnøglen først

vil kunne foreligge omkring 1. dec. — Pol. har 6. nov. på ledersiden en udtalelse af MR — ved Plutus — der i det væsentlige er overensstemmende med nærværende brev.

770. Til NIELS NEERGAARD, 22. nov. 1908.

- 54 35 *Rekreation*] ms. har: Reaktion.
- 55 2 »*mein Leid*« til »*ein Lied*«] jf. Heinrich Heine: *Lyrisches Intermezzo* nr. 36 »Aus meinen großen Schmerzen/ Mach ich die kleinen Lieder ...«
- 3 *en lang Redegørelse*] Bernhoft og MR sendte 19. og 23. nov. redegørelser til UM. Især den sidstnævnte er meget omfattende og skildrer de vanskeligheder, der affødes af tyskernes bindingskrav. Blandt andet havde v. Koerner gjort opmærksom på, at et samnembrud af forhandlingerne ville kunne give »den tyske Offentlighed en utilfredsstillende Følelse, hvis Følger man ikke kunde beregne.«
- 16 *Barkis is willing*] fra David Copperfield, se V-J.
771. Til KAJA RUBIN, 25. nov. 1908.
- 27 *Ingers og Dit .. Brev*] synes ikke bevaret, selv om der i MR's arkiv findes en lang række kort og breve fra Kaja R. til MR fra Berlin-opholdet.
- 29 *Mørck*] møbelsnedker og -fabrikant J. P. Mørck; Rubins forberedte en flytning til Soldenfeldtsgade.
- 56 2 *Steinthal*] Max St., der, skønt ikke grundlægger af »*Deutsche Bank*«, i årtier var dens ledende personlighed. Han trak sig tilbage i 1905, men vedblev at spille en betydelig rolle i bankens tilsynsråd.
- 6 *Prof. Steinthal*] den tyske sprogforsker og filosof Heymann St., han hører til folkepsykologiens grundlæggere.
- 10 *mit Kobberstik af hans Abnherr m. v.*] filosofen Moses Mendelssohn; MR havde fået stikket foræret af JS.
- 14 *en Søn af Jonas Lie*] kaptajn Michael Strøm L., der 1906–10 var norsk legationsråd i Berlin.
- 57 6 *Din Mening*] Kaja R. skriver i et brev af 27. nov. 1908 »Jeg synes Du skal gå til Middagen, for det er jo slet ikke som privat Mand, Du er buden, og selv om det ikke morer Dig såmeget, kan Du jo gå for de andres Skyld.«

772. Fra ADOLPH JENSEN, 25. nov. 1908.

- 9 *Nationaløkonomisk Forening*] A. J. var 1901–14 sekretær i Nat.økon. Forening og redaktør for N. T.
- 12 *Foredrag om Bankkrisen*] det blev daværende ass. i Nationalbanken, Carl Thalbitzer, der 4. febr. 1909 talte i Nat.økon. Forening om »*Danske Bankforhold i 1908*« (N. T. 1909, 129–152, diskussion 152 ff.). Scharling skulle have talt, men måtte sende afbud, jf. Carl Thalbitzer: *Da vort århundrede vågnede*, 1955, s. 75 ff.

- 23 *Deres Afhandling om Toldloven*] i N. T. 1909 (B. nr. 231), jf. br. 791 ff.
- 24 *Hr. Sihm & Co.*] rimeligvis toldassistent Sihm i generaltolddirektoratet, han var medudgiver af toldetatens håndbog.
773. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 26. nov. 1908.
- 58 34 *Kort*] af 25. nov., i MR's arkiv.
- 2 *Jacobs Fødselsdag*] 13. dec.
- 6 *Steenstrups Antagelse*] på det før nævnte kort havde JPJ meddelt: »Jeg har faaet en Bog »Absalon« af Hans Olrik og finder den at være en god Bog. Steenstrup skrev i et Takkebreve til O. at han glædede sig til Læsningen »thi Venderne er jo igen Herrer i Danmark«!! Fra en Samtale med St. i Foraaret husker jeg hans Forargelse over Handelstraktatforhandlinger med Tyskland!«
- 20 *Lavisse*] ifølge et kort af 21. nov. 1908 fra JPJ har MR fået tilsendt 4. hæfte af JPJ »Historisk Billedatlas« (værket udkom 1904-08) »ikke for at Du skal læse det i dets Helhed, men kun for at Du skal læse den pæne Tale af Lavisse, som jeg har aftrykt paa de 3 sidste Sider«. — Jf. dog br. 781, der viser, at MR er i færd med at læse et større værk af den franske historiker.
774. Fra C. GREISEN, 1. dec. 1908.
- 26 *et Udklip af »Vort Land« for i Dag*] en femspaltet usigneret forsideartikel under overskriften »Handelstraktaten med Tyskland — og Rubin«, hvori der med støtte i artiklen i Børsen (se nedenfor) hævdes, at MR spændte ben for, at Bramsen skulle deltage i handelstraktatforhandlingerne. Artiklen indeholder bl. a. argumenter som »Formodentlig har det strax staaet Hr. Rubin klart, hvilken ynkelig Figur han vilde gøre ved Siden af Hr. Bramsen: et fremragende Medlem af vort 'Herrehus', 'Minister auser Dienst', en Mand af hin 'høje, lyse, nordiske Race', hvorom 'Politikens Gaarsfeuilleton taler, i Modsætning til Hr. Rubins Polaktype.«
- 27 *»Børsens«*] firespaltet usigneret forsideartikel under overskriften »Handelsministeren«, Med udgangspunkt i en artikel i Pol. 28. nov. om, at handelsministeren skulle have anmodet L. Bramsen om at ledsage MR og Bernhoft, men at Neergaard satte sig derimod, hævder Børsen, at Bramsens afvisning skete, fordi MR over for finansministeren havde nægtet at rejse til Berlin sammen med Bramsen. Artiklen beskæftiger sig iøvrigt især med spørgsmålet om, hvorvidt traktatforhandlingerne hører under finans- eller handelsministeriet.
- 59 5 *Lovforslag*] der fremkom ikke noget forslag om kreditoplæg i samlingen 1908/09; jf. note III, 65. 32.
775. Til NIELS NEERGAARD, 1. dec. 1908.
- 14 *en udførlig Redegørelse*] af 30. nov. 1908 (i UM's arkiv, 64. Dan. 80,

- II), konceptet til v. Koerner er ligeledes af 30. nov. Mens redegørelsen kaster lys over de vanskeligheder, forhandlingerne frembyder især på grund af de tyske bindingskrav, omhandler brevet til v. K. spørgsmålet om de danske handelsrejsende i Nordslesvig. MR fremhæver den overordentlige betydning, sagen har for traktatforhandlingerne; en traktat, der ikke bringer den tyske bestemmelse mod de danske handelsrejsende i de 6 nordslesvigske distrikter ud af verden, vil næppe blive accepteret af den danske regering og endnu vanskeligere ville det være at få den danske rigsdag til at sanktionere en sådan traktat. Desuden er spørgsmålet praktisk uden betydning, da de forholdsvis få handelsrejsende, der kan være tale om, også uden en generel bestemmelse enkeltvis kan udvises, såfremt de gør sig skyldige i »politische Umtriebe«. — Herefter foreligger der i UM's arkiv ikke flere større indberetninger om traktatforhandlingerne før den afsluttende indberetning af 17. dec. 1908, se s. 259 ff.
- 29 *En Notits i »Politiken»*] der sigtes til en ledende artikel »Handelsministeren« i Pol. 28. nov. 1908; jf. note III, 58. 27.
- 60 3 *en Desavuering . . fra Minister Joh. Hansens Side*] synes ikke at være blevet til noget, jf. br. 779 og slutn. af br. 781.
776. Til NIELS NEERGAARD, 2. dec. 1908.
- 27 *»Vort Land« af 1. ds.*] se note III, 58. 26.
- 29 *medfølgende Artikel*] ikke bevaret og heller ikke offentliggjort. Den er rimeligvis blevet returneret af N. sammen med br. 779.
777. Til NIELS NEERGAARD, 2. dec. 1908.
- 61 23 *Greisens Brev*] se br. 774, udover dette er der i MR's arkiv kun 1 brev fra Greisen fra denne tid. 29. nov. 1908 skriver G. vedr. Hey's henvendelse: »Hey telefonerede til mig forleden. Han havde modtaget Henvendelse fra forskellige Mænd, om han ikke vilde interessere sig for at faa Tolden eller rettere *Differencetolden* tilbagebetalt for de Beholdninger af Varer, der laa her i Landet den 1. Jan., og hvor Tolden gaar ned eller ophæves. (Her er altsaa kun Tale om Varer til Forblivelse i Landet). Selv var han klar over, at det vist ikke kunde lade sig gøre, men han vilde dog høre G[eneral]-t[olddirektorat]ets Mening forinden han svarede de paag[ældende]. Han mente, at der maaske kunde gøres en Undtagelse dèr, hvor Beholdningen var særlig stor — han nævnede saaledes meget karakteristisk 'De forenede Papirfabriker', som laa inde med for 1/2 Mill. Kr. Varer. Jeg svarede ham naturligvis bestemt afslaaende.«
- 29 *ne quid . .*] videant consules, ne quid . ., den formel, hvormed det romerske senat i kritiske perioder gav konsulerne uindskrænket magt, se V-J.
779. Fra NIELS NEERGAARD, 3. dec. 1908.
- 62 24 *Deres Brev fra Berlin*] br. 775-77.

- 29 *et Triumfbyl i »Politiken»*] »Handelsministeren«, 28. nov. 1908. Heri hævdes, at Johan Hansen — foruden at have anmodet Bramsen om at tage med til Berlin — havde haft »det bizarre Indfald, at han vilde have Hr. Schovelin til Departementschef«.
- 63 15 *Hvis De vedblivende ønsker*] det kom ikke til noget svar, se slutningen af br. 781.
- 33 *Departementschefsposten*] se næstsidste afsnit af br. 781; rimeligvis er der tale om den stilling i ministeriet for handel og søfart, som 23. dec. 1908 blev overdraget Henrik Vedel, der i marts 1910 atter gik til indenrigsministeriet, hvorefter Gunni Busck-Nielsen efterfulgte ham i handelsministeriet.
780. Til NIELS NEERGAARD, 6. dec. 1908.
- 64 13 *indlagte Lap*] ikke bevaret.
- 65 32 *en Artikel i »Berlingske» af Konsul Hey*] »Overgangen til den nye Toldlov«, Berl. Tid.'s aftenr. 5. dec. 1908. — Finansminister i ministeriet Neergaard var Charles Brun. Hey skriver med henblik på en udvidelse af kreditoplagsmuligheder, at han »har Grund til at tro, at Finansministeren vil stille sig velvilligt til Andragender, der gaar ud paa at opnaa denne Ret for Varer, der vel indføres iaar, men er bestemte til Brug i det kommende Aar med dettes lavere Toldsatser.«
781. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 6. dec. 1908.
- 66 20 *Eders Brevkort*] af 5. dec., i MR's arkiv.
- 33 *Versiegelt m. fl.*] den komiske opera i én akt »Versiegelt« af Leo Blech havde haft premiere 4. nov. 1908 i Hamborg.
- 35 *Revolutionen i Krühwinkel*] sandsynligvis et lystspil af Kotzebue.
- 67 2 (*erster Rang*)] logerække i teatret svarende til Det kgl. Teaters balkon.
- 5 *den store Anmærkning Side 100 eller lign.*] formodentlig et bind af Ernest Lavisse's store samleværk *Histoire de France* (1900 ff.).
782. Til KAJA RUBIN, 9. dec. 1908.
- 69 21 ...] om hjemrejsedatoen (lørdag); MR er dog ikke sikker på, at han ikke efter kort tids forløb igen skal til Berlin.
- 22 *Torsdag*] 9. dec. 1908 var en onsdag; det tyske udenrigsministerium nåede dog ikke at få rigskansleren i tale den følgende dag, jf. br. 783.
- 29 *en Art Mæglingsforslag*] jf. note III, 72. 13, s. 260 øverst.
- 70 2 *hendes Mand*] Konrad v. Studt, jf. br. 733.
- 3 *den svenske Gesandt*] grev Arvid Taube, der var svensk envoyé i Berlin 1900–1909, hvorefter han blev sv. udenrigsminister.
783. Til KAJA RUBIN, 11. dec. 1908.
- 12 *Rigsdagsforhandlinger med storpolitiske Taler*] mandag 7. dec. og
- 17 Marcus Rubin IV.

torsdag 10. dec. holdt rigskansleren stort anlagte udenrigspolitiske taler, bl. a. i forbindelse med den serbiske krise, Tysklands flåde-rustninger og omvæltningen i Tyrkiet.

- 25 [...] MR's refleksioner i anledning af, at C. N. Starckes skole (hvori datteren Inger var ansat) var kommet i vanskeligheder.

784. Fra J. H. HEGERMANN-LINDENCRONE, 16. dec. 1908.

- 31 *Afskrift af et Brev*] af 15. dec. 1908, dublet i UM's arkiv (64. Dan. 80, II); v. Koerner fremsender en afskrift af den tyske officielle avismeddelelse og bemærker videre: »Sollte man denn nicht in Kopenhagen sich entschliessen, für den Augenblick auf die Handelsreisenden zu verzichten und in den Bindungen etwas weiter zu gehen? Dann könnte der Vertrag ohne weiteres geschlossen werden.«

- 32 *Notitsen til Ritzaus Bureau*] Berl. Tid.'s aftenr. 14. dec. 1908 bringer følgende meddelelse under overskriften: »En dansk-tysk Handelstraktat. De forberedende Forhandlinger«.

»Som vi erfarer, er de danske Delegerede, d'Hrr. Rubin og Bernhoft, igaar hjemkomne fra Berlin.

Medens der er tilvejebragt Enighed paa de allerfleste Punkter af Traktaten, staar nogle Hovedmomenter endnu tilbage, deriblandt angaaende det Antal Positioner i den danske Toldtarif, man fra tysk Side ønskede »bundet« indtil Traktatens Udløb (1917), til Gengæld for det Antal, den tyske Tarif i samme Tid har bundet overfor andre Nationer, og saaledes, gennem Mestbegunstigelsen, ogsaa maatte binde overfor Danmark.

De danske Delegerede har selvfølgelig ikke kunnet gaa ind paa nogetsomhelst Forslag om Ændringer i vor nys vedtagne Toldlov, et Standpunkt, der skønnedes ogsaa tilsidst at ville blive respekteret, men de mente heller ikke at kunne acceptere de tyske Bindingskrav i den forlangte Udstrækning, og da man derefter fra tysk Side har ønsket at foretage nærmere Overvejelser, er hermed Forhandlingerne udsatte indtil videre.«

Den tyske officielle meddelelse om forhandlingernes afslutning fremhæver ligeledes, at der er opnået enighed på de fleste punkter, men at der endnu er meningsforskelle, især vedrørende omfanget af bindingerne. Herefter hedder det: »Die Erwägungen hierüber sollen zunächst in Berlin und Kopenhagen fortgesetzt werden.«

- 71 1 *telegraphere Dem til i Søndags*] telegrammet er ikke bevaret.
 8 *en Skrivelse fra Udenrigsministeriet*] af 14. dec. 1908, koncept i UM's arkiv. I skrivelsen gøres der rede for den mundtlige beretning, MR og Bernhoft har aflagt om forhandlingerne og deres sammenbrud, samt for communiqueet til pressen. Der gøres endvidere opmærksom på, at man fra dansk side ikke nærer noget ønske om at forhandlingerne genoptages i en nærmere fremtid, »da man har Grund til at befrygte, at en Traktat med mange Tarif-

bindinger, og saadanne ville utvivlsomt ikke kunne undgaas, indtil videre vilde møde betydelig Modstand i Landstinget. Om et Aars Tid eller to vil dette Forhold ventelig forandre sig noget, og hvis samtidig den indrepolitiske Situation i Tyskland maatte stille sig saaledes, at Regeringen i Berlin vil kunne imødekomme vore Ønsker uden Fare for at blive desavoueret i Rigsdagen, vil en Gjenoptagelse af Forhandlingerne kunne ske under gunstigere Auspicier end de forhaandenværende.«

785. Til J. H. HEGERMANN-LINDENCRONE, 17. dec. 1908.

- 72 8 *den cbikanøse Handelsrejsende-Bestemmelse*] se note III, 42. 16, ekskursen.
- 13 *den skriftlige Slut-Indberetning*] 10 maskinskrevne sider i UM's arkiv, dateret 17. dec. 1908. Indledende gør MR og B. rede for de punkter, der ved forhandlingernes begyndelse stod åbne, men som under forhandlingerne blev ført til en løsning. Dernæst hedder det om voldgiftsspørgsmålet: »Med Hensyn til *Voldgiftsspørgsmaalet* var jo obligatorisk Voldgift i Tarifspørgsmaal givet, hvorimod man fra tysk Side gav en udførlig Redegørelse for de Grunde, man havde til, trods de sidste Haager-Bestemmelser, ikke at ønske almindelig obligatorisk Voldgift indført i Handelstraktaten. Redegørelsen gør navnlig praktiske Hensyn gældende — Kostbarhed, Vidtløftighed etc. — og desuden, at Haagerbeslutningen er saa alment holdt, at den Magt, der er uvillig stemt, dog let kan finde paa Midler til at unddrage sig Voldgiften, medens man, naar man er gunstig stemt overfor Voldgift, har al Anledning dertil efter de fakultative Handelstraktatbestemmelser. Vi fremsatte herimod kort og godt den Indvending, at en Bestemmelse om obligatorisk Voldgift muligvis ikke kunde effektueres overfor Modvilje, men at det dog havde sin utvivlsomme Betydning, at den fandtes, og at vi maatte insistere paa vort Ønske. Da man imidlertid fra tysk Side udtalte, at den hele Voldgiftspraksis endnu var saa uprøvet, at man ikke i nærværende Handelstraktat vilde gaa videre end i nogen af de andre afsluttede, maatte vi nøjes med at konstatere vor Uenighed og Beklagelse, idet det dog, som Forholdene laa, indrømmedes, at den obligatoriske Voldgiftsbestemmelse var vanskelig at paatvinge en af Parterne som Betingelse for Traktatens Istandkommen.« Efter en gennemgang af alle de spørgsmål, der stod på dagsordenen, resumeres: »Det vil af ovenstaaende ses, at i det hele og store opnaaede vi fra dansk Side en rimelig Løsning af alle svævende Spørgsmaal indenfor selve Traktaten ... Tilbage staar Spørgsmaalene om de handelsrejsende og om 'Bindingerne'«. Med hensyn til det sidstnævnte spørgsmål, var det især om bindingen af toldpositionerne, hovedstriden stod: »De Argumenter, der atter og atter fremførtes for og imod, er Ministeriet bekendte, og tilsidst var man naaet til at komme hinanden et Stykke imøde. Vi begyndte jo med 30, Ty-

skerne med 150; disse sidste reduceredes til 100 og her blev man staaende; vi gik efterhaanden op fra 30 til 48 Positioner, og som en sidste Udvej samt benyttende os af en af v. Koerner fremsat Tanke erklærede vi, at vi — uofficielt og paa eget Ansvar — vilde forsøge, om vi kunde sætte 75 igennem hjemme, men saaledes at højest 60 maatte være absolut bundne, og at ingen Position i Grupperne: Glas, Tekstil (fraregnet Silkevarer), Papir, Sukker, Træ og Unævnte Varer maatte være bunden paa anden Maade, end at en Forhøjelse af Satser her kunde medføre en Ændring fra tysk Side i de os for Heste og Brosten givne Indrømmelser. Hvad Forhandlingernes Leder, v. Koerner, tilsidst søgte at føre igennem, var absolut Binding af 60 Positioner udenfor de nævnte 6 Grupper, medens 40 Positioner indenfor disse Grupper vel skulde være fri, men at de dog kun kunde forhøjes mod Risiko af Heste- og Brostsbegunstigelsesernes Bortfalden.

Den afgørende Kamp førtes Lørdag den 12. ds. under mundtlig Foredrag af de forskellige Ressortministre for Rigskansleren. Man endte med ikke at kunne gaa ind paa Tilbagetagelsen i Øjeblikket af Forholdsreglen mod de danske handelsrejsende og ikke at kunne gaa under 100 Positioner absolut bundne, ogsaa indenfor de 6 Grupper. Resultatet meddeltes undertegnede Rubin i en Konference hos den tyske Udenrigsminister, hvilken Konference overværedes af v. Koerner, og hvortil ogsaa vor Gesandt var anmodet om at komme tilstede. Ministeren var overstrømmende elskværdig og fuld af Beklagelser. Disse sidste var aabenbart oprigtig mente, thi Resultatet var et Nederlag for »Auswärtiges Amt«, der til det sidste havde følt sig ret sikker paa at kunne føre sine Ønsker om Ophævelsen af Handelsrejsende-Forbudet og om Mildning i Bindingskravene igennem. Men Ministeren føjede til, at han maatte indrømme, at de fra anden Side fremførte Indvendinger havde en saa betydelig Vægt, at de forklarede det Resultat, Rigskansleren var naaet til. Den indre Situation var en saadan, at en national Indrømmelse i Øjeblikket vilde blive betragtet som en Svaghedserkendelse, man ovenikøbet, efter tidligere Erfaringer, ikke vilde faa anden Glæde af end ny Ophidselsesudtalelser i begge Lande, og den vilde blive benyttet af de tyske Nationalister til voldsomme Angreb paa Regeringen. Sattes hermed en Overgivelse af den tyske Toldtarif, bundet paa Hænder og Fødder, mod et forholdsvis ringe Antal ret ligegyldige Bindinger i den danske Tarif, i Forbindelse, risikerede man Traktatens Forkastelse — maaske endda ved Alliance mellem de konservative og Centrum — i den tyske Rigsdag, eller i heldigste Tilfælde dens Vedtagelse, men efter stærkt provocerende og skadegørende Udtalelser samt indrepolitiske mislige Konstellationer m. v. Ministeren anmodede imidlertid indtrængende om, at dette Resultat af Kanslerkonferencen ikke maatte opfattes som Udslag af uvenlige Følelser fra den tyske Regerings Side, ikke heller fra det

preussiske Ministeriums — hvad han ønskede stærkt at betone —, men som Følge af den i Øjeblikket foreliggende indrepolitiske Situation og af den nationalistiske Agitation, der gav sig hidsige Udtryk i begge Lande, ikke hos Regeringerne, men stærkt navnlig hos Grænsebefolkningerne. For ikke at forøge Ufredsstoffet bad han derfor om, at man fra dansk Side — hvad man da vilde følge fra tysk —, ikke maatte erklære Traktatforhandlingerne for afbrudte, men udsatte, og dette atter ikke paa Grund af det nordslesvigske Spørgsmaal, der burde lades uomtalt, men paa Grund af Bindingsspørgsmaalet, med Hensyn til hvilket det godt kunde siges, at Forhandlingernes Suspension skyldtes Overvejelser og Undersøgelser fra tysk Side. Han haabede iøvrigt oprigtigt, at Forhandlingerne vilde kunne genoptages noget senere, og at de da vilde føre til et for begge Parter gunstigt Resultat.

Efter Modtagelsen af denne Besked rejste vi hjem samme Aften. Vi var jo allerede gaet meget vidt paa egen Haand i Indrømmelser med Hensyn til Bindingen og fortrøstede os ikke til at gaa videre. At vi var gaet op til — betingelsesvist — 60 à 75 Bindinger laa i, at det for det hele Bindingsspørgsmaal, naar man ikke paa Forhaand afviser det (og da er for Tiden Traktatforhandling umulig), er temmelig ligegyldigt i Realiteten, om man gør Listen noget kortere eller længere, naar man udelader de særlig saarbare Positioner. Ikke fordi det jo heller med Hensyn til disse rimeligvis vilde have faaet den mindste Realitet, om de var bleven »bundne« til 1917 eller ikke, men fordi Landstinget her er særlig ømtaaligt og — som vi forklarede i Berlin —, fordi det, selv om det, mod Folketingets Modstand, ikke har Magt til Forhøjelser, dog paa den anden Side ikke af Folketinget kan hindres i at forkaste en Traktat, der umuliggør saadanne Forhøjelser. Vi mente altsaa at være gaet til det yderste af, hvad vi kunde tænke gennemført under de hjemlige Stemninger og politiske Forhold, og naar hertil kom, at man ikke til Gengæld havde Ophævelsen af det nordslesvigske Forbud at byde paa, syntes videre Indrømmelser os ørkesløse og kompromitterende.

Vi tror det ikke udelukket, at man under roligere Forhold i begge Lande vilde kunne naa en Overenskomst. Den tyske Regering synes heller end gjerne selv at ville hæve det nordslesvigske Forbud, saa snart den af indrepolitiske Grunde anser det for muligt, ligesom vor Handelsrejsende-Lovgivning vistnok i hvert Fald maa undergaa en Forandring, og Mulighederne for nye Bindings-Grundlag er ingenlunde udtømte; saaledes kunde man tænke sig ikke-odtøse Bindinger fra vor Side op til det Indførselsbeløb, den danske Import til Tyskland af tysk-bundne Positionsvarer andrager; Forholdet blev da i Virkeligheden lige, og efter den gensidige Vareomsætnings Mængde og Art kunde vist denne Tanke realiseres. Men i Øjeblikket er der jo næppe videre at gøre. Det var heldigt, at man ikke tilbød os at hæve Forbudet i Nordslesvig, men med

Fastholdelse af betydelige Bindingskrav, da vi saa vanskeligt kunde have staaet haardt imod, og det var ligeledes heldigt, at man ikke føjede os med Hensyn til Bindingerne men fastholdt Forbudet, da vi saa havde faaet en international-politisk pinlig Situation. Nu har den tyske Regering ved at nægte begge Indrømmelser gjort os Tilbage-toget let, idet Skylden for Forhandlingernes Afbrydelse ikke, eller i hvert Fald ikke ensidig er vor, og dette er ganske utvivlsomt ogsaa den tyske Regerings Opfattelse. Som Følge heraf er der heller ikke noget »krigerisk« Skridt at vente i Følge det skete, i hvert Fald ikke for Tiden. Men nogen Sikkerhed med Hensyn til Fremtiden har vi jo ikke, og idet Traktaten ikke er kommet i Stand, mister vi ikke blot Lempelserne med Hensyn til Heste og Brosten — hvad der er til at bære —, men ogsaa Voldgiftsbestemmelserne, hvilke havde været saare ønskelige overfor alle fremtidige Tarifchikanerier fra det store Lands Side i Forhold til det lille Land, og fremfor alt udsætter vi os for, at vi ved en i al Fredelighed foretagen Opsigelse af den dansk-preussiske Handelstraktat paatvinges Forhandlingernes Genoptagelse paa et Tidspunkt, der er bekvemmere for Tyskland end for os. Undertegnede delegerede vover derfor endnu sluttelig den Bemærkning, at man næppe fra dansk Side bør tabe Spørgsmaalet om en dansk-tysk Handelstraktat af Sigte, idet vi tror, at den fra tysk Side betragtes som baade af kommerciel og af politisk Værdi for begge Lande, og at den saaledes ønskes bragt i Stand, naar Forholdene paa nogen Maade tillader det; offentlige Udtalelser i modsat Retning herhjemme maa naturligvis have deres fri Løb, men kunde der ved Tid og Lejlighed gives publicistiske Udtryk for, at der ogsaa udenfor Regeringsmagtens officielle Faktorer herskede andet end tyskuvenlige Stemninger herhjemme, vilde dette sikkert — efter vort eget Skøn, bestyrket ved indsigtfulde Udtalelser fra andre Sider — ikke blot være ønskeligt, men tilraadeligt.«

786. Fra ISIDOR HECKSCHER, 28. dec. 1908.

- 73 21 *Tredive Aar*] 28. dec. 1878 var IH blevet gift med Rosa Meyer; talrige nytårsbreve fra IH vidner om, at MR plejede at sende Heckschers en lykønskning til bryllupsdagen.
- 26 *den Sag var klappet og klar*] rektoren for den nyoprettede handels-højskole i Stockholm, Carl Hallendorff, havde i et brev af 21. dec. 1908 officielt henvendt sig til MR med anmodning om en udtalelse vedrørende Eli F. Heckschers kvalifikationer til at beklæde et professorat i nationaløkonomi ved den nye højskole, en stilling Eli H. opnåede 1909 og beklædte til 1944 (fra 1929 som professor i økonomisk historie).
- 32 *vedlagte Udklip af »Posttidningen«*] udklippet ligger sammen med brevet i MR's arkiv; det meddeler, at ecklesiastikdepartementet og statsrådet har nedsat et tremandsudvalg, hvori Eli H. har sæde,

- til undersøgelse af spørgsmålet om indførelse af en statsvidenskabelig eksamen og indretning af en sådan.
- 74 11 *Bankmisèren*] jf. note III, 43. 21.
- 12 *den islandske og færøiske Politik*] vedr. Island sigter IH vel til de forhandlinger, der efterfulgte betænkningen af 14. maj 1908 af den første dansk-islandske forfatningskommission (jf. Knud Berlin: *Spredte erindringer fra et langt liv*, 1952, s. 58 ff.). — Vedr. Færøerne sigtes formodentlig til selvstyrebevægelsen.
787. Fra H. I. HANNOVER, 30. dec. 1908.
- 27 *Anstalten ind under Statsdrift*] Statsprøveanstalten blev stiftet i 1896 af Dansk Ingeniørforening med statsunderstøttelse. Indenrigsministeren (Berntsen) fremsatte forslag til lov om statsprøveanstalten 15. marts 1909 i folketinget, og ved lov af 30. april s. å. overtog staten anstalten.
- 27 *den afgaaede Minister*] Sigurd Berg, der var indenrigsminister i ministeriet Christensen.
- 75 1 *Toldvæsenets Interesse i Anstalten*] det fremgår af et bilag til lovforslaget, at anstalten fra 1. april 1908 har været toldvæsenets tekniske konsulent mod 3.000 kr. årligt honorar (R. T. 1908/09 A, sp. 3965-66).
- 12 [...] H. gennemgår de enkelte funktionærers muligheder for at opnå ansættelse andetsteds.
788. Til GERDA THAMSEN, 6. jan. 1909.
- 76 18 *Nytaarshilsenen*] ikke bevaret i MR's arkiv.
- 77 17 *et udbytterigt Ophold i Paris*] Gerda Thamsen, der 1907 var blevet gift med øjenlæge, dr. med, Justinus Eriksen, studerede 1907-09 oftalmologi i Århus, Paris, Napoli og i Tyskland.
789. Fra H. A. BERNHOFT, 19. jan. 1909.
- 31 *Sammenspisning af Familierne Hegermann og Holm*] grosserer Poul Holm (Jacob Holm & Sønner), græsk generalkonsul i København, blev 21. jan. 1909 gift med kammerherre H.-L.'s datter Frederikke.
- 33 *Røde Ørn 1ste Klasse*] den næsthøjeste preussiske orden; v. Koerner fik den i 1. kl.'s simpleste form, alene i denne klasse fandtes 9 grader.
- 34 *vortragender Rat*] ☉: det tilkom ham at forelægge for ministeren de sager, hvori denne havde forbeholdt sig resolutionsmyndigheden. — Ifølge J. H. Hegermann-Lindencrones ikke medtagne svar af 29. jan. på br. 790 stod udmærkelserne ikke i forbindelse med handels-traktatforhandlingerne.
- 78 9 *til Wien*] B. var 30. nov. 1908 blevet udnævnt til overordentlig gesandt og befuldm. minister, fra 16. dec. s. å. tjenstgørende i Wien og Rom.

790. Til J. H. HEGERMANN-LINDENCRONE, 22. jan. 1909.
- 17 *Lovforslagene, med Bilag*] jf. Adolph Jensens artikel i N. T. 1909, 564–606 »Det tyske Riges Finansreform af 1909«.
- 79 17 »*Vort Land fremhævede*] i »Vort Land« 10. jan. 1909, hvor det under overskriften »Danmarks Sendemand til Balkanhalvøens Grænseland« bl. a. hedder: »Overhovedet har han ved et lunefuldt Skæbnens Træf haft den delikate Mission Gang paa Gang at skulle bøde paa Andres, især Rubins *mindre* diplomatiske Opræden, saaledes sidst i Berlin, da Danmarks toldpolitiske Hænder skulde »bindes« af Tysker-Traktaten. Da Løkken blev trukken sammen, havde Danmark heldigvis endnu Fingrene fri – og Takken herfor skyldes sikkert Bernhoft«. – I sit førømtalte svarbrev af 29. jan. bemærker H.-L. herom: »Jeg har hørt om »Vort Land«s Dumheder i Anledning af Handelstraktaten; det Blad burde have skarp Mundkurv paa; det er altfor idiotisk og stoler for meget paa at andre ere det samme. Vort Land bidrager ikke lidet til, at de Sager som jeg specielt har at gjøre med, ikke gaae saa godt i det Hele.«
- 22 *gamle Gbr. Vedel*] gehejmelegationsråden var i dec. 1908 fyldt 85 år.
791. Fra JULIUS SALOMON, 30. jan. 1909.
- 33 *Afhandl. om Toldloven*] i N. T. 1909, B. nr. 231; *afsnittet om sukkeret* 1. c., s. 40–47.
- 36 *i Rigsdagen*] JS var rigsdagsstenograf 1871–1907 og derefter til 1919 landstingsassistent, samtidig med at han fra 1897 forestod Raadhusbiblioteket og (fra 1894) var fuldmægtig i Stat. Kontor.
- 80 2 *bevise*] ordet er i ms. skrevet over et overstreget ord, som JS har forsynet med en stjerne og noten: »der stod: dokumentere!«
- 5 *Rafen*] se M. Goldschmidt: *Livs Erindringer og Resultater I* (1877) s. 144 f.
- 33 *Lavde*] bruges af MR som antonym til »højde«, jf. iøvrigt ODS.
- 81 5 *Gil Blas*] jf. Lesage: *Gil Blas de Santillanas Oplevelser*, paa Dansk ved S. Prahl, 1896, s. 380 ff.
792. Fra EDVARD BRANDES, 31. jan. 1909.
- 19 *en Trykfejl Side 6*] linie 8 fra oven, hvor der findes to trykfejl.
794. Til KAJA RUBIN, 13. febr. 1909.
- 82 6 *13. febr. 1909*] dateringen er foretaget efter poststempellet; Kaja Rubin opholdt sig febr./marts 1909 på dr. Einar Bränniches privatklinik i Hornbæk.
- 10 *Dine saare velkomne Brevkort*] en lang række, mest blyantskrevne kort fra 8. febr.–19. marts 1909. Fra 12. febr. er der to kort, i det ene skriver Kaja R.: »Jeg længes meget efter at høre Neergaards Forslag.«
- 11 *Neergaards Mening*] forsvarsforslagene fremsattes 12. febr. i folke-

tinget. Vedr. detaljerne i forslag til lov om befæstningsanlæg se Rigsdagsaarbogen 1910/11, s. 62 ff.; vedr. den politiske baggrund for forslaget se Troels Fink: Spillet om dansk neutralitet, s. 138 ff.

795. Til KAJA RUBIN, 25. febr. 1909.

- 25 *Programmet staar i Aviserne*] se Berl. Tid.'s morgenudg. 25. febr. 1909 »Aftenselskabet hos Deres Majestæter Kongen og Dronningen«. Blandt de optrædende var kammersangerne P. Cornelius og Helge Nissen, kammersangerinde Johanne Krarup-Hansen og operasangerinde Gerda Margrethe Jensen.
797. Til PONTUS FAHLBECK, 12. marts 1909.
- 83 21 *Deres Afhandling*] rimeligvis den svenske oversættelse af en i Preuss. Jahrbücher sept. 1908 offentliggjort artikel »Soziale und politische Zustände in Schweden nach deutscher Auffassung. Ein Wort zur Aufklärung« (bd. 133, s. 515–48). Den svenske artikel »Sverige uti Tysklands allmänna mening« findes i Statsvetenskaplig Tidskrift, 1909, s. 32–63.
- 24 *en ganske god Artikel*] vel »Statsforfatning og -forvaltning« af højesteretsdommer C. V. Nyholm under stikordet »Sverige« i Salmonsens XVI (1905).
- 84 11 *Regeringsretten*] en art højesteret for visse administrationssager, loven herom stadfæstedes 26. maj 1909.
798. Fra EDVARD BRANDES, 15. marts 1909.
- 24 *Artiklen i »Politiken*] 16. marts 1909 havde Pol. en usign. leder under overskriften »Planen om Folkeafstemning«. Den beskæftiger sig med et af Aalborg Amtstidende fremsat forslag om at lade det komme til en folkeafstemning om de fremskudte forter. Forslaget ses af EB som et af J. C. Christensen inspireret forsøg på at få de fremskudte forter forkastet af befolkningen, selv om Reformpartiet — for at undgå en sprængning — i folketinget måtte stemme for forterne.
799. Fra P. A. JERICHOW, 10. maj 1909.
- 85 29 *Toldkasserer-Embede i Randers*] embedet besattes 1. okt. 1909 med H. C. J. Haagensen, der havde været toldoppebørselskontrolør i Thisted.
- 30 *Hr. Lindenborg . . Hr. Buncke*] Bollerup-Lindenberg var 1904 blevet chef for 2. toldrevisionskontor; Buncke i 1906 chef for det københavnske toldrevisionskontor.
- 86 7 *Grove*] kammerråd Frederik Christian Grove »Contoirchef under Generaldecisoratet for det indirekte Skattevæsen« beskikkedes 13. sept. 1863 til toldkasserer i Århus.
- 8 *Jansen*] O. F. Jansen, født 1850, var chef for 1. toldrevisionskontor.

800. Til KAJA RUBIN, 18. maj 1909.
- 29 *Overtoldinspektør, Toldinspektør*] *Falck*, der 1903–15 var overtoldinspektør for Nørrejylland med bolig i Århus, og *Scharffenberg*, der 1890–1916 var toldinspektør i Århus.
- 35 *Udstillingen*] Landsudstillingen i Aarhus 1909; åbningshøjtideligheden refereres i Beretning om Landsudst., ved J. Bergsøe, Aarhus 1913, s. 95–108.
- 87 2 »*en Sang til Danmark*«] jf. l. c., der har hele kantatens tekst. MR sigter til tre strofer, der begynder med »Danmark, du kornblonde Datter«.
- 4 *Borgemester Drechsel*] Ernst D., 1905–26 borgmester i Århus, var gift med Bess Tutein, født 1871 på Frenderupgaard, Stege.
- 9 ...] om nogle enkeltheder på udstillingen og om manglende lejlighed til at købe små familiepræsentar i Århus.
801. Til KAJA RUBIN, 19. maj 1909.
- 25 *Professor Torp*] Carl T. var Københavns universitets rektor 1908/09.
- 27 *Konsul Jensen*] vicekonsul Christian J., der 1885–1922 var adm. direktør for Horsens Dampmølle; han beklædte en lang række tillidshverv.
- 29 *det ny Toldkammer*] Horsens ny toldkammer opførtes 1911–13.
- 33 *Elsass i Frederikssund*] Chr. Jensen havde 1868–75 været i handelslære hos L. N. Elsass' sønner (N. L. og M. L. Elsass), der på møderne side var fætre til Kaja R.
- 36 *Grønnegade*] MR's forældre boede 1841–61 i stuen i ejendommen Grønnegade 1, jf. E. 15 ff.
- 88 1 *en Dattersøn af Madam Friis*] jf. l. c. om Madam Friis. *Ole Høyer* var student fra v. Westens institut 1866, cand. polyt. 1874; 1904–12 var han trafikbestyrer ved statsbanerne, fra 1905 i Århus.
- 2 *Hempel*] generallæge Johan H., der ligesom JAF var student fra v. Westens institut 1866.
- 4 *en Tale .. med militærpolitiske Allusioner*] jf. Beretning om Landsudstillingen i Aarhus 1909, s. 107 f., hvor kongens tale er aftrykt.
- 10 *Fru Tuxen*] gift med kunstmaleren, professor Lauritz T., der havde sommerbolig i Skagen.
802. Til KAJA RUBIN, 19. maj 1909.
- 23 *meget forbitret paa Fru Lassen*] se bemærkningen i Jensen-Sønderup's »Hørt og oplevet« 1943, s. 81 f., hvor det hævdes, at det var fru Lassen, der fik J. C. Christensen til ved anden behandling af forsvarsforslagene at gå imod planen om de fremskudte forter. Jf. Troels Fink: Spillet om dansk neutralitet, s. 156 f.
- 34 *den nu todfri Petroleum*] ifølge toldloven af 5. maj 1908.

803. Til FREDERIK HEY, 12. juni 1909.
- 89 1 *kopi]* generaltolddirektørens kopibog, s. 200.
4 *Tekstilfabrikanternes Ønsker]* generaltolddirektoratets tariferings-cirkulære nr. 1/1909 (30. marts 1909) har s. 5 en bemærkning om, at hasper af træ, på hvilke spundet garn af mannilla eller hamp indføres oprullet, vil være at medregne til nettovægten; jf. hermed toldloven af 5. maj 1908, § 14, hvori der foreskrives, at indlæg f. eks. af træ, pap eller papir i alenvarer, ruller, hvorpå garn, metaltråd og deslige er vundet, skal medregnes til nettovægten.
804. Fra LIS og J. P. JACOBSEN, 28. juli 1909.
- 32 »*Fahrzeit*« for Moder] »Jahrzeit« er forældres (og nære slægtninges) dødsdag, som er helliget mindet om de afdøde. MR's moder døde 2. aug. 1887.
- 90 1 *Ch. B.]* Charles Brun.
805. Fra CHARLES BRUN, 31. juli 1909.
- 11 *vi demissionere uden 3^{die} Behandling]* efter at et flertal i folketinget ved 2. behandling af forsvarslovene havde fulgt J. C. Christensen og hans gruppe og af regeringsforslaget havde udstemt forslaget om de fremskudte stillinger, forsøgte ved forhandlinger mellem N. og J. C. Chr. at nå til et forlig; dette mislykkedes, og 31. juli overrakte N. kongen ministeriets demissionsbegæring, der efter vanskelige forhandlinger førte til, at Holstein-Ledreborg dannede sit ministerium med J. C. Chr. som forsvarsminister.
- 15 *en acceptabel og gjenmemførlig Løsning]* se N.'s forligsforslag (og demissionsbegæringen) i Rigsdagsaarbogens tillæg for den overord. samling i sommeren 1909, s. 18 ff.
- 19 *hans 26 Mand]* kort efter den overord. samlings begyndelse havde J. C. Christensen dannet en særlig gruppe inden for venstrereformpartiet, »de 27«, hvilket medførte, at det 31. juli kom til et brud i partiet, hvorved 8 folketingsmedlemmer forlod dette og sammen med andre dannede en særlig 11-mands gruppe. — *Anders Nielsen*, der trods sin modstand mod de fremskudte stillinger var vedblevet med at fungere som landbrugsminister i N.'s ministerium, var næst efter J. C. Chr. den mest fremtrædende skikkelse i venstrereformpartiet.
806. Til EDVARD BRANDES, 1. sept. 1909.
- 91 16 *Jubilæumsudgave]* artiklen, der dog fylder adskilligt mere end 10 linier, findes i Politikens jubilæumsudgave 1. okt. 1909, afd. B, s. 4, sp. 4-5; den fremhæver stærkt, hvad der var Hørups mål med bladet. EB's svar er ikke bevaret.
- 19 *Deres Artikler]* »Augusts Politik«, Pol.'s kronik 30. aug.—1. sept. 1909, der gør rede for forhandlingerne omkring ministeriet Hol-

stein-Ledreborgs dannelse; i disse forhandlinger var også grev Mogens Frijs inddraget.

807. Til EDVARD BRANDES, 22. sept. 1909.

- 32 *Deres Linjer*] EB's kondolencebrev af 19. sept. i anledning af Kaja Rubins død 18. sept. 1909. De talrige breve, MR i anledning af dødsfaldet modtog, er bevaret i en særskilt kapsel i MR's arkiv.
808. Fra PETER NANSEN, 3. okt. 1909.
- 92 24 *»Politikens Fests*] i anledning af 25-års jubilæet for bladets start 1. okt. 1884 — et kort referat af festen findes hos Koppel, *Af Politikens Historie II*, s. 12 ff.
809. Til PETER NANSEN, 5. okt. 1909.
- 34 *»Murerstrejken» . . »Højesteret og Statsretten*] rimeligvis *»Murer-skruen*», en artikelrække i *Pol.* maj-juli 1890 (B. nr. 127) og en artikelrække ssts. april-maj 1886 (B. nr. 63).
- 36 *thi ogsaa jeg vilde jo selv læse Korrektur*] hentyder til et afsnit i P. N.'s jubilæumsartikel i *Pol.* 1. okt. 1909, afd. B, hvori N. skildrer den omhu, hvormed *Pol.*'s unge journalister selv læste korrektur på deres artikler og omarbejdede dem til det sidste, ofte til Herman Bings fortvivlelse.
- 93 12 *Deres Jubilæum*] sikkert Nansens 25-års forfatterjubilæum i oktober 1908; brevet er ikke bevaret i Nansens arkiv.
810. Fra CARL ROTHE, 7. nov. 1909.
- 26 *den fremtidige Ordning af Lotteriets Ledelse*] den synes ikke at være blevet til noget. I hvert fald viser Hof- og Statskalenderen, at konsul H. Schack vedbliver at være forretningsførende direktør for koloniallotteriets indenlandske afdeling. Carl Rothe var formand for bestyrelsen af det danske koloniallotteri, MR finansministeriets tilsynshavende.
- 27 *en Grosserer Petersen*] formodentlig den senere merkantile direktør hos Burmeister & Wain, Wilh. Petersen, der fra 1903-19 var medejer af firmaet Erik S. Henius & Co.
- 30 *Margrethevej 2*] adressen på klasselotteriets inspektorat.
- 94 12 *Aktieselskabets Bestyrelse*] kriminalretsassessor C. E. Cold, konfere-nsråd A. Heide, kammerherre A. du P. de Richelieu, oberst A. Thortsen og formanden, Carl Rothe.
811. Fra H. A. BERNHOFT, 17. nov. 1909.
- 95 11 *Baron Løvenskiold*] lensbaron Carl Løvenskiold-Løvenborg blev i 1909 administrator af baroniet L., 1908-31. jan. 1910 var han chargé d'affaires i Rom.
- 14 *Konow*] var 1904-11 dansk konsul i Rom og 1910-11 kst. legationssekretær ssts.

- 31 *en ganske ung Kontorchef]* Erik Scavenius, der 28. okt. 1909 var blevet udenrigsminister i ministeriet Zahle I, er født i 1877, han var i begyndelsen af 1909 blevet kontorchef i udenrigsministeriet. Chefen for udenrigsmin.'s 1. dep., kammerherre P. R. Krag er født 1840, chefen for 2. dep., kammerherre Axel Vedel 1859. Se Erik Scavenius: Dansk Udenrigspolitik under den første Verdenskrig (1959), s. 12.
- 96 8 *Landsdommer Hahn]* den preussiske landsretsdommer H. drev som formand for Den tyske Forening i Nordslesvig en udpræget danskfjendtlig politik, jf. bl. a. A. Svensson: Kamp og Fest I, 1960, s. 92 f. og s. 130.
812. Til N. M. V. MADSEN, 20. nov. 1909.
- 21 *kopi]* generaltolddirektørens kopibog, s. 205.
- 27 *følgeverdig Praksis]* M. var født 1833, fra 1884 til 19. febr. 1910 var han amtsforvalter for Slagelse amtstuedistrikt.
813. Fra HENRIK CAVLING, 24. nov. 1909.
- 32 *24. nov. 1909]* ms. har ingen månedsangivelse. Dateret efter den omtalte »Editorial«.
- 34 *Deres første Editorial]* lederen i Pol. 25. nov. 1909 »Berlingske Tidende«, mærket »X«, hvori der ankes over den udvikling, Berl. Tid. har taget.
- 36 *blot en Bemærkning, som den om Madvig]* i indledningen af lederen, hvor det hedder: »I den Estrupske Glansperiode havde Berl. Tid. et Decennium af stor Raahed, men med ikke ringe Indflydelse. Den forskræmte gamle Dr. Manicus — det filosofiske Uhyre, som Kaptajn Rovsing kaldte ham — var Redaktør, og han maatte ved Regeringspaabud finde sig i Hr. Hindenburgs berygtede Statskupartikler og uvorne Angreb paa Arbejderpartiet, senere hen i Hr. Schovelins Huseren, medens i Begyndelsen af Perioden Joh. Nic. Madvig blev afvist fra Bladets Spalter.«
814. Til EMIL HANNOVER, 1. marts 1910.
- 97 9 *hvad De spørger mig om]* E. H.'s brev er ikke bevaret, men har utvivlsomt stået i forbindelse med hans artikel »Eksport af Kunstværker fra Landet« i Kunstbladet 1909/10 (febr. 1910) s. 374 f. i anledning af, at tre marmorskulpturer fra Aldershvile slot var blevet solgt til Tyskland. Jf. Emil Hannover. Bibliografi 1884–1923 (1942), nr. 469.
- 30 *tilsvarende italienske Forbudslove]* jf. eksempelvis den italienske kunstepportforbudslov af 20. juni 1909, trykt i Cronaca legislativa 1909, s. 321–24.
- 98 8 *den Frohneske Auktion]* murermester J. W. Frohne's efterladte samlinger af antikviteter og kunstsager solgtes på auktion 7.–15. febr. 1910, auktionen indbragte ca. 335.000 kr., en del af samlingen solgtes til udlandet, men også det af H. ledede Kunstindustrimuseum

erhvervede værdifulde stykker takket være midler, der var tilvejebragt ved en offentlig indsamling. Denne blev senere på året udgangspunkt for selskabet Kunstindustrimuseets Venner, jf. jubilæumsskriftet: Det danske Kunstindustrimuseum i de første 25 Aar (1920), s. 58 ff.

815. Til ERIK HENRICHSEN, 8. marts 1910.
- 99 4 *Deres Bog*] »Viggo Hørup«, bd. 3 i den Schønbergske serie »Mennesker«.
- 28 *De antyder et Sted*] formodentlig sigter MR til bogens sidste kapitel »Eftermæle«, specielt til s. 120 f. I den omarbejdede form, hvorunder Hørup-skildringen indgik i »Mændene fra Forfatningskampen« II (1914), synes denne egenskab hos Hørup ikke at være fremhævet stærkere, jf. br. 817, 2. afsnit.
- 36 *som Neergaard mangler*] jf. L. C. F. Lützens hermed sammenfaldende karakteristik af N. i Troels Fink: Spillet om dansk neutralitet, s. 203.
- 100 13 *Angrebene paa vore Dages »Politiken«*] »Viggo Hørup«, s. 110 f., især s. 119 f. — jf. i øvrigt 1. kapitel i Valdemar Koppels »Af Politikens Historie« og br. 213.
- 22 *Rodernes »København«*] Ove Rode satte sin mødrearev til på det af ham 1889 stiftede dagblad »København«, som han forlod i 1892, da han knyttedes til »Politiken«. »København« overvældedes med injuriosøgsmål, anlagt af P. A. Alberti, jf. Koppels førnævnte værk, s. 78 ff.
- 23 *Korsgaards »Aftenbladet«*] på sin højde havde bladet, der er blevet kaldt den første demokratiske eftermiddagsavis, et oplag, der oversteg 50.000, og politikeren K. P. Korsgaard, der havde stiftet bladet 1887, havde en årsindtægt på 100.000 kr., jf. Svend Thorsen: Den danske Dagspresse I, 1947, s. 122 f.
- 27 *»Punch«*] formodentlig det konservative vittighedsblad *Punch*, der udkom 1873–95.
- 35 *Middagsposten*] et to-øres blad, udgivet fra 1901 af Johannes Hansen; Svend Thorsen skriver i sin førnævnte bog (s. 116 f.) om »Middagsposten«, at såvel dets »depraverede Affærejournalistik som dets Redaktørs fremragende Skribentevner skaffede Bladet et ret stort Publikum«.
816. Fra CHARLES BRUN, 9. marts 1910.
- 101 15 *en veritabel Fæstning*] Hals skanse, i sin nuværende form anlagt af Christian IV 1647; skansen holdtes armeret og besat indtil 1848.
817. Fra ERIK HENRICHSEN, 12. marts 1910.
- 32 *Vedel*] Valdemar V.
- 102 10 *Privatbrev til Bjørnson*] Hørups brev af 28. april 1900, trykt som nr. 514 i Bj. Bj. Br. II. Brevet, der analyserer baggrunden for angrebene på Edv. Brandes, blev 22. nov. 1908 offentliggjort i Pol.

- 13 *Hørups Artikler og Taler*] i litteraturhenvisningerne til sin bog, s. 122, karakteriserer Erik H. det af Vilh. Nielsen i forening med EB og Peter Nansen besørgede udvalg af Hørups artikler og taler »Hørup i Skrift og Tale« I-III, 1902-04, som mer end tilstrækkelig fyldestgørende med henblik på Hørups forfatterpersonlighed, men som »ganske vildledende« for den, der vil gøre Hørup som politiker til genstand for et historisk studium. »I den Henseende maa det karakteriseres som en Udgave »in usum delphini« d.v.s. til Brug for Partitilhængere, navnlig ved hvad man har udeladt deraf.«
- 16 *Hørup . . Cavling*] Henrik C. knyttedes til »Politiken« i foråret 1886 på foranledning af Herman Bang, jf. Vald. Koppel: Af Politikens Historie, s. 29 f. Han angrebes voldsomt for den popularisering Pol. undergik efter hans overtagelse af redaktionen i 1905, se eksempelvis Niels Møllers skarpe artikel i Tilskueren 1907, s. 179 ff.
818. Fra HALDOR TOPSØE, 15. marts 1910.
- 33 »*Benkommissionen*«] se note III, 50. 20. — Kommissionen afgav dec. 1910 »Betænkning ang. Statstjenestemænds indtægtsgivende Bivirksomhed og Rigsdagsmænds indtægtsgivende Statsvirksomhed udenfor deres Rigsdagsvirksomhed«, der foreslog en ret stærk begrænsning af tjenestemændenes bivirksomheder. Et hertil svarende lovforslag fremsattes i folketinget af Klaus Berntsen 7. febr. 1911, men nåede aldrig længere end til udvalgsbehandling; siden 1919 er tjenestemændenes adgang til indtægtsgivende bivirksomhed reguleret ved den almindelige tjenestemandsløvgivning.
- 103 31 *Spørgeschema*] jf. den førnævnte betænkning, s. 4 ff. Skemaerne var i jan. 1910 blevet udsendt til en begrænset kreds af embedsmænd.
819. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 24. marts 1910.
- 104 4 ...] LJ og JPJ opholder sig i Paris, JPJ vender dog tilbage derfra ca. 29. marts. Udeladelsen u. b.
- 9 *gratulerede*] LJ forsvarede 5. marts 1910 sin for den filosofiske doktorgrad skrevne afhandling »Studier til det danske Rigssprogs Historie fra Eriks Lov til Christian III's Bibel. I. Lydhistorie.«
- 12 *Krieger*] kongens nyudnævnte kabinetssekretær, jf. note III, 104. 35.
- 15 *Ministeriets Erklæringer*] EB havde i sin forelæggelsestale til finanslovforslaget 30. okt. 1909 med henblik på bevillingerne til sommerens militærlove udtalt, at ministeriet indså, at et forsøg på at gennemføre militære eller finansielle ændringer i disse love på indeværende tidspunkt ville være en ørkesløs demonstration, da sådanne ændringer ikke kunne ventes billigede af flertallet i tingene. Hans eget parti »er Modstander af disse Love. Dog Lov er Lov, og Loven skal overholdes«. Ved finanslovforslagets 3. behandling 14.—16. marts 1910 supplerede EB denne udtalelse ved at fremhæve, at »Man holder Loven, saalænge den er Lov, og søger at forandre den, naar man har Villie og Evne til at sætte det igennem«; jf. det

- udførlige resumé af disse forhandlinger i Rigsdagsaarbogen 1909/10, s. 71 f. og 75 ff.
- 23 *Halvdelen af Mandaterne .. socialistiske]* valget d. 20. maj 1910 gav socialdem. og de radikale et uforandret mandattal (24 og 20), men betød en styrkelse for venstreforligspartiet, der vandt 8 mandater fra højre. Det radikale stemmetal beløb sig til 65.000, socialdemokraternes til 98.000. Jf. iøvrigt P. Munch II, 35 ff.
820. Til LIS JACOBSEN, 4. april 1910.
- 33 [...] om LJ og JPJ's rejseplaner.
- 35 *Kriegermiddagen]* en afskedsmiddag for departementschef A. Krieger, der 21. marts 1910 (fra 31. s. m.) havde fået bevilget afsked som departementschef efter at han 15. marts 1910 (fra 1. april) var blevet udnævnt til kongens kabinetssekretær. — Departementschef Friis er den senere overformynder; P. Munch var på dette tidspunkt indenrigsminister.
- 105 3 *fra Orla Lehmanns Erindringer]* se Orla Lehmanns Efterladte Skrifter II, 1873, s. 382. Lehmanns gamle »concierge« fra 1842 siger ved gensynet i juni 1848, da hun skulle gætte, hvad han var blevet til »vous êtes ministre, cela va sans dire — c'est l'âge d'or des mauvais sujets«.
- 13 *Bismarck m. v.]* se note III, 112. 25.
- 15 [...] Om LJ's børn, leje af sommerhus o. a. familienyt.
- 16 *det offentlige]* jf. Klaus Berntsens fremstilling i Erindringer III, s. 159 ff., hvorefter det skal have været Berntsens optimistiske syn på en valgsejr for venstre, der har ombestemt kongen.
821. Til LIS JACOBSEN, april 1910.
- 106 2 *april 1910]* tidsfæstet efter omtalen af den forestående afslutning af rigsdagssamlingen (16. april) og den forestående opløsning (18. april 1910).
- 4 [...] MR besvarer en række enkeltheder i et ikke bevaret brev fra LJ og omtaler Einar Cohns forestående rejse til London m. m.
- 15 »Tyskland«] jf. note III, 123. 14.
- 15 *Erslevs Bog]* Det sekstende Aarhundrede, 1910.
822. Til LIS JACOBSEN, 11. april 1910.
- 29 [...] vedrører familieforhold uden almen interesse.
823. Til LIS JACOBSEN, 14. april 1910.
- 107 22 *Toldraadet]* toldrådets 1. møde afholdtes 26. april 1910, møderne er refereret i »Toldraads-Forhandlingerne«. Rådet var blevet oprettet i henhold til toldlovens § 39, det bestod af 12 medlemmer, valgte af rigsdagen og 12 valgte af finansministeren, bl. de sidstnævnte skulle handel, industri og landbrug være repræsenteret. Forsædet førtes af generaldirektøren for skattevæsenet; toldrådets op-

gave var at drøfte alle spørgsmål vedr. toldlovgivningen m. m. samt toldadministrationen, som forelagdes det af administrationen eller fremkom ved medlemmernes eget initiativ, samt foreslå de forandringer, der ansås for ønskelige.

824. Til LIS JACOBSEN, 19. april 1910.

- 35 *Talleyrand*] kan næppe oplyses, da LJ's brev til MR ikke er bevaret.

825. Til LIS JACOBSEN, 23. april 1910.

- 108 15 ...] en del familienyt.
24 ...] om forskellige Erslev'ske forhold.

826. Til LIS JACOBSEN, 26. april 1910.

- 34 *Tolddomstol*] jf. »Toldraadets Bemærkninger til Forslag til Lov om Behandlingen af Toldtvistigheder«, fremsat i landstinget 10. febr. 1911. I henhold til forslaget oprettedes 1911 Toldraadets Appeludvalg (Lov af 1. april 1911). Se også artiklen »Tolddomstolen« i det af Jul. Wulff redigerede månedsskrift For Industri og Haandværk 2. marts 1911 (nr. 9, s. 59).

827. Fra NIELS NEERGAARD, 19. juni 1910.

- 109 18 19. Juni 10] ms. har »Juli«, hvilket må være forkert, da MR's svarbrev forudsætter, at N. endnu ikke er finansminister.
21 *A. Jessen, Hjarup*] gårdejer J. havde været folketingsmand for Vejle amts 6. valgkreds (Vonsild) 5. april 1898 til 20. maj 1910; han var til 1909 medlem af venstrereformpartiet, men sluttede sig så til den af Jensen-Sønderup ledede 11-mands gruppe, der juli 1909 havde udmeldt sig af venstrereformpartiet.

828. Til NIELS NEERGAARD, 21. juni 1910.

- 36 *N. W. Langkilde*] vedr. L.'s tillidshverv se nr. 111 i Biografiske Oplysninger ang. Den polytekniske Læreanstalts Kandidater 1829—1929, 3. udg. 1930.
110 16 *at have Dem til foresat*] 5. juli 1910 udnævntes ministeriet Berntsen, hvori N. var finansminister.
19 *et anstændigt Budget*] statsregnskabet 1909—10 havde givet et underskud, der — når forskellige irrealer udgifter trækkes fra — androg 31 à 32 mill. kr. For 1910—11 ansloges underskuddet til ca. 37 mill. kr.; den af N. 4. okt. 1910 forelagte finanslov for 1911—12 opererede med 95,7 mill. kr. indtægter og 116,3 mill. kr. udgifter, altså 20,6 mill. kr. i underskud — men inden finansloven blev vedtaget, var underskuddet vokset til 21,4 mill. kr. — Om baggrunden for krisen se Einar Cohn: Privatbanken, s. 445 ff.
29 *Delegationspartierne*] 5. nov. 1909 havde venstrereformpartiet og de to 11-mands grupper valgt en delegation på 9 medlemmer til »Forberedelse af Samvirken i det politiske Arbejde«; samarbejdet

- resulterede 27. juni 1910 i dannelsen af partiet »Venstre« på grundlag af september-programmet 1909, se Tillæg til Rigsdagsaarbogen, 1910, s. 29 ff.
- 31 *Rigsretsdommen*] i den på grund af Alberti-sagen rejste rigsretsanklage mod J. C. Christensen og Sigurd Berg afsagdes dom 17. juni 1910. I stærkt forbeholdne udtryk frikendtes den fhv. konsejlspræsident, mens indenrigsministeren idømtes en bøde på 1.000 kr. for at have forsømt sin tilsynspligt med hensyn til »Den sjællandske Bondestands Sparekasse«, jf. Tillæg til Rigsdagsaarbogen, 1910, s. 22–24.
- 33 *en lille Smule mere Takt af Fru Lassen m. fl.*] i Aalborg Amtstid. 21. juni 1910 har P. P. Pinstrup en spidsartikel »Rigsretten«, der taler om at »den mest modbydelige politiske Forestilling, der er opført her i Landet siden 1849, har fundet sin foreløbige Afslutning«. — En usign. leder af 20. juni søger at kaste skylden for Alberti-katastrofen på Deuntzer, og 18. juni har Aalborg Amtstid. et stykke af »Nemo«: »Et Kompromis«, der opfordrer til at le højt ad rigsretsdommen.
- 36 *Jerichau-C.*] chefen for finansministeriets 2. revisionsdepart. P. A. Jerichow (navneforandring fra Jerichau-Christensen 20. juni 1910) var 20. maj 1910 blevet valgt til folketinget af venstre i Roskildekredsen. Han blev ikke minister og opnåede heller ikke genvalg.
- 111 20 *Stempelkommissionen*] MR var 10. febr. 1909 blevet udnævnt til formand for den af Charles Brun nedsatte stempelkommission, der januar 1911 afgav »Betænkning ang. Lovgivningen om Brug af stemplet Papir og om Tinglæsningsafgifter til Statskassen«, hvorefter N. 7. febr. i folketinget fremsatte forslag til lov om stempelafgift; jf. Rigsdagsaarbogen 1910/11, s. 99 f. om forholdet mellem kommissionens og finansministerens forslag.
- 24 *Wulff*] folketingsmand Julius W., sekretær i Fællesrepræsentationen for Industri og Haandværk, hørte til de af finansministeren udpegede medlemmer af toldrådet. Han var ivrig protektionist.
830. Fra A. B. DRACHMANN, 8. juli 1910.
- 112 25 *Deres Artikel om Bismarck*] i Nord. Tidskr. 1910, (B. nr. 236) i anledning af Aage Friis: »Bismarck. Ungdomstiden 1815–1848«, 1909, og den tyske historiker Erich Marcks: »Bismarck, 1. Band: Bismarcks Jugend 1815–1848«, 1909.
- 113 15 *Hvad De siger om hans Religiositet*] se s. 260 f., bl. a. bemærker MR: »Troen var, hvad han bød himlen, så forlangte han til gengæld ledelsen af det land på jorden, han hørte til«. I forbindelse med Gladstone hedder det: »Thi en aktiv kristen, for hvem kirkelivet som sådant spillede en rolle — som f. e. for Gladstone, hvis biografi (den store Morley'ske) næsten ligesåmeget omhandler kirkemanden som statsmanden — blev Bismarck jo aldrig.«

831. Til A. B. DRACHMANN, 9. juli 1910.
- 114 4 *Deres Anmeldelse af Ryberg Hansen*] i Tilskueren 1910, II, s. 65–71 af »Det ældste Evangelium historisk-kritisk belyst« (1910).
 13 *Böoter*] landskabet Böötien, der lå nord for Attika, gjaldt i oldtiden for beboet af dvaske og tungnemme folk; denne anskuelse næredes især af det rivaliserende Athen.
 22 *min Svigersøns Kristus-Mening*] smlgn. JPJ's brevveksling med fagfæller (Drachmann), under udgivelse.
- 115 13 *en Afhandling af Ed. Meyer*] formodentlig Eduard Meyer: Zur Theorie und Methodik der Geschichte, Geschichtsphilosophische Untersuchungen. Halle a. S., 1902, som er genoptrykt og udvidet især med hensyn til spørgsmålet om den fri vilje i Eduard Meyer: Kleine Schriften I, Halle a. S., 1910.
832. Fra A. B. DRACHMANN, 11. juli 1910.
- 119 20 *Sadowa*] ved Sadowa (eller Königgrätz) led den østrigske hær 3. juli 1866 et totalt nederlag mod prøjserne. De prøjsiske generaler og kong Wilhelm havde stor lyst til at forfølge sejren, men Bismarck gennemtrumfede i voldsomme scener sit — mod Østrig moderate — fredsforslag, jf. Folkenes Historie, VII, s. 422 ff.
833. Til NIELS NEERGAARD, 26. okt. 1910.
- 120 21 *Direktør Weiss*] senere departementschef A. P. *Weis* var fra 1909–13 kst. chef for Det kgl. Teater sammen med Karl Mantzius.
 26 *en Teaterbygning til Talescene m. v.*] jf. Robert Neiiendam i Den danske Rigsdag V, 1953, s. 661 f. og »Indstilling til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet fra det kgl. Teaters Bestyrelse ang. et Forslag til Lov vedr. Ordning af det kgl. Teaters Forhold« (R. T. 1910/11, A, sp. 3523–48), der sp. 3539 ff. behandler det i brevet nævnte præmieobligationslån.
834. Til NIELS NEERGAARD, 9. nov. 1910.
- 121 29 *Klagen over .. Embedsmændene*] folketingsmand, assurancebestyrer Carl Hansen havde i oktober 1910 under finanslovbehandlingen gentagne gange klaget over centraladministrationens arbejdstid, se R. T. 1910/11, F., sp. 476 f. og 959 ff.
835. Til POUL LEVIN, 30. nov. 1910.
- 122 34 *ikke være Tale om*] Poul Levin var 1910 blevet Tilskuerens redaktør, han har rimeligvis bedt MR om en artikel.
- 123 5 *Deres Foredrag om M. L. Nathanson*] »Tale ved Carolineskolens hundredaarige Jubilæum« i »Vor Ungdom«, novemberhæftet 1910, s. 385–98. I et lille forord undskylder P. L., at han uden at anføre det har øst af så let tilgængelige kilder som f. eks. MR's »1807–14«. — I artiklen skriver L. hårdnakket Nathansen.
 7 *H. N. Hansen*] konferensråden døde 11. jan. 1910. Det vides ikke,

hvad bemærkningen sigter til. Tilskueren havde haft en mindeartikel om ham.

836. Fra C. W. AHLEFELDT-LAURVIG, 5. febr. 1911.

14 *den tilsendte Bog*] særtrykket af Folkenes Historie VII »Tysklands og Østrigs Historie fra 1848 til Nutiden« (B. nr. 242).

18 *Artiklen*] den i maj 1911 i Preussische Jahrbücher offentliggjorte artikel »Deutschland, Nordschleswig und Dänemark, von einem Dänen« (B. nr. 247). En samling arkivalier i UM's arkiv (7. E. 92.) indeholder som det første aktstykke i denne sag følgende usignede, maskinskrevne referat: »Den 17. Januar 1911 tilbød Rubin i en Samtale med Dr. Friis Udenrigsministeriet halvt i Spøg, halvt i Alvor, sin Assistance til eventuelle Artikler i fremmede Blade, da han for Tiden havde fuldendt et større Værk. Det gav Anledning til, at Dr. Friis efter Drøftelse med Kammerherre Bernhoft og Ministeren foreslog Rubin at skrive en Artikelrække om Danmarks og Tysklands Forhold til »Kölnische Zeitung«. Dette blev bestemt 19. Januar 1911 og Hr. Rubin fik tilstillet en Del Materiale dertil. Det bestemtes, at Sagen skulde holdes absolut hemmelig mellem de 3 nævnte Personer og den strængeste Anonymitet for Artiklen bevares.« Om baggrunden meddeler H. P. Hanssen i »Et Tilbageblik« III (1932) s. 321 f.: »Hr. v. Schoen havde, mens han var Udenrigsminister, raadet den danske Gesandt, Kammerherre Hegermann-Lindenchrone, til at benytte »Kölnische Zeitung« til Paa-virkning af den offentlige Mening i Tyskland. Med dette Formaal for Øje anmodede Grev *Ahlefeldt-Laurvig* i Efteraaret 1910, da Indberetningerne fra Berlin var foruroligende, Generaldirektør *Marcus Rubin* om at skrive en beroligende Artikel om Danmarks Stilling til Tyskland. Artiklen blev skrevet og kort efter Nytaar sendt mig til Gennemsyn.« — Se videre br. 840.

31 *en Formaning*] af 23. nov. 1910. I et cirkulære advarede udenrigsministeriet bl. a. foreninger, i hvilke danske statseembedsmænd var aktivt virksomme, imod at afholde møder, på hvilke talere »ved Omtale af Pragfredens § 5 eller i anden Forbindelse drøftede Muligheden af Nordslesvigs Genforening med Danmark«; jf. H. P. Hanssen i »Et Tilbageblik« III (1932) s. 318.

837. Fra CHARLES BRUN, 6. febr. 1911.

124 9 *den Notturno*] findes kun i særtrykket, hvor den står foran titelbladet:

Arbejdet fortner, mens Natten er inde,
ligesom forhen de tusinde Sinde
naar jeg som nu sad med Bladene hvide, —
da var Du hos mig, saa' Arbejdet glide,
bad dog tilsidst, ej min Helsen at vove,
hvile fra Saga, fra Tal og fra Love.

Hele min Gerning jeg vier Dit Minde,
Tanke og Dont, indtil jeg ved Din Side
stedes, naar Tid er, jeg kaldes at sove.

- 13 *Lenskommisionen*] kommissionen var blevet nedsat ved lov af 5. marts 1909 og havde oprindelig haft overpræsident de Jonquières til formand, han fritoges 5. nov. 1910 for hvervet, hvorefter justitsministeriet under s. d. beskikkede Charles Brun til formand, jf. kommissionens betænkning, afgivet i marts 1913.
- 16 *de gamle Herrer*] jf. lenskommissionsbetænkningens to bilagsbind, der optrykker de i rigsdagen førte forhandlinger.
- 18 *Pinstrup*] P. P. Pinstrup var medlem af lenskommissionen.
- 20 *Høgsbros Viden om dette Emne*] Svend H. havde som justitsminister nedsat kommissionen.
- 26 ...] vedr. en lotterikollektion.
838. Fra ADAM HAUCH, 8. febr. 1911.
- 36 *Rektor Hude*] Karl H. var bror til KrE's 2. hustru Anna Hude, men MR har rimeligvis også kendt ham fra Vidensk. Selskab.
- 125 6 *de Dage*] se note I, 39. 22.
839. Fra EDVARD BRANDES, 22. febr. 1911.
- 19 *Cairo*] EB opholdt sig i C. sammen med sin 3. hustru, billedhuggerinden Elise Rustad, der led af tuberkulose.
- 126 5 *Stempellov og anden Skattelov*] i febr. 1911 havde Neergaard fremsat 4 skattelovsforslag, hvortil knyttedes et forslag til lov om ændringer i statsbanetaksterne (jf. Rigsdagsaarbogen 1910/11, s. 68 ff.). Alle lovene gennemførtes, dog ikke i deres oprindelige skikkelse, jf. bl. a. P. Munch II, s. 78 ff.
- 23 »Politiken« har .. *Sejre at opvise*] EB sigter til en strid i borgerrepræsentationen om stærkt øget skatteudskrivning i København, som endte med, at sagen overgaves til indenrigsministeriet, der godkendte det af det soc.-dem. og radikale flertal vedtagne budget; se Pol. 15. febr. 1911. — Dagbladet *Riget* eksisterede kun til 1913, da det overtoges af »Hovedstaden«. 16. febr. 1911 forlod L. C. Nielsen bladet, som han havde redigeret sammen med Fr. v. Jessen. I en redegørelse for sin udtræden henviste N. bl. a. til bladets fortsatte svingning til højre.
840. Til H. A. BERNHOFT, 23. febr. 1911.
Brevet er sat op efter en kopi, der findes i generaltolddirektørens kopibog, s. 221–22. Originalen til brevet, der findes i UM's arkiv, 7. E. 92, nr. 22/23, og kopien er fuldstændig enslydende.
- 35 *Artiklen til »Kölln. Z.«*] artiklen blev 24. febr. 1911 af Aage Friis sendt til redaktør dr. E. Posse, Kölnische Zeitung. I sit følgebrev (dansk koncept i UM's arkiv, 7. E. 92.) minder F. om en samtale,

- han i marts 1910 i Köln har ført med P., og hvori P. havde »talt om, at det ville være ønskeligt, om der i 'Kölnische Zeitung' fremkom Artikler, der roligt og sagligt gav den tyske Almenhed Besked om, hvorledes man i Danmark ser paa de dansk-tyske Beziehungen.« F. ville selv have skrevet denne artikel, men mente ikke at kunne gøre det som chef for UM's pressebureau. Han sender derimod »en Artikel om det nævnte Emne, skreven af en anden Mand, der nærer levende Interesse for Udviklingen af et varigt godt Forhold mellem Danmark og Tyskland og som ved sin Stilling i Danmarks offentlige og videnskabelige Liv har fremragende Betingelser for at behandle de paagældende Forhold. Denne Artikel beder jeg Dem optage i 'Kölnische Zeitung' under Mærket 'Hafniensis'.« — Det fremgår af konceptet, at det oprindeligt har været F.'s mening over for P. at afsløre forfatterens identitet, men de pågældende passus er strøget i konceptet.
- 127 3 *i hvert Fald under mit Navn*] MR's hensigt at lade artiklen fremkomme under navn, fremgår også af et koncept til artiklen (i udg.'s eje), som er forsynet med to udkast til en følgeskrivelse til redaktøren af Köln. Zeit. Heri redegør MR for sin stilling m. v. »til Oplysning for Dem selv, eventuelt Deres Læsere.«
- 28 *intet statsretsligt . . som falder udenfor Regeringens Opfattelse*] betingelsen svarer ganske til regeringens senere erklæringer, jf. note III, 173. 10.
841. Til EDVARD BRANDES, 5. marts 1911.
- 128 15 *Kort og Brev*] kortet, dat. 14. febr., findes i MR's arkiv. Brevet er br. 839.
- 22 *geseiros*] el. »geseire(s)«, hebr.: gësera, ødeland; nyhebr.: beslutning, jødefjendtlig foranstaltning, fare; her vel i betydningen »plage«.
- 24 *som særskilt Bog*] den kom 1912 og MR betegner den i forordet som »i saa omfattende Grad suppleret, udvidet og paa væsentlige Punkter omarbejdet, at jeg betragter nærværende Skrift ikke blot formelt men ogsaa reelt som et selvstændigt.« — Den selvstændige bog omfatter kun »Tysklands Historie fra 1848 til Nutiden«.
- 129 6 *Angreb paa Skattelovene*] de radikale angreb på Neergaards skatte-lovforslag havde bl. a. den baggrund, at man fra radikal side havde hævdet, at følgen af forsvarsforliget ville blive stærkt øgede skatter, jf. P.Munch II, s. 77 ff.
- 16 *Bertelsen-Høngs Jordskatter*] godsforvalter S. Berthelsen, der var bosat i Høng, var en af foregangsmændene for den georgeistiske bevægelse i Danmark.
- 16 *Peschcke Køeds Öl og Brændevin*] frihandelsforkæmperen P.K. var tilhænger af brændevinbeskatning; det var på dette spørgsmål, han i 1900 havde meldt sig ud af højre.
- 27 *Hempel ligger dødssyg*] generallægen døde få dage senere, 8. marts 1911.

- 34 *Nabolejligheden*] LJ og JPJ boede Thorvaldsensvej 9, lejlighederne var forbundet ved en dør gennem brandmuren.
- 35 *Forelæsninger, hun vil holde til Efteraaret*] LJ afholdt efteråret 1911 dels øvelser over dansk sproghistorie og dels forelæsninger om danske ord for mand og kvinde gennem tiderne.
- 36 *Dahlerup er bleven Professor*] filologen Verner D. efterfulgte 1911 Ludvig Wimmer som professor i nordiske sprog.
842. Til A. B. DRACHMANN, 7. marts 1911.
- 130 27 *Deres Bog*] »Udvalgte Afhandlinger«, 1911.
- 32 *den tekstkritiske Afhandling*] »Tekstkritik, anvendt paa S. Kierkegaards Skrifter«, oprindelig offentliggjort i Dania, 1903; i afhandlingen gør D. rede for de principper, der blev anvendt i den på hans initiativ foranstaltede store udgave af Kierkegaard.
- 131 11 *Selve den Sætning*] i Udv. Afh., s. 174. Den pågældende sætning begynder med et Kierkegaard-citat fra Afsl. Efterskr., s. 24, 8 »Bogstav-Zelotismen, der dog havde Lidenskab, er forsvunden. Det Fortjenstligste ved den var, at den havde Lidenskab. I en anden Forstand var den comisk, o.s.v. — Jeg [A. B. Drachmann] har stødt an ved Superlativen, hver Gang jeg læste dette Sted; thi i Forhold til det, der her tales om, har Zelotismen ingen anden Fortjeneste end den at have Lidenskab, og det ligner slet ikke Kierkegaard ved en saadan relativ Bestemmelse forstyrrende at henlede Læserens Tanke paa Zelotismens mulige Fortjenester paa andre, Sagen uvedkommende Omraader. Der bør da ogsaa læses Fortjenstlige.«
- 22 *gamle Bohr, nysafdødes Fader*] lederen af det v. Westenske institut H. G. Bohr, hvis søn, fysiologen Chr. Bohr døde 3. febr. 1911.
- 26 *den mest »packende«*] »Hedenskab og Christendom hos Søren Kierkegaard«, oprindelig et foredrag, holdt i Studentersamfundet 1903 — »packende« svarer omtrent til »fængslende«.
- 132 7 *Kristendomsafhandlingerne*] »Historien og det Overnaturlige«, »Overleveringen om Jesus«, »Messiasproblemet« og den i foregående note nævnte afhandling. — »Polemikken med Lange« sigter til den førstnævnte afhandling, der polemiserer mod to artikler, som overbibliotekar H. O. Lange havde offentliggjort i Nationaltidende for 11. og 12. juni 1909; heri havde L. bestridt D.'s påstand om, at det er en forudsætning for al videnskabelig behandling af historien, at det hele er gået naturligt til.
- 9 *den græske Klassicitet*] de fire første afhandlinger i udvalget.
- 22 *et Værk af .. Werner Sombart*] »Die Juden und das Wirtschaftsleben«, 1911.
- 30 *Biografierne*] udvalget afsluttes med fem karakteristikker af mænd, der står i nærmere eller fjernere forbindelse med Drachmanns fagstudium, heriblandt J. N. Madvig (fra 1. udg. af Salmonsens konversationsleksikon).

843. Fra ISIDOR HECKSCHER, 15. marts 1911.
- 133 4 [...] IH's tak for MR's bog om Tysklands og Østrigs nyere historie.
- 5 *Din Artikel i »Tilskueren«*] MR's nekrolog over P. Vedel, der døde 4. febr. 1911 (B. nr. 246).
- 9 *Frygten for et Ansvar*] MR skriver herom bl. a. »Trods den overmaade vide og mangeartede Forskel iøvrigt mellem [A. S.] Ørsted og Vedel, vil man, naar man ikke tager for haardhændet paa Sammenligningen, finde Ligheder: en Kultur i sin højeste Blomst, men ikke Aktionens Mænd, end ikke Aktion forstaaet efter G. Brandes' Ord: 'en Bog er for mig en Handling'. De var ikke det sidste Ansvars Mænd, hverken Ørsted eller Vedelerne, fra den ældste af disse til den nu afdøde; de gav Grundlaget for andres Handlinger, og de oversatte og kommenterede Værker, men selv gjorde de hverken hine eller disse.«
- 25 *Livsens Ondskab i Hr. Schovelins Skikkelse*] sigter til Sch.'s udtalelser 8. marts under 1. behandling af forslag til lov om behandlingen af toldvistigheder; heri angriber han MR voldsomt (R. T. 1910/11, F. sp. 5165 ff. og 5190 ff.).
- 31 [...] om salget af danske lodsedler i Sverige.
844. Fra EDVARD BRANDES, 17. marts 1911.
- 134 3 *Brevet*] br. 841.
- 7 *de 12 Millioner*] se note III, 138. 24.
845. Til EDVARD BRANDES, 6. april 1911.
- 16 [...] om Eriksens konsulatssag [Gerda Thamsen havde i brev af 27. marts 1911 (MR's arkiv) bedt MR om at interessere sig for, at hendes mand fik en vakant stilling som dansk vicekonsul i Cairo og EB havde i et brev af 28. marts støttet sagen] — hilsen fra Hey, der som »erfaren Mand« advarer EB mod at vende for tidligt tilbage til det råkølde vejr.
- 18 *Kirkelovenes Skæbne*] kultusminister Appels forslag til lov om menighedsråd gennemførtes først i den følgende samling. — I folketinget havde regeringen 57 stemmer, mens der kun sad 20 venstre-repræsentanter i landstinget.
- 25 *Hr. Louis Meyer*] fra firmaet Beckett & Meyer. Der var tale om en appelsag på toldrådets møde 4. april 1911, jf. Toldraads-Forhandlingerne. 1911 — I.
- 27 *Bentzon og Hagemann*] Viggo B. og direktør G. A. Hagemann ønskede selv at træde ud af toldrådet; finansministeren udpegede i stedet overretsassessor Valdemar Nellemann, der 1907—11 havde været næstformand i Sø- og Handelsretten, og grosserer William Levvysohn (Engelhardt & Lohse), ligeledes medlem af Sø- og Handelsretten. Holger Federspiel tilforordnedes rådet som juridisk sagskyndig.

- 34 »Erindringer og Betragtninger«] kom i N. T. 1911, B. nr. 244. Et forslag til lov om folkeforsikring for alderdom og invaliditet m. v. fremsattes privat i samlingen 1911/12, men kom ikke til behandling.
- 135 2 *Xylograf Hendriksen har skrevet en stor Bog*] »Mennesker og Oplevelser« (1910, anden, udvidede udg. 1932).
9 *om Dem nogle Sider*] o. c., s. 179–85.
11 *min lille Husmoder*] Inger Rubin, senere gift Diemer.
846. Til ELI HECKSCHER, 6. april 1911.
- 22 *Særtrykkene og Tidsskriftet*] Eli H. havde 1911 sammen med Gösta Bagge grundlagt Svensk tidsskrift, hvis redaktør han var 1911–18. Tidsskriftet, der var organ for ungkonservative anskuelser, var opkaldt efter et tidsskrift, Harald Hjärne og Hans Forssell tidligere havde udgivet. Som program opstillede redaktionen i »Anmälan« i Sv. T. 1911, s. 2 »den svenska statens inre och yttre styrka och statsarbetets effektivitet, till stöd för landets gemensamma uppgifter, till vård om rikets internationella ställning och till statsintressets befrämjande gent emot alla enskilda partiers och klassers öfvergrepp eller oberättigade anspråk.« *Adelens Indflydelse* omtales i tidsskriftets åbningsartikel »Sverige och demokrati«n«, s. 7–16 (af Eli F. Heckscher); *Forsvarssagen* omhandles i en — usigneret — artikel »Sveriges försvar«, der indleder tidsskriftets 2. hæfte (s. 79–92); *Parlamentarismen* sigter vel til Harald Hjärne's artikel »Demokratiske framtidsutsikter« (s. 93–103) og *Arbejderspørgsmålet* behandles af öfveringenjör Erik Aug. Forsberg »Om orsaken till missnöjet bland de svenska arbetarna« (s. 17–23) og af civilingenjör Gunnar Laurell i »Arbetsledning och arbetsintensitet« (s. 104–15).
- 136 15 *Hustru og Barn*] Eli H. blev 1907 gift med lærerinde Ebba Westberg; deres barn er Gunnar H. (f. 1909), den nuværende leder af det svenske højre.
847. Fra ELI HECKSCHER, 9. april 1911.
- 137 13 *Anton Menger*] den østrigske jurist og statsvidenskabsmand udsendte sin »Neue Staatslehre« i Jena 1903.
15 *Saint-Simonismen*] fransk før-socialistisk gruppe, der 1825–32 samlede og udviklede greve Saint-Simons sociale ideer, der kulminerede i princippet »à chacun selon sa capacité, à chaque capacité suivant ses œuvres.«
21 *Lindbagen*] Carl L., medlem af 2. kammer 1897–1917, af 1. kammer 1919–40. Fra 1909–17 tilhørte han socialdemokratiet, ligeså efter 1923. Han var dog altid noget af en løsgænger.
- 138 7 ...] om Sv. T.'s salg: der er 600 direkte prænumaranter og det antages, at 1.200 vil bestille tidsskriftet gennem boghandlere. Om MR's »Tysklands Historie«, og om Eli H.'s ven Torvald Höjer,

sv. Hist. Tidsskr.'s redaktør, der f. t. arbejder med den fransk-tyske krigs forhistorie.

848. Fra EDVARD BRANDES, 11. april 1911.

- 24 *hans Optimisme*] underskuddet på statsbudgettet blev kun delvis dækket ved de 8 mill. øgede indtægter, som N.'s nye skattelove indbragte. Finansloven 1912-13 udviste da også et underskud på ca. 13 mill. kr. I oktober 1911 måtte N. foreslå nye skattelove, der skulle indbringe i alt 10,7 mill., jf. C. V. Bramsnæs' fremstilling i Den danske Rigsdag, V, s. 206 ff. og s. 213 ff.
- 33 *Højres latterlige Aktion*] sigter formodentlig til mindretalsbetænkningen i landstingets finansudvalg, hvori højrepræsentanterne nedlægger »Indsigelse imod Fortsættelsen af Regeringens efter vor Overbevisning uforsvarlige Finanspolitik«; i overensstemmelse hermed undlod højre at stemme ved finanslovsvedtagelsen, jf. Rigsdagsaarbogen 1910/11, s. 58 f.
- 34 ...] om Eriksens konsulatssag.
849. Fra JULIUS SALOMON, 12. april 1911.
- 139 4 *Dit Foredrag*] foredraget, som ikke synes offentliggjort, er ikke bevaret i MR's arkiv. Bemærkningen om *Sponneck*, der øvede afgørende indflydelse på 1863-toldlovens tilblivelse, kunne tyde på, at foredraget har omhandlet toldproblemer.
- 12 ...] JS har været syg på grund af en konflikt med chefen for rigsdagens bureau; desuden er hans svigerdatter syg.
- 14 *nogle Erindringer fra 64*] Harald Holbøll: En Brigadeadjudants Erindringer fra Krigen 1864, 1911.
- 20 *en Kronik idag*] Pol. 12. april 1911 »Østen og Vesten«, »man maatte være fuldkommen begrebsforkalket, hvis man troede, at vore nyere Ideers Livsværdi var absolut.«
850. Fra ISIDOR HECKSCHER, 30. april 1911.
- 27 ...] vedr. en påtænkt svensk oversættelse af MR's bog om Tysklands historie.
- 28 *William Scharlings Død*] S. døde 29. april 1911.
- 32 *Hans Udtalelser*] måske Sch.'s artikel »Verdenskrisen i 1907 og Danmark« i N. T., 1908, 71-113.
- 36 *hans Efterfølger*] Sch.'s efterfølger som prof. i statsvidenskab ved Københavns universitet blev efter konkurrence 20. dec. 1911 daværende underbibliotekar, dr. polit. Axel Nielsen. Warming, men ikke Birck, deltog i konkurrencen.
851. Til ERIK HENRICHSEN, 30. april 1911.
- 13 *en lille Nekrolog*] B. nr. 243.
- 15 *en morsom Bog*] Erik Henriksen: Christen Berg, 1911.
- 31 *politiske Vælger-Rekrutter*] Berg døde 1891, valget til folketinget

- opnåedes ifølge den gennemsete grundlovs § 30 med det fyldte 30. år.
- 141 15 for *ugunstigt et Indtryk af J. A. Hansen*] »Christen Berg«, s. 12, hvor Henrichsen omtaler J. A. Hansen som »stammende fra et indelukket, ludfattigt Skomagerværksted i Rudkøbing, med Trællefølelsen i sit Hjærte og Hadskheden som den stærkeste Inspiration«.
- 18 *Estrups politiske Interesseløshed*] 1. c., s. 79, i forbindelse med omtalen af Bergs tilnærmelse til Estrup »men som den inderst inde lige gyldige Politiker, Estrup var, benyttede han ikke denne Chance«.
- 142 1 *Edv. Brandes idag i sin Kronik*] »Aprils Politik«, Pol. 29. og 30. april 1911, hvor det bl. a. hedder (om grev Holstein-Holsteinborg i spørgsmålet om menighedsrådsloven, hvor højre og socialdemokraterne stemte sammen imod): »Grev Holstein var Politiker nok til at indse, at i Politik maa man bruge det Middel og den Hjælp og det Forbund, som man kan faa, naar man derved sætter sin Vilje igennem«.
852. Fra ERIK HENRICHSEN, 4. maj 1911.
- 143 13 *Hie Welf! Hie Waiblingen!*] kampråb fra Hohenstaufernes tid af usikker oprindelse; det bliver anvendt til betegnelse af to hinanden skarpt modsatte partier.
853. Fra ERIK HENRICHSEN, 14. maj 1911.
- 144 2 *en Skitse*] formodentlig en usign. nekrolog i Tidens Tegn 19. juli 1910, som ifølge universitetsbibliotekar Øyvind Ankers oplysning er stærkt anerkendende, men holdt i nok så almindelige vendinger.
- 3 *i Fagtidsskriftet*] »Henning Matzen« af Poul Johs. Jørgensen i U. f. R. 1910, B, s. 161-62.
854. Fra J. H. HEGERMANN-LINDENCRONE, 18. maj 1911.
- 20 *Deres Haandskrift*] MR havde 15. maj 1911 skrevet til H.-L. (brev i dennes arkiv, RA), at han 6. juni med en yngre mand fra general-tolddirektoratet ville komme til Berlin for at tale med sagkyndige om den nye tyske tobaksbeskatning (fra 15. juni 1909, se Reichsgesetzblatt 1909, s. 793 ff.). »Vi skal jo nemlig, som bekendt, have Penge i Statskassen herhjemme, og saa maa vi ogsaa se, om Tobakken kan give noget yderligere.«
- 24 *Tobaksafgift-Studier*] studierne var en forberedelse til cigaretskatten, der blev indført i Danmark ved lov af 8. juni 1912, jf. note III, 158. 13. Se ogsaa cigar- og tobaksfabrikanternes jubilæumsbog »75-foreningen« (1950), s. 250 og 269 f., sidstnævnte sted gengives en detalje fra MR's besøg i Berlin.
- 28 *Deres »Deutschland, Nordschleswig und Dänemark«*] se note III, 123. 18.

855. Fra ISIDOR HECKSCHER, 19. maj 1911.
- 145 16 *Gustav Sundbärgs »Aforismer«*] »Det svenska folklynnnet. Aforismer« 1911, anmeldtes af MR i N. T. 1911, 387-93 (B. nr. 245). Forfatteren betoner i nogle indledende ord, at skriftet står for hans egen regning. Eli Heckscher skrev i det i 1954 udkomne 7. bd. af det biografiske værk »Svenska män och kvinnor« (s. 324) om denne bog bl. a.: »Boken är det mest renodlade uttrycket för den patriotiskt-romantiska sidan av S:s läggning och står nära nog ensam i hans stora produktion genom att alldeles sakna försök till statistisk verifiering av påståendena«.
856. Fra ANNETTE VEDEL, 30. maj 1911.
- 146 15 *Deres lille Artikel om Fader*] jf. note III, 133. 5.
857. Til ANNETTE VEDEL, 31. maj 1911.
- 148 10 *en Ikke-Aktionens Mand*] jf. note III, 133. 9.
858. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 8. juni 1911.
- 149 13 [...] vedr. indkøb af diverse gaver m. m.; af interesse er kun »Hvad Erslevs Bog*) angaar, kære Jacob, tror jeg ikke, Du kan have flere Indvendinger end jeg, eller i hvert Fald er mine fundamentale. Afhandlingen er vel skrevet, men, unter uns, trods alt en Smule diletantisk, derfor vil jeg ikke anmelde den, hvad jeg ellers nok kunde have haft Lyst til.« — (*) sikkert »Historieskrivning. Grundlinier til nogle Kapitler af Historiens Theori« i Københavns Universitets Festskrift 3. juni 1911).
- 15 *at Bülow ikke .. havde haft Mod*] jf. note III, 72. 13.
- 18 *»Smeden Fochumsen«*] muligvis en figur i Paul Marcussens lystspil *Hvedebrød og Rugbrød*, jf. Mrgbl. 17. marts 1876. Stykket synes ikke bevaret.
859. Til EDVARD BRANDES, 4. juli 1911.
- 31 *Anmeldelsen idag*] Pol.'s kronik 4. juli 1911 »Tyskland, Nord-slesvig og Danmark« af EB, der refererer hovedtankerne i MR's artikel, men tilføjer skarpe indrepolitiske angreb, bl. a. på J. C. Christensen og agitationen for forsvarslovene.
- 150 8 *at .. 2+2 altid er = 4*] i forbindelse med en bemærkning om, at det jo er ganske klart, at den danske stat hverken bør eller kan støtte nordslesvigske »Dansk-Bestræbelser«, men at de enkelte borgere må se til hvad de betragter som retteligt og heldigt, skriver EB: »Alt dette er yderst sarte Forhold og ømtaalelige Sager. I *Danskerens* [det pseudonym, under hvilket artiklen fremkom] kloge Hoved bliver det Hele reduceret til en Art historisk og logisk Algebra. Ak, men i Politik bliver to og to hyppigt fem.«
- 15 *Artiklen .. i Berl. Tid.*] »Den dansk-tyske Handelstraktat« mrk. X (B. nr. 248) fandtes i Berl. Tid.'s aftenr. fredag 30. juni 1911.

et skarpt opgør med traktatforhandlingernes angribere. I anledning af at der påny var rejst det spørgsmål, om den danske regering handlede forstandigt, da den indlod sig i handelstraktatforhandlinger med Tyskland i 1907, gør MR opmærksom på, at man i vide kredse af næringsdrivende ønskede en sådan forhandling, og at Tysklands handelspolitik i lang tid havde været indrettet på afslutning af traktater, en politik man i det mindste måtte imødekomme ved forhandlinger. I øvrigt giver artiklen et overblik over den principielle side af traktatforhandlingerne, men nævner ikke direkte spørgsmålet om de danske handelsrejsende i Nordslesvig. Se også E. 213 ff.

860. Fra EDVARD BRANDES, 11. juli 1911.

- 151** 6 *et Dødsfald*] 9. juli druknede den unge svenske skuespiller Axel Hansson udfør Hornbæk mole efter i 25 minutter for øjnene af en talrig tilskuermængde at have kæmpet for livet i den stærke strømning. I Hornbæks havn lå fuldt af både, men der var ingen større motorbåde hjemme, og (efter Berl. Tid.'s referat 10. juli) »Hornbækfiskerne trøstede sig ikke til at gøre et Forsøg paa at redde ham med en af de mindre Robaade.« Der blev senere indledt en politiuundersøgelse mod fiskerne, men den endte resultatløs.
- 21 [...] nogle rosende ord om 2. hæfte af Palladius-udgaven.
- 35 *Da de to Ministre talte i Skibelund Krat*] ved grundlovsfesten 1911 talte Berntsen og Appel i Skibelund krat; B. nævner i sine erindringer (III, s. 183 f.) at han i den anledning blev angrebet af den famøse redaktør Strackerjahn i »Schleswigsche Grenzpost«.
- 152** 18 *havde tilsagt Foredrag*] jf. H. P. Hanssen: Et Tilbageblik III, s. 324.
- 23 *Professor Rade*] Martin R. i Marburg (en svoger til den kendte tyske politiker Fr. Naumann, der ligesom den ham nærstående udgiver af Preuß. Jahrbücher prof. Hans Delbrück førte en utrættelig kamp mod den »altyske« chauvinisme) redigerede det liberal-protestantiske ugeblad »Die christliche Welt«, hvori den tyske, nordslesvigske præsteson, can. theol. *Johannes Tiedje* 1909 skarpt havde angrebet visse sider af den tyske politik i Nordslesvig. Artiklerne vakte et voldsomt røre i grænselandet og der oprettedes tyske foreninger, der arbejdede for Tiedjes tanker, mens Rade i den periodisk udkommende Grenzmarken-Korrespondenz informerede den tyske offentlighed om tilstanden i Nordslesvig, se herom Jens Holdts artikel om J. T. i Sønderj. Årb. 1960, s. 109-170. — Om T.'s besøg i København findes følgende maskinskrevne, usign. notat i UM's arkiv (7. E. 92. nr. 44-47, notatet indeholder enkelte rettelser, vist nok af Aage Friis):

15. — August.

Tirsdag den 15. August Kl. 7¹/₂ modtog Dr. Friis »Grenzmarken-Korrespondenz« No. 13b med Artiklen »Eine deutschfreundliche Bewegung in Dänemark«. Efter Konference med Kammerherre Bernhoft, da Ministeren ikke var i Byen, henvendte han sig til Fr. v.

Jessen og bad ham ikke omtale Sagen før han havde talt med Udenrigsministeriet. Han sendt derefter et Exemplar af »Grenzmarken-Korrespondenz« til Grev Ahlefeldt med et Brev, hvori han i Anledning af de 2 første Stykker i Artiklen meddelte, hvad han vidste om Artiklens Forhistorie. Dette var følgende:

I Maj, da Artiklen kom frem i »Preußische Jahrbücher« røbede Hr. Tiedje i et Brev, at han mente, det var Dr. Friis, der var Forfatteren. Dr. Friis svarede, at det var det ikke. Da Tiedje først i Juli kom til København, spurgte han Dr. Friis om, hvem Forfatteren var, og om Regeringens Stilling dertil, men fik til Svar, at man ingen Oplysninger vilde give; selvfølgelig billigede Regeringen de i Artiklen udtalte Hovedsynspunkter. Efter at have været hos Dr. Friis, søgte Tiedje hos forskellige at skaffe sig nærmere Oplysninger og han traf en Mængde Personer, der utvivlsomt har hørt mere eller mindre Rygter om Artiklen. Da Tiedje den 13. August tog Afsked med Dr. Friis, sagde han, at han vilde fortælle, at der snart i »Grenzmarken-Korrespondenz« kom en Artikel, der behandlede saavel Afhandlingen i »Preußische Jahrbücher« som Edv. Brandes' Artikel i »Politiken«. I denne Artikel vilde han, sagde han, omend ikke med Navns Nævnelser, saa dog ret tydeligt røbe, at han vidste, hvem Forfatteren var, men han vilde sige til Dr. Friis, at det aldeles ikke var fra ham, han havde sin Viden; han havde den dels fra »Flensborg Avis'« Redaktion, som han havde besøgt, dels fra Skoleinspektør P. Lauridsen (Husumgades Skole, den historiske Forfatter), hvem han havde truffet i Nymindegab og havde haft mange Diskussioner med. Til denne Oplysning gjorde Dr. Friis ikke videre Bemærkninger, hverken nægtede eller bekræftede, at Forfatteren var Rubin.

- 152 36 Valget d. 25] et suppleringsvalg i Veringe-kredsen (Odense amts 8. valgkreds), hvor venstres kandidat N. P. Lindø havde måttet trække sig tilbage; valgt blev Berntsens indenrigsminister J. Jensen-Sønderup med 1445 stemmer mod 1336, se iøvrigt dennes erindringer »Hørt og oplevet« (1943) s. 108-111.
- 153 5 Herr Nielsen Swimming] den daværende forstander for Fyns Stifts Husmandsskole, han var det radikale venstres kandidat i Veringe-kredsen ved valgene i 1906, 1909, 1910 og 1911, men blev ikke valgt.

861. Fra EDVARD BRANDES, 26. juli 1911.

- 17 den lille Pjese .. den skandinaviske Idé] sikkert MR's anmeldelse af Gustav Sundbärg's aforismer (B. nr. 245). — Bemærkningen om J. C. Christensen sigter måske til en artikel »Norgesvælde« på omslaget af ugeskriftet »Tiden« 21. juli 1911. Artiklen er bortset fra en bifaldende indledning et optryk af en artikel i det norske blad »Tidens Tegn«, der forsikrer, at Norge ikke har imperialistiske tilbøjeligheder over for Færøerne. Det er også muligt, at EB tænker på J. C. Chr.'s forslag 19. juni 1911 på Det tredje nord. in-

- terparlamentariske delegeretmøde i Kristiania om at forandre det interparlamentariske forbunds vedtægter således, at ikke blot folkeretlige, men også andre spørgsmål kunne behandles på møderne. Forslaget vedtoges med en del besvær og i afsvækket form, jf. Beretningen om mødet, Kria 1911, s. 26 ff. og 68 ff.
- 27 *Januarforeningens Skrivelse*] se Berl. Tid. 20. juli 1911, aftenudg., hvori meddeles, at den i 1908 stiftede Januarforening har sendt konseilspræsidenten en skrivelse, hvori den opfordrer ministeriet til at yde støtte mod udenlandske angreb på de foreninger, »der arbejder paa vor Nationalitets Opretholdelse«; se også Gudmund Schütte: *Altyskerne og Danmark* (1914), s. 14. — Skrivelsen er gengivet in extenso i Fl. A. 21. juli 1911.
- 33 *Georgs Polemik med Lange i Dag*] »Sven Lange og Antisemitismen« i Pol. 26. juli 1911 i anledning af et »Brev fra Paris«, L. havde offentliggjort i Ill. Tid. for 23. juli. I dette brev havde Lange hævdet, at Paris' ejendommelighed har taget skade og hver dag taber sig mere »først og fremmest gennem den jødiske Invasion«.
862. Til EDVARD BRANDES, 28. juli 1911.
- 155 5 *en »ikke ringe Bitterhed«*] EB og J. C. Christensen havde mange sammenstød. Vel nok det bitreste har været en kronikserie af EB i Pol. 25.–27. sept. 1908 »De to Uadskillelige«, hvori J. C. Chr. slås i hartkorn med Alberti, jf. også EB's svarbrev, br. 865.
- 7 *Rodes Retning . . Munchs*] jf. P. Munch II, s. 100.
- 22 *en statistisk Kongres*] Det internationale statistiske Institut holdt møde i sept. 1911 i Haag.
- 27 *det ny Selskab til Udgivelse af gammel dansk Litteratur*] 29. april 1911 stiftedes Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Om LJ's travlhed se hendes beretning i selskabets »Fyrretyve års virksomhed« (1951), s. 19–32.
- 28 *et Arbejde til middelalderlig Kulturhistorie*] se note III, 183. 8.
863. Fra NIELS NEERGAARD, 29. juli 1911.
- 156 4 *Bramsens Piece*] Ludvig Bramsen »Falske Forudsætninger. Et Stykke Finanspolitik«, udkom i juli 1911.
- 8 *en Imødegaaelse*] kom i Berl. Tid.'s aftennr. 13. aug. 1911 (B. nr. 249). MR fastholder over for B.'s påstand om en nedgang i toldindtægterne på over 14 mill. kr., at nedgangen kun andrager ca. 7 mill., ganske i overensstemmelse med de af MR foretagne beregninger. MR påviser i enkeltheder, hvordan Bramsen er nået til sin opfattelse ved at tage sit udgangspunkt i finanslovene.
865. Fra EDVARD BRANDES, 31. juli 1911.
- 35 *min Kronik*] »En Røst fra Landstinget« i Pol. 2. aug. 1911. EB giver Bramsen ret i, at der med henblik på de nye lønningslove er

blevet regnet galt — uden at noget ansvar kan placeres — mens sagen er vanskeligere med hensyn til toldafgifterne, der bl. a. på grund af konjunkturerne svigtede. EB gør imidlertid opmærksom på, at Bramsen overser det politiske spil bag toldlovens tilblivelse: »Ak for Politikere bliver en saadan Toldlov tilsidst ikke andet end Politik .. Politik over det Hele. Hvorfor var det, at de Fri-konservative stemte for Toldloven? For at bane Vejen for Militærlovene! Og hvorfor stemte det gamle Højre for Retsreformen der vedtoges i samme Omgang og Foraar 1908? For at støtte den af alle Konservative saa værdsatte Alberti mod socialdemokratiske og radikale Angreb«.

- 157 12 *Tolden atter svigter*] efter vedtagelsen af toldloven 1908 sank toldindtægterne med ca. 12 mill. kr. (1908/09: 57,1 mill. kr., 1909/10: 44,8 mill. kr.) dels som følge af ekstraordinær merindførsel forud for toldlovens ikrafttræden og dels som følge af en stærk nedgang i de almindelige konjunkturer. Fra 1910/11 bedredes disse og dermed steg toldindtægterne atter.
- 20 *en »Indgang«*] i »Tiden. Ugeblad for Politik og folkelig Oplysning.« udg. af J. C. Christensen, 2. årg. nr. 17 (28. juli 1911). »Indgang« er bladets betegnelse for en slags ledende artikel forrest i hvert hæfte. I den pågældende indgang, mærket + (o: J. C. Christensen), vender forfatteren sig imod den påstand, at venstre regimentet i de siden systemskiftet forløbne ti år skulle være »et Overløberi uden Lige«, og at det skulle være højres og ikke venstres ideer, de forskellige venstreministerier har gennemført.
- 158 5 *Chr. Hage*] jf. EB's nekrolog i Scandia 1930, især s. 329 ff.

866. Til NIELS NEERGAARD, 26. aug. 1911.

- 13 *en Banderoleskat paa Cigaretter*] forslag til lov om stempelafgift af cigaretter m. m. blev fremsat i folketinget 3. okt. 1911 og stadfæstet som lov 8. juni 1912. Man ventede, at skatten ville indbringe ca. 720.000 kr.; jf. oversigten over rigsdagsforhandlingerne i Rigsdagsaarbogen 1911/12, s. 131 ff. — Skatten var et led i den Neergaardske skattereform af 1912.

867. Fra JULIUS SALOMON, 31. aug. 1911.

- 30 *den »famosø« Artikel*] den danske oversættelse i Tilskuerens sept-hæfte af artiklen i Preuss. Jahrbücher, (B. nr. 247).
- 30 *som Alverden har talt om*] om den pressestorm, der brød løs efter at Grenzmarken-Korrespondenz havde antydnet, at artiklen var forfattet af MR, se Fl. A. 16. aug., 19. aug., 20. aug. etc., der bringer lange uddrag af rigsdanske blades kommentarer.
- 159 6 *dens stærke Fremhæven af § 5's Forsvinden*] o. c. s. 184–91, hvor MR giver et rids af paragraffens tilblivelse og dens senere ophævelse i 1878.
- 11 *Skruebrækkervidenskaben*] JS tænker formodentlig på en køben-

havnsk sporvognsstrejke, der ganske vist ikke blev særlig omfattende, men vakte en del opmærksomhed ved demonstrationer og sammenstød. Strejken blev afsluttet 29. sept. med et forlig, sporvejsfunktionærerne måtte indgå, da selskabet havde kunnet fortsætte driften med strejkebrydere, jf. jubilæumsskriftet »Under Samvirkets Flag«, 1948, s. 112 f. Michael Koefoed var 1910–14 forligsmand.

869. Fra J. P. JACOBSEN, 3. sept. 1911.

- 160 17 1911] årstallet bestemt efter ugedags- og datoangivelse, samt efter brevets indhold.
- 19 *ombølget af al Verdens barbariske Tungemål*] se note III, 155. 22.
- 29 [...] forskellige familiemeddelelser.
- 30 *den første Afhandling*] den danske oversættelse af MR's Deutschland, Nordschleswig und Dänemark.
- 31 *Hans Brix's Ævl*] »Henrik Pontoppidan og hans Stil«, Tilskueren 1911, II, s. 193–98.
- 32 *Regitze Wingses . . Fruentimmer-sludder*] »Grev de Gobineau og hans Livsværk«, o. c., s. 217–30; artiklen fremhæver indledningsvis, at Gobineau var så godt som ukendt for sine landsmænd, mens han levede.
- 33 *Peters . . Politik-Filosofi*] »Politiske Tendenser« af P. Munch, o. c., s. 199–216.
- 35 *Emil Meyer*] »Gæld og Selvstændighed«, o. c., s. 231–40 (om Danmarks udenlandske gæld).

870. Fra HARALD WESTERGAARD, 9. okt. 1911.

- 161 9 *Theorien om Drengøverskudet*] jf. Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 4. Aufl., 4. Bd. (Jena, 1927) under stikordet »Geschlechtsverhältnis der Geborenen«, der bl. a. omtaler den påfaldende stigning af drengefødsler i de krigsførende lande fra 1916.
- 11 *March*] Lucien M. var direktør for Frankrigs officielle statistik; 1907 udgav han »Statistique internationale du mouvement de la population d'après les registres d'état civil«, jf. Ad. Jensens anmeldelse i N. T. 1908, 332 ff.
- 16 *den Hofacker-Sadlerske Theori*] i begyndelsen af 19. årh. fremsat af englænderen Sadler og tyskeren Hofacker; teorien hævder, at antallet af uægtefødte drenge procentvis er større end drengefødsler i ægteskaber; forklaringen skal kunne findes i den normalt større aldersforskel mellem forældrene i løse forbindelser.

871. Til GEORG BRANDES, 3. nov. 1911.

- 27 *en Lykønskning*] i anledning af 40-årsdagen for begyndelsen af GB's forelæsninger ved Københavns universitet (Emigrantlitteraturen).
- 28 »*Perseverando*«] (orig. har fejlagtigt: Perserverando) »ved udholdenhed«, brugtes af GB som motto til »Danske Digtere« (1877), jf. også C. G. Elberling: Georg Brandes (1937), s. 211.

872. Til ELI HECKSCHER, 5. dec. 1911.
- 162 4 [...] MR takker for den ulejlighed, Eli H. vil gøre sig med at få en forlægger interesseret i en sv. oversættelse af Tysklands Historie [planen blev ikke realiseret, da det sv. forlag ikke så sig i stand til at tilbyde noget honorar]. MR omtaler, at han er en af de 9 dommere — hvoriblandt Fahlbeck fra Sverige og Jæger fra Norge — der skal afgøre, hvem af de fem konkurrenter der skal overtage William Scharlings professorat.
- 5 »Systemskiftet«] 7. okt. 1911 havde Karl Staaff dannet en ren liberal regering efter forgæves at have henvendt sig til socialdemokraterne med tilbud om nogle ministertaburetter. Regeringen støttedes dog af socialdemokraterne, sammen med hvilke den beherskede 2. kamret.
- 11 *det unglkonservative Parti*] se note III, 135. 22.
873. Til NIELS NEERGAARD, 6. dec. 1911.
- 31 *Udvalget*] se finansmin. skrivelser af 15. dec. 1911 til folketingets udvalg ang. forslag til lov om beskatning af øl og spiritus m. m. i R. T. 1911/12, B, sp. 697 ff. (suppleret med en skrivelse af 15. jan. 1912 til samme udvalg, sp. 761 ff.) og til folketingets udvalg ang. forslag til lov om indkomst- og formueskat til staten, sp. 947 ff. — Alle de nævnte skrivelser er underskrevet af N. og kontraseret af enten kontorchef Salicath eller Reimuth.
874. Fra C. W. AHLEFELDT-LAURVIG, 23. dec. 1911.
- 163 10 *den Bistand*] i en vita MR i anledning af dette kommandørkors indsendte til ordenskapitlet 12. nov. 1912 nævner han først handels-traktatforhandlingerne 1907–08 med Tyskland og fortsætter derefter: »Ogsaa ved andre Lejligheder ydede jeg, efter Evne, Udenrigsministeriet forskellig Bistand, og i Aaret 1911 offentliggjorde jeg, efter Udenrigsministeriets Ønske, en Afhandling i »Preussische Jahrbücher« om Tyskland, Nordslesvig og Danmark. Som Tak for min Virksomhed for Udenrigsministeriet (foruden min øvrige Stats-tjeneste) blev jeg, der i 1903 udnævntes til Dannebrogsmænd og i 1906 dekoreredes med Kommandørkorset af anden Grad, i December 1911 benaadet med Kommandørkorset af 1ste Grad . . .«. Jf. iøvrigt E. s. 221 f. og udenrigsministerens udtalelser under forespørgelsesdebatten i folketinget 14. febr. 1912, R. T. 1911/12 F. sp. 4973, især sp. 4982 f., samt et usign. referat af samtaler mellem en udenrigsministeriel embedsmand og MR 26.–28. aug. 1911, der viser, at decorationen var en direkte følge af de personlige angreb på MR (UM's arkiv, 7. E. 92, nr. 71–72).
875. Fra EDVARD BRANDES, 29. dec. 1911.
- 22 *Afhandlingen*] anmeldelsen »Dansk Politik« af Erik Henrichsens

»Mændene fra 48« (1911) i Tilskuerens januar-hæfte 1912, B. nr. 253.

876. Fra ELI HECKSCHER, 29. dec. 1911.

- 164 13 [...] vedr. den evt. svenske oversættelse af MR's bog om Tysklands historie.
- 14 *Professorkonkurrencen*] jf. note III, 162. 4.
- 15 *Büchers seminarium*] den tyske nationaløkonom Karl B. var fra 1892 prof. ved universitetet i Leipzig. Axel Nielsen havde i årene 1908 og 09 været på studierejse i Schweiz, Frankrig og Tyskland.
- 17 *sin avhandling*] »Den tyske Kameralvidenskabs Opstaaen i d. 17. Aarh.« (i Vidensk. Selsk. Skr.), 1911.
- 18 *hans doktorsavhandling*] »Specier, Kroner, Kurant, En Studie over den faldende Rigsdalerværdi i Danmark 1671-1726.« 1907.
- 27 *Fahlbeck*] Pontus F. havde 1889-1902 været ekstraord. professor i historie og statskundskab i Lund, 1902 ændredes professoratet til at omfatte statskundskab og statistik, og 1909 forvandlede det til et ordinært professorat.
- 165 5 *till svar på Dina*] br. 872.
- 21 *en komité för undersökning av kartell- och trustväsendets utbredning i Sverige*] komiteen oprettedes 22. dec. 1911 og afgav 1. betænkning 15. jan. 1913 om »Sockerindustri och sockerbeskattning i Sverige samt Danmark och Tyskland« (Riksdagens protokoll 1913, Bihang. Saml. 1. Nr. 35. Bil. 1-2). Eli H. trak sig på et tidligt tidspunkt ud af komiteen, der i 1920 afløstes af »trustslagstiftningskomitén«.
- 26 *förslag om att staten skulle övertaga sockerproduktionen*] forslag til beslutning af folketinget om nedsættelse af et udvalg til overvejelse af spørgsmålet om statens overtagelse af sukkerfabrikationen m. m. vedtoges i folketinget 10. jan. 1912, hvorefter der nedsattes et 15-mandsudvalg, der 25. april 1912 afgav betænkning (R. T. 1911/12, B, sp. 2573 ff.), jf. resumeet i Rigsdagsaarbogen 1911/12, s. 498 ff. Udvalgets flertal gik imod tanken, og forslaget var dermed bortfaldet.
877. Fra A. B. DRACHMANN, 30. dec. 1911.
- 166 4 *Deres .. Julebrev og .. Nytaarsartikel*] det ikke medtagne brev er dateret 21. dec., heri takker MR for Drachmanns møntafhandling og Sveton-oversættelse og meddeler et tilfældigt fundet paralelsted til en incestdrøm af Cæsar i Sophokles »Kong Oidipus« (s. 68 i Fibigers oversættelse). *Artiklen*, se note III, 163. 22.
- 20 *Adv. crit. I S. 106-07*] J. N. Madvig: Adversaria critica ad scriptores græcos et latinos, vol. I, 1871. (De arte coniecturali).
- 21 *den psykologiske Udredning*] MR mener, at Madvig på grund af sin videnskabelige uddannelse har været lammet af tvivl »netop den megen Viden afdækker alle Argumenter, ogsaa Modstandernes, og

saa endda ikke alle . . .; jf. imidlertid Povl Bagges fremstilling i »Johan Nicolai Madvig. Et mindeskrift« I, 1955, især s. 78 ff.

878. Fra JULIUS SALOMON, 30. dec. 1911.
- 168 19 *Den »geografiske« Politik*] jf. D. G. Monrad: Politiske Breve Nr. 9-13 (1877) s. 31.
- 169 9 *en Bog*] Georg Christian Saxild. Etatsraad, Herredsfoged. 1811 — 1. Sept. — 1911. Trykt som Manuskript. I. Hans Liv, hans Slægt, hans Venner. Tiden til 1864 af Georg S. II. Minder fra vort Hjem i Kolding. Tiden efter 1864 af Jakob S. (1911).
- 16 *det, Du skriver om Monrad og Stormen 18 April*] Tilskueren 1912, I, s. 37 f.
- 17 *Goebens Betragtninger*] i »Dagbogs Optegnelser under Krigen 1864« af C. Krog Meyer, præst i Sattrup i Sundeved. — General Goeben mener (12. april) at det både i militær og i politisk henseende ville være en dårskab at holde skanserne længere.
- 20 *Fru Tscherning . . . i sin Dagbog*] »Af Eleonore Christine Tschernings efterladte Papirer« udg. af Julius Clausen og P. Fr. Rist som bd. VIII i serien Memoirer og Breve, (1908).
879. Fra ELI HECKSCHER, 2. jan. 1912.
- 170 14 *sina prov-(?)föreläsningar*] »Forholdet mellem Nationaløkonomiens Teori og Politik. To Foredrag.« (1911). Pjecens titel er identisk med Axel Nielsens konkurrenceforelæsning over et selvvalgt emne 30. nov. 1911. De anmeldtes ikke af Eli H.
- 22 *Mors artikel*] *Rosa Heckscher: »Kvinnofrågon«*, Sv. T. 1911, s. 491-99 og 553-55.
880. Fra ERIK HENRICHSEN, 3. jan. 1912.
- 32 *Deres kritiske Noter*] jf. note III, 163. 22.
- 171 1 *en lille Artikel*] »Mændene fra 48«, findes i Berl. Tid.'s aftenr. 10. jan. 1912.
881. Fra ERIK HENRICHSEN, 3. jan. 1912.
- 30 *den Opskrift paa Plougs Skældsord*] findes ikke i MR's arkiv, men er formodentlig identisk med den famøse »Af Carl Plougs Ordbog«, der findes i Morgenbladet, 4. jan. 1880, s. 2, sp. 1-2.
882. Fra HARALD HØFFDING, 11. jan. 1912.
- 172 4 *»Sønden Aa«*] månedsskriftet »Sønden Aa«, udg. af Sønderjydske Centralforening, red. af cand. jur. Peter Paulsen, bringer i et dobbeltnr. 5-6, 3. Aarg. (dec. 1911, jan. 1912) et angreb på MR's udnævnelse til kommandør og foreslår, at »de andre to Herrer i den radikale Treenighed, Edvard Brandes og Peter Nansen« for »deres Ulejlighed« burde dekoreres henholdsvis med det tyske jernkors og dannebrogsmændenes hæderstegn.

- 10 *en Artikel om Hanssen-Nørremølle]* samme dobbelthæfte bringer på forsiden et portræt af H. P. Hanssen med nogle få karakteriserende linier af Harald Høffding.
- 16 *Deres Artikel]* den ofte omtalte artikel i Preuss. Jahrbücher.
- 26 *de haanende Ord]* Tilskueren 1911, II, s. 187, hvor det i forbindelse med en omtale af den danske regerings bestræbelser på at holde krikken af, hvad der foregår i et fremmed land, inden for sømmelige grænser, hedder: »Men en Regering kan jo i vor Tid ikke hindre fri Tale og fri Presse, og her [i Danmark] mærkes der, trods alt, stærk Ømtaalelighed over Regereriet i Nordslesvig. Kun Taaber i Danmark og Folk uden Indflydelse tænker paa en Genopvaagnen af Artikel 5 eller lign., men meget udbredt er Uviljen over Forfølgelserne af dansk Sprog og Kultur i Nordslesvig og over den aandelige Grænsespærring, der søges gennemført ved Kongeaen.«
- 29 *især da E. B. understregede dem]* i Pol.'s kronik 4. juli 1911.
- 30 *Hvis jeg finder mig forpligtet til nu at udtale mig]* de følgende hæfter af »Søndens Aa« indeholder ikke nogen indsigelse fra H., en sådan nævnes heller ikke i H.'s bibliografi. Ifølge brev af 15. jan. 1912 fra H. V. Clausen til H. P. Hanssen har MR s.d. meddelt H., at han frafalder ønsket om en protest, da han frygter for, at man så vil gøre brug af Høffdings afstandstagen fra ham. (Se Harald Jørgensen: To ungdomsvenner. H. P. Hanssen—H. V. Clausen. En brevveksling. 1962, s. 322 f.).
883. Fra C. W. AHLEFELDT-LAURVIG, 19. jan. 1912.
- 173 9 [...] om en lotterikollektionssag.
- 10 *Interpellationen]* 14. febr. 1912 kom det til en forespørgselsdebat i folketinget (R. T. 1911/12, F., sp. 4973 ff.) efter at en gruppe højre- og moderate højremedlemmer den foregående dag havde anmeldt en forespørgsel til udenrigsministeren i anledning »af den senere Tids offentlige Drøftelse af Regeringens Udenrigspolitik«. Forespørgernes ordfører var skolebestyrer H. L. Møller, der i sin motivering fremdrog 1) regeringserklæringen af 21. aug. 1911 om, at artiklen i Preuß. Jahrb. måtte stå for forfatterens egen regning, men at den i sine hovedpunkter var i overensstemmelse med de i den danske regering herskende anskuelser, 2) MR's dekoration 22. dec. og 3) beslutningen om at lade Fredericiagarnisonen forblive i F.
- Med hensyn til garnisonen afviste Ahlefeldt-Laurvig, at beslutningen skulle skyldes nogen henvendelse el. lign. udefra (jf. Berntsen III, 176 ff.), angående de øvrige to punkter nægtede han at anerkende, at de i nogen henseende kunne begrunde en mistænkeliggørelse af regeringens neutralitetspolitik; når hensynet til Tyskland kunne synes at være trådt i forgrunden ved gennemførelsen af denne politik var det en naturlig følge af Danmarks historie og beliggenhed. Efter en kort debat stillede J. C. Christensen et dagsordenforslag, der udtalte

folketingets tilslutning til A.-L.'s erklæring angående landets udenrigspolitik; forslaget blev enstemmigt vedtaget.

884. Til GEORG BRANDES, 3. febr. 1912.

22 *Deres første Bog*] »Dualismen i vor nyeste Philosophie« (1866).

29 *Pirke Abboth*] eller Pirke awot »fædrenes ord«, en af de mest populære mischnatraktater.

31 *Elieser ben Hyrkan*] se note I, 46. 33.

885. Fra HARALD WESTERGAARD, 14. febr. 1912.

174 4 *Christensens Bog*] se br. 740.

886. Fra GERDA THAMSEN, 23. febr. 1912.

22 *at jeg ikke sender mit Ridderkors tilbage*] ingeniør, godsejer Aage Westenholz og hans svoger, godsejer Charles Grut Hansen havde nytårsdag 1912 tilbagesendt deres ridderkors til ordenskapitlet og prøvet at overtale andre til at gøre det samme. Tilbagesendelsen var begrundet ved uvilje over MR's dekoration. Ordenskapitlet returnerede imidlertid ordenerne med en meddelelse om, at man efter at have underskrevet eden til ordensherren, kongen, ikke kunne udmelde sig (jf. bl. a. Pol. 7. jan. 1912, der aftrykker ordenskapitlets officielle tilkendegivelse, og E. 221 ff.).

36 *Kraft*] Carl K. var 1896-1920 dommer i de internationale domstole i Ægypten; Didrik *Nyholm* var ligeledes knyttet til domstolene i tiden 1896-1922.

175 9 *Generalkonsul*] kammerherre A. greve Zogheb, han var syrer, hans grevetitel italiensk.

19 *Salvator-Øl*] tysk ølmærke.

19 *Yvette Guilbert*] fransk sangerinde, der på dette tidspunkt af sin karriere især dyrkede gamle franske folkesange.

19 *italiensk Opera*] kom hvert år rejsende for tre måneder i tiden før første verdenskrig.

20 *Haremsfest*] en velgørenhedsforestilling, der kun måtte besøges af kvinder.

23 *en ung tysk Professor*] Enno Littmann, der til 1948 gentagne gange var gæsteprofessor ved universitetet i Kairo.

34 *Provst Ussing*] Henry Ussing, han omtaler sit ophold i Ægypten i sine erindrings 1. bd. »Min Livsgerning, som jeg har forstaaet den« I (1939), s. 149 ff.

34 *Fru Kühle*] Johanne K., født Wibroe, enke efter overdirektøren ved Gl. Carlsberg, S. A. v. d. Aa Kühle. Hendes datter Ingeborg (gift med prof. Johannes Schmidt) havde været skolekammerat til Gerda Th.

176 3 *komme hjem næste Vinter*] Gerda Th. og hendes mand var i Danmark i 1913.

- 36 *de ægyptiske Fyr]* de ønskedes slukket i forbindelse med Tripolis-krigen mellem Tyrkiet og Italien.
- 177 5 *Khediven]* Abbas II Hilmi, der afsattes af englænderne ved verdenskrigens udbrud. — Om episoden, der førte til bruddet med Kitchener, se Sir George Arthur: *Life of Lord K.* I (1920), s. 182 f.
- 18 *at jeg kunde holde med Italienerne]* EB's breve til G. T. er ikke bevarede. Italien havde i efteråret 1911 annekteret Tripolis og førte i den anledning krig med Tyrkiet til efteråret 1912.
- 20 *en længere Skrivelse]* breve fra G. T. er ikke bevaret i EB's arkiv på KB; derimod findes der nogle breve fra hendes mand, dog ikke fra denne tid.
- 21 *Affæren Bülow-Muus-Hoff]* højesteretssagfører Frits Bülow, der havde været defensor for J. C. Christensen og Sigurd Berg under rigsretssagen i 1910, var justitsmin. i ministeriet Berntsen 1910–13. — 17. nov. 1911 afskedigede han (med virkning fra 16. nov.) medicinaldirektøren, dr. med. N. Muus på et angribeligt grundlag, kort efter foreslog han som efterfølger den ham nærstående etatsråd Emil Hoff. Sagen vakte stor opsigt og blev genstand for en forespørgsel i folketinget, jf. *Tilskueren* 1912, I, s. 417–24, der dog er ret polemisk over for Bülow.
887. Til NIELS NEERGAARD, 8. marts 1912.
- 178 4 *N. P. Jensen]* 1906–13 og 1918–29 folketingsmand for venstre. I aug. 1907 var han, der havde været fuldmægtig i Stat. Bureau, blevet udnævnt til bestyrer af Kolding oppebørselstue og skovkasserer for Stenderup skovdistrikt, 26. juni 1912 blev han udnævnt til amtsforvalter for Skanderborg amtstuedistrikt. — I MR's arkiv findes et brev af 16. marts 1912 fra J. til MR, hvori J. meddeler indholdet af et brev, han har sendt departementschef Schlichtkrull. Her oplyser han til støtte for sin ansøgning om amtsforvalterstillingen i Viborg, at han »i sin Tid« uopfordret havde givet Vilh. Lassen et positivt løfte om stillingen i Næstved tilbage. I 1907 havde L. tilbudt ham den nuværende stilling og på direkte forespørgsel erklæret, at det lille embede i Kolding ikke kunne tænkes at blive nogen hindring ved advancement til et større embede, hvis J. blot ville sidde roligt i Kolding i en valgperiode. J. ønsker, at man nu ikke skal lægge springet fra Kolding til Viborg til grund for afgørelsen, men skal tage hensyn til det embede i Næstved, som han gav afkald på.
888. Til EDVARD BRANDES, 23. marts 1912.
- 179 15 *Landstingets tekniske Forbedringer]* de anførte »forbedringer« har EB formodentlig skullet bruge som medlem af det landstingsudvalg, der efter 1. beh. af Neergaards skattereform havde denne til behandling.

889. Til J. A. FRIDERICIA, 27. marts 1912.
- 180 28 *Dine Linjer af 21. ds.*] brevet, der er afsendt fra Paris, ligger i MR's arkiv.
- 181 10 »Tyskland«] den udvidede, selvstændige udgave af MR's bidrag til Folkenes Historie; den udkom 1912.
- 15 *Dine .. Niecer*] Louise og Ida Fridericia, døtre af JAF's bror William F. i hans ægteskab med Agnes Marcussen.
890. Til GERDA THAMSEN, 7. april 1912.
- 19 1912] ms. er dateret: 7/4 11, hvilket ifølge indre kriterier, bl. a. om-talen af kommandørkors-affæren — må være fejlskrivning for 1912.
- 20 *Deres Brev*] br. 886.
- 182 7 *Englændernes Herredømme i Ægypten*] det engelske protektorat bestod kun til 1922, da Ægypten proklamerede sin selvstændighed under sultan Fuad som kong Fuad I, men engelske tropper til bevogtning af Suez-kanalen og sikring af udlændingenes rettigheder forblev i landet til efter den anden verdenskrig (1949).
- 183 1 *et Foredrag*] i »Dansk Kvindesamfund« 28. marts 1912, foredraget er trykt i Tilskuerens junihæfte 1912, s. 552–62, jf. LJ's bibliografi nr. 8.
- 3 *hun roses kraftigt i »Kristeligt Dagblad«*] 29. marts 1912 under overskriften »Kvinden som Moder«, sign. V. Væsentlig et positivt referat.
- 5 *Palladius*] 1.–4. levering af Peder Palladius »Danske Skrifter« ud-givet for Universitets-Jubilæets danske Samfund udkom 1911/12, jf. LJ's bibliografi nr. 12.
- 7 *til hvis Formand hun valgte*] LJ var Det danske Sprog- og Litte-raturselkskabs formand fra 17. okt. 1911 til 9. maj 1931, da hun overtog stillingen som selskabets administrator.
- 7 *gamle Kirkefædre*] »Gregor af Tours Frankerkrønike«, der oversat af JPJ udkom 1911–13.
- 8 *et Arbejde af kulturhistorisk Art*] sigter vel både til »Heros og Helgen« 1913 og det store værk »Manes. De Døde og Menneske-livet« I–III, 1914–20.
- 9 »Kvindelig Idrætsforening«] Inger Rubin var 1909–20 formand for Kvindelig Idrætsforening.
- 15 *Hr. Konsulen*] G. T.'s mand, dr. med. Justinus Eriksen, der 1911 var blevet dansk vicekonsul i Ægypten.
891. Til PONTUS FAHLBECK, 23. april 1912.
- 22 *Den interessante Afhandling*] »Svensk och nordisk utrikespolitik«, Sth. 1912, hvori F. — som led i den stærke forsvarsbevægelse i Sve-rige — søger at fremkalde en større udenrigspolitisk interesse især ved at operere med frygten for et russisk angreb på Norge og Sve-rige under en kommende storkonflikt med England og Tyskland.
- 23 *angaende 1905*] for at skabe det stærkest mulige forsvar mod Rus-

- land foreslår F. (s. 53), at Danmark ganske vist ikke skal tilslutte sig et norsk-svensk forsvarsfællesskab, men dog skal gøre fælles udenrigspolitik med de to lande. »Men för att den nödiga stämningen härför må finnas å ömse sidor om Sundet, är det en bjudande plikt, att vi upphöra med de missfirmelser och stickord, som i senaste tid — mest från svensk sida — framkommit. Den övilja mot Danmark, som föranledts af en dansk tidnings uttalanden under unionskrisen, borde ha fördunstat äfven utan de upplysningar härom, som under senaste polemik yppats.«
- 184 33 *en Alliance mellem Sverig og Tyskland-Østrig*] F. foreslår i sin pjece (s. 58 ff.) en tilslutning af Sverige til tripelalliancen. Tilslutningen skulle medføre Tysklands indgriben til fordel for Sverige, når det angribes af en hvilken som helst stormagt, mens den for Sveriges vedkommende skulle begrænses til hjælp i tilfælde af, at Tyskland angribes af to eller flere stormagter, hvoraf Rusland skal være den ene.
- 185 10 *Molikes Tanke*] tanken fremsattes af den senere tyske feltmarskal allerede i 1840'erne, se herom Troels Fink: Admiralstatsplanerne i 1840'erne, i Festskrift Arup, 1946, s. 287 ff.
- 33 *Din Tanke m. H. t. Danmark*] F. kræver (s. 62 f.), at Sverige bør tilslutte sig tripelalliancen, også hvis hverken Danmark eller Norge vil følge det, men trods de mange danske betænkeligheder mod Tyskland kan Danmark dog »aldrig på bättre vis trygga sin själfständighet just gent emot Tyskland än genom att tillsammans med Sverige och Norge ansluta sig till trippelalliansen.«
- 186 2 *en Pjece*] jf. note II, 336. 14.
- 6 *Quem deus . . .*] bruges normalt i flertal: Quos deus . . .; Arlaud anfører som folkelig sjællandsk oversættelse: »Naar Fanden vil føre En i Tørvegraven, slaar han ham først Smuld i Øjnene«.
- 8 *et russisk Angreb*] 25. jan. 1912 havde Sven Hedin i 1 mill. eks. udsendt en pjece »Ett varningsord«, der i høj grad prægede den forsvarsbevægelse, der var i gang i Sverige efter at det liberale ministerium Staaff havde undladt at lade færdigbygge et panserskib til den svenske flåde. I pjecen advarer S. H. mod faren fra øst og kræver et stærkt svensk forsvar.
892. Til NIELS NEERGAARD, 15. maj 1912.
- 24 *lade Sportsopvisninger slippe for Skat*] der sigtes til § 1 i lov af 13. maj 1911 om afgift af offentlige forestillinger og fremvisninger m. m., hvor der blandt de afgiftsskyldige er nævnt »Forestillinger af professionelle Gymnastikere, Ballet- og Linedansere, Tryllekunstnere o. lign., samt Sportsforevisninger, ved hvilke der optræder professionelle Idrætsudøvere, eller hvortil der er knyttet Totalisatorspil.« I anledning af en ændring i loven havde N. 14. maj 1912 udtalt i folketinget, at han lod loven udføre så lempeligt som overhovedet muligt og »paa given Foranledning skal Spørgsmaalet om Lovens

- Udførelse paa dette Punkt — ikke om en Ændring i Loven — blive taget op til fornyet Overvejelse.» (R. T. 1911/12, F. sp. 8546).
- 187 4 »Cigaret- og Indkomstskat-Bemærkninger] der må være tale om bemærkninger til brug for det fællesudvalg, der havde den Neergaardske skattereform til behandling, og som afgav betænkning 3. juni 1912. Bemærkningerne foreligger dog ikke trykt. — Vedr. de forskellige beregningsmåder ved fradraget i foreningskatten, jf. lov nr. 144 af 8. juni 1912, § 8, stk. 5.
- 8 *Frederik VIII's Død*] kongen døde 14. maj 1912 i Hamborg.
893. Fra J. A. FRIDERICIA, 16. maj 1912.
- 22 *Begravelsen*] det tyske kejserhus var ved bisættelsen repræsenteret ved kronprinsparret.
- 23 *Tale i Strassburg*] Wilh. II havde 13. maj ved en middag i Str. erklæret, at han ville ophæve Elsass-Lothringens forfatning og indlemme rigslandet i Preussen, hvis forholdene i E.-L. ikke forandrede sig.
- 24 *de engelsk-tyske Forhandlinger*] den engelske krigsminister Haldane var i febr. 1912 i hemmelig mission i Berlin. Han skulle undersøge mulighederne for en engelsk-tysk flådeaftale, som imidlertid ikke kom i stand.
- 26 *Februarrevolutionen*] JAF arbejdede på en ny og revideret udgave af sin lærebog: *Fra Wienerkongressen til Februarrevolutionen* (1905), som i det væsentlige forelå i ms. ved hans død 28. okt. 1912 og udsendtes posthumt af KrE.
- 29 *A. H.*] Anna Hude, der 1910 var blevet gift med KrE.
- 34 *Dine Nyre*] MR havde, ifølge et ikke medtaget brev af 16. april 1912 til JAF, haft et anfald af nyrekolik. 11. maj kunne MR dog meddele, at anfaldet havde vist sig at være ganske forbigående.
- 188 1 *Nystrøm i Prag*] Eiler N. medvirkede ved Det danske Sprog- og Litteraturselskabs store Tyge Brahe-udgave (1913–29), hvis 14. bd. »Epistolæ et Acta ad vitam Tythonis Brahe« (1928) skylder N. sin tilblivelse.
894. Til LIS og J. P. JACOBSEN, 24. maj 1912.
- 10 *Frederik VIII's Begravelse*] 24. maj 1912, et udførligt referat af højtideligheden findes i Berl. Tid.'s aftenudg. af s. d.
- 18 *Paullis Præken*] kgl. konfessionarius Jakob P.'s prædiken er trykt, »Ved Hs. Maj. Kong Frederik VIII.'s Bisættelse« (24. maj 1912).
- 26 *Vedel*] Axel V., der efter sin afgang fra udenrigsministeriet udnævntes til amtmand over Præstø amt med bopæl i Næstved.
- 26 *Næstved Bys Sociald.*] da Næstved byråd 15. maj besluttede at sende kondolations- og lykønskningstelegram til Chr. X, undlod socialdemokraterne at stemme.
895. Til J. A. FRIDERICIA, 4. juni 1912.
- 32 *det sidst modtagne Kort*] br. 893.

- 34 *Ministeriedemission eller Landstingsopløsning*] den Neergaardske skattereform af 1912 stødte på stærk modstand ikke blot i folketinget, hvor socialdemokraterne beskyldte regeringen for at gå højres ærinde, men også i landstinget, hvor højre og de frikonservative afviste forhøjelsen af indkomst- og formueskatten. Forslaget gik 30. april 1912 i fællesudvalg, der 3. juni afgav en betænkning, der indeholdt et udjævningsforslag uden motiver: der var opnået enighed om 60 forandringer i folketingets affattelse og 52 i landstingets. Loven stadfæstedes 8. juni 1912.
- 189 7 *Statslaane]* N. havde som finansminister 23. maj måttet forelægge folketinget et forslag til optagelse af et statslån, der bemyndigede ham til i udlandet at optage et 4 % lån på indtil 72,6 mill. kr. Forslaget blev lov 4. juni 1912. Under forhandlingerne faldt mange drøje ord om regeringens lånepolitik, jf. Rigsdagsaarbogen 1911/12, s. 137 ff.
- 13 *Fødselsdagen]* 10. juni.
- 15 *Universitetsloven]* lov om midlertidig forhøjelse af lønninger for embeds- og bestillingsmænd under universitetet etc.; folketingsudvalget afgav betænkning 4. juni, loven underkastedes derefter 2. og 3. beh. i folketinget og alle behandlinger i landstinget og stadfæstedes allerede 8. juni 1912.
896. Til NIELS NEERGAARD, 27. juni 1912.
- 20 *til Lykke]* N. havde fødselsdag 27. juni.
- 22 *at Revision og Ekspedition faar fælles Chef]* sagen synes ikke at være kommet videre, før man i 1926 oprettede revisionsdepartementerne, der i modsætning til MR's forslag skabte en skarp adskillelse mellem revision og administration.
- 34 *hvilken Rang]* i henhold til lov af 8. juni 1912 om indkomst- og formueskat til staten, § 19, oprettedes et landsoverskatteråd for hele landet, hvis første formand blev F. P. Hiort-Lorenzen, der forinden havde været departementschef i finansministeriet. Han havde rang i 2. kl. nr. 12, svarende til departementschefrang.
- 190 6 *en enkelt af Statsskatterne]* indkomst- og formueskatten til staten.
897. Fra H. A. BERNHOFT, 3. juli 1912.
- 34 *mine Bemærkninger om Optanter og Hjemløse]* ikke i MR's arkiv. — Ved afslutningen af optantkonventionen 1907 mellem Danmark og Preussen var der intet hensyn blevet taget til de »hjemløse« stilling i Nordslesvig, ♂: de før 1898 fødte børn af indvandrede danske undersåtter. Fra 1909–13 chikaneredes disse af preussiske myndigheder ved nægtelse af bosættelsestilladelse ifald de agtede at gifte sig. Fra tysk side søgte man ofte at udvise dem til Danmark, men her nægtede man at modtage dem for ikke at lette udvisningerne; der førtes også resultatløse forhandlinger mellem den danske og den tyske regering, jf. bl. a. H. P. Hanssen: Et Tilbage-

- blik IV (1934), s. 21 ff. og br. 899. — Muligvis har MR benyttet B.'s bemærkninger ved udarbejdelsen af sin bog om Tysklands Historie fra 1848 til Nutiden, som udkom senere på året. I forhold til MR's fremstilling i Folkenes Historie, bd. VII, er bogen udvidet bl. a. med en kort redegørelse for de hjemløses stilling (s. 328 f.).
898. Fra ERIK SKRAM, 12. juli 1912.
- 191 33 *Vedel*] P. Vedel. Skram 'kunne have læst om MR's opfattelse af denne i MR's nekrolog i Tilskueren 1911. — Imidlertid oplyser E. S. i et utrykt brev af 16. sept. 1920 i anledning af MR's »Mænd og Bøger, at kun en del af bogens indhold for ham er gammelkendt, da han, da de øvrige artikler og afhandlinger blev skrevet »levede uden Forbindelse med 'Tilskueren' og 'Politiken'.«
- 36 *Monrad . . den 17. April*] 1864, dagen før stormen på Dybbøl. E. S. brød sig ikke om Monrad, jf. hans posthume studie »D. G. Monrad og Tilbagetoget fra Dannevirke« i Sønderjydske Aarbøger 1925.
899. Fra H. A. BERNHOFT, 17. juli 1912.
- 192 17 *Deres »Meddelelse«*] MR's brev er — ifølge overarkivar V. Sjøqvists oplysning — ikke bevaret i UM's arkiv. I en samtale 8. marts 1957 med LJ og udg. har B. oplyst, at breve fra MR ikke var bevaret i hans privatarkiv.
- 18 *Mads Egholm*] en »hjemløs« arbejder fra Brøns, der ved en lang række fængselsstraffe af preussiske myndigheder blev tvunget til at forlade Nordslesvig; se om ham Franz v. Jessen: Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie I (1938), reg.
900. Til CORDT TRAP, 3. sept. 1912.
- 193 9 *Deres Afhandling*] »De russiske Jøder i København«, i N. T. 1912, s. 341–65.
- 12 *Kbhvn.s Industristatistik for 1882*] Tabelværk 7 (1883) s. 21 og 56 ff.
- 26 *den »portugisiske« Race*] de såkaldte sefardim, vestjyderne, der tal-mæssigt kun udgør få procent af det jødiske folk, men som — især i middelalderen — har frembragt talrige videnskabsmænd og kulturpersonligheder.
- 29 *Nathansen*] J. L. Nathansen var 1909–22 formand for Dansk Idræts-Forbund og 1911–22 for Københavns Idrætspark, han var desuden bestyrelsesmedlem og medstifter af en lang række idrætsforeninger.
- 194 25 *i Dreyfustiden*] i den voldsomme antisemitiske agitation, der rettedes mod de franske forfattere og videnskabsmænd, som var kommet på sporet af, at den franske kaptajn Alfred Dreyfus — der var jøde — uskyldigt var dømt af en militærdomstol, dukkede også den påstand op, at jøderne — understøttet af protestanter og frimurere — skulle have dannet et syndikat med mægtige pengesummer for ved hjælp af bestikkelser at hjælpe den domfældte.

902. Fra ISIDOR HECKSCHER, 29. okt. 1912.
- 196 6 *Fridericia*] JAF døde 28. okt. MR's tale ved hans bære blev offentliggjort i Pol. (B. nr. 255).
- 13 *Har. Lunddahl*] Harald L. blev 1866 student fra Borgerdydskolen i København. 1873 blev han cand. theol., fra 1881 til sin død 1899 var han residerende kapellan i Kolding.
- 35 *paa Valkendorfs Kollegium*] Harald Lunddahl er den eneste af de førnævnte studenter, der har været alumne på Valkendorfs kollegium (1868-73).
- 197 22 *et kritisk Tidspunkt*] endnu inden Tyrkiet og Italien havde sluttet fred, begyndte Balkankrigen 8. okt. 1912, der i begyndelsen truede med at fremkalde en europæisk storkrig.
903. Til ELI HECKSCHER, 14. nov. 1912.
- 198 4 *de tre Afhandlinger*] 1) Ekonomisk öfversikt. De ekonomiska stormakterna, Sv. T. 1912, s. 317-23; 2) En socialdemokratisk upplysningsbok, Sv. T. 1912, s. 375-85 (anmeldelse af Rickard Sandler »Samhället sådant det är. Statistiska uppgifter om land och folk, produktion och fördelning«, Sth. 1911; 3) De allmänna ekonomiska förutsättningarna för en utveckling af den svenska järnindustriens afsättningsmöjligheter, Jernkontorets annaler 1912, s. 183-233.
- 7 »*Englands økonomiske Magtstilling*«] B. nr. 49.
- 12 *en Afhandling i »Nationalök. Tidsskr.»*] N. T. 1909, B. nr. 231.
- 199 26 ...] om LJ's »Kvinde og Mand« og om Ella H.'s forestående rejse til Ægypten.
904. Fra ELI HECKSCHER, 15. nov. 1912.
- 200 6 *Mag. Rosiflengius*] i Holbergs »Det lykkelige Skibbrud«, V, 8.
- 201 18 *en mera teoretisk dubbel-artikel*] »Skogsbrukets räntabilitet«, Ekonomisk tidskrift 1912, s. 139-56 og 253-76.
- 22 *översättningen*] den påtænkte oversættelse af MR's »Tysklands Historie«.
905. Til A. B. DRACHMANN, 2. dec. 1912.
- 28 »*Kronik*«] D. anmeldte i Pol.'s kronik 1. dec. 1912 MR's bog om Tysklands historie fra 1848 til nutiden.
- 202 16 *Deres strængere Opfattelse af Bismarck*] D. udtaler i anmeldelsen, at MR snarere har givet B. for meget end for lidt sympati. D. selv slutter sig til den »engelske« opfattelse af B., som ikke flatterer.
- 21 *Deres . . Redegørelse for tysk Naivitet*] i samme anmeldelse. D. henviser bl. a. til tyskernes holdning i kvindespørgsmålet; han bemærker dog, at fraset det politiske og det nationale område, hvor selvstændigheden i Tyskland synes ringe, er individualiteten friere udviklet end de fleste andre steder.

906. Fra CHARLES BRUN, 12. dec. 1912.
- 203 23 *Skatteraadshen]* jf. § 18 i lov nr. 144 af 18. juni 1912, der er grundlag for den skatterådsordning, som trådte i kraft 1. jan. 1913. De nye skatteråd skulle bestå af 3 medlemmer og 3 stedfortrædere, alle valgt af finansministeren. Hvervet var honorarlønnet, formanden fik 800 kr., hvert af de øvrige medlemmer 300 kr. årlig.
907. Fra SVENN POULSEN, 13. jan. 1913.
- 204 5 *Deres Artikel]* »Hr. Kødets nye Bog« i Berl. Tid.'s aftenudg. 14. jan. 1913 (B. nr. 258), hvori MR tager til genmæle mod de talrige angreb for bureaukratisme m. m., som Peschcke Kødét havde rettet mod ham i bogen »Dansk Arbejde« (1912), i det væsentlige et optryk af tidligere artikler.
908. Til ELI HECKSCHER, 25. febr. 1913.
- 16 *Afhandlingen]* »Tullpolitik och trustväsen. Med anledning af förslaget om sockertullens sänkande.« Ekonomisk tidskrift 1913, s. 43-71. Den af MR omtalte betænkning er »Kartell- och trustutredningen. I. Sockerindustri och sockerbeskattning i Sverige samt Danmark och Tyskland. Utredning verkställd af inom Finansdepartementet tillkallade sakkunniga« (Bilag 1 til kgl. prop. nr. 35).
- 28 *Familie Lachmann]* Ystad Socker Raffinaderi hørte oprindeligt ind under sukkerfabrikken Lolland, brdr. Frederiksens krakkede pionerforetagende, men overtoges derefter af det store københavnske kolonialfirma brdr. Lachmann, der sammen med Isak Glückstadt dannede et konsortium, som overtog fabrikken under ledelse af Jakob L.
- 32 *Hagemann]* i 1884 lykkedes det G. A. Hagemann omtrent samtidig på 3 sukkerfabrikker at fremstille et lyst, finkornet sukker »Dansk Puddersukker«, som i løbet af få år fortrængte de skotske fariner og de egentlige kolonialsukre fra det danske marked, jf. Povl Drachmann og L. Estrup i festskriftet »A/S De danske Sukkerfabrikker 1872 - 20. April - 1922« (1922) s. 61 f.
- 34 *den merkantile Ledelse]* påhvilede konferensråd Carl Gammeltoft, jf. note II, 360. 29.
909. Fra ELI HECKSCHER, 26. febr. 1913.
- 205 20 *Tranchell]* Carl T. overtog 1876 ledelsen af Skånska sockerfabriks a/b i Landskrona, som havde vundet frem under hans fars, Justus T.'s ledelse. 1897 gennemførte han med megen forhandlingsdygtighed dannelsen af Sockerfabriks a/b Union, ledet af ham, og 1907 sammensluttede han praktisk talt alle svenske sukkerfabrikker i Sv. sockerfabriks a/b.
910. Fra MORTEN PONTOPPIDAN, 26. marts 1913.
- 206 5 *at blive anmeldt af Dem]* MR anmeldte 18. marts i en kronik i Pol.

- (B. nr. 260) Morten Pontoppidan's »Anno 13. Tysklands Rejsning mod Napoleon for hundrede Aar siden«, 1913.
- 207 3 *en lille Notits]* har ikke kunnet findes i Pol.
911. Fra FREDERIK HEY, 3. juni 1913.
- 9 *den kongelige Kaldelse]* rigsdagen var indkaldt til ekstraordinær samling 12.—24. juni 1913.
- 12 *Klaus . . I. C.]* efter valget 20. maj 1913, der havde svækket partiet venstre, men øget tilslutningen til det af Berntsen fremsatte grundlovsforslag, opfordrede de radikale og socialdem. B. til at fortsætte, men J. C. Christensen krævede ministeriets afgang, jf. bl. a. P. Munch II, s. 122 ff.
- 26 [...] vedr. en lotterikollektionssag.
912. Til EDVARD BRANDES, 18. juni 1913.
- 208 4 *ligesom Goos]* jf. Hørup III, s. 346 anm., hvor der mindes om G.'s forhold i 1884 til »Den ny Socialist«, Smlgn. Troels G. Jørgensen: Tre professorer (1958), s. 148 ff.
- 7 *et tostrænget Ministerium]* efter at J. C. Christensen havde tvunget ministeriet Berntsen til demission og en socialdemokratisk-radikal redningsaktion 17. juni var mislykkedes, overdrog kongen 18. juni ved 3-tiden Zahle at danne ministerium. Z. udbad sig betænkningstid til 19. juni kl. 19; efter at have sikret sig socialdemokratisk støtte udnævntes ministeriet Zahle II 21. juni 1913. Se herom Rigsdagsaarbogen 1912/13, tillæg sommeren 1913, s. 16 ff., jf. også P. Munch II, s. 125.
- 12 *K. B.]* Klaus Berntsen.
913. Fra R. BESTHORN, 26. juni 1913.
- 26 *Deres venlige Brev]* i brev af 30. jan. 1958 oplyser brevskriverens datter, frk. P. Besthorn, Charlottenlund, at B. »selv har tilintetgjort al sin Korrespondance«.
- 29 *Anmeldelsen]* B.'s anmeldelse, rimeligvis af MR's bog om Tysklands Historie fra 1848 til Nutiden, har ikke kunnet findes.
914. Fra FREDERIK HEY, 6. juli 1913.
- 209 Brevet er rimeligvis et svar på en forespørgsel, der står i forbindelse med udarbejdelsen af MR's »Nogle Erindringer« (se E. 130). — A. C. Johnsen meddeler i sin erindringsbog »I Statens Tjeneste« (1946), s. 70, at han, der dengang var assistent i generaltolddirektoratet, hjalp MR med at finde kilder til E., et af sine bidrag mener han at kunne finde i E. 128–130; her kan der imidlertid næppe være tale om andet end referater af nogle avisartikler.

915. Til EDVARD BRANDES, 1. aug. 1913.
- 35 *dette Papir*] i modsætning til de oktavark, MR sædvanligvis bruger, et ark i lille kvart, vistnok en side af et folioark.
- 210 3 *Zahles Optræden*] C. P. Lange var 1894—1914 toldass. i København, 1914—31 toldkontrollør ssts, Zahles sammenstød med ham synes ikke offentligt omtalt.
- 9 »*Neiendam*«] venstres »gæstgiver«, grosserer J. A. Neiiendam døde i 1902. Her er der rimeligvis tale om en spøgefuld betegnelse for en vært for det radikale venstre, der iøvrigt må være jøde (jf. s. 211, l. 12 f.) og købmand (s. 210 l. 30 f.). Der sigtes sikkert til Herman Heilbuth, der netop i 1913 var udtrådt af direktionen for A/S Dansk Svovlsyre- og Superphospat Fabrik, og som en gang ugentlig samlede »frokostherrerne«, kærnen i det radikale ministerium til frokost hos sig i Havnegade, jf. Rasmussen og Skovmand: Det radikale Venstre 1905—55, s. 182 f. og P. Munch II, 139 f., hvor H. omtales som generaldirektøremne.
- 10 »*Poliitiken*« .. *angriber Ambt*] i anledning af togkatastrofen ved Bramminge, hvor eksprestotet fra København til Esbjerg løb af sporet 26. juli 1913, hvorved 16 mennesker omkom, Generaldirektoratet for Statsbanerne udsendte nogle dage efter en redegørelse, hvori skylden i det væsentlige tilskrives skinnernes opvarmning gennem julisolen, og i denne anledning har Pol. 30. juli et skarpt angreb på statsbanerne med krav om, at få ansvaret placeret. »At slyde Skylden paa Solen gaar ikke. Muligvis kan Hr. Ambt paavise, at Underordnede, til hvem han har delegeret en Del af sin Myn-dighed, grovelig har forsømt deres Pligt og svigtet hans Tillid. Kan han ikke det, saa er det ham selv, der maa staa til Regnskab, og saa maa Perioden Ambt være afsluttet i de danske Statsbaners Historie.« Pol. fortsatte sin kampagne mod Statsbanerne, idet den påpegede, at hovedgrunden til katastrofens omfang var en uhen-sigtsmæssig anvendelse af gammelt materiel, men generaldirektøren angrebes ikke senere personligt.
- 24 »*Bucka- og Nissen*«-*Affæren*] i december 1911 havde en arbejds-mand anmeldt firmaet B. & N. for smugleri, og en af toldvæsenet foretaget undersøgelse afslørede, at misligheder havde stået på i en årrække. Sagen afsluttedes med en bøde til firmaet og en skarp reprimande til overtoldinspektoratet i København, fordi toldbetjentene havde ladet sig traktere af firmaet. Se om sagen MR's skrivelse af 6. maj 1912 til finansministeren, trykt i Berl. Tid.'s aftenudg., 9. maj 1912.
916. Fra J. P. JACOBSEN, 29. aug. 1913.
- 211 24 *Waterloo*] LJ og JPJ var på rejse til Paris og London.

917. Til A. N. KIÆR, 15. sept. 1913.
- 212 3 *Prag*] MR er på tilbagereisen fra det internationale statistiske instituts møde i Wien.
- 9 *min hjerteligste Lykønskning*] 15. sept. 1913 fyldte Kiær 75 år.
918. Fra OTTO LIEBE, sept. 1913.
- 16 *september 1913*] orig. udateret. Sammenhængen med nationalbankdirektørvalget tillader at placere brevet i september 1913; henvisningen til Bachofen von Echt, som MR vel har truffet i forbindelse med rejsen til Wien, gør det muligt at antage, at brevet er skrevet efter MR's hjemkomst. — MR kendte L. bl. a. fra fællesrejser til Hamborg for koloniallotteriet.
- 18 *de venlige Linier*] breve fra MR til L. er ifølge familiens oplysning ikke bevaret.
- 19 *Grosserer Sthyr*] Selgen Sthyr var medlem af Nationalbankens repræsentantskab.
- 28 *min Fader*] landstingets mangeårige formand, højesteretsadvokat C. C. V. Liebe.
919. Fra HANS ROSENKRANTZ, 18. sept. 1913.
- 213 5 *Deres Brev af 6. ds.*] ifølge meddelelse af 16. jan. 1958 fra lensbaron Holger Rosenkrantz, søn af brevskriveren, synes breve fra MR til Hans R. ikke bevaret. Lensbaron Hans R. var i okt. 1909 blevet medlem af Nationalbankens repræsentantskab, sept. 1922 blev han dets formand, fra 1923–35 var han landbrugskyndig direktør i Nationalbanken.
- 7 *Oldenburg*] V. Oldenburg, der indtil 1910 havde været Københavns overpræsident, var fra 1902–14 formand for Nationalbankens repræsentantskab.
920. Til ALEXANDER FOSS, 29. sept. 1913.
- 22 *Hr. Thalbitzer*] Carl T., der 1911 var blevet fuldm. i Nationalbanken, var i 1913 to gange »paa Nippet til at bryde den gamle Tradition i Nationalbanken, at ingen kunde avancere fra en Plads blandt Personalet til en Plads i Direktionen« (DBL), idet han efter Emil Meyers død 2. jan. var opstillet mod grosserer Westy Stephensen, der blev valgt, og efter S. Chr. Knudtzons død 12. aug. af repræsentanternes formand, V. Oldenburg, blev opfordret til at melde sig som ansøger. Indtil MR's navn dukkede op, ansås T.'s valg som sikkert. Det vides ikke, hvorfor O. ved afstemningen (se nedenfor) gav sin stemme til MR. Se Carl Thalbitzer: Da vort århundrede vågnede, 1955, s. 88 ff. og 96 ff.
921. Fra ALEXANDER FOSS, 30. sept. 1913.
- 215 4 *forinden jeg .. har nogen Adkomst*] A. F. blev først 8. okt. 1913 indvalgt i Nationalbankens repræsentantskab.

922. Til ALEXANDER FOSS, 7. okt. 1913.
- 12 7/10 13] ms. har: 7/9 13, hvilket må være forkert, jf. den i linie 17 omtalte artikel.
- 17 *en Artikel*] artiklen er en leder i »Børsen« 7. okt. 1913. I lederen påpeges det, at overvejelserne vil komme til at samle sig stærkere og stærkere om Schovelin og MR, idet Thalbitzer næppe vil kunne gøre sig gældende over for denne konkurrence. Både Sch. og MR er fremtrædende personligheder, og hver for sig sidder de utvivlsomt inde med betingelser for at tilføre Nationalbankens direktion højst værdifulde egenskaber. Men som de udprægede personligheder, de begge er, »hører de til de *omstridte*; det gælder i Forretningsverdenen vel nok mest Rubin, men i det offentlige Liv i Almindelighed i ikke mindre Grad Schovelin.

Naar man i Forretningsverdenen paa visse Steder har sporet Uvilje overfor Rubins Kandidatur, har denne maaske i nogen Grad været at henføre til en Udtalelse, der er fremkommet i et Interview af Generaldirektøren i Anledning af hans Kandidatur, hvilken Udtalelse kunde opfattes som søgte han Nationalbankdirektørstillingen som en *Retrætepost*. Og netop den Lydhørhed, der i Øjeblikket er overfor Mulighederne for Reformer og Forbedringer i vore Kredit- og Seddelbankforhold, gør en saadan Opfattelse lidet velset. Imidlertid, Rubin er jo ikke nogen gammel Mand og næppe af Naturen skabt for den frivillige Retræte; han vil utvivlsomt blive fuldt levende paa hvilken Post, han sættes. Mere Reclitet er der for saa vidt i de Betragtninger, der argumenterer med, at Rubin i sin nuværende Stilling kun i ringe Grad har vist Evne til at virke i Kontakt med den praktiske Købmandsstand, og i Virkeligheden er Generaltolddirektoratets Resolutionsvirksomhed under Rubin utvivlsomt ogsaa den mest reelle Baggrund for Modstanden imod at se Rubin tage Sæde i Nationalbankens Direktion.« Heroverfor fremhæver artiklen så Schovelins evne til at samarbejde med handelsstanden, men mest afgørende er for Børsen, at MR som nationaløkonom fortrinsvis er historiker, mens Sch. »derimod har i en ganske anden Grad haft Lejlighed til stadig at vedligeholde den fuldstændige Føling med alle de Forhold, han som eventuelt nationaløkonomisk Medlem af Direktionen vilde komme i Berøring med.«

Børsen meddeler 10. okt. at Schovelins kandidatur i sidste øjeblik blev trukket tilbage, da godsejer Edv. Neergaard, der ansås for Sch.'s støtte på godsejersiden, var blevet syg og ikke ville deltage i valget. Herefter var der kun Thalbitzer og MR tilbage, og afstemningen gav det resultat, at stemmerne fordelte sig ligeligt på MR og T., hver fik 7 stemmer, hvorefter formandens stemme afgjorde valget til fordel for MR. — Herefter giver Bladet en velvillig karakteristik af MR.

- 23 »Appelraadets« *Kendelser*] jf. note III, 108. 34.

- 26 *Industriraadet*] Alexander Foss var i 1911 blevet formand for det nyoprettede industriråd.
- 216 16 *Hr. Olesen*] C. A. Olesen, De danske Spritfabrikker, var medlem af Nationalbankens repræsentantskab, fra 1914–19 dets formand.
923. Fra ERIK ARUP, 9. okt. 1913.
- 32 *resultatet af Nationalbankraadets valg*] Berl. Tid. meddeler i sin aftenudgave 9. okt., at repræsentantskabet efter først at have drøftet besættelsen af den ledige post som nationalbankdirektør i et prøvemøde havde foretaget den endelige afstemning, der resulterede i, at man valgte MR.
- 217 3 *vraget af sine venner*] Arup var 1912 sammen med Aage Friis o. a. ansøger til det efter JAF's død ledige professorat i historie. Det var på tale at lade A. og Friis konkurrere, men fakultetet udnævnte F. uden konkurrence, jf. Univ. Aarvog 1912/13, s. 1022 ff. og Aksef E. Christensens bemærkninger i Universitetets festskrift nov. 1952, s. 119 f.
926. Fra KARL LARSEN, 10. okt. 1913.
- 218 9 *Hellemann*] sigter til den uheldige sæsonbegyndelse for Folketeatret. Hele fire forestillinger havde været fiaskoer og Hallander H., der 1879–1919 var skuespiller ved Folketeatret, måtte redde sæsonen ved at optræde i et gammelt kassestykke, der fra 1885 oftere havde hjulpet teatret over kritiske situationer.
- 9 *Hoffory*] et brev fra H. med netop denne underskriftsformular (på tysk) findes hos Otto Jespersen: En sprogmands levned, 1938, s. 61. K. L. havde været ungdomsven med H., jf. bl. a. L.'s rejsebog »Circler«, 1893.
927. Til KARL LARSEN, oktober 1913.
- 20 *Deres Godbed for mig*] jf. III, 275. 25 ff.
928. Fra H. A. BERNHOFT, 11. okt. 1913.
- 24 *Paris*] B. var 6. sept. 1913 (fra 1. okt.) blevet udnævnt til overordentlig gesandt og befuldm. minister i Paris, Madrid og Lissabon.
929. Til GERDA THAMSEN, 13. okt. 1913.
- 219 14 *Deres . . . Telegram*] ikke bevaret. Det drejede sig rimeligvis om en lykønskning i anledning af Nationalbankvalget.
- 26 [...] om dommerne Kraft og Nyholm; den sidste siges at ville søge ind i direktionen for Nationalbanken, når Strøm går til nytår. MR anser hans chancer for minimale.
931. Fra WILHELM WEIMANN, 13. nov. 1913.
- 221 5 *Schovelien*] jf. note III, 215. 17 — den gentagne fejlskrivning af

Schovelins navn skal antyde, at det drillende udtales med tryk på sidste stavelse.

932. Fra JULIUS SALOMON, 21. jan. 1914.
- 27 Bogen] »Nogle Erindringer«.
- 222 7 *hans Enke og Børn*] jf. Hauch Fausbøll: *Slægthaandbogen* (1900) s. 327 f.
- 9 *Kapitlet om de jødiske Forfattere*] 8. afsnit i 4. kap. af »Nogle Erindringer«, s. 157–64, hvori MR stiller sig skeptisk til påstanden om, at der findes »et saadant aandeligt jødisk Fysiognomi, at dets Træk *vingende* angiver, hvem de tilhører, baade fordi de er bestemmende for dette Fysiognomi, og fordi de ikke kan tilhøre noget andet.«
- 21 *Herman Cohn*] formodentlig MR's morbror, Herman Cohen, der giftede sig 9. nov. 1845.
- 24 *det Brev*] ikke bevaret.
- 32 *som Goldschmidt siger*] se M. Goldschmidt: »Livs Erindringer og Resultater« I (1877) s. 315 f.
933. Fra HERMAN TRIER, 21. jan. 1914.
- 223 29 *Albertis opbragte Benævnelse af mig*] se »Nogle Erindringer«, s. 210 f.
- 33 *Age Wolffs Skrift om København*] trykt i Hist. Medd. om København, 1. bd. (1907/08) s. 536–68 »Livet i København i Frederik den Sjettes Dage«. Det fremgår af en redaktionel forbemærkning, at såvel kaptajn A. Wolff's som cand. polit. C. Salmonsens's manuskripter blev erhvervet af kommunalbestyrelsen og findes i Raadstuearkivet. — Om de mislykkede besvarelser af den Hvidtske prisopgave se E. 182 ff.
934. Fra JULIUS SALOMON, 22. jan. 1914.
- 224 25 *Buntzen og Besthorn*] MR's erindringer anmeldtes i Berl. Tid.'s aftenudg. 21. jan. 1914 af A[ndreas] B[untzen], et ret løst referat med udstrakt anvendelse af sjusket citerede stykker af bogen; Besthorn anmeldte E. i Nationaltid.'s aftenudg. 21. jan. Han giver bogen en rosende omtale, men bebrejder forfatteren en vis »Mangel paa Hensynsfuldhed ved Forhold der ligger saa nær i Tiden«, og anker især over det »ganske ubeherskede Angreb paa de to sjællandske Godsejere«, der sendte deres ridderkors tilbage i anledning af MR's dekoration med kommandørkorset af 1. grad.
- 26 CC.] i Pol. 22. jan. 1914. I slutningen af anmeldelsen mindes om MR's maxime »det er ikke billigere«, og der fortsættes: »Selv om Rubin vil protestere mod Betegnelsen, ligger der noget jødisk og noget af det bedste jødiske i denne nøgterne og reelle Vurdering, i denne ligefremme Tagen Livet og Betalingen af enhver Ting med

- dens rette Pris«. — C. C. er vist nok rigsdagsstenograf, forfatteren C. C. Clausen, der fra 1906 var knyttet til Pol.
- 34 *gl. Christensen . . Wimber*] om Chr. se note I, 284. 20. W. er rimeligvis cand. jur. Frederik Wilh. W., søn af dr. Oluf Niensens for­gænger som rådstuearkivar, Christian Michael W.
- 225 4 *den danske Bogholder-Filosof*] jf. E. s. 69, hvor MR fortæller om et angreb, som stadens bogholder M. G. Nitsche rettede mod 1. hæfte af »Stat. Oplysninger om Staden Kjøbenhavn«, der udkom i efteråret 1876.
- 7 *vor Kopibog*] den kopibog, der gentagne gange er benyttet i ud­gavens 1. bd. dækker tidsrummet 1884–95. Bogen er betegnet med II, 1. del har ikke kunnet opspores.
- 12 *min Jødebog*] jf. note III, 230. 31.
935. Fra MEYER DAVIDSEN, 23. jan. 1914.
- 22 [...] om »Nogle Erindringer«.
- 24 *Rørmøllen*] se note II, 29. 36.
- 26 *F. L. S.*] MD's firma havde fra halvfemserne haft et samarbejde om den senere Dana-rørmølle med F. L. Smidth & Co.; efter ver­denskrigens afslutning ophørte dette.
- 33 [...] MD skal holde foredrag om cementfabrikation i »den fineste franske Ingeniørforening«, det er første gang han skal op på en talerstol.
936. Fra ERIK HENRICHSEN, 8. febr. 1914.
- 226 26 *især S. 124*] hvor MR, efter at have fortalt om H. N. Hansens befa­ling i 1884 om at slå paraplyerne ned, så alle de tilstedeværende vælgere kunne høre stillertalerne, udtaler: »Borgmester Hansen var efter Folkeinstinktet fra dette Øjeblik Folkets Ven.«
- 27 *S. 161–164*] hvor MR berører årsagsproblemer, især den udbredte tilbøjelighed til at gøre årsager rede til forklaring af forud kendte resultater.
- 30 *S. 196*] om MR's given afkald på at modtage et folketingsmandat.
- 32 *om »Fedekalven*] MR retter ikke bebrejdelsen mod V. Pingel, der trak sig tilbage fra det offentlige liv, da han ikke længere kunne følge venstre, men udtaler sig kun i almindelighed.
- 36 *P. Munch*] jf. kapitlet »Livsanskuelse og Politik« i P. Munch I, s. 49 ff.
- 227 2 *Provst Nielsen og Krabbe*] M. C. B. Nielsen, kultusminister i mini­steriet Zahle I, tilhørte oprindelig det forhandlende venstre og stod ved forligsforhandlingerne i halvfemserne på venstres højre fløj. — Christopher Krabbe tilhørte inden dannelsen af det forenede venstre 1870, hvis medstifter han var, det nationale venstre i nær til­knytning til Grundtvig og Carlsen.

937. Fra ISIDOR HECKSCHER, 11. febr. 1914.
- 29 *i Skindergade*] MR's forældre flyttede 1861 til Skindergade 23; IH's far, Marcus H. nævnes i Vejviseren sidste gang 1860 som boende Skindergade 24, hvor også V. V. Pio havde sin boglade.
- 31 *den Melchiorske Familie*] IH's farmor var Lea Melchior, om den betydende jødiske slægt se Josef Fischer og Albert Heckscher: Stamtavlen Melchior, 1920.
- 228 7 [...] om den svenske forsvarsbevægelse, »man maa have levet med i de sidste Aars Atmosfære af stærk national 'Vækkelse' her i Landet for at forstaa, at Stemningen for et stærkt Forsvar har kunnet antage saadanne Former som Pantserbaadsindsamlingen, Bondetoget og Kong Gustavs Tale.«
- 8 *den seneste Tids Begivenheder*] jf. Karl Hildebrand's fremstilling i »Sveriges Historia till våra dagar« XIV (1926) s. 95 ff. Regeringen var trådt tilbage 10. febr. i protest mod kongens svar til bondetoget.
- 15 *Franz v. Jessens . . Artikler*] en række artikler fra Stockholm, der omhandler den svenske forsvarsbevægelse og den uvilje mod Danmark, der findes i Sverige (bl. a. i Berl. Tid.'s søndagsnr. 18. jan., aftenr. 20., 22. og 24. jan. 1914). Franz v. Jessen blev i 1913 knyttet til Berl. Tid.
- 27 *Hegermann-Lindencrones Udtalelse*] i en artikel »Nogle Betragtninger« af fhv. gesandt J. H.-L. i Tilskuerens februarhæfte 1914, om den anførte udtalelse se især s. 99.
- 35 *mine Nærmestes Ytringsfrihed*] sigter til Eli H.'s deltagelse i sv. politik, specielt forsvarsbevægelsen, hvilket IH — ifølge et ikke medtaget brev af 18. febr. 1914 fra Eli H. til MR — anså for uforenelig med sin stilling som dansk konsul i Sverige. Eli H. opfatter sig imidlertid som rent svensk og afviser, at man med føje skulle kunne rette bebrejdelser mod IH af denne grund. I et svarbrev af 20. febr. samtykker MR fuldtud i Eli H.'s synsmåde og lover at berolige IH. Eli H. takker herfor 21. febr. og udvikler nærmere, at »konflikten« næppe har nogen objektiv eksistens. Endelig fremgår det af et brev af 3. marts fra IH, at MR har skrevet til ham om sagen og at IH nu ser roligere på det, da sønnen på grund af et offentligt hverv (medvirkning ved udarbejdelsen af en værneskatslov) næppe foreløbig vil have tid til at fortsætte sine »Agitationsrejser«.
- 229 8 [...] om Ernst Meycr, der er syg.
938. Fra JULIUS SALOMON, 16. febr. 1914.
- 18 *den 5te Marts*] MR's 60-års fødselsdag.
- 22 *Vilhelm Lassen*] kontorchef i magistratens 1. afd. fra 1881.
- 26 *Estrup*] døde 24. dec. 1913, fra 1900 til sin død var han kongevalgt medlem af landstinget.
- 28 *Fru Bock . . med Bogen om sin Fader*] Alma Bock, f. Fenger: Min Far [Carl Emil F.] og hans Hjem. Trykt som Manuskript, 1914.

939. Fra VIGGO BENTZON, 6. marts 1914.
- 230 14 *Overskyldraadet*] B. var 8. juni 1903 blevet formand for overskyldrådet.
- 15 *Landsoverskatteraadet*] B. blev 1. april 1914 adjungeret medlem af landsoverskatterådet, fra 1910 havde han været medlem af og fra 1912 formand for den danske afdeling af de skandinaviske familieretskommissioner.
- 20 *Federspiel*] dr. jur. Holger F. var fra 1903-14 docent i retsvidenskab ved Københavns universitet; han følte sig imidlertid mere på sin plads i det praktiske rets- og forretningsliv.
940. Fra JULIUS SALOMON, 30. marts 1914.
- 31 *min Bog*] Julius Salomon og Josef Fischer: Mindeskrift i Anledning af Hundredeaarsdagen for Anordningen af 29. Marts 1814. En Fremstilling af jødiske Rets- og Livsforhold i Udland og Indland navnlig i Tiden omkring Aar 1800. Med en Samling Arkivalia. Udg. af Danmark Loge U. O. B. B. Nr. 712.
- 231 21 *Fischer*] Josef F., grundlæggeren af den jødiske genealogi i Danmark, fødtes i Ungarn. 1893 kom han til København som bibliotekar og religionslærer ved det mosaiske trossamfund.
- 29 *Jacobsens Bemærkning*] kan ikke oplyses.
941. Til ERIK HENRICHSEN, 2. april 1914.
- 34 *en Lykønskning*] Erik Henrichsen fyldte 49 d. 2. april 1914.
- 35 *den tilsendte Bog*] »Mændene fra Forfatningskampen« I og II, 1913-14, der til dels indeholder tidligere offentliggjorte tidsskrift-artikler i omarbejdet form.
943. Til ERIK HENRICHSEN, 4. april 1914.
- 233 32 *Deres Udtalelse*] »Hver enkelt [af de i bogen behandlede politikere] er valgt ikke blot under Hensyn til hans personlige Begavelse, men ogsaa saaledes, at gennem ham en bestemt Side af dette Tidsrums politiske Udvikling og et bestemt Indskud i den fælles Bestræbelse er skildret og fremhævet. — Ved at vælge Personerne efter dette Hensyn og saa vidt muligt gøre dem til Repræsentanter for de under Forfatningskampen udfoldede Bestræbelser tror jeg at have givet en Skildring af selve denne Forfatningskamp, der er nok saa lærerig og interessant som en kronologisk Fremstilling af Begivenhederne og Samling af Aktstykkerne.«
- 234 9 *det nu sluttede Værk om Andrassy*] Eduard von Wertheimer: Graf Julius Andrassy. Sein Leben und seine Zeit. Nach ungedruckten Quellen, I-III, Stuttgart 1910-13.
945. Til KR. ERSLEV, 18. april 1914.
- 236 5 *hans . . Doktorafhandling*] »Det komiske Dramas Oprindelse og Udvikling i Frankrig før Renaissance«, 1903.

- 6 *hans Udgiverarbejder*] Widukinds Sachsenkrønike og Gregor af Tours; jf. iøvrigt JPJ's bibliografi i det posthumt udgivne bind »Afhandlinger og Artikler«, 1919.
- 6 »*Verdenskulturen*«] »Det franske Samfund i 17. og 18. Aarhundrede« i 6. bd. af »Verdenskulturen«.
- 7 »*Heros og Helgen*«] i Religionshistoriske Smaaskrifter, 2. række, bd. II, 1913.
- 8 »*Manes*«] 1. bind af »Manes. De Døde og Menneskelivet.« udkom 1914, 2. bind 1916, 3. bind — efter JPJ's død — 1920, ved Niels Møller.
- 237 10 *Hans Bind Afhandlinger*] »Udvalgte Afhandlinger«, 1911, jf. br. 842.
16 *et flammende begejstret Brev fra E. Brandes*] af 5. april 1914, i JPJ's arkiv.
946. Fra M. SCHORNSTEIN, 10. maj 1914.
- 238 20 *Deres venlige Linier*] brevskriverens datter, fru Meta Melchior, har i brev af 20. marts 1960 oplyst, at der — med undtagelse af nogle prædikenmanuskripter — ikke er bevaret breve eller papirer, der har været i M.S.'s eje.
- 22 *min Jubileumsprædiken*] Max Schornstein: Festprædiken i Anledn. af Hundredaars-Jubilæet, holdt ved Konfirmationshøjtideligheden i Synagogen d. 29. Marts 1914 (1914), se om MR's religiøse stilling E. 19 ff.
947. Fra H. A. BERNHOFT, 8. juli 1914.
- 28 *en historisk Kilde*] i et ikke medtaget brev af 1. marts 1909, hvori B. takker for MR's afhandling om toldloven (jf. note III, 57. 23) havde B. i en efterskrift meddelt: »Jeg har maattet forsvare Dem overfor Hertuginde af Cumberland, der øjensynlig havde sin Viden fra 'Vort Land'.« Sammenlign hermed E. 218 f.
- 30 *At skulle debutere i 3 Hovedstæder*] se note III, 218. 24.
- 241 14 *min Moder*] Rita B., f. Heegaard.
948. Fra MEYER DAVIDSEN, 3. aug. 1914.
- 23 *Europakrig*] i kølvandet af Østrigs aktioner mod Serbien erklærede Tyskland 3. aug. 1914 om aftenen Frankrig krig.
- 30 [...] om MD's pengesager.
- 34 [...] om forskellige private forhold.
949. Fra HENRIK CAVLING, 10. aug. 1914.
- 242 12 *Deres Brev*] synes ikke bevaret. Om regeringens nervøsitet over for uforsigtige presseudtalelser se P. Munch II, 209 f.
- 20 *Herr Bapst*] Edmond B., fransk gesandt i Danmark 1913 til dec. 1917.
- 30 *genoplive Kroniken*] Politikens kronik havde været standset fra 3. aug., men blev allerede 11. aug. 1914 genoptaget.

950. Fra JUST COHEN, 22. aug. 1914.
- 243 5 *til Møde]* J. C. var medlem af den 8. aug. 1914 nedsatte »Overordentlige Kommission«, inden for denne fik han især betydning i kommissionens udvidede kornudvalg og i majsnævnet. Jf. afsnittet om korn og foderstoffer i Einar Cohns »Danmark under den store Krig«, s. 16 ff. og Finn H. Lauridsen: Varemægler J. C. som kommunalpolitiker i Festskrift Linvald, 1956, især s. 244 ff.
951. Fra HERLUF ZAHLE, 22. aug. 1914.
- 244 19 *Deres . . . Brev]* MR's brev af 21. aug. er — ifølge oplysning af overarkivar V. Sjøqvist — ikke bevaret i H. Z.'s privatarkiv i UM og findes heller ikke i UM's officielle akter. Om *Eksportruterne* se P. Munch II, 227 og Einar Cohn: Danmark under den store Krig, s. 4 f.; ang. H. Z.'s stilling til *pressen* se P. Munch II, 209.
952. Fra JOHAN BORUP, 10. sept. 1914.
- 34 *Deres Brev]* ifølge brev af 18. jan. 1960 fra forstander Hans B. er breve fra MR ikke bevaret i B.'s efterladte brevsamlinger.
953. Fra N. E. NØRLUND, 10. sept. 1914.
- 245 9 *Lund]* N. var 1912–22 professor i matematik ved universitetet i Lund.
- 20 *en Kreds af fremragende og indflydelsesrige Mænd]* i brev af 3. juli 1960 har prof. N. meddelt, at han ikke ønsker at opgive de pågældende mænds navne; sagen blev opgivet, fordi den ikke fik fornøden tilslutning.
954. Til N. E. NØRLUND, 14. sept. 1914.
- 247 7 *I »Tilskueren« for 1888]* jf. note I, 245. 21.
956. Til NIELS NEERGAARD, 21. okt. 1914.
- 249 5 *mit Foredrag paa Nationalbankens Aktionærforsamling]* forsamlingen afholdtes 12. okt. 1914. Iflg. referatet i Berl. Tid.'s morgenudg. 13. okt. motiverede MR i en længere tale »udførligt Bankens Ønske om nye Funderingsregler. Foranledningen hertil havde været af ydre Art, men som Forholdene havde stillet sig, havde man haft en ligefrem *Pligt* til at andrage om Tilladelse til at tilsidesætte Metalfondens Regler, thi der kunde være opstaaet Kalamiteter ved Nægtelse af Kredit ved ikke at udstede flere Sedler. Han kunde udtale, at Regeringen var villig til at søge det Lovforslag gennemført, som skulde føre til en *varig Ændring* af Oktroien, saaledes at den kongelige Resolution, der kun varede til 15. Januar 1915, afløstes af en Lov.
- Direktøren [MR] hævdede de nye Funderingsreglers Betyggelse og paapegede Bibeholdelsen [af] Kravet om de 30 pCt. Metalfond i Forhold til Seddelmængden.« MR sammenlignede herefter for-

- skellige landes befolkning og guldbeholdning og konkluderede: »Ved de nye Regler var Sikkerheden i Virkeligheden forøget.«
- 8 i »Berlingske« en Redegørelse] som kom i Berl. Tid.'s aftenudg. 22. okt. »Nationalbankens Oktroj« (B. nr. 272), ifølge indledningsordene fremkommer redegørelsen, for at fremsætte nogle vejledende bemærkninger over for de kritikere, der ikke vil afvente lovforslaget og dets motivering.
- 14 I Rigsdagen . . Schovelin] forslag til lov om ændring i Nationalbankens Octroi fremsattes af Zahle i egenskab af justitsminister 17. nov. 1914. Schovelin optrådte som højres ordfører ved 1. beh. af forslaget (2. dec. 1914) i folketinget (R. T. 1914/15, F. sp. 1550 ff.) med skarpe angreb på MR. — Om baggrunden for oktrojforslaget jf. Einar Cohn: Danske pengeforhold 1914–1936 (1961), s. 12 ff.
957. Fra EDVARD BRANDES, 23. okt. 1914.
- 27 Forslaget] rimeligvis det ovenomtalte oktrojforslag, som dog blev fremsat senere end forudsat af EB. Når forslaget var til udtalelse hos Hassing Jørgensen, der var trafikminister i ministeriet Zahle II og desuden til 1916 handelsminister, skyldes det formodentlig dels at han var bankmand af profession og dels at han 6. okt. havde fremsat lovforslag om banker og sparekasser. Oktrojforslaget forudsatte forøvrigt, at handelsministeren blev bankkommissær. — Der kan imidlertid også være tale om to lovforslag om udførselsforbud og visse straffebestemmelser, som Zahle fremsatte onsdag, d. 28. okt., men forbindelsen til nationalbanken er her knap så indlysende.
958. Fra GERDA THAMSEN, 27. okt. 1914.
- 250 25 den berømte Lov om de sidste 5 Feddan] Kitcheners Lov af 14. juni 1912; loven beskyttede ejere af små landbrugsejendomme mod tvangsauktion for gæld, jf. Sir George Arthur: Life of Lord Kitcheners II, London 1920, s. 317 ff.
- 251 20 i Krigstilstand] ved krigsudbruddet lod England Ægypten erklære centralmagterne krig, mens khediven Abbas Hilmi, som befandt sig på rejse, stillede sig på Tysklands side i overensstemmelse med Tyrkiet. 1. nov. 1914 erklærede Sir John Maxwell, den engelske øverstkommanderende, Ægypten i belejringstilstand, og landet blev engelsk protektorat. Khediven afsattes og efterfulgtes af sin farbror Husain Kamil.
- 22 Attentat] khediven var 25. juli 1914 i Konstantinopel blevet lettere såret af en ung ægypter, der blev dræbt.
- 34 Kapitulationerne] særlovgivningen for europæere; endeligt afskaffedes disse rettigheder først fra 1937 ved Montreux-konferencen.
- 252 4 Wolffs Bureau] det af Bernhard W. i 1849 grundlagte »Telegraphisches Korrespondenzbureau«, som 1933 blev forandret til Deutsches Nachrichten Büro og ophørte med slutningen af 2. verdenskrig.

- 31 ...] om en fransk dame, der er gift med en tysker, som fornylig døde i Tyskland.
- 253 4 ...] om spionfrygten, forfølgelserne af derværende tyske embedsmænd m. m.
- 5 *Gaden*] *Boulac-gaden*, restauranten hed St. James.
- 254 3 *Vallona*] et kompagni italienske marinesoldater havde 21. okt. 1914 besat Vallona i Albanien, en forløber for Italiens senere indtræden i krigen på de allieredes side, Grækenland besatte omtrent samtidig det tilstødende nordlige Epirus.
959. Til NIELS NEERGAARD, 12. nov. 1914.
- 255 4 *Mødet i Aften*] jf. referatet af generalforsamlingen i N. T. 1914, 634 f. Efter forslag, bl. a. af Birck, støttet af Ove Rode, indvalgte Axel Nielsen og Otto Himmelstrup i styrelsen, der derved udvidedes til at bestå af 7 medlemmer.
960. Fra MEYER DAVIDSEN, 19. nov. 1914.
- 22 *Din Afhandling* .] »Krigen og dens Aarsager«, oprindeligt et foredrag holdt 8. nov. 1914 i Grundtvigs hus (B. nr. 267).
- 25 *Kommaet fejlt mellem Nullerne*] de eneste tal, MD synes at kunne sigte til, vedrører udgifterne til Tysklands og Englands flåderustninger før krigen.
961. Til NIELS NEERGAARD, 21. nov. 1914.
- 256 4 *Oktrojforslaget*] se note III, 249. 14, samt Rigsdagsaarbogen 1914/15, s. 173 ff., Einar Cohn: Danmark under den store Krig, 1928, s. 34 ff. og C. V. Bramsnæs i Den danske Rigsdag 1849–1949, V (1953), 223 f. Regeringsforslaget mødte adskillig modstand (især fra Neergaards og Schovelins side) og omformedes under rigsdagsbehandlingen på mange punkter, bl. a. således at loven ikke varigt, men kun midlertidigt ændrede oktrojen (til 1920), og at dækningsreglerne strammedes. — Smlgn. også et utrykt brev af 25. nov. 1914 fra MR til N., hvori MR til supplerer af en samtale præciserer, at hvis det bliver nødvendigt at have loven på tid — MR foreslår 5 år — det så kun må gælde funderingsbestemmelserne.
962. Fra EIVIND BERGGRAV, 23. nov. 1914.
- 258 25 *det tidsskrift-hefte hvori vi trykte Deres kronik*] »Krigens aarsager«, i For Kirke og Kultur, 21. årg. (1914) s. 406–16.
- 29 *Deres bok om Tyskland*] »Tysklands Historie fra 1848 til Nutiden«, anmeldelsen findes anf. st. s. 444–46 af E. B.-J.
963. Fra JULIUS SALOMON, 1. dec. 1914.
- 259 25 *die Glocke*] MR's arkiv rummer adskillige oversættelsesforsøg fra hans tidlige ungdomsår, bl. a. af Schiller'ske passager.
- 33 *Alte Viole*] jf. note II. 147. 7.

964. Fra FR. JOHANNSEN, 3. dec. 1914.
- 260 21 *en Kopi]* ikke bevaret i MR's arkiv.
- 22 *Bemærkningerne om Belgien og om National Ære]* i Gads danske Magasin 1914/15, s. 139-41, MR resumerer sine betragtninger i ordene: »Den tysk-belgiske Kampagne har vakt vor Smerte overfor Retskrænkelsen, vor Beundring overfor Modstanden, vor Medlidenshed overfor Ulykken. Men en Dom over, hvorvidt den belgiske Regerings grænseløse Heroisme har været ret Politik, maa det blive Historiens Sag at fælde. Saameget kan dog allerede siges nu, at først da kan der lægges Vægt paa Storstaternes Dom om, hvornaar de mindre Staters Interesser bør vige for Æren, naar de mindre Stater faar Meddomsret over, hvornaar Storstaternes Interesser bør vige for Retten.«
- 261 2 *Englands »Kræmmerpolitik«]* se herom eksemplvis Werner Sombart: *Händler und Helden*, München und Leipzig 1915, samt V-J.
965. Fra ISIDOR HECKSCHER, 1. jan. 1915.
- 262 5 *Kongemødet i Malmø]* 18.-19. dec. 1914 mødtes de tre nordiske konger ledsaget af deres udenrigsministre i Malmø på Gustaf V's initiativ for at fastslå Nordens neutralitet, se P. Munch III, 32 ff.
966. Fra MEYER DAVIDSEN, 24. febr. 1915.
- 263 9 *den unge Ing. M.]* har ikke kunnet identificeres.
- 11 *en Bombe mod Zeppelinerne]* fra dec. 1914 var tyskerne begyndt at angribe England med luftskibe, som imidlertid viste sig at være ret sårbare, bl. a. over for bombeangreb fra flyvemaskiner. Om den af MD konstruerede fosforbrandbombe, der blev anvendt i den første verdenskrig, har været benyttet i denne forbindelse, vides ikke.
967. Fra CHR. GULMANN, 4. juni 1915.
- 264 12 *Honorar]* jf. MR's betragtninger over litterære honorarer i almindelighed i E. 154 ff.
- 16 *en mindre Artikel]* MR's artikel har ikke kunnet identificeres, da Berl. Tid.'s honorarprotokol fra denne tid ikke er bevaret. Et uddrag af protokollen fra 1923, foretaget i forbindelse med udarbejdelsen af MR's bibliografi, har ikke noget notat om den pågældende artikel.
968. Fra H. P. B. BARFOD, 28. juni 1915.
- 265 17 *Estrup og A. D. Jørgensen]* se E. 148-53 og 189-94, samt H. P. B. Barfod: *Minder fra et langt liv* (1921), reg.
- 27 *en række breve]* brevsriveren har til dels benyttet dem i sin ovennævnte erindringsbog.
969. Fra GERDA THAMSEN, 21. juli 1915.
- 266 9 [...] G. T. anmoder MR om at støtte en lotterikollektionsansøgning.

970. Fra JULIUS SALOMON, 1. okt. 1915.
- 267 21 *den »samvittighedsfulde og taktfulde« Udgiver*] daværende arkivar L. Laursen, der 1893–1925 udgav »Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1561–1626« i fjorten bind, MR anmeldte bindet for 1603–08 i Tilskueren 1915 (B. nr. 275) og bruger her de citerede epiteta om udgiveren.
- 268 3 *Professor Kruse*] Fr. Vinding Kruse, der var studiekammerat med JS's søn, Heiman S., der døde 1906.
- 4 *Max Ballin . . Herman Heilbuth*] B. havde — foruden mange andre tillidshverv — sæde i Grosserersocietetets og Industriraadets fællesudvalg, under hvilket ledelsen af dansk handel og industri og en stor del af Danmarks forsyning med fremmede varer sorterede under verdenskrigen. — H. øvede som medlem af den overordentlige kommission af 8. aug. 1914 en ikke ringe indflydelse på de økonomiske forhold i Danmark under krigen; han var desuden leder af Det radikale Venstres sekretariat, jf. Rasmussen og Skovmand: *Det radikale Venstre 1905–1955* (1955), s. 185 og P. Munch III, s. 108.
- 9 [...] vedr. JS's helbred og nogle private forhold.
- 11 *Karl Larsen . . betalt af Tyskerne*] om K. L.'s produktion under verdenskrigen — en produktion, der var en naturlig konsekvens af hans kunstneriske udvikling — se Carl S. Petersen og Vilh. Andersen: *Illustreret dansk Litteraturhistorie, IV* (1925) s. 666 f.
- 14 *Din Imødegaaelse*] to kronikker i Pol. 26. sept. og 15. okt. (B. nr. 280), se nedenfor.
- 15 *GB's*] i Pol.'s kronik 30. sept. »Lovprisningen af Krig«.

971. Fra KARL WARBURG, 16. okt. 1915.

- 25 *Era inlægg i Politiken*] »Krig og Fred« og »Svar til Professor Karl Larsen«, den første vender sig imod en række randbemærkninger, K. L. 15. sept. gav Sven Lange på hans indlæg 9. sept. om K. L.'s krigsbetragtninger. Karl Larsen svarer herpå i en kronikserie »Moralister og Historikere«, Pol. 12.–13. okt., hertil knytter MR's anden kronik sig; GB's kronik 30. sept. hører også ind i denne sammenhæng. — Det nærmere bekendtskab mellem Karl Warburg og MR går ifølge et ikke medtaget brev af 15. aug. 1912 fra K. W. til MR tilbage til et fælles ferieophold på Hornbækhus i juli/aug. 1912. K. W. havde iøvrigt både gennem sit ægteskab og igennem sin afstamning — hans far havde været dansk konsul i Göteborg — nær forbindelse med Danmark; i politisk henseende var han både som stadsfullmægtig og som rigsdagsmand liberal.
- 28 *genealogierna Orla Lehmann . .*] K. L. havde i sin artikel 13. okt. bemærket: »næppe turde dog den tyskfødte Boghandler Rubins Milieu i højere Grad end mine Bedsteforældres have været typisk dansk for Tiden umiddelbart efter 1864«. MR fremhæver heroverfor, at hans far ikke var tyskfødt, men født i storhertugdømmet Warschau og kom til København nogle og tyve år gammel, og

- henviser iøvrigt til Orla Lehmanns og Oehlenschlägers tyske afstamning og til de Meza, »som var Søn af en Jøde, hvis Far var indvandret hertil. — Jeg siger Jøde uden Omsvøb, Hr. Larsen fremfører det altid i Omskrivninger.«
- 269 3 [...] kondolerer i anledning af Sara Davidsens død 13. okt. 1915.
972. Fra MEYER DAVIDSEN, 24. okt. 1915.
- 8 [...] i anledning af Sara Davidsens død.
- 13 B'er] rimeligvis de i note III, 263. 11 omtalte bomber.
973. Til ELI HECKSCHER, 28. dec. 1915.
- 28 Dit .. Skrift] Världskrigets ekonomi. En studie af nutidens næringsliv under krigets inverkan (Sth. 1915).
- 270 3 quos ego] Neptuns aposiopesis i Virgils Æneas I, 135, hvor han byder vindene, der uden hans tilladelse har raset, forholde sig stille.
- 7 Guldspørgsmaalet] jf. Eli H.'s ovennævnte værk, især afsnittet »Guldet och kriget — finansiell krigsberedskap«, s. 96 ff., hvori han hævder, at seddelbankernes guldbeholdning aldeles ingen indflydelse har på sedlernes kurs.
- 21 Regeringsforanstaltninger] om maksimalpriser, som Eli H. kalder »som regel meningslösa« se o. c., s. 212 ff.; om udførselsforbud se s. 235 ff.
974. Fra ERNST WIGFORSS, 10. juli 1916.
- 271 7 Er vänlighet] W. var i januar 1916 blevet medlem af Fordkonferencen i Stockholm, hvor private delegerede fra 6 neutrale lande udarbejdede forslag til en forståelsesfred. Konferencen, der finansieredes af Henry Ford, førte ikke til noget resultat. Jf. Ernst Wigforss: Minnen, II, Stockholm 1951, s. 55 ff.; s. 60 f. omtales hans besøg hos H. N. Andersen, Glückstadt og MR. Se desuden A. F. Lamm's skildring i Tilskueren 1916, I, s. 509 ff.
- 7 brevet idag] MR's brev, »några korta rader«, er efter E.W.'s meddelelse af 18. jan. 1960 muligvis bevaret, men har ikke kunnet fremskaffes.
975. Fra J. P. JACOBSEN, 12. juli 1916.
- 24 12. juli 1916] efter en dateret efterskrift af LJ.
- 26 jeres Anna, gamle Marie . .] Anna: Elise Jensens ældste søster, hushjælp hos MR; Marie Nielsen: tidligere kokkepige hos MR; Elise Jensen: i huset hos LJ; Agnes: Elise J.'s yngre søster, barnepige hos LJ; Maries lille Datter: Thora N.
976. Fra FR. WEIS, 18. juli 1916.
- 272 6 Hans Larson] Larsson, prof. i filosofi i Lund, var ligesom den daværende docent Wigforss medlem af Fordkonferencen. Frederik Weis var dansk delegeret ved denne conference.

- 9 *en Kronik eller anden Artikel i »Politiken«*] 1. aug. 1916 bragtes som kronik i Pol. en skildring af krigsudbruddet af den unge franske forfatter Roger Pillet; i en leder samme dag betones, at krigens stigende voldsomhed og stigende had ikke kan modvirkes ved klokkeringning og smukke taler.
- 19 *en saadan Statsordning*] Weis havde 13. jan. 1916 holdt et foredrag om »Europas forenede Stater« i Fredsforeningens Københavnskreds, se referatet i *Freds-Bladet*, 25. årg., nr. 1.
- 22 *Demonstration for Fred*] 1. aug. holdtes i Danmark over 200 fredsmøder, og fra kl. 11–11³⁰ blev der ringet med alle landets kirkeklokker.
- 26 *en Artikel i »Socialdemokraten«*] 1. aug. fandtes i Soc.-Dem. i stedet for lederen uddrag af en tale, Borgbjerg 31. juli havde holdt ved et socialdemokratisk stævne i Dragør, desuden artikler af Birck og Louis P. Lochner, Fordkonferencens generalsekretær, om hensigten med augustdemonstrationerne, samt skarpe angreb på »rekyllmanden« Westenholtz, der havde givet udtryk for sin glæde over, at krigen ikke ville blive afbrudt »halvfærdig«.
- 29 *»Nationaltidende«*] trykte i aftenudg. i stedet for den ledende artikel tyske verdenskrigsbetragtninger, bl. a. en skrivelse af kejser Wilhelm, samt et brev »I det yderste Belgien« af Johannes Jørgensen; morgenudg. samme dag har intet, men aftenudg. 31. juli havde en artikel af Birck »I den 25. Maaned« (som næste dag findes i Soc.-Dem.) og en stor oversigtsleder om det andet krigsår.
- 30 *Berlingske Tidende*] i morgenudg. 1. aug. 1916 skrev Sophus Michaëlis den pågældende artikel under overskriften »Paa Krigens tredie Fødselsdag«.
977. Til FR. WEIS, 21. juli 1916.
- 273 22 *koncept*] i MR's arkiv. Originalen er ikke bevaret i W.'s arkiv på KB.
978. Fra CARL USSING, 24. juli 1916.
- 274 21 *Klausulsager*] i krigsårene var der til en lang række importerede varer knyttet salgsbetingelser, der skulle forhindre disse varers eksport til de krigsførende magter. U. skriver herom i sine utrykte livserindringer (i familieje) s. 285 f.; »Til Beroligelse for England gik vi derfor ind paa at lade vore Importører underskrive en højtidelig 'Klausul' paa den Vest fra importerede Vare med Løfte om ikke at sende den videre Syd paa ... Og foreløbig blev det mig, der maatte overtage Formandsskabet i den privat nedsatte Voldgiftsret, som skulde mulkttere eventuelle 'Klausulbrydere' ... Siden — for at sikre os mere effektivt mod 'Klausulbrud' — blev dette Forhold ved Lov [5. april 1916] kriminaliseret og henlagt un-

- der Kriminalretten, hvor Undersøgelserne kunde foregaa under Vidnetvang.«
- 25 *Sagen*] kan ikke oplyses, da MR's billet ikke er bevaret.
979. Til HENRIK CAVLING, 27. juli 1916.
- 275 7 *hans Bog*] »Verdenskrigen«, hvis 1. udg. GB udsendte sidst i juli 1916.
- 26 *Karl Larsens professionelle Krigsbøger*] jf. note III, 268. 11.
- 27 *Ivar Berendsen*] B. var medlem af den i april 1915 i Haag dannede Centralorganisation for varig Fred.
980. Fra J. P. WINTHER, 27. juli 1916.
- 276 15 S.] nationalbankdirektør Westy Stephensen.
- 17 *det franske Laan*] et lån på 30 mill. kr., som ydedes 8. aug. 1916, af det lånte beløb ydede Nationalbanken 7,5 mill. kr.; jf. C. Th. Ussing: Nationalbanken 1914–24 (1926) s. 69 ff.
981. Fra GUSTAV CASSEL, 16. aug. 1916.
- 27 *i den tyska upplagan*] »Deutschlands wirtschaftliche Widerstandskraft« kom 1916 som 12. bd. i serien *Männer und Völker*.
- 28 *Min oppfatning*] C. har nøjere udført denne teori i sin 1917 udkomne bog »Dyrtid och Sedelöfverflöd«, s. 18 ff.
- 35 *den ökade sedelutgifningen*] se o. c., s. 50 ff.
983. Til PETER NANSEN, 12. okt. 1916.
- 279 9 *Bogen*] Peter Nansen: »Brødrene Menthe«, 1916 (i privattryk 1915).
- 9 *Herder*] se kap. XXIV, især s. 198 (Romanens nationalbankdirektør får standset et fuldentd falskmøntneri uden at afsløre, at et betydeligt antal falske sedler er i omløb. Erstatning, som tilbydes ham af falsknerens efterladte, afviser han med ordene: »Det ejendommelige ved denne Historie er jo netop, at der ikke *kan* ydes Erstatning. Thi der er ingen, der har mistet noget. Der er intet at sone.«). — P. N. og MR synes ikke at være opmærksom på den prisstigning, en større seddelmængde kan medføre og som udgør tabet.
984. Til NIELS NEERGAARD, 23. okt. 1916.
- 31 *Deres Værk*] »Under Junigrundloven«, hvormed N. havde syslet allerede i 1885, og hvis første hæfter udkom 1889, afsluttedes 1916.
- 35 *en Anmeldelse til »Tilskueren«*] kom i *Tilskueren* 1917 (B. nr. 288).
985. Til EIVIND BERGGRAV, 17. dec. 1916.
- 280 Originalen til dette brev, som biskop Berggrav 23. nov. 1933 udlånte til MR's døtre, og som efter at være blevet afskrevet er sendt tilbage til ejeren, har ifølge meddelelse af 23. dec. 1957 fra biskoppen ikke mere kunnet opspores i hans arkiv.

- 29 »*Krigerliv og Religiositet*«] Eivind Berggrav-Jensen: »Krigerliv og Religiositet. Erfaringer og Dokumenter fra Fronten«, ill. folkeudgave, København 1916. Det er formodentlig denne danske udgave, MR har fået tilsendt, originaludgaven kom i 1915. Bogen blev skrevet på grundlag af en rejse, forfatteren i sommeren 1915 foretog til Tyskland og til fronten. — MR havde i Pol. 22. sept. 1916 (B. nr. 286) anmeldt Valdemar Ammundsens »Krig og krigsførende Kristne« (1916) og skarpt tilbagevist A.'s udfald mod radikale kredse i Danmark.
- 282 23 *Forskellen mellem at »tigge« og at »bede«*] o. c., s. 53 ff., Berggrav skriver bl. a. »Den som tigger, er i skruestikken, den som ber, er fri.«
986. Fra VILHELM SLOMANN, 22. dec. 1916.
- 283 20 *Section pour livres*] i 1915 var det lykkedes Vilh. Slomann at oprette en til Røde Kors knyttet komité, hvis opgave det var at skaffe bøger til krigsfanger fra de forskellige lande. Harald Høffding var komiteens formand, jf. hans Erindringer, s. 275 ff.
- 29 *den nuværende Rigskansler*] Bethmann-Hollweg, der 1907–09 havde været statssekretær for det tyske riges indre anliggender, jf. noterne III, 42. 16 og 72. 13.
987. Fra EIVIND BERGGRAV, 23. dec. 1916.
- 284 13 *Johan Bojer*] hans roman »Den store hunger« udkom 1916.
- 15 *Ludvig Nordstrøm*] novellesamlingen »Idyller från kungariket Öbacka«, 1916.
- 23 *fredsforslaget*] 12. dec. havde den tyske kejser rettet en opfordring til USA, Schweiz og Spanien om at indlede fredsforhandlinger, og 18. dec. sendte præsident Wilson en note til de krigsførende lande for at undersøge, på hvilke betingelser krigen kunne blive bragt til afslutning. Denne fredsaktion mødtes især hos vestmagterne med mistillid.
988. Til KR. ERSLEV, 28. dec. 1916.
- 285 Linie 30 er tilføjet efter den øvrige teksts affattelse. — Brevet omtales hos Ellen Jørgensen II, s. 129, men med ombytning af brevskriverens og adressatens navne.
- 17 *Emnets . . Størhed*] MR tænker vel enten på den franske statsmands »Histoire de la Révolution française«, 6. bd. (1823–27) eller på hans »Histoire du Consulat et de l'Empire«, 20. bd. (1845–62).
- 286 27 *tredje Bind af »Manes«*] jf. note III, 236. 8.
- 287 15 *Vilh. Andersens sidste Bog*] Tider og Typer af dansk Aands Historie. 1. Række, 2. Del: Goethe, 2. Bog: Det nittende Aarhundredes sidste Halvdel, 1916. — V. A. blev først i 1923 medlem af Vidensk. Selskab, N. aldrig.

989. Fra ISIDOR HECKSCHER, 29. dec. 1916.
- 288 23 *Møntunionens Skadelighed*] den skandinaviske møntunion blev under verdenskrigen udsat for en hård belastning, fordi norske og danske kroners internationale værdi gik under den svenske kroneværdi. Den derved opståede »disagio« på danske og norske kroner i Stockholm kunne omgås ved forsendelse af de to landes guldmønt til Sverige, da guld iflg. konventionen var lovlig mønt i de 3 lande. Sverige ønskede imidlertid guldspærring for at begrænse sin seddelmængde. I 1916 havde Sverige på forskellig måde søgt at dæmme op for guldstrømmen, og i april 1917 aftaltes ved Stockholmmødet, at møntunionen ganske vist ikke skulle sprænges, men at seddelbankerne kun efter aftale kunne afvikle deres indbyrdes gæld i guldmønt, hvilket i realiteten ville sige, at Sverige hellere ville låne Danmark penge end have danske kroner. Jf. Ussing: Nationalbanken 1914-24, s. 95 ff. og Einar Cohn: Danmark under den store Krig, s. 88 ff.
- 25 *den latinske Møntunion*] den i 1865 aftalte fælles guldmøntfod for Frankrig, Belgien, Schweiz, Grækenland og til dels Østrig-Ungarn.
- 34 *Socialiststatens Realisation*] sigter vel til Wicksells fremtrædende deltagelse i den af fagforeninger og forbrugerorganisationer støttede, såkaldte dyrtidsrigsdag, der fandt sted i de sidste dage af året 1916. W. var kendt for sin sympati for socialdemokratiet.
990. Til J. C. CHRISTENSEN, 3. jan. 1917.
- 289 5 *koncept*] i MR's arkiv.
- 9 *Maleri af Neergaard*] udført af Viggo Johansen 1918, nu i folketingsbibliotekarens kontor på Christiansborg.
991. Fra J. C. CHRISTENSEN, 4. jan. 1917.
- 290 17 *Deres Anmeldelse*] se note III, 279. 35.
992. Fra ISIDOR HECKSCHER, 11. jan. 1917.
- 291 1 *Cassel*] jf. br. 981.
- 2 *Birck* .. »Børsen«] Børsen's ledende artikel 10. jan. 1917 »Disagioen«.
- 25 *en Doktorafhandling af .. Hjalmar Haralds*] »Sveriges utrikespolitik 1848. Ett bidrag till belysning av danska frågans första skede«. Uppsala 1912.
993. Fra ERIK ARUP, 31. jan. 1917.
- 292 24 *i det mindste endnu et træk*] måske tænker A. på den opfattelse, han i afhandlingen »David og Hall« fremsatte i Scandia 1928.
- 27 *Hollmann*] prof. H., der allerede før krigen havde opholdt sig i Danmark (bl. a. har han skrevet en bog om den danske folkehøjskole, oversat til dansk 1910) var kort efter krigsudbruddet blevet tysk landbrugsattaché i København, hvor han opholdt sig i hvert fald til

1915. Senere underviste han ved landbohøjskolen i Berlin og var ved krigens slutning agrarsagkyndig for de af tyskerne besatte østområder. H. havde nær kontakt med H. P. Hanssen — jf. dennes »Fra Krigstiden« I (1924), s. 68 f. — og arbejdede for en tilbagegivelse af Nordslesvig til Danmark for at bedre det dansk-tyske forhold. Smlgn. Karl Alnor: Handbuch zur schleswigschen Frage II (1926–29) s. 406 ff.
994. Fra CARL USSING, 8. febr. 1917.
- 293 3 *min Liggetilværelse*] U. var dec. 1916 blevet opereret for en blærelidelse (prostata), hvorefter han i løbet af 5 måneder ramtes af 5 blodpropper. Han var sengeliggende til sommeren 1917 og derefter endnu i nogle måneder rekonvalescent; jf. br. 1012.
995. Til NIELS NEERGAARD, 3. marts 1917.
- 32 *Mødet*] Stockholmsmødet 17.–19. april mellem repræsentanter for de tre nordiske landes regeringer og seddelbanker; Nationalbanken repræsenteredes af MR, mens N. var blevet udpeget af finansministeriet. Mødet var blevet indkaldt, fordi man fra svensk side ønskede møntkonventionen ændret; man nøjedes dog med en række forholdsregler, der skulle forhindre, at dansk og norsk guldmønt uden svensk samtykke anvendtes til betaling af gæld til Sverige. I »Nationalbanken 1914–24« gengiver Ussing s. 99 f. en udskrift af nationalbankens direktionsprotokol i anledning af mødet, jf. også o. c., s. 109 og Einar Cohn: Danske pengeforhold 1914–1936 (1961), s. 20–27.
996. Til ELI HECKSCHER, 13. marts 1917.
- 294 12 *Tilsendelserne*] bl. a. Eli H.'s afhandling »Värdepappersimporten under kriget« (i Ekon. tidskr. 1917, 35–80), og »Grunddragen af världskrigets finansiering«, Sth. 1917 (Skr. utg. af Svenska bankföreringen, nr. 15).
- 36 *Obligationskurserne*] se Einar Cohn: Danmark under den store Krig, s. 86 f.
- 295 12 *Situationen . . . forværret*] 1. febr. 1917 var tyskernes uindskrænkede undervandsbådskrig begyndt, hvorved der en overgang skabtes alvorlige hindringer for den danske landbrugseksport til England, jf. P. Munch III, s. 190 ff.
- 296 14 *Dit Citat*] Eli H. citerer i Grunddragen etc., s. 15 f. stedet fra 2. del af Goethes Faust (I, Lustgarten), hvor Faust og Mephistopheles afhjælper kejserens finansnød ved indførelse af seddelpenge.
997. Fra ELI HECKSCHER, 19. marts 1917.
- 297 18 *I Nationalekonomiska föreningen*] se Nationalekon. Föreningens förhandlingar 1916 (Sth. 1917), hvor Cassels foredrag af 26. sept.

- 1916 »Dyrtid och sedelöverflöd« og den efterfølgende diskussion er optrykt — drøftelsen fortsattes 10. okt. 1916.
- 35 *den danska valutapolitiken . . den svenska*] se om den svenske finanspolitik Eli Heckschers fremstilling i det af ham redigerede »Bidrag till Sveriges ekonomiska och sociala historia under och efter världskriget«, II (Sth. 1926) s. 1–175.
- 298 8 *Wicksells förslag*] jf. Torsten Gårdlund: Knut Wicksell. Rebell i det nya riket. Sth. 1956, s. 321 ff.
998. Til KR. ERSLEV, 9. april 1917.
- 300 13 *i Kvæsturen*] MR var 1. april 1914 blevet Carlsbergfondets kvæstor som afløser for KrE, der interimistisk havde beklædt stillingen fra 1. april 1913. Allerede dengang var stillingen blevet tilbudt MR, men han havde været betænkelig ved at overtage et hverv ved siden af sit statsembede, jf. KrE's fremstilling i Carlsbergfondet 1876–1926, I (1930), s. 70 f.
- 15 *min Kollega Lauridsen*] landmand og fabrikant Johannes L., Vejen, var 1908 blevet Ole Hansens efterfølger som kongevalgt landbrugskyndig direktør i nationalbanken.
- 25 *Henriques*] fysiologen Valdemar H., der 13. april 1917 blev medlem af Carlsbergfondets direktion.
- 26 *Sørensen*] direktøren for Carlsberg-laboratoriets kemiske afdeling, S. P. L. Sørensen.
- 32 *Carl Jul. Salomonsen*] S. var gift med en søster til Valdemar Henriques. S.'s brev er ikke bevaret, derimod findes MR's svarbrev af 10. april 1917 i S.'s arkiv på KB (ut. 125).
999. Til DAVID SIMONSEN, 11. april 1917.
- 301 13 *meddele til Berlin*] der er formodentlig tale om en transaktion i forbindelse med det store hjælpearbejde for jødiske krigsfanger og flygtninge, hvori DS spillede en fremtrædende rolle.
1000. Fra A. B. DRACHMANN, 24. april 1917.
- 25 *mit Jubilæum*] lykønskningen er ikke bevaret. D. kunne 19. april 1917 fejre sit 25-års jubilæum som universitetslærer.
- 302 4 *H.-R.s Disputats*] Holstein-Rathlouw havde 12. april forsvaret sin disputats om Kingo, stærkt angrebet af Vilh. Andersen og Niels Møller. Pol.'s referat (13. april) indledes med en bemærkning om, at »det var kendt i hele den akademiske Verden, at Underbibliotekar von Holstein-Rathlouw's Bog 'Om Thomas Kingo' ikke var værdig til at 'forsvares' for den filosofiske Doktorgrad.« — 25. april har Pol. en notits om fakultetsmødet 23. april, hvori man havde vedtaget at anmode ministeriet om bemyndigelse til at konferere H.-R. doktorgraden, da det jo ikke var hans skyld, at bogen blev antaget, men derimod de tre censorer, Vilh. Andersen, Verner Dahlerup og Jul. Paludan.

1001. Til NIELS NEERGAARD, 3. maj 1917.
- 15 *medfølgende Skrivelse*] ikke bevaret i MR's arkiv, ikke påtruffet i nationalbankens arkiv. Rimeligvis har den været i nær overensstemmelse med den i note III, 293. 32 omtalte udskrift af nationalbankens direktionsprotokol.
1002. Til JACOB MARSTRAND, 12. juni 1917.
- 27 *det Marstrandske Værk*] Troels M.: Slægten Marstrand. Til Minde om Onkel Troels paany udg. paa Hundredaarsdagen for hans Fødsel [af Jacob og Vilhelm M.] 1915.
- 30 *Deres Bedstefader*] bagermester og mekaniker Jacob M. (1770–1829), jf. 1807–14, s. 511.
- 303 6 *den dobbelt retoucherede Tekst*] jf. J. M.'s indledning til værket, s. 4.
- 11 *Wilb. Marstrands Brev*] se o. c., s. 167 ff. — i et brev af 25. marts 1870 til fætterten Troels Smith fortæller Wilhelm M., at han til den nye nationalbankbygning maler et stort billede over lignelsen om »de anbetroede Pund.«
1003. Til KR. ERSLEV, 26. juni 1917.
- 22 ...] formodentlig vedrørende en ansøgning om støtte fra Carlsbergfondet.
- 23 *det Asger-Carstensenske Spektakel*] sigter til Det konservative Folkepartis sprængning 25. juni på spørgsmålet om den konservative kontrolminister Rottbølls forbliven i regeringen trods partiets beslutning om, at han — som protest mod Staunings deltagelse i forberedelsen af den socialdemokratiske fredskongres i Stockholm, — skulle demissionere, jf. P. Munch III, s. 231 ff.
- 29 ...] om Grete Jacobsens lungebetændelse, sommerferieplaner m. m.
1004. Fra J. P. JACOBSEN, 13. juli 1917.
- 35 *Brevkort . . Brev*] synes ikke bevaret.
1005. Fra WESTY STEPHENSEN, 20. juli 1917.
- 304 27 *Axel Nielsens Udgydelser i Børsen*] 17. og 18. juli 1917 »Dyrtid og Disagio«; artiklerne er skrevet i tilknytning til Cassels bog »Dyrtid och sedelöfverflöd«. A. N. hævder bl. a., at nationalbanken har haft store ekstragevinster ved disagioen, idet den gennem Norge skal have købt guld under pari i Sverige, udmøntet guld og i form af mønter solgt det til pari i Sverige, der ifølge møntunionen var tvunget til at modtage det. Jf. Ussing: Nationalbanken, s. 101 ff., der bringer uddrag af artiklerne.
- 31 *Planen om Kreditten til Tyskland*] formodentlig et lån på 40 mill. kr., der blev ydet 5. aug. 1917, nationalbankens andel heri var 8 mill. kr., jf. Ussing: Nationalbanken, s. 78 ff.
- 305 2 *hele Laanet*] et lån af 4. april 1917.

- 6 8 0/0] jf. Ussing: Nationalbanken, s. 108 f.
1006. Fra J. P. WINTHER, 20. juli 1917.
- 29 *Motiverne til NBn.s Politik*] jf. Ussing: Nationalbanken, s. 101 ff., se også br. 1020.
1007. Fra J. P. JACOBSEN, 23. juli 1917.
- 306 4 *Dit fornøjelige Kort*] synes ikke bevaret.
- 13 [...] om en middag hos GB og om en rødkridtstegning af MR.
- 15 *Siameserne*] kongeriget Siam erklærede 23. juli 1917 centralmagterne krig.
1008. Fra JOHANNES LAURIDSEN, 23. juli 1917.
- 32 *Deres Skrivelse*] ikke bevaret, den har rimeligvis omhandlet det i br. 1006 nævnte lån, jf. også note III, 304. 31. — Udg. har kun delvis fulgt originalens ejendommelige retskrivning.
1009. Fra J. P. WINTHER, 24. juli 1917.
- 307 22 *et Andragende fra Trælasthandlerne*] omtales i en ledende artikel i Børsen 14. juli 1917. Foreningen af danske Trælast-Grossister rejste (13. juli) over for handelsministeriet og finansudvalget krav om, at disagio-spørgsmålet blev undersøgt, og at overvejelser til at råde bod på det blev sat i gang. Henvendelsen støtter sig bl. a. til Cassels bog om dyrtid og seddeloverflod. I en evt. hurtigt arbejdende kommission, der vil kunne anvise nationalbanken veje til at få disagioen bragt ud af verden, burde også handlende og teoretikere få sæde, »videt man ogsaa derved vilde faa Udtryk for, at Spørgsmaalet var et *nationalt* Anliggende.«
- 28 *Udkast*] udkastet er formodentlig indarbejdet i nationalbankens artikel af 29. juli i Berl. Tid. (se note III, 308. 24).
1010. Fra HENRIK CAVLING, 28. juli 1917.
- 308 2 *Juli*] originalen har ingen månedsangivelse, den er tilføjet her ud fra sammenhængen med det følgende brev.
- 4 *Deres Brev*] C. havde 26. juli telegraferet til MR, der opholdt sig på Brøndums hotel, om han ville skrive en kronik om den stigende disagio. Telegrammet bærer på bagsiden MR's svarkoncept: »Umuligt af officielle Grunde. Brev følger. Hilsen.« — Brevet synes ikke bevaret.
- 11 *En Kronik .. Thalbitzer*] Carl Thalbitzers kronik »Disagioen« findes i Pol. 31. juli 1917.
- 17 [...] om LJ, som ifølge telegrammet havde støttet Cavlings ønske om en disagio-artikel.
1011. Fra HENRIK CAVLING, 30. juli 1917.
- 24 *Deres Redegørelse i »Berlingske Tidende«*] en ledende artikel i

- Berl. Tid.'s søndagsnr. 29. juli 1917 »Disagioen«. Ifølge en indledende redaktionel bemærkning har bladet modtaget artiklen fra nationalbankens direktion. Den vender sig skarpt mod Axel Nielsens udtalelser i Børsen 17. og 18. juli. Artiklen findes optrykt hos Ussing: Nationalbanken, s. 104 f.
- 31 *nogen officiel Karakter*] Berl. Tid. ophørte 1. april 1904 med at være privilegeret blad.
1012. Fra CARL USSING, 8. aug. 1917.
- 309 5 [...] om brevskriverens helbred og stemning, »den megen Fremtid, der er ødelagt for min Kone og mig« (ved sønnens, Werner U.'s død, 10. maj 1917).
- 6 *Nat.Bankens Agio-Artikkel*] se note III, 308, 24.
- 25 *Bjerre*] Vort Land for 2. aug. 1917 indeholder en trespaltet artikel om disagioen af Jacob B., vist nok bogholder i København.
1013. Til ELI HECKSCHER, 22. aug. 1917.
- 33 *Tak*] MR takker for Eli H.'s afhandling »Ett bidrag till Alingsås manufakturverks historia« i sv. H. T. 1917, s. 88-113. — Jonas Alströmer grundlagde 1725 Alingsås manufakturverk, der brød sammen med subventionspolitikens ophør 1765/66.
- 310 10 *min Opfattelse*] se indledningen til Nationalbankens Regnskab for 1916/17. Om *dyrtiden* hedder det, at den væsentligt er fremkaldt udefra, »Dyrtiden .. har medført Bankseddelmængdens Forøgelse; denne er saaledes for Danmark nærmest en Virkning af, ikke en Aarsag til Dyrtiden«. Om *disagioen* hedder det, at den »nutildags er et selvfølgelig Udslag af Landenes gensidige Betalingsvilkaar. Det er ikke blot den større Udførsel fra Sverige til Danmark, end omvendt, som hidfører den, men naar Sveriges Udbytte af dets Udførsel til andre Lande i Form af udenlandsk Valuta sælges til Danmark, kan ogsaa dette begunstige »Disagioen«, og det samme sker, naar Udlandet benytter danske Betalingsmidler til Vederlæggelse af svenske Varer.«
1014. Fra ELI HECKSCHER, 26. aug. 1917.
- 312 9 *Alingsåsmedlen*] om disses anvendelse i den politiske korrupsion se Eli Heckschers fornævnte afhandling i sv. H. T., s. 92 ff.
- 18 *en totalöversikt*] en skitse af undersøgelsen offentliggjorde Eli H. i Sv. T. 1917, s. 387-90; 1918 udsendte han »Kontinentalsystemet. Den store handelsspærrningen för hundra år sedan. En ekonomisk-historisk studie« (eng. udg. 1922).
- 26 *Kiesselbachs från 1850 och en rysk från 1913*] i literaturoversigten til »Kontinentalsystemet« anfører Eli H.: Kiesselbach: Die Kontinentalsperre in ihrer ökonomisch-politischen Bedeutung (1850) og Tarle: Kontinental'naja blokada (Moskva 1913), hvoraf dog kun 1. bd. var udkommet og som på grund af sproget kun i begrænset

- grad har kunnet udnyttes. Desuden anfører H. som — trods visse svagheder — meget læseværdig et værk af Mahan, som 1892 udkom i London.
- 313** 7 *Cassels bok*] Gustav Cassel: Dyretid och sedelöfverflöd.
25 *Helfferich*] den tyske nationaløkonom Karl H., der fra febr. 1915 til aug./nov. 1917 ledede den tyske finanspolitik og var den tyske rigskanslers stedfortræder.
- 314** 16 *en .. teoretisk meningsskiljaktighet*] Eli H. sigter her til muligheden for at begrænse overførslen af udlandets prisstigning gennem en kunstig nedtrykning af kursen på den fremmede valuta.
1015. Til STUDENTERFORENINGENS SENIORAT,
8. okt. 1917.
- 32 *Prof. Cassel*] C. talte 27. okt. 1917 i Studenterforeningen om »Pengeværdiens Forringelse under Krigen«. Nationalbankens direktører overværede ikke foredraget, jf. de følgende breve.
1016. Til STUDENTERFORENINGENS SENIORAT,
15. okt. 1917.
- 316** 5 *det lille »Intermezzo«*] lørdag, 13. okt. havde redaktør Povl Drachmann i Studenterforeningen indledt en diskussion, der tog sit udgangspunkt i den tyske politiker Friederich Naumann's bog »Mitteleuropa« (1915) og beskæftigede sig med Skandinavien's organisation i efterkrigstiden. Efter indlederen var MR den første taler, han ønskede — iflg. Pol.'s referat 14. okt. — ikke sine udtalelser refererede. Det hedder videre i Pol.: »Da Hr. Rubin besteg Talerstolen, hørtes enkelte Fyraab fra et Par Smaaafyre, som dog hurtigt overdøvedes af de tilstedeværende voksne Menneskers Klap. I et Par skarpe Ord protesterede Nationalbankdirektøren mod en saadan Modtagelse af en Gæst.« Jf. også ref. i Berl. Tid.
1018. Til EDVARD BRANDES, 20. okt. 1917.
- 317** Brevet er skrevet i anledning af EB's 70-års fødselsdag 21. okt. 1917.
1020. Til ELI HECKSCHER, 29. okt. 1917.
- 31 *I Begyndelsen af Krigen*] se Einar Cohn: Danmark under den store Krig, s. 24 f., 40 og 43 f.
1021. Til KR. ERSLEV, 28. nov. 1917
- 321** 4 *Om Grønbech*] vedrører formodentlig Vilhelm G.'s optagelse som medlem af Videnskaberne's Selskab (3. maj 1918).
4 *verbotenus*] (nylat.) ordret.
1022. Fra JULIUS SALOMON, 28. dec. 1917.
- 15 *»økonomiske Tilstande under Krigen«*] et foredrag, MR 5. dec. 1917 holdt i Handels- og Kontoristforeningen. Det blev trykt i

- Tilskuercns januarhæfte 1918 (B. nr. 294), MR har rimeligvis fået særtryk, før hæftet udkom.
- 322 11 »*Jødedebatter i Stænderforsamlingerne*«] den anden af tre afhandlingcr i Tidsskr. f. jødisk Hist. og Lit., som JS offentliggjorde 1918 under fællestitlen: Bidrag til dansk-jødisk Historie 1820-1845.
1023. Til GEORG BRANDES, 8. jan. 1918.
- 18 *De vil imorgen*] jf. br. 1025. Det ses desværre ikke, til hvilket arbejde de pågældende værker skulle benyttes.
1024. Fra JULIUS SALOMON, 13. jan. 1918.
- 324 3 *nogle Optegnelser*] JS's papirer synes ikke at være bevarede. En forespørgsel hos familien gav negativt resultat, ligeledes en forespørgsel hos datteren af JS's nære medarbejder Josef Fischer, frk. Ella F.
- 8 *Advokat Labori*] medhjælper hos kaptajn Dreyfus' egentlige sagsfører Demange ved krigsretten i Rennes 1899; han var 14. aug. 1899 genstand for et attentat og blev såret, men overlevede. Gerningsmanden forblev uopdaget.
- 22 *Tidsskriftet*] Tidsskr. f. jødisk Hist. og Lit., som redigeredes af Josef Fischer og JS under medvirken af DS. Det udkom 1917-25 i tre bind.
- 325 10 *M. Goldschmidt: En Jøde*] den sidste af de førnævnte afhandlingcr.
1026. Fra HARALD WESTERGAARD, 4. marts 1918.
- 326 9 »*Fødselsdagsgaven*» stiftet 1908; formål: ved indsamling af »fødselsdagsgaver« (1920 à kr. 1,50) og andre gaver at tilvejebringe og drive rekonvalescent- og rekreatiønshjem for mænd og kvinder.
- 21 *gamle Zeuthen*] det ses af jubilæumsskriftet »Carlsbergfondet 1876-1926« II (1930), at H. G. Zeuthens annuum, der 1918 androg 1.000 kr., i 1919 er blevet forhøjet til 2.400 kr.; han kom derimod ikke til at bo i nogen af Carlsbergfondets ejendomme.
1027. Til J. P. JACOBSEN, 16. aug. 1918.
- 327 4 ...] MR udtrykker sin glæde over, at JPJ håber om en uge at komme hjem til Bredhøj (LJ's og JPJ's sommerhus ved Salemgaard), hvorfra han kort forinden var blevet indlagt på Vejle sygehus. — Det optimistiske udtryk er åbenbart tænkt som en opmuntring for JPJ, der i det sidste halve års tid gentagne gange var blevet opereret for en kræftlignende ørebetændelse. Han døde 10. sept. 1918.
- 4 *Birck*] 6. aug. var det kommet til et skarpt sammenstød i prisreguleringskommissionen mellem prof. B. og direktør Max Ballin. Sagen kom frem i offentligheden 11. aug., og 12. aug. udsendte Industriraadet — til hvis repræsentanter Ballin hørte — en officie!

erklæring, der fordømte Bircks optræden. Denne tilbød derefter at nedlægge sin post som medlem af læder-, hude- og skotøjsudvalget, men kommissionen vedtog enstemmigt at opfordre ham til at fortsætte under hensyn til sagens realitet og af principielle grunde. I den følgende tid rettedes der fra mange sider angreb mod Max B., der hævdedes som leder af skotøjsindustrien at have øget dennes avancer urimeligt. Jf. iøvrigt K. J. Østrin: Birck-Ballin, [1918].

- 8 »Pinstrup«] hentyder sandsynligvis til den uro, der sommeren 1918 opstod blandt landmændene, som skulle aflevere korn m. m. til af staten fastsatte priser og i fastsatte mængder. Venstrepolitiker, folketingsmand P. P. Pinstrup var gårdejernes talsmand i det såkaldte »næringsråd«, og han var i sept. 1918 medforslagsstiller til ændringsforslag i kornordningsloven, der skulle lette landbrugernes afleveringsbyrde.

11 [...] vedr. en Frankfurter avis, MR sender JPJ, u. b.

1028. Til J. P. JACOBSEN, 25. aug. 1918.

15 [...] MR har erfaret, at JPJ foreløbig skal blive på sygehuset.

19 Lindberg] avispolemikken mellem Max Ballin og direktør for arbejds- og fabrikstilsynet Jak. Kr. Lindberg er optrykt hos K. J. Østrin: Birck-Ballin [1918], s. 39-46.

1029. Fra CARL USSING, august 1918.

30 august 1918] dateret efter bemærkningen om Alf U.'s forestående bryllup.

- 328 16 Arbejdsløshedskommissionen] U. var medlem af den i henhold til lov af 1. juli 1918 nedsatte arbejdsløshedskommission, som afgav betænkning 27. sept. 1918.

1030. Til J. P. JACOBSEN, 7. sept. 1918.

31 [...] MR udtrykker sin glæde over, at JPJ har det bedre. — Efter tyske blade at dømme er stemningen i Tyskland »i høj Grad trykket.«

32 Poul Drachmann] redaktør Povl D. angriber i Berl. Tid.'s aftenr. 6. og 7. sept. 1918 professor Birck for hans kampagne mod skotøjspriserne; B. replicerer i det norske Tidens Tegn 8. sept., og 10. sept. findes der i Berl. Tid.'s aftenr. et overmåde skarpt interview med D.

35 jfr. »Fantasterne«] se førsteudgaven s. 4.

35 en lille Artikel] i Pol. 6. sept. 1918, »Skruerbrækkere«, mrk. X.X.X. (B. nr. 296), om bagerstrejken i København, der af bagervendene var vedtaget med majoritet, men over for en ikke ringe minoritet. Strejken iværksattes mod overenskomsttalen.

- 329 3 [...] om JPJ's børn; i anledning af rosch haschana, den jødiske nytårsdag, sender MR gode ønsker for det nye år.

1031. Fra MEYER DAVIDSEN, 5. okt. 1918.

- 6 1918] originalen uden årstal. 1918 indsat efter den i brevetts første udeladelse udtalte kondolence i anledning af JPJ's død.
 16 G.L.] gudskelov.
 29 PL] Polyteknisk Læreanstalt.
 36 [...] pkt. 2: MD forespørger, om David Rubins sværte- og farvefabrik producerer gode varer; pkt. 3: »F. L. S. — Nu kan jeg ikke mere — nærmere herom en anden Gang.«

1032. Til AAGE FRIIS, 29. nov. 1918.

- 330 5 en Erklæring] findes i Aage Friis's arkiv og har følgende ordlyd (A. F.'s tilføjelser er sat med kursiv):

I Anledning af den Diskussion, der paany er bleven rejst om en i »Preussische Jahrbücher« for 1911 offentliggjort Artikel om Tyskland, Nordslesvig og Danmark af »en Dansker«, ønsker jeg at udtale følgende. Artiklen var skrevet med det Formaal for Øje at berøve Altyskerne og Slesvigholstenerne selv den ringeste Støtte for det Paaskud, de gav for Brutaliseringen af Nordslesvig, at der Nord og Syd for Kongeaaen var Tendenser eller endogsaa Bestræbelser tilstede for at løsrive Nordslesvig fra Preussen. Efter Tid og Sted for Artiklens Fremkomst og dens hele Form ansaa alle, der paa Forhaand havde med den at gøre, det for umuligt, at man fra dansk eller danskindet Side vilde misforstaa den. Dette skete, som bekendt, dog —, hvorfor eller hvorledes turde det være yderst *ilde anbragt*^{a)} nu at fordybe sig i. Jeg skal kun tilføje, at naar man i lange Tider og atter fornylig har benyttet denne Artikel til Angreb paa Enkeltmand, har altsaa disse Angreb været grundløse, og man vil sikkert tjene vor fælles Opgave bedst ved nu at skrinlægge hele denne Sag.^{b)} *De Oplysninger som Professor Friis for nylig fremførte om Afhandlingens Fremkomst og som blev refereret i »Politiken« for 25. November var selvfølgelig i enhver Henseende rigtige og overensstemmende med Sandheden.*

a) MR havde skrevet: malplaceret.

b) Her ophører MR's tekst.

Ekskurs: demonstrationen mod MR i Studenterforeningen 23. nov. 1918.

Baggrunden for den ovenfor gengivne erklæring var demonstrationen mod MR i Studenterforeningen 23. nov. 1918. Senioratet Schlotfeldt ønskede ved en række foredrag at give oplysning om de lande, hvis skæbne ville influere på efterkrigstiden, og MR var bleve: opfordret til at indlede denne række med et foredrag om Tyskland. Allerede inden mødet uddelte konservative studenter løbesedler, der under henvisning til et citat fra artiklen i Preuss. Jahrb. 1911 (om artiklen se note III, 123. 18, ang. citatet se note III, 172. 26) protesterede mod MR som taler.

Straks da MR besteg talerstolen, kom det i den overfyldte sal til demonstrationer. Efter et voldsomt spektakel skaffede prorektor, prof. W. Johannsen ro, og ca. 30-50 demonstranter forlod salen, hvor MR nu kunne holde sit foredrag, en redegørelse for Tysklands sociale, økonomiske og nationale udvikling. Om forholdet mellem Danmark og Tyskland bemærkede MR bl. a., at der kun var få danske, der havde hjertesympati for Tyskland, men at man ikke måtte glemme, hvad Danmark i kulturel henseende skyldte tyskerne. Tyskerne var under alle omstændigheder en nation, man måtte regne med, og man burde søge at leve i et godt naboforhold til Tyskland.

Efter en pause begyndte diskussionen, hvorunder Aage Friis oplyste, at artiklen i Preuss. Jahrb. »havde baade den danske Konges, den danske Regerings og Hanssen-Nørremøllers Billigelse« (cit. efter Berl. Tid.'s ref. 24. nov., se om demonstrationen i øvrigt Pol., Nationaltid. og København's referater, samt Ole Bjørn Kraft's fremstilling i hans erindringsbog »Ung mand undervejs« (1958), s. 52 ff. og 139 ff.)

Demonstrationen fik et efterspil i en langstrakt aviskampagne med angreb på MR, især i dagbladene »Hovedstaden« og »København«, samt i retten. To af aftenens demonstranter, stud. jur. Christmas Møller og stud. polit. Max Kjær-Hansen formodedes på et repræsentantskabsmøde i Studenterforeningen 27. nov. at have draget Aage Friis' oplysninger med hensyn til H. P. Hanssens delagtighed i Preuss. Jahrbücher-artiklen i tvivl, hvorefter Aage Friis bebudede sagsanlæg. Endvidere betegnede Kolding Avis Aage Friis' fremstilling som usandfærdig, og i den injuriersag, som Aage Friis anlagde mod bladets redaktør Erik Hansen, stævnedes H. P. Hansen som vidne og udtalte i byrettens 3. borgerlige kammer 7. nov. 1919 under vidneansvar bl. a.: »Danmarks farefulde Stilling i de første Aartier af dette Aarhundrede er yderligere bleven klarlagt under de sidste Maaneders offentlige Drøftelser. Vidnet vilde blot erindre om den tyske Generalstabschef, General Moltkes Udtalelser overfor Kaptajn Lütken. I Tyskland rejste indflydelsesrige Kredse i disse Aar Kravet om, at Danmark skulde besættes med tyske Tropper, saasnt det første Kanonskud lød i en kommende tysk Krig. Jævnside dermed krævedes lidenskabeligt et skærpet Tvangsstyre i Nordslesvig. Paa sin fremskudte Post i Berlin fik han hurtigt Øje for Stillingens Alvor, og i de 23 Aar, han havde haft den Ære at staa som de danske Sønderjyders Repræsentant i tyske Parlamenter, havde Vidnet holdt det for sin Pligt at støtte de skiftende danske Regeringer i deres Bestræbelser for at afvende den Fare, der truede vort Folk og vort Fædreland ved at afdæmpe og fjerne den i vide Kredse i Tyskland bestaaende Mistillid til Danmarks Neutralitet under en kommende Krig. Derfor var han ogsaa i Stand til at hæmme og svække Tvangsregimentet i Nord-

slesvig. Artiklen er, fortsatte Vidnet, fremkommen som et Led i disse jævnsides løbende Bestræbelser og jeg har ligesom de daværende danske Ministre Neergaard og Appel godkendt dens Offentliggørelse i den foreliggende Form i Tysklands mest ansete politiske Organ [3: Köln. Zeit.] for at fremme det tilsigtede Formaal. Iøvrigt maa Artiklens Enkeltheder staa for Forfatterens egen Regning.«

1033. Fra M. MACKEPRANG, 5. dec. 1918.

Det har ikke kunnet opklares, hvilken særlig episode brevet sigter til. Brevskriveren har dog 11. jan. 1958 — gennem sin datter, fru Vibeke Hjelslev — oplyst, at brevet må stå i forbindelse med demonstrationen mod MR i Studenterforeningen.

1034. Til ALEXANDER FOSS, 23. dec. 1918.

23 *den Komité*] komiteen forberedte dannelsen af foreningen Norden, hvis danske afdeling konstituerede sig 14. april 1919 med overpræsident Jonquières som formand. MR var til stede ved den konst. generalforsamling, men synes ikke at have deltaget videre i foreningens arbejde.

33 *Artiklerne til og om mig*] i forlængelse af demonstrationen i Studenterforeningen 23. nov. rettede »København« mange, til dels ret grove angreb mod MR, kulminerende i et par voldsomme artikler af Gudmund Schütte 12. og 23. december 1918.

1035. Fra ALEXANDER FOSS, 25. dec. 1918.

331 35 *den tidligere Ejer*] Harald Witzansky, der vedblev at være ansvarshavende redaktør til 1922, da partiet venstre overtog bladet.

1036. Til ALEXANDER FOSS, 29. dec. 1918.

333 19 *Koefoeds Datters Bryllup*] Ragna K. blev 3. jan. 1919 gift med senere amtmand, daværende assistent i indenrigsmin. Henrik de Jonquières.

1037. Fra H. A. BERNHOFT, dec. 1918.

29 *De tiggede om Vaabenstilstand*] tyske forhandlere havde 11. nov. 1918 underskrevet våbenstilstandsbetingelserne, efter at Bulgarien, Tyrkiet og Østrig var brudt sammen, og stadig større amerikanske styrker pressede på den vigende tyske vestfront, der efter tyskernes mislykkede forårsoffensiv 1918 var blottet for reserver.

1038. Fra P. LAURIDSEN, 4. jan. 1919.

334 6 *min sidste Bog*] 5. og 6. bind af »Da Sønderjylland vaagnede«; de udkom 1918 og behandler Nordslesvigs nationale historie i årene 1843-45.

1039. Fra JULIUS SALOMON, 5. marts 1919.
- 29 *en Artikel om Ludvig Geiger*] GB's nekrolog over G. findes i Tidsskr. f. jødisk Hist. og Lit., I (1917 f.) s. 372-76.
- 335 1 *Min salig Kusine*] vist nok Caroline O., født Salomon, gift med manufakturhandler i Kbh. Eskild Oettinger.
1041. Til NIELS NEERGAARD, 15. april 1919.
- 336 4 *en Reform af Repræsentantskabet*] se om den daværende ordning af repræsentantskabet: »Reglement for Nationalbanken i Kjøbenhavn«, 1918, § 39 ff. Nationalbanken som aktieselskab med et af aktionærerne valgt repræsentantskab ophævedes ved lov af 7. april 1936.
- 6 *et Forslag*] det drejer sig om forslag til lov om ændring i nationalbankens oktroj; forslaget forelagdes af handelsministeren 23. april 1919. Jf. Rigsdagsaarbogen 1918/19, s. 327 ff. — Birck ønskede at begrænse finansministerens mulighed for gennem lån at tvinge banken til en større seddeludstedelse end omsætningens tarv krævede (o. c. s. 330), jf. iøvrigt hans taler i folketinget 17. og 18. juni 1919 (R. T. 1918/19, F. sp. 5779 ff.).
- 25 *d'Hrr. Olesen, Bülow, Knuth etc.*] etatsråd, grosserer C. A. Olesen, repræsentantskabets formand, samt højesteretssagfører Frits Bülow og kammerherre, greve Christopher Knuth, der begge var medlemmer af repræsentantskabet. Det førnævnte forslag indeholdt bestemmelser, der kunne begrænse aktionærernes udbytte.
1042. Til AAGE FRIIS, 11. juni 1919.
- 33 *medfølgende*] en afskrift af en redegørelse om Bismarcks afskedigelse, som Wilh. II havde sendt Chr. IX. MR havde arvet denne afskrift efter Deuntzer, jf. offentliggørelsen i Tilskueren 1919, II, 134-46 af en tilsvarende redegørelse af 3.-5. april 1890, som Wilh. II havde sendt Franz Joseph I og som 1919 havde været offentliggjort i Österreichische Rundschau (B. nr. 300).
1043. Fra CARL USSING, 17. juli 1919.
- 337 19 *Fabers*] overlæge Arne Faber og Bodil F., f. Johansen. F. var i 1916 blevet overlæge ved Silkeborg bad.
- 21 *Madsens*] ifølge et ikke medtaget brev af 16. juli 1919 til LJ er der tale om kunsthistorikeren Karl M.
- 28 *»Genforeningslaanet«*] forslag til lov om et indenlandsk statslån (»Genforenings-Laanet«) fremsattes i folketinget 5. aug. 1919 af finansministeren; forslaget blev lov 8. aug. 1919. Bankerne var i forvejen hårdt spændt for ved statslånet af 1. april 1919, hvoraf de havde overtaget de 84 mill. kr.
- 338 8 *Sikringsfonden*] i forslag til lov om ændring i nationalbankens oktroj (jf. note III, 336. 6) var der tale om, at der af et særligt restoverskud med samtykke af bankkommissæren kunne henlægges

en årlig reservefond »til Imødegaaelse af Tab, der maatte hidrøre fra Afviklingen af Engagementer, som er foranledigede ved Krigsforholdene.« I udvalgsbehandlingen fjernedes denne del af forslaget, jf. R. T. 1918/19, B, sp. 4177 ff.

1044. Til A. B. DRACHMANN, 5. okt. 1919.
- 339 12 *Deres Kronik*] i Pol. 5. nov. 1919.
 35 ...] om LJ, der ville være den, som bedst kunne »skildre« JPJ, bl. a. ud fra hans breve til hende. »Men jeg forstaaer naturligvis godt, at de ikke nu kan være 'Materiale'.«
 36 *3^{die} Del af »Manes«*] se note III, 236. 8.
- 340 2 *et Svar*] Ada Adler havde i H. T. 9, I, 311–15 givet en ret kritisk anmeldelse af Manes II. En replik fra Niels Møller er ikke fremkommet i H. T.
1045. Fra H. BØGEDAL, 10. okt. 1919.
- 25 *Fyns Tidende*] 9. okt. 1919 under overskriften »Taaber«. Refererer til MR's modbemærkninger i Berl. Tid.'s aftenr. 7. okt. 1919 (B. nr. 301) i anledning af, at Schovelin og Fr. v. Jessen havde fremdraget det »rimeligvis uopslidelige« ord »tåber« fra MR's artikel i Preuss. Jahrbücher 1911.
- 28 *den af .. Aage Friis fremsatte Udtalelse*] jf. note III, 30. 5, ekskursen.
1046. Fra NINA BANG, 10. nov. 1919.
- 341 5 *Neptunfondet*] det synes at være blevet ved tanken. Udg. har ikke kunnet fremskaffe yderligere oplysninger om det påtænkte fond.
1047. Fra V. FALBE HANSEN, 16. dec. 1919.
- 31 *Discontoen efter Nytaar*] nationalbanken havde holdt diskontoen i 5 % fra 10. juli 1915; 3. jan. 1919 sattes den til 5½ %, 7. okt. s. å. 6 %, 17. april 1920 til 7 % og 4. maj 1921 til 6½ %, jf. Ussing: Nationalbanken, s. 169 ff.
1048. Til KR. ERSLEV, 30. dec. 1919.
- 342 8 *»Bernstorfferne«*] 1. bd. af »Bernstorfferne og Danmark« udkom 1903, 2. bd. udkom 1919.
 10 *Holm, Vedel, Koch m. fl.*] rimeligvis de pågældende afsnit af Edv. Holms Danmark-Norges Historie; P. Vedels Den ældre Grev Bernstorffs Ministerium (1882) og den dertil knyttede depechesamling; af kirkehistorikeren L. Koch vel især hans afhandlinger i H. T. vedr. dansk historie i det 18. årh.
 16 *»Indtrædelsesskrift«*] Aage Friis blev 9. april 1920 medlem af Videnskabernes Selskab.

1049. Til ERIK SKRAM, 6. jan. 1920.
- 344 2 20] originalen har 19, hvilket på grund af den nedenfor omtalte artikel må være en fejlskrift.
- 4 *Dim .. Artikel]* »En Folketro« i Tilskuerens januarhæfte 1920, I, s. 13-17. Artiklen advarer imod at hengive sig til en folketro, som den i 1864 om Dannevirkestillingens undtagelighed.
1050. Til ELI HECKSCHER, 6. marts 1920.
- 26 *Dim Afhandling]* »Protektionismens härstamning. Stapel-, forsørjnings- og skyddspolitik« i Ekon. tidskr. 1920, s. 25-65.
- 36 *et dansk Lovforslag]* handelsminister Hage fremsatte 5. marts 1920 forslag til midlertidig lov om vareindførsel, hvorefter indførsel til Danmark skulle gøres afhængig af visse restriktioner, se Rigsdagsaarbogen 1919/20, s. 411 f. Forslaget blev ikke gennemført.
- 346 13 *laboro, ergo sum]* formentlig frit efter Descartes' cogito ergo sum.
- 14 ...] MR fortæller, at Inger R. 28. febr. er blevet gift med redaktør Asmus Diemer.
- 16 *Spørgsmaalet om Flensborg]* brevet er skrevet godt en uge før afstemningen i 2. zone, 14. marts.
1051. Fra HARALD WESTERGAARD, 6. marts 1920.
- 25 ...] ønsker til lykke med Inger R.'s bryllup; om Benedict Westergaard.
- 26 *Valutaspørgsmaalet]* fra efteråret 1919 var den danske krone begyndt at synke stærkt i international værdi, jf. Einar Cohn: Danmark under den store Krig, s. 242 ff. og s. 312.
1052. Fra ISIDOR HECKSCHER, 14. marts 1920.
- 347 4 ...] ønsker til lykke med Inger R.'s giftermål.
- 11 *ved sin kraftige Aktion]* bl. a. en artikel »Penningværdets ruin?« i Stockholms Dagblad 14. marts 1920.
1053. Fra MEYER DAVIDSEN, 15. marts 1920.
- 348 9 ...] MD har i al venskabelighed brudt med firmaet F. L. Smidth.
- 9 *Forretningen]* »Davidsen Ingénieur-Constructeur« i Rue Fénelon i Paris. Hans speciale var cementmøller.
- 21 ...] MD vil gerne låne penge i nationalbanken mod sikkerhed i de papirer, han har i åbent depot i banken.
1054. Fra ELI HECKSCHER, 21. marts 1920.
- 349 7 *den bok om merkantilismen]* Eli H.'s bog »Merkantilismen. Ett led i den ekonomiska politikens historia« udkom først 1931.
- 15 *min avhandling för licentiatexamen]* synes ikke trykt.
- 30 *Hans son]* Finn T. B. Friis blev cand. polit. 30. jan. 1920 og samme år fungerende sekretær i det sønderj. ministerium.

- 35 ...] lykønsker til Inger R.'s bryllup.
- 350 2 *det nationalekonomiska mötet*] jf. Förhandlingar vid nordiska nationalekonomiska mötet i Stockholm 31. aug.–2. sept. 1920, Sth. 1920.
1055. Til LIS JACOBSEN, 30. april 1920.
- 17 *Ministeriet I. C. Christensen*] folketingsvalget 26. april 1920 gav socialdem. en fremgang både i stemmer og i mandater, men på grund af de radikales store tab var det de borgerlige partier, der var valgets sejrherre, især venstre. — J. C. Chr. afslog at blive statsminister, men indtrådte som kirkeminister i ministeriet Neergaard.
1056. Til N. E. NØRLUND, 2. maj 1920.
- 30 *Bemærkninger . . om Historieforskning*] optaget som sidste stykke i »Mænd og Bøger«. De citerede afsnit findes s. 217 f.
1057. Fra N. E. NØRLUND, 4. maj 1920.
- 351 35 *en Beregning*] »Détermination de l'orbite de ζ ursæ majoris« i Astronomische Nachrichten Nr. 4064 (1905).
1058. Til LIS JACOBSEN, 5. maj 1920.
- 352 10 ...] MR er glad for omsider at have fået brev fra LJ, der opholder sig hos MD i Sèvres; brevets forsinkelse havde foruroliget ham. [Af brevet synes kun omslaget bevaret. Dets franske poststempel er dateret 30. april, det københavnske ankomststempel 5. maj 1920].
- 23 *det ny Ministerium*] ministeriet Neergaard, der afløste overformynder M. P. Friis' forretningsministerium.
- 24 ...] MR fremsender forskellige avisudklip; han har haft en overordentlig hyggelig aften med »Niels M[øller], Friis og Carl [S.] Petersen«; han arbejder på »Mænd og Bøger«.
1059. Til NIELS NEERGAARD, 5. maj 1920.
- 30 *Fagministerium*] ved siden af statsministeriet bestred N. stillingen som finansminister.
1060. Til LIS JACOBSEN, 6. maj 1920.
- 353 4 ...] MR takker for 2 telegrammer og 3 breve, der er ankommet i løbet af 2 dage, Grete og Karen J. takker ligeledes.
- 11 ...] MR fortæller, at han har sendt en lykønskning til Jacob Appel.
- 15 *siddet forlænge*] de vanskelige økonomiske forhold efter krigens afslutning, faldet i kronekursen, stigende social uro og den voldsomme Flensborg-agitation havde utvivlsomt gjort regeringens stilling svagere i forhold til dens stilling ved krigens slutning; jf. Erik Rasmussen: Statslånskrisen 1919 (1957) s. 13 ff.
- 16 3 *Valg til i Aar*] der forestod på dette tidspunkt 4 valg, 2 landstings- og 2 folketingsvalg; de var nødvendige på grund af grundlovsforandringen som følge af genforeningen.
- 19 *Nordslesvig*] 8. maj 1920 vedtog ambassadørkonferencen i Paris at

følge Den internationale Kommissions indstilling om at hele 1. zone (Nordslesvig) skulle tilfalde Danmark, Trods den danske regerings støtte lykkedes det ikke at opnå en internationaliseringsordning for 2. zone (Mellemslesvig), som forblev tysk.

1061. Til LIS JACOBSEN, 9. maj 1920.

- 28 »Mænd og Bøger«] MR's sidste bog (B. nr. 303), hovedsagelig et genoptryk af tidligere biografiske artikler og essays i anledning af udkomne bøger.
- 32 *færdig med at være Minister*] Michael Koefoed havde været finansminister i forretningsministeriet Friis.
1062. Til LIS JACOBSEN, 18. maj 1920.
- 354 7 [...] vedr. en anmeldelse af Niels Møllers digte.
- 8 *Galathea Rées Begravelse*] G. R. — se om hende note I, 26.9 — døde 15. maj.
- 10 *Boycotningen overfor »Politiken«*] den varede fra april til ca. sept. 1920, se V. Koppel i »Af Politikens Historie« II, s. 146–63. Mest iøjnefaldende var stormagasinerne's annonceboykot, men også abonnementsopsigelser bragte bladet i alvorlige vanskeligheder. Baggrunden for boykotten var bl. a. bladets holdning over for den generalstrejke, der fejede ministeriet Liebe bort, og uviljen mod regeringen Zahles prisreguleringspolitik; dets Flensborg-politik synes også at have spillet ind.
- 12 *Scavenius*] udenrigsminister, Erik S.
- 12 [...] om vejret og om Elise, der »længes efter jer —, hun er værd 'mer end Perler og Guld'.«
1063. Til ERIK SKRAM, 9. juni 1920.
- 17 *Særtrykket*] »Fra Slottet og Kasernen. Et Tilbageblik« i Tilskueren 1920, I, 420–30.
- 18 *Tauber-Aftenen*] 3. maj 1873, hvor folketingsmand Tauber angreb Hall og Krieger for at bære hovedparten af skylden for, at Danmark havde mistet Slesvig, jf. Skrams førnævnte artikel, s. 428 f. og E. 79 ff.
1064. Fra LIS JACOBSEN, 6. juli 1920.
- 33 *6. juli 1920*] meddelelsen er skrevet på et åbent kort, stemplet: Vejle 7. 7. 20. Datering herefter og efter ugedagsangivelsen.
- 355 8 [...] LJ har fået en række breve i anledning af »mandbar«-kronikken (LJ's bibliografi nr. 39) og vil nu muligvis skrive et »Efterslæt, som vil smigre Dig.«
1065. Til LIS JACOBSEN, 9. juli 1920.
- 14 *Jacob*] 9. juli er LJ's og JPJ's bryllupsdag.
- 24 *nogle Ord .. om Nordslesvig*] 9. juli 1920 underskrev kongen

overdragelsestraktaten vedr. Nordslesvigs genforening med Danmark og lovene om indlemmelsen.

1066. Til KR. ERSLEV, 16. juli 1920.

- 35 *Diemer*] Asmus D. var født i Tønder.
- 356 1 *Lis og Børnene . . i »Lastbil«*] en kort omtale af turen findes i LJ's »Nogle eksempler på brugen af Du og De i nutids-dansk« (LJ's bibliografi nr. 303).
- 4 *et »Pariserbrev«*] »Sommerbrev fra Paris« (LJ's bibliografi nr. 40).
- 12 *den ordrige Adresse*] en lykønskingsadresse, som 5. sept. 1920 på Troels-Lunds 80-årsdag blev overrakt ham i hans hjem; ordlyden findes i Berl. Tid.'s morgenudg. 6. sept., men ingen af de ca. 350 underskrifter.

1067. Fra KR. ERSLEV, 17. juli 1920.

- 357 3 *Bryggerierne*] Carlsberg-bryggerierne — som ølindustrien i det hele — havde rekordsalg i årene 1919–21, jf. Poul C. Poulsens fremstilling »Carlsberg-Bryggerierne under Carlsbergfondet« i jubelæumsskriftet »Carlsbergfondet 1876–1926« I (1930).
- 8 [...] om LJ's artikler.

1068. Fra CARL USSING, 17. juli 1920.

- 27 *Agerbrugs-Kollegaen*] landstingsmand J. P. Dalsgaard fik 23. juli 1920 kgl. udnævnelse som landbrugskyndig direktør i nationalbanken. Han efterfulgte Johannes Lauridsen, der døde i juni 1920.
- 358 6 [...] U. har ikke fået læst LJ's artikel i Pol. 11. juli (se note III, 356. 4).

1069. Til KR. ERSLEV, 20. juli 1920.

- 16 [...] om LJ's polemik med Verner Dahlerup.
- 18 *de store Udvidelsesplaner*] jf. Poul C. Poulsens ovennævnte fremstilling, s. 34 ff.
- 21 *Pensionskasser . . Tantiømer*] o. c., s. 44 ff. — Fra september 1920 skabes der ved store årlige henlæggelser en grundfond, der skal overtage alle de hidtil på driften hvilende udbetalinger af pensioner og understøttelser; fra 1. okt. 1921 tillagdes der alle funktionærer på Carlsberg bryggerierne efter 5 års tjenestetid en tantieme. — *Socialiseringen* hentyder måske til de københavnske bryggeriarbejderes fagforenings krav af 19. april 1920 om udbyttedeling og medledelse af bryggerierne.
- 23 »*Afhændelsen*«] MR sigter til planerne i 1916 om at Carlsberg bryggerierne og De forenede Bryggerier skulle sammensmeltes til et selskab, hvori Carlsbergfondet skulle være hovedaktionær. Se herom s. 260 f. i A. B. Drachmanns afsnit i Carlsbergfondet 1876–1926, I (1930).

1070. Fra HARALD WESTERGAARD, 1. aug. 1920.
- 359 5 [...] kondolerer i anledning af Susanne R.'s død 26. juli.
 6 *Fællesundersøgelser*] se noterne I, 168. 27 og I, 266. 23.
 8 *en Artikel*] On the study of displacements within a population, i Quarterly Publications of the American Statistical Association, dec. 1920, s. 381-401.
 10 *en anden Artikel*] i N. T. 1920, 217-30.
 20 [...] vedr. en ung mand, HW beder MR hjælpe til en ansættelse i Nationalbanken.
1071. Til JOHANNES LEHMANN, 13. sept. 1920.
- 27 *Deres .. Brev*] J. L. — på dette tidspunkt stud. polit. — havde 12. sept. 1920 sendt MR et langt brev (i MR's arkiv), som er foranlediget af hans nylig afsluttede læsning af *Mænd og Bøger*. Ganske vist havde han læst de fleste afhandlingene før, »men nu jeg har gjort det i Sammenhæng, er det som om der ligger en anden Farve over det — især naar det ses paa Baggrund af de for danske Akademikere ganske forsmædelige Hændelser, som ligger mellem disse Afhandlingers Fremkomst i Blade og Tidsskrifter og Deres fornyede Offentliggørelse i den lille Bog.« Hermed siger J. L. til demonstrationen i studenterforeningen nov. 1918 (se note III, 330. 5), der dybt havde oprørt ham. MR må ikke tro, at der bag demonstranterne stod nogen enig studenterstand. De andre var de mange, han og hans ligesindede de få, som under demonstrationerne blev tiet ihjel og sat ud som en kaste, men MR's lille bog bekræfter J. L.'s tro på, at MR's personlighed er »et Ideal værd at stræbe imod.« For dette »Vaaben De gav os mod de mange« siger J. L. tak.
1072. Fra EDVARD BRANDES, 13. sept. 1920.
- 360 15 *Bogen*] »Mænd og Bøger«.
 19 »*Lassen*«] nekrologen over Vilhelm Lassen, oprindelig trykt i Gads danske Magasin 1908; *A. D. Jørgensen* omtales i forbindelse med optrykket af MR's anmeldelse af A. D. J.'s afsnit i Danmarks Riges Historie; *Neergaard* i forbindelse med anmeldelsen i Tilskueren 1917 af »Under Junigrundloven«.
 25 *Mandatet*] EB var faldet ved landstingsvalget 10. aug., men blev 1. okt. landstingsvalgt medlem af landstinget; også Herman Trier var tingvalgt medlem.
 29 *Fru Lassens og Schovelins Landsting*] venstre og det konservative folkeparti havde tilsammen flertal i landstinget.
1073. Fra HENRIK CAVLING, 19. sept. 1920.
- 361 31 *Hemming Kehler*] »Mænd og Bøger« anmeldtes i Pol. 1. nov. 1920 af Nic. Blædel, ikke af K.
 32 [...] vedr. et (ikke bevaret) spørgsmål fra en læser.

1074. Fra AAGE FRIIS, 8. febr. 1921.
- 362 1 *kopi*] brevet er maskinskrevet. Gengivet her efter gennemslag i Aage F.'s arkiv. Orig. er ikke bevaret.
- 6 *Forslag om Halvdan Kobl*] H.K. optoges blandt Videnskabernes Selskabs udenlandske ordentlige medlemmer 7. april 1922.
- 8 *Revisionsbanken*] for at modvirke et »foruroligende Fald« i Diskonto- og Revisionsbankens aktier dannedes 28. febr. 1921 et støt-tekonsortium til opkøb af bankens aktier, konsortiet bestod af Nationalbanken, Landmandsbanken, Handelsbanken og Privatbanken. Ikke desto mindre måtte Revisionsbanken rekonstrueres i det følgende år, og i 1924 måtte den lukke; jf. Einar Cohn: Privatbanken II, s. 463 og 478.
- 9 *Hjelholts Afhandling*] formodentlig Holger Hjelholts disputats »Den danske Sprogordning og det danske Sprogstyre i Slesvig mellem Krigene (1850-64)«, 1923. Vidensk. Selskab trykker ikke disputatser, brevets spørgsmål er altså at forstå som et alternativ, enten antagelse som disputats eller trykning i Vidensk. Selskabs skrifter.
1075. Til KR. ERSLEV, 15. febr. 1921.
- 20 *Troels Lunds Minde*] Oversigt over Vidensk. Selsk. Forh. 1920-21 (1921) gengiver s. 39-57 to mindetaler over T.-L., holdt 4. marts 1921 af KrE og Harald Høffding. KrE beskæftiger sig ret kritisk med T.-L. som historiker, mens H. kalder sin — forøvrigt meget korte — tale for et bidrag til forståelse af T.-L.'s udvikling som historisk forfatter.
1076. Til KR. ERSLEV, 19. april 1921.
- 363 18 *Max Ballin har skudt sig*] 12. april 1921. De voldsomme angreb på ham under krigen og spekulationer i forbindelse med opretholdelsen af storkoncernen A/S M. J. Ballins Sønner & Hertz' Garveri- og Skotøjsfabrikker havde undergravet hans modstandskraft. Hans død forårsagede et fald i Landmandsbankens aktiekurser, jf. Einar Cohn: Privatbanken II, s. 466.
- 30 ...] vedr. et mislykket valg til Vidensk. Selskab.
- 31 *Polemik i Berlingske*] C. Ussing havde i Berl. Tid.'s aftenr. 13. april 1921 protesteret imod opstillingen af en Griffenfeld-statue på Slotsholmen. »Har Griffenfeld ikke svigtet som Borgersønnen? svigtet som oprigtig Enevoldstilbeder? svigtet som Administrationsens Reorganisator?«. Knud Fabricius henviste heroverfor, i Berl. Tid.'s aftenr. 15. april, til at G. løftede den del af borgerstanden, der duede noget, og påpeger G.'s betydning som administrationens reorganisator. — MR deltog selv i diskussionen med to indlæg i Berl. Tid. 27. april og 3. maj 1921 (B. nr. 310); hans indlæg er i overensstemmelse med tankegangen i brevet. — Statuen blev opstillet i gården ved rigarkivet.

1077. Til KR. ERSLEV, 30. april 1921.
- 364 18 ...] MR takker for et kort, KrE 25. april har sendt ham fra Firenze (i MR's arkiv).
- 19 i Firenze traf G.B.] jf. GB's brev af 27. april 1921 til EB i B. B. B. II, s. 168 og henvisningen til fru Rungs bog.
- 27 ...] om Joh. Steenstrups »Historieskrivningen i det nittende Aarhundrede«, »en god Repetition. Noget egentlig nyt er der ikke, men det er dog beundringsværdigt.« — Om anden Del af Kriegers dagbøger »morsommere end første Del, men jeg synes alligevel knapt Udgivelsen værd.« — og div. andre ting.
1078. Til LIS JACOBSEN, 8. juli 1921.
- 34 ...] MR befinder sig »paa Klampenborg«, det er »ikke overvældende morsomt men dog ganske behageligt.« LJ opholder sig på Bredhøj.
- 36 Forretningen] A/S Salomon Davidsen jun. — Inger Diemer var fra 1919 til forretningens ophævelse 1931 administr. direktør for selskabet.
1079. Til ELI HECKSCHER, 7. aug. 1921.
- 365 11 Dit Skrift] Gammal och ny ekonomisk liberalism, Sth. 1921.
- 30 Froudes »History of England«] J. A. Froude: »History of England from the Fall of Wolsey to the Defeat of the Spanish Armada« VII, London 1870, s. 433.
1080. Fra EDVARD BRANDES, 28. sept. 1921.
- 366 9 Deres Skildring] af V. Falbe Hansen i anledning af hans 80-årsdag i Tilskueren 1921; B. nr. 308.
- 12 besvime midt i Talen] 20. febr. 1883, jf. R. T. 1882/83 F. sp. 2422.
1081. Fra ELI HECKSCHER, 9. okt. 1921.
- 33 H. N. Andersen] jf. herom A. Fraenkels dog ingenlunde kritiske fremstilling i DBL I (1933) s. 351.
- 368 23 föredrag om den nordiska myntunionen] trykt i N. T. 1922, 8–27.
1082. Til AAGE FRIIS, 19. nov. 1921.
- 369 7 Medaljen] rimeligvis den guldmedalje, der 28. dec. 1922 blev overrakt KrE af fagfæller og historieinteresserede. På forsiden bærer den KrE's profil, på bagsiden indskriften: Til Læreren fra hans Disciple. Medaljen, hvis stempel blev skåret af Arnold Hartvig (Wien), er gengivet i Numismatisk Forenings Medlems-Blad, Dec. 1922, s. 221.
1083. Til ELI HECKSCHER, 14. febr. 1922.
- 16 det tilsendte Bibliotek] 1) Harald Hjärne (Sv. T. 1922, s. 1–11); 2) De europeiska staternas finanser på Karl XII:s tid (Föredrag på Karolingska förbundets årsmöte den 29 november 1920, trykt

i Karolingska förbundets årsbok 1921 (1922), se også Eli H.'s bibliografi nr. 478; 3) Tull- og traktatkommitténs utredningar och betänkanden: 8. Utlåtande i valutafrågan, särskilt yttrande, s. 20–22. — 10. Utlåtande med förslag till förordning om åtgärder till skydd mot s. k. valutadumping. Reservation, s. 29–41 (Sth. 1922); 4) En tysk artikel nævnes ikke i Eli H.'s bibliografi.

1084. Fra JULIUS SALOMON, 4. marts 1922.

- 370 24 *disse .. prækære Tider*] i januar 1922 var Diskontobanken blevet rekonstrueret og samtidig var en del provinsbanker kommet i vanskeligheder; jf. Einar Cohn: Privatbanken, s. 462 ff.
- 32 [...] om helbredet, der ikke er så godt, JS har haft et anfald af åndedrætsbesvær hidrørende fra åreforkalkning.

1086. Fra CARL USSING, maj 1922.

- I dette brev er en del stavfejl i de engelske ord rettet.
- 371 18 *maj 1922*] dateret efter omtalen af Genuakonferencen (10. april — 19. maj 1922) og omtalen af tilbagerejsen 24. maj.
- 22 *til Versailles*] U.'s datter, vicomtesse Eva de Mautort, var i 1921 blevet gift med en fransk officer. Ægteparret boede i 1922 i Versailles.
- 29 *Genuakonferencen*] den økonomiske verdenskonference var indkaldt på initiativ af Lloyd George. Dens forhandlinger, der særligt vedrørte Sovjetruslands forhold til vestmagterne, endte resultatløse.

1087. Fra ISIDOR HECKSCHER, 31. maj 1922.

- 372 33 *For faa Uger siden*] Pol. 18. maj 1922 under rubrikken »Dag til Dag«.
- 373 22 *Julius Salomon*] JS, der længe havde lidt af en hjertelidelse, døde pludselig 2. maj 1922.
- 34 *sit Arbejde i Upsala*] Ella H. var assistent ved landsarkivet i Uppsala.
- 374 5 *om den økonomiske Liberalisme*] Eli F. Heckscher: Gammal och ny ekonomisk liberalism, Sth. 1921.

1088. Fra WESTY STEPHENSEN, 27. juni 1922.

- 21 *i Haabet om de 10 %*] jf. br. 1090.
- 25 *Baduljemanden paa Sukker-Forsamlingen*] De danske Sukkerfabrikkers generalforsamling 21. juni; ifølge Pol.'s referat af 22. juni rettede grosserer Otto Andersen, der krævede 18 % udbytte, et angreb på aktieselskabets bestyrelse og på Privat- og Nationalbanken, der forud for mødet skulle have forsøgt at hverve stemmer.
- 30 *Stockholm .. Diskontoen*] Nationalbankens diskonto var fra 22. april 1922 til 1. maj 1923 5 %, uanset at Riksbankens diskonto nedsattes til 4½ %.
- 375 5 [...] nogle private bemærkninger u. b. — I den udeladte efterskrift omtales Dalsgaards ferietid.

1089. Fra CARL USSING, 1. juli 1922.
- 23 *Beretningen*] Nationalbankens Regnskab for Bankaaret fra 1. August 1921 til 31. Juli 1922.
1090. Fra WESTY STEPHENSEN, 7. juli 1922.
- 376 17 *Vedtagelsen af 10 0/0*] i udbytte til nationalbankens aktionærer.
- 24 *alt staar ellers vel til*] brevet er skrevet dagen før resultatet af bankinspektørens hemmelige undersøgelse af Landmandsbankens engagementer blev overleveret handelsministeren, jf. Ussing: Nationalbanken, s. 234 f. og 238 ff.
1091. Fra LIS JACOBSEN, 18. sept. 1922.
- 33 *de to Mænd*] brevskriversken har ikke kunnet identificere de omtalte personer. — Baggrunden for brevet er, at nationalbankens direktion, regeringen, H. N. Andersen og bankinspektør Green 17. sept. havde ført langvarige forhandlinger, som resulterede i indkaldelse af rigsdagen til en overordnet. samling 19. sept. til godkendelse af, at staten overtog en andel på 40 mill. kr. af en nytegnat præferencekapital på ialt 100 mill., samt gav visse garanti-tilsagn. Meddelelsen 17. sept. ledsagedes af en foreløbig begrænsning for udtræk af banken. Se Rigsdagsaarbogen 1922/23, s. 6 ff. og Einar Cohn: Privatbanken, s. 467 ff. Rekonstruktionen med dens begrænsede garantitilsagn holdt kun til febr. 1923, da rigsdagen måtte vedtage en ny lov med fuld statsgaranti for alle retsgyldige fordringer på Landmandsbanken.
1092. Til LIS JACOBSEN, 21. okt. 1922.
- 377 29 *Brevkort fra Marseille*] det sidste bevarede brevkort fra LJ til MR er dateret 6. okt. 1922. Kortet er skrevet på Vejle station, hvor LJ har købt billetter til den forestående rejse.
- 30 *Fru Sloth-Brun*] læge Thyra Brun, født Sloth.
- 32 *Griffenfeldt*] jf. note III, 363. 31.
1093. Fra HANS ROSENKRANTZ, 16. nov. 1922.
- 378 7 *Deres Efterfølger*] MR's efterfølger blev bankinspektør H. Green, direktør i nationalbanken fra 1. april 1923. — Michael Koefoed havde — ifølge oplysning fra direktør Leif K. — ikke lyst til at lade sig indvælge i nationalbankens direktionskollegium.
1094. Til KR. ERSLEV, 28. dec. 1922.
- 20 *medfølgende gamle Fotografi og P. Vedelske Brev*] jf. br. 335 og note II, 24. 29.

PERSONREGISTER

Personregistret medtager ikke

fra tekstbindene:

adressaters og afsenderes navne, når de forekommer i breve, de modtager eller afsender —

navne, der forekommer i brevenes familiære hilse-formulærer —

fra kommentarbindet:

forfatternavne eller navne, der forekommer i bogtitler —

navne, der bestemmer andre navne (f. eks.: Eskild Salomon, JS's bror).

De biografiske oplysninger i personregistret gør ikke krav på at være udtømmende, især har det ofte knebet med at oplyse personers dødsår.

Der henvises til bindenes sidetal. Fortløbende henvisninger (f. eks.: 13 ff) registrerer både fortsat og punktuel omtale.

- Aagerup*, underjæger på Fred. VI's tid. II: 22.
- Aagesen, Andreas* (1826–79) retslærd, fra 1856 prof. v. Kbh.'s univ. IV: 64.
- Aakjær, Jeppe* (1866–1930) forfatter. IV: 235.
- Abbas II Hilmi* (1874–1923) khediv af Ægypten 1892–1914. III: 177, 251. IV: 295, 314.
- Abraham, Otto* (1872–1926) ty. læge, tonepsykolog. III: 66.
- Abrahams, Peter* (1839–1909) officer, landmand, fra 1878 rådmænd v. Kbh.'s mag., 1886–1903 leder af byens begravelsesvæsen. IV: 86, 129.
- Adams, John Couch* (1819–92) eng. astronom. III: 350.
- Adler, Ada* (1878–1946) filolog (klass.). III: 340. IV: 335.
- Adler, D. B.* (1826–78) bankier, politiker, MF 1864–69, ML 1874–78 (nat. lib.). I: 34, 356. IV: 38, 84, 133, 160.
- Adler, Jenny*, f. Raphael (1830–1902) g. 1849 m. D. B. A. – Filantrop. IV: 55, 84.
- Adler, Martin* (1854(?)–75) søn af D. B. A. II: 89. IV: 159.
- Adler, Viggo* (1859–1921) journalist, Pol.'s redaktionssek. 1885–97. I: 230, 258. IV: 107.
- Adlersparre, Sophie*, f. Leijonhufvud (1823–95) sv. forfatterinde [pseud.: Esselde], kvindesagsforkæmper. IV: 94.
- Adolph, Frantz Th.* (1844–1907) grosserer, 1897–1907 form. f. Grosserer-Societetets komité. II: 124. IV: 173.
- Ahasverus* – se: Xerxes.
- Ablefeldt-Laurvig, C. W.* (1860–1923) diplomat, udenrigsmin. 1908–09 og 1910–13. I: <85>, 156. III: 49, 55, 59, 68, 72, 78, 127 f, 154, 193. IV: 74, 252, 276, 285 f, 293 f.
- Alberti, P. A.* (1851–1932) højesterets-sagfører, MF 1892–1908 (fra 1895 for venstrereformpartiet), justitsmin. 1901–08. I: <66 f>, 186. II: 42, 205, 210 ff, 240 ?, 283 f. III: 26, 49, 223. IV: 141, 194 f, 204, 243, 250, 252 f, 270, 274, 287, 308.
- Alexander II* (1818–81) kejser af Rusland 1855–81. I: 187.
- Alexander den store* (356–323 f. Kr.) konge af Makedonien fra 336. III: 115. IV: 49.
- Alexis Alexandrowitch* (1850–1908) søn af Alex. II – Russ. storfyrste. I: 243 f. IV: 131.
- Allen, C. F.* (1811–71) historiker, fra 1851 (1862) prof. v. Kbh.'s univ. IV: 131.
- Alsing*, opfinder. I: 235.
- Alströmer, Jonas* (1685–1761) sv. industrimand. IV: 327.
- Ambt, G. C. C.* (1847–1919) ingeniør, 1902–15 generaldirektør for DSB. III: 210. IV: 304.
- Amdrup, V. M.* (1860–1937) overretts-sagfører i Kbh., sparekassedirektør. I: 186. II: 319. IV: 79, 85.
- Ammundsen, Valdemar* (1875–1936) teolog, prof. v. Kbh.'s univ. 1901–23, derefter biskop over Haderslev stift. IV: 321.
- Andersen, H. C.* (1805–75) digter. I: 8, 84. IV: 56.
- Andersen, H. N.* (1852–1937) grundlægger og leder af Ø.K. II: 281, 303. III: 271, 366. IV: 196, 318, 342, 344.
- Andersen, Niels* (1835–1911) entreprenør og politiker, MF 1886–1909 (H), 1896–1907 form. f. Arbejds-

- giverforeningen. II: 97. III: 374. IV: 128.
- Andersen, Otto*, søn af Niels A. – Grosserer i Kbh. III: 374. IV: 343.
- Andersen, P. Nyboe* (f. 1913) nationaløkonom, prof. v. Handelshøjskolen fra 1950. I: <89>.
- Andersen, P. O. A.* (1862–1929) embedsmand, fra 1899 statsgældsdirektør. III: 120 f, 218.
- Andersen, Vilb.* (1864–1953) litteraturhist., 1908–30 prof. v. Kbh.'s univ. III: 284, 287 f. IV: 321, 324.
- Andrássy, Gyula* (1823–90) østr.-ung. statsmand, udenrigsmin. 1871–79. III: 234. IV: 311.
- Andræ, C. G.* (1812–93) matematiker, nationallib. politiker, MG, MF 1849–52. ML 1853–93. III: 163.
- Anholm, frk.*, søster til William A. I: 119.
- Anholm, William* (1850–84) søofficer. I: 119. IV: 62.
- Antiochos IV Epiphanes*, syrisk konge 175–163 f. Kr. IV: 49.
- Appel, Jacob* (1866–1931) højskolemand, kultusmin. 1910–13, undervisningsmin. 1920–24. I: <85>. III: 123, 127, 151 f. IV: 280, 285, 333, 337.
- Arendrup, Christian* (1837–1913) officer, guvernør i Vestindien 1881–93. II: 286.
- Aristoteles* (d. 322 f. Kr.) gr. filosof. I: 59.
- Arnim-Boitzenburg, Adolf v.* (1832–87) svoger til Harry v. A. – 1873 præs. af Lothringen, 1874–77 overpræs. af Schlesien. I: 28, 35. IV: 34.
- Arnim-Suckow, Harry v.* (1824–81) ty. ambassadør i Paris 1872–74. I: 28. IV: 33 f.
- Arntzen, Ludvig* (1844–1913) højesteretssagfører. I: 152. IV: 73.
- Arntzen, Vilhelm* (1842–93) nationaløkon. forfatter. IV: 41.
- Arup, Erik* (1876–1951) historiker, prof. ved Kbh.'s univ. 1916–47. III: 286. IV: 307, 322.
- Aselli, Gaspare* (1581–1626) ital. læge og forsker. I: 160. IV: 76.
- Asmussen, Frederik* (1842–1919) højesteretssagfører. I: 280.
- Assens, R. W.* (1821–96) præst, sognepræst i Græsted-Maarum fra 1867.
- Auerbach, Berthold* (1812–82) ty. forfatter. I: 31, 216. IV: 36, 95.
- Bachofen von Echt*, bekendt af Otto Liebe. III: 212. IV: 305.
- Baden, Jacob* (1735–1804) filolog og kritiker. II: 319.
- Bagge, Gösta* (1882–1951) sv. nationaløkonom, prof. v. Sth.'s högskola, medudg. af Sv. tidskr., 1935–44 højrepartiets leder. IV: 281.
- Bailleu, Paul* (1853–1922) preuss. arkivleder. I: 137, 161. IV: 68.
- Baines, J. A.* (1847–1925) eng. statistiker, 1869–95 embedsmand i Indien, 1909 præs. f. Royal Stat. Society. II: 213. IV: 197.
- Bajer, Matilde*, f. Schlüter (1840–1934) g. 1867 m. Fredrik B. – Kvindesagsforkæmper, 1871 medstifter af Dansk Kvindesamf., 1886 medstifter af Kvindeligt Fremskridtsforening. IV: 88.
- Ballin, Max* (1865–1921) industridrivende og finansmand. III: 268, 327, 363. IV: 317, 329 f, 341.
- Balzac, Honoré de* (1799–1850) fr. forfatter. III: 361.
- Bang, Axel* (1857–1942) overretssagfører i Kbh. IV: 171.
- Bang, Gustav* (1871–1915) g. m. Nina B. – Soc. dem. teoretiker, MF 1910–15. II: 108, 113, 135, 137, 178, 230 ff. IV: 168, 171, 176, 202.
- Bang, Herman* (1857–1912) forfatter I: 241. IV: 271.
- Bang, Immanuel* (1847–1924) bror til Gustav B. – Ass., senere fuldm. i Stat. Bureau 1901–13, derefter næstform. i landsoverskatterådet. II: 149. IV: 180.
- Bang, Nina*, f. Ellinger (1866–1928) g. 1895 m. Gustav B. – Historiker,

- soc.dem. politiker, ML 1918–28, undervisningsmin. 1924–26.
- Bapst, Edmond** (1858–1932) fr. diplomat, 1913–17 gesandt i Kbh. III: 242. IV: 312.
- Bar, Karl Ludwig v.** (1836–1913) ty. retslærd. I: 72.
- Bardensfleh, Vilhelm** (1850–1933) amtmand, kultusmin. 1894–97, indenrigsmin. 1897–99. II: 46, 48, 50 f, 57, 76. IV: 147 f.
- Barfod, H. P. B.** (1843–1926) historisk forfatter, læge.
- Barth, Theodor** (1849–1909) ty. jurist og frisindet politiker, 1883–1907 red. af tidsskr. Die Nation. III: 50. IV: 253.
- Bartholin, Thomas** (1616–80) læge. I: 160. IV: 76.
- Bauditz, Ferdinand** (1846–1912) journalist, i postvæsenets overbestyrelse 1874–89, red. af Dagbl. 1889–1908. IV: 110.
- Bauer, Adolf** (1845–1910) journalist, industrihist. I: 96 IV: 56.
- Bauer, Bruno** (1809–82) ty. teolog og bibelkritiker. IV: 48.
- Bauer, Hanne, f. Haurowitz** (1858–1926) g. 1878 m. Adolf B. I: 96. IV: 56.
- Beaucaire, C. P. M. Horric**, greve de (d. 1913) fr. diplomat, 1907–13 gesandt i Kbh. III: 36 f. IV: 246.
- Bech, Carl** (1847–1920) form. f. Foren. af jyske Landboforen. 1893–1909, desuden talrige landbrugsfaglige tillidshverv. II: 180 f.
- Bech, P. C. F.**, chef f. Kbh.s skattekontor 1862–85. I: <28>. IV: 181.
- Beck, Adolph** (1860–1945) cand. polyt., 1894–96 skriver i Stat. Bureau. II: 68. IV: 153.
- Beck, Vilhelm** (1829–1901) præst, fra 1881 form. f. Indre Mission. II: 65. IV: 152.
- Becker, Karl** (1823–96) ty. statistiker og embedsmand. I: 135, 137. IV: 67.
- Begtrup, Holger** (1859–1937) højskolemand, hist. forf., forst. f. Frederiksborg højskole fra 1895. IV: 224.
- Bellman, Carl Michael** (1740–95) sv. digter. III: 268 f.
- Bendixson, Artur** (1859–1938) sv. skolemand og forfatter. IV: 65.
- Benjamin, Bella, f. Levy** (1817–1909) datter af Meyer L. – G. m. Michael B., Slesvig. I: 220 f. II: 156 f. IV: 96.
- Benjamin, Clara** (f. 1857) datter af Michael B., Slesvig. I: 221. IV: 96.
- Benjamin, Michael** (1811–91) urmager i Slesvig. IV: 96.
- Benjamin, Rose** (f. 1854) datter af Michael B., Slesvig. I: 221. IV: 96.
- Bentham, Jeremy** (1748–1832) eng. retslærd og filosof. I: 53.
- Bentzon, Viggo** (1861–1937) retslærd, prof. ved Kbh.s univ. 1892–1930. III: 134, 230. IV: 280, 311.
- Berencreutz, Adolf** (1856–1946) sv. diplomat, 1900–06 generalkonsul i Kbh., senere i Berlin, Paris og London. II: 334. IV: 223.
- Berendsen, Ivar** (1865–1939) toldembedsmand, politiker, MF 1910–20 (rad.) II: 241 f, 324–31. III: 210, 275. IV: 204, 222 f, 320.
- Berg, Christen** (1829–91) venstrefører, bladudg., MF 1866–91. I: <36>, <38>, <40>, <42>, <44>, <46>, <70 f>, 40, 162, 194, 240, 324, 328 f, 333 ff, 344. II: 120. III: 25, 140 ff, 143. IV: 66, 74 f, 82, 102 f, 107, 117, 123 ff, 127 ff, 242, 282, 283.
- Berg, Rasmus** (1865–1954) industrihist., ass. i statsbanernes revision 1887–99, sekr. i Industriforen. 1899, kontorchef ssts. 1910–17. IV: 160.
- Berg, Sigurd** (1868–1921) søn af Christen B. – bladudg., venstrepolitiker, 1905–08 indenrigsmin., MF 1901–10 og 1918–21. II: 265. III: 74, 76. IV: 196, 252, 263, 274, 295.
- Berg, V.** (1873–1940) søn af Christen B. – direktør i Bikuben 1905–29. II: 121. IV: 196.
- Berggrav, Eivind** (1884–1959) no. teolog, fra 1928 biskop, red. af tidsskr. Kirke og Kultur fra 1909 (med afbrydelser). IV: 320 f.

- Bergstrøm, Hjalmar* (1868–1914) forfatter. IV: 243.
- Bergsøe, A. F.* (1806–1854) statistiker, direktør f. Stat. Bureau 1850–54. II: 125. IV: 174, 182.
- Bergsøe, Vilhelm* (1835–1911) forfatter, zoolog. I: 8. IV: 92.
- Bernays, Jakob* (1824–81) ty. filolog (klass.). I: 32. IV: 36.
- Bernhoft, H. A.* (1869–1958) diplomat, i UM 1896–1945, kontorchef 1908, dep.chef 1910, direktør 1932–36. Gesandt i Wien og Rom 1908–10, i Paris, Madrid og Lissabon 1913–32, i Paris 1939–45. III: 5 ff, 9, 14 f, 21, 42, 56, 60, 62, 66, 72, 79. VI: 235, 237, 241, 254 f, 258 f, 263 f, 276, 285, 300, 307, 312.
- Bernhoft, Rita*, f. Heegaard (1847–1936) mor til H. A. B. III: 241.
- Bernstorff, A. P.* (1735–97) godsejer, diplomat, udenrigsmin. 1773–80 og 1784–97. III: 342 f, 364.
- Bernstorff, J. H. E.* (1712–72) gods-ejer, diplomat, udenrigsmin. 1751–70. III: 342 f, 364.
- Berntsen, Klaus* (1844–1927) venstrepolitiker, bladug., indenrigsmin. 1908–09, konseilspræs. og forsvarsmin. 1910–13, forsvarsmin. 1920–22, min. u. p. 1922–24. MF 1873–84 og 1886–1926. I: <71>. III: 74, 86, 127, 151 ff, 157, 207 f. IV: 125, 252, 263, 271 f, 285 f, 303.
- Bert, Paul* (1833–86) fr. naturforsker og politiker. I: 155. IV: 74.
- Berthelsen, Jørgen* (1851–1922) politiker. ML 1898–1906 og 1907–22 (V). IV: 207.
- Berthelsen, Sophus* (1864–1930) godsinspektør, grundskylds- og frihandelsagitator. III: 129. IV: 278.
- Bertillon, Jacques* (1851–1922) fr. statistiker, fra 1883 chef for Paris' stat. kontor. I: 225. II: 122, 217. IV: 97.
- Besthorn, Rasmus* (1847–1921) historiker, journalist (Nat.tid. 1881–1918, derefter Berl. Tid.). III: 224. IV: 303, 308.
- Bethmann-Hollweg, Th. v.* (1856–1921) pr. indenrigsmin. 1905–07, statssekretær for rigets indre anliggender 1907–09, rigskansler 1909–17. III: 18, 283. IV: 321.
- Bille, C. St. A.* (1828–98) redaktør og politiker, 1851–72 red. af Dagbl., MF 1861–80 (nat.lib., senere H), 1881–84 ministerresident i Washington, fra 1886 amtmand over Holbæk amt. IV: 122, 145.
- Bille, Frantz* (1832–1918) officer, diplomat, 1872–90 gesandt i Sth., 1890–1908 i London. IV: 86.
- Bille, Marthe* (1810–92) datter af Steen A. B. II: 16.
- Bille, Steen Andersen* (1781–1860) diplomat, ministerresident i U.S.A. 1830–54. II: 16 f.
- Billroth, Theodor* (1829–94) ty. østr. kirurg. I: 58. IV: 47.
- Bilsted, Ernst* (1853–1936) gynækolog. II: 89. IV: 160.
- Bing, Eva*, f. Simonsen (1809–83) g. 1831 m. M. H. B. I: 152. IV: 73.
- Bing, Frederik* (1839–1912) søn af M. H. B. – Matem. direktør i Statsanst. f. Livsforsikr. 1870–1911. I: 36, 39, 270. IV: 38, 40 f, 46, 110.
- Bing, Harald* (1848–1924) søn af Jacob B. – Porcelænsfabrikant. I: 270. IV: 110, 220.
- Bing, Herman* (1845–96) søn af M. H. B. – Medstifter af og forretningsfører f. Pol., stifter af Aalborg Amtstid., MF 1890–92 og 1895–96 (Hørrupper). I: 230, 252, 278. III: 100, 102. IV: 99, 113, 127, 268.
- Bing, Jacob* (1811–96) fabrikejer. I: 285.
- Bing, Laurids* (1850–1903) søn af M. H. B. – vekselerer, medindehaver af bankierfirmaet Rubin & Bing, talrige offentl. tillidshverv. I: 68(?), 152. II: 208. IV: 32, 40, 59, 73, 110.
- Bing, Meyer Herman* (1807–83) bror til Jacob B. – Handelsmand, fabrikant, medstifter af Bing & Grøndahl. I: 152, 285(?). IV: 73.
- Birch, Christian* (1760–1829) embedsmand, 1808–20 finansdeputeret. I: <49>.

- Birck, Laurits V.* (1871–1933) nationaløkonom, journ., fra 1911 prof. v. Kbh.'s univ.; MF 1903–10 (H) og 1918–20 (kons., senere løsgænger). II: 193, 246 f. III: 8, 11, 57, 61, 69, 139 f, 272, 291, 327 f, 336. IV: 188, 201, 205, 233, 235 f, 282, 315, 319, 329 f, 334.
- Birkedal, Louise*, f. Nyegaard (1852–1917) g. 1878 m. Uffe B. II: 262.
- Birkedal, Uffe* (1852–1931) præst, højskolemand og forf., sognepræst 1879–93, præst i Det fri Kirkesamfund 1900–18.
- Bisgaard, H. L.* (1864–1948) nationaløkonom, 1913–34 sparekasseinsp. II: 128, 237. IV: 174, 203.
- Bismarck, Otto v.* (1815–98) ty. statsmand, 1871–90 rigskansler. I: <47>, 28, 162, 169. II: 318, 361. III: 77, 105, 112 ff, 116 f, 119, 125, 135, 160, 168, 185, 202, 209. IV: 33, 36, 40, 76, 272, 274 f, 301, 334.
- Bissen, Vilb.* (1836–1913) billedhugger. IV: 121.
- Bjerre, Jacob*, bogholder i Kbh. (?). III: 309. IV: 327.
- Bjerre, J. J.* (1847–1901) præst, politiker, kultusmin. 1900–01, ML 1890–1901 (H). II: 178, 180, 190, 204, 215 f. IV: 185, 187, 193, 197.
- Bjørnbak, Lars* (1824–78) højskolemand, politiker. I: <70>.
- Bjørnson, Bjørnstjerne* (1832–1910) no. digter. I: 114, 137, 212, 232 ff, 237, 257 f. III: 102, 141. IV: 46, 61, 68, 98, 100 f, 106 f, 118, 270.
- Blangstrup, Chr.* (1857–1926) hist. forfatter, red. af Salmonsens konversationsleksikon, 1902–12 red. af Berl. Tid. IV: 189.
- Blech, Leo* (f. 1871) ty. dirigent og komponist. IV: 257.
- Blem, M. P.* (1848–1915) gårdejer, kreditforeningsdir. MF 1881–1909 (V), fra 1895 venstrereformpartiet). II: 58. IV: 150.
- Blenck, Emil* (1832–1911) ty. statistiker, 1882–1911 leder af Preuss.'s stat. bureau. II: 70, 81. IV: 154.
- Blinkenberg, Chr.* (1863–1948) arkolog, prof. v. Kbh.'s univ. 1916–26. IV: 222.
- Block, Maurice* (1816–1901) fr. statistiker og nationaløkonom. II: 81.
- Blume, Albert* (1860–1938) kredslæge i Kbh. 1901–21, sanitetslæge til 1930. I: 262 ff, 269. IV: 107, 109, 127.
- Blumenthal, Oskar* (1852–1917) ty. lystspildigter og dramaturg. II: 362. IV: 231.
- Blødel, Nic.* (1882–1943) journalist, 1907–27 v. Pol., fra 1927 v. Dagens Nyheder, 1933 chefred., 1934–40 red. v. Berl. Tid. IV: 340.
- Blødel, Nicolai Gottlieb* (1816–79) præst, fra 1859 sognepræst v. Garnisonskirken i Kbh. IV: 57.
- Bock, Alma*, f. Fenger (1860–1925) datter af C. E. F. III: 229. IV: 310.
- Bodenstedt, Friedrich v.* (1819–92) ty. digter og oversætter. IV: 64.
- Bodio, Luigi* (1840–1920) ital. statistiker og embedsmand, stifter af og generalsekr. f. l'Institut international de Statistique. II: 214, 216. IV: 197.
- Bohr, Christian* (1855–1911) søn af H. G. B. – Fysiolog, prof. v. Kbh.'s univ. fra 1890. I: 293. III: 131. IV: 117, 210, 279.
- Bohr, H. G.* (1813–80) skolemand, leder af det v. Westen'ske institut 1844–73. III: 131. IV: 279.
- Bojer, Johan* (f. 1872) no. forfatter. III: 284. IV: 321.
- Bojsen, Frede* (1841–1926) højskolemand, venstrepolitiker, MF 1869–1901. I: <38>, <44 f>, <71>, 273, 319, 322 ff, 326 ff, 329, 334. II: 5. III: 143. IV: 102 f, 107, 112, 117, 123 ff, 127 f, 243.
- Bollerup-Lindenberg, N. C. M.* (1856–1914) toldembedsmand, 1904–11 chef f. 2. toldrevisionskontor, derefter toldkass. i Helsingør. III: 85. IV: 265.
- Borchsenius, Otto* (1844–1925) literaturkritiker, forfatter, red. af Mrgbl. 1885–92, af Dannebrog 1892–1910. I: 193. IV: 87, 103.

- Borghjerg, Frederik* (1866–1936) soc.-dem. politiker, soc.min. 1924–26, undervisningsmin. 1929–35, MF 1898–1936. III: 272. IV: 319.
- Borkowsky, frk.*, datter af J. B. II: 221.
- Borkowsky, Jean*, russ. officer og statistiker. II: 221. IV: 199.
- Borsig, fru*, f. v. Koerner. III: 16.
- Bortkiewicz (Bortkewitsch), Ladislaus v.* (1868–1931) ru. (po.)-ty. statistiker. II: 13. IV: 139.
- Borup, Johan* (1853–1946) højskolemand, grundlægger og leder af B.'s højskole fra 1891. IV: 313.
- Borup, L. C.* (1836–1903) jurist, finansborgmester i Kbh. 1883–1903, ML 1901–03 (H). II: 201, 254. IV: 129, 208.
- Boström, Erik Gustaf* (1842–1907) sv. politiker. Statsmin. 1891–1900 og 1902–05. II: 314. IV: 220 f.
- Boulanger, Georges* (1837–91) fr. general og politiker. II: 220.
- Boxström, A. J. A.* (1846–1906) finsk officer og statistiker, 1880–86 stabschef, 1886–1902 chef f. Finlands stat. centralbureau. II: 98. IV: 161.
- Boycott, Charles*, irsk godsforvalter omkr. 1880. IV: 81.
- Bransen, Alfred* (1851–1932) tandlæge, forf. og kunstsamler. I: 76.
- Bransen, Bo* (f. 1912) søn af Ludvig B. – Forlagsdirektør. IV: 119.
- Bransen, Ludvig* (1847–1914) bror til Alfred B. – Forsikringsmand, politiker, indenrigsmin. 1899–1901, MF 1892–98, ML 1906–14 (H). I: 304, 334. II: 145, 204, 355 f. III: 37, 59, 62 ff, 69, 86, 134, 138, 156 f, 189, 360. IV: 119 f, 179, 194, 229, 246, 255, 257, 287 f.
- Brandes, Edith* (f. 1879) datter af GB, g. 1907 m. R. Philipp. I: 135. IV: 67.
- Brandes, Edvard* (1847–1931) forfatter, redaktør, politiker, MF 1880–94, ML 1906–20 og 20–27 (rad.), finansm. 1909–10 og 1913–20. I: (34), (36), (38), (45), (72 f), (77), (86), 29, 159, 184, 194, 200 ff, 203, 206, 284, 339, 354. II: 9, 24, 128, 210 ff, 218, 255 f, 265, 327, 337, 340, 363. III: 25, 28 f, 37, 47, 99 f, 102, 106 ff, 109 f, 142, 172, 175, 177, 231, 237, 249, 337 f, 353 f. IV: 34, 75, 90 f, 98 f, 102, 105, 107, 110, 117, 119, 127, 130 f, 141, 144, 174, 195 f, 204, 208, 211, 224, 230, 232, 243 f, 246, 265, 267 f, 270 f, 277, 280, 283 f, 286 ff, 292 f, 295, 312, 314, 328, 340.
- Brandes, Elise*, f. Rustad (1873–1918) g. 1900 m. EB – Billedhuggerinde. III: 126, 128, 130, 134 f, 138, 149 ff, 153 ff, 158, 175, 177, 317. IV: 277.
- Brandes, Ernst* (1844–92) bror til EB – Nationaløkon. forf., bladudg. I: 183 f. IV: 84 f.
- Brandes, Georg* (1842–1927) bror til EB – Kritiker, litteraturhistoriker. I: (33 f), (72), 7 f, 23, 30, 32, 36, 49 f, 62 ff, 72, 85, 89, 105, 114, 134 f, 137 f, 159, 162, 171, 184, 193, 198, 200 f, 203, 228 ff, 237, 252, 274 ff, 281 f, 292, 296 f, 299, 302, 328, 333, 344. II: 9, 45, 76, 95, 105, 109, 128, 143, 185, 218, 221, 223, 231, 337 ff, 340, 343 ff. III: 7, 27, 32, 99, 104, 130, 153, 226, 236, 268, 275, 287, 334, 364. IV: 24, 34 f, 37, 45, 53, 55 f, 60 f, 68, 72, 75 ff, 81, 85, 87, 89, 98 ff, 102, 105, 109, 112 f, 117 f, 121 ff, 124, 127 ff, 130, 132, 144, 156, 164 ff, 167, 169, 174, 178 f, 198 f, 202 f, 224 ff, 287, 289, 317, 320, 326, 334, 342.
- Brandes, Gerda [Henny]* – se: Strodtmann.
- Brandes, Ingeborg*, f. Gad (1852–1908) g. 1887 m. EB. Ægteskabet opløst. VI: 150.
- Brandes, Mathilde*, halvsøster til GB's far og til JAF's mor, søster til lægen L. I. B. II: 185 f. IV: 186.
- Brandt, Enevold* (1738–72) hofmand hos Chr. VII. I: 341.
- Branting, Hjalmar* (1860–1925) sv. soc.dem. politiker. I: 215. IV: 95.
- Bregendahl, Karl Albert* (1819–97) embedsmand i Stat. Bureau fra 1850, 1896 kontorchef. I: 269. II: 68, 70, 97. IV: 109, 153 f, 161.

- Brentano, Lujo* (1844–1931) ty. nationaløkonom. I: 11, 50.
- Bricka, C. F.* (1845–1903) historiker, fra 1897 rigsarkivar. I: <53>. II: 107, 153. IV: 68, 105, 144, 168, 189, 193.
- Brisman, Sven* (1881–1953) sv. nationaløkonom, 1917–46 prof. v. handelshøjsk. i Sth. III: 297.
- Brix, Hans* (1870–1961) kritiker, literaturhist. III: 160 IV: 289.
- Brock, arbejdsmand* i Kbh. II: 305.
- Brock, G.* (1816–78) højesteretsadv. og politiker, ML 1860–78 (nat.lib., senere H). III: 124.
- Brockdorff-Rantzau, Ulrich v.* (1869–1928) ty. diplomat, gesandt i Kbh. 1912–18, ty. udenrigsm. 1919, fra 1922 gesandt i Moskva. III: 242.
- Broge, Hans* (1822–1908) århusiansk storkøbmand. I: 131. IV: 65 f.
- Brosien, H.*, ty. leksikograf (Meyers Konv. Lexikon). I: 134, 137. IV: 67.
- Bruch, Ernst*, ty. statistiker, 1873–78 leder af Breslaus kommunale statistik I: 44, 72. IV: 43.
- Brun, Charles* (1866–1919) stiftamtmand, 1908–09 finansmin. I: <71>. III: 58 f., 61, 66, 83, 87, 90. IV: 252, 257, 274, 277.
- Brun, Rigmor, f. Hansen* (1875–1948) g. 1896 m. Charles B. III: 101.
- Brun, Thyra, f. Sloth* (f. 1889) læge. III: 377. IV: 344.
- Bruun, Anne* (1853–1934) lærerinde, i bestyrelsen f. Dansk Kvindesamf. 1889–1905. I: 304. IV: 120.
- Bruun, Carl* (1846–99) forf., journalist og lokalhist. I: 305 f., 308 f. II: 145, 176 f. IV: 120 f., 179, 184.
- Bruun, Chr.* (1831–1906) biblioteksmand, hist., chef for KB 1863–1901. II: 107 f. IV: 168.
- Bruun, Laurids* (1864–1935) forf., 1887 ass. i Stat. Bureau, 1896 fuldm., s. å. afsk. IV: 153, 189.
- Bryan, William J.* (1860–1925) am. politiker (dem.). II: 188. IV: 187.
- Brøchner, Hans* (1820–75) filosof, fra 1857 docent, fra 1870 prof. v. Kbh.s univ. I: <12>, 8, 39. IV: 24 f, 41.
- Buch, Bertha, f. Købke* (1828–1904) g. 1852 m. senere højesteretsjustitiarius P. B. IV: 146.
- Buchheister, H.* (1825–1906) red. af Berl. Tid. 1861–64, derefter ved DSB, fra 1893 som kommitteret. I: 330.
- Buckle, Henry Thomas* (1821–62) eng. kulturhist. I: 49. IV: 45.
- Bubl, Frantz* (1850–1932) orientalist, 1882–90 og 1898–1922 prof. v. Kbh.'s univ., 1890–98 prof. i Leipzig. IV: 41.
- Bull, Francis* (f. 1887) no. literaturhist., prof. v. univ. i Oslo 1920–57. IV: 94.
- Bull, Nils Rosing* (1838–1915) no. embedsmand, afdelingsleder i Stat. Centralbyraa 1899–1911. II: 36.
- Buncke, William Martin* (1858–1916) toldembedsmand, fra 1906 chef f. 1. kbh. toldrevisionskontor. III: 85. IV: 265.
- Buntzen, Andreas* (1859–1930) journalist v. Berl. Tid. 1893–1918, medred. af Nat.tid. 1919–22. III: 224. IV: 308.
- Busck-Nielsen, Gunni* (1878–1961) embedsmand, 1910–24 dep.chef i handelsmin. IV: 257.
- Busk, Jens* (1845–1908) venstrepolitiker, MF 1876–1906 (Hørups gruppe, efter 1895 venstrereformpartiet). I: 333. II: 193, 195. IV: 188.
- Bücher, Karl* (1847–1930) ty. nationaløkonom. III: 164. IV: 291.
- Bülow, Bernhard v.* (1849–1929) søn af Bernh. E. v. B. – Tysk rigskansler 1900–1909. I: <75>. III: 8, 10, 18, 61, 65, 68 ff., 77, 96, 149. IV: 250, 257 f., 260, 284.
- Bülow, Bernhard Ernst v.* (1815–79) da., fra 1862 ty. diplomat. I: 28. IV: 33.
- Bülow, Frits* (1872–1955) højesterets-sagfører, politiker, justitsmin. 1910–13, ML 1920–24 (V.), form. f. Na-

- tionalbankens repr.skab 1919–22. III: 177, 336, 372. IV: 295, 334.
- Böckb, Richard* (1824–1907) ty. statistiker, 1875–1902 leder af Berlins stat. kontor. I: 134, 136. IV: 67.
- Bøgedal, H.* (1861–1941) journalist, 1902–22 medred. af Fyns Tidende.
- Bøgh, Erik* (1822–99) forf., teaterdirektør, red. v. Dagens Nyheder 1877–85. I: 252. IV: 58.
- Börne, Ludwig* (1786–1837) ty. forfatter. I: 218. IV: 95.
- Cadore*, hertug af (1827–82) fr. diplomat, 1870 ekstraord. udsending til Danmark. IV: 146.
- Cäen, Just M.*, reklamemand og journalist. I: 96. II: 64. III: 259. IV: 56.
- Cairnes, John Elliot* (1823–75) eng. nationaløkonom. I: 50. IV: 45.
- Caligula* (12–41) rom. kejser. I: 118. IV: 49.
- Candolle, Alphonse de* (1806–93) sveits. botaniker. II: 137. IV: 177.
- Cantor, Alexander* (1853–1924) overretssagfører. I: 29. IV: 31, 51.
- Cantor, Leopold* (1849–1933) bror til Alexander C. – Cand. polit., toldembedsmand, 1892–1920 havneoppebørselskontr. i Kbh. IV: 31.
- Carl*, søn af Oscar II. – Prins af Sverige. IV: 161.
- Carlsen, Christian* (d. 1890) sømand. I: 335.
- Carlsen, H.* (1810–87) stamhusbesidder, politiker, ML 1859–66, MF 1866–69, ML 1870–87 (nat. venstre, efter 1870 H.), 1864 indenrigsmin. IV: 309.
- Caroline Amalie* (1796–1881) dronning, g. 1815 m. senere Chr. VIII. IV: 90.
- Caroline Mathilde* (1751–75) dronning, g. 1766 med Chr. VII. I: 340, 342.
- Carstensen, Asger* – se: Karstensen.
- Caspersen*, kommunal embedsmand, afsk. 1894. II: 24.
- Casse, A. L.* (1803–86) jurist, politiker, MF 1852–54 og 1861–81 (nat. lib., senere H.), justitsmin. 1860–64. III: 124.
- Cassel, Gustav* (1861–1945) sv. nationaløkonom, fra 1902 docent ved Sth.'s högsk., 1904–33 prof. ssts. II: 185, 190 f. III: 164, 291, 296 ff, 310 f., 313 ff., 316, 319. IV: 59, 186 f, 320, 323, 325 f, 328.
- Cassel, Johanna*, f. Björnson Möller (1870–1936) g. 1895 m. Gustav C. II: 185. IV: 186.
- Castberg, Emil* (1825–86) postinsp., fra 1871 censor ved statsvid.eks. I: 22. IV: 30.
- Castrén, Jonas* (1850–1922) finsk jurist og politiker. IV: 223.
- Cawling, Henrik* (1858–1933) forfatter, journalist, Pol.'s red. 1905–27. II: 357. III: 102, 157, 258. IV: 196, 230, 271, 326.
- Chamberlain, Joseph* (1836–1914) eng. statsmand, 1880–1903 (m. afbr.) medl. af eng. regeringer. II: 280. IV: 213.
- Chatrian, Alexandre* (1826–90) fr. forfatter. IV: 74.
- Cherbuliez, Victor* (1829–99) fr. forfatter. I: 79.
- Christensen*, grosserer i Kbh., 1891 rejsefælle til Eskild og JS. I: 338.
- Christensen, Alfred* (1854–1943) overretssagfører, politiker, MF 1895–1909 og 1910–1920 (venstre reformpartiet til 1905, derefter rad.). II: 43.
- Christensen, H. V.* (1851–1922) grosserer, fabrikant. II: 354. IV: 229.
- Christensen, J. C.* (1856–1930) venstrepolitiker, MF 1890–1924, kultusmin. 1901–05, konseilspræs. og forsvarsmin. 1905–08, 1909 forsvarsmin., 1916–18 min. u. p. og 1920–22 kirkemin. I: <69 ff. II: 43, 76 f., 134, 190, 210, 223, 283. III: 29, 38, 42 ff., 47, 49, 83, 85, 90, 126, 129, 141, 152 ff., 155, 157, 207 f., 350. IV: 196, 244, 246 f., 250, 252 f., 265 ff., 274, 284, 286 ff., 293, 295, 303, 337.
- Christensen, N. C.* (1862–1933) cand. phil., i Stat. Bureau 1896–1932, fra

- 1906 som ekspeditionssekr. I: 284. II: 23; 180. III: 224(?). IV: 115.
- Christensen, Villads* (1864–1922) historiker, rådstuearkivar fra 1896. II: 72. III: 174. IV: 242.
- Christian VI* (1699–1746) konge 1730–46. I: 309.
- Christian VII* (1749–1808) konge 1766–1808. I: 341 f.
- Christian VIII* (1786–1848) konge 1839–48. I: <53>. II: 32, 35, 61, 73, 125, 197, 200. III: 334. IV: 144, 160, 189, 193.
- Christian IX* (1818–1906) konge 1863–1906. I: <38>. II: 53, 57, 208, 212 f., 310. IV: 43, 172, 194, 197, 334.
- Christian X* (1870–1946) konge 1912–46. II: 156. III: 108, 187 f, 208, 249, IV: 298.
- Clausen, C. C.* (1868–1934) rigsdagsstenograf, journalist, fra 1906 ved Pol. III: 224. IV: 308 f.
- Clausen, H. N.* (1783–1877) teolog (prof. v. Kbh.'s univ. 1822–74), nat. lib. politiker (MG, MF og ML, sidst 1863). I: 29. IV: 34.
- Clausen, H. V.* (1861–1937) historiker, lærer v. Frederiksberg gymnasium 1887–1926, lektor 1919, rådgiver i det nordslesv. spørgsmål v. da. gesandtskab i Paris 1919. I: <81>. IV: 293.
- Clausen, Julius* (1868–1951) forfatter, udgiver, bibliotekar v. KB 1907–33. III: 169.
- Claussen, Rasmus* (1835–1905) gård-ejer, bladmand, politiker, MF 1872–1903 (V, efter 1894 forhandl. V). I: 333, 344. IV: 128.
- Clemenceau, Georges* (1841–1929) fr. statsmand, 1906–09 og 1917–20 konsilspræs. III: 16.
- Cloots, Anacharsis* (1755–94) fr. revolutionær. IV: 246.
- Cloutz* – se: Klotz.
- Cobden, Richard* (1804–1865) eng. fri-handelspolitiker. III: 361.
- Coben, Herman* (1815–97) bror til Caroline Rubin. – Grosserer i Kbh. III: 222. IV: 29, 308.
- Cohen, Just* (1858–1919) varemægler, politiker, fra 1909 medl. af Det rad. Landsforbunds hovedbest., under verdenskrigen medl. af den »Overord. Kommission«. IV: 313.
- Cohen, Ludvig* (1848–93) søn af Herman C. – Købmand. I: 20. IV: 29.
- Cohn, Augusta*, f. Rubin (1846–1916) datter af David R. – Gift 1884 m. buntmager M. C. I: 68. IV: 49.
- Cohn, Einar* (f. 1885) søn af M. og Augusta C. – Statistiker, embedsmand, nat.økon. forf., 1907–55 i Stat. Depart., fra 1936 dep.chef. III: 11, 24, 350, 372. IV: 236, 242, 272.
- Cohnheim, Julius* (1839–84) ty. patolog, prof. i Kiel, Breslau og (fra 1878) Leipzig. IV: 54.
- Colbert, Jean Baptiste* (1619–1683) fr. statsmand og finanspolitiker. III: 165.
- Cold, C. E.* (1861–1916) overretssassessor, medl. af bestyrelsen f. Dansk Koloniallotteri. III: 94. IV: 268.
- Collin, Edgar* (1836–1906) journalist og teaterhistoriker. II: 7. IV: 136.
- Collin, Jonas* (1776–1861) finansdeputeret. II: 7 f, 28. IV: 136 f.
- Collin, Jonas* (1840–1905) zoolog, manuskriptsamler. II: 7. IV: 136.
- Columbus* (d. 1506) Amerikas opdager. I: 275.
- Comte, Auguste* (1798–1857) fr. filosof. I: 31. IV: 35.
- Conrad, Johannes* (1839–1915) ty. nationaløkonom, udg. af *Jahrbücher für Nationalökonomie*. II: 131. IV: 51, 153.
- Cornelius, Peter* (1865–1934) operasanger. III: 82. IV: 265.
- la Cour, F. C.* (1838–98) landøkonom, forstander f. Lyngby Landboskole fra 1868, red. af *Tidsskr. f. Landøkonomi* fra s. å., fra 1875 sek. i Landhusholdningsselsk., fra 1891 præsident i samme. IV: 138.
- Cromwell, Oliver* (1599–1658) eng. statsmand. III: 112.
- Cronstedt, Carl Olof* (1756–1820) sv. hær- og flådeofficer. II: 336. IV: 224.
- Cruppi, Jean* (1855–1933) fr. embeds-

- mand og politiker, handelsmin. 1908–09, udenrigsmin. 1911, justitsmin. 1911–12. III: 33 ff., 36. IV: 245.
- Cruppi, Louise*, f. Crémieux (1862–1925) g. m. Jean C. – Fransk kvindesagsforkæmper, forfatter. III: 160.
- Cæsar* (100–44) rom. feltherre og statsmand. I: 86. IV: 291.
- Daae, Ludvig* (1834–1910) no. historiker, fra 1876 prof. i Oslo. IV: 133.
- Dagmar* (1847–1928) prinsesse af Danmark, fra 1881 russ. kejserinde. III: 329. IV: 223.
- Dahl, F. F. W.* (1825–88) sv. skolemand og politiker. I: 213. IV: 94.
- Dahl, Frantz* (1869–1937) embedsmand, retslærd, fra 1919 prof. v. Kbh.'s universitet. III: 357.
- Dahl, Frederik* (1822–1920) realskolebestyrer, politiker, MF 1879–92 (H). I: 333
- Dahl, Kristian* [Plutus] (1861–1934) journalist ved Pol. 1888–1930. III: 51 ff., 54. IV: 228, 253 f.
- Dahlerup*, frk. pensionatsværtinde i Hornbæk (Hornbækhus). III: 117, 150.
- Dahlerup, Verner* (1859–1938) filolog, 1911–26 prof. v. Kbh.'s univ. III: 129. IV: 279, 324, 339.
- Dalgas, E.* (1828–94) officer, hedeopdyrker. II: 179.
- Dalhoff, Jobs.* (1880–1951) statistiker, i Stat. Dep. 1905–24 (fra 1914 kontorchef), fra 1924 dep.chef i handelsmin. III: 350.
- Dalsgaard, Jens Peter* (1853–1923) politiker, MF 1883–1902, ML 1902–23 (V), kreditforeningsdirektør, fra 1912 dir. f. Hypotekbanken, fra 1920 landbrugsyndig dir. i Nationalbanken. III: 259, 357, 372, 376. IV: 339, 343.
- Damiens, Anna* [Judic] (1849–1911) fr. operettesangerinde. I: 155. II: 65. IV: 74, 152.
- Dankier, H. M.* (1838–1904) herredsfoged, borgmester. I: 3. IV: 23.
- Damm, F. F. Utke* (1835–1910) jurist, 1881–97 protokolfører i Kbh.'s politiret. IV: 64.
- Darwin, Charles* (1809–82) eng. naturforsker. III: 236.
- David, Axel*, ? I: 64.
- David, C. N.* (1793–1874) nationaløkonom og politiker, 1854–73 chef for Stat. Bureau, 1864–65 finansmin., MG, MF 1849–52, ML 1866–70 (kons.). I: 356. IV: 39, 133.
- David, Jacobi Lazarus* (1813–81) grosserer i Kbh. I: 127. IV: 64.
- David, Serine* – se: Salomon.
- David, Susanne Esperance*, f. Cohn (d. 1865) g. m. J. L. D. IV: 64.
- Davidsen, David* (1851–1907) søn af Salomon D. – Grosserer. I: 219. II: 277, 367 f. IV: 64, 95, 244.
- Davidsen, Hanne*, f. Levy (1818–85) datter af Meyer L. – Gift 1848 m. kniplingshandler Salomon D. (1803–66). I: 221. II: 157. III: 135. IV: 96.
- Davidsen, Meyer F.* [Majoren] (1861–1926) søn af Salomon D. – Ingeniør, opfinder og fabrikant. I: 152, 221. IV: 73, 142, 193, 316, 336 f.
- Davidsen, Rose*, f. Melchior (f. 1880) g. 1902 m. grosserer i Kbh. Einar D. II: 141. IV: 178.
- Davidsen, Rose* (1849–1904) datter af Salomon D. – Fra 1883 medindehaver af Salomon Davidsen jr. I: 165. II: 183 f. IV: 78, 186.
- Davidsen, Salomon* (1803–66) silke- og klædehandler i Kbh. I: 343. IV: 131.
- Davidsen, Sara* (1858–1915) datter af Salomon D. – Fra 1883 medindehaver af Salomon Davidsen jr. I: 221, 270. II: 156 f. III: 104 f. IV: 96, 110, 318.
- Davidsen, Thora* (1853–1919) datter af Salomon D. – Fra 1883 medindehaver af Salomon Davidsen jr. I: 165. II: 218. III: 104 f. IV: 78, 198.
- Davidson, David* (1854–1942) sv. nationaløkonom, prof. v. Uppsala univ. 1890–1919, grundlægger af

- Ekonomisk tidskr. 1899. I: 129. III: 164, 313. IV: 60, 65.
- Debat-Ponsan, Edouard Bernard* (1847–1913) fr. portræt- og historiema-
ler. II: 218, 220. IV: 198 f.
- Dehn, Agnes* – se: Gjørling.
- Delbrück, Hans* (1848–1929) ty. hist.
og politiker, 1889–1919 udg. af
Preuss. Jahrb., fra 1885 prof. i Ber-
lin. I: <77>. IV: 285.
- Delpit, Albert* (1849–93) fr. forfatter.
IV: 74.
- Demosthenes* (383–322) gr. retor og
statsmand. II: 142.
- Descartes, René* (1596–1650) fr. filo-
sof. I: 47.
- Dessau, David* (1819–93) stenograf,
fra 1865 bureauchef i rigsdagen. I:
96. III: 122. IV: 56.
- Dessau, Einar* (f. 1892) civilingeniør,
direktør. IV: 69.
- Dessau, Harry* (1862–1915) tekstilfab-
rikant, form. f. Tekstilfabrikant-
foreningen 1906–13. III: 89.
- Dessau, Hartwig* (1854–1920) – Gros-
serer i Kbh., firma: H. Dessau &
Co. IV: 233.
- Dessau, Martin* (1865–1919) bror til
Hartwig D. – Direktør i A/S Bur-
meister & Wain 1897–1919.
- Dessauer, Julie*, f. Meyer, søster til
skibsreder Jacob M. – Gift m. pro-
tokolfabrikant Falk Dessauer, fætter
til Kaja Rubin. II: 156. IV: 181.
- Deuntzer, F. H.* (1845–1918) retslærd,
politiker, prof. v. Kbh.'s univ. 1872–
1901, MF 1902–13, ML 1914–18
(venstrereformparti, senere rad. løs-
gænger), konseilspræs. og udenrigs-
min. 1901–05. I: <74>, 166, 170. II:
121, 204 ff., 207 f., 210 ff., 223, 225,
283, 324, 328. IV: 80, 172, 194 ff.,
197, 200, 215, 274, 334.
- van Deurs, C. E. R.* (1866–1946) offi-
cer, 1897–1907 tjenstgørende i Vest-
indien. II: 275, 303. IV: 212.
- Dickens, Charles* (1812–70) eng. for-
fatter. IV: 25, 243.
- Diemer, Asmus* (1871–1933) cand.
theol., sportsmedarb. v. København
1901–13, derefter sportsred. v. Berl.
Tid. III: 355. IV: 336, 339.
- Diemer, Inger*, f. Rubin (f. 1884) dat-
ter af MR, g. 1920 m. Asmus D. –
Gymnastiklærerinde, formand for
Kvind. Idrætsforening 1909–20,
adm. direktør f. Salomon Davidsen
jr. 1919–31. I: 163, 220 f., 270. II:
78, 147, 208, 241, 264, 361 f. III: 7,
13, 20, 55, 66, 89, 104, 111, 129,
135, 150, 170, 181, 183, 193, 197,
364. IV: 77, 110, 144, 186, 209 f.,
236, 243, 254, 258, 281, 296, 336,
342.
- Diltbey, Wilh.* (1834–1911) ty. filosof,
1871 prof. i Breslau, fra 1882 i Ber-
lin. IV: 41.
- Dinesen, Lars* (1838–1915) politiker,
MF 1864–1913 (V, fra 1870'erne:
H). IV: 157.
- Disraeli, Benjamin* [Earl of Beacons-
field] (1804–81) eng. statsmand og
forfatter. I: 281. III: 25, 99, 116.
- Dohme, Robert* (1845–93) ty. kunst-
hist., 1871 bibliotekar for det kgl.
preuss. hus, senere direktør for sam-
mes kunstsamlinger. I: 105. IV: 59.
- Domitianus* (51–96) rom. kejser. I:
118.
- Dostojevskij, F. M. (1821–81) russ.
forfatter. IV: 95.
- Drachmann, A. B.* (1860–1935) søn af
A. G. D. og 2. hustru. – Klass. filo-
log, 1905–26 prof. v. Kbh.'s univ.,
medlem af Carlsbergfondets direk-
tion 1913–33, dens formand 1926–
33. I: <18>, <90>. III: 237, 300. IV:
196, 275, 279, 291, 301, 324.
- Drachmann, A. G.* (1810–92) læge. I:
128. IV: 65.
- Drachmann, Ellen*, f. Bentzon (1866–
1948) g. 1887 m. A. B. D. III: 203.
- Drachmann, Holger* (1846–1908) søn
af A. G. D. og 1. hustru. – Digter.
II: 229. IV: 24.
- Drachmann, Povl* (1887–1941) søn af
Holger D. og 2. hustru. – Cand. pol-
lit. 1911, fra 1914 red. af Tidsskr.
f. Industri. III: 328. IV: 328, 330.
- Drechsel, Bess*, f. Tutein (1871–1944)
g. m. Ernst D. III: 88. IV: 266.

- Drechsel, Ernst* (1858–1932) embedsmand, 1905–26 borgmester i Aarhus. III: 87 f. IV: 266.
- Dreyer, Waldemar* (1853–1924) læge, naturvidenskabelig forf., fra 1910 direktør for Zoologisk have. I: 186.
- Drewsen, Viggo* (1830–88) embedsmand, filosof. I: 276, 281. II: 7. IV: 112 f., 136.
- Dreyfus, Alfred* (1859–1935) fr. officer, 1894–1906 hovedperson i den efter ham opkaldte højforræderisag. III: 194, 324. IV: 172, 300, 329.
- Droysen, Johann Gustav* (1808–84) ty. historiker, til 1851 sl.-holst. politiker. I: 103. IV: 58 f.
- Dybdal, Theodor* (1856–1939) borgmester i Kbh. 1898–1917, politidirektør ssts. 1917–26. III: 324. IV: 171.
- Dübring, Eugen* (1833–1921) ty. filosof og nationaløkonom. IV: 40, 55.
- Eben-Esra* – se: Esra.
- Edlund, Erik* (1819–88) sv. fysiker og meteorolog. I: 214.
- Egholm, Mads*, sdrj. arbejdsmand. III: 192. IV: 300.
- Ehlers, E. D.* (1812–93) tekn. borgmester i Kbh. 1858–85. II: 162. IV: 40, 182.
- Ehlers, Edvard* (1863–1937) søn af E. D. E. – Dermatolog, overlæge v. Kbh.'s kommunehosp. 1911–32. IV: 216.
- Ehrensverd, Albert Carl*, greve (1821–1901) sv. embedsmand, diplomat og politiker, udenrigsmin. 1885–89. I: 245. IV: 104.
- Eichborn, Johann Gottfried* (1752–1827) ty. orientalist og historiker. I: 15. IV: 28.
- Ekerøth, Richard* (1852–1922) embedsmand, 1876 ass. i Kbh.'s mag., 1895–1903 byfoged og borgm. i Ringkøbing, 1903–10 i Middelfart. IV: 201.
- Elberling, Emil* (1835–1927) journal-
- ist, forf., rigsdagsbibliotekar 1880–1912. I: 331. IV: 73
- Elieser ben Hyrkanos* (ca. 70 e. v. t.) jødisk religionslærer. I: 46, 102. III: 173. IV: 44.
- Elizabeth I* (1533–1603) eng. dronning fra 1558. III: 365.
- Ellermann, Birger* (1854–1909) embedsmand, chef for kolonialkontoret fra 1892. II: 353. IV: 214.
- Elsass, Meyer* (1852–1935) søstersøn til Hanne Davidsen. – Købmand i Frederikssund. III: 87. IV: 266.
- Elsass, Nathan* (1850–1940) bror til Meyer E. – Købmand i Frederikssund. III: 87. IV: 266.
- Engel, Ernst* (1821–96) ty. statistiker og embedsmand. I: 46, 49, 135 f. IV: 43 f., 67, 154.
- Engelstoft, Poul* (1876–1961) historiker, redaktør. IV: 197, 215.
- Epikur* (341–270 f. Kr.) gr. filosof. III: 236.
- Erckmann, Émile* (1822–99) fr. forfatter. IV: 74.
- Erdmann, Johann Eduard* (1805–92) ty. filosof. I: 58. IV: 47.
- Eriksen, J. R.*, muremester, medstifter af den lib. vælgerforen. f. Frederiksberg. IV: 73.
- Eriksen, Justinus* [Erik] (1862–1918) g. 1907 m. Gerda Thamsen. Øjenlæge i Cairo fra 1909, dansk vicekonsul ssts. fra 1911, generalkonsul fra 1914. III: 77, 130, 177, 183. IV: 263, 280, 282, 294 ff.
- Erikstrup, N.* (1838–1914) gårdejer, MF 1879–82, ML 1882–90 (V). IV: 89.
- Ernst, C. F. S.* (1852–1920) jernbaneingeniør, 1889 kommitteret ved statsbanedriften, 1916 sektionschef. II: 89. IV: 159.
- Erslev, Anna* (f. 1854) datter af Caspar E. – G. 1874 m. Oscar Borgen (1843–1902). I: 12.
- Erslev, Anna*, f. Jensen (1846–84) g. 1876 m. Jacob E. I: 162. IV: 27, 49, 77.
- Erslev, Augusta* (1859–1928) g. 1880 m. KrE, ægteskabet opløst ca. 1908.

- I: 12, 85 f., 94, 96 ff., 103, 105, 110, 116, 119, 123, 130, 139. II: 48, 88, 181, 238. III: 33. IV: 27, 53, 62.
- Erslev, Edvard* (1824–92) bror til Caspar E. – Geografisk forfatter, tit. prof. I: 28. II: 77. IV: 33.
- Erslev, Erik* (f. 1890) søn af KrE. – Handelsmand. II: 48.
- Erslev, Jacob* (1819–1902) bror til Caspar E. – Forlagsboghandler. I: <16>, 3, 12, 28, 67. II: 237. IV: 24, 27, 33, 49.
- Erslev, Jacobine*, f. Castenskiold, tidligere g. Barner (1809–62) g. 1850 med Jacob E. – KrE's mor. I: <15>. IV: 24.
- Erslev, Jakob* (f. 1870) søn af Jacob E., halvbror til KrE. – Grosserer i Kbh. I: 98. IV: 57.
- Erslev, Kristian* (1852–1930) søn af Jacob E. – Historiker, 1883–1916 prof. v. Kbh.'s univ., 1916–24 rigsarkivar, 1913–26 form. f. Carlsbergfondets direktion. I: <15 ff.>, <18 ff.>, <22>, <24 f.>, <33>, <35 f.>, <37>, <48 f.>, <51>, <53>, <58>, <72>, <92 f.>, 5, 9, 12, 15, 18 ff., 24, 26, 28 f., 49, 56, 60, 62, 64, 68 ff., 77 f., 85 f., 94, 98 ff., 102, 144, 153, 162, 174, 221. II: 24, 36, 105, 202, 217, 244 f., 313. III: 33, 106, 187, 224, 285, 359, 362, 368 f. IV: 28, 30 ff., 33, 42, 45, 50, 58, 70, 82, 134, 138, 142, 145, 147, 149, 156, 159, 163 ff., 167, 175 f., 181, 196, 199 f., 205, 209, 245, 284, 298, 324, 341 f.
- Erslev, Rolf Aage* (1881–1954) søn af KrE. – Maskinkonstruktør, driftsinspektør. I: 130. II: 48. IV: 65.
- Erslew, Th. H.* (1803–70) litteratur- og personalhistoriker. II: 25.
- Esmann, Gustav* (1860–1904) journalist og forfatter. I: 206. IV: 91, 141.
- Esra, Abraham ben Meir* [Ibn Esra] (1092–1167) jødisk lærer, sprogforsker, bibelkommentator og digter. I: 42. IV: 42.
- Estrup, J. B. S.* (1825–1913) godsejer, højrepolitiker, 1865–69 indenrigsmin., 1875–94 konseilspræs. og finansmin., MF 1854–55, ML 1866–98 og 1900–13. I: <36>, <38 f.>, <40>, <42>, <44 f.>, <55>, 133, 162, 175 ff, 239, 283, 301, 327, 333. II: 297. III: 141, 143, 163, 229, 265. IV: 41, 52, 59, 66, 69, 77 f, 82 f, 89, 102, 109, 114, 116, 119, 150, 158, 217, 242, 269, 283, 310, 316.
- Eszterházy, Paul* (f. 1843) ung. fyrste. II: 23.
- Ewald, H. F.* (1821–1908) forfatter. II: 109. IV: 168.
- Faber, Arne* (1873–1934) læge, overlæge v. Silkeborg bad 1916–33. III: 337, 355. IV: 334.
- Faber, A. W.*, ty. blyantsfabrikant. I: 338. IV: 130.
- Faber, Bodil*, f. Johansen (1886–1947) g. 1915 m. Arne F. III: 337. IV: 334.
- Faber, Harald* (1856–1943) da. landbrugskonsulent i England 1888–1931. II: 145, 265. IV: 179, 211.
- Faber, Johann Lothar v.* (1817–96) ty. blyantsfabrikant. IV: 130.
- Fabricius, Knud* (f. 1875) historiker, prof. v. Kbh.'s univ. 1917–46. I: <85>. III: 363. IV: 341.
- Fahlbeck, Pontus* (1850–1923) sv. statsvidenskabslærer og politiker, 1889–1915 prof. v. Lunds univ. II: 113. III: 164. IV: 104 f, 177, 180, 290 f., 296.
- Falbe Hansen, V.* (1841–1932) nationaløkonom, prof. v. Kbh.'s univ. 1877–1902, chef f. Stat. Bureau 1873–77 og 1902–04, MF 1881–84 (H), ML 1909–18 (V). I: <20>, <44>, <50>, <54>, 22 f, 35, 49, 128, 131, 194 ff, 236, 251, 284, 315, 346 ff, 349. II: 33, 35, 40, 57, 111 f, 125, 233. III: 174, 366. IV: 30 f, 54, 74, 79 f, 88, 114, 133, 143, 145 f, 153, 169 f, 188, 197, 199, 215, 242, 342.
- Falbe-Hansen, Viggo* (f. 1875) søn af V. F. H. – Overretssagfører i Kbh. IV: 79.
- Falck, A. T.* (1846–1917) toldembeds-

- mand, overtoldinsp. f. Nørrejylland 1902–15. III: 86, 88. IV: 266.
- Falk, Adalbert* (1827–1900) preuss. politiker, kultusmin. 1872–79. I: 32. IV: 36, 42, 67.
- Falkenhausen*, ty. embedsmand, deltager i handelstraktatforhandlingerne i Berlin. III: 96.
- Falkenstjerne, F. F.* (1854–96) højskoleforstander, præst, politiker, MF 1887–95 (V). I: 328. IV: 73.
- Faure, Félix* (1841–99) fr. politiker, præs. 1895–99. II: 97. IV: 142, 161.
- Federspiel, Holger* (1868–1934) retsmyndig, docent v. Kbh.'s univ. 1903–14, tilforordn. toldrådet 1911–23, medl. af Industrirådet 1911–16. III: 134, 230. IV: 280, 311.
- Fenger, C. E.* (1814–84) læge, nat.lib. politiker, MF 1849–52 og 1861–76, prof. v. Kbh.'s univ. 1845–59, finansmin. 1859–63 og 1870–72, borgmester f. Kbh.'s mag.'s 2. afd. 1875–83. I: <21>, <28 f.>, <36>, 38, 43, 55, 59, 71, 93, 95 f., 98. III: 122, 229. IV: 40, 42, 63, 310.
- Fenger, J. Evald* (1851–1918) søn af C. E. F. – Ingeniør. I: 94. IV: 55.
- Fenger, Ludvig* (1833–1905) arkitekt, fra 1886 stadsarkitekt i Kbh. I: 266. IV: 108.
- Fibiger, Johannes* (1821–97) præst, forfatter. I: 329. IV: 127.
- Finsen, Niels R.* (1860–1904) læge. II: 133. IV: 176.
- Fischer, Emil v.* (1836–1922) officer, lærebogsforfatter, form. f. Kbh.'s vælgerforen. IV: 112.
- Fischer, J. C. H.* (1814–85) politiker, MF 1852–54 og 1855–66, ML 1866–85 (H), kultusmin. 1875–80. IV: 45.
- Fischer, Josef* (1871–1949) personalhistoriker, bibliotekar ved Mosaisk Trossamfund fra 1893. III: 225, 231. IV: 311, 329.
- Flourens, Pierre Jean* (1794–1867) fr. fysiolog. I: 160. IV: 76.
- Flux, Alfred William* (1867–1942) eng. nationaløkonom og statistiker, prof. i Manchester 1898–1901, i Montreal 1901–08, Ass. Secr. Statistics Dep., Board of Trade 1918–32.
- Flux, Emilie*, f. Hansen, g. m. A. W. F. II: 123.
- Fontell, August G.* (1854–1938) finsk historiker og statistiker. II: 102.
- Ford, Henry* (1863–1947) amer. bilfabrikant. IV: 318.
- Forsberg, Erik Aug.* (1875–1946) sv. industrimand. IV: 281.
- Forssell, Hans* (1843–1901) sv. historiker, embedsmand og politiker, finansmin. 1875–80. I: 97, 250, 346, 350. IV: 56, 281.
- Foss, Alexander* (1858–1925) ingeniør, medindehaver af firmaet F. L. Smidth & Co. 1885–1923, MF 1915–18, ML 1918–20 (kons.). IV: 305, 307.
- Foville, Alfred de* (1842–1913) fr. statistiker, chef f. det fr. finansmin.'s stat. bureau 1871–93. II: 220. IV: 199.
- France, Anatole* [pseud.] (1844–1924) fr. forfatter og kritiker. III: 139.
- Francke, Ernst* (1852–1921) ty. socialpolitiker, fra 1897 red. af »Soziale Praxis«. IV: 180.
- Frankel, Zacharias* (1801–75) overrabbiner, direktør for det jødisk teologiske seminarium i Breslau 1854–75. I: 16 f. IV: 28, 39.
- Franz Joseph* (1830–1916) kejser af Østrig fra 1848. II: 219. IV: 334.
- Fredericq, Paul* (1850–1920) belg. historiker og politiker, prof. v. univ. i Gent fra 1883. I: 346. IV: 131 f.
- Frederik VI* (1768–1839) konge 1808–39. I: <50>, 320, 340, 342, 352. II: 5 f., 8, 21 f., 31, 37, 45, 61, 94, 104, 270. III: 322. IV: 135, 137 f., 143, 145, 162, 190 f.
- Frederik VII* (1808–63) konge 1848–63. I: <14>.
- Frederik VIII* (1843–1912) konge 1906–12. I: <85>. III: 5, 7, 44, 82, 88, 105 ff., 108, 160 f., 163, 185, 187 f., IV: 161, 235, 242, 265 ff., 272, 298, 332.
- Frederik IX* (f. 1899) konge fra 1947. II: 156. IV: 181.

- Frederiksen*, søn af N. C. F. I: 304.
- Frederiksen*, K., tømmerhandler, medstifter af den lib. vælgerforen. f. Frederiksberg. IV: 73.
- Frederiksen*, *Kirstine* (1845–1903) søster til N. C. F. – Pædagog, 1887–94 form. f. Dansk Kvindesamfund. I: 300. IV: 100 ff., 120.
- Frederiksen*, *L. C.*, tømremester, medstifter af den lib. vælgerforen. f. Frederiksberg. IV: 73.
- Frederiksen*, *N. C.* (1840–1905) nationaløkonom, forretningsmand, politiker, prof. v. Kbh.'s univ. 1867–77, MF 1866–77 (mellempartiet). I: <20 ff.>, 14, 18 f., 22 f., 25 ff., 33 ff., 36, 38, 53, 71, 78, 243, 298 ff., 304. II: 223. III: 140, 222, 361. IV: 26 f., 30, 37 f., 40, 46, 51 f., 54, 118 f.
- Frederiksen*, *Ruth*, f. Ritzau (f. 1880) g. 1898 m. Valdemar F. II: 363. IV: 232.
- Frederiksen*, *Valdemar* (1867–1908) cand. polit., medejer af Ritzaus bureau fra 1904. II: 363 f. IV: 196, 232.
- Freppel*, *Charles Émile* (1827–91) fr. biskop, kirkehistoriker og politiker. I: 155. IV: 74.
- Freudenthal*, datter af Jacob F. I: 8.
- Freudenthal*, *Jacob* (1839–1907) jø. (ty.) filosof og filosofihistoriker. I: 8, 17, 75, 99. IV: 25, 27 f., 30.
- Freudenthal*, *Theresa*, f. Sachs, g. m. Jacob F. I: 8, 15, 17. IV: 25, 30.
- Friderichsen*, *Carl* (1858–1943) overretssagfører, landstingssekr. fra 1889, chef f. rigsdagens bureau 1921–32. II: 24.
- Fridericia*, *Emma*, f. Siemsen (1857–96) g. 1886 m. JAF. IV: 155.
- Fridericia*, *Ida* (f. 1889) datter af William F., g. 1942 m. dr. med. J. P. Gregersen (1881–1947) – Cand. polit., 1929–42 fuldm. i 3. hovedrevisorat. III: 181, 187. IV: 296.
- Fridericia*, *J. A.* (1849–1912) historiker, underbibl. v. Univ. bibl. 1891–99, prof. v. Kbh.'s univ. fra 1899. I: <19>, <51>, <53>, <58>, <74>, 29, 64, 104, 116, 120, 123, 143 f., 149, 152, 222, 255, 358. II: 12, 35 f., 44, 50, 72, 77, 83, 87 f., 105, 133, 141, 146, 148, 181, 185, 206, 209, 226, 230, 255 f. III: 88, 115, 129, 167, 196 f., 228. IV: 48, 59, 62 f., 70 ff., 96, 130, 132, 134, 142, 145, 150, 155, 159, 167 f., 176, 186, 192 f., 196, 200, 207, 209, 245, 266, 298, 301, 307.
- Fridericia*, *Louise* (f. 1887) søster til Ida F., g. 1917 m. senere amtskantorchef Svend Hertz (f. 1885) – Violinistinde. III: 181, 187. IV: 296.
- Fridericia*, *William* (1842–1907) bror til JAF. – Jernbaneingeniør, 1885–92 banechef for Jylland-Fyn, 1893–1904 kontorchef i DSB, derefter kontrollør ved skinnelieferancerne. I: 144, 152, 162, 270. IV: 110, 296.
- Friis*, »madam«, g. m. bogbindermester M. F., nabo til MR's barndomshjem. III: 88. IV: 266.
- Friis*, *Aage* (1870–1949) historiker, 1891–1900 ansat v. univ.bibl., UM's rådgiver i nordsl. spørgsmål 1907–10, UM's pressekonsulent 1910–13, prof. v. Kbh.'s univ. 1913–35. I: <74 f.>, <85>. II: 364. III: 12, 14, 19, 107, 113, 117, 127, 151 f., 187, 286, 327, 340, 342 f., 349. IV: 142, 151, 193 f., 196 f., 225, 230, 236, 241, 245, 274, 276 ff., 285 f., 307, 331 f., 335, 337.
- Friis*, *Finn* (f. 1897) søn af Aage F. – Eg. sekr. i det sdr.j. min. 1920. Udenrigspolitisk forfatter. III: 349. IV: 142, 336.
- Friis*, *M. P.* (1857–1944) embedsmand, dep.chef i justitsmin. 1904, overformynder 1911–23, stats- og forsvarsmin. april–maj 1920. III: 104 f., 354. IV: 272, 337.
- Frijs*, *Mogens*, lensgreve (1849–1923) godsejer, politiker, ML 1880–1918 (H, fra 1900 frikons.). I: 327, 333. III: 86, 91, 209, 360. IV: 194, 268.
- Friische*, *Harald* (1833–1905) gresserer i Kbh., medstifter af Dansk

- Arbejderbank, formand f. dennes bankråd. II: 54. IV: 149.
- Frohne, J. W.* (1832–1909) murermeister, kunstsamler. III: 98. IV: 269.
- Froude, J. A.* (1818–94) eng. historiker og politiker. III: 365, 368. IV: 342.
- Fryxell, Karl Axel* (1873–1935) sv. embedsmand, chef f. kommerskollegiet fra 1913. III: 367.
- Fuad I* (1868–1936) ægypt. sultan 1917–22, derefter ægypt. konge. IV: 296.
- Förster, Heinrich* (1800–81) kat. gejstlig, fra 1853 fyrstbiskop af Breslau. I: 37. IV: 40.
- Gad, Emma*, f. Halkier (1852–1921) forfatterinde. II: 74 f. IV: 146, 221.
- Gad, Frederik* (1871–1956) boghandler, forlægger. IV: 253.
- Gad, Marius* (1827–1902) embedsmand, politiker, 1878–95 chef for Stat. Bureau, MF 1858–76 og 1879–95 (mellemparti, fra 1876 H). I: <54 ff.), 212. II: 5, 34, 40, 53, 73, 127, 179, 203. IV: 111 f., 135, 143, 148, 174, 177, 192 f.
- Gaglio, Empedocle* (1868–1949) ital. læge, overlæge v. det ital. hospital i Cairo. III: 251.
- Galilei, Galileo* (1564–1642) ital. fysiker. IV: 44.
- Galle, Johann Gottfried* (1812–1910) ty. astronom. III: 351.
- Galschiøt, M.* (1844–1940) forfatter, red. af III. Tid. 1884–92, af Tilskueren 1893–1900. I: 203. II: 83, 345. IV: 146.
- Gambetta, Léon* (1838–82) fr. politiker. I: <81>, 229. III: 25. IV: 99.
- Gammeltoft, Carl* (1855–1934) direktør i De danske Sukkerfabrikker 1882–1920. III: 205. IV: 231.
- Garborg, Arne* (1851–1924) no. forfatter. I: <34>, 200, 206, 213. IV: 90, 98, 112.
- Gauguin, Mette*, f. Gad (1850–1910) g. m. Paul G., oversætterinde. II: 218. IV: 198.
- Geiger, Abraham* (1810–74) ty. j. daist, jød. reformteolog. I: 115. IV: 62.
- Geiger, Ludwig* (1848–1919) søn af Abraham G. – Ty. literatur- og kulturhist., jød. historiker. I: 115, 119. III: 334. IV: 61 f., 334.
- Geijer, Erik Gustav* (1783–1847) sv. digter og historiker. III: 268.
- Gersdorf, friherre*, ty. agrarpolitiker. I: 57.
- Gertz, M. Cl.* (1844–1929) klass. filolog, prof. v. Kbh.'s univ. 1880–1918. II: 142.
- Gjellerup, Karl* (1857–1919) forfatter. I: 159.
- Gjølring, Agnes*, f. Dehn (1851–1920) skuespillerinde. I: 136. IV: 31, 68.
- Gladstone, William Ewart* (1809–98) eng. statsmand, 1868–94 leder af i alt fire eng. ministerier. I: 346. III: 25, 113, 141. IV: 243, 274.
- Gleerup, Marie* (1850–1914) g. 1889 m. læge Jørgen Krabbe. IV: 25.
- Glückstadt, Emil* (1875–1923) søn af Isak G. – Leder af Landmandsban- ken 1910–22. III: 271, 305, 337 f. IV: 318.
- Glückstadt, Isak* (1839–1910) leder af Landmandsban- ken 1872–1910. III: 93 f. IV: 99, 216, 302.
- Gobineau, Joseph Arthur*, greve (1816–82) fr. diplomat, orientalist og etnolog. III: 160. IV: 289.
- Godal, Thore* (1856–1928) no. præst, red. af Krist. Ukeblad 1910–21. II: 243. IV: 204.
- Goeben, August Karl v.* (1816–80) preuss. general. III: 169. IV: 292.
- v. Goës*, frk., veninde til Ella Heckscher. III: 197.
- Goethe, Johann Wolfgang v.* (1749–1832) ty. digter. I: 14, 158. II: 91, 339. III: 27, 116, 118. IV: 57, 75, 106, 134, 323.
- Goldschmidt, Adolph* (1845–1912) søn af Meir G. – Læge. II: 108. IV: 168.
- Goldschmidt, J. M.*, grosserer i Kbh., medlem af bestyrelsen f. Mosaisk Sygeplejeselskab. I: 204.

- Goldschmidt, Levin* (1829–97) ty. retslærd og politiker. I: 218? IV: 95.
- Goldschmidt, Meir* (1819–87) forfatter. I: <26>, 8, 73, 281. II: 22, 108 f. III: 80, 222, 325. IV: 51, 113, 168, 329.
- Gondinet, Edmond* (1828–88) fr. lyst-spilforfatter. IV: 30.
- Goos, Carl* (1835–1917) retslærd, høj-repolitiker, MF 1880–84, ML 1885–1917, kultusmin. 1891–94, justitsmin. 1900–01. I: 18, 72, 163, 213, 334. III: 208. IV: 29, 77, 94, 303.
- Gortschakow, A. M.*, fyrste (1798–1883) russ. statsmand, leder af Ruslands udenrigspolitik 1856–82, fra 1866 kansler. III: 116.
- Graah, Jens Oluf Knud* (1853–72) stud. med. I: 4. IV: 23.
- Gram, Herman* (1855–1932) embedsmand, 1899–1925 kontorchef i landbrugsmin. III: 259.
- Gram, Fjergen Pedersen* (1850–1916) matematiker, beregner i Hafnia 1875–90, adm. dir. f. forsikringsseks. Skjold 1884–1910. I: 315.
- Gran, Gerhard* (1856–1925) no. literaturhist., lærer i Bergen, fra 1900 prof. i Oslo. II: 8. IV: 137.
- Green, H.* (1875–1931) journalist, bankmand, red. af Børsen 1901–19, børskommissær 1919–20, bankinspektør 1920–23, direktør i Nationalbanken fra 1923. III: 57, 357. IV: 344.
- Gregersen, Gunnar* (1875–1950) søn af Hans G. – Ingeniør, dir. f. Teknologisk Institut fra 1906. II: 206, 277, 310. IV: 195, 204, 213, 226.
- Gregersen, Hans* (1842–1922) skolemand, grundlægger og bestyrer af G.'s skole på Frederiksberg (1865–1918). IV: 75.
- Gregersen, Johanne*, f. Salomon (f. 1877) datter af FS, 1901–24 g. m. Gunnar G. – Mag. art. II: 206. IV: 195.
- Greisen, Christian* (1864–1944) toldembedsmand, sekr. hos generaltold-dir. og fuldm. i generaltolddirektoratet 1902, eksp.sekr. 1904, kontor-
- chef 1906–19, toldkasserer v. Kbh.'s frihavn 1922–34. III: 59, 61, 179. IV: 256.
- Griffenfeld, Peder Schumacher*, greve (1635–99) kongelovens koncipist, rigskansler 1674–76. II: 26 f. III: 363 f., 377. IV: 190, 341, 344.
- Grossmann*, berlinsk slægtning (på fædrene side) af MR. I: 105, 131, 134, 137. IV: 58.
- Grove, Frederik Christian* (d. 1869) embedsmand, kontorchef, 1863–69 toldkasserer i Aarhus. III: 86. IV: 265.
- Grove, Gerhard L.* (1855–1911) personalhistoriker. II: 192. IV: 188.
- Grove, P. V.* (1832–93) journalist, 1857–89 v. Dagbl., fra 1881 chef-red. IV: 110.
- Grundtvig, Elisabeth* (1856–1945) datter af Johan G. – Kvindesagsforkæmper, oversætterinde. I: 304. IV: 98, 101, 120.
- Grundtvig, Johan* (1822–1907) søn af N. F. S. G. – arkivar, historiker, MF 1858–61 og 1864–66 (nærmest nat. lib.). II: 113. IV: 170.
- Grundtvig N. F. S.* (1783–1872) præst og digter, MG, MF 1849–58 (med afbrydelser), ML 1866. I: 186. III: 141. IV: 309.
- Grut Hansen, Charles* (1867–1922) landmand, ejer af Kollekolle. IV: 294, 308.
- Gräbs*, sv. læge, stadslæge i Sth. I: 98.
- Grätz, frk.*, datter af Heinrich G. I: 7 f., 10.
- Grätz, Heinrich* (1817–91) jød. historiker. I: 8, 11, 14 ff., 17, 36, 90. IV: 25 f., 28, 39.
- Grøn, R. Howard* (1861–1934) embedsmand, 1921–31 amtmand over Frederiksborg amt. II: 209. IV: 195 f.
- Grønbech, Vilhelm* (1873–1948) religionshist., prof. v. Kbh.'s univ. 1915–43. III: 321. IV: 328.
- Grønlund, Chr.* (1825–1901) botaniker og pædagog, fra 1880 bestyrer for Ny Carlsberg labor. f. gærundersøgelser. IV: 33.

- Guilbert, Yvette* (1868–1944) fr. vise-sangerinde. III: 175. IV: 294.
- Guillaume, Louis* (1833–1924) sveits. læge, embedsmand og statistiker, 1889–1914 direktør for det sveits. stat. bureau i Bern. II: 214.
- Gulmann, Chr.* (1869–1934) journalist, red. af Vort Land 1898–1900, af III. Tid. 1900–03, af Gads Mag. 1906–13. Fra 1912 chefred. f. Berl. Tid.
- Gustav I Vasa* (1496–1560) sv. konge fra 1523. II: 136.
- Gustav IV Adolf* (1778–1837) sv. konge 1792–1809. II: 336.
- Gustav V* (1858–1950) sv. konge fra 1907. I: 245. II: 5. III: 44, 262. IV: 251, 310, 316.
- Guthmann, Axel* (1862–1916) sagfører, forfatter. I: 186 ff. IV: 85.
- Gutmann, Jacob* (1845–1919) rabbiner i Hildesheim og Breslau, fra 1910 formand f. det ty. rabbinerforbund. I: 137. IV: 68.
- Hage, Christopher* (1848–1930) forretningsmand, politiker, MF 1881–87 og 1890–1903 (mod. højre, fra 1883 V), 1901–05 finansmin. og (fra 1902) trafikmin., 1916–20 min. u. p. (fung. finansmin., siden handelsmin.). – I: <58>, <62>, <69 f.>, 239, 333. II: 76, 180, 190, 204 ff., 207, 210 ff., 223, 238, 240, 246 ff., 250, 262, 264, 276, 281, 283, 288, 295, 301 f., 318 f. III: 157 f., 210, 336, 338. IV: 102, 115, 124, 185, 194 ff., 201, 203 ff., 209, 212, 288, 336.
- Hagemann, G. A.* (1842–1916) ingeniør, industridrivende. 1880–97 dir. i A/S De danske Sukkerfabr., fra 1898 form. i dets bestyrelse, 1902–12 dir. f. Polyt. Læreanstalt, 1908–09 form. f. Privatbankens bankråd. I: 86. II: 211, 368. III: 134, 204. IV: 176, 231, 233, 280, 302.
- Hahn, J. H.* (1864–1920) ty. dommer, form. f. »Deutscher Verein« i Sdr.-jyll. III: 96. IV: 269.
- Halberstadt, G. L.* (1853–1911) direktør i Kbh. IV: 93.
- Haldane, Richard B.*, viscount H. of Cloan (1856–1928) eng. politiker, krigsmin. 1905–12. IV: 298.
- Hall, Carl* (1848–1908) søn af C. C. H. – Ass. i finansmin., red. af Vort Forsvar. IV: 194.
- Hall, C. C.* (1812–88) politiker, MG, MF 1849–81 (nat.lib., senere H), kultusmin. i forsk. perioder, konseilspræs. 1857–59 og 1860–63. I: 40. III: 163. IV: 338.
- Hallendorff, Carl* (1869–1929) sv. historiker, prof. v. Handelshögskolan i Sth. fra 1911, rektor for samme fra 1909. III: 197. IV: 262.
- Hals, Karl* (1822–98) no. pianofabrikant, fra 1877 form. i Den no. Fællesforening f. Haandværk og Industri.
- Haman, bibelsk hofmand hos Xerxes* I: 64. IV: 48.
- Hamilton, Adolf Ludvig*, greve (1820–96) landshøvding i Uppsala. I: 129. IV: 65.
- Hamilton, Gustaf*, greve (1831–1913) sv. retslærd, prof. ved Lunds univ. 1862–1903. I: 36. II: 110. IV: 39, 169.
- Hannarskjöld, Carl Gustaf* (1838–98) sv. nationaløkonom, jurist og embedsmand, fra 1877 prof. v. Uppsala univ., ecklesiastikmin. 1880–88. I: 129. IV: 65.
- Hammerskjöld, Hjalmar* (1862–1953) sv. jurist, embedsmand og politiker, statsmin. 1914–17. III: 367.
- Hanmerich, Angul* (1848–1931) muhistoriker. IV: 106 f.
- Hanmerich, Fr.* (1809–77) teolog og hist., prof. v. Kbh.'s univ. fra 1859, MF 1854–61 (nat.lib.). IV: 170.
- Hanmerich, Holger* (1845–1915) ingeniør, politiker, MF 1890–1915 (H). I: 333. IV: 91.
- Hammerich, Kai* (1877–1937) jurist, embedsmand, retshist., landsdommer 1920–27, medl. af den stående voldgiftsdomstol i Haag fra 1931,

- ledende senior i Studenterforen. 1911 og 1917–18.
- Hannover, Adolph* (1814–94) læge, videnskabsmand. IV: 76.
- Hannover, Emil* (1864–1923) kunsthist., direktør f. Kunstindustrimuseet fra 1906, f. den Hirschsprungske Samling fra 1912. II: 24, 71. IV: 141, 154, 269.
- Hannover, H. I.* (1861–1937) bror til Emil H. – Ingeniør, prof. v. Polyt. Læreanst. 1894–1931, direktør for samme 1912–22, talrige offentl. tilidshverv. I: 162. II: 206. III: 329. IV: 76, 195.
- Hannover, Ida*, f. Fridericia (1838–1920) g. 1857 m. læge A. H. IV: 76.
- Hannover, M. A.* (1859–1930) bogtrykker, ejer af J. Jørgensen & Co.'s bogtrykkeri 1887–1910. IV: 138.
- Hansen* (d. 1904) byfogedfuldm. på St. Croix. II: 299.
- Hansen, A. N.* (1798–1873) handelsmand, fra 1856 formand for Grøsserer Societetets komité. I: 356. IV: 133.
- Hansen, Carl* (1850–1935) assurancebestyrer, MF 1903–13 (V). IV: 275.
- Hansen, C. F.* (1751–1845) arkitekt. IV: 81.
- Hansen, C. P.*, medstifter af og første formand f. den lib. vælgerforen. f. Frederiksberg. IV: 73.
- Hansen, Erik* (1874–1936) journalist, 1914–29 ejer og red. af Kolding Avis. IV: 332.
- Hansen, Frederik* (1861–1915) journalist, red. af »Avisen« 1883–96, af »Vort Land« 1900–14. I: 211. IV: 91, 93.
- Hansen, Gustav* (1843–1912) søn af A. N. H. – Handelsmand, politiker, ML 1896–1906 (H). I: 22(?). IV: 30.
- Hansen, Hans* (1848–1869) morder. III: 26. IV: 243.
- Hansen, Hans Nikolaj* (1853–1923) maler og raderer. I: 152. IV: 73.
- Hansen, H. N.* (1835–1910) søn af H. P. H. – Højesteretsadv., borgmester for Kbh.'s mag.'s 1. afd. 1873–97, MF 1876–79 (H), ML 1895–1910 (H, fra 1899 frikons.). I: <29 ff.>, <32>, <37>, <54>, <61>, 147, 199, 208, 259, 266, 268, 286, 292 f., 317, 333, 345, 356. II: 23, 38, 40, 44, 48 f., 57, 62, 71, 109, 112, 139, 204 f., 211, 240. III: 123, 209, 222, 226. IV: 91 f., 108, 115, 123, 129, 131, 141, 147, 150, 152, 171, 193 f., 202, 215, 275 f., 309.
- Hansen, H. P.* (1797–1861) bror til A. N. H. – Bankdirektør, politiker, MG, ML 1849–53 (nat.lib.). I: 356. IV: 133.
- Hansen, J. A.* (1806–77) politiker, MG, MF 1849–77 (V) og bladudgiver. I: 40, 85. III: 141. IV: 53, 283.
- Hansen, Johan* (1861–1943) reder, kommunalpolitiker, 1908–09 handelsmin. III: 55, 60, 62, 64, 69, 86. IV: 252, 256 f.
- Hansen, Johanne* (1867–1916) journalist, red. af Forposten og Midtægsposten. IV: 270.
- Hansen, Louise*, f. Bull (1846–1926) g. 1871 m. Gustav H. II: 93.
- Hansen, Octavius* (1838–1903) søn af A. N. H. – Højesteretsadv., politiker, MF 1872–76 (løsg.), ML 1890–1903 (V). I: 356. II: 43, 58.
- Hansen, Ole* (1855–1928) gårdejer, politiker, MF 1890–1909, ML 1914–28 (V), landbrugsmin. 1901–08. II: 283. IV: 324.
- Hansen, Ovidia*, f. Rode (1841–1924) g. 1866 m. H. N. H. III: 222.
- Hansen, P.* (1840–1905) journalist, litteraturhist., 1867–71 v. Dagbl., 1872–80 udg. af Nær og Fjern, 1880–84 red. af Ill. Tid. IV: 37.
- Hansen, Søren* (1857–1946) læge, 1895–1921 politilæge, derefter leder af Medicinalstat. Kontor til 1937. IV: 96 f.
- Hansen, Valdemar Fabricius* (1866–1953) landskabsgartner, Kbh.'s kommunes gartner 1905–36. II: 218. IV: 198.
- Hanssen, Christen* (1825–91) gårdejer, brænderiejer. I: <82>.

- Hanssen (Nørremølle), Hans Peter* (1862–1936) sønderj. og da. politiker, 1896–1908 medlem af den preuss. landdag, 1906–19 af den ty. rigsdag, MF 1924–26 (V), min. f. sdr.j. anliggender 1919–20. I: <74 f>, <81>, <85>. II: 342 f. III: 151 f, 172, 330. IV: 99, 225, 232, 236, 276, 293, 323, 332 f.
- Hansson, Axel* (1869–1911) sv. skuespiller. III: 151. IV: 285.
- Hansted, Birger* (1848–1921) cand. mag., privatlærer. II: 158. IV: 181.
- Haralds, Hjalmar* (1876–1931) sv. historiker og publicist. III: 291. IV: 322.
- Harbou, Louise, f. Hellesen* (1833–97) g. 1852 m. oberstløjtnant Johannes H. – Filantrop, stifter af Smaa børns Vel. IV: 84.
- Harpoth, A.* (1847–95) adm. direktør f. Dansk Arbejderbank fra 1876. IV: 149.
- Hartvig-Møller, Hans* (1873–1953) skolemand, leder af Gl. Hellerup gymnasium 1909–43. II: 251. IV: 206 f.
- Hartvig-Møller, Karen, f. Steenstrup* (1872–1956) datter af Ludvig Resen S. – G. 1898 m. H. H.-M. IV: 207.
- Hartvigsen, Malfrida*, artiumslæsende 1874. IV: 25.
- Harvey, William* (1578–1657) eng. læge og fysiolog. I: 159 f. IV: 76.
- Hasselriis, Louis* (1844–1912) billedhugger. I: 113. IV: 61.
- Hassing, Valdemar* (1841–1919) toldembedsmand, fra 1881 toldforv. i Esbjerg, 1906–15 toldinsp. i Odense. II: 239.
- Hassing-Jørgensen, Jens* (1872–1952) bankmand, politiker, trafikmin. 1913–20, handelsmin. a.i. 1913–16, MF 1935–43 (rad.). III: 210, 249. IV: 314.
- Hauberg, S. C.* (1848–1920) industridrivende, 1888–1916 direktør f. de selskaber, der fra 1897 udgør A/S Titan. IV: 93.
- Hauch, A. G. Ø. [Adam]* (1836–1914) søn af Carsten H. – Skolemand, rektor f. Roskilde katedralskole 1902–12. I: 307. IV: 120 f.
- Hauch, Carsten* (1790–1872) digter, prof. v. Kbh.'s univ. fra 1851. I: 307. IV: 77, 120 f.
- Haurowitz, Hanne* – se: Bauer.
- Hazelius, Artur* (1833–1901) sv. museumsmand, Nordiska Museets og Skansens skaber og første forstander. II: 312 f. IV: 220.
- Hazelius, Gunnar* (1874–1905) søn af Artur H. – Sv. hist. fra 1901 leder af Skansen og Nord. Museet. II: 312 f, 341. IV: 220, 230.
- Heckscher, Ebba, f. Westberg* (1874–1960) g. 1907 m. Eli H. III: 136, 199, 369. IV: 281.
- Heckscher, Eduard* (1831–1910) sv. bankmand, direktør f. Industrikredit-a/b. 1870–1907. Donator (Sth.'s högskola og handelshögsk.). I: 157 f. IV: 55 f, 59, 74 f.
- Heckscher, Eli F.* (1879–1952) søn af IH – Sv. historiker og nationaløkonom, prof. v. handelshögsk. i Sth. 1909–29, forskn.-prof. i økon. historie 1929–45. I: <90>, 124, 127, 154, 185 f. II: 24, 45, 236, 315, 333. III: 73, 197, 228, 347, 373 f. IV: 63, 220, 230, 251, 262, 281, 284, 290 ff, 310, 318, 323 f, 327 f, 336.
- Heckscher, Ella* (f. 1882) datter af IH. – Genealog. I: 154, 186. II: 236. III: 197, 373. IV: 74, 209, 251, 301, 343.
- Heckscher, Gunnar* (f. 1909) søn af Eli H. – Prof. v. Sth.'s univ. (1958, statskundskab), leder af højrepartiet. III: 136. IV: 281.
- Heckscher, Isidor* (1848–1923) søn af Marcus H. – Retskyndig, prokurist i Eduard H.'s bankierfirma i Sth. 1874–84, kontorchef i Industrikredit-a/b. 1884–94. Dansk generalkonsul i Göteborg 1896–1900, i Sth. 1900–22. I: <93>, 96 ff, 99 f. II: 24, 59, 312, 358 f. III: 165, 201, 366, 368 ff. IV: 57, 64, 147, 152, 154, 158, 169, 173, 203, 244, 251, 262 f, 310.
- Heckscher, Lea, f. Melchior* (1787–

- 1816) g. 1811 m. Behrend H., IH's farfar. III: 227. IV: 310.
- Heckscher, Marcus* (1814–90) købmand, vekselmægler i Kbh. IV: 310.
- Heckscher, Rosa, f. Meyer* (1855–1943) g. 1878 m. IH. I: 108 f, 124, 132, 186, 212, 227, 244. II: 312. III: 73, 170, 370. IV: 57, 81, 151, 262, 292.
- Hedemann, Marius* (1836–1903) officer, MF 1887–92, ML 1893–1903 (H). IV: 114.
- Hedin, Sven* (1865–1952) sv. opdagelsesrejsende. II: 269. IV: 211, 297.
- Hegel, Jacob* (1851–1918) forlægger, fra 1887 indehaver af Gyldendal, fra 1903 formand i bestyrelsen f. A/S Gyldendal, Nord. Forlag. I: 257. III: 158. IV: 138.
- Hegermann-Lindencrone, J. H.* (1838–1918) diplomat, da. gesandt i Rom fra 1880, i Sth. fra 1890, i Paris fra 1897 og i Berlin 1902–12. II: 361. III: 6, 8 f, 16 ff, 21, 55, 70, 77, 228. IV: 235, 241, 247, 249 f, 260, 263 f, 276, 310.
- Hegermann-Lindencrone, Lillie, f. Greenough* (1844–1928) g. 1875 m. J. H. H.-L. – Forfatterinde. III: 8. IV: 235, 241.
- Heiberg, J. L.* (1854–1928) klass. filolog, prof. v. Kbh.'s univ. 1896–1925. III: 32, 130. IV: 196, 245.
- Heiberg, P. A.* (1758–1841) forfatter. I: 340.
- Heiberg, P. A.* (1837–75) botaniker. IV: 35.
- Heiberg, Poul* (f. 1868) medicinalstatistiker, kredslæge 1906–21, sanitetslæge 1921–38. II: 65 f. IV: 152 f.
- Heide, Axel* (1861–1915) bankmand, direktør i Privatbanken fra 1897. II: 97, 211, 299. III: 94. IV: 218, 268.
- Heilbuth, Herman* (1861–1945) forretningsmand, 1905–22 leder af Det rad. Venstres kontor og medlem af partiets hovedbestyrelse. III: 210 f, 268, 327. IV: 304, 317.
- Heine, Heinrich* (1797–1856) ty. digter. I: 14, 21, 218 f, 317. IV: 24, 30, 33, 58, 254.
- Heinemann, Joseph* (f. 1838) talmudlærer. I: 17. IV: 29.
- Helfferrich, Karl* (1872–1924) ty. nationaløkonom og politiker, rigsfinansmin. 1915–16, indenrigsmin. 1916–18. III: 313. IV: 328.
- Hellemann, Hallander* (1850–1920) skuespiller. III: 218. IV: 307.
- Hellmer, Johannes* (1866–1947) sv. forretningsmand, jurist og politiker, udenrigsmin. 1917–20. III: 367.
- Helms, Chr.* (1865–1943) embedsmand, ass. i Stat. Bureau 1896–98, sorenskriver på Færøerne 1903–11, dommer i Holbæk 1919–35. II: 70, 96. IV: 223.
- Helms, Helga Agnete, f. Dorph* (1868–1939) g. 1895 m. Chr. H. II: 332.
- Helms, Johannes* (1828–95) skolemand, forfatter. I: <52>.
- Helweg-Larsen, Christian* (1860–1934) embedsmand i Dansk Vestindien, 1900 guvernementssekr., 1912–16 guvernør. II: 280, 295. IV: 214.
- Hempel, Johan* (1848–1911) militærlæge, fra 1908 generallæge. I: 132. III: 82, 88 f, 104, 129, 133, 196, 228. IV: 66, 266, 278.
- Hendriksen, F.* (1847–1938) xylograf, bogkunstner. III: 135. IV: 281.
- Henningesen, Frants* (1850–1908) maler, prof. v. akademiet fra 1890. IV: 200.
- Henrichsen, Erik* (1865–1917) politisk forfatter, fra 1892 overretssagfører i Kbh., folketingskandidat 1910 (V). I: <90>. IV: 117, 207, 243, 271, 283, 311.
- Henrichsen, Harry*, forretningsdrivende(?). I: 152.
- Henriques, Axel* (1851–1935) søn af Moritz R. H. – Forfatter, medindehaver af O. C. Olsen & Co. 1877–1914. I: 89. IV: 54.
- Henriques, Moritz R.* (1817–95) grosserer. I: 89. IV: 54.
- Henriques, Valdemar* (1864–1936) fysiolog, prof. v. Kbh.'s univ. 1911–34, medlem af Carlsbergfondets direktion fra 1917. III: 300 f. IV: 324.

- Herbst, C. F.* (1818–1911) arkæolog og numismatiker. IV: 23.
- Herforth, Christian* (1818–92) kreditforeningsdirektør, københ. kommunalpolitiker. IV: 40.
- Hertel, H.* (1859–1927) landøkonom, 1890–1900 red. af Ugeskr. f. Landmænd, fra 1901 sekr. i Landhusholdningsselsk., fra 1906 tillige red. af Tidsskr. f. Landøkonomi. IV: 187 f.
- Hertel, Ludvig* (1844–1909) præst. II: 201. IV: 192.
- Hertz, Henrik* (1798–1870) digter. I: 8.
- Hertz, Martin* (1818–95) ty. filolog (klass.). I: 35.
- Hertz, P.* (1811–85) guldsmed i Kbh. I: 5. IV: 24.
- Heuch, J. C.* (1838–1904) no. teolog og højrepolitiker, fra 1889 biskop i Kristiansand stift. IV: 55.
- Hey, Frederik* (1857–1925) forretningsmand, politiker, ML 1902–18 (frikons.), talrige offentlige hverv. I: <63>. III. 38, 58 f, 61, 65. IV: 246, 252 f, 256 f, 280.
- Heyman, Elias* (1829–89) sv. læge og hygiejniker, fra 1878 prof. v. Karolinska inst. I: 158. IV: 75.
- Heyman, Philip W.* (1837–93) 1873 medstifter af A/S Tuborg Fabrikker, leder af dette fra 1880. IV: 69 f.
- Hielmstjerne, Henrik* (1715–80) embedsmand, bogsamler. II: 126.
- Hildebrand, dr.*, lettisk historiker. IV: 50.
- Hildebrand, Bruno* (1812–78) ty. nationaløkonom og statistiker, 1862 grundlægger af Jahrbücher f. Nationalökonomie u. Statistik. I: 73. IV: 51.
- Hillel d. ældre* (f. ca. 60 f.v.t.) jød. skriftlærd og religionslærer. IV: 33.
- Hiller, Carl*, ty. restauratør (Berlin). I: 104.
- Hillerup, F. W. F.* (1846–86) embedsmand, 1886 klasselotteriinsp. I: 199 f. IV: 89.
- Himmelstrup, Otto* (1883–1954) sekr. i de samvirk. danske landboforeninger 1917–43, MF fra 1924 (V). IV: 315.
- Hindenburg, A. L.* (1832–1913) højrepolitiker, MF 1869–76, kammeradv. 1885–1904. III: 50. IV: 253, 269.
- Hinrichsen, Emil C. M. B.*, toldembedsmand, toldinsp. i Thisted 1897–1906. II: 239.
- Hiort-Lorenzen, Dorothea* (f. 1902) datter af Fr. H.-L. II: 304.
- Hiort-Lorenzen*, døtre af Fr. H.-L. II: 280, 282, 292, 299. IV: 214.
- Hiort-Lorenzen, Fr.* (1860–1932) søn af H. R. H.-L. – Embedsmand, i generaldirektoratet f. skattevæsenet 1886–1903, fra 1898 som kontorchef. 1903–05 kommitteret hos guvernøren f. Dansk Vestindien, 1905–12 dep.chef i finansmin., 1912–30 formand i landsskatteoverrådet. IV: 212 ff, 217, 299.
- Hiort-Lorenzen, H. R.* (1832–1917) søn af Peter H. L. – Embedsmand, genealog, journalist, red. af Dannevirke 1868–77, af Freja 1874–77, af Nat.tid. og Dagstelegrafen 1878–93. MF 1879 (H). I: 304 IV: 120.
- Hiort-Lorenzen, Ingeborg*, f. van Deurs (1865–1952) g. 1890 m. Frederik H.-L. II: 280, 282, 286, 292, 299, 304. IV: 214.
- Hiort Lorenzen, Peter* (1791–1845) slesv. købmand og politiker. II: 78. IV: 156.
- Hjelholt, Holger* (f. 1887) historiker, arkivmand, overarkivar i RA 1946–56. III: 362. IV: 341.
- Hjelt, August* (1862–1919) finsk statistiker, 1886 ansat i det finske centralbureau f. stat., fra 1902 direktør. II: 217. IV: 182.
- Hjort, Dagmar*, f. Harbou (1860–1902) g. m. skolebestyrer Niels H. – Kvindesagsforkæmper. IV: 178.
- Hjort, Peder* (1793–1871) kritiker og skolemand. I: 64. IV: 48.
- Hjärne, Harald* (1848–1922) sv. hist. fra 1885 prof. v. Uppsala univ. II: 369. IV: 281.
- Hofacker, J. D.* (1788–1828) ty. læge,

- veterinær, prof. i Tübingen. III: 161. IV: 289.
- Hoff, Emil* (1844–1929) læge, formand f. sundhedsstyrelsen 1912–18. III: 177. IV: 295.
- Hoffmeyer, Henrik* (1865–1924) præst, fra 1912 3. stiftsprovst f. Sjællands stift. II: 287. IV: 215.
- Hoffory, Julius* (1855–97) da. sprogforsker og oversætter, 1887–89 ekstraord. prof. v. Berlins univ. I: <35>, 225. III: 218. IV: 31, 97, 307.
- Holberg, Ludvig* (1684–1754) forfatter. III: 360.
- Holberg, Ludvig* (1847–1913) overretssagfører, retshist. II: 131. IV: 175.
- Holbøll, Harald* (1837–1919) officer, 1864 brigadeadj., 1901–07 generalmajor. III: 139.
- Holck, Axel* (1863–1940) embedsmand, kunsthist., 1892–1903 i Stat. Bureau (fra 1897 som kontorchef), 1903 amtsforv. f. Hjørring, 1906–33 f. Maribo amtstuedistrikt. II: 96 f, 169, 180, 216. IV: 212.
- Holleman, dr.*, ty. embedsmand. II: 361.
- Hollmann, Anton Heinrich* (f. 1876) ty. landbrugskyndig, prof. v. Landwirtschaftl. Hochschule i Berlin. III: 292. IV: 322 f.
- Holm, Conrad* (1846–1923) overretssagfører i Kbh. fra 1884. IV: 171.
- Holm, Edvard* (1833–1915) historiker, prof. v. Kbh.'s univ. 1867–99, form. f. Carlsbergfondet 1889–1909. I: <16>, 19, 103, 144, 251, 357. II: 8, 27, 88, 141, 226, 260. III: 24, 342. IV: 29, 40, 59, 72, 134 f, 137, 142, 159, 183, 200, 210, 222, 224, 242, 335.
- Holm, Frederik* (1837–1921) embedsmand, insp. v. klasselotteriet 1886–1914. II: 346, 349. III: 93 f. IV: 226 f.
- Holm, Frederikke*, f. Hegermann-Lindencrone, datter af Johan H.-L., g. 1909 m. grosserer Poul H. III: 77. IV: 263.
- Holm, Harald* (1848–1903) politiker, MF 1876–1903 (V). I: 333. IV: 128.
- Holm, P.* (1848–98) politiker, MF 1884–98 (soc.dem.). I: 300. IV: 77, 91, 128.
- Holm, Poul* (1874–1955) grosserer, generalkonsul. III: 77. IV: 263.
- Holmer, Christian* (1857–1936) læge. I: 156. IV: 74.
- Holst, L.* (1828–67) nationaløkonom, fra 1864 prof. v. Kbh.'s univ. II: 73.
- Holstein (Holsteinborg), C. C.*, lensgreve (1856–1924) politiker, ML 1910–14 (H). IV: 283.
- Holstein (Ledreborg), Ludvig*, lensgreve (1839–1912) godsejer, politiker, MF 1872–90 (løsg., fra 1874 V), konseilspræs. aug.–okt. 1909. I: 152, 286, 292. II: 89. III: 25, 91, 157. IV: 73, 102, 115, 243, 267 f.
- Holstein-Rathlou, Viggo J. v.* (f. 1885) bibliotekar v. Statsbiblioteket i Aarhus 1912–45(47). III: 302. IV: 324.
- Holten, Sophie* (1858–1930) malerinde. IV: 221.
- Homer*, gr. digter. III: 115.
- Horats* (65–8 f. Kr.) rom. digter. II: 318. IV: 221.
- Hornemann, Gerhard* (1852–1932) historiker, 1897–1922 landsarkivar f. Sjælland m. v.
- Hostrup, Aage* (1866–1941) søn af C. H. – Forsikringsmand, fra 1936 direktør i Dansk Folkeforsikringsanstalt. (Ass. i Stat. Bureau 1896–98). II: 70. IV: 154.
- Hostrup, C.* (1818–92) digter og præst. I: 200 f, 237, 252, 307. IV: 90, 100 ff, 105, 120 f.
- Howden-Rønnenkamp, P. C.* (1854–1930) godsejer. I: 200. IV: 90.
- Howitz, Johan C. B.* (1855–1908) ingeniør, fabrikant, kommunalpolitiker. II: 306. IV: 218.
- Hude, Anna* (1854–1934) historiker, g. 1910 m. KrE. III: 187, 300, 355 ff, 363. IV: 277, 298.
- Hude, Karl* (1860–1936) bror til Anna H. – Klass. filolog og skolemand, rektor v. Frederiksborg statskole

- 1902–21, v. Metropolitan-skolen 1921–27. III: 124 f. IV: 277.
- Husain Kamil* (1852–1917) ægypt. sultan 1914–17. IV: 314.
- Huxley, Thomas Henry* (1825–95) eng. biolog og naturvidenskabelig forfatter. I: 159.
- Hvalsøe, Vald.* (1856–1933) grosserer. II: 218. IV: 198.
- Hvass, Anders* (1858–1916) overretssagfører, kbh. kommunalpolitiker. II: 265. IV: 146.
- Hvid* (d. 1904) hospitalforstander på St. Croix. II: 299.
- Hvidt, Edvard* (1806–82) søn af L. N. H. – Assurancemægler, sparekassee-direktør. IV: 108.
- Hvidt, L. N.* (1777–1856) handels- og finansmand, politiker, MG, min.u.p. 1848. I: <48>, 264 f, 353. II: 24. III: 378. IV: 108, 141 f, 242.
- Hänel, Albert* (1833–1918) ty. rets-kyndig og politiker. I: 75.
- Høegh-Guldberg, Ove* (1731–1808) statsmand, hist. og theol. forfatter. I: 341.
- Høffding, Hans* (1876–1937) søn af Harald H. – Mag.art., lektor. III: 32 f. IV: 245.
- Høffding, Harald* (1843–1931) filosof, prof. v. Kbh.'s univ. 1883–1915. I: <15>, <84>, 39, 49, 220, 226 f, 236, 265, 292 f, 295, 299, 302. II: 43, 339, 343. III: 27, 32, 272, 283, 362. IV: 29, 41, 44, 73, 79, 82, 98, 103, 108, 112, 117 f, 225, 245, 293, 321, 341.
- Høffding, Victor* (1836–1910) bror til Harald H. – Grosserer i Kbh. I: 326.
- Høgsbro, Sofus* (1822–1902) højskolemand, politiker, MF 1858–1902 (V), fra 1895 venstre-reformpartiet), 1887–1901 (m. afbrydelse 1894/95) form. f. folketinget. I: 322, 328. II: 3, 24. IV: 90 f, 122, 135, 150, 169, 243, 251.
- Høgsbro, Svend* (1855–1910) søn af Sofus H. – Højesteretssagfører, politiker, MF 1895–1909 (venstre-reformpartiet), trafikmin. 1905–08, justitsmin. 1908–09. III: 124. IV: 277.
- Höjer, Torvald* (1876–1937) sv. historiker og diplomat, udg. af sv. H. T. 1906–20. III: 197. IV: 281.
- Hørdum, Chr.* (1846–1911) soc.dem. politiker og administrator, MF 1884–87 og 1890–1909, forretningsfører for Soc. Dem. 1877–1910. I: 299 f. IV: 115, 119, 128.
- Hørring, Emma Petrea Louise*, f. Ryberg (1851–1920) g. 1884 m. H.E.H. II: 218.
- Hørring, H. E.* (1842–1909) embedsmand, politiker, dep.chef i indenrigsmin. 1889, indenrigsmin. 1894–97, trafikmin. 1894–97, konsulspræs. og finansmin. 1897–1900 (fra aug. 1899 også justitsmin.). I: <62>, <69>. II: 48, 57, 95, 104 ff, 127, 134, 139, 150, 152, 154, 204, 217. IV: 126, 147, 161, 163 ff, 174, 176, 194.
- Hørup, Viggo* (1841–1902) journalist, politiker, medarb. v. Mrgbl. 1873–77, red. 1881–83, medstifter af Pol. 1884, red. 1884–1901, MF 1876–92, trafikmin. 1901–02. I: <36>, <38>, <40>, <42 ff>, <45 f>, <69 ff>, 133, 190 f, 194, 205, 212, 228 ff, 238 ff, 241, 248, 258 f, 273, 292, 294, 299, 301, 317 ff, 320 ff, 324, 326 ff, 329, 332 ff, 335, 344 f. II: 4, 43, 57, 201, 203, 205 ff, 209 ff, 212, 253, 255 f, 340, 343 f, 357. III: 20, 25, 91, 99 ff, 102, 143, 151, 157, 226. IV: 52, 66, 75, 98, 102, 107, 113 f, 117, 123 ff, 127 ff, 135, 150, 193 ff, 196 f, 207 f, 225, 242, 267, 270 f.
- Høst, Christian* (1847–1900) boghandler, forlægger. I: 257 f.
- Høyer, Cathrine*, søster til Ole H. III: 88.
- Høyer, Ole* (1848–1912) jernbaneingeniør, 1904–12 trafikbestyrer. III: 87 f, 196. IV: 266.
- Ibsen, Henrik* (1828–1906) no. digter. I: 62, 137, 216. IV: 25, 68, 95.
- Ignatius, Karl Emil Ferdinand* (1837–1909) fi. statistiker og embedsmand, 1885–90 og 1905–08 senator og

- chef f. Kammarexp. II: 98, 101. IV: 161.
- Inama Sternegg, Karl Theodor v.* (1843–1908) østr. statistiker. II: 103, 268. IV: 97, 162.
- Ingeborg*, datter af Fred. VIII, g. 1897 m. prins Carl af Sverige. IV: 161.
- Ingeman-Petersen, C. C. F.*, grosserer i Kbh., cykelrytter. I: 210. IV: 92 f.
- Ingerslev, H. P.* (1831–96) godsejer, politiker, MF 1873–76 og 1879–84, ML 1884–96 (H), indenrigsmin. 1885–94, trafikmin. 1894–96. I: 274, 283, 317, 350 f. II: 50 f, 57. IV: 111 f, 126, 129, 133, 148.
- Innocens III*, pave 1198–1216. I: <47>.
- Jacobi, H. A.* (1844–1917) embedsmand, borgmester f. Kbh.'s mag.'s 3. afd. 1891–1909. II: 112, 163. IV: 129, 170.
- Jacobsen, Carl* (1842–1914) søn af J. C. J. – Brygger, kunstsamler, legatstifter. II: 216. IV: 70, 154, 198.
- Jacobsen, Christen* (1872–1951) bror til JPJ – Gårdejer. II: 362. III: 304. IV: 231.
- Jacobsen, Grete* (1904–53) datter af JPJ, g. 1941 m. direktør, dr. med. Niels Sjørlev. – Forlagsleder. III: 14, 271, 304, 306, 356. IV: 216, 221, 325, 337.
- Jacobsen, J. C.* (1811–87) brygger og mæcen. IV: 70.
- Jacobsen, J. P.* (1847–85) forfatter. I: 119, 248. IV: 34, 61, 129.
- Jacobsen, J. P.* (1869–1918) bror til Christen J. – Religionshistoriker. I: <74>. II: 263, 267, 363. III: 7, 9, 13, 15, 19, 43, 50, 56, 77, 104 f, 111, 114 ff, 117, 120, 129 f, 135, 148, 150 f, 155, 182 f, 231, 235 ff, 238, 286, 321, 338 ff, 355. IV: 199, 210 f, 221, 231, 235, 240, 251, 255, 271 f, 275, 279, 284, 296, 311 f, 329 ff, 335, 338.
- Jacobsen, Karen* (f. 1905) datter af JPJ – Grafiker. II: 334. III: 14, 271, 304, 306, 356. IV: 223, 337.
- Jacobsen, Lis*, f. Rubin (1882–1961) datter af MR, g. 1903 m. JPJ – Filolog, udgiver, administrator. I: <17>, <19 f>, <56>, <73>, <82 f>, <85 f>, 133 ff, 150 ff, 153 f, 156, 215, 220 f, 270. II: 78, 102, 141, 147, 207 f, 221 f, 241, 250, 265, 361 f. III: 4, 7, 9, 43, 50, 54, 104, 111, 117, 129 f, 135, 150 f, 155, 160, 181 ff, 187, 219, 238, 254, 271, 338, 356. IV: 67, 110, 144, 186, 199, 210, 221, 231, 234 f, 240, 243, 251, 271 f, 279, 287, 296, 300 f, 318, 326, 329, 335, 337 ff, 342, 344.
- Jakobsen*, toldbetjent. II: 271 f.
- Jansen, O. F.* (1850–1920) embedsmand, fra 1899 kontorchef i 1. toldrevisionskontor. III: 86. IV: 265.
- Fastrow, Ignaz* (f. 1856) ty. nationaløkonom og hist., 1895–97 udg. af *Soziale Praxis*. II: 131.
- Jaurès, Jean* (1859–1914) fr. socialdem. politiker. IV: 232.
- Jensen, madam*, syerske for Rubins. II: 239. IV: 204.
- Jensen*, søn af madam J., – Rorsbetjent i Esbjerg. II: 239.
- Jensen, hr.* (i Laaneforeningen f. Arbejdere)? II: 74.
- Jensen, Adolph* (1866–1948) embedsmand, statistiker, i Stat. Dep. 1896–1936, fra 1913 dep.chef. I: <20>, <56 ff>, <91>, II: 67, 75, 81, 97, 153, 158, 190, 216, 265, 279. III: 350. IV: 153, 155, 157, 161, 176, 181, 254.
- Jensen, Agnes* (1892–1937) barnepige hos LJ og JPJ. III: 271. IV: 318.
- Jensen, Anna* (1886–1924) søster til Agnes J. – Husbestyrerinde hos MR 1909–20. III: 271. IV: 318.
- Jensen, Carl [Karl]* (1844–1919) husmand ved Salemgård. III: 271.
- Jensen, Chr.* (1853–1922) direktør for Horsens Dampmølle fra 1885, sv. vicekonsul. III: 87. IV: 266.
- Jensen, Elisabeth*, f. Lacoppidan (f. 1875) datter af Carl L., g. 1896 m. Adolph J. II: 97, 100.
- Jensen, Elise* (f. 1887) søster til Agnes J. – Husbestyrerinde hos LJ. III: 271. IV: 318, 338.

- Jensen, Gerda Margrethe*, operasangerinde. III: 82. IV: 265.
- Jensen, Harald* (1851–1925) journalist, soc.-dem. politiker, red. af Demokraten 1884–1918, MF 1890–92 og 1895–1906, ML 1906–25. IV: 128.
- Jensen, J.* – se: Jensen-Sønderup.
- Jensen, Jens* (1859–1928) fagforeringspolitiker, MF 1895–1903 (soc.dem.), borgmester f. Kbh.'s mag.'s 2. afd. 1903–24, derefter overpræsident. II: 42, 97. IV: 236.
- Jensen (Onsted), J. J.* (1860–1933) gårdejer, politiker, MF 1901–06 og 1918–20 (venstrereformpartiet, fra 1906 rad.), min. f. off. arb. 1909–10. II: 293. IV: 216.
- Jensen, Johannes V.* (1873–1950) forfatter. III: 287.
- Jensen, N. P.* (1830–1918) officer, militærforfatter, MF 1874–84 og 1909–10 (H). IV: 205.
- Jensen, N. P.* (1867–1938) statistiker, politiker, 1896–1907 i Stat. Bureau, derefter amtsforv. i Kolding (1907), i Skanderborg (1912) og i Aalborg (1909–37) – MF 1906–13 og 1918–29 (V). II: 81 f, 236 f. III: 178 f. IV: 157, 203, 295.
- Jensen, P. G. C.* (1840–1911) højesteretssagfører, politiker, ML 1891–1911 (H). I: 260. II: 230, 254. III: 179. IV: 107, 201, 206, 208.
- Jensen-Sønderup, Jens* (1862–1949) gårdejer, politiker, MF 1896–1910 og 1911–20 (V), min. f. off. arb. 1908–09, indenrigsmin. 1910–13, derefter arbejdsanvisningsdir. og hypotekbankdir. III: 49, 153, 157. IV: 219, 251, 273, 286.
- Jerichau-Christensen* – se Jerichow.
- Jerichow, Dagmar*, f. Thiedemann (1864–1935) g. 1888 m. P. A. J. II: 17.
- Jerichow, P. A.* (1859–1916) embedsmand, politiker, chef f. finansmin.'s 2. rev.dep. fra 1903, MF 1910–13 (V). II: 17. III: 110 f. IV: 139, 274.
- Jespersen, Otto* (1860–1943) sprog-
- forsker, prof. v. Kbh.'s univ. 1893–1925. II: 237. IV: 145, 203.
- Jessen, A.* (1851–1929) gårdejer, politiker, MF 1898–1910 (venstrereformpartiet). III: 109 f. IV: 273.
- Jessen, Franz v.* (1870–1949) journalist, udenrigspol. forfatter, medarb. v. Nat.tid. 1897–1910, red. af Riget 1910–12, medarb. v. Berl. Tid. 1913–30 og fra 1944. II: 145, 328, 342 f, 364. III: 228. IV: 223, 225 f, 232, 277, 286, 310, 335.
- Jevons, William Stanley* (1835–82) eng. filosof og nationaløkonom. I: 36, 68. IV: 39, 49, 84.
- Jochanan ben Sakkaj* (ca. 70 e. v. t.) jødisk religionslærer, tannait. III: 173.
- Johannsen, Fritz* (1855–1934) ingeniør, 1903–32 direktør f. Københavns Telefon A/S.
- Johannsen, Gustav* (1840–1901) sdr.j. red. og politiker, fra 1888 medl. af den preuss. landdag, 1881–84 og 1886–1901 medl. af den ty. rigsdag. 1869–83 udg. af Flensborg Avis. I: (81). II: 78.
- Johannsen, W.* (1857–1927) plantefysiolog, arvelighedsforsker, fra 1905 prof. v. Kbh.'s univ. IV: 332.
- Johansen, Kjeld* (f. 1895) statistiker, 1931 chef f. Stat. Kontor, 1946 direktør f. samme. I: (32).
- Johansen, Oskar* (1860–1942) overretssagfører, form. i best. f. Politiken 1904–32, kommunalpolitiker. III: 84.
- Johansen, Viggo* (1851–1935) maler. IV: 322.
- Johnsen, A. C.* (1883–1949) embedsmand, fra 1909 i toldtaten, 1934 afdelingschef. I: (90). IV: 303.
- Johnson, Peter* (1786–1850) koffardikaptajn, eng. konsul i Rønne. II: 15 f, 28. IV: 139.
- Johnson, Samuel* (1709–84) eng. digter, essayist og leksikograf. III: 373.
- Jonquières, Frederik de* (1854–1925) embedsmand, overpræsident i Kbh. 1911–24. III: 333. IV: 277, 333.
- Jonquières, Henrik de* (f. 1890) søn af

- Frederik de J. – Embedsmand, 1942–60 amtmand over Holbæk amt. III: 333. IV: 333.
- Fonquières, Ragna de*, f. Koefoed (f. 1897) datter af Michael K., g. 1919 m. Henrik de J. II: 97. III: 333. IV: 161, 333.
- Joseph II* (1741–90) ty.-rom. kejser fra 1765. I: <13>.
- Joseph August (Habsburg)* (f. 1872) ærkehertug af Østrig indtil 1918, august 1919 rigsforstander i Ungarn. II: 219. IV: 199.
- Juda Hanassi* (ca. 200) jød. lærd, saml. af Mischna. IV: 28, 44.
- Juda Makkabi* (d. 161 f. v. t.) jødisk frihedshelt. I: 66. IV: 49.
- Judic, Anna* – se: Damiens.
- Juel Hansen*, toldbetjent. II: 271 f.
- Jusserand, F. A. A. F.* (1855–1932) fr. diplomat, 1898–1902 gesandt i Danmark, 1902–25 ambassadør i Washington. II: 179.
- Justi, Johann Heinrich Gottlob v.* (ca. 1702–71) ty. nationaløkonom. II: 73.
- Jürs, H. A.* (1838–1918) dommer i Dansk Vestindien, 1890–1905 overdommer, 1903–04 viceguvernør. II: 275, 281. IV: 212.
- Jæger, Oskar* (1863–1933) no. socialøkonom og politiker, prof. v. Oslo univ. 1902–30. III: 313. IV: 290.
- Jørgensen, A. D.* (1840–97) historiker, rigsarkivar fra 1882 (til 1889: gehejmearkivar). I: <17>, <49>, <51 f>, 149, 251, 349. II: 25 ff, 35, 52, 60 f, 83, 87 ff, 94, 125, 131, 153, 200 ff. III: 226, 265, 360. IV: 71, 105, 122, 132, 142, 151, 156, 158 ff, 183, 189 ff, 192, 316, 340.
- Jørgensen, Johannes* (1866–1956) forfatter. IV: 129, 319.
- Jørgensen, S. M.* (1837–1914) kemiker, prof. v. Kbh.'s univ. 1887–1908, i direktionen f. Carlsbergfondet fra 1885, form. f. samme 1909–13. IV: 210.
- Kampmann, Hack* (1856–1920) arkitekt, prof. v. kunstakademiet 1908–18. III: 88.
- Kant, Immanuel* (1724–1804) ty. filosof. I: 295. IV: 45.
- Karl X Gustav* (1622–60) sv. konge fra 1654. III: 228.
- Karl XII* (1682–1718) sv. konge fra 1697. III: 228, 268, 369.
- Karl XIV Johan* (1763–1844) sv. konge fra 1818. II: 5.
- Karstensen, Asger* (1874–1945) redaktør, politiker, MF 1918–20 (K), red. af Frederiksborg Amtstid. 1915–20. III: 303. IV: 325.
- Kayser, C. F. H.* (1811–70) læge, nationaløkonom, 1848–65 prof. i statistik og statsøkonomi v. Kbh.'s univ., MF 1852–54 og 1861–64 (nat. lib.) IV: 39.
- Kayser, Harald H.* (1817–95) bror til C. J. H. K. – Tømrermester, politiker, MG, MF 1854–64, ML 1871–95 (nat.lib., senere H). II: 38.
- Kehler, Henning* (f. 1891) kritiker, journalist, dramatiker, medarb. v. Pol. 1920–25. III: 361. IV: 340.
- Keller, Gottfried* (1819–90) sveits. digter. IV: 45.
- Kerdijk, Arnold* (1846–1905) nederl. statistiker og politiker, fra 1898 chef f. den nederl. statistik. II: 220, 221(?). IV: 199.
- Kettler*, ty. skuespiller. I: 136.
- Kiderlen-Wächter, Alfred v.* (1852–1912) ty. diplomat, gesandt i Kbh. 1895–99, fra juni 1910 udenrigsmin. I: <77>.
- Kielland, Alexander L.* (1849–1906) no. forfatter. I: 152. IV: 72.
- Kierkegaard, Søren* (1813–55) forfatter, filosof. I: <13>. II: 282. III: 131, 237. IV: 279.
- Kiesselbach, W.*, ty. handelshistoriker. III: 312. IV: 327.
- Kinch, K. F.* (1853–1921) filolog (klass.) og arkæolog. IV: 222.
- Kitchener, Herbert*, lord (1850–1916) eng. general, 1914–16 krigsmin. III: 176 f, 253. IV: 295, 314.
- Kiær, Anders N.* (1838–1919) no. sta-

- tistiker, 1877–1913 dir. f. Stat. Centralbyrå. I: 347. II: 81, 86 f, 101, 103, 121, 216, 219. IV: 158, 212.
- Kiær, A. Th.* (1866–1941) søn af Anders N. K. — No. statistiker og embedsmand, sorenskriver. II: 269. IV: 158.
- Kiær, Elisa*, f. Furu, g. 1904 m. A. Th. K. II: 269.
- Kiær, Ellen*, datter af A. N. K. II: 269.
- Kiær, Ingeborg*, datter af A. N. K. IV: 158.
- Kjeldsen, Niels* (1840–64) dragon. II: 226, 238, 244. IV: 200, 203, 205.
- Kjellén, Rudolf* (1864–1922) sv. historiker og højrepolitiker, prof. i Göteborg fra 1901, i Uppsala fra 1916. II: 341. III: 268. IV: 225.
- Kjær-Hansen, Max* (f. 1896) nationaløkonom, prof. v. Handelshøjskolen fra 1937. IV: 332.
- Kjølbede, Axel V. C.* (1851–1924) præst, 1887–1921 provst over Tune-Ramsø herred. I: 114. IV: 61.
- Klaumann, Frederik de* (1834–1904) embedsmand, fra 1878 byfoged og borgmester i Store-Heddinge. II: 286. IV: 215.
- Klausen, K. M.* (1852–1924) soc.dem. politiker, MF 1895–1924. III: 272.
- Klein, C. S.* (1824–1900) jurist, nat.lib. politiker, MF 1858–98 (m. enkelte afbrydelser), justitsmin. 1872–75, overpræsident i Kbh. 1891–99. I: 334. III: 124.
- Klitgaard, Johannes* (1863–1934) embedsmand, i generaldirektoratet f. skattevæsenet 1888–1926, fuldm. 1893, kontorchef 1905, dep.chef 1913, 1926–33 hovedrevisor i finansmin. II: 276, 287.
- Klotz, Louis Lucien* (1868–1930) fr. politiker, finansmin. 1910–13 og 1917–20, indenrigsmin. 1913. III: 35. IV: 246.
- Klügmann, Karl Peter* (1835–1915) fra 1900 hanseat. gesandt i Berlin. III: 16. IV: 240.
- Knudsen, H.* (1823–91) embedsmand, borgmester f. Kbh.'s mag.'s 3. afd. 1869–91. I: 271. IV: 129.
- Knudsen, P.* (1848–1910) soc.dem. politiker, ML 1890–98, MF 1898–1901 og 1903–09. Formand f. Socialdem. Forbund 1882–1909, borgmester f. Kbh.'s mag.'s 3. afd. 1909–10.
- Knudtzon, S. Chr.* (1844–1913) grosserer, nationalbankdirektør 1896–1913. IV: 305.
- Knuth, Christopher*, greve (1855–1942) godsejer, medlem af Nationalbankens repræsentantsk. 1904–09 og 1913–21. ML 1910–18 (H). III: 336. IV: 334.
- Kobbøl, købmand* i Aarhus. I: 131. IV: 65.
- Koch, George* (1827–1914) embedsmand, politiker, MF 1869–72 og 1876–81, ML 1894–1902 (H). 1877–97 borgmester i Odense. II: 24. IV: 141.
- Koch, Hertha Elisabeth* (1864(?)–85) svigerinde til HW. I: 170. IV: 80.
- Koch, Ludvig* (1837–1917) præst, kirkehistoriker. II: 73. III: 342. IV: 335.
- Koch, P.* (1832–1907) jurist, højesteretsjustitiarius fra 1897. Medl. af borgerrepr. 1882–98, form. f. samme 1885–95. IV: 133 f.
- Koch, P. F.* (1815–1900) prokurator, godsforvalter, fra 1879 v. Vemmetofte kloster. IV: 78.
- Koefoed, H. Frederik* (1861–1916) bror til Michael K. — Maskinmester i flåden. III: 24.
- Koefoed, H. Rudolph* (1828–1915) smedemester, maskinfabrikant. I: 152, 211. IV: 93.
- Koefoed, Inger*, f. Thorsen (f. 1873) g. 1896 m. Michael K. II: 97. III: 24.
- Koefoed, Leif* (f. 1901) søn af Michael K. — Direktør. IV: 344.
- Koefoed, Michael* (1867–1940) embedsmand, statistiker, 1891–1913 i Stat. Bureau, fra 1904 som chef, 1913–38 generaldirektør f. skattevæsenet, april/maj 1920 finansmin. I: (56 f). II: 67 f, 70, 110, 153, 155, 185. III: 11, 57, 146, 159, 161, 327, 333, 350, 353, 378. IV: 138, 144,

- 153, 169, 176, 181, 197 f, 215, 236, 242, 289, 338, 344.
- Koerner, Paul v.* (d. 1930) ty. diplomat, dir. f. den handelsspol. afd. i Ausw. Amt. II: 361. III: 4 f, 8, 10, 16, 18, 20, 42, 59, 61, 65 f, 68 ff, 71 ff, 77, 79, 95 f, 144, 149, 283. IV: 234 f, 237 ff, 247 ff, 254, 256, 258, 260, 263.
- v. Koerner, fru, f. Borsig, g. m. Paul v. K.* III: 16, 18.
- Kohi, Halvdan* (f. 1873) no. historiker og politiker, prof. 1910–35, udenrigsmin. 1935–41. III: 362. IV: 341.
- Kok, Johannes* (1821–87) præst og sprogforsker, 1851–64 i Sdr.j., derefter i Kbh. IV: 52 f, 57.
- Kolb, Georg Friedrich* (1808–84) ty. statistiker, publicist og politiker. II: 116. IV: 171.
- Konow, Hans* (1824–97) skibsreder. I: 235.
- Konow, H. J. H. H.* (f. 1867) diplomat, da. konsul i Rom 1904–11. III: 95. IV: 268.
- Konow, Wilhelm* (1859–1950) bror til H. J. H. H. K. – civilingeniør, fabrikant, 1890–92 medindehaver af firmaet Konow & Davidsen i Paris. I: 235 f, 292. IV: 117, 142.
- Koppel* – se: Kobbøl.
- Kornerup, M.*, slægtning af KrE, rejsebekendtskab af DS 1874. IV: 24.
- Korsgaard, K. P.* (1846–1904) politiker, journalist, MF 1889–95 (V), red. af Mrgbl. 1884–87 (medarb. fra 1873), udg. af Aftenbl. 1887–97, af Nykøbing Venstreblad 1892–1902. I: 193, 333. III: 100. IV: 87, 270.
- Kotzebue, August v.* (1761–1819) ty. dramatiker. IV: 257.
- Kovanko, Augusta v.*, bibliotekar ved den russ. indenrigsstatistik. III: 23. IV: 242.
- Krabbe, Christopher* (1833–1913) jurist, politiker, MF 1864–84 (V) og 1895–1910 (venstrereformpartiet, fra 1905 rad.), forsvarsmin. 1909–10. III: 227. IV: 207, 309.
- Krabbe, Jon* (f. 1874) isl. diplomat, chargé d'affaires f. Island 1924–26 og 1940–45. II: 121. IV: 172.
- Krabbe, Kristin Jónsdóttir, f. Gudmundsson* (1841–1910) g. m. prof. Harald K. – Jon K.'s forældre. II: 121.
- Kraft, Carl* (1849–1924) jurist, dommer i de internat. domstole i Ægypten 1896–1920, ekstraord. højesteretsass. 1907. III: 174 f, 219, 254. IV: 64, 294, 307.
- Kraft, Ole Bjørn* (f. 1893) kons. politiker, MF fra 1926, forsvarsmin. 1945, udenrigsmin. 1950–53. IV: 332.
- Krag, P. R.* (1840–1929) diplomat, direktør f. UM 1899–1908, kst. dep.-chef 1908–10. III: 14, 21, 34, 95. IV: 225, 237, 241, 269.
- Kramp, Emmy* (1851–94) g. 1889 m. læge Christen Lange. – Læge. IV: 100 f, 103.
- Krantzler, ty.* restauratør. I: 104.
- Krapotkin, Peter* (1842–1921) russ. geograf og anarkistisk forfatter. II: 128. IV: 51, 174.
- Krarup, O. T.* (1867–1938) overretssagfører, ass. i Stat. Bureau 1897–1907. II: 96.
- Krarup-Hansen, Johanne* (1870–1958) operasangerinde. III: 82. IV: 265.
- Krebs, Carl E. B.* (1851–1921) søn af F. C. K. – Forsikringsmand og filosof. I: 39. IV: 40.
- Krebs, Conrad* (1809–80) skolemand, grundlægger af K.'s skole. I: 98, 208. IV: 57, 92.
- Krebs, F. C.* (1814–81) læge og socialøkonom, fra 1871 stiftsfysicus på Fyn. I: 50. IV: 45.
- Kretz, Frederik* (1854–1921) chef f. rigsdagens bureau fra 1893. II: 24. IV: 141.
- Krieger, A. F.* (1817–93) jurist, natlib. politiker, MG, MF 1849–52, ML 1863–90, i tiden 1856–59 og 1870–74 gentagne gange min. II: 24. III: 124, 163, 167. IV: 142, 338, 342.
- Krieger, Anthonius* (1858–1940) dep.-chef i indenrigsmin. 1898–1910, kongens kabinetssekr. 1910–36. II:

179. III: 104 ff, 107. IV: 185, 271 f.
- Kringelbach, G. N.* (1839–1912) historiker, chef f. RA's 2. afd. fra 1889. II: 50, 88 f, 107, 197. IV: 148.
- Krohg, Christian* (1852–1925) no. maler og forfatter. IV: 98.
- Krohn, Johan* (1841–1925) skolemand, forfatter, 1880–1914 leder af Krebs' forberedelsesskole. III: 259.
- Krohn, Pietro* (1840–1905) bror til Johan K. – 1885–95 kunstn. leder hos Bing & Grøndahl, kunstindustrimuseets medstifter og direktør fra 1893. I: 270. IV: 110.
- Kromar, Kristian* (1846–1925) filosof, prof. v. Kbh.'s univ. 1884–1922. I: 315.
- Kruse, Fr. Vinding* (f. 1880) jurist, prof. v. Kbh.'s univ. 1914–50. III: 268. IV: 317.
- Krusenstjerna, Folke v.* (f. 1872) sv. embedsmand, 1911–13 dir. i Sth.'s enskilda bank, 1913–37 bankinsp. III: 367.
- Krüger, H. A.* (1816–81) sønderj. politiker, fra 1867 medlem af det nordtyske forbunds rigsdag, efter 1871 af den ty. rigsdag. I: 36. IV: 39.
- Kühle, Johanne*, f. Wibroe (1851–1933) g. 1875 m. bryggeridir. A. v. d. Aa Kühle. III: 175. IV: 294.
- Købke, Peter* (1841–1923) kommunal embedsmand, 1881–1915 fuldm. i Kbh.'s mag.'s 1. afd., forfatter. II: 71. IV: 186.
- Koedt, Andreas Peschcke* (1845–1929) forretningsmand (firma: Messen), politiker, MF 1895–1901 (venstrereformpartiet). Form. f. Toldreformforeningen 1887–1903. I: 220, 243, 332. II: 279, 354 f, 364 ff. III: 54, 129, 134, 204, 361. IV: 96, 103, 128, 157, 213, 219, 228 f, 232, 253, 278, 302.
- Köller, Ernst Matthias v.* (1841–1928) preuss. embedsmand, 1897–1901 overpræsident f. Slesvig-Holsten. I: <77>. IV: 179.
- Köpenick* – se: Voigt, Wilh.
- Körösi, József* (1844–1906) ung. statistiker, fra 1869 chef f. Budapests stat. kontor. II: 13 ff, 219 f. IV: 139 f.
- Labori, Fernand* (1860–1917) fr. sagsfører, forsvarer f. Dreyfus. III: 324. IV: 329.
- Lachmann, Clara*, f. Meyer (1864–1920) g. 1891 m. Jacob L. – Donator. IV: 72.
- Lachmann, Jacob* (1844–1909) sv. godsejer og industridrivende. I: 150, 152. III: 204 f. IV: 72, 302.
- Lacoppidan, Carl* (1841–1926) forpagter (af Pederstrup 1879–1919). II: 99.
- Lagerheim, Alfred* (1843–1924) sv. diplomat og embedsmand, sv.-no. udenrigsmin. 1899–1904, chef f. kommerskollegiet 1905–13. II: 311. IV: 220.
- Landdolt, sveits.* læge. III: 267.
- Lång, Louis* (1848–1918) ung. statistiker, prof. v. univ. i Budapest. III: 23. IV: 242.
- Langballe, Otto* (1843–1910) købmand i Aarhus. IV: 65 f.
- Lange, C. P.* (1861–1937) toldembedsmand, 1894 toldass. i Kbh., 1914–31 toldkontrollør. III: 210. IV: 304.
- Lange, Friedrich Albert* (1828–75) ty. filosof og nationaløkonom. I: 74.
- Lange, H. O.* (1863–1943) ægyptolog, 1901–24 chef f. KB. III: 132. IV: 279.
- Lange, Julius* (1838–96) kunsthist., prof. v. Kbh.'s univ. fra 1888. I: 242, 270, 314, 318, 354. II: 24, 71, 88, 110, 185. III: 226, 287. IV: 106, 110, 118 f, 121, 124, 141, 154, 159, 163, 186.
- Lange, Sven* (1868–1930) forfatter, medarb. v. Pol. fra 1900. III: 153 f. IV: 287, 317.
- Langenskiöld, Karl*, friherre (1857–1925) sv. bankmand, riksbankchef 1901–12. III: 350.
- Langkilde, Valdemar* (1838–1914) cand. polyt., proprietær, fynsk kommunalpolitiker. III: 109 f. IV: 273.
- Larsen* – se: Helweg-Larsen.
- Larsen, frk.?* I: 21.
- Larsen, A. C.* (1840–1914) forfatter,

- biblioteksmand, fra 1870 ansat ved KB. I: 25, 29 f, 50, 149, 153. IV: 31, 34, 46, 73 f, 126.
- Larsen, Florian* (1838–1916) jurist, politiker, MF 1887–90 (H). I: 208. IV: 92.
- Larsen, Julius* (1850–1916) bankmand, direktør i Privatbanken 1888–1909. II: 288. IV: 216.
- Larsen, Karl* (1860–1931) forfatter. III: 139, 268, 275. IV: 200, 307, 317 f.
- Larsen, N. J.* (1845–1928) jurist, redaktør, venstrepolitiker, MF 1881–1903, red. af Mrgbl. 1873–81. I: 328. II: 190.
- Larsson, Hans* (1862–1944) sv. filosof, digter og pædagog, prof. i Lund 1901–27. III: 272. IV: 318.
- Larsson, Liss Olof* (1838–96) sv. politiker. I: 214. IV: 94.
- Lasker, Albert*, ty. rigsdagskandidat i Breslau 1877. I: 75.
- Lasker, Eduard* (1829–84) ty. politiker. I: 75. III: 209.
- Lassalle, Ferdinand* (1825–64) ty. filosof og arbejderfører. I: 32, 36, 281. II: 232. III: 125. IV: 35, 39, 41.
- Lassen, Aksel* (f. 1909) redaktør v. Berl. Tid. IV: 170.
- Lassen, Jul.* (1847–1923) retslærd, prof. v. Kbh.'s univ. 1881–1918. I: 71 ff, 127, 166, 195. IV: 50, 64, 178.
- Lassen, Marie*, f. Balle (1864–1921) g. 1886 m. Vilhelm L. – Fra 1908 udg. af Aalborg Amtstidende, ML 1920–21 (V). II: 346 f. III: 4, 44, 49, 88, 110, 155, 360. IV: 227, 252, 266, 274, 340.
- Lassen, Niels* (1848–1923) retslærd, dommer, højesteretsassessor 1897, justitiarius 1909–15. I: 72, 340, 342. II: 252. IV: 29, 50, 130, 207.
- Lassen, Vilhelm* (1839–1920) kontorchef i Kbh.'s mag.'s 1. afd. 1881–1914. III: 229. IV: 310.
- Lassen, Vilhelm* (1861–1908) politiker, bladudgiver, MF 1901–08 (venstre-reformpartiet), finansmin. 1905–08, fra 1891 udg. af Aalborg Amtstiden-
- de. I: <42>, <62>, <65>, <67>, <69 ff>, 320. II: 345 f, 356, 359, 364, 366, 368. III: 8 ff, 12 f, 15, 19, 34, 36 f, 40 ff, 44, 360 f. IV: 124, 207, 227 ff, 234, 237 ff, 240, 245 ff, 250 f, 295, 340.
- Laur, Francis* (f. 1844) fr. ingeniør og politiker. I: 292(?).
- Laurell, Gunmar* (1880–1924) sv. vandbygningsingeniør. IV: 281.
- Lauridsen, J. K.* (1858–1905) overretssagfører, politiker, MF 1887–95 (V). I: 197, 320. III: 91. IV: 87, 89.
- Lauridsen, Johannes* (1847–1920) fabrikant, politiker, ML 1907–18 (V), fra 1908 direktør i Nationalbanken. I: <85>. III: 300, 304 f. IV: 324, 339.
- Lauridsen, P.* (1846–1923) historiker, 1892–1919 insp. v. Husumgades skole. IV: 286.
- Laursen, L.* (1864–1936) historiker, fra 1889 i RA, rigsarkivar 1924–34. III: 267. IV: 317.
- Laveleye, Emile de* (1822–92) belg. nationaløkonom. I: 346. IV: 132.
- Lavisse, Ernest* (1842–1922) fr. historiker. III: 58, 67. IV: 255, 257.
- Lawaetz, H.* (1864–1949) præst og skolemand, 1889–1904 sognepræst i Christianssted på St. Croix. II: 295. IV: 217.
- Lazarus, L.* (1822–79) rabbiner, direktør f. det jødisk-theol. seminarium i Breslau fra 1875. IV: 46.
- Lazarus, M.*, bogtrykker, medstifter af den lib. vælgerforen. f. Frederiksberg. IV: 73.
- Lazarus, Moritz* (1824–1903) ty.-jød. filosof. I: 218. IV: 95.
- Lefolii, J. A.* (1860–1927) grosserer i Kbh., islandsk købmand. II: 218. IV: 198.
- Lehmann, Johannes* (f. 1896) hist. forfatter. IV: 340.
- Lehmann, Orla* (1810–70) nat.lib. politiker, MF 1851–53, ML 1854–70. Min. 1848, indenrigsmin. 1861–63. Amtmand over Vejle amt 1848–61. I: 4. II: 309. III: 105, 163, 268. IV: 23, 272, 317 f.
- Lemche, Gyrithe*, f. Frisch (1866–

- 1945) forfatterinde, kvindesagsfor-
kæmper. IV: 94, 102.
- Leopold, Svend* (1874–1942) forfatter.
II: 109. IV: 169.
- Levasseur, Emile* (1828–1911) fr. hist.,
nationaløkonom og geograf. II: 213.
- Levasseur, Louis*, søn af Emile L. III:
23.
- Leverrier, Urbain Jean Joseph* (1811–
77) fr. astronom. III: 350 ff.
- Levin, Adolf F.* (1842–1918) veksele-
rer. I: 12, 18. IV: 26.
- Levin, Carl* (1861–1934) overretssag-
fører, 1904–09 teatercensur. III: 26,
29. IV: 243 f.
- Levin, Poul* (1869–1929) bror til Carl
L. – Medred. af Det ny Aarh. 1907
–09, red. af Tilskueren fra 1910. II:
206. III: 28, 160, 279. IV: 244, 275.
- Levinsohn, Emma* – se: Rubin.
- Levison, Esaias* (1803–91) kateket v.
Mosaik Trossamfund. I: 29.
- Levison, Ferdinand* (1843–1907) søn
af Esaias L. – Læge, forkæmper f.
ligbrændingssagen. I: 29, 264. IV:
108.
- Levy, Martin* (1827–99) embedsmand,
1870–73 statsgældsdirektør, 1873–97
direktør i Københavns Handels-
bank. I: 244. IV: 103.
- Levy, Meyer* (1785–1848) hosekræm-
mer, senere bager i Kbh. IV: 96.
- Levy, Moritz* (1824–92) nationalbank-
direktør fra 1861. I: <41 f>, 128, 133.
IV: 54, 64.
- Levy, Sigfred* (1847–1916) læge, orto-
pæd. II: 206, 320. III: 104. IV: 195,
221.
- Levysohn* – se: Levison, Ferdinand.
- Levysohn, I. C.* (1827–94) grundlæg-
ger af L.'s broderimagasin i Kbh.
I: 7.
- Levysohn, William* (1858–1943) gros-
serer, chef f. firmaet Engelhardt &
Lohse, medlem af toldrådet 1911–16
og 1922–33. III: 134. IV: 280.
- Lie, Erik* (1868–1943) søn af Jonas L.
– No. forfatter. II: 217. IV: 198.
- Lie, Jonas* (1833–1908) no. forfatter.
III: 56.
- Lie, Michael Strøm* (1862–1934) søn
af Jonas L. – No. diplomat og offi-
cer. III: 56. IV: 254.
- Liebe, C. C. V.* (1820–1900) højestre-
retsadvokat, politiker, MF 1861–66,
ML 1866–95 (nat.lib. senere H)
landstingets form. 1869–94. II: 282.
III: 212. IV: 51, 135, 141, 214, 305.
- Liebe, Emilie*, f. Egense (1831–81) g.
1856 m. Theodor L. – Operasanger-
inde. I: 119 (?). IV: 62.
- Liebe, Otto* (1860–1929) søn af C.
C. V. L. – Sagfører, fra 1889 høje-
steretsagf., stats- og justitsmin.
marts/april 1920. IV: 305, 338.
- Liebe, Theodor* (1823–93) operasan-
ger og skuespiller. I: 119 (?). IV: 62.
- Liebmann, Nanna*, f. Lehmann (1849–
1935) g. 1874 m. komponisten Axel
L. (1849–76). – Musikpædagog,
form. f. fonden Kvindernes Bygning.
- Lisberg, H.* (1815–83) medstifter af
brønderiet L. & Meisner i Aarhus,
kreditforeningsdirektør, rådmand i
Aarhus til 1876. I: 131. IV: 65.
- Limpricht, P. C.* (1858–1912) da. vest-
indisk embedsmand, fra 1888 guver-
nementssekr., 1908–11 guvernør. II:
280, 294 f, 302. IV: 214.
- Limschmann, dr.*, ty. embedsmand. II:
361.
- Lind, Rasmus* (1856–1927) prakt. læge
i Kbh.
- Lindberg, Jak. Kr.* (1873–1932) nation-
aløkonom, i arbejds- og fabriktil-
synet 1901–24 (fra 1914 dir.), fra
1924 direktør i Nationalbanken. II:
157. III: 327. IV: 181, 330.
- Lindbæk, Johannes* (1872–1919) histo-
riker, medarb. v. Dannebrog 1904–
10, v. Berl. Tid. fra 1910, stiftsskri-
ver v. Roskilde domkirke fra 1917.
III: 197.
- Linde, Theodor* (1831–94) embeds-
mand, overformynder fra 1890. I:
337.
- Lindebaum, Agnes*, ordfører f. væver-
skerne på Rubens fabrik. I: 195.
- Lindenberg* – se: Bollerup-Lindenberg.
- Lindhagen, Carl* (1860–1946) sv. jurist
og politiker (fra 1909 soc.dem.),

- 1903–30 borgm. i Sth. III: 137. IV: 281.
- Lindø, N. P.* (1852–1941) gårdejer, MF 1903–11 (V). III: 153. IV: 286.
- Linnemann, H. V.* (1865–1940) embedsmand, i indenrigsmin. 1893–1905, amtmænd over Hjørring amt 1905, jernbanekommissarius i Jyll. 1913–35. II: 179. IV: 185.
- Littmann, Enno* (f. 1875) ty. orientalist. III: 175. IV: 294.
- Littré, Emile* (1801–81) fr. filosof, læge og sprogforsker. I: 31. IV: 35.
- Lloyd George, David* (1863–1945) eng. statsmand, beklædte 1905–16 forsk. ministerposter, 1916–22 prem. min. IV: 343.
- Lochner, Louis* (f. 1887) amer. journalist og politisk forf., chef f. Ass. Press i Berlin 1928–42. IV: 319.
- Lornsen, Uwe Jens* (1793–1838) embedsmand, slesv.-holst. forfatter. II: 60.
- Lose, V.* (1851–1920) direktør i De danske Sukkerfabrikker 1897–1916. II: 368. IV: 233.
- Louis XVI* (1754–93) konge af Frankrig 1774–92. III: 343.
- Louise* (1817–98) dronning, g. 1842 m. senere Chr. IX. II: 180.
- Louise* (1851–1926) dronning, g. 1869 m. senere Fr. VIII. I: 54. II: 289. III: 7, 82. IV: 216, 235.
- Ludwig II* (1845–86) konge af Bayern 1864–86. IV: 87.
- Lund, H. F.* (1837–1914) cand. theol., i Stat. Bureau 1868–1902, fra 1896 som kontorchef. II: 68, 180.
- Lund, L.* (1844–1912) zoolog, religionshist. forf. II: 39. IV: 145.
- Lund, Troels* – se: Troels-Lund.
- Lundbye, Carl* (1812–73) officer, 1856–64 gentagne gange krigsmin. III: 192.
- Lunddahl, Harald* (1848–99) præst i Kolding. III: 196. IV: 301.
- Luplau, Nicoline*, f. Monrad (1823–91) g. 1847 m. D. C. E. L. (1818–1909) sognepræst i Varde 1866–88. – Kvindesagsforkæmper. I: 237. IV: 101.
- Luther, Martin* (1483–1546) reformator. III: 106. IV: 112.
- Luzinski [Lusensky]*, ty. embedsmand, repr. f. det preuss. handelsmin. v. traktatforhandlingerne i Berlin. III: 96.
- Lüders, Vilhelm* (1827–95) ingeniør, fra 1872 havnekaptajn i Kbh. I: 95 f. IV: 56.
- Lütken, L. C. F.* (1863–1918) officer, 1905–09 dep. chef i krigsmin. IV: 270, 332.
- Lütken, Otto Diderik* (1713–88) præst, økonomisk forfatter. II: 73.
- Lüttichau, Christian* (1832–1915) godsejer, politiker, MF 1887–98 (H) finansmin. 1894–97. I: <60>, <62>, <66>, <69>, 333. II: 33 f, 46 ff, 49 f, 53, 57. IV: 143 f, 147, 149 f, 157, 169 f, 177, 188.
- Lüttichau, Gustav v.* (f. 1844) ty. officer og godsejer, Niels Kjeldsens banemand. II: 226. IV: 200.
- Læssøe, Ludvig Aug.* (1808–78) museumsmand, copist, slotsforvalter f. Rosenborg. I: 99. IV: 57.
- Løffler, J. B.* (1843–1904) arkitekt, kunstkæolog, medarbejder v. Nationalmuseet fra 1873, tit. prof. 1888. IV: 171.
- Lønborg, Nanna* (f. 1881) g. 1906–14 m. Harald Nielsen. III: 26. IV: 243.
- Løvenskiold-Løvenborg, Carl*, lensbaron (1864–1938) godsejer, diplomat. III: 95. IV: 268.
- Løvenørn, Poul de* (1839–1922) diplomat, overord. gesandt ved det russ. hof 1893–1909. II: 101. IV: 162.
- Løvland, Jørgen* (1848–1922) no. venstrepolitiker, 1898–1920 oftere min., 1907–08 statsmin. II: 314. IV: 221.
- Maar, Valdemar* (1849–1911) landøkonom, prof. v. Landbohøjskolen fra 1896. II: 237. IV: 203.
- Mackeprang, Edvard* (1877–1933) forsikringsstatistiker, 1902–05 i Stat. Bureau, fra 1917 dir. for Dansk Grundejerforsikr., red. af forsikringstidsskr. II: 149. IV: 180.

- Mackeprang, M.* (1869–1959) museumsmand, direktør f. Nationalmuseets 2. afd. fra 1910, direktør f. Nationalmuseet 1922–38. IV: 245, 333.
- McMabon, Sir Henry* (1862–1949) eng. officer, højkommissær over Ægypten 1914–16. III: 266.
- McKinley, William* (1843–1901) amer. politiker (republ.), præs. 1897–1901. II: 188. IV: 187.
- Madácb, Emerich* [Imre] (1823–64) ung. digter. IV: 198.
- Madsen, Karl* (1855–1938) kunsthistoriker, ansat v. Kunstmuseet 1895–1925, fra 1911 som dir. III: 337. IV: 334.
- Madsen, N. M. V.* (1833–1915) embedsmand, 1884–1910 amtsforvalter i Slagelse.
- Madsen, W. H. O.* (1844–1917) officer, militær tekniker, MF 1909–10 (V), krigsmin. 1901–05. II: 225.
- Madvig, J. N.* (1804–86) filolog og politiker, MG, MF 1849–53, ML 1853–54 og 1855–74 (lib.). Prof. v. Kbh.'s univ. fra 1829, form. f. Carlsbergfondets direktion fra 1876. I: 103. III: 96, 124, 132, 166, 169, 291 f. IV: 59, 91, 269, 279, 291.
- Maegaard, C. F.* (1853–1934) kommandør, i søetaten 1903–13, medlem af best. for Ø.K. II: 299(?). IV: 218.
- Magnus, E. J.*, ty. filolog (sem.), prof. v. univ. i Breslau. I: 11.
- Maimonides, Moses* (1135–1204) jød. filosof, læge og religionslærer. I: 42, 66. IV: 26, 42.
- Makkabæus, Juda* – se: Juda Makkabi.
- Malthus, Robert* (1766–1834) eng. præst og nationaløkonom. II: 224.
- Manicus, Emil* (1823–1904) red. af Berl. Tid. 1873–96. IV: 269.
- Mantzius, Karl* (1860–1921) skuespiller, teaterhistoriker, 1909–13 direktør f. det kgl. teater. IV: 275.
- March, Lucien* (1859–1933) fr. ingeniør og statistiker, 1910–20 chef f. den fr. statistik. III: 161. IV: 289.
- Marcks, Erich* (1861–1938) ty. historiker. III: 113. IV: 274.
- Marcussen, Niels* (1854–1932) toldembedsmand, ansat v. toldvæsenet 1868–1922, fra 1902 som toldinspektør, 1916 toldkasserer i frihavnen. IV: 229.
- Marcussen, Paul* (1848–1906) forfatter, skuespilbearbejder. IV: 284.
- Margrete* (1353–1412) dronning. I: <17>, <48>, 154.
- Maria Feodorovna* – se: Dagmar.
- Mariboe, Ludvig* (1781–1841) no. finansmand, publicist og politiker. II: 271.
- Marstrand, Jacob* (1770–1829) bagermester og mekaniker. III: 302. VI: 325.
- Marstrand, Jacob* (1848–1935) kommunalpolitiker, kbh. rådmand 1900–04, borgmester for mag.'s 4. afd. 1904–17. II: 43. IV: 195.
- Marstrand, Margrete Lønborg*, f. Jensen (f. 1874) g. 1915 m. Jacob M. – Børnebogforfatterinde. III: 303.
- Marstrand, Troels* (1815–89) søn af Jacob M. – Bagermester, møllejejer, brygger. III: 303.
- Marstrand, Wilhelm* (1810–73) søn af Jacob M. – Historiemaler. III: 303. IV: 325.
- Martensen, H. L.* (1808–84) teolog, prof. v. Kbh.'s univ. 1840–54, derefter Sjællands biskop. I: 26 f, 30 f, 33, 35, 50. IV: 32 f, 36 f, 45, 58.
- Marx, Karl* (1818–83) filosof, marxismens grundlægger. II: 178, 181, 232. IV: 184 f.
- Masse*, hr., hamborgsk lotterimand. III: 107.
- Matthiessen, N. L. E.* (1861–1923) bankmand, ansat i Nationalbanken 1884, kontorchef fra 1911. III: 214.
- Matzen, Henning* (1840–1910) retslærd og politiker, prof. v. Kbh.'s univ. fra 1870, ML 1879–1910 (H), form. f. landstinget 1894–1902. I: <30>, <39>, 166, 199, 334. II: 24. III: 143 f. IV: 74, 79, 89, 93, 141, 156, 283.
- de Mautort, Eva*, f. Ussing. Datter af

- Carl U., g. m. fr. officer. III: 328, 371 f. IV: 343.
- Maxwell, Sir John* (1859–1929) eng. officer, 1908–12 og 1914–15 øverstkommanderende over de britiske stridskræfter i Ægypten. IV: 314.
- Mayr, Barbara v.*, datter af Georg v. M. II: 116, 221.
- Mayr, Georg v.* (1841–1925) ty. statistiker, fra 1898 prof. i München, tidligere chef f. den bayriske statistik, understatssekr. f. Alsace-Lorraine og prof. i Strasbourg. IV: 171.
- Mehren, A. F. van* (1822–1907) orientalist, 1854–98 prof. v. Kbh.'s univ. IV: 40 f, 156, 164.
- Mejborg, R.* (1845–98) bygningshistoriker. I. 251.
- Melchior, J. H.* (1873–1938) grosserer i Kbh., fabrikant, firma: Ludvig M. IV: 47, 178.
- Melsing, Jørgen* (1821–82) kommunal embedsmand, kontorchef i Kbh.'s mag.'s 2. afd. fra 1871. I: 56, 85. II: 229. IV: 41.
- Mendelssohn, Moses* (1729–86) ty. jød. filosof. I: 218. III: 56. IV: 254.
- Mendelssohn-Bartholdy, Ernst v.*, ty. bankier, da. generalkonsul i Berlin 1892–1908. III: 56. IV: 203.
- Mendelssohn-Bartholdy, Paul v.*, bankier, da. generalkonsul i Berlin 1908–35. III: 56. IV: 203.
- Menger, Anton* (1841–1906) østr. jurist og socialfilosof, prof. v. Wiens univ. 1875–99. III: 137. IV: 281.
- Meuschel, ty.* embedsmand, deltager i handelstraktatforhandlingerne i Berlin. III: 96.
- Meyer, Adolph* (1860–1925) bror til Ernst M. – Sv. matematiker, lærebogsforfatter. I: 170. IV: 80.
- Meyer, Beata Mathilda*, f. Rubenson (1830–90) g. m. sv. forlagsboghandler, forfatter Philipp Joel M. – IH's svigermor. I: 170 f.
- Meyer, Benny* (1863–1946) børnelæge i Kbh. IV: 72.
- Meyer, Caroline [Line]*, søster til skibsreder Jacob M. II: 156. IV: 181.
- Meyer, Clara*, f. Meyer, enke efter skibsreder Jacob M. II: 156. IV: 181.
- Meyer, D. A.* (1755–1813) handels- og finansmand. II: 74, 90. IV: 155.
- Meyer, Eduard* (1855–1930) ty. jød. historiker. III: 115. IV: 275.
- Meyer, Emil* (1856–1913) søn af M. J. M. – Bankmand, nationaløkonom, i Nationalbanken 1879–1910, direktør fra 1912. I: <22>, 34, 152, 180, 186, 314 f. II: 181 f. III: 57, 160, 213. IV: 38, 51, 79, 84, 102, 105, 110, 305.
- Meyer, Ernst* (1854–1914) bror til Adolph M. – sv. biblioteksmand og litteraturhistoriker, 1890–1914 v. univ.-bibl. i Uppsala, fra 1910 som førstebibliotekar. I: 170. IV: 78, 80, 310.
- Meyer, Fr. V.* (1859–1923) søn af M. J. M. – Civilingeniør, ansat v. Kbh.'s kommune fra 1886, afdelingsing. 1905. I: 270. IV: 110.
- Meyer, Harriet*, datter af M. J. M. I: 152.
- Meyer, Jacob* (d. 1896) skibsreder. IV: 181.
- Meyer, Jacob F.* (1849–1905) søn af M. J. M. – Ingeniør, fra 1886 insp. (fra 1897 dir.) for Kbh.'s brolægning- og vejvæsen. I: 152, 270. IV: 73, 110.
- Meyer, Johanne*, f. Petersen (1838–1915) journalist, medarb. v. Soc.-Dem., stifter af Kvindelig Fremskridtsforening 1886. I: 195. IV: 88.
- Meyer, Karl* (1862–1935) søn af M. J. M. – Kemiker, medlem af Industrirådet fra 1911, formand 1933. I: 186.
- Meyer, Leopold* (1852–1918) søn af M. J. M. – Læge, overaccoucheur v. fødselsstiftelsen samt prof. v. Kbh.'s univ. fra 1897. II: 66, 89. IV: 51, 153, 159.
- Meyer, Lina* – se: Ribbing.
- Meyer, Louis* (1843–1929) grosserer i Kbh. (firma: Beckett & Meyer), medlem af toldrådet 1910–22. II: 218. III: 134. IV: 198, 280.

- Meyer, M. J.* (1814–72) grosserer i Kbh., vekselerer, startede 1872 sammen m. Gottfred Rubin firmaet M. J. Meyer & Co., der 1875 forandredes til Rubin & Bing. I: <22>, 285(?). IV: 38.
- Meyer, Rebekka*, f. Levysohn (1823–95) g. 1848 m. M. J. M. I: 152, 270. IV: 110.
- Meyer, Vilna Maria*, f. Bergling, g. 1886 m. Adolph M. I: 170. IV: 80.
- de Meza, Christian* (1792–1865) officer, fra 1849 general. III: 268. IV: 318.
- Michaëlis, Sophus* (1865–1932) forfatter. IV: 319.
- Michelangelo* (1475–1564) ital. billedhugger, maler og arkitekt. I: 86. III: 364.
- Michelsen, Carl* (1842–1911) sprog-lærer, lærebogsforfatter. I: <15>, 167.
- Michelsen, Chr.* (1857–1925) no. politiker, 1905–07 statsmin. II: 314. IV: 221.
- Mik-Meyer, Else*, f. Meyer (f. 1878) datter af Jacob M. – G. 1899 m. Philip M.–M. II: 156. IV: 181.
- Mik-Meyer, Philip* (1861–1942) bankmand, 1884–1937 i Landmandsbanken, fra 1921 som vicedirektør. IV: 181.
- Mill, John Stuart* (1806–73) eng. filosof og nationaløkonom. I: 31, 51, 53, 237, 281. II: 340. IV: 35, 102, 114.
- Millinge, William* (1853–1921) ingeniør, 1897–1912 tekn. direktør f. De danske Sukkerfabrikker. II: 368. IV: 233.
- Mirski* – se: Svyatopolk-M.
- Misrachi, Elia ben Abraham* (1455–1526) jødisk talmudist, astronom og matematiker, responsaforfatter. I: 90.
- Molin, Adrian* (1880–1942) sv. politisk forfatter. II: 341. IV: 225.
- Moll, Victor* (1858–1929) sv. finansmand, riksbankens chef fra 1912. III: 375.
- Mollerup, William* (1846–1917) historiker, museumsmand, dir. f. Nationalmuseets 2. afd. 1896–1910. I: 79, 92, 94, 123. IV: 62 f.
- Moltke, Adam Gottlob*, lensgreve (1710–92) godsejer og hofmand. I: 341.
- Moltke, Helmuth v.* (1800–91) preuss. general. III: 185. IV: 297.
- Moltke, Helmuth v.* (1848–1916) ty. officer, 1906–14 chef f. generalstaben. IV: 332.
- Momme, C.*, garvermester, medstifter af den lib. vælgerforen. f. Frederiksberg. IV: 73.
- Mommsen, Theodor* (1817–1903) ty. historiker. III: 285.
- Monod, Gabriel* (1844–1912) fr. historiker, grundlægger og red. af Revue Historique. I: 155. IV: 74.
- Monrad, D. G.* (1811–87) statsmand og teolog, MF 1849–65 og 1882–86, kultusmin. 1848, 1859 og 1860–63, konseilspræs., finansmin. og udenrigsmin. 1863–64. I: <28>, <39>, III: 163, 168 f, 191. IV: 52, 83, 292, 300.
- Morgenstjerne, Bredo von Munthe af* (1851–1930) no. retslærd og statistiker, 1889–1919 prof. i Kria.
- Morley, John* (1838–1923) eng. forfatter og politiker, fra 1908: viscount M. of Blackburn. III: 25.
- Mortensen, Theodor* (1868–1952) zoolog, forskningsrejsende, 1910–33 ansat ved Zoologisk Museum, leder af dettes 2. afd. fra 1917. II: 280.
- Mule, Mogens Adzer* (1821–1911) universitetspedel. I: 35. II: 182. IV: 39.
- Munch, P.* (1870–1948) historiker, politiker, MF 1909–45 (rad.), indenrigsmin. 1909–10, forsvarsmin. 1913–20, udenrigsmin. 1929–40, derefter medl. af samarbejdsudv. I: <70>, <74>. II: 92, 145, 182 f, 265, 338, 340. III: 13, 105, 155, 157, 160, 226 f. IV: 120, 160, 179, 184, 196, 199, 210, 272.
- Muus, Niels* (1866–1947) læge, form. f. sundhedsstyrelsen 1909–11. III: 177. IV: 295.
- Muus, Oscar B.* (1847–1918) grosserer

- i Kbh., handelsmin. 1910–13. IV: 187.
- Müllberg, Otto v.* (f. 1847) ty. diplomat, 1900–07, understatssekr. i Ausw. Amt. III: 8 f. IV: 235.
- Mühler, Heinrich v.* (1813–74) preuss. embedsmand, kultusmin. 1862–72. I: 32. IV: 36.
- Mylius Erichsen, L.* (1872–1907) journalist, polarforsker. III: 31. IV: 244.
- Müller, frue, fra Roskilde.* IV: 23.
- Müller, Sophus* (1846–1934) arkæolog, direktør f. Nationalmuseets 1. afd. 1892–1921. IV: 57, 122.
- Münter, Gregers* (f. 1907) oberstløjtnant. IV: 139.
- Münter, Johanne, f. Johnson* (1844–1921) g. 1865 m. kommandør M. (1837–1932). – Oversætterinde, forfatterinde. IV: 139.
- Møller, Carl* (1844–98) forfatter. I: 252.
- Møller, Christmas* (1894–1948) kons. politiker, MF 1920–41 og 1945–47. Handelsmin. 1940, udenrigsmin. 1945. IV: 332.
- Møller, Ernst* (1860–1916) højesteretssagfører. II: 316 ff.
- Møller, H. C. V.* (1854–1943) ingeniør, havnebygmester i Kbh. 1885–1914, derefter havnedir. til 1917, 1917–25 borgmester f. mag.'s 4. afd. II: 303. IV: 218.
- Møller, H. L.* (1861–1928) skolemand, politiker, MF 1903–10 og 1911–13 (H). III: 173. IV: 293.
- Møller, Kristian* (1845–70) filosof. I: <12>, <15>.
- Møller, Niels* (1859–1941) forfatter, litteraturhistoriker. III: 237, 339 f. IV: 271, 324, 335, 337 f.
- Møller, P. L.* (1814–65) forfatter. III: 222.
- Møller, Vilhelm* (1846–1904) forfatter, fra 1893 teatercensor. III: 29. IV: 244.
- Mønsted, Otto* (1838–1916) margarinfabrikant. II: 156. IV: 181.
- Mørck, J. P., møbelsnedker i Kbh.* III: 55. IV: 254.
- Mørk Hansen, M.* (1815–95) præst, MG, medarb. om Sdr.j. v. Fædrelandet og Dagbl. I: 304. IV: 120.
- Møsting, Johan Sigismund v.* (1759–1843) gehejmestatsmin. 1814–31. II: 25, 113.
- Nansen, Peter* (1861–1918) forfatter, medarb. v. Pol. 1884–95, leder af Gyldendal 1895–1916. I: 159, 206, 241. III: 100, 102. IV: 75, 91, 107, 268, 271, 292, 320.
- Napoleon I* (1769–1821) fr. kejser 1804–14. I: 355. II: 5, 167. III: 115, 119, 183, 206, 312. IV: 36.
- Napoleon III* (1808–73) fr. kejser 1852–70. I: 168. III: 77.
- Nathan, D., grosserer i Kbh.* IV: 159.
- Nathansen, Johan Ludvig* (1870–1922) søn af M. N. – Overretssagfører, idrætsfører. III: 193. IV: 300.
- Nathansen, M.* (1840–1902) redaktionssekr. v. Berl. Tid. 1869–99, derefter ansv. red. II: 180. IV: 185, 189.
- Nathanson, M. L.* (1780–1868) handelsmand, nat.økon. forfatter, red. af Berl. Tid. 1838–58 og 1865–66. II: 176. III: 123. IV: 275.
- Naumann, Friedrich* (1860–1919) ty. teolog og politiker, 1907–12 og 1913–18 medl. af den ty. rigsdag. I: <75 f>. IV: 285, 328.
- Neergaard, Dagmar, f. Lind* (1860–1955) g. 1883 – ca. 97 m. Niels N. I: 161, 328.
- Neergaard, Edvard de* (1855–1925) godsejer, medl. af Nationalbankens repr.skab. IV: 306.
- Neergaard, Niels* (1854–1936) venstrepolitiker, historiker, MF 1887–90 og 1892–1932. Finansmin. 1908, 1909, 1910–13 og 1926–29, konsulspræs. og forsvarsmin. 1908–09, stats- og finansmin. 1920–24. Medl. af Nationalbankens repræsentantsk. 1918–20. Red. af Tilskueren 1884–92, af Aarhus Amtstid. 1892–97. I: <35>, <54>, <63>, <71 f>, <85>, 36 f, 182 f, 186, 192 f, 200, 203 f, 258, 293, 318 ff, 326 ff. II: 3, 42, 46, 50 ff, 57, 211, 346. III: 25, 28, 43,

- 49, 57, 69, 72, 82 f, 85 ff, 88, 90, 99, 123, 126 f, 134, 138, 142, 150, 153, 155, 157, 181, 189, 208, 284 ff, 287, 289 ff, 292, 342, 360, 377. IV: 23, 31, 40, 76, 79, 86 f, 91, 103, 107 f, 124, 127, 146 f, 156 f, 176, 186 ff, 226, 232, 243, 246, 250 ff, 255, 264, 267, 270, 273, 277 f, 282, 288, 290, 295, 298 f, 315, 320 ff, 333, 337, 340.
- Neiendam, Johan A.* (1836–1902) grosserer i Kbh. (firma: J. A. N.'s Sukkerhus). III: 210. IV: 304.
- Nellemann, J.* (1831–1906) retslærd og politiker, ML 1870–1906 (H), prof. v. Kbh.'s univ. 1859–75, justitsmin. 1875–96. Fra 1896 dir. i Nationalbanken. I: 26, 333 f. II: 48 f, 57. IV: 32, 170.
- Nellemann, Sophus* (1833–1915) højesteretsadvokat. I: 25.
- Nellemann, Valdemar* (1864–1933) søn af J. N. – Dommer, overretsassessor 1906, højesteretsass. fra 1917. III: 134. IV: 280.
- Nelson, Horatio* (1758–1805) eng. admiral. II: 336.
- Nero* (37–68) rom. kejser. I: 118.
- Neve, J. C. S.* (1810–75) cand. theol., skolemand, fra 1856 medbestyrer af Mariboës skole, fra 1863 enebestyrer af samme. I: <14 f>, <93>, 20. II: 89. IV: 29.
- Newton, Isaak* (1643–1727) eng. fysiker og matematiker. III: 351.
- Niebubr, Barthold Georg* (1776–1831) historiker, preuss. statsmand. III: 368 f.
- Nielsen, Anders* (1862–1914) husmand, venstrepolitiker, MF 1890–1914, landbrugsmin. 1908–13. III: 90. IV: 267.
- Nielsen, August* (1870–1949) søn af Oluf N. – Kommunal embedsmand, direktør f. Kbh.'s begravelsesvæsen 1930–40. II: 24. III: 229. IV: 141.
- Nielsen, Axel* (1880–1951) nationaløkonom, prof. v. Kbh.'s univ. 1911–50. I: <89>. III: 164, 170, 255, 304 ff, 307, 309. IV: 282, 291 f, 315, 325, 327.
- Nielsen, C. F.*, cand. phil., medarbejder i Stat. Kontor. I: 123, 269, 284, 339, 350. IV: 62.
- Nielsen, Fredrik* (1846–1907) kirkehistoriker, prof. v. Kbh.'s univ. 1877–1900, derefter biskop. I: <15>, 3. IV: 23.
- Nielsen, Harald* (1879–1957) forfatter, kritiker. II: 340, 345. III: 26, 28 f. IV: 226, 243.
- Nielsen, Harriet*, ekspeditrice hos Salomon Davidsen jun. II: 156. IV: 181.
- Nielsen, H. P.*, toldembedsmand, 1898–1907 toldkontrollør i Kbh. II: 331.
- Nielsen, J.*, tømrermester, medstifter af den lib. vælgerforen. f. Frederiksberg. IV: 73.
- Nielsen, L. C.* (1871–1930) forfatter, medred. af Riget 1910–11. III: 87. IV: 277.
- Nielsen, Marie*, kokkepige hos Rubins. III: 271. IV: 318.
- Nielsen, Nielsine* (1850–1916) læge, politiker, MF 1892–98 (V), kultusmin. 1909–10 (rad.). III: 227. IV: 309.
- Nielsen, Nielsine* (1850–1916) læge, prakt. i Kbh. IV: 25, 100 f, 103.
- Nielsen, Oluf* (1838–96) historiker, fra 1869 rådstuearkivar i Kbh. II: 24, 62, 165. III: 224, 229. IV: 141, 152.
- Nielsen, Rasmus* (1809–84) filosof, 1841–83 prof. v. Kbh.'s univ. IV: 24.
- Nielsen, Thomas* (1838–95) lærer, bladudg. (Vejle Amts Folkeblad) og politiker, MF 1870–95 (V). I: 315. IV: 122, 243.
- Nielsen, Thomas* (1845–1928) redaktør (Holstebro Dagblad. IV: 82.
- Nielsen, Thora*, datter af Marie N. – Husassistent hos Rubins. III: 271. IV: 318.
- Nielsen, Vilhelm* (f. 1869) husmands-politiker, hypotekforeningsdirektør, 1940–60 form. f. Politikens bestyrelse. IV: 271.
- Nielsen, Yngvar* (1843–1916) no. historiker og etnograf, prof. v. univ. i Oslo. II: 5. IV: 130, 212.
- Nielsen-Gron, N. K.* (1853–1918) læ-

- rer, gårdejer, MF 1881–92 og 1898–1909 (V). III: 223. IV: 110.
- Nielsen-Svinning, H. C.* (1869–1957) højskoleforstander, afholdsagitor. III: 153. IV: 286.
- Nieto, David* (1654–1728) rabbiner i London. I: 90.
- Nietzsche, Friedrich* (1844–1900) ty. filosof. I: 281. IV: 112, 117.
- Nikolaj II* (1868–1918) russ. kejser 1894–1917. II: 102, 142. III: 252. IV: 178, 222.
- Nikolaj Nikolajevitch* (1831–91) bror til Alexander II – Russ. storfyrste. I: 75. IV: 51.
- Nilsson, Alexander*, sv. jurist og historiker. IV: 65.
- Nimb, Henriette* (1863–1919) restauratrice. III: 23. IV: 242.
- Nissen, Helge* (1871–1926) kgl. kammeranger. III: 82. IV: 265.
- Nitsche, Michael Gotfred* (1834–99) kommunal embedsmand, fra 1877 chef f. bogholderkontoret v. Kbh.'s hovedkasse. III: 225. IV: 309.
- Nitzsch, Karl Wilhelm* (1818–80) ty. historiker. I: 103. IV: 58.
- Noes, Peder* (1845–1913) gårdejer, kreditforeningsdirektør. IV: 82.
- Nordby, J. P.* (1850–1942) gårdejer, ML 1901–20 (H). IV: 197.
- Nordenflycht, Ferdinand Otto v.* (1816–1901) preuss. embedsmand, overpræsident i Schlesien. I: 28. IV: 34.
- Nordensvan, Georg* (1855–1932) sv. kunsthist. og forfatter. I: 213.
- Nordlien, Elisabeth*, f. de Klaumann (1869–1956) g. 1901 m. Fr. N. II: 286, 299, 302. IV: 215.
- Nordlien, Fr.* (1854–1924) embedsmand, dep.chef i trafikmin. og generaldirektør f. telegrafvæsenet 1901–22, guvernør ad interim f. de dansk-vestindiske øer 1903–05. II: 209, 276, 281, 284, 286, 292, 295 ff, 299, 301 ff, 305. IV: 195, 212 f, 215 ff.
- Nordström, Ludvig* (1882–1942) sv. forfatter. III: 284. IV: 321.
- Norman, Montagu* (1871–1950) eng. finansmand, 1920–44 leder af Bank of England. III: 371.
- Nyboe Andersen* – se: Andersen, P. Nyboe.
- Nyholm, C. V.* (1829–1912) jurist, politiker, assessor i højesteret fra 1881, justitiarius 1907–09, MF 1864–72 og 1884–87 (nat. lib., mellemparti). IV: 73, 124, 265.
- Nyholm, Didrik* (1858–1931) dommer, medlem af de internationale domstole m. v. i Ægypten 1896–1921, medlem af verdensdomstolen i Haag 1921–31. III: 175, 254. IV: 294, 307.
- Nyrop, Camillus* (1843–1918) industrihistoriker. II: 74. IV: 220.
- Nyrop, Martin* (1849–1921) arkitekt. IV: 81.
- Nyström, Eiler* (1874–1948) historiker, ansat i RA 1898–1907 og 1919–39, arkivar I 1931. III: 188. IV: 298.
- Nøbr, H. J. A.* (1838–1910) gårdejer, politiker, MF 1879–1903 (V). I: 299. IV: 119.
- Nørlund, N. E.* (f. 1885) matematiker, prof. v. univ. i Lund 1912–22, v. Kbh.'s univ. 1922–56, direktør f. Geodætisk Institut 1923–55. IV: 313.
- Oehlenschläger, Adam* (1779–1850) digter. II: 7. III: 268. IV: 318.
- Oettingen, Alexander v.* (1827–1905) ty. teolog og moralstatistiker. IV: 76.
- Oettinger, Caroline*, f. Salomon, g. m. Eskild O. III: 335. IV: 334.
- Oettinger, Eskild*, manufakturhandler i Kbh. III: 335. IV: 334.
- Oldenburg, Valdemar* (1834–1918) embedsmand, overpræsident i Kbh. 1900–10. III: 213, 216. IV: 305 f.
- Olesen, C. A.* (1845–1920) fabrikant, adm. dir. f. A/S De danske Spritfabrikker fra 1881. Form. f. Nationalbankens repræsentantsk. 1914–19. III: 216, 307, 335 f. IV: 307, 334.
- Olrik, Axel* (1864–1917) folkemindeforsker, litteraturhistoriker, fra 1913 prof. v. Kbh.'s univ. IV: 145.
- Olrik, Hans* (1862–1924) bror til Axel

- O. – Skolemand og historiker, grundlægger af Statens Lærerhøjskole. IV: 255.
- Olsen, *Frejlf* (1868–1936) journalist og forfatter, medarb. v. Pol. 1892–1905, derefter red. af Ekstrabladet. II: 4. IV: 135.
- Olsen, *O. C.* (1840–1928) bogtrykker. I: 12, 18, 69, 89. IV: 26, 54.
- Olsen-Ventegodt, *Peter* (1863–1937) maler. II: 206. IV: 195.
- Oscar II (1829–1907) sv. konge fra 1872. I: 245, 260. II: 315. IV: 43, 107, 221.
- Ottosen, *Johan* (1859–1904) skolemand, hist. forfatter, politiker, MF 1901–03 (venstrereformpartiet). I: 320. IV: 124, 150, 197.
- Overgaard, *P. C. S.*, friskolelærer. I: 278. IV: 113.
- Oxelberg, *Ferdinand* (1833–90) snedkermester, form. f. snedkernes tegneforening fra 1886. I: 266.
- Oxenstierna, *Axel* (1583–1654) sv. statsmand. III: 15.
- Palme, Henrik* (1841–1932) sv. finansmand, 1868 stifter af Sth.'s inestekningsgaranti-ab., hvis chef han var til 1919. IV: 81.
- Palmerston, *Henry*, viscount (1784–1865) eng. statsmand, 1855–58 og 1859–65 premiermin. (tory). III: 168.
- Paludan, *Julius* (1843–1926) litteraturhistoriker, prof. v. Kbh.'s univ. 1892–1918. I: 162. II: 267. IV: 76 f, 156, 164, 167, 211, 324.
- Paludan-Müller, *Caspar* (1805–82) historiker, MG, prof. v. Kbh.'s univ. fra 1872. I: 49. III: 368 f. IV: 44.
- Paludan-Müller, *Fr.* (1809–76) bror til Caspar P.-M. – Digter. I: 75. IV: 51.
- Paulli, *Jakob* (1844–1915) præst, stiftsprovst fra 1892 og kgl. konfessionarius fra 1884. III: 188. IV: 298.
- Paulsen, *Peter* (1884–1950) jurist, overretssagfører i Kbh. fra 1915, medl. af bestyrelsen f. Sdr.j. Centraflorelse fra 1907, form. fra 1942. IV: 292.
- Pedersen, *Henrik* (1862–1926) landbrugsstatistiker, i Stat. Bureau 1902–23, fra 1913 som kontorchef. II: 287. III: 24. IV: 215, 242.
- Pedersen, *Rasmus* (1840–1905) plante-fysiolog, prof. v. Kbh.'s univ. fra 1887. I: 315.
- Perikles (500–429 f. Kr.) gr. statsmand. II: 142.
- Personne, *John* (1849–1926) sv. teolog, biskop 1910. I: 213, 215. IV: 94.
- Peschardt, *F. A. C.* (1868–1915) sagfører 1894–1908. III: 43. IV: 251.
- Petersen, *A. C. V.* (1856–1912) cand. polyt., forsikringsmand, i Statsanstalten f. Livsfors. 1882–1904, fra 1888 som beregner. I: 36, 148 (?), 178. IV: 71, 83.
- Petersen, *Andreas Chr.* (1837–1900) cand. polyt., overlærer v. Roskilde katedralskole. I: 337. IV: 130.
- Petersen, *Axel* (1852–1923) grosserer i Kbh., medlem af Sø- og Handelsretten 1895–1917. II: 354.
- Petersen, *Carl S.* (1873–1958) biblioteksmand, litteraturhistoriker, 1924–43 chef f. KB. IV: 337.
- Petersen, *Emil* (1856–1907) kemiker, fra 1901 prof. v. Kbh.'s univ. IV: 79.
- Petersen, *H. G.* (1819–98) postembedsmand, 1876–97 overpostmester i Kbh., 1892–98 form. f. Nat.økon. Forening. IV: 125, 160.
- Petersen, *Holger* (1843–1917) grosserer, fabrikant, medlem af Nationalbankens repræsentantskab 1898–1903 og 1907–15, ML 1898–1917 (H). III: 214.
- Petersen, *Johanne* (1847–1922) forstanderinde f. Samfundet og Hjemmet for Vanføre. II: 23. III: 377. IV: 141.
- Petersen, *Julius* (1839–1910) matematiker, prof. v. Kbh.'s univ. 1887–1909. I: 36. IV: 38, 46.
- Petersen, *Louise Mathilde*, f. Malling (1859–1933) g. 1879–92 m. overlær-

- rer, cand. polyt. Andreas Chr. P. I: 337. IV: 130.
- Petersen, Niels* (1858–1933) journalist og politiker, 1887 overretssagfører, udenrigspolitisk medarbejder v. Pol. 1884–1921, MF 1913–29 (rad.). IV: 79.
- Petersen, S. Chr.*, barber i Kbh. II: 318 f.
- Petersen, Wilh.* (1872–1925) direktør, medindehaver af firmaet Erik S. Henius & Co. 1903–19, derefter dir. i A/S Burmeister & Wain. III: 93 f. IV: 268.
- Petersen-Studnitz, Alexis* (1846–1935) nationaløkonom, red. af N. T. og sekr. i Nat.økon. Foren. 1873–1901, tit. prof. 1903. I: 107, 322 ff, 346. II: 106 f, 110 f, 190, 195. IV: 38, 59, 66, 111, 125, 132, 168, 174, 187 f.
- Philipp, Edith* – se: Brandes.
- Philipsen, Adolph* (f. 1855) sæbefabrikant. II: 156. IV: 181.
- Philipsen, Gustav* (1853–1925) forlagsboghandler, politiker, MF 1898–1903 (venstrereformpartiet, efter 1905 rad.), fra 1904 rådmand i Kbh.'s mag.'s 4. afd. I: <51>, 207, 221, 257 f, 320, 328. II: 33, 35, 41, 43, 163, 218, 265. IV: 92, 121, 127, 138, 183, 189, 198, 218.
- Philipsen, Ludvig* (1855–95) bror til Gustav P. – Forlagsboghandler. I: 306. IV: 92.
- Philo Judaeus* (ca. 20 f. Kr. – ca. 54 e. Kr.) jød.-hell. filosof. I: 66. IV: 48 f.
- Pichon, Stéphen* (1857–1933) fr. politiker og diplomat, udenrigsmin. 1906–11, 1913 og 1917–20. III: 33 f, IV: 245.
- Pillet, Roger*, fr. forfatter. IV: 319.
- Pingel, Victorinus* (1834–1919) filolog, geolog og politiker, MF 1884–92 (V). I: 149, 176, 294. II: 344. III: 226. IV: 71, 75, 79, 82, 87, 117, 309.
- Pinstrup, P. P.* (1861–1934) gårdejer, politiker, MF 1903–09 og 1910–32 (V), præs. f. Landbrugsrådet 1919–33. III: 124, 327. IV: 274, 277, 330.
- Pio, Frantz* (1870–1950) overretssagfører, dr. polit. II: 158, 231, 237. IV: 181, 201, 203.
- Pio, Louis* (1841–94) socialist. II: 61. IV: 151.
- Pio, Valdemar Vilh.* (1829–1902) forlagsboghandler. III: 227. IV: 310.
- Pius IX*, pave 1846–78. IV: 40.
- Plauth*, lærer i Bodenfelde v. Hannover. IV: 28.
- Plebve, W. K.* (1846–1904) russ. embedsmand, 1900 statssekr. f. Finland, 1902 indenrigsmin. II: 328 f. IV: 223.
- Ploug, Carl* (1813–94) forfatter, journalist, politiker, MG, MF 1854–58, ML 1859–90 (nat.lib., senere H), red. af Fædrelandet 1841–81. I: <47>. II: 309. III: 50, 163, 167, 171. IV: 55, 253, 292.
- Ploug, Hother* (1856–1932) søn af Carl P. – Forfatter, embedsmand i kultusmin. 1888–1914, fra 1909 kon-torchef. IV: 219.
- Plutark* (ca. 46–ca. 120) gr. historiker og forfatter. III: 232.
- Pontoppidan, Henrik* (1857–1943) forfatter. I: 242, 258. III: 160. IV: 90, 107.
- Pontoppidan, Morten* (1851–1931) bror til Henrik P. – Højskolemand, forfatter, sognepræst 1894–1921, fra 1902 f. Stenløse og Veksø. IV: 303.
- Porsdal, H. C.* (1851–1919) toldembedsmand, ansat i toldvæsenet fra 1865, toldkontrollør i Kbh. 1891, toldforv. i Svendborg fra 1911. IV: 229.
- Posadowsky-Webner, Arthur Adolph* (1845–1932) ty. rigsfinansmin. 1893–97, rigsindenrigsmin. 1897–1907. III: 4, 8 f, 18. IV: 234.
- Poschmann, Aage* (f. 1881) hotelmand. III: 370.
- Posse, E.*, ty. journalist, red. f. Köln. Zeitung. I: <75>. IV: 277 f.
- Poulsen, bademester* i Kbh. II: 318 f.
- Poulsen, Svenn* (1872–1937) journalist, medarbejder v. Berl. Tid. fra 1902, fra 1913 medredaktør.
- Printzsköld, Otto* (1846–1930) sv. cm-

- bedsmand, hofmarskal fra 1894, riksmarskal fra 1916. Medl. af best. for Sth.'s enskilda bank. III: 367.
- Prosch*, assurandør i Kbh. IV: 50.
- Prytz, C. V.* (1857–1928) forstmand, lærer i skovbrug v. Landbohøjskolen 1882–1927, fra 1893 som prof.
- Puttkamer, Robert Viktor v.* (1828–1907) preuss. embedsmand, 1877 overpræs. i Schlesien, 1879 kultusmin., 1881–88 indenrigsmin. og vi-cepræs. I: 135. IV: 67.
- Quaade, George* (1813–89) diplomat, udenrigsmin. 1864, min. u. p. 1864–65, gesandt i Berlin 1860–64 og 1865–84. I: 134 f.
- Quedens, Nis Christian Kjer* (1872–1942) embedsmand, 1901–16 i finansmin., derefter i generaldirektoratet f. post- og telegrafvæsenet. II: 203. IV: 192.
- Raben-Levetzau, Frederik*, lensgreve (1850–1933) godsejer, diplomat, udenrigsmin. 1905–08. II: 333 f, 342. III: 7, 14, 36, 42 f, 47 ff, 56. IV: 223, 235, 251 f.
- Raben-Levetzau, Suzanne*, f. Moulton (1864–1946) g. 1886 m. Frederik R.-L. III: 7, 56. IV: 235, 241.
- Rade, Martin* (1857–1940) ty. teolog, prof. i Marburg til 1934, grundlægger af »Die christliche Welt«. I: <75 ff>, <80 f>. III: 152. IV: 285.
- Raffael* (1483–1520) ital. maler. I: 94, 115. IV: 62.
- Ramel, Fredrik* (1872–1947) sv. friherre, diplomat og embedsmand, udenrigsmin. 1930–32. III: 8 f. IV: 235.
- Ramel, Henrik* (ca. 1550–1610) hofmester og rigsråd. III: 9. IV: 235.
- Ramsing, H. U.* (1868–1946) officer, topograf, 1930–34 insp. f. ingeniørtropperne. Form. i best. f. Plantageselskabet Dansk Vestindien. II: 295. IV: 217.
- Ranke, Leopold v.* (1795–1886) ty. historiker. III: 285.
- Raphael, Axel* (1850–1921) sv. socialpolitisk forfatter. I: 174, 260. II: 148. IV: 81 f, 94, 107.
- Rasmussen, Chr.* (1858–1916) forretningsfører, MF 1896–1916 (soc-dem.).
- Rasmussen, Ida* (1859–1935) g. 1883 m. Hans Nikolaj Hansen. Ægteskabets siden opløst. IV: 73.
- Rasmussen, Julius* (1866–89) typograf. IV: 82.
- Rasmussen, P. Th.* (1858–1902) overretssagfører i Kalundborg. I: 182 f, 222.
- Ravn, Chr.* (1844–1926) lærer, gård-ejer, politiker, MF 1879–95, 1898–1903 og 1909–13 (forh. venstre, V). IV: 16.
- Ravn, N. V.* (1824–1906) toldforvalter i Ribe 1883–1904. II: 261. IV: 210.
- Rawson, Sir Rawson William* (1812–99) eng. embedsmand og statistiker, præs. f. det internat. stat. inst. 1885–99. II: 103. IV: 162.
- Reck, Frederik* (1845–1910) embedsmand, i Stat. Bureau 1873–1903, fra 1896 fuldm. II: 96.
- Recke, Ernst v. d.* (1848–1933) forfatter. I: 34. IV: 38.
- Rée, Eduard* (1850–1918) vekselmægler, kreditforeningsdirektør. IV: 32, 38.
- Rée, Galathea*, f. Behrendt (1852–1920) g. 1874 m. Eduard R. III: 354. IV: 32, 338.
- Reediz-Thott, Tage*, lensbaron (1839–1923) godsejer, politiker, ML 1886–1910 (H, fra 1900 frikons.), udenrigsmin. 1892–97, konseilspræs. 1894–97. I: <54>, <66>. II: 47 f, 51, 57, 138 ff, 242. III: 4, 38. IV: 147 f, 158, 177, 194, 234, 246.
- Reiersen, Christian* (1792–1876) politiretsass. og censor i Kbh. II: 162.
- Reiersen, Niels Lunde* (1742–95) fabrikembedsmand, handelsmand, legatstifter. II: 74.
- Reimuth, J. M. B.* (1869–1948) embedsmand, kontorchef i skattedep.

- 1907-16, derefter amtsforv. til 1937. III: 186 f.
- Reinkens, Joseph Hubert* (1821-96) ty. teolog, gammelkat. biskop fra 1873. I: 41. IV: 42.
- Reitzel, Theodor* (1828-1906) boghandler, forlægger. I: 307. IV: 120 f.
- Reuleaux, Franz* (1829-1905) ty. tekniker. II: 171. IV: 184.
- Reventlow, greve, ty. godsejer* (til Etelsen). III: 82, 187.
- Reventlow, Chr.* (1867-1954) journalist, 1893-1901 red. af forsk. nordjydske blade, 1901-14 af Lolland-Falsters Stiftstid. MF 1906-10 (udenfor partierne). I: <85>.
- Reventlow, Christian Ditlev*, lensgreve (1748-1827) godsejer, statsmand, landboreformator. I: 342.
- Reventlow, Eduard*, greve, (1861-1923) overretssagfører, kreditforeringsdirektør. I: 326. IV: 126.
- Reventlow, Ferdinand*, greve (1855-1928) diplomat, overord. gesandt i Paris og Madrid 1902-13. III: 34 f, 38.
- Ribbing, Gustaf* (1849-1942) sv. jurist og embedsmand, häradshövding i Uppsala len 1900-19. I: 171. IV: 81.
- Ribbing, Lina*, f. Meyer, søster til Rosa M. - G. 1883 m. Gustaf R. IV: 81.
- Ricard, C. F.* (1830-1908) embedsmand, 1865-1904 dep.chef i justitsmin. IV: 92.
- Ricardo, David* (1772-1823) eng. nationaløkonom. I: 19.
- Richardt, Chr.* (1831-92) digter. IV: 92.
- de Richelieu, Andreas du Plessis* (1852-1932) siam. admiral, medlem af best. for Ø.K. fra 1898, ML 1915-18 og 1919-20 (kons.). II: 299. III: 93 f. IV: 218, 268.
- Richter, Eugen* (1838-1906) ty. politiker. I: 135. IV: 67.
- Rickert, Heinrich* (1833-1902) ty. politiker. I: 135. IV: 67.
- Ridiger, F. P.* (1852-1939) embedsmand, 1892-1901 kontorchef i marinemin., 1912-24 eksp.sekr. i lodsvæsnat. II: 96.
- Rimestad, C. V.* (1816-79) redaktør (af Dags-Telegrafan 1864-75, af Nat.tid. 1876-77), politiker, MF 1854-66 og 1869-72 (V, senere H). Stifter af Arbejderforen. af 1860. II: 61. IV: 151.
- Ring, Kristian* (1845-1920) toldembedsmand, 1891-1918 overtoldinspektør f. Kbh. II: 328 ff. III: 210. IV: 41.
- Rist, Ida Margrethe Alvina*, f. Møller (1849-1908) g. 1874 m. P. Fr. R. II: 49.
- Rist, P. Fr.* (1844-1926) officer, forfatter. II: 102. III: 169. IV: 121, 140, 162.
- Ritter*, usdet medarb. v. koloniallotteriet. III: 93.
- Ritzau, Erik* (1839-1903) journalist, grundlægger af R.'s bureau. II: 203. IV: 232.
- Robbia, Luca della* (1399-1482) ital. billedhugger og terrakottakunstner. I: 115.
- Rode, Ove* (1867-1933) politiker, journalist, forf. MF 1909-27 (rad.), indenrigsmin. 1913-20, red. af København 1889-92, politisk red. af Pol. 1905-13, chefred. fra 1927. II: 201, 265. III: 12, 100, 155, 157 f. IV: 196, 207, 236, 270, 315.
- Rode, Vilhelm* (1832-86) overrettsprokurator, Studenterforeningspolitiker. IV: 31.
- Roosevelt, Theodore* (1858-1919) amer. politiker (rep.), præs. 1901-09. II: 187. IV: 186 f.
- Rosen, Dorothee* (1823-1909) fra 1863 kammerfrøken hos dronning Caroline Amalie. I: 200. IV: 90.
- Rosenfeld, Leopold* (1849-1909) komponist, sanglærer. IV: 25.
- Rosenfeld, Rosalie* (1852-1925) søster til Leopold R. - G. 1884 m. kunsthistorikeren Emil Jacobsen (1849-1914) - Forfatterinde. I: <48>, 8. IV: 25, 28.
- Rosenkilde, C. N.* (1786-1861) skuespiller, forfatter. II: 282. IV: 214.

- Rosenkrantz, Hans*, lensbaron (1870–1936) godsejer, medl. af Nationalbankens repræsentantsk. 1909, form. 1922, landbrugskyndig direktør i Nationalbanken 1923–35. IV: 305.
- Rosenkrantz, Holger*, lensbaron (f. 1902) søn af Hans R. – Godsejer. IV: 305.
- Rosenørn, Mathias Hans* (1814–1902) embedsmand, politiker, 1854 chef ad interim f. Stat. Bureau. IV: 182.
- Rosenørn-Teilmann, Theodor* (1817–79) godsejer, politiker (H), ML 1859–66 og 1868–79, 1865–67 kultusmin., 1867–68 justitsmin. IV: 37.
- Rosin, fru, g. m. David R.* I: 8.
- Rosin, David* (1823–94) lærer v. det jødisk-theol. seminarium i Breslau. I: 17.
- Rosman, Holger* (1871–1937) sv. personal- og erhvervshistoriker. II: 312. IV: 220.
- Rothe, Carl* (1859–1923) forfatter, journalist, red. af Berl. Tid. 1896–99, form. i best. f. Det dansk-vestindiske lotteri fra 1904. II: 299, 303. IV: 218, 268.
- Rothe, Caroline* (1853–1938) g. 1879 m. W. Møllerup. I: 92. IV: 55.
- Rothe, William* (1852–1926) hofchef f. Frederik VIII 1904–12, hofmarskal fra 1912. III: 23. IV: 242.
- Rottbøll, Chr.* (1854–1928) godsejer, politiker, ML 1894–1920 (frikons., kons. løsgænger), kontrolmin. 1916–18. IV: 325.
- Rotznecki* – se: Rozniecki.
- Rousseau, Jean Jacques* (1712–78) fr. filosof. I: 186. III: 224.
- Rovsing, M.* (1825–94) militær forf., kaptajn, medarb. v. Politiken. IV: 269.
- Rovsing, Thorkild* (1862–1927) søn af M. R. – Kirurg, prof. v. Kbh.'s univ. 1899–1926. II: 209.
- Rozniecki, Stanislaw* (1865–1921) filolog (slav.), prof. v. Kbh.'s univ. fra 1917. I: <85>.
- Ruben, Bernhard* (1829–96) tekstilfabrikant. I: 194 ff, 337. III: 40. IV: 88, 247.
- Ruben, Ida, f. Coppel* (1845–1913) g. 1865 m. Bernhard R. I: 337.
- Rubenson, Moritz* (1834–1906) sv. kommunal embedsmand, politiker, 1867–1904 sekr. hos Sth.'s stadsfuldmægtige, 1873–84 medl. af 2. kamr. I: 96 ff. IV: 56, 79.
- Rubin, Adolph* (1849–1908) bror til MR, grosserer i Kbh. I: 14, 18, 20, 60, 64, 74, 77, 93, 105, 114, 120, IV: 27, 47.
- Rubin, Caroline, f. Cohen* (1811–87) datter af auktionsholder, senere spisevært i Kbh. Leser Cohn (1783–1826) – Gift 1840 m. David R. I: <11 f>, <14>, <23>, 18, 20, 28, 47, 54, 92, 105, 151, 156, 226. III: 89. IV: 26, 34, 44, 50, 90, 98, 266 f, 310.
- Rubin, David* (1809–71) MR's far – Boghandler, talmudlærer. I: <11 ff>, <14>, <16>, <22>, <24>, <94>, 25, 204. III: 57. IV: 24, 29, 90, 266, 310, 317.
- Rubin, David* (1883–1957) søn af Adolph R. – Fabrikant i Kbh. I: <94>. II: 342. IV: 110, 331.
- Rubin, Edgar* (1886–1951) søn af Gottfred R. – Psykolog, prof. v. Kbh.'s univ. fra 1922. I: 269. IV: 109 f.
- Rubin, Emma, f. Levinsohn* (1855–1923) g. 1877 m. Gottfred R. I: 93 f, 99, 125, 131, 152 f, 156, 270. IV: 55.
- Rubin, Gottfred* (1842–1900) bror til MR – Vekselerer. I: <13 f>, <22>, <24>, <36 f>, <68>, 9, 15, 18, 20, 22, 25 f, 33, 76, 80, 82, 86, 89, 92 ff, 95, 99, 134 f, 153, 155 f, 207, 265, 290, 298, 358. II: 169, 171 ff, 202, 208, 307 f. III: 209. IV: 26 f, 30, 38, 55, 67, 108 f, 134, 183 f, 192, 195.
- Rubin, Herbert* (1883–1958) søn af Gottfred R. – Cand. phil., rentier. I: <94>, 155. IV: 74, 110.
- Rubin, Kaja, f. Davidsen* (1854–1909) datter af Salomon D. – G. 1881 m. MR. I: <12>, <26>, <82>, <92>, 125, 134, 150, 153, 156, 161, 163, 201, 203 f, 220, 231, 249, 282. II: 23, 48, 56, 64, 77, 84, 88, 119, 142, 183,

- 189, 206, 208, 218, 241, 256, 264, 282, 292, 320, 345, 361 f. III: 9, 11, 46, 66, 77 f, 87, 89, 91 ff, 147 f, 181, 231. IV: 63, 65, 110, 193, 225, 236, 254, 264, 266, 268, 276 f.
- Rubin, Marcus* (død mellem 1849 og 54) MR's farfar, købmand i Gnesen. I: <13>.
- Rubin, Paula* (1886–1927) datter af Adolph R. – Gift 1916 m. direktør, cand. polyt. Lønborg. IV: 110.
- Rubin, Susanne* (1852–1920) søster til MR. I: 10, 68, 105, 130, 178, 270. IV: 26, 32, 83, 141, 340.
- Rudbeck, Olof* (1630–1702) sv. naturforsker, arkæolog m. m. IV: 76.
- Rudin, Waldemar* (1833–1921) sv. teolog, prof. i Uppsala 1877–1900. I: 215.
- Russell, John* (1792–1878) fra 1861 Earl R., eng. statsmand, premiermin. 1846–52 og 1865–66, udenrigsmin. 1852–53 og 1859–65. III: 168.
- Ryberg, J. Chr.* (1767–1832) søn af Niels R. – godsejer, storhandlende. II: 191 f.
- Ryberg, Niels* (1725–1804) storhandlende, godsejer. II: 191 f.
- Ryberg Hansen, P. O.* (1860–1911) teolog, jesuforsker. III: 114. IV: 275.
- Rückert, Friedrich* (1788–1866) ty. digter og orientalist. I: 15. IV: 28.
- Rydbeck, Oscar* (1878–1951) sv. bankmand, bl. a. dir. f. Skandinaviska banken a/b 1917–30. III: 367.
- Rygg, Nicolai* (1872–1957) no. statistiker, 1913–20 dir. f. Stat. Centralbyrå, 1920–46 chefdirektør f. Norges Bank. III: 350.
- Ræder, J. G. F.* (1834–1909) historisk forf., 1872–1906 magistratsejersmand, fra 1882 kontorchef. IV: 140.
- Rømeling, Hans Henrik* (1770–1840) officer. II: 21 f.
- Rønne, Th. J. B.* (1879–1955) ass. i generalolddirektoratet 1902–08, afsked p. gr. af sygdom. III: 6 ff, 9, 15. IV: 235 f.
- Rønnekamp, Christian* (1785–1867) godsejer. IV: 90.
- Rørdam, Holger* (1863–1941) læge, politiker, MF 1895–1918 (venstre-reformpartiet, senere rad.). II: 364 ff. IV: 232.
- Rørdam, Johanne, f. Skram* (f. 1889) datter af Erik S. – Gift 1919 m. senere amtsforv. Arvid R. IV: 110.
- Rørdam, Thomas Skat* (1832–1909) teolog, Sjællands biskop fra 1895. II: 287.
- Sachs, Michael Fechiel* (1808–64) rabbiner i Berlin, jødisk digter. I: 8, 90. IV: 25.
- Sadler, Michael Th.* (1780–1835) eng. handelsmand og politiker, statsvidensk. forfatter. III: 161. IV: 289.
- Saint-Aubain, A. de* (1798–1865) forfatter [pseud.: Carl Bernhard]. II: 109. IV: 169.
- Saint-Simon, Claude Henri de* (1760–1825) fr. utopisk socialist. IV: 281.
- Salmonsens, Carl* (1839–87) cand. polit., rigsdagsstenograf, medarbejder v. Jyll.-Posten. III: 224. IV: 108, 308.
- Salomon, Carl*, søn af JS – Slagtermester. III: 323, 370.
- Salomon, Cora* – se: Simonsen.
- Salomon, Eskild* (1854–1918) søn af H. J. S. – Grosserer (firma: J. A. Behrendt & Co.), form. f. Manufakturhandlerforen. 1887–1902, form. f. de kbh. handelsforeningers fællesrepræs. 1892–97. I: <24>, 100, 337 f. II: 24. IV: 45, 63, 130.
- Salomon, Flora* (ca. 1849–77) muligvis kusine til JS. I: 80(?). IV: 53.
- Salomon, Frederik* (1849–1903) overretssagfører 1875, højesteretssagfører 1881. I: 132, 149, 152 f, 175, 191, 228, 281, 333 f. II: 59, 105, 141, 204 ff, 210 f, 212, 276 ff, 279. III: 129, 196, 228. IV: 64, 73, 82, 151, 163, 165 ff, 194 ff, 203 f, 213.
- Salomon, Heiman* (1880–1906) søn af JS – Cand. jur. 1905. III: 323. VI: 206, 317.
- Salomon, Heyman Joel* (1822–92) silke- og klædehandler i Kbh. I: <24>. IV: 54.

- Salomon, Johanne*, f. Dreyer (1856–1947) g. 1880 m. JS. I: <26>. II: 282. III: 231, 323, 325.
- Salomon, Julius* (1853–1922) søn af H. J. S. – Rigsdagsstenograf, forfatter, i Stat. Kontor fra 1876, fuldm. 1894–1922, rådhusbibliotekar fra 1896. Medudg. af Tidsskr. f. jødisk Hist. og Lit. fra 1917. Landstingsass. 1907–19. I: <22>, <24 f>, <28>, <33>, <35 f>, 3 f, 6, 14, 18, 20, 24 f, 29, 36, 49, 58, 60, 69 f, 76 ff, 79 f, 82, 85 f, 93 f, 100, 102, 129, 149, 153, 156, 284. II: 20 f, 40, 71 f, 146, 251. III: 373. IV: 23, 26 f, 30 f, 42, 45 f, 49, 51 f, 54, 56, 60, 65, 138, 152, 168, 206 f, 214, 254, 264, 282, 288, 311, 329, 343.
- Salomon, Serime*, f. David (1850–1928) datter af Jacobi L. D. – g. 1876 m. FS. I: 128. II: 240, 279. IV: 64.
- Salomonsen, Carl Julius* (1847–1924) bakteriolog, prof. v. Kbh.'s univ. 1893–1920. I: 87. III: 300 f. IV: 54 f, 196, 324.
- Salomonsen, F. N.* (1838–85) grosserer i Kbh. I: 33.
- Salomonsen, Frederik* (1860–1931) vekselerer. II: 218. IV: 198.
- Samson, Emma* (1835–97) kommune-lærerinde. I: 36. IV: 37, 39.
- Sarauw, Christian* (1824–1900) officer, militærforfatter, medarb. v. Pol. fra 1887. I: 277 f. IV: 113.
- Sardou, Victorien* (1831–1908) fr. dramatiker. IV: 60, 68.
- Sars, Johan Ernst* (1835–1917) no. historiker, fra 1874 prof. v. Oslo univ. I: 347. II: 5, 8 f. IV: 44, 135, 137.
- Saxild, Georg* (1864–1947) søn af G. C. S. – Landsarkivar 1907–29. III: 169.
- Saxild, G. C.* (1811–85) herredsfoged. III: 169. IV: 292.
- Scavenius, Erik* (1877–1962) dipl., politiker, legationssekr. i Berlin 1906–08, udenrigsmin. 1909–10, 1913–20 og 1940–42, stats- og udenrigsmin. 1942–45. ML 1918–20 (rad.). II: 361, 363. III: 8 f, 16, 18, 42 f, 48, 56, 72, 95, 152, 272, 354, 360. IV: 231 f, 269.
- Scavenius, Harald* (1873–1939) søn af Jacob S. – Diplomat, udenrigsmin. 1920–22. II: 363. IV: 231 f.
- Scavenius, Jacob* (1838–1915) godsejer, højrepolitiker, MF 1866–95 og 1898–1901, kultusmin. 1880–91. I: 207 ff, 210, 213, 321, 333 f. IV: 92, 94, 98, 109 f, 124, 128.
- Scavenius, Otto* (1849–1913) godsejer, politiker, hesteavlør, MF 1890–98 (H). I: 294, 333. IV: 117.
- Scavenius, Otto Christian* (1875–1945) diplomat, 1903–08 legationssekr. i Paris, 1919–21 dep.chef i UM, 1921–22 dir. f. UM. III: 34 ff. IV: 245.
- Schack, H.*, konsul, direktør f. koloniallotteriets indenlandske afdeling. III: 94. IV: 268.
- Schaffalitzky de Muckadell, Albrecht*, lensgreve (1859–1939) godsejer. I: 156. IV: 74.
- Schandorph, Sophus* (1836–1901) forfatter. I: <15>, 156, 159, 242. II: 43. IV: 29, 53.
- Scharff, Anton* (1845–1903) østr. billedhugger og medaljør. III: 212.
- Scharffenberg, Paul* (1810–82) officer, chef f. 8. brigade under stormen på Dybbøl. III: 139.
- Scharffenberg, Siegf. Carl Ulrich Fred.* (1841–1919) toldembedsmand, toldinsp. i Aarhus 1890–1916. III: 86, 88. IV: 266.
- Scharling, William* (1837–1911) nationaløkonom, politiker, prof. v. Kbh.'s univ. 1869–1900 og fra 1901. MF 1876–98 (H), finansmin. 1900–01, medl. af Nationaløkon. Forenings best. fra 1872. I: <20 f>, <26>, <69>, 19, 22 f, 33 f, 36, 71, 154, 164, 207, 209, 219, 315, 322, 333. II: 47, 57, 94, 96, 125, 128, 179, 190, 203 f. III: 57, 139 f, 143, 145. IV: 26, 29, 37 ff, 45, 54, 74, 77, 96, 125 f, 133, 150, 160, 169, 174, 179, 185, 187 f, 194, 205, 213, 242, 254, 282, 290.
- Scheel, Hans v.* (1839–1901) ty. socialøkonom og statistiker, fra 1891

- dir. f. den tyske rigsstatistik. II: 70. IV: 154.
- Schiern, Frederik* (1816–82) historiker, fra 1851 prof. v. Kbh.'s univ., MG, MF 1853 og 1855–61 (liberal). I: <48>, 139. II: 73. IV: 68, 70.
- Schiller, Friedrich v.* (1759–1805) ty. digter. IV: 240, 315.
- Schimmelmann, Heinrich*, greve (1724–82) handelsmand og statsmand. I: 341.
- Schinkel, Oscar*, medarbejder i Stat. Kontor. I: 96. IV: 56.
- Schlegel, J. H.* (1726–80) historiker, biblioteksmand, fra 1760 prof. v. Kbh.'s univ., fra 1778 chef f. KB. II: 176.
- Schlichtkrull, A. C.* (1844–1926) embedsmand, 1888 kontorchef i finansmin., 1898–1920 dep.chef. II: 82(?). III: 178. IV: 157, 295.
- Schlotfeldt, Viggo* (f. 1886) cand. jur. IV: 331.
- Schmidt, Ingeborg*, f. Kühle (f. 1881) g. 1903 m. senere prof. Joh. S. IV: 294.
- Schmidt, Julian* (1818–86) ty. litteraturhist. og kritiker. I: 29. IV: 35.
- Schmoller, Gustav v.* (1838–1917) ty. nationaløkonom. I: 161 f. IV: 76.
- Schmölders, August* (1809–1880) ty. filolog (sem.), prof. v. univ. i Breslau. I: 11, 41.
- Schnee*, kurlæge i Karlsbad. I: 336.
- Schoen, Wilhelm v.* (1851–1933) ty. diplomat, gesandt i Kbh. 1900–05, udenrigsmin. 1907–10, derefter gesandt i Paris til 1914. I: <75>, <77>. III: 47, 65, 68, 72. IV: 250, 260 f, 276.
- Schornstein, Adelb.*, f. Wessel (d. 1909) mor til Max S. III: 239.
- Schornstein, Max* (1870–1949) rabbiner, 1910–19 overrabbiner i Danmark. IV: 312.
- Schou, Philip* (1838–1922) porcelænsfabrikant, MF 1881–83 (H), dir. f. den kgl. porcelænsfabr. og fajancefabr. Aluminia 1882–1902. I: 174, 236, 287 f. IV: 81.
- Schovelin, Julius* (1860–1933) hist.-økon. forfatter, politiker, MF 1910–18, ML 1918–32 (H, kons.), sekr. v. Grosserer-Societetets komité 1888–1910, konsulent for denne 1910–18, kgl. børskommissær 1920–30. Medarb. v. Berl. Tid. 1890–94, v. Vort Land 1896–1904 og v. Jyll.-Posten. I: <39>, <91>, 170, 184, 270, 287, 314 f. II: 46 ff, 51, 57, 123 ff, 176, 193 f. III: 55, 61 ff, 64, 69, 133 f, 139, 150, 152, 215, 221, 249, 360. IV: 80, 110, 116, 147, 150, 173, 188, 257, 269, 280, 306 ff, 314 f, 335, 340.
- Schwänenflügel, H.* (1844–1921) litteraturhistoriker. IV: 107.
- Schück, Henrik* (1855–1947) sv. litteraturhist., prof. v. univ. i Lund 1890, v. univ. i Uppsala 1898–1920. IV: 65, 78.
- Schütte, Gudmund* (1872–1958) gods-ejer, filolog. IV: 251, 287, 333.
- Schäffer, Fri(e)derich Christian* (1773–1843) borgmester i Kbh. fra 1818. II: 309.
- Schøller, C. E. A.* (1843–1932) personalhist., hofjægermester. IV: 188.
- v. Schönebeck*, ty. embedsmand, repr. f. indenrigsmin. ved handelstraktatforhandlingerne i Berlin. III: 49, 70, 96. IV: 252.
- Scipio, Africanus, P. Cornelius* (d. 183 f. Kr.) rom. feltherre. III: 115.
- Secher, V. A.* (1851–1918) historiker, jurist, arkivar, fra 1875 i arkivvæsen, 1903–15 rigsarkivar. 1897–1903 herredsfoged i Lollands Nørre hrd. IV: 107, 183.
- Secher, William [V.]* (1854–1907) journalist, red. af Dagsavisen fra 1878, medred. af Mrgbl. 1886, enered. af samme 1887, fra 1892 red. af Dannebrog. I: 193. IV: 31, 87.
- Sebested, Hannibal* (1842–1924) gods-ejer, politiker, ML 1886–1910 (H), konseilspræs. og udenrigsmin. 1900–01. III: 209.
- Selby, Charles August*, baron (1755–1823) handelsmand og godsejer. II: 193.
- Shakespeare, William* (1564–1616) eng. digter. I: 5, 8. III: 115.

- Shaw, Bernard* (1856–1950) eng. forfatter. III: 66.
- Sidenbladh, Elis* (1836–1914) sv. geolog og statistiker, 1879–1901 chef f. Stat. Centralbyrå. I: 347. II: 84, 102, 118 f. IV: 158.
- Sibm, Eimer* (1872–1941) toldembedsmand, generaltolddirektørens sekr. 1908–10, siden div. toldembeder, fra 1927 toldinsp. i Aalborg. III: 57. IV: 255.
- Silbergleit, Heinrich* (f. 1858) ty. statistiker, 1890–1904 direktør f. Magdeburgs kommunalstatistik, 1906–23 chef f. Berlins kommunalstatistik. II: 220, 361. III: 11.
- Simonsen, Beate*, datter af Jacob S., g. m. Jacob Guttmann. I: 20, 51. IV: 30 f, 45.
- Simonsen, Carl E.* (1855–1939) forfatter, journalist. I: 197 f. IV: 89.
- Simonsen, Cora*, f. Salomon (1856–1938) datter af H. J. S. – G. 1879 m. DS. I: <22 ff>, 3, 5 ff, 14, 24, 34, 51, 70, 72 f, 85, 87. IV: 23 ff, 26, 30, 32, 44, 48 f, 59, 61 f.
- Simonsen, David* (1853–1932) søn af Jacob S. – Judaist, filantrop, bogsamler, hjælpepræst v. Mosaisk Trossamf. 1879–92, overrabbiner 1892–1902. I: <13>, <16>, <22 ff>, <91>, 3 f, 14, 106. II: 23, 64 f. IV: 23, 27, 59, 62, 152, 324.
- Simonsen, Jacob* (1821–80) vekselerer (firma: I. S. Hahns Enke). I: <22>, <24>, 9, 15, 23, 27.
- Simonsen, J. L.* (1814–86) overrettsprokurator, sekr. v. Mosaisk Trossamfunds repræsentantskab. IV: 42, 52.
- Simonsen, Louise* (1854–1921) datter af Jacob S. – Gift 1879 m. Eskild Salomon. I: <24>, 51. IV: 45, 63.
- Simonsen, Ludvig* (1847–1905) overretssagfører. II: 206. IV: 195.
- Simonsen, Sophus* (1850–1913) søn af Jacob S. – Vekselerer (firma: I. S. Hahns Enke). I: 60, 62, 68. IV: 26, 48 ff.
- Skau, Laurids* (1817–64) sønderj. politiker. III: 334.
- Skovgaard, Joakim* (1856–1933) maler. IV: 141.
- Skram, Amalie*, f. Alver (1846–1905) g. 1884–1900 m. Erik S. – Forfatterinde. I: 270. IV: 110.
- Skram, Erik* (1847–1923) forfatter, rigsdagsstenograf, journalist. Protokolskr. i folketinget 1894–1918. I: <34 ff>, <83>, 71, 117, 120, 137, 152, 160, 242, 270. II: 24, 43. IV: 37, 50, 62, 64, 66, 76, 110, 141, 171, 196, 200, 300.
- Skram, Henriette* (1841–1929) søster til Erik S. – Lærerinde, 1900–13 overbestyrerinde f. N. Zahles skole. IV: 50.
- Slomann, C. V.* (1853–1919) ingeniør, direktør (A/S Christiansholms Fabrikker). IV: 182, 187.
- Slomann, Emil* (1855–1904) skolemand, grundlægger og leder af S.'s skole fra 1885. IV: 31.
- Slomann, Vilhelm* (f. 1885) søn af Emil S. – Museumsmand, sekr. v. Dansk Røde Kors' bogkomité 1915–19, direktør f. Kunstindustrimuseet 1923–49. IV: 321.
- Smith, Troels* (1813–80) præst, forfatter. IV: 325.
- Smitt, Bessie Wagner*, f. Peschcke Kæedt (f. 1887) datter af A. P. K. – Gift 1908 m. grosserer A. W. S. IV: 219.
- Sokrates* (ca. 469–399 f. Kr.) gr. filosof. III: 131, 362.
- Solnitz, prokurist*. I: 152.
- Sombart, Werner* (1863–1941) ty. nationaløkonom og sociolog. III: 132. IV: 279, 316.
- Sonne, kaptajn*. II: 16.
- Soulange-Bodin*, fr. embedsmand, dep.chef i handelsmin. III: 36.
- Southey, Robert* (1774–1843) eng. digter. II: 224(?)
- Soxlehner*, fru, ejer af ung. mineralvandbrønde. II: 22. IV: 140.
- Spencer, Herbert* (1820–1903) eng. filosof. II: 225. IV: 200.
- Spinoza, Baruch* (1632–77) holl.-jød. filosof. I: 46, 59, 61, 90, 101, 153, 216, 295. IV: 44, 95.

- Sponneck, Wilhelm*, rigsgreve (1815–88) politiker, MG, MF 1849–53 og 1866–69 (kons.), finansmin. 1848–54, direktør i Nationalbanken 1868–73, derefter dir. f. Handelsbanken. I: 244. III: 339. IV: 103, 282.
- Sponneck, Wilhelm*, rigsgreve (1842–1921) søn af Wilhelm S. – Diplomat, gesandt i Sth. 1897–1912. II: 334. III: 146. IV: 223.
- Staaff, Karl* (1860–1915) sv. sagfører og lib. politiker, førstemin. 1905–06 og 1911–14. IV: 290.
- Starcke, C. N.* (1858–1926) skolemand, filosof og politiker. 1899–1911 forstander f. Det danske Selskabs skole, fra 1916 prof. v. Kbh.'s univ., MF 1913–18 (V). I: (85). IV: 258.
- Stauning, Th.* (1873–1942) soc.dem. politiker, MF fra 1906, min. u. p. 1916–20, statsmin. 1924–26 og fra 1929. IV: 325.
- Steen, Johannes* (1827–1906) no. skolemand og venstrepolitiker, statsmin. 1891–93 og 1898–1902. I: 339. IV: 130.
- Steenstrup, Johannes* (1844–1935) historiker, prof. v. Kbh.'s univ. 1882–1917. I: (50), 116, 144, 155, 340. II: 48, 88, 131, 146, 245. III: 58, 285 f, 362, 368. IV: 62, 138, 145, 150, 156, 164, 167, 175, 255, 342.
- Steenstrup, Laura*, f. Hansen (1848–1921) g. m. arkitekt Ludvig R. S. II: 251 f. IV: 207.
- Steenstrup, Ludvig Resen* (1840–1908) arkitekt. II: 251 f. III: 50. IV: 207, 253.
- Steffensen, H. C.* (1837–1912) generalauditør og politiker, MF 1879–81 og 1883–84, ML 1888–1912 (H, fra 1902 frikons.). I: 327, 334. II: 24, 50. IV: 128, 148.
- Stein, Harald* (1840–1900) præst, biskop over Fyns stift 1889–99. I: 210.
- Steinthal, Heymann* (1823–1899) ty. sprogforsker og filosof. III: 56. IV: 254.
- Steinthal, Max* (f. 1850) ty. bankier, til 1905 medlem af Deutsche Bank's direktion. III: 56. IV: 254.
- Stelling, A.* (1836–1912) lak- og ferisfabrikant i Kbh., grosserer. I: 199 f. IV: 89 f.
- Stensen, Niels* (1638–86) anatom, geolog og kat. gejstlig. I: 159 f. IV: 76.
- Stephensen, H. C.* – se: Steffensen.
- Stephensen, Westy* (1868–1950) grosserer, direktør i Nationalbanken 1913–39. I: (85). III: 276, 305, 337. IV: 305.
- Sthyr, H. V.* (1838–1905) biskop, politiker, ML 1886–94 (højre), kultusmin. 1897–1900. IV: 164.
- Sthyr, Selgen* (1837–1922) bror til H. V. S. – Grosserer, stifter af firmaet Sthyr & Kjær. II: 74. III: 212. IV: 305.
- Stilling, Christiane Louise*, f. Kirchoff (1832–1903) g. 1854 m. filosofen P.M.S. (1812–69). I: 119. IV: 62.
- Stockhammern, Franz Xaver v.* (d. 1930) ty. (bayr.) diplomat, legationsråd. III: 18, 42, 77, 79, 96.
- Strackerjan, Karl* (1854–1921) ty. journalist, red. af Schleswiger Grenzpost. IV: 285.
- Strindberg, August* (1849–1912) sv. digter. I: 201, 212 f, 215, 227. IV: 93, 95, 98.
- Strindberg, Siri*, f. v. Essen (1850–1912) finsk skuespillerinde, g. 1877–91 m. August S. I: 215. IV: 94 f.
- Strodtmann, Adolf* (1829–79) ty. forfatter og oversætter. I: 114. IV: 61.
- Strodtmann, Gerda [Henny]*, f. Steinhoff (1845–1931) g. 1876 m. GB. I: 135. IV: 61.
- Struensee, Johann Friedrich*, greve (1737–72) læge, da. statsleder 1770–72. I: 325 f, 340 ff. II: 299. III: 343. IV: 130, 207.
- Strøm, Rasmus* (1842–1918) højesteretssagfører, kommunalpolitiker, MF 1884–87 (H), direktør i Nationalbanken 1888–1913. I: 29. II: 288. IV: 34, 103, 216, 307.
- Studt, fru v.*, g. m. Konrad v. S. III: 69 f.
- Studt, Konrad v.* (1838–1921) pr. embedsmand, 1899–1907 pr. kultusmin. III: 18, 70. IV: 241, 257.

- Stöcker, Adolf* (1835–1909) ty. teolog og antisemitisk politiker. I: 135, 218 f. IV: 67, 95.
- Sudermann, Hermann* (1857–1928) ty. forfatter og dramatiker. II: 362. IV: 231.
- Sueton* (70–140) rom. historiker. III: 232.
- Sundbärg, Gustav* (1857–1914) sv. statistiker, prof. v. Uppsala univ. 1910. II: 83. III: 145. IV: 154, 158, 251, 284, 286.
- Sveistrup, Poul* (1848–1911) socialstatistiker, birkedommer, politiker, MF 1903–09 (venstrereformpartiet). I: 283, 304. II: 283. IV: 114, 136.
- Sverdrup, Otto* (1854–1930) no. polarforsker. IV: 205.
- Svjatopolk-Mirskij, russ. fyrste, 1904–05 indenrigsmin. II: 328.*
- Sybel, Heinrich v.* (1817–95) ty. historiker. II: 40 f. IV: 146.
- Sylow, H.* (1849–1913) dommer og juridisk forf., ML 1911–13 (H). I: 27. IV: 64, 114.
- Söderberg, Verner* (1872–1932) sv. historiker og publicist, medarb. v. Sth.'s dagblad og Sv. tidskrift. III: 197.
- Sødring, Julie, f. Rosenkilde* (1823–94) datter af C. N. R. – Skuespillerinde. II: 282. IV: 214.
- Sørensen, Aage* (1872–1913) socialforsikringsmand, i Arbejderforsikringsrådet fra 1898, kontorchef 1906. II: 121, 132, 182. IV: 172, 175.
- Sørensen, Chr., grosserer i Kbh.* II: 357. III: 51 f, 54. IV: 222 ff.
- Sørensen, C. Th.* (1824–1914) officer, krigshist. forf., medarb. v. Mrgbl., senere v. Pol. I: 326. II: 6, 8. IV: 126, 136 f.
- Sørensen, Enevold* (1850–1920) politiker, MF 1887–92 og 1898–1910, ML 1910–18 (V). Red. af Kolding Folkeblad 1872–1901, indenrigsmin. 1901–04, kultusmin. 1905–09. II: 206, 211 f, 265, 283.
- Sørensen, Margrethe, f. Schøller* (1850–1929) g. 1871 m. Theodor S. I: 350 f.
- Sørensen, S. P. L.* (1868–1939) kemiker, direktør f. Carlsberg-laboratoriets kem. afd. 1901–38. III: 300. IV: 324.
- Sørensen, Theodor* (1839–1914) læge, socialstatistiker, sygekasseinsp. 1892–1907, arbejdsløshedsinsp. fra 1907. I: <39>, 164, 174, 208, 222. IV: 77, 81, 83 f, 132.
- Tacitus* (ca. 55–ca. 120) rom. historiker. III: 125.
- Talleyrand-Périgord, Charles-Maurice de* (1754–1838) fr. diplomat, udenrigsmin. 1797–1807. III: 107, 370. IV: 273.
- Tang, Jeppe* (1828–1904) seminarieforsøger, MF 1877–92 (V). IV: 128.
- Taube, Arvid, greve* (1853–1916) sv. diplomat, gesandt i Berlin 1900–09 og 1912–16, udenrigsmin. 1909–11. III: 70. IV: 257.
- Tauber, Johannes* (1827–92) redaktør, politiker, MF 1869–92 (V). I: 317, 333. III: 354. IV: 124, 338.
- Testman, Caroline* (1839–1919) kvindesagspolitiker, 1872–83 form. f. Dansk Kvindesamf., forstanderinde f. handelsskolen f. kvinder. I: 237. IV: 101.
- Thaarup, Frederik* (1766–1845) statistiker, historiker, 1793–97 prof. v. Kbh.'s univ. II: 176.
- Thalbitzer, Carl* (f. 1876) nationaløkonom, i Nationalbanken 1901–14, red. og udg. af Finanstidende fra 1915, hypotekbankdir. 1940–54. I: <87>. III: 213 f, 308. IV: 254, 305 f, 326.
- Thamsen, Gerda* (1881–1958) g. 1907 m. Justinus Eriksen. – Øjenlæge i Cairo. II: 206, 218. III: 130. IV: 195, 198, 263, 280, 294 f, 316.
- Theisen, Karl* (d. 1899) cand. mag., direktør f. det kommunale skolevæsen i Kbh. fra 1886. I: <15>. IV: 207.
- Themptander, Robert* (1844–97) sv. embedsmand og politiker, finansmin. 1881–86, statsmin. 1884–87. I: 245. IV: 104.

- Thiele, Andreas* (1825–1907) bogtrykker. I: 222, 241.
- Thiele, Anton* (1838–1902) landskabsmaler. I: 116 f. IV: 62.
- Thiele, Julius August* (1840–93) auditor, kriminalretsassessor fra 1879. I: 211.
- Thiele, Tb. N.* (1838–1910) astronom, matematiker, prof. v. Kbh.'s univ. 1875–1908, medstifter af livsforsikringselsk. Hafnia og medlem af dettes direktion. II: 121. IV: 210.
- Thielsens, Evald* (1851–1916) frihavnsdirektør 1891–1913. II: 305(?). IV: 218.
- Thiers, Adolphe* (1797–1877) fr. statsmand og historiker. I: 169. III: 285. IV: 80.
- Thiset, A.* (1850–1917) genealog og heraldiker, 1883–1916 i RA, fra 1897 arkivar. II: 153.
- Thomsen, August* (1834–94) bror til Julius T. – Kemiker, docent, senere prof. v. Polyt. Læreanst. 1871–94. I: 218.
- Thomsen, Carl* (1854–1906) overretsassessor, dr. jur. II: 312.
- Thomsen, C. J.* (1788–1865) museumsmand, arkæolog. I: 3, 13. IV: 23.
- Thomsen, Julius* (1826–1919) bror til August T. – Kemiker, 1866–1901 prof. v. Kbh.'s univ., medl. af borgerrepræs. 1861–94. I: <31>, 218. IV: 40, 131.
- Thomsen, Vilhelm* (1842–1927) sprogforsker, prof. v. Kbh.'s univ. 1887–1913, medlem af Carlsbergfondets direktion 1902–13, præs. f. Vid. Selsk. fra 1909. I: <15>. II: 223. IV: 122, 210.
- Thoresen, J. H.* (1832–1914) no. jurist, højesteretsass. IV: 130.
- Thorsøe, Alexander* (1840–1920) historiker, hist. forfatter. I: 64. II: 109. IV: 48, 169.
- Thortsen, Axel* (1849–1935) oberst, medlem af bestyrelsen f. A/S Dansk Koloniallotteri. III: 94. IV: 268.
- Thukydides* (d. ca. 399 f. Kr.) gr. historiker og hærfører. II: 142. IV: 178.
- Thygesen, Theodor* (1829–1905) komm. embedsmand, justitsråd, fra 1869 chef f. Kbh.'s overpræsidiiums sekretariat og sekr. v. havnerådet. I: 96. IV: 56.
- Thygeson, Thyge de* (1806–1905) godsejer, landstingspolitiker, ML 1868–1905 (H). II: 297. IV: 217.
- Thyra* (1853–1933) Chr. IX's datter, prinsesse af Danmark, g. 1878 m. hertugen af Cumberland. IV: 312.
- Tiedje, Johannes* (1879–1946) nordsl. forfatter, ty. embedsmand, 1922–36 ministerialråd i rigsindenministeriet. I: <75>. III: 152. IV: 285 f.
- Tiemroth, Charles Frederik* (1842–1905) brandforsikringsdirektør. I: 3, 22. IV: 23, 178.
- Tietgen, C. F.* (1829–1901) finansmand, direktør i Privatbanken 1857–97. I: <54>, 131, 246, 346 f, 356. II: 46, 58, 307. IV: 70, 115 f, 120, 129, 133, 147, 173, 219.
- Tillisch, F. F.* (1801–89) embedsmand, politiker, MF 1851–53 og 1858–61 (kons.), min. 1851–52, 1854 og 1864–65, dir. f. Classenske Fideikommiss 1847–89. I: 164. IV: 77.
- Tizian* (1477(?)–1576) ital. maler. I: 115.
- Tobiesen, Fritz* (1829–1908) embedsmand, jernbanekommissarius, ML 1866–78 (H), indenrigsmin. 1874–75. I: 65(?). IV: 48.
- Topsøe, Haldor* (1842–1935) kemiker, fabrikinspektør 1889, direktør f. arbejds- og fabriktilsynet 1901–14, for kryolitselsk. 1909–23. II: 100. IV: 120.
- Topsøe, Vilhelm* (1840–81) bror til Haldor T. – Forfatter, red. af Dagbl. fra 1872. I: 29, 31 f, 67, 201. IV: 34 f, 52, 60 f, 169.
- Torp, Carl* (1855–1929) retskyndig, prof. v. Kbh.'s univ. 1886–1925. III: 87. IV: 266.
- Trampe, Carl, greve* (1842–1914) toldembedsmand, fra 1901 toldkasserer i Aarhus. III: 88.
- Tranchell, Carl* (1849–1919) sv. stor-

- industrielt, sukkerfabrikant. III: 205. IV: 302.
- Trap, Cordt* (1859–1937) embedsmand, statistiker, 1896–1922 chef f. Stat. Kontor. I: <32>. II: 72, 182, 190. III: 259. IV: 154, 190.
- Trautner, Th.* (1838–1903) læge, fra 1878 stiftsfysikus i Odense. I: 208, 351. IV: 132 f.
- Treitschke, Heinrich v.* (1834–96) ty. historiker. III: 285.
- Trémouille, prins af Tarent, fr.* politiker. III: 35.
- Trier, Herman* (1845–1925) politiker, pædagog, MF 1884–87 og 1890–1909, ML 1910–25 (V, fra 1905 rad.). I: 66, 186, 300, 333, 335. II: 39, 43. III: 81, 360. IV: 47, 69, 75, 79, 87, 92, 107 f, 115, 117, 128, 145, 175, 183, 192, 200, 340.
- Trier, Ludvig* (1837–1911) lærer, fra 1859 knyttet til Det forenede Velgørenheds-Selskabs skole. IV: 25, 28.
- Troels-Lund, Troels* (1840–1921) historiker. II: 107, 113, 184, 336 f, 341. III: 186, 285, 356 ff, 362. IV: 122, 170, 225, 339, 341.
- Troimitski, Nicolas* (1842–1913) russ. embedsmand og statistiker, 1883 chef f. den russ. indenrigsstatistik. II: 213.
- Tscherning, A. F.* (1795–1874) officer, politiker, MG, MF 1849–66 (V), krigsmin. 1848. I: 21, 26. II: 42 f, 58. IV: 29 f, 146, 150.
- Tscherning, Anthonore* (1849–1926) datter af A. F. T. – G. 1871 m. Richard Christensen. Blomstermalerinde. I: 21. IV: 30.
- Tscherning, E. A.* (1851–1919) søn af A. F. T. – Kirurg, overkirurg v. kommunehosp. fra 1893, tit. prof. 1900. IV: 153.
- Tscherning, Eleonora Christine, f. Lützwow* (1817–90) g. 1845 m. A. F. T. III: 169. IV: 292.
- Tscherning, Johan Andreas* (1853–1918) søn af A. F. T. – Cand. polit., 1881–94 bogholder i handelsbanken i Horsens, opholdt sig derefter i udlandet. I: 18. IV: 29, 146.
- Tscherning, Sara* (1855–1916) datter af A. F. T. – G. 1879 m. Axel Ulrik. Blomstermalerinde. I: 21. IV: 30 f.
- Turgenev, Ivan* (1818–83) russ. forfatter. I: 9, 56.
- Tutein, Ferdinand* (1830–1912) godsejer, politiker, MF 1866 og 1887–93 (nat.lib., senere V). I: 315, 333. II: 346. IV: 122, 128, 226.
- Tuxen, Frederikke, f. Treschow* (1856–1946) g. 1901 m. kunstmaler L. T. III: 88. IV: 266.
- Ueberweg, Friedrich* (1826–71) ty. filosof. IV: 41.
- Ulrik, Axel* (1846–1930) søn af Ferdinand U. – Læge, 1912–19 stads-læge i Kbh. I: 186, 261, 263 f. IV: 30, 79, 107 f.
- Ulrik, Ferdinand* (1818–1917) læge, 1854–64 fysikus i Tønder, 1872–90 kommunelæge i Kbh.
- Ussing, Alf* (f. 1892) søn af Carl U., ansat i Det store nordiske Telegraf-Selsk. 1917–50, fra 1932 som direktør. III: 328, 372. IV: 253, 330.
- Ussing, Alfhild, f. Malling* (1862–1954) g. 1888 m. Carl U. III: 337, 372.
- Ussing, Carl* (1857–1934) søn af W. U. – Retslærd, bankmand, overretsassessor 1905, justitiarius 1910, direktør i Nationalbanken 1914–24. I: <85>, <89>. III: 305, 335 f, 363. IV: 253, 319, 327, 330, 341.
- Ussing, Henry* (1855–1943) søn af J. L. U. – Præst, Sjællands stiftsprovst 1915–33. I: 209. III: 175. IV: 92, 294.
- Ussing, J. L.* (1820–1905) filolog, arkæolog, prof. v. Kbh.'s univ. 1849–96, MF 1864–66 (nat.lib.). I: 162. IV: 210.
- Ussing, Lily, f. Lunøe* (f. 1896) g. 1918 m. Alf U. III: 328, 372.
- Ussing, W.* (1818–87) jurist, politiker, bankmand, højesteretsassessor 1864, direktør i Nationalbanken fra 1873, MG, MF 1849–53, ML 1866–87 (nat.lib., H). I: 199. IV: 103.

- Ussing, Werner* (1891–1917) søn af Carl U. – Cand. jur. IV: 327.
- Valdemar* (1858–1939) søn af Chr. IX – Prins. IV: 194.
- Valentiner, J.* (1850–1915) overretssagfører, bankdirektør (Dansk Arbejderbank). IV: 149.
- Vedel, Annetie* (1863–1943) datter af P. V. – Ass. i Stat. Bureau 1896–1901, fabrikinsp. 1901–21. II: 97. IV: 214 f.
- Vedel, Axel* (1859–1937) søn af P. V. – Embedsmand, 1908 dep.chef i UM, 1910–26 amtmand over Præstø amt. I: 156. III: 188. IV: 74(?), 269, 298.
- Vedel, Fanny*, f. Hebbe (1833–1912) g. 1861 m. P. V. II: 229. III: 146 f.
- Vedel, Henrik* (1867–1932) søn af P. V. – Embedsmand, fra 1908 dep.chef i forskellige ministerier. II: 283(?). III: 26. IV: 214, 243, 257.
- Vedel, P.* (1823–1911) jurist og diplomat, prof. v. Kbh.'s univ. 1852–58, 1858 dep.chef i UM, 1864–99 direktør for UM. I: <54>, <64>, 333 f, 344. II: 47, 51, 57, 59, 77, 124 f, 185, 283, 342. III: 79, 129, 133, 146 ff, 149, 191, 342, 378. IV: 142, 146, 148 f, 151, 201, 204, 215, 225, 264, 280, 300, 335, 344.
- Vedel, Simona Friboline* f. Neukirch (1862–1940) g. 1892 m. Valdemar V. III: 27, 29. IV: 243.
- Vedel, Valdemar* (1865–1942) søn af P. V. – Literaturhist., prof. v. Kbh.'s univ. 1911–33, red. af Tilskuener 1901–07. II: 255, 337 ff, 340, 343 ff. III: 26 ff, 29, 101. IV: 208, 210, 224 f, 243, 270.
- Velschow, H. M.* (1796–1862) historiker, fra 1833 prof. v. Kbh.'s univ., MF 1853 (kons.) I: 163. IV: 77.
- Ventegodt, P.* – se: Olsen-Ventegodt, Peter.
- Verrijn Stuart, Conrad* (1865–1948) nederl. nationaløkonom og statistiker, prof. i Utrecht 1917–34. II: 217, 220, 223 f. IV: 199.
- Victoria* (1862–1930) sv. dronning, g. m. Gustav V. IV: 251.
- Vilhelmine*, pige hos DS, senere g. m. en snedker. II: 23 f.
- Vodskov, H. S.* (1846–1910) literaturkritiker, religionshistoriker. I: 315.
- Voigt, Wilb.* (d. 1922) ty. skomager, optrådte 1906 som »Hauptmann« i Köpenick. II: 362. IV: 231.
- Voltaire, François de* (1694–1778) fr. filosof og forfatter. I: 295. IV: 118.
- Waage, Holger* (1868–1937) embedsmand, dep.chef i landbrugsmin. 1919–34, adm. direktør i Kreditforen. af Kommuner i Danmark fra 1899. IV: 201.
- Wachtmeister, Claes Adam*, greve (1755–1828) sv. admiral. II: 336.
- Wagner, Hermann* (1840–1929) ty. statistiker og geograf, prof. i Göttingen 1880–1920. II: 268.
- Wallenberg, Axel* (f. 1874) søn af Oscar W. – Sv. industridrivende og diplomat, 1921–26 sv. gesandt i Washington. III: 367.
- Wallenberg, Gustaf* (1863–1937) søn af Oscar W. – Sv. diplomat, gesandt i Tokio 1906–18, i Konstantinopel og Sofia 1920–30. III: 367.
- Wallenberg, Knut A.* (1853–1938) søn af Oscar W. – Sv. finansmand, i styrelsen f. Sth.'s enskilda bank fra 1874, udenrigsmin. 1914–17. III: 367.
- Wallenberg, Marcus* (1864–1943) søn af Oscar W. – Sv. finansmand, i styrelsen f. Sth.'s enskilda bank fra 1892. III: 367.
- Wallenberg, Oscar* (1816–86) sv. finansmand, 1856 stifter og til sin død leder af Sth.'s enskilda bank. I: 185. IV: 85.
- Wanschler, Ellen*, datter af Oscar W., niece af Christopher Hage. II: 205. IV: 115, 194.
- Wanschler, Oscar* (1846–1906) kirurg, 1879–92 overlæge v. Garnisons sy-

- gehus, fra 1892 overkirurg v. Frederiks hosp., 1900 ekstraord. prof. IV: 194, 200.
- Wappüus, Johann Eduard* (1812–79) ty. statistiker og geograf. II: 116. IV: 171.
- Warburg, Fredrik Elias* (1832–99) søn af Samuel W. – Sv. handelsmand, senere i London. I: 99. IV: 57.
- Warburg, Karl* (1852–1918) sv. litteraturhistoriker og politiker (lib.), 1890–1900 prof. v. Göteborgs högsk., 1909–17 v. Sth.'s högsk.
- Warburg, Samuel* (1800–81) sv. forretningsmand og nationaløkonom, 1867–79 riksgäldsfullmäktig. I: 99. IV: 57.
- Warning, Jens* (1873–1939) nationaløkonom, 1904–19 kontorchef i Stat. Departement, fra 1919 prof. v. Kbh.'s univ. III: 140. IV: 282.
- Weber, Theodor* (1836–1906) ty. filosof og (fra 1896) gammelkatolsk biskop. I: 41. IV: 42.
- Wedel Jarlsberg, Herman*, lensgreve (1779–1840) no. statsmand, finansmin. 1814–22, rigsstatholder fra 1836. II: 269 ff.
- Wegener, C. F.* (1802–93) historiker, gehejmearkivar 1849–82. MG (kons.) II: 200. IV: 189.
- Weibel, Frederik* (1854–1931) toldembedsmand, overtoldinsp. f. østifterne 1902, f. København 1918–24. II: 329, 331.
- Weimann, Wilhelm* (1868–1942) forretningsmand, politiker, generalkonsul i Hamburg 1901–09, handelsmin. 1909–10, trafikmin. 1910, leder af Ø.K.'s virksomhed i Siam 1911–14, form. i best. f. Store nord. Telegraf-Selsk. 1916–38. III: 55, 66, 96. IV: 203.
- Weis, A. P.* (1851–1935) søn af Carl W. – Embedsmand, dep.chef i kultusmin. 1912–21. III: 120. IV: 28, 275.
- Weis, Carl* (1809–72) embedsmand, dep.chef i kultusmin. fra 1848. I: 15. IV: 28.
- Weis, Frederik* (1871–1933) plantefysiolog, fra 1905 prof. v. Landbohøjskolen. IV: 318 f.
- Weitemeyer, Harald* (1846–1921) topografisk forfatter. I: 257. IV: 106.
- Werner, Cosman*, elev på det jødisk theol. seminarium i Breslau 1872–79, siden rabbiner i Danzig og München. I: 11.
- Wernicke, Johannes*, ty. statistiker. II: 15. IV: 139.
- West, A. J.* (1880–1943) skolemand, rektor f. statsskolen i Tønder 1920, i Sønderborg 1930, f. Sorø Akademi fra 1941. I: <85>.
- Westenholz, Aage* (1859–1935) ingeniør, stifter af div. selskaber, især i Siam. III: 174. IV: 294, 308, 319.
- Westergaard, Christiane Frederikke*, f. Ryge (1819–56) g. 1845 m. orienttalisten N. L. W. – HW's mor. I: 226.
- Westergaard, Elisabeth* (1882–1952) datter af HW – Faglærerinde i Kbh. I: 178. II: 75. IV: 83, 155.
- Westergaard, Harald* (1853–1936) statistiker og nationaløkonom, prof. v. Kbh.'s univ. 1886–1924. I: <20>, <28>, <41 f>, 39, 177, 179, 199, 212, 219 f, 243, 264, 284. II: 34 f, 46 ff, 57, 79 f, 96, 135, 178, 181, 269, III: 45, 130. IV: 40, 63, 84, 88 f, 93, 96 f, 109, 111, 143 f, 153, 155, 168 f, 172, 175, 179, 184 ff, 187 f, 199, 202, 242.
- Westergaard, Harald Malcolm* (1888–1950) søn af HW – Ingeniør, prof. v. univ. of Illinois 1921–46. II: 75. IV: 155.
- Westergaard, Thora Alvilda*, f. Koch (1860–91) g. 1881 m. HW. IV: 78.
- Wichelhaus*, prof. i Berlin. I: 217.
- Wicksell, Knut* (1851–1926) sv. nationaløkonom, 1901–16 prof. v. univ. i Lund. I: <89>, 128 f. II: 223. III: 164, 288, 298, 313. IV: 65, 199, 322, 324.
- Wietb-Knudsen, K. A.* (1878–1962) nationaløkonom, privatdocent, prof. v. Norges tekn. højskole i Trondheim 1921–42. I: <85>. III: 45 f. IV: 251.

- Wigforss, Ernst* (f. 1881) sv. filolog og politiker, finansmin. 1925–26 og 1932–49. III: 272. IV: 318.
- Wildenbruch, Ernst v.* (1845–1909) ty. forfatter. III: 20. IV: 241.
- Wilhelm I* (1797–1888) ty. kejser fra 1871. I: 35, 37, 41. IV: 39, 59, 275.
- Wilhelm II* (1859–1941) ty. kejser 1888–1918. I: <80>. III: 77, 88, 187. IV: 119, 250, 298, 319, 321, 334.
- Wilkens, Claudius* (1844–1929) filosof, sociolog, prof. v. Kbh.'s univ. 1897–1918. II: 178, 181.
- Wilson, Woodrow* (1856–1924) amer. statsmand og historiker, præs. 1913–21 (dem.). IV: 321.
- Wimmer, Ludvig F. A.* (1839–1920) sprog- og runeforsker, prof. v. Kbh.'s univ. 1886–1910. IV: 122, 234, 245, 279.
- Windthorst, Ludwig* (1812–91) ty. politiker. I: 135. IV: 67.
- Winge, Regitze* (1868–1951) maler, forfatterinde. III: 160. IV: 289.
- Winkel, Janus H.* (1844–1933) landmand, 1896–1926 knyttet til Stat. Depart. som landbrugskyndig. II: 115, 179. IV: 171.
- Winther, Christian* (1796–1876) digter. I: 75. IV: 51.
- Winther, Frederik Wilh.* (1810–96) cand. jur., 1837–68 ass. i Kbh.'s rådstuearkiv. III: 224. IV: 309.
- Winther, Geert* (1813–1905) politiker, brandforsikringsdirektør, bladudgiver, MG, MF 1849–84 (venstre). II: 43.
- Winther, J. P.* (1854–1928) bankmand, direktør i Kbh.'s Laane- og Diskontobank 1897–1907, direktør i Nationalbanken 1907–24. I: <85>. III: 305, 335, 372, 376.
- With, C. E.* (1826–98) læge, prof. v. Kbh.'s univ. 1864–96. II: 182. IV: 186.
- With, Edle Erasmie*, f. Nielsen (1843–1920) g. 1864 m. C. E. W. II: 182.
- With, Jacob* (1847–1930) rigsdagsstenograf, embedsmand, i Kbh.'s havn
- neforvaltning 1885–1921, fra 1899 kontorchef. I: 96. IV: 56.
- Witte, Sergei* (1849–1915) russ. statsmand, finansmin. 1892–1903, premiermin. 1905–06. II: 328.
- Witzansky, Harald* (1862–1940) bladmand, forretningsfører f. Pol. 1884–1902, f. København fra 1893, udg. og chefred. f. København 1902–22. I: 278 ff. III: 332. IV: 113, 333.
- Wolff, A. A.* (1801–91) overrabbiner i Kbh. fra 1828. I: <11 f>, 15, 78, 101 f. IV: 27, 29, 38, 52 f, 57 f.
- Wolff, Aage*, kaptajn, kbh. lokalhistoriker. III: 223. IV: 108, 308.
- Wordsworth, William* (1770–1850) eng. digter. IV: 45.
- Wright, Carroll* (1840–1909) amer. statistiker og socialpolitiker, chef f. USA's socialstatistik (commissioner of labour) 1885–1902. II: 268.
- Wulff, Frederik* (1842–1914) kommandør, krydstoldinsp. 1881–1904.
- Wulff, H.* (1841–1922) journalist, medstifter af Jyll.-Posten, 1894–1919 red. af Højrebladet. I: <20>.
- Wulff, Hertel* (f. 1878) embedsmand, chef f. 4. hovedrevisorat 1927–45. II: 233. IV: 202.
- Wulff, Julius* (1852–1924) journalist, politiker, MF 1895–98 og 1909–18, (H), medlem af Toldrådet fra 1910. III: 111. IV: 273 f.
- Wulff, Louis E.* (1850–1921) bror til Frederik W. – Embedsmand, dep.-chef i landbrugsmin. 1896–1919.
- Warn, C. F.* (1819–99) sv. forretningsmand, politiker, historisk forfatter, finansmin. 1870–74. II: 63. IV: 152.
- Xerxes I*, pers. konge 485–465 f. Kr. IV: 48.
- Young, Edward* (1681–1765) eng. digter. II: 71.
- Zachariae, F.* (1852–1936) fabrikant, handelsmand, udg. af Føer og Nu,

- grundlægger og ejer af Z.'s Magasiner, Kulturvet. I: (90).
- Zable, C. Th.* (1866–1946) overretssagfører, politiker, MF 1895–1928, ML 1928–39 (venstrereformpartiet, fra 1905 rad.), konseilspræs. og justitsmin. 1909–10 og 1913–20. II: 132, 265, 346, 363. III: 108, 138, 155, 157, 210, 249. IV: 175, 196, 226, 253, 303 f, 314, 338.
- Zable, Herluf* (1873–1941) diplomat, dep.chef i UM 1910–19, gesandt i Sth. 1919–24, derefter gesandt i Berlin. IV: 313.
- Zable, P. Chr.* (1825–98) politiker, præst, MF 1853–81 m. afbrydelser (V). II: 43.
- Zeuthen, H. G.* (1839–1920) matematiker, prof. v. Kbh.'s univ. 1886–1910. III: 30, 326. IV: 210, 244, 329.
- Zeuthen, Lauritz* (1854–1923) overretssagfører, form. f. Studentersamfundets retshjælp 1885–89, legetstifter. I: 182 f, 186. II: 211. IV: 79, 85, 87.
- Zogheb, Antoine*, greve (d. 1915) dansk generalkonsul i Ægypten 1892–1914. III: 175. IV: 294.
- Zola, Emile* (1840–1902) fr. forfatter. II: 120. IV: 172.
- Zuckermann, Moses Samuel* (1836–1917) rabbiner. I: 17. IV: 28.
- Zuckermann, Benedict* (1818–91) lærer og bibliotekar v. det jødisketheol. sem. i Breslau. I: 17, 38, 41. IV: 29.
- Øllgaard, C. K.* (1841–1915) havneingeniør, 1885–1903 borgmester f. Kbh.'s mag.'s 4. afd. IV: 129.
- Ørsted, A. S.* (1778–1860) retslærd, statsmand, MG, ML 1950–53, premiermin. 1853 og 1854. II: 7 f, 45, 61, 73. IV: 280.
- Ørsted, H. C.* (1777–1851) bror til A. S. Ø. – Fysiker. II: 7.
- Ørum, H. P.* (1847–1904) læge, borgerrepr. 1894–1900 og 1903–04. II: 109.
- Østberg, Johan* (1855–1925) sv. jurist og kommunalpolitiker, sekr. f. arbförsäkr.komm. 1884–89, kammar-rättsråd 1891–1912. IV: 82.
- Østergren, August* (1832–1914) sv. jurist og kons. politiker. I: 214.
- Åberg, Lawrence Heap* (1851–95) sv. filosof, docent i Uppsala. I: 129. IV: 65.
- Åkerhielm, Gustaf* (1833–1900) sv. politiker og godsejer, statsmin. 1889–91. I: 337.

BREVENES FINDESTEDER

Alle breve *til* MR beror i MR's arkiv på KB. Undtagelser herfra er br. 97 og 101 fra Philip W. Heyman, der findes i Tuborgs arkiv, og br. 98 fra samme, som findes i hans private arkiv vedr. Tuborg (Tuborg). Endvidere br. 1074 fra Aage Friis, der ligger i dennes arkiv i RA.

Brevene *fra* MR findes på de nedenfor anførte steder. Hvor intet oplyses, giver kommentaren oplysning om brevenes findesteder.

Bajer, Matilde: br. 157 i Fredrik og M. B.'s arkiv A II 2, RA.

Berendsen, Ivar: br. 669 i RA (koncept i MR's arkiv på KB).

Brandes, Edvard: alle breve i EB's arkiv på KB.

Brandes, Georg: alle breve i GB's arkiv på KB.

Bricka, C. F.: br. 212, 337, 406, 426, 455 og 532 i NkS 2996 — 4°, KB; br. 541 og 543 i C. F. B.'s arkiv, A II, RA.

Cassel, Gustav: br. 982 i Cassels korresp., Kungl. Bibl., Sth.; fotokopi i Fotostat. breve, KB.

Cawling, Henrik: br. 698, afskrifter i div. privatark., her efter EB's arkiv, KB; br. 768 og 979 i Dansk Pressehistorisk Arkiv, Aarhus.

Daae, Ludvig: br. 351 i Oslo univ.'s brevsaml., fotokopi i Fotostat. breve, KB.

Davidson, Rose: br. 487 i MR's arkiv, familiebrev.

Drachmann, A. B.: alle breve i A. B. D.'s arkiv (Utilg. 188), KB.

Erslev, Kr.: alle breve på eet nær i KrE's arkiv (Utilg. 146), KB; br. 1094 hos kontorchef Finn Friis, Charlottenlund.

Fahlbeck, Pontus: alle breve i Nyere brevsaml., dansk, 2. række, KB.

Foss, Alexander: alle breve i A. F.'s arkiv, RA.

Fridericia, J. A.: alle breve på eet nær i JAF's arkiv (Utilg. 106), KB; br. 597 i Kr. Erslevs arkiv (Utilg. 146).

Friis, Aage: alle breve i A. F.'s arkiv, RA; br. 561 ssts. i pakken »systemskiftet«.

Galschiøt, M.: br. 356 i M. G.'s arkiv (Utilg. 187), KB.

Hannover, Emil: br. 814 i E. H.'s brevsamling tilhørende den Hirschsprungske samling.

Hansen, H. N.: br. 555 i H. N. H.'s arkiv, A, RA; alle andre breve: se kommentaren.

Heckscher, Eli F.: alle breve på Kungl. Bibl., Sth.

Hegermann-Lindencrone, J. H.: alle breve i H.-Lindencroneske arkiver, RA.

Henrichsen, Erik: alle breve i E. H.'s arkiv, NkS 4452 — 4°, KB.

Heyman, Philip W.: br. 96 og 99 i Tuborgs arkiv, Kbh.

- Holck, Axel*: br. 399 og 497 hos A. H.'s datter, fru Tove Christiansen, Ringkøbing.
- Holm, Edvard*: br. 509 i E. H.'s arkiv, Additamenta 1231 — 4°, KB.
- Høffding, Harald*: br. 148 i Papirer vedr. Studentersamf. småskrifter (Utilg. 175), alle andre i NkS 3815 — 4°, KB.
- Høgsbro, Sofus*: alle breve i S. H.'s arkiv, A, M—Se., RA.
- Hørup, Viggo*: br. 238 i Dansk Pressemuseum og Arkiv, Aarhus.
- Jacobsen, J. P.*: alle breve i MR's arkiv, familiebrev, som også indeholder brevene fra JPJ til MR.
- Jacobsen, Lis*: alle breve i MR's arkiv, familiebrev, som også indeholder brevene fra LJ til MR.
- Kiær, A. N.*: br. 917 i Nyere brevsaml., dansk, 2. række, KB.
- Kjøbenhavns liberale vælgerforening*: br. 474, koncept i MR's arkiv.
- Larsen, A. C.*: br. 33, koncept (?) i MR's arkiv, KB.
- Larsen, Karl*: br. 575 og 927 i K. L.'s arkiv (Utilg. 78), KB.
- Lehmann, Johannes*: br. 1071 i adressatens eje.
- Levin, Poul*: br. 835 i P. L.'s arkiv (Utilg. 340), KB.
- Liebmann, Nanna*: br. 658, genpart i MR's arkiv, KB.
- Lüttichau, Christian*: br. 485, koncept i MR's arkiv.
- Marstrand, Jacob*: alle breve i J. M.'s arkiv, RA.
- Munch, P.*: br. 519 hos P. M.'s søn, cand. polit. Ebbe M., Kbh.
- Nansen, Peter*: br. 809 og 983 i P. N.'s arkiv, NkS 4043 — 4°, KB.
- Nationaløkonomisk forening*: br. 531 i N. Neergaards arkiv, RA.
- Neergaard, Niels*: alle breve på eet nær i N. N.'s arkiv, RA; br. 132 i Papirer vedr. Studentersamf. småskr. (Utilg. 175), KB.
- Nielsen, Yngvar*: br. 625, original i Norge, fotokopi i Fotostat. breve, KB.
- Nørlund, N. E.*: br. 954 og 1056 i adressatens eje.
- Oldenburg, V.*: br. 666 og 668, koncepter i MR's arkiv, KB.
- Philipsen, Gustav*: br. 260 og 539 i G. P.'s arkiv, NkS 4462 — 4°, KB.
- Pingel, V.*: br. 154 i V. P.'s arkiv, A 2, RA.
- Ploug, Høther*: br. 651 i NkS 4033 — 4°, KB.
- Rist, P. Fr.*: alle breve i Nyere brevsaml., dansk, 2. række, KB.
- Rubin, Gottfred*: br. 227 i MR's arkiv.
- Rubin, Kaja*: alle breve i MR's arkiv, familiebrev, som også indeholder brevene fra K. R. til MR.
- Rubin, Lis*, se: Jacobsen, Lis.
- Salomon, Cora*: br. 68 i DS's arkiv, KB.
- Salomonsen, Carl J.*: br. 577 og 746 i C. J. S.'s arkiv (Utilg. 125), KB.
- Simonsen, David*: alle breve i DS's arkiv, KB.
- Skram, Erik*: alle breve i E. S.'s arkiv (Utilg. 309), KB.
- Slomann, C. V.*: br. 501 og 503, koncepter i MR's arkiv.
- Steenstrup, Joh.*: alle breve i J. S.'s arkiv (Utilg. 189), KB.
- Studenterforeningens seniorat*: br. 1015 og 1016 i Studenterforeningens arkiv, arkivalia 1917, KB.
- Studentersamfundets småskriftudvalg*: br. 223 i Herm. Triers arkiv, B h 2, RA.

-
- Thamsen, Gerda*: alle breve i Utilg. 250, KB.
Thomsen, Vilhelm: br. 612 og 617 i V. T.'s arkiv, NkS 4291 — 4°, KB.
Tietgen, C. F.: alle breve koncepter i MR's arkiv.
Trap, Cordt: alle breve i C. T.'s arkiv, NkS 3525^{II}, KB.
Trier, Herman: br. 120, 507, 547 i H. T.'s arkiv, A 2, RA; br. 224 ssts., B h 2.
Tuborgs fabrikker: br. 100 i Tuborgs arkiv, Kbh.
Vedel, Annette: br. 636 og 857 i P. Vedels privatarkiv, RA.
Vedel, P.: alle breve i P. V.'s privatarkiv, RA.

1. Kaimonvafud (som altid var kendt). Nu kom den
og måske vjæns store betydning!! Klækken var be-
ret G affen, og vi vil vil til hotel, hvor det man
kan kan vjæns. Men vi havde endnu ingen ad-
væg og det, og den, hvad ses det, for det for Jr.
2.

Blev ikke altid forsvaret over
på en af for det korrektion af
Moralstatistikken i Hånden. For har
nærlig lavet den offentl. idag som Toget.
3.

I i Gnidern Kæder har indet Kjødet
Mænd som om, og Kjødet om
Fubolde vil Hættens vjænsval, i vil
bale Betjening af en Hættens om
4.

Hvæs Spørgsmål vil de
findt en det Besvarelse som, men om Hættens
om Hættens Besvarelse vjænsval i Hættens
dant kunne for Hættens. For vil vjæns om Hættens

Prøver på MR's skrift:

1. Til Caroline Rubin, 28. juli 1874, utrykt.
2. Til Niels Neergaard, 19. maj 1884, br. 123, I, 160. 22-24.
3. Til Niels Neergaard, 20. sept. 1892, br. 311, I, 354. 33-355. 2.
4. Til P. Munch, 2. juni 1908, br. 519, II, 174. 22-24.

5. Klædte, de videnskabelige Halvby, bekræftende, det videnskabelige eller a. l. Gennem et Læs Samsæt er vi i kommet her om ud, for vi, om en Mand kan komme en anden - trod en Fæstet. Thi her
6. Derfor hjælper de Vælbekendte og al Filsofi ikke. Et videnskabeligt Ord siges, at man skal ikke komme med sin Trod over den anden Bane - i Gf's Blikke lidenskabelige Trog er den beste
7. ville end at orientere sig om den leggende Maade. I de konkrete Tilfælde er det naturligt vist over for alle paagældende, men det er heller ikke for en betragtelig Trospændt at jere. - Den videnskabelige Situation her i
8. Mit endt Ophævelse er ikke i Ordene; derfor Vanskeligheden, men det skal her vi venter, at vi fuldstændigt om i V. Oms er i Standen.

Prøver på MR's skrift:

5. Til Harald Høffding, 19. marts 1908, br. 747, III, 33. 14-17.
6. Til Henrik Cavling, 27. juli 1916, br. 979, III, 275. 15-17.
7. Til Lis Jacobsen, 8. juli 1921, br. 1078, III, 365. 1-4.
8. Til Lis Jacobsen, 17. juli 1922, utrykt.